

Šolska kronika

1-2

Šolska kronika – 29
Revija za zgodovino šolstva in vzgoje – LIII
Ljubljana

School Chronicle – Journal of the
History of Schooling and Education

29/2020

SCHOOL CHRONICLE – JOURNAL OF THE HISTORY OF SCHOOLING AND EDUCATION
– BULLETIN OF THE SLOVENIAN SCHOOL MUSEUM. LJUBLJANA, SLOVENIA.

Urednik / Editor: Anton Arko

Uredniški odbor / Editorial Board: Anton Arko, mag. Marjetka Balkovec Debevec, dr. Theodor Domej (Avstrija / *Austria*), dr. Darko Friš, dr. Boris Golec, Ksenija Guzej, Tatjana Hojan, Klara Keršič, Polona Koželj, mag. Marija Lesjak Reichenberg, Marko Ljubič, dr. Simon Malmenvall, dr. Zdenko Medveš, mag. Stane Okoliš (odgovorna oseba izdajatelja / *Responsible person for the publisher*), dr. Mojca Peček Čuk, dr. Leopoldina Plut Pregelj (ZDA / *USA*), dr. Edvard Protner, Mateja Ribarič, dr. Branko Šuštar

Zaslužna člana uredniškega odbora / Emeritus members of the Editorial Board: Slavica Pavlič, mag. Mladen Tancer

Članke je recenziral uredniški odbor. Za znanstveno vsebino člankov odgovarjajo avtorji. Ponatis člankov in slik je mogoč samo z dovoljenjem uredništva in navedbo vira. / *The articles have been reviewed by the Editorial Board. The authors are solely responsible for the content of their articles. No parts of this publication may be reproduced without the publisher's prior consent and full mention of the source.*

© Slovenski šolski muzej / *Slovenian School Museum, Ljubljana*

Redakcija te številke je bila zaključena 16. 10. 2020.

The editing of this issue was completed on October 16th, 2019.

Prevodi / *Translation:*

Maja Visenjak Limon (angleščina / *English*)

Maja Hakl Saje (nemščina / *German*)

Lektoriranje / *Proofreading:*

Marjeta Žebovec (slovenščina / *Slovene*)

Uredništvo in uprava /

Editorial and administrative office:

Slovenski šolski muzej, Plečnikov trg 1,
SI-1000 Ljubljana, Slovenija

Telefon, fax / *Phone, Fax:*

+3861 2513 024

E-pošta / *E-Mail:*

solski.muzej@guest.arnes.si

Spletna stran / *Website:*

www.ssolski-muzej.si

Transakcijski račun / *Bank Account No.:*

01100-6030720893

Sofinancira / *Co-financed by:*

Ministrstvo za izobraževanje, znanost in šport /
Ministry of Education, Science and Sport
Agencija za raziskovalno dejavnost R Slovenije - ARRS /
Slovenian Research Agency

Izdajatelj / *Publishers:*

Slovenski šolski muzej / *Slovenian School Museum*
Zveza zgodovinskih društev Slovenije /
Historical Association of Slovenia

Oblikovanje in računalniški prelom /

Design and Computer Typesetting:

Matjaž Kavar, RAORA d.o.o.

Tisk / *Printed by:*

Abo grafika d.o.o.

Naklada / *Number of copies:*

650 izvodov

Revija je vpisana v razvid medijev pri Ministrstvu za kulturo Republike Slovenije pod zaporedno številko 43, z dne 14. 2. 2002.

Šolska kronika – revija za zgodovino šolstva in vzgoje je vključena v / *School Chronicle – Journal of the History of Schooling and Education is included in:*

ProQuest/Periodicals Acquisitions, Michigan, USA

EBSCO Publishing, Ipswich, USA

ERIH PLUS, c/o NSD

COBISS - Co-operative Online Bibliographic System Services, Slovenia

Š O L S K A K R O N I K A
REVIJA ZA ZGODOVINO ŠOLSTVA IN VZGOJE
Glasilo Slovenskega šolskega muzeja, Ljubljana

Leto 2020, številka 1–2

Letnik 29 – LIII

School Chronicle / Schulchronik

Journal of the History of Schooling and Education.

Bulletin of the Slovenian School Museum. Ljubljana. Slovenia.

Zeitschrift für Schul- und Erziehungsgeschichte. Organ des

Slowenischen Schulmuseums. Ljubljana. Slowenien.

VSEBINA / CONTENTS / INHALTSVERZEICHNIS

ČLANKI IN PRISPEVKI / ARTICLES AND OTHER CONTRIBUTIONS /
ARTIKEL UND BEITRÄGE

- Teja Čeč in Hana Čosić: **Nedeljske ponavljalne šole – prve institucije za izobraževanje odraslih na Slovenskem** ...7–21
Sunday adult education schools – the first adult education institutions in Slovenia
Sonntagsschulen - die ersten Einrichtungen für Erwachsenenbildung in Slowenien
- Matej Hriberšek: **Prvi slovenski doktorji klasične filologije z graške univerze** ...23–80
The first Slovene doctors in classical philology at Graz university
Die ersten slowenischen Doktoren der klassischen Philologie der Universität Graz
- Milan Hladnik: **Akademski kariera profesorja dr. Josipa Plemlja (1873–1967)** ...81–120
The academic career of professor Josip Plemelj (1873–1967)
Akademische Laufbahn von Professor Dr. Josip Plemelj (1873–1967)
- Bea Tomšič Amon: **Likovna vzgoja na Slovenskem in v širšem prostorsko zgodovinskem kontekstu** ...121–142
Art education in Slovenia and in a wider spatial and historical context
Kunstunterricht in Slowenien und im breiteren räumlich-historischen Kontext

Tatjana Hojan: **Zveza slovanskih učiteljskih društev
v Julijski krajini** ...143–157
Association of Slavic Teacher Societies in Friuli-Venezia Giulia
Verband slawischer Lehrerverbände in Friaul-Julisch Venetien

David Petelin: **Ljubljansko osnovno šolstvo med letoma
1945 in 1965 v luči šolskega prostora in nove arhitekture** ...158–188
Ljubljana primary schooling between 1945 and 1965
in the light of school premises and new architecture
Das Grundschulwesen in Ljubljana zwischen 1945 und 1965
im Lichte des Schulraums und der neuen Architektur

Simon Malmenvall: **Poslanstvo visokošolske knjižnice
in koncept tretjega prostora** ...189–209
The mission of university libraries and the concept of the third place
Die Mission der Hochschulbibliothek und das Konzept des dritten Raumes

**SPOMINI NA ŠOLO /
REMINISCENCES OF SCHOOLING /
ERINNERUNG AND DIE SCHULE**

Andrej Rant: **Kako so me likali** ...210–229
Kako so me likali

JUBILEJI / ANNIVERSARIES / JUBILÄEN

Anton Arko: **Peter Budin – 250** ...231–232

Tatjana Hojan: **Herbert Spencer – 200** ...232

Tatjana Hojan: **Osnovne šole – 200** ...232–236

Tatjana Hojan: **Martin Humek – 150** ...236

Anton Arko: **Anton Kuder – 150** ...237

Anton Arko: **Josip Pavčič – 150** ...237

Tatjana Hojan: **Franjo Trampuž – 150** ...238

Tatjana Hojan: **Pedagoški časopisi ob smrti Viktorja Bežka – 100** ...238–242

Tatjana Hojan: Naše revije ob smrti Henrika Schreinerja – 100	...243–246
Martin Kramar: Mladen Tancer – 90	...246–250
Marko Ljubič: Zdenko Medveš – 80	...250–251

IN MEMORIAM

Mateja Ribarič: Slavici Pavlič v spomin	...252–255
Branko Šuštar: In memoriam Vitalij G. Bezrogov	...255–260

IZ MUZEJSKEGA DELA / MUSEUM ACTIVITIES / AUS DER MUSEUMSTÄTIGKEIT

Stane Okoliš: Slovenski šolski muzej v letu 2019	...261–295
<i>The Slovenian School Museum in 2019</i>	
<i>Slowenisches Schulmuseum im Jahr 2019</i>	

DROBTINICE IZ ŠOLSKE PRETEKLOSTI / BITS AND PIECES FROM PAST SCHOOL TIMES / SPLITTER DER SCHULVERGANGENHEIT

Kako naj se s knjigami ne ravna	...296
Počitnice	...297

POROČILA IN OCENE / REPORTS AND REVIEWS / BERICHTE UND REZENSIONEN

Branko Šuštar: Izobraževanje v dobi tveganja – ECER v Hamburgu in zgodovina izobraževanja na mednarodnih znanstvenih konferencah v letu 2019	...298–318
Maja Hakl Saje: 25. Generalna konferenca ICOM v Kjotu	...318–321
Maja Hakl Saje: Obisk šolskega muzeja v Kjotu	...322–328
Polona Koželj: Tisoč in ena zgodba o šoli Svetega Antona	...316–319

AVTORJI PRISPEVKOV Šolske kronike št. 1-2, 29/LIII, 2020 /
LIST OF CONTRIBUTORS / AUTOREN ...333

SODELAVCI Šolske kronike št. 1-2, 29/LIII, 2020 /
LIST OF CONTRIBUTORS / MITARBEITER ...334

NAVODILA AVTORJEM IN AVTORICAM / INSTRUCTIONS
TO CONTRIBUTORS / ANLEITUNGEN FÜR AUTOREN ...335-336

Šolska kronika – revija za zgodovino šolstva in vzgoje. Glasilo Slovenskega šolskega muzeja, Ljubljana (Slovenija) je slovenska znanstvena in strokovna revija za zgodovino šolstva, pedagogike in vzgoje, ki jo od leta 1992 samostojno izdaja Slovenski šolski muzej v Ljubljani. Revija ima začetke v skupnem zborniku šolsko-pedagoških muzejev v Ljubljani, Zagrebu in Beogradu, ki je začel izhajati leta 1964 kot Zbornik za zgodovino šolstva in prosvete.

School Chronicle – Journal of the History of Schooling and Education. Bulletin of the Slovenian School Museum. Ljubljana (Slovenia) is a Slovenian scientific and professional publication concerned with schooling, pedagogy and education. Since 1992 it has been independently issued by the Slovenian School Museum in Ljubljana. The Miscellany has developed from a joint publication of the school-pedagogical museums in Ljubljana, Zagreb in Belgrade, which began to be published in 1964 under the title of A Miscellany of the History of Schooling and Education.

<http://www.ssolski-muzej.si/slo/schoolchronicles.php>

Teja Čeč* in Hana Ćosić**

Nedeljske ponavljalne šole – prve institucije za izobraževanje odraslih na Slovenskem

Sunday adult education schools – the first adult education institutions in Slovenia

Izvleček

Nedeljske ponavljalne šole so se prvič pojavile v drugi polovici 18. stoletja ob izidu Splošne šolske naredbe, ki je navajala nedeljski ponavljalni pouk za vajence. Tako se šolstvo na Slovenskem prvič usmeri tudi na področje andrigoškega izobraževanja, torej poučevanja odraslih. Prve znane šole za izobraževanje odraslih pri nas so bile nedeljske ponavljalne šole. Članek je usmerjen v raziskovanje prvih izobraževalnih ustanov za odrasle na Slovenskem. Obravnava nedeljske ponavljalne šole med letoma 1774 in 1870. Najprej so orisani vzroki, ki so privedli do nastanka prvih nedeljskih ponavljalnih šol, kasneje pa so predstavljene vrste nedeljskih šol, vsebine, pomen za slovenski narod in predvsem jezik. Na koncu je še primer poučevanja v nedeljski ponavljalni šoli v Črnomlju.

Abstract

Sunday adult education schools first appeared in the second half of the 18th century with the General School Decree, which mentioned Sunday adult lessons for apprentices. With this, education in Slovenia was for the first time directed also at adult education and these Sunday adult education schools were the first known schools aimed at adults in Slovenia. The article talks about research into the first adult education institutions in Slovenia, more specifically the Sunday adult education schools between 1774 and 1870. First it describes the reasons that lead to the appearance of these schools and then the types of such schools, the content taught, and their importance for the Slovene nation and particularly for the Slovene language. At the end there is a description of an example of the teaching at a Sunday adult education school in Črnomelj.

Ključne besede: nedeljske ponavljalne šole, izobraževanje odraslih, šolska zakonodaja, poučevanje odraslih na Slovenskem.

Key words: Sunday adult education schools, adult education, school legislation, adult education in Slovenia.

* Teja Čeč, študentka druge stopnje slovenistike in rusistike, Filozofska fakulteta v Ljubljani, e-pošta: tejacec18@gmail.com

** Hana Ćosić, študentka druge stopnje anglistike in rusistike, Filozofska fakulteta v Ljubljani, e-pošta: hanacosic97@gmail.com

Uvod

Izobraževanje odraslih je tema, o kateri večina ljudi ne ve veliko, saj se v smislu izobraževanja in šolanja skoraj vedno govori le o pedagoškem izobraževanju, torej o poučevanju otrok in mladine. Pri tem velikokrat pozabljamo na dejstvo, da je tudi andragoško izobraževanje, torej poučevanje odraslih, v slovenskem prostoru prisotno že kar nekaj časa, a se o tem bolj malo govori.

Tudi izobraževanje odraslih ima na Slovenskem pestro zgodovino, saj se je v zametkih začelo v drugi polovici 18. stoletja, ko je izšla Splošna šolska naredba, ki je kot priporočilo navajala tudi nedeljski ponavljalni pouk za vajence. Čeprav se takrat to še ni tako prijelo in je bilo zaradi neizobraženosti ljudi pravzaprav težko izvedljivo, lahko že govorimo kot o prvi ideji izobraževanja odraslih v slovenskem prostoru.

Izobraževanje odraslih na Slovenskem se je začelo intenzivneje razvijati v drugi polovici 19. stoletja, torej že pred prvo svetovno vojno. Prve znane šole za izobraževanje odraslih pri nas so bile nedeljske ponavljalne šole, ki so nastale v šestdesetih letih 19. stoletja. V skladu z razvojem časa se je moralo razviti tudi ljudstvo. Industrijska središča, obrtništvo, trgovina pa tudi druge panoge so zahtevali, da so Slovenci intelektualno razviti. Medtem ko so se po Evropi razvijale ljudske visoke šole, so pri nas imeli nedeljske ponavljalne šole kot temelj izobraževanja odraslih.

Nedeljska ponavljalna šola

Šolo so obiskovali učenci od 12. do 15. leta starosti. Tu so učenci utrdili znanje, ki so ga že prejeli v javni ljudski šoli. Posebnost je bila ta, da so v nedeljski ponavljalni šoli izpopolnjevali znanje. Nadgrajevali so znanje nemščine, učili so se o koristnih kmetijskih naukih. Učili so jih gospodje učeniki. Leta 1874 nedeljske šole preimenujejo v ponavljalne šole, zato je toliko različnih terminov, ki opredeljujejo isto stvar.

Nedeljska začetna šola

To šolo so obiskovali učenci, ki zaradi različnih razlogov niso mogli hoditi v javno ljudsko šolo (oddaljenost, delo, poučevanje v nemščini ...). Tu je pouk potekal v slovenskem jeziku, otroci pa so se učili predvsem pisanja, branja, računanja, verouka. Učili so jih duhovniki.

Avstrijska šolska zakonodaja in začetek izobraževanja odraslih na Slovenskem

Splošna šolska naredba iz leta 1774

Leta 1774 je Marija Terezija s Splošno šolsko naredbo uvedla obvezno šolsko izobraževanje za otroke od 6. do 12. leta. Naredba je zahtevala ustanavljanje treh vrst šol: trivialke, glavne šole in normalke in je prinašala obvezno šolo vsem otro-

kom: dečkom in deklicam, bogatim in revnim, v mestih in na vasi. Zaradi tega naredbo imenujemo tudi osnovnošolski zakon.¹

Petnajsti člen Splošne šolske naredbe je določal, naj mladina, ki je zaključila redno šolanje, »kjer je mogoče, obiskuje ob nedeljah popoldne po dve uri ponavljalno šolo. Pouk naj vodi učitelj pod vodstvom duhovnika ali vikarja. Ta pouk naj bi obiskovali vse do 20. leta starosti, učili pa naj bi se verouka, moralnih nauk, uvoda v pravo znanstvo, gospodarstva in kmetijstva.«² Kot piše Okoliš, ta zakon znova vzpostavi nadzor Cerkve nad šolo.³

Poleg obveznega šolanja za otroke je torej šolska naredba v obliki priporočila navajala tudi nedeljski popoldanski ponavljalni pouk, zlasti za vajence po 12. letu starosti. »Po tej določbi ne bi bilo nobenemu vajencu priznано, da je izučen, če ne more s spričevalom dokazati, da je ta pouk obiskoval.«⁴ Tu tako prvič najdemo zamisel o načrtnem nadaljnjem, pošolskem izobraževanju mladine na Slovenskem. Za vajence sta vladni naredbi iz let 1778 in 1786 določali tudi, da »morajo med učno dobo obiskovati pouk o verouku. Poleg tega naj bi se vadili tudi v čitanju, pisanju in računanju.«⁵

Ponavljalne šole bi morale na ta način potekati v vseh mestih, trgih in drugih večjih krajih, a so bili uspehi teh šol minimalni, saj so bili vajenci povečini nepismeni in z njimi ni bilo kaj ponavljati ali vaditi.⁶ Obisk šol je bil tako izredno majhen, zato so obrtniški mojstri morali sprejemati večinoma nepismene vajence z dežele, priporočilo Splošne šolske naredbe o nedeljskem ponavljalnem pouku pa je, predvsem kar se tiče vajencev, obviselo v zraku.⁷

Politična šolska ustava iz leta 1805

Leta 1805 je drugi avstrijski šolski zakon Politična šolska ustava predpisal nedeljsko ponavljalno šolo. Zakon je v veljavo prišel leta 1806 in je z manjšimi dopolnitvami veljal do leta 1869. Spremenil je cilje šole, pa tudi vsebino. Cilj je postal vzgoja vernih, delovnih in vdanih državljanov enotne nemške fevdalne države. Vodstvo šole je prevzela Cerkev, ohranili so delitev šol na normalke, glavne šole in trivialke, obstajale pa so tudi nedeljske šole, ki so se zelo razmahnile. V naslednjih letih je avstrijska šolska oblast zakonodajo na tem področju dopolnjevala tudi zato, da bi povečala pismenost prebivalstva.⁸

1 Vlado Schmidt, *Zgodovina šolstva in pedagogike na Slovenskem I*, Ljubljana: DZS, 1963, str. 179.

2 Tatjana Hojan, *Izobraževanje odraslih 1774–1918, Prispevki k zgodovini izobraževanja odraslih 1774–1918* (ur. Jurij Jug), Kranj 2000, str. 127.

3 Stane Okoliš, *Zgodovina šolstva na Slovenskem*, Ljubljana: Slovenski šolski muzej, 2008, str. 42.

4 Schmidt 1963, str. 181.

5 Prav tam.

6 Tatjana Hojan, *Izobraževanje odrasle mladine*, Ljubljana: Slovenski šolski muzej, 1975, str. 5.

7 Schmidt 1963, str. 253.

8 Magdalena Šverc, Janez Mežan, Mojca Škrinjar et al., *Slovensko šolstvo včeraj, danes, jutri*, Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo in šport, 2007, str. 38.

Drugi šolski zakon v Politični šolski ustavi v 31. členu opredeli nedeljske šole kot nadaljevalne, ponavljalne šole za absolvente rednega obveznega šolanja. Duhovnikom in učiteljem po deželah je zakon narekoval poučevati ob nedeljah in praznikih popoldne. Učili so odraslo mladino do 18. leta, ki je že zaključila osnovnošolsko izobraževanje.⁹

Nedeljske šole so imele v času Ilirskih provinc težave s plačilom učiteljev, zato je veliko šol prenehalo delovati.¹⁰ Leta 1814, po odhodu Francozov, so pri nas začeli obnovljati nedeljske šole. To šolanje je bilo skoraj povsem zastoj, tudi učitelji so delali brez dodatnega plačila. Serše piše, da je »kurenda ilirskega gubernija z dne 20. marca 1815 odredila, da se morajo ponovno začeti nedeljske šole, ki so jih morali obiskovati vsi učenci 'rokodelcev, umetnikov in fabrikantov'«. ¹¹ Študijska dvorna komisija je z odlokom 27. septembra 1816 ukazala, da so ponavljalne šole postale obvezne za mladino od 12. do 15. leta. Posebnost nedeljske šole je bila ta, da so tam ob nedeljah in praznikih ponavljali učno snov, ki so jo (že) predelali v javni šoli. Potekale so v nemščini, zato se je še vedno uveljavljala neobvezna nedeljska slovenska začetna, pa tudi ponavljalna šola, ki so jo poleg otrok lahko obiskovali tudi odrasli. Nedeljske šole so bile povsem slovenske in jih je bilo veliko več od rednih ponavljalnih šol.¹²

Posebna odredba ilirskega gubernija iz leta 1815 je skrbela tudi za šolanje vajencev v mestih. Vsak vajenec je moral tri leta obiskovati nadaljevalno šolo. Prvo leto so se učili branja, drugo pisanja in računanja, tretje pa pravopisa in strokovnega spisja. Taka ponavljalna šola je bila na primer pri šentjakovski glavni šoli v Ljubljani pa tudi v Trnovem, Kranju in Šentpavlu.¹³

V obdobju oblikovanja prvih posameznih ustanov za izobraževanje odraslih (1820–1870) se tako pojavijo tudi prve šole za odrasle. Razvijajo se kot podaljški rednih šol, odpirajo pa jih tudi za poklice, za katere redna šola ne izobražuje, torej kot povsem samostojne ustanove. Začele so se z nedeljskimi ali ponavljalnimi šolami za odrasle oziroma pošolsko mladino in so poleg splošne izobrazbe v svoje programe vključevale že nekaj strokovnega znanja s področja kmetijstva ali rokodelstva, počasi pa so začeli ustanovljati tudi posebne strokovne šole za odrasle. Kot prvo tako imamo kmetijsko šolo, osnovano v Trstu 1848 in 1850 v Ljubljani.¹⁴

V tistem času je imelo veliko učiteljev poleg rednega pouka tudi posebne tečaje za mladino in odrasle. »Zlasti so se v tem odlikovali Peter Musi, Valentin

9 Vlado Schmidt, *Zgodovina šolstva in pedagogike na Slovenskem II (1805–1848)*, Ljubljana: Delavska enotnost, 1988, str. 28.

10 Tatjana Hojan, *Izobraževanje odraslih 1774–1918, Nastanek in razvoj izobraževanja odraslih na Slovenskem od 1774 do 1918: slovenski projekt* (ur. Jurij Jug), Kranj 1994, str. 90.

11 Aleksandra Serše, *Izobraževanje odraslih: obrtno šolstvo na Kranjskem pred letom 1918. Nastanek in razvoj izobraževanja odraslih na Slovenskem od 1774 do 1918: slovenski projekt* (ur. Jurij Jug), Kranj 1994, str. 46.

12 Hojan 2000, str. 129.

13 Hojan 1975, str. 7.

14 Hojan 2000, str. 161.

Stanič in Franc Pirc.«¹⁵ Ta dodatni pouk odraslih v kmetijstvu je prva prava oblika izobraževanja odraslih na Slovenskem. Za dekleta so predstavljali tako obliko nadaljnega izobraževanja oddelki za pouk ženskih ročnih del pri glavnih šolah. Po letu 1866 so se pojavile že prve oblike izobraževanja učiteljev na področju kmetijstva. Z deželno ali občinsko podporo so se tako udeleževali raznih tečajev na kmetijskih šolah.¹⁶

Tretji avstrijski šolski zakon iz leta 1869

Tretji osnovnošolski zakon je bil izdan leta 1869 in je v 10. členu določal, da se glede na potrebe posameznega kraja lahko pri rednih šolah ustanovijo posebni tečaji za odraslo mladino, ki je že končala obvezno šolanje. Dotedanje nedeljske šole so se po letu 1874 preimenovala v ponavljalne šole. Kasneje je bilo glede ponavljalnih oziroma nedeljskih šol določeno, da so obvezne za vse dečke in deklice do 14. leta starosti, ki so končali osnovno šolo. Šestletno šolsko obveznost so imeli le na Kranjskem in Primorskem. V časopisu so se pojavljali prispevki o ponavljalnih ali napredovalnih šolah, kot so jih pogosto imenovali. Predlagali so, da bi mladina, ki konča šestletno obvezno šolo, še do 20. leta obiskovala pouk. Poučevali naj bi predvsem praktične predmete, poleti pa naj bi prirejali izlete.¹⁷

Pravi razvoj so tako nedeljske šole doživele šele po letu 1869 s tretjim avstrijskim šolskim zakonom, ki je uvedel osemletno obvezno šolanje in je vplival predvsem na kmečko prebivalstvo na Slovenskem, saj večina ni bila izobražena.¹⁸

Nekateri učitelji so menili, da je bila prejšnja ponavljalna šola oziroma nedeljska šola boljša, saj so jo obiskovali otroci oziroma mladina od 12. do 16. leta vse leto ob nedeljah, z novo ureditvijo pa naj bi jo obiskovali otroci od 12. do 14. leta, in to pol leta ob četrtekih. Na Goriškem so imenovali najvišjo stopnjo ljudske šole nadaljevalni tečaji in so le izjemoma sprejeli učence nad 14. letom starosti. Ob taki ureditvi ponavljalnih šol bi lahko domnevali, »da se jih ni udeleževalo ostalo odraslo prebivalstvo kot včasih v nedeljskih šolah.«¹⁹

Namen ustanavljanja nedeljskih šol in njihov razvoj

Namen nedeljskih ponavljalnih šol je bil, da mladino po končanem osnovnošolskem izobraževanju dalje izobražujejo, vendar pa so nedeljske ponavljalne šole kmalu prevzele vlogo elementarnega izobraževanja, ne samo dopolnilnega.²⁰ Odrasli naj bi obiskovali nedeljsko ponavljalno šolo dve uri ob nedeljah in pra-

15 Hojan 1975, str. 6.

16 Prav tam.

17 Hojan 2000, str. 139.

18 Vesna Nadarevič, *Poučevanje matematike v osnovni šoli in osnovni šoli za odrasle*, Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Pedagoška fakulteta, 2011, str. 37.

19 Hojan 2000, str. 140.

20 Serše 1994, str. 31.

znikih. Poleg samega obiskovanja šole pa so morali doma sami veliko brati in poslušati krščanski nauk.²¹

Sprva nedeljske šole niso bile deljene, tako so obstajale začetne in ponavljalne nedeljske šole, po letu 1820 pa so se nedeljske šole razdelile. V začetni nedeljski šoli so se učili računanja, branja, pisanja in verouka, medtem ko so se v nadaljevalni nedeljski šoli učili tudi kmetijstva, nemščine, obrtništva itd.²²

Obisk rednih šol v šestdesetih letih 19. stoletja je bil zelo slab, primanjkovalo pa je tudi šolskih stavb, zato je novi zakon v tistem času odredil, da mora mladina do 18. leta hoditi v nedeljske ponavljalne šole. Nedeljske šole niso bile obvezne, so pa omogočale nadaljnje izobraževanje odraslih in mladine, brez katerega jih marsikdo sploh ne bi zaposlil. Pa vendar te šole niso zagotavljale pretiranega uspeha, saj je bila večina učencev nedeljskih šol še leta 1800 nepismena.²³

Ponavljalnih nedeljskih šol ni bilo težko ustanoviti in organizirati. Edina težava je bila v tem, da je moral učitelj tistih nekaj dodatnih ur vsako nedeljo poučevati prostovoljno. Včasih je učitelju pomagal še duhovnik. Učitelji nedeljske šole so se izobraževali na pedagoških tečajih na normalkah. Bili so zelo slabo plačani, zato so morali opravljati tudi druge stvari, npr. prepisovati spise v cerkvi itd. Triletne ponavljalne šole so bile namenjene absolventom šestletnega rednega šolanja. Število ponavljalnih šol je po letu 1816 zelo naraslo, približalo se je celo številu rednih osnovnih šol. Največ absolventov rednega obveznega šolanja v ponavljalnih šolah je bilo v okrožju Maribora.²⁴

Ponavljalne šole so imele precejšnje težave, saj si mladina v redni šoli ni pridobila dovolj temeljnega znanja in so bile tako prepuščene dobri volji učiteljev. Ponavljalne šole so ustanavljali zlasti na podeželju, kjer šolstvo ni bilo dovolj razvito, v mestih pa za vajence in mlade tovarniške delavce. Mnogi so prihajali v ponavljalne šole skoraj brez vsakega predhodnega znanja, tako da sta se razvila dva tipa pošolskega izobraževanja:

1. ponavljalne splošnoizobraževalne šole, ki so dajale le nekaj osnovnega znanja. Uvrstili bi jih med kompenzacijske oblike izobraževanja odraslih;
2. ponavljalne obrtne in trgovske šole, ki so izhajale iz osnovnošolskega znanja. Posredovale so že posebno strokovno znanje, ki so jih potrebovali za vključitev v poklic; na deželi pa so bili razširjeni programi iz kmetijstva.²⁵

Pouk se je v nedeljskih šolah največkrat izvajal v prostorih cerkve, v župniščih ali pa kar zunaj. Bil je brezplačen in se je izvajal pod okriljem Cerkve.

21 Tatjana Hojan, *Izobraževanje odraslih 1848–1870, Šolska kronika : zbornik za zgodovino šolstva in vzgoje*, 27, 1994, št. 3, str. 9.

22 Prav tam.

23 Serše 1994, str. 41.

24 Schmidt 1988, str. 132.

25 Ana Kranjc, *Izobraževanje ob delu (Obča andragogika)*, Maribor: Dravska tiskarna Maribor, 1979, str. 160.

Nedeljske šole kot pogoj za opravljanje dela

Mladina, ki se je bila dolžna doizobraževati v nedeljskih ponavljalnih šolah, je morala prinesiti cehu spričevalo o opravljeni ponavljalni šoli. Ponavljalne šole so morali opravljati rokodelci, umetniki, vajenci in drugi.²⁶

Če so te osebe prišle na delo k mojstru in niso imele opravljene ponavljalne šole ali pa jih mojstri niso poslali v nadaljnjo ponavljalno šolo, so mojstri in starši teh otrok prejeli kazen. Za mojstra je kazen znašala štiri goldinarje. Če je mojster zaposlil delavca, ki ni imel spričevala iz nedeljske šole, je prejel kazen petdeset tolarjev.²⁷

Težava je bila v tem, da ti delavski in kmečki otroci oziroma mladi niso imeli osnovnega znanja, zato ponavljanje sploh ni bilo smiselno, odločb o ponavljalnem izobraževanju pa ni bilo mogoče izdati, dokler učenci niso imeli vsaj osnovnega znanja.

V velikih tovarnah mladine niso mogli izobraževati, ker niso vedeli, koliko mladih sploh imajo. Poleg tega je bila nedeljska šola zastonj in skoraj neobvezna, zato so učenci velikokrat manjkali od pouka bodisi zaradi dela, ki so ga opravljali, ali zaradi domačega dela in oddaljenosti od šole. Prav zaradi teh težav so kmalu uvedli izjemno učinkovit nadzor dela v ponavljalnih šolah. Učenci, ki so svojevoljno veliko izostajali, so dobili 12 ur pripora ter zgolj kruh in vodo za malico.²⁸

Leta 1840 so za učitelje nedeljskih ponavljalnih šol prvič natisnili knjižice, v katere so beležili izostanke učencev. Kljub vsem ukrepom so še vedno izjemno težko nadzorovali mladino, ki je že opravljala redno delo v tovarnah, obrti ali kje druge.

Učbeniki za poučevanje v nedeljskih šolah

Za vsebino pouka v nedeljskih šolah je izšlo tudi nekaj slovenskih učbenikov, med katerimi sta zlasti pomembna *Navod v branje za mladost nedeljskih šol* Petra Musija iz leta 1832 in Slomškovo delo *Blaže in Nežica v nedeljski šoli* iz leta 1842, ki je bil namenjen predvsem pouku v začetnih nedeljskih šolah, ki so jih poleg otrok lahko obiskovali tudi odrasli.²⁹ Slednjega je Slomšek pripravil kot »nekakšen leksikon za podeželje«.³⁰

Omenjeni učbenik je bil namenjen vse prej kot samo učencem nedeljskih šol, saj je bil res zelo obsežen. Vseboval je osnove pisanja, računanja, branja pa tudi biologijo, zgodovino, medicino in astronomijo. Dolgo časa je veljal za najboljšo in najobsežnejšo enciklopedijo slovenskega kmeta in mladine.³¹ Ljudje so učbenik imenovali za »zlato knjižico«, saj je vseboval vse nauke in pravila, ki so jim olajšali

26 Serše 1994, str. 46.

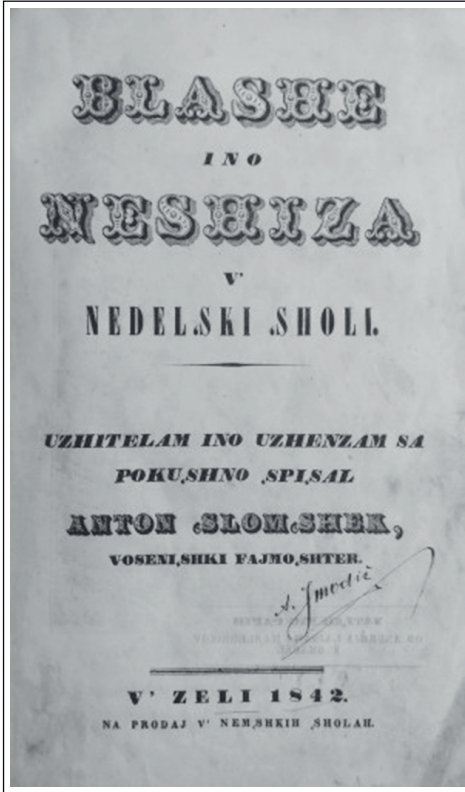
27 Prav tam, str. 47.

28 Prav tam.

29 Hojan 2000, str. 131.

30 Šverc, Mežan, Škrinjar et al. 2007, str. 38.

31 Nadarevič 2011, str. 6.

Anton Martin Slomšek, Blaže ino Nežica v nedelski šoli, Celovec, 1842

življenje. Slomšek je v učbeniku zapisal tudi razlog, zakaj so morali otroci hoditi v šolo ravno ob nedeljah in praznikih. »Za kmete so delavniki za delo, nedelje ino prazniki pa za nauk.«³²

Slomšek pa je objavljaj tudi druge. V *Drobtinica* (zametek slovenske pedagoške revije) je recimo leta 1847 opisal koristnost nedeljskih šol za odrasle. »Prej so mladeniči in dekleta ob nedeljah postopali po vasi in lenarili, ko pa jih je župnik povabil v nedeljsko šolo, so ponavljali koristne reči, ki so se jih naučili v ljudski šoli, in zvedeli mnogo koristnega za vsakdanjo rabo. Tisti, ki doslej niso hodili v šolo, pa so se naučili tudi brati in pisati.«³³

Od leta 1843 dalje zasledimo več učbenikov in druge literature, namenjene ponavljalnimi šolam, a vendar so bile obrtne ponavljalne šole in tudi sicer redke nedeljske tovarniške šole brez ustreznih učbenikov. Strokovno gradivo je bilo namreč večinoma napisano v nemščini, ki pa je bila obiskovalcem ponavljalnih šol nerazumljiva. »Znano je namreč, da se je

slovenščina kot učni jezik veliko bolje utrdila v ponavljalnih nedeljskih šolah kot pa v drugih rednih šolah za otroke.«³⁴

V časopisju takratnega časa so se pogosto pojavljali članki, ki so poudarjali vzgojni pomen nedeljskih šol za odraslo mladino, ki je brez šol »prepuščena sama sebi in slabi tovarišiji«. Poleg nedeljske šole so odrasli mladini svetovali še branje dobrih knjig in poslušanje krščanske nauka. V *Novicah* iz leta 1863 je izšel tudi predlog učnega načrta za nedeljske in praznične šole.³⁵

Pomen nedeljskih šol za slovenski jezik in narod

Nedeljske šole se bile v bistvu izjemno pomembne tudi za slovenski narod, predvsem za razvoj slovenskega jezika, saj se je pouk večinoma izvajal v sloven-

32 Anton Martin Slomšek, *Blaže ino Nežica v nedelski šoli*, Celovec, 1842, str. 15.

33 Hojan 2000, str. 132.

34 Kranjc 1979, str. 160.

35 Hojan 2000, str. 135.

ščini, ki je bila neizobraženemu prebivalstvu veliko bolj razumljiva kot nemščina, ki je služila kot učni jezik v vseh glavnih šolah. Slovenski pouk se je tako uveljavljal tudi z razvojem nedeljskih šol. Učni jezik na nedeljskih šolah je bil povsod slovenski (na Kranjskem, Primorskem, v slovenskem delu Štajerske in Koroške), razlike pa so se pojavile v ponavljalnih šolah, kjer so jih marsikje obiskovali tudi začetniki. Kjer je bil pouk na ponavljalnih šolah dvojezičen, so navadno razdelili učence na dva oddelka. Nižji oddelek se je dalje delil na oddelek s slovenskim učnim jezikom in na oddelek, ki je bil dvojezičen, višji oddelek pa je bil samo nemški. Splošno načelo je bilo, da niso v nobeni nedeljski šoli, ne v začetni ne v ponavljalni, začeli poučevati učencev v nemščini, če je dotlej še niso znali.³⁶

Zaradi miselnosti, da so na kmetih delavniki za delo, nedelje in prazniki pa za nauk, so spričo slabega obiska nemških trivialk in nastajanja nedeljskih šol v krajih brez rednih šol ponavljalne šole marsikje postale tudi začetne slovenske osnovne šole. Tudi po mnenju Dunaja so bile slovenske nedeljske šole zelo koristne in naj bi popolnoma zadoščale za verske in moralne potrebe nižjih ljudskih slojev, seveda pa tedanja slovenska nedeljska šola ni omogočala nadaljnega šolanja učencev na gimnazijah, ki so imele nemški učni jezik.³⁷

Nedeljske šole so tako s slovenskim učnim jezikom poskrbele za večjo pismenost prebivalstva, ki se je tam učilo branja in pisanja vsaj v slovenskem jeziku, saj je bila nemščina zanje običajno prezahtevna. Anton Martin Slomšek je svoj slovenski učbenik *Blaže in Nežica v nedeljski šoli* napisal prav zaradi potreb po slovenščini v šolah.³⁸

Statistika obiska in razširjenosti nedeljskih šol

Nedeljske ponavljalne šole so bile izjemno slabo obiskane. Razlog je bil predvsem v tem, da so se učenci po zaključenem šolanju na ljudski šoli takoj zaposlili ali pa živeli predaleč od samih šol. Serše izpostavlja, da je bil obisk teh šol komaj 46-odstoten.³⁹

Dalje Serše navaja število učencev v nedeljski ponavljalni šoli: »Leta 1847 so imeli ljubljanski rokodelci skupno 262 učencev, in sicer: 10 v starosti 11 let, 47 v starosti 12 let, 37 v starosti 13 let, 30 v starosti 14 let, 56 v starosti 15 let, 21 v starosti 16 let, 29 v starosti 17 let, 4 v starosti 18 let, 6 v starosti 19 let, 7 v starosti 20 let.«⁴⁰

Ti podatki kažejo, da je veliko učencev že zelo mladih končalo šolanje, da bi lahko odšli na delo, vendar jih brez potrdila o opravljeni ponavljalni šoli mojstri niso mogli sprejeti. Kot obvezno je tako veljalo, da so se vsi ti »osipniki« udeležili dodatnega šolanja. Starostni razpon učencev v nedeljskih ponavljalnih šolah je bil, kot lahko preberemo zgoraj, precej velik.

36 Schmidt 1988, str. 208–209.

37 Janez Cvirn (ur.), *Slovenska kronika XIX. stoletja* (knj. 1), Ljubljana: Nova revija, 2001, str. 125.

38 Schmidt 1988, str. 210.

39 Serše 1994, str. 47.

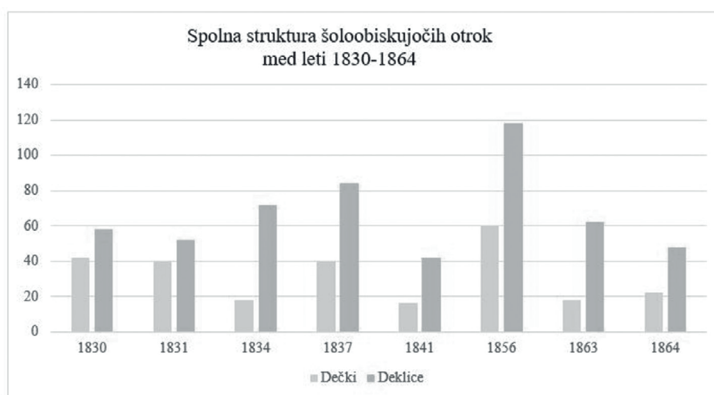
40 Prav tam.

Hojanova izpostavi statistiko leta 1853 in pravi, da je bilo na Koroškem 248 nedeljskih šol, na Kranjskem pa 145.⁴¹

Pojavile so se tudi razlike v učnem jeziku v ponavljalnih šolah. V Ljubljani se je leta 1815 v nedeljsko ponavljalno šolo vpisalo 145 učencev, od tega 95 začetnikov. Začetniki nemško niso znali, medtem ko so nadaljevalci samo ponavljali nemščino. Večino pouka so zato izvajali v slovenščini. Tako je 81 od skupaj 103 nedeljskih šol v ljubljanski škofiji uporabljalo slovenščino kot učni jezik, v preostalih šolah pa so uporabljali oba jezika. Pogosto so učence v ponavljalni nedeljski šoli razdelili na dva oddelka – oddelek slovenskega in nemškega jezika.⁴²

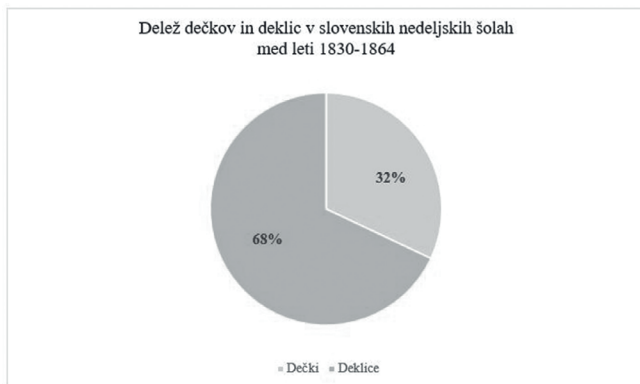
Šolsko leto	Vsakdanja učilnica	Nedeljska učilnica	Skupaj
1808			111
1816			92
1831/32	189	57	246
1832/33	197	65	262
1834/35	175	68	243
1840/41	119	108	227
1841/42	196	73	269
1844/45	212	96	308
1850/51	208	77	285
1859/60	197	102	299

Spodnji grafi ponazarjajo podatke iz celjskega okrožja in so povzeti po spletni predstavitvi nedeljskih šol.

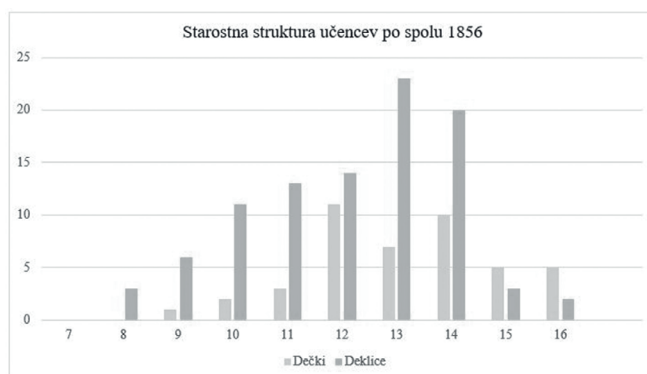
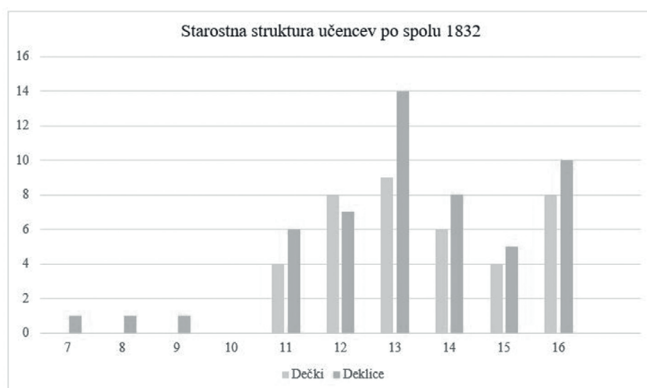

41 Hojan, *Izobraževanje odraslih 1848–1870*, 1994, str. 9.

42 Schmidt 1988, str. 210.

V vseh letih je bilo v nedeljski šoli več deklic kot dečkov. Hojan izpostavlja, da se je leta 1863 za nedeljski pouk »priglasilo 35 fantov in 116 deklet«. Fantje naj bi imeli pouk ob nedeljah od pol devetih do desetih, »dekleta pa po krščanskem nauku«. ⁴³

⁴³ Hojan, *Izobraževanje odraslih 1848–1870*, 1994, str. 9.

V zgornjih dveh grafih je predstavljena primerjava starostne strukture učencev po letu 1832 in 1856. Iz obeh je razvidno, da so nedeljsko šolo večinoma obiskovala dekleta, stara trinajst let. V letu 1832 je bilo prisotnih kar 10 deklet, starih šestnajst let ali več, dečkov je bilo 8. Zanimiva je primerjava enakega stolpca iz leta 1856. Tu je obojih, tako dečkov kot deklic, veliko manj. Razlog zagotovo tiči tudi v tem, da si je večina otrok takrat že služila kruh in za šolo ni bilo več časa. Vsekakor lahko zopet potrdimo, da je bilo deklet več kot dečkov.

Leta 1820 je v Mariboru z okolico nedeljske ponavljalne šole obiskovalo 40 odstotkov učencev, leta 1847 pa 49 odstotkov. Na Kranjskem je leta 1820 v nedeljsko ponavljalno šolo hodilo okoli 18 odstotkov, leta 1840 pa 89 odstotkov učencev. V lavantinski škofiji je do leta 1847 nedeljske šole obiskovalo nekako od 61 do 69 odstotkov učencev. Na Goriškem je bil obisk nedeljskih ponavljalnih šol najslabši, leta 1847 zgolj 34-odstoten.⁴⁴

Hojanova izpostavi, da natančnega odstotka ali števila odraslih v nedeljskih šolah ne moremo izvedeti, ker so podatki lahko prirejeni ali pa sploh ne obstajajo.⁴⁵

Primer poučevanja v nedeljski ponavljalni šoli v Črnomlju

Celoten primer nedeljske ponavljalne šole v Črnomlju je povzet po Hojanovi.⁴⁶ Avtorica je podatke pridobila iz letnih poročil in jubilejnih publikacij osnovnih šol.

Črnomelj

Nadaljevalna šola za odrasle je bila zasnovana 5. novembra 1875, prva učna ura pa je bila takoj naslednji dan. Ta šola, ki je bila namenjena odraslim kmečkim fantom, je delovala ob nedeljah in praznikih čez celo leto. Učili so se zemljepisa in zgodovine, naravoslovja, kmetijstva s posebnim ozirom na razmere kraja in tal, učitelj kmetijstva Fran Šetina pa je zapisal: »Posebno se bo oziralo na to, kako se gnoj napravlja, kako se izreja govedo in prešiči, kako se zasaja in oskerbuje sadno drevje in terta.«⁴⁷ Poleg tega so imeli še predmet o primerjanju novih mer in uteži s starimi, vse štiri računske operacije, preračunavanje telesnine, ploskve, obresti. Večina učencev nedeljske ponavljalne šole ni znala ne brati ne računati.

Potek pouka v nedeljski ponavljalni šoli:

1. NEDELJA: Zemljepis in zgodovina od devetih do desetih. Ena do dve uri branja, pisanja, spisja.

2. NEDELJA: Dopoldne naravoslovje, popoldne branje, pisanje in spisje.

3. NEDELJA: Dopoldne kmetijstvo, popoldne branje, pisanje in spisje.

Učili so jih tudi krščanskega nauka, temu so posvetili eno uro.

44 Hojan, *Izobraževanje odraslih 1774–1918*, 1994, str. 90.

45 Prav tam.

46 Prav tam, str. 105.

47 Prav tam.

Prvo nedeljo je bilo le okoli petdeset učencev za pouk pisanja, branja in spisja. Drugo nedeljo okoli dvesto, tretjo nedeljo pa je bilo učencev že toliko, da so se morali učiti v treh različnih sobah, v treh različnih skupinah. V prvo skupino so spadali tisti učenci, ki niso znali prav nič pisati in brati, v drugo skupino tisti, ki so znali vsaj nekaj, v tretji skupini pa so bili tisti, ki so se zraven učili še nemško.

Vsako nedeljo so v Črnomlju učili štirje gospodje učenci. Učitelj, ki je imel dopoldne pouk, je imel popoldne prosto, in obratno. V šoli so imeli tudi poseben dnevnik, v katerega so gospodje učenci zapisovali obravnavano učno snov in tudi prisotnost.⁴⁸

Zaključek

Začetek izobraževanja odraslih je bil na slovenskih tleh precej pester. Od prve Splošne šolske naredbe leta 1774 do tretjega osnovnošolskega zakona leta 1869 in dalje se je razvilo veliko število nedeljskih ponavljalnih šol, ki danes veljajo za prve oblike institucionalnega izobraževanja odraslih pri nas. Če se je sprva nedeljski pouk omenjal zgolj kot priporočilo za vse vajence od 12. leta starosti in za mladino, ki je že zaključila redno šolanje, so nedeljske ponavljalne šole kasneje postale obvezne za skoraj vso odraslo mladino in dostopne tudi za odraslo kmečko prebivalstvo. S tem je oblast poskrbela za večjo pismenost prebivalstva, ljudem pa je omogočila tudi, da so pouk lahko obiskovali ob nedeljah, ko je bil dela prost dan in otroci oziroma mladi niso delali na poljih ali kasneje tudi v tovarnah.

Nedeljske ponavljalne šole so imele zelo velik pomen tudi za razvoj in utrjevanje slovenskega jezika na naših tleh, saj so po večini potekale v slovenskem jeziku, medtem ko je bil pri drugih oblikah šolanja učni jezik nemščina. Za namene poučevanja v nedeljskih ponavljalnih šolah smo Slovenci dobili tudi kar nekaj šolskih učbenikov v slovenskem jeziku, ki še danes veljajo za pomembna dela na področju izobraževanja v takratnem času. Četudi so nedeljske ponavljalne šole večinoma obiskovali mladi, so se iz nedeljskih šol kasneje razvili tudi razni nadaljevalni tečaji in šole, ki so pouk omogočale tudi odraslim. Vsekakor je treba poudariti, da so nedeljske šole poleg temeljnega znanja kasneje mladim in odraslim prinesle tudi možnost za izpopolnjevanje znanja na različnih strokovnih področjih, ki so ga potrebovali za lažje delo na kmetih in po tovarnah ali pri obrtnikih, kar že pomeni tudi začetek strokovnega izobraževanja odraslih na Slovenskem.

48 Hojan, *Izobraževanje odraslih 1774–1918*, 1994, str. 105.

Viri in literatura

Literatura

- Cvirn, Janez (ur.): *Slovenska kronika XIX. stoletja* (knj. 1), Ljubljana: Nova revija, 2001.
- Hojan, Tatjana: *Izobraževanje odrasle mladine*, Ljubljana: Slovenski šolski muzej, 1975.
- Hojan, Tatjana: *Izobraževanje odraslih 1848–1870*, *Šolska kronika : zbornik za zgodovino šolstva in vzgoje*, 27, 1994, št. 3.
- Hojan, Tatjana: *Izobraževanje odraslih 1774–1918, Nastanek in razvoj izobraževanja odraslih na Slovenskem od 1774 do 1918: slovenski projekt* (ur. Jurij Jug), Kranj 1994.
- Hojan, Tatjana: *Izobraževanje odraslih 1774–1918, Prispevki k zgodovini izobraževanja odraslih 1774–1918* (ur. Jurij Jug), Kranj 2000.
- Jug, Jurij: *Osnovni pojmi raziskave. Nastanek in razvoj izobraževanja odraslih na Slovenskem od 1774 do 1918: slovenski projekt* (ur. Jurij Jug), Kranj 1994.
- Kranjc, Ana: *Izobraževanje ob delu (Obča andragogika)*, Maribor: Dravska tiskarna Maribor, 1979.
- Nadarevič, Vesna: *Poučevanje matematike v osnovni šoli in osnovni šoli za odrasle*, diplomsko delo, Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Pedagoška fakulteta, 2011.
- Okoliš, Stane: *Zgodovina šolstva na Slovenskem*, Ljubljana: Slovenski šolski muzej, 2008.
- Schmidt, Vlado: *Zgodovina šolstva in pedagogike na Slovenskem I*, Ljubljana: DZS, 1963.
- Schmidt, Vlado: *Zgodovina šolstva in pedagogike na Slovenskem II (1805–1848)*, Ljubljana: Delavska enotnost, 1988.
- Serše, Aleksandra: *Izobraževanje odraslih: obrtno šolstvo na Kranjskem pred letom 1918. Nastanek in razvoj izobraževanja odraslih na Slovenskem od 1774 do 1918: slovenski projekt* (ur. Jurij Jug), Kranj 1994.
- Slomšek, Anton Martin: *Blaže ino Nežica v nedeljski šoli*, Celovec 1842.
- Šverc, Magdalena, Mežan, Janez, Škrinjar, Mojca et al.: *Slovensko šolstvo včeraj, danes, jutri*, Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo in šport, 2007.

Povzetek

Na področje andragoškega izobraževanja se začne šolstvo na Slovenskem usmerjati v 18. stoletju ob izidu Splošne šolske naredbe. Sprva se je nedeljski pouk omenjal zgolj kot priporočilo za vse vajence od 12. leta starosti in za mladino, ki je že zaključila redno šolanje, kasneje pa nedeljske ponavljalne šole postanejo obvezne za skoraj vso odraslo mladino in dostopne tudi za odraslo kmečko prebivalstvo. Nedeljska ponavljalna šola je potekala ob nedeljah in praznikih, ponavadi v prostorih župnije, poučevali so duhovniki ali pa gospodje učeniki (tako so ime-

novali učitelje). Učenci so ponavljali učno snov, ki so jo nekateri že predelali v javnih šolah. Poudarek je bil predvsem na znanju, ki so ga odrasli potrebovali pri nadaljnjem delu.

V članku so najprej navedeni vzroki za nastanek prvih nedeljskih ponavljalnih šol, kasneje so predstavljene vrste nedeljskih šol, vsebine, ki so jih poučevali, in pomen za slovenski narod ter jezik. Nedeljske ponavljalne šole so potekale v slovenskem jeziku, medtem ko je bil pri drugih oblikah šolanja učni jezik nemščina. Za potrebe nedeljskih ponavljalnih šol je bilo napisanih kar nekaj šolskih učbenikov v slovenskem jeziku, ki še danes veljajo za pomembna dela na področju izobraževanja v takratnem času. V zaključku članka je predstavljen primer poučevanja v nedeljski ponavljalni šoli v Črnomlju. Članek obravnava nedeljske ponavljalne šole med letoma 1774 in 1870.

Zusammenfassung

Sonntagsschulen - die ersten Einrichtungen für Erwachsenenbildung in Slowenien

Teja Čeč, Hana Čosić

In Slowenien begann sich die Bildung im 18. Jahrhundert mit der Veröffentlichung der Allgemeinen Schulordnung auf den Bereich der andragogischen Bildung zu konzentrieren. Anfangs wurden Sonntagsschulen nur als Empfehlung für alle Auszubildenden ab 12 Jahren und für junge Menschen erwähnt, die bereits eine reguläre Schulausbildung abgeschlossen haben. Später wurden sie für fast alle erwachsenen Jugendlichen obligatorisch und auch für die erwachsene Landbevölkerung zugänglich. Die Sonntagsschule fand an Sonn- und Feiertagen statt, normalerweise in den Pfarrräumen, und wurde von Priestern oder Lehrern unterrichtet. Die Schüler wiederholten den Lehrstoff, den einige bereits an öffentlichen Schulen verarbeitet hatten. Der Nachdruck lag hauptsächlich auf dem Wissen, das Erwachsene für die weitere Arbeit benötigten.

Der Artikel präsentiert zunächst die Gründe für die Gründung der ersten Sonntagsschulen, dann die Arten von Sonntagsschulen, die Inhalte, die sie unterrichteten, und ihre Bedeutung für die slowenische Nation und Sprache. Sonntagsschulen wurden in slowenischer Sprache abgehalten, während an anderen Schulen auf Deutsch unterrichtet wurde. Für die Bedürfnisse der Sonntagsschulen wurden einige Schulbücher in slowenischer Sprache verfasst, die zu dieser Zeit noch als wichtige Werke im Bildungsbereich gelten. Am Ende des Artikels wird ein Beispiel für den Unterricht in einer Sonntagsschule in Črnomelj vorgestellt. Der Artikel befasst sich mit Sonntagsschulen zwischen 1774 und 1870.

Nedeljska šola

Od začetka 19. stoletja naprej so ob nedeljah in praznikih organizirali začetne in ponavljalne nedeljske šole, saj med tednom mnogi vaški otroci pouka niso mogli obiskovati zaradi zaposlenosti z drugim delom in oddaljenosti od šole. V nedeljski šoli so se učili pisati, brati in računati ter se srečevali z oliko, redom in disciplino. Pomemben učbenik iz tega obdobja je Blaže in Nežica v nedeljski šoli, delo Antona Martina Slomška.

Učni cilji:

- učenci štejejo do deset in rešujejo preproste besedilne naloge,
- naučijo se pesem A. M. Slomška Ljuba vigred.

Primerno za:

od 3. razreda OŠ naprej, SŠ, odrasle

Kraj in čas:

nedeljska šola v Avstrijskem cesarstvu leta 1865

**VABLJENI NA UČNO URO
V SLOVENSKI ŠOLSKI MUZEJ**

Matej Hriberšek*

Prvi slovenski doktorji klasične filologije z graške univerze

The first Slovene doctors in classical philology at Graz university

Izvleček

Med letoma 1872 in 1918 je na Univerzi Karla in Franca v Gradcu s področja klasične filologije doktoriralo trinajst kandidatov. Univerza v Gradcu, ki sicer ni uživala tolikšnega slovesa kot dunajska, čeprav so na njej predavali nekateri renomirani strokovnjaki za klasično starinoslovje, je bila za slovenske študente klasične filologije bolj dostopna zaradi bližine in zato, ker je bilo življenje v Gradcu lažje kot na Dunaju. V prispevku sta predstavljena doktorski študij in v osnovnih orisih delo na področju filologije prvih šestih doktorjev klasične filologije, ki so na graški univerzi promovirali v obdobju med letoma 1876 in 1904; to so bili Jakob Purgaj, Ivan Tertnik, Josip Šorn, Valentin Korun, Josip Tominšek in Ivan Arnejc.

Abstract

Between 1872 and 1918, thirteen candidates obtained a PhD in classical philology at the Karl-Franzens University in Graz. The Graz university, which did not enjoy the same reputation as the one in Vienna even though its lecturers included some very renowned experts in classical education, was more accessible for Slovene philology students due to its proximity and because life in Graz was easier than in Vienna. The article presents the doctoral studies and outlines the work in philology carried out by the first graduates in classical philology obtaining their PhD in Graz between 1876 and 1904; these students were Jakob Purgaj, Ivan Tertnik, Josip Šorn, Valentin Korun, Josip Tominšek and Ivan Arnejc.

Ključne besede: zgodovina univerzitetnega študija, avstrijske univerze, klasični filologi, doktorji, disertacije

Key words: history of university study, Austrian universities, classical philologists, doctors, dissertations

Uvod

Prispevek, v katerem so predstavljeni slovenski doktorji klasične filologije, ki so doktorirali na Univerzi Karla in Franca v Gradcu med letoma 1872 in 1918,

* doc. dr. Matej Hriberšek, Oddelek za klasično filologijo, Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani, e-pošta: matej.hribersek@ff.uni-lj.si; matej.hribersek@guest.arnes.si.

je nastajal kot nadgradnja med letoma 2016 in 2019 potekajočega raziskovalnega projekta »Zgodovina doktorskih disertacij slovenskih kandidatov v Avstro-ogrski monarhiji (1872–1918)«. ¹ V okviru projekta so bili raziskani doktorski študiji vseh slovenskih doktorjev, ki so promovirali na dunajski filozofski fakulteti v omejenem obdobju. Za uvrstitev v kategorijo »slovenski študent« ni bilo dovolj, da je posameznik izviral s slovenskega narodnostnega ozemlja, ampak je moral pri vpisu na študij navesti, da je njegov materni jezik slovenščina; to je bil tudi glavni kriterij selekcije. Kandidati, ki so sicer izhajali s slovenskega narodnostnega ozemlja, vendar so kot materni jezik v vpisnicah navedli nemščino, v obravnavo niso bili vključeni. Opisi kandidatov so omejeni predvsem na njihov doktorski študij. Ne gre za celovite biografske orise, ampak predvsem za predstavitev njihovega študija, doktorskih disertacij in dela na področju filologije. Predstavitve njihovih profesorskih izpitov niso vključene v predstavitev. ² Leto 1872 je kot mejnik postavljeno zato, ker je na avstrijskih univerzah tedaj začela veljati nova ureditev glede doktoratov, ki je za filozofsko fakulteto določala: da je moral biti doktorski kandidat vsaj tri leta redni slušatelj fakultete in da je moral za pridobitev doktorskega naziva predložiti znanstveno razpravo ter opraviti dva stroga izpita (rigoroza). ³

Študij filologije v Avstro-ogrski po 1849

Slovenski študentje, ki so želeli v drugi polovici 19. stoletja študirati klasično filologijo, so se večinoma odločali za študij na dveh univerzah: na dunajski in na graški. Prvi slovenski študentje klasične filologije, ki so študirali po reformi avstrijskega šolstva l. 1849, so si za študij praviloma izbrali dunajsko univerzo, ki je v prvi polovici 19. stoletja daleč zaostajala za strokovnim in znanstvenim nivojem in dosežki tedanjih nemških univerz. Na Dunaju je študij z reformnim letom 1849 doživel temeljito prenovo, za katero je bil najbolj zaslužen nemški filolog in šolnik Hermann Bonitz, ki je bil tudi osrednja osebnost celotne pre-

-
- 1 Projekt je financirala ARRS (evidenčna številka J7-7276), vodil pa ga je prof. dr. Tone Smolej.
 - 2 Prepisi vpisnic (Nationale) doktorskih kandidatov s sezname predavanj niso vključeni v prispevek; za vsakega kandidata je v predstavitvi narejen krajši pregled predavanj, ki so jih obiskovali, z imeni predavateljev (slednji niso posebej predstavljeni).
 - 3 Za natančnejše podatke o tej ureditvi in njenih določilih gl. Richard Meister, *Geschichte des Doktorates der Philosophie an der Universität Wien. Mit 7 Tafeln*, Von Richard Meister, wirkkl. Mitglied der Österreichischen Akademie der Wissenschaften. Vorgelegt in der Sitzung am 11. Juni 1958. Gedruckt mit Unterstützung des Vereines der Freunde der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, Wien: Rudolf M. Rohrer, 1958, str. 114–126; Tone Smolej, »Prisegam in obljubljam, da bom humanistične študije gojil z neutrudnim delom.« Slovenski doktorandi na dunajski Filozofski fakulteti (1876–1918), *Zgodovina doktorskih disertacij slovenskih kandidatov na dunajski Filozofski fakulteti (1872–1918)* (ur. Tone Smolej), Ljubljana, 2019, str. 7–9.

nove šolstva na ozemlju Avstro-ogrske monarhije.⁴ Bonitz je na področju študija filologije na dunajski univerzi izvedel prave tektonske premike, kar ni bilo težko, saj pravega študija pred njegovim prihodom skorajda ni bilo; avstrijska filologija tudi ni imela nobenega vidnega predstavnika in se nikakor ni mogla primerjati z dosežki filologov na nemških univerzah. Bonitz je ustanovil klasični seminar, ki je postal osrednji filološki center v Avstriji in tudi osrednja ustanova za usposabljanje visoko usposobljenih in strokovno dovolj podkovanih učiteljev klasičnih jezikov, na Dunaj je privabil še nekatere uveljavljene nemške filologe (na primer Karla Grysarja),⁵ načrtno je skrbel za razvoj znanstvene dejavnosti ter specialne didaktike in metodike pouka klasičnih jezikov, bil je eden od snovalcev celotne šolske reforme, pa tudi eden od glavnih pobudnikov izdajanja revije *Zeitschrift für die österreichischen Gymnasien* (*Revija za avstrijske gimnazije*), ki je postala povezovalni člen med učitelji različnih strok na ozemlju monarhije, še posebej med učitelji klasičnih jezikov, v kateri so filologi lahko objavljali svoje prispevke in se tako tudi strokovno in znanstveno izkazovali in uveljavljali. Dobri obeti glede službe za učitelje klasičnih jezikov in prenovljen študij s priznanimi imeni na čelu z Bonitzem so pritegnili tudi prve slovenske študente klasične filologije, med katerimi velja posebej omeniti Janeza Trdino, ki v zgodovini klasične filologije

-
- 4 O Hermanu Bonitzu in njegovem delu gl. Constantin von Wurzbach, Bonitz, Hermann, *Biographisches Lexikon des Kaiserthums Oesterreich* 2, 1857, str. 53–54; Theodor Gomperz, Hermann Bonitz, *Biographisches Jahrbuch für Alterthumskunde*, 11, 1888, str. 53–100; Wilhelm von Hartel, Bonitz und sein Wirken in Österreich, *Österreichische Mittelschule* 3, 1889, str. 19–54; Salomon Frankfurter, *Graf Leo Thun-Hohenstein, Franz Exner und Hermann Bonitz. Beiträge zur Geschichte der österreichischen Unterrichtsreform*. Wien: Alfred Hölder, 1893; Bonitz, Hermann (1814–1888), Althilologe, *Österreichisches biographisches Lexikon 1815–1950* 1, 1954, str. 101–102; Ferdinand Sander, Bonitz, Hermann, *Allgemeine Deutsche Biographie* 47, 1903, str. 99–105; Hans Scharold, Bonitz, Hermann. *Neue Deutsche Biographie* 2, 1955, str. 447–448; Felix Czeike, Bonitz, Hermann, *Historisches Lexikon Wien* 1 (A–Da), 1992, str. 423; Rainer Leitner, Das Reformwerk von Exner, Bonitz und Thun. Das österreichische Gymnasium in der zweiten Hälfte des 19. Jahrhunderts. Kaderschmiede der Wiener Moderne, *Zwischen Orientierung und Krise. Zum Umgang mit Wissen in der Moderne* (izd. Sonja Rinofner-Kreidl), Wien, Böhlau 1998, str. 17–69; Matej Hriberšek, *Klasični jeziki v slovenskem šolstvu 1848–1945*, Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 2005, str. 45–64.
- 5 O Karlu Josephu Grysarju gl. N. N., Am 3. april I. J. starb zu Wien Hr. Dr. Karl Joseph Grysar ..., *Zeitschrift für die österreichischen Gymnasien* 7, 1856, str. 287–390; H., Grysar, Karl Joseph, *Allgemeine Deutsche Biographie* 10, 1879, str. 82; Grysar, Karl Josef, *Österreichisches biographisches Lexikon 1815–1950* 2 (Lfg. 6), 1957, str. 96; Franz Römer, Grysar, Karl Josef (1801–1856), Althilologe, *Österreichisches biographisches Lexikon Online-Edition*, Lfg. 5 (25.11.2016). Spletni naslov: <https://biographien.ac.at/ID-o.3026034-1> (pridobljeno 20. julija 2020); Theresia Mayerhofer, *Der Lehrkörper der Philosophischen Fakultät der Universität Wien von 1848 bis 1873*, disertacija, Wien: Universität Wien, 1982, str. 71 in nasl.; Franz Römer, Hans Schwabl, *Klassische Philologie, Geschichte der österreichischen Humanwissenschaften 5: Sprache, Literatur und Kunst* (izd. Karl Acham), Wien: Passagen Verlag, 2003, str. 75; Matej Hriberšek, *Klasični jeziki v slovenskem šolstvu 1848–1945*, str. 121.

na Slovenskem sicer ni pustil vidnejšega pečata;⁶ pesnika, jezikoslovca in folklorista Matijo Valjavca,⁷ ki je vse svoje dejavno življenje služboval na Hrvaškem;⁸ frančiškana Ladislava Hrovata, jezikoslovca in prevajalca, ki je bil avtor prvih v slovenščini pisanih strokovnih razprav o latinskem jeziku, v svojem času priznan slovenist, predvsem pa avtor prve v slovenščini napisane latinske slovnice;⁹ Josipa Stritarja, ki je bil eden najobetavnejših študentov filologije, ki je užival spoštovanje celo samega Bonitza in je pozneje tudi deloval kot profesor.¹⁰ Po končanem študiju so redki slovenski filologi imeli priložnost, da so delovali na slovenskih gimnazijah. Diplomantom je delovna mesta določila država; Ministrstvo za uk in bogočastje (*Ministerium für Cultus und Unterricht*) je pri zaposlovanju pogosto uveljavljalo načelo, da so morali srednješolski učitelji, torej tudi klasični filologi, delovati v drugih deželah monarhije ali vsaj zunaj kraja, kjer so se rodili ali so se šolali. Tako je v sedemdesetih letih 19. stoletja od 120 slovenskih srednješolskih učiteljev samo 18 učilo na slovenskih gimnazijah; vsi drugi so dobili službe dru-

-
- 6 Matej Hriberšek, *Klasični jeziki v življenju in delu Janeza Trdine, Janez Trdina med zgodovino, narodopisjem in literaturo: jubilejna monografija* (ur. Marijan Dovič), Novo mesto: Goga; Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU 2005, str. 59–72.
- 7 Gl. Fran Levec, Matija Valjavec. *Životopis, Knezova knjižnica. Zbirka zabavnih in poučnih spisov. II. zvezek* (ur. Fran Levec), Ljubljana: Tisk »Národne tiskarne«, 1895, str. 163–210; Vilko Novak, Jože Toporišič, Valjavec, Matija (1831–1897). *Slovenska biografija*. Slovenska akademija znanosti in umetnosti, Znanstvenoraziskovalni center SAZU, 2013. Spletni naslov: <http://www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi758091/#slovenski-biografski-leksikon> (pridobljeno 20. julija 2020); Matej Hriberšek, *Klasični jeziki v slovenskem šolstvu 1848–1945*, str. 52, 123–125, 137–138, 212.
- 8 Čeprav je Valjavec vse svoje dejavno življenje preživel na Hrvaškem, je s področja klasičnih jezikov tudi na Slovenskem zapustil nekaj odmevnih prevajalskih dosežkov: Matija Valjavec, *Sofoklov Ajant*. Žaloigra, ki jo je iz grščine poslovenil Kračmanov Matija, V Celovcu: Janez Leon, 1863; Matija Valjavec, *Sinonove laži*, s katerimi je Trojance prekanil, da so nesrečnega konja v mesto vzemši padli sovražnikom v pest. (Iz Virgilijeve Eneide II. bukev, 1–197) *Slovenska bčela* 4, 1853, št. 22 (v četrtek 2. junija 1853), str. 169–170; št. 23 (v četrtek 9. junija 1853), str. 177–178; Matija Valjavec, *Homerove Odiseje I. spev*. Poslovenil M. Valjavec, *Glasnik slovenskega slovstva* 1, 1854, str. 54–58; Matija Valjavec, *Stvarjenje*. Iz Ovidija met. I. – Poslovenil M. Kračmanov, *Glasnik slovenski* 2, 1858, št. 5, str. 77–78; Matija Valjavec, *Ajant*. (Žaloigra, ki jo je spisal Sofokles; poslovenil M[atija]. Kr[ačmanov], *Slovenski glasnik* 4, 1861, št. 15, zv. 7, str. 83; št. 16, zv. 7, str. 89; št. 17, zv. 7, str. 94–95; št. 18, zv. 7, str. 103–104; št. 21, zv. 7, str. 115–116; Matija Valjavec, *Čveteri véki ali dóbe sveta*. Po Ovidiju poslovenil M. Valjavec, *Koledarček slovenski za prestopno leto 1856* (izd. Janez Bleiweis), Ljubljana, Jožef Blaznik, 1856, str. 62–64.
- 9 Gl. Matej Hriberšek, *Življenje in delo p. Ladislava Hrovata*. Ljubljana: Institutum Studiorum Humanistatis, Fakulteta za podiplomski humanistični študij, 2006, *passim*; Matej Hriberšek, *Od Tuhinja do Novega mesta*: p. Ladislav Hrovat, *Kamniški zbornik* 19, 2008, str. 229–237; Matej Hriberšek, *Delo Ladislava Hrovata na področju latinske in slovenske skladnje, Jezik in slovstvo* 63, 2018, št. 2/3, str. 257–269.
- 10 Za oris Stritarjevega študijskega obdobja gl. Tone Smolej, »Kaj večega poskusiti in postati«. *Slovenski pisatelji dunajski študentje (1850–1926)*, Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 2019, str. 41–45. Približen vpogled v vsebino študija nam ponujajo ohranjeni Stritarjevi zapiski Bonitzevih predavanj; ohranjenih je 5 zvežčičev z zapiski datiranih predavanj. Gl. AS 1012, Josip Stritar; Matej Hriberšek, *Klasični jeziki v slovenskem šolstvu 1848–1945*, str. 52.

god po monarhiji, večinoma na Hrvaškem.¹¹ Vendar pa so Bonitzeva prizadevanja kmalu začela prinašati rezultate: v dunajskem filološkem seminarju je profesor-skemu zboru v slabih dveh desetletjih uspelo vzgojiti nekaj generacij prodornih filologov in strokovnjakov filologiji sorodnih strok, ki so postopoma prevzemali vodilno vlogo na področju filologije in klasičnega starinoslovja v Avstriji in ji prinesli tudi mednarodni sloves: med najpomembnejšimi so bili Wilhelm von Hartel, Theodor Gomperz, Karl Schenkl, Hans von Arnim, Edmund Hauler, Robert Kauer, Martin Ludwig Radermacher in drugi.

Nekoliko v senci razvoja dunajske filologije, kamor so se večinoma vpisovale prve generacije slovenskih filologov, se je postopoma razvijal tudi oddelek za klasično filologijo na graški univerzi,¹² ki je kmalu postal zanimiv tudi za slovenske študente klasične filologije. Razloga za to sta bila dva. Prvi je bil ekonomske narave: Gradec je bil bližje kot Dunaj in življenje v Gradcu je bilo za študente, ki so večinoma izhajali iz revnega kmečkega ali delavskega okolja, lažje in ekonomsko vzdržnejše kot na Dunaju. Drugi razlog je bil strokovne narave: tudi filologija na graški univerzi se je postopoma strokovno uveljavila v širšem evropskem prostoru, na oddelku pa so predavali nekateri ugledni klasični filologi, kot na primer Max Theodor von Karajan, Wilhelm Kergel, Alois Goldbacher in drugi. Več slovenskih študentov klasične filologije najdemo v vpisnicah graške univerze po letu 1860. Med slovenskimi diplomanti klasične filologije v Gradcu je tudi nekaj takih, ki so nekaj let študirali na Dunaju, nato pa so študij nadaljevali in dokončali v Gradcu. Med slovenskimi študenti v Gradcu je bila vrsta filologov, ki so bili pozneje pomembni ne le kot učitelji (klasičnih jezikov in drugih predmetov), ampak tudi kot literati, prevajalci, ravnatelji gimnazij, pisci učbenikov, slovaropisci in intelektualci najširšega formata. Omenimo samo nekatere. Valentin Kermavner (študiral klasično filologijo v letih 1856–1860/1861) se je uveljavil kot prevajalec in pisec učbenikov za klasične jezike;¹³ Rajka Peruška (študiral klasično in slovansko filologijo v letih 1872/1873–1877/1878) poznamo kot bibliografa, jezikoslovca

11 Matej Hriberšek, *Klasični jeziki v slovenskem šolstvu 1848–1945*, str. 121.

12 O razvoju graške filologije gl. Walter Höflechner idr., *Das Fach Klassische Philologie an der Universität Graz vom Anfang des 19. Jahrhunderts bis zur Gegenwart. Mit Beiträgen von Herbert H. Eggelmeier, Walter Höflechner, Alois Kernbauer, Walter Primig, Peter G. Tropper, Franz-Anton Wallisch, Beiträge und Materialien zur Geschichte der Wissenschaften in Österreich: Klassische Philologie in Graz; Habilitationen an der Grazer Philosophischen Fakultät; Einrichtung der Germanistik-Lehrkanzeln; Briefe Adlers an Meinong; Zur Grazer Studentengeschichte* (ur. Walter Höflechner), Publikationen aus dem Archiv der Universität Graz, Bd. 11 (ur. Hermann Wiesflecker), Graz: Akademische Druck- u. Verlagsanstalt, 1981, str. 1–359.

13 Gl. Šlebinger, Janko: Kermavner, Valentin (1835–1908). *Slovenska biografija*. Slovenska akademija znanosti in umetnosti, Znanstvenoraziskovalni center SAZU, 2013. Spletni naslov: <http://www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi271211/#slovenski-biografski-leksikon> (pridobljeno 21. julija 2020); Kajetan Gantar, *Klasični filolog Valentin Kermavner (1835–1908)*, ded Dušana Kermavnerja, *Življenje in delo dr. Dušana Kermavnerja (1903–1975). Med politiko in zgodovino* (ur. Aleksander Žižek, Jurij Perovšek) Ljubljana: SAZU in Zveza zgodovinskih društev Slovenije, 2005, str. 15–22; NUK Ms 1399 Kermavner Valentin, Zapuščina; Matej Hriberšek, *Klasični jeziki v slovenskem šolstvu 1848–1945*, str. 79, 128, 148, 153–161, 165, 168, 177–178, 180, 183, 185–186, 199, 203.

in pisca, kot filolog pa je bil sicer zelo produktiven, a številnih projektov (knjig in raziskav), ki se jih je lotil, nikoli ni uspel dokončati;¹⁴ Janko Košan (študiral klasično filologijo in slavistiko v letih 1878/1879–1883/1884) se je ob učiteljskem delu (na mariborski gimnaziji, na graški 1. državni gimnaziji ter kot učitelj slovenščine na graški trgovski akademiji, na tehniki ter ženskem in moškem učiteljišču) uveljavil kot pisec slovenskih učbenikov za klasične jezike;¹⁵ Josip Wester (študiral slavistiko in klasično filologijo v letih 1893–1897) se je uveljavil tudi kot slavist, šolnik in dejaven šolski politik ter planinec;¹⁶ Fran Wiesthaler (študiral slovansko in klasično filologijo v letih 1868–1872) se je kot učitelj in ravnatelj kalil na več slovenskih gimnazijah, kot filolog se je uveljavil kot pisec učbenikov za klasične jezike, najbolj pa ga poznamo kot urednika velikega latinsko-slovenskega slovarja, ki je začel nastajati l. 1895 pod njegovim vodstvom, dokončan pa je bil šele l. 2008.¹⁷

V sedemdesetih letih 19. stoletja dobimo tudi prve slovenske doktorje klasične filologije. Na dunajski univerzi se je v 46 letih med 1872 in 1918 za doktorat s področja klasične filologije odločilo enajst slovenskih študentov, tj. takih, ki so ob vpisu na študij filologije navedli, da je njihov materni jezik slovenščina. Kar nekaj je tudi primerov, ko so doktorji filologije sicer izhajali s slovenskega narodnostnega ozemlja, vendar so kot materni jezik v vpisnicah navedli nemščino. Glede na to, da je bilo latinščini in grščini v gimnazijskem in sploh srednjem šolstvu monarhije odmerjenih proporcionalno največ (več kot 40%) učnih ur¹⁸ in da je bila

-
- 14 Gl. Janko Šlebinger, † Rajko Perušek, *Carniola: Izvestja Muzejskega društva za Kranjsko* 8, 1917, št. 12, str. 133–137; Janko Šlebinger, Perušek, Rajko (1854–1917), *Slovenska biografija*. Slovenska akademija znanosti in umetnosti, Znanstvenoraziskovalni center SAZU, 2013. Spletni naslov: <http://www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi415908/#slovenski-biografski-leksikon> (pridobljeno 21. julija 2020).
- 15 Gl. Šlebinger, Janko, Košan, Janko (1857–1927). *Slovenska biografija*. Slovenska akademija znanosti in umetnosti, Znanstvenoraziskovalni center SAZU, 2013. Spletni naslov: <http://www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi294411/#slovenski-biografski-leksikon> (pridobljeno 22. julija 2020); Matej Hriberšek, *Klasični jeziki v slovenskem šolstvu 1848–1945*, str. 189, 202–208, 214, 220–222, 283–284.
- 16 Gl. Orel, Tine, Wester, Josip (1874–1960). *Slovenska biografija*. Slovenska akademija znanosti in umetnosti, Znanstvenoraziskovalni center SAZU, 2013. Spletni naslov: <http://www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi838155/#slovenski-biografski-leksikon> (pridobljeno 23. julija 2020); Josip Wester, *Novomeški spomini*, Novo mesto: Dolenjsko muzejsko društvo, 1958 (z bibliografijo); NUK, Ms 1833, Wester, Josip, Zapuščina; Matej Hriberšek, *Klasični jeziki v slovenskem šolstvu 1848–1945*, str. 174, 220, 237 (op. 37), 241–247, 252–256, 272, 303.
- 17 Gl. Gantar, Kajetan; Wiesthaler, Fran (1849–1927). *Slovenska biografija*. Slovenska akademija znanosti in umetnosti, Znanstvenoraziskovalni center SAZU, 2013. Spletni naslov: <http://www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi839896/#slovenski-biografski-leksikon> (pridobljeno 23. julija 2020); Matej Hriberšek, *Klasični jeziki v slovenskem šolstvu 1848–1945*, str. 14, 79, 128, 153–162, 169–177, 183–188, 196, 199–200, 211–223, 245, 274–276, 283, 303–308.
- 18 *Entwurf der Organisation der Gymnasien und Realschulen in Oesterreich*. Vom Ministerium des Cultus und Unterrichts. Wien: kaiserlich-königliche Hof- und Staatsdruckerei, 1849, str. 22–28; August Baumeister: *Die Einrichtung und Verwaltung des höheren Schulwesens in den Kulturländern von Europa und in Nordamerika*. München: C. H. Beck 1897, str. 272; Matej Hriberšek: *Klasični jeziki v slovenskem šolstvu 1848–1945*, str. 49.

vseskozi prisotna potreba po kvalitetnih učnih kadrih, kar je pomenilo, da je bilo študentov filologije kar precej, je število slovenskih doktorjev filologije razmeroma majhno. V omenjenem obdobju je na Dunaju promoviralo devet slovenskih doktorjev klasične filologije: Fran Detela, Josip Pipenbacher, Franc Prorenc, Franc Lastavec, Anton Dolar, Janez Gnidovec, Anton Derganc, Franc Jerè in Janez (Ivan) Samsa. Še dva doktoranda sta sicer opravila vse zahtevane študijske obveznosti, vendar nista bila promovirana; to sta bila Janez Maselj in Franc Omerza. Večina je izhajala iz revnejših slojev, iz vrst kmečkega prebivalstva; njihovi starši so bili navadno kmetje ali kajžarji. Od devetih so bili trije duhovniki, ki so v Ljubljani končali štiriletni študij teologije (Gnidovec, Jerè, Samsa), na študij filologije na Dunaj pa so prišli ob podpori škofa Antona Bonaventure Jegliča z namenom, da se usposobijo za učitelje na novonastali škofijski gimnaziji v Šentvidu. Štirje med njimi so se v svojih disertacijah ukvarjali z jezikovnimi vprašanji (Pipenbacher, Lastavec, Dolar in Derganc), pet pa jih je obravnavalo literarnozgodovinske teme (Detela, Prorenc, Gnidovec, Jerè, Samsa). Od enajstih napisanih doktorskih disertacij so ohranjene samo štiri (Detela, Lastavec, Dolar, Gnidovec). Po končanem študiju so vsi delovali kot učitelji na gimnazijah, večina se je posvečala delu na področju šolstva in kulturnemu delu, nekateri so bili avtorji učbenikov in prevajalci, večina pa jih je tudi objavljala v strokovnem, poljudnem ali dnevnem tisku. Nobeden od njih se ni posvetil znanstveni ali akademski karieri in noben ni bil habilitiran na kateri od univerz na območju Avstro-ogrske.¹⁹

Na Univerzi Karla in Franca v Gradcu je v obdobju med letoma 1872 in 1918 doktoriralo trinajst slovenskih klasičnih filologov. Deset jih je svoje doktorate napisalo v nemščini, dva v latinščini, eden pa deloma v nemščini in deloma v latinščini. Osem doktorjev je izhajalo s Štajerske, trije s Kranjske in dva s Koroške. V slovenskem prostoru so delovali večinoma kot srednješolski učitelji, prevajalci, pisci učbenikov, literati, politiki, narodni buditelji, ravnatelji gimnazij, kot dejavni člani in voditelji različnih društev in organizacij ter intelektualci najširšega formata.

Jakob Purgaj

Prvi slovenski doktor filologije je bil Jakob Purgaj (Jakob Purgai),²⁰ ki se je rodil 9. maja 1848 v Šent Lenartu v Slovenskih goricah (St. Leonhardt in Windischen Büheln) na Štajerskem, kjer je obiskoval ljudsko šolo. Leta 1860 je v

19 Več o dunajskih doktorjih klasične filologije, ki so promovirali na dunajski univerzi med letoma 1872 in 1918 gl. Matej Hriberšek, Slovenski doktorji klasične filologije, promovirani na dunajski univerzi v obdobju 1872–1918, *Zgodovina doktorskih disertacij slovenskih kandidatov na dunajski filozofski fakulteti (1872–1918)* (ur. Tone Smolej), Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani, 2019, str. 21–50.

20 UAG, Rigorosenakten 205, Jakob Purgaj; UAG, Doktoratsakten Jakob Purgai, Curriculum vitae.

Mariboru stopil v normalko, l. 1861 pa se je vpisal na mariborsko državno gimnazijo, ki jo je obiskoval v obdobju od 1862 do 1868.²¹ Vseskozi je bil med najboljšimi v razredu, prejemal pa je tudi štipendijo Franca Cvetka;²² 4. avgusta 1868 je tu maturiral z odliko. Isto leto se je vpisal na Filozofsko fakulteto Univerze Karla in Franca v Gradcu, kjer je osem semestrov, od zimskega semestra 1868/69 do letnega semestra 1872, študiral klasično in slovansko filologijo ter zgodovino.²³

Purgaj je pri Maxu Theodorju von Karajanu poslušal predavanja iz grške literarne zgodovine, grške slovnice (skladnja) in grške metrike, obiskoval je njegove seminarje, pri njem pa so prevajali tudi Horacija (*Epistula ad Pisones*), Homerja, Teokrita, Vergilija (*Georgike*) in Kvintilijana. Pri Karlu Schenklu je obiskoval predavanja iz slovnice (primerjalno glasoslovje in oblikoslovje grščine in latinščine) in iz antičnih starožitnosti, udeleževal se je njegovih seminarjev ter številnih prevajalskih vaj, kjer so prevajali Sofokla (*Filoktet*, *Elektra*), Tukidida, Platona (*Evtidem*, *Simpozij*), Evripida (*Kiklop*), Cicerona (govori, *O naravi bogov*), Horacija (*Pisma*), Ovidija (*Fasti*) in Tacita (*Germanija*). Pri Wilhelmu Kerglu (Kergel) so brali Demostena (*Govor o vencu*) in Cicerona (*Za Milona*).

Pri Josephu Wilhelmu Nahlowskem (Nahlowsky) je obiskoval predavanja iz psihologije, logike in (praktične) filozofije, pri Aloisu Riehlu predavanja iz grške filozofije, pri Wilhelmu Kaulichu predavanja iz nemške filozofije, grške filozofije, novejše filozofije, pedagogike in logike, pri Johannu Weišu predavanja iz rimske zgodovine in splošne antične zgodovine, pri Richardu Heinzlu (Heinzl) predavanja iz zgodovine nemške književnosti (od Goetheja) in razlago starejših nemških lirikov, pri Gregorju Kreku pa predavanja iz slovanske filologije: o zgodovini slovanske književnosti, o slovanski mitologiji, o vplivu krščanstva na Slovane in o historični slovnici.²⁴ V času svojega študija je – tako navaja sam – napisal šest obsežnejših razprav s področja latinske in nemške filologije.²⁵

Pred doktoratom je Purgaj že tri leta poučeval kot gimnazijski profesor; k opravljanju profesorskega izpita se je prijavil 25. julija 1872 v Gradcu. Vse zahtevane obveznosti je opravil med 31. julijem 1872 in 12. marcem 1873: 31. julija 1872 in 17. februarja 1873 je bil pripuščen k izpitu, 27. februarja in 1. marca 1873 je nadaljeval opravljanje izpitov, 12. marca pa je imel poskusni didaktični nastop v VII. razredu I. državne gimnazije v Gradcu; istega dne mu je komisija podelila dovoljenje, da lahko poučuje klasično filologijo na celotni gimnaziji ob uporabi nemškega učnega jezika,²⁶ 18. aprila 1873 pa je imel še praktični nastop iz grškega jezika v IV. razredu I. gimnazije v Gradcu. Najprej je bil poskusni kandidat na I. državni gimnaziji v Gradcu, 12. julija 1873 pa je z odlokom postal učitelj na

21 *Programm des k. k. Gymnasiums in Marburg 1862–1868.*

22 UAG, Doktoratsakten, Jakob Purgai, Curriculum vitae.

23 UAG, Rigorosenakten 205, Jakob Purgaj.

24 UAG, Philosophische Fakultät, Nationale, Jakob Purgaj, WS 1868/69–SS 1872.

25 UAG, Doktoratsakten, Jakob Purgai, Curriculum vitae. Iz zapisa ni mogoče razbrati, ali je kot študent pisal in objavjal strokovne prispevke ali ima v mislih študijske seminarske naloge.

26 UAG, Doktoratsakten, Jakob Purgai, Curriculum vitae.

Dr. No 272

Gutachten

über die Doctor-differtiation des Gymnasiallehrers zu Marburg Herrn Jacob Purgaj:

„Die Reihenfolge der alphabetischen Reden des Demosthenes“

Marburg 1874, 8.

Während in der oft reitributen Frage nach der Abfolge der alphabetischen Reden die gelehrten Forscher entweder die Kallimachische, auch von Jänschken Demosthenes bei. gebotene (Αἰτιοῦσιν. [A], Ἐπί τοῖς νόμοις... [E], Οἰκίᾳ τεταῖνα... [O]) oder die von Tringis aus Melicenus aufgestellte Anordnung (E O A) mit nicht unwerthen Zusätzen, für die einzig richtige und richtige erachteten, liefen die vorliegende, die einföhrliche, Litteratur sorgfältig berücksichtigende, sehr prägnante Untersuchung zunächst den überzeugenden Nachweis, daß die Kallimachische Anordnung ganz in gut erhaltener ^{ist} und ^{daß} sie nicht das chronologische sondern lediglich das alphabetische Prinzip maßgebend ^{gewesen sein kann} ~~war~~ daß aber auch ^{das}, gemäß von C. Holzinger („Beitrag zur Kritik des Demosthenes I, Prag 1876“) veröffentlichten Testamente des Tringis nur wenig früher ist, daß E den beiden anderen Reden vorangestellt werden muß (Vgl. S. 7-13; S. 13-16; S. 14 u. 17). Der Einsidtel zeigt ferner in streng methodischer Darlegung (S. 17-22) und mit Beiziehung bisher unbeschränkt gebliebener Einzelheiten ^{daß} A u. O selbst, daß die Rede A unmittelbar ^{nach} O angesetzt werden könne, wobei denn namentlich mit vollem Rechte auf die in A mit O mehrfach zu Tage tretende total merkliche Anordnung des Redens in beifüg der Demosthenes ^{gewiß gelangt} ~~gewiß gelangt~~ wird. Nachdem der Einsidtel sich hinreichend für die neue Abfolge E A O entschieden, behandelt er zum Schluß noch (S. 22-25) das Verhältnis von E zu A und legt auf Grund einzelner, Berührungspunkte der betrachteten Stellen sowie der Proöemia dieser beiden Reden dar, daß E ableitend aus A ^{vorangehend} ~~abgeleitet~~ ^{gewesen} ~~gewesen~~ werden müsse. Die ganze Arbeit zeichnet sich durch scharfe Sachlichkeit, durch eine Reihe feiner sprachlicher Bemerkungen und durch klare Darstellung aus, ^{was} ~~was~~ ein ganz Verstand, wie in der auf S. 8 f. über ^{προνομήσει} ~~προνομήσει und ^{προνομήσει} ~~προνομήσει~~ gesehene die die ^{Μελίτιος} ~~Μελίτιος~~ des Melitios der ^{Παύλου} ~~Παύλου~~ von Teos in A 20 (vgl. S. 20), ~~aber~~ ^{aber} gar nicht in Betracht kommen.~~

Ich bezweifle daher keineswegs die Entlassung Herrn Jacob Purgaj's zu der weiteren Studien der Purgaj.

Prag am 22. April 1876

Karajana

Purgaj – Doktorsakt: ocena prof. von Karajana; vir: UAG

*Purgaj – Naslovna stran prispevka
Die Reihenfolge der Olynthischen Reden
des Demosthenes iz gimnazijskega
izvestja mariborske gimnazije
za leto 1874; vir: dLib*

snih sklepov ali ugotovitev; verjetno je bil v izvestju objavljen le del ali obsežnejši osnutek pozneje oddane disertacije.

V letih 1875–1876 je Purgaj deloval kot profesor na državni gimnaziji v Mariboru, kjer je bil leta 1875 razrednik VII. razreda, učil je (skupaj 17 ur) latinščino v VII. in grščino v VIII. razredu in slovenščino za nemške dijake, imel pa je še poseben tečaj.²⁹ Leta 1876 je bil razrednik v V. razredu, učil pa je (skupaj 20 ur) latinščino v V. in VIII. razredu, grščino v V. in slovenščino za Nemce v III. in IV.³⁰ 12. marca 1876 se je prijavil k rigorozoma; ob prijavi je oddal tudi disertacijo z enakim naslovom, kot ga je imela omenjena, v izvestju objavljena razprava: *Die*

državni gimnaziji v Mariboru, kjer je l. 1874 postal redni učitelj in razrednik v VI. gimnazijskem razredu.²⁷ V tem obdobju je že pripravljala disertacijo in v gimnazijskem izvestju tega leta je objavil razpravo z enakim naslovom, kot ga je pozneje dal disertaciji: *Die Reihenfolge der Olynthischen Reden des Demosthenes (Vrstni red Demostenovih »Olintskih govorov«)*.²⁸ Iz razprave dobimo približen vpogled v vsebino sicer neohranjene disertacije. V njej je predstavil raziskovanje razdelitve Demostenovih olintskih govorov v antiki in pozneje, še zlasti v 19. stoletju, ter obravnavo te tematike pri posameznih sodobnih piscih. Sledila je vsebinska in stvarna obravnava posameznih mest in daljših odlomkov iz Demostenovih *Olintskih govorov*, ki kakorkoli nakazujejo, kakšen je oz. naj bi bil vrstni red teh govorov. Purgaj je natančno pretresel vsebino, realije in slovnično strukturo teh odlomkov ter jih navezal na zgodovinske paralele. Razprava očitno ni bila dokončana, saj se konča precej abruptno, brez jasnih

27 *Programm des k. k. Staats-Gymnasiums in Marburg*. Veröffentlicht von der Direktion am Schlusse des Schuljahres 1874, Marburg 1874, str. 40–41, 67.

28 Jakob Purgaj, *Die Reihenfolge der Olynthischen Reden des Demosthenes*. Vom k. k. wirklichen Gymnasiallehrer Jakob Purgaj, *Programm des k. k. Staats-Gymnasiums in Marburg*. Veröffentlicht von der Direktion am Schlusse des Schuljahres 1874, Marburg 1874, str. 3–25.

29 *Programm des k. k. Gymnasiums in Marburg 1875*, str. 49.

30 *Programm des k. k. Gymnasiums in Marburg 1876*, str. 32.

Reihenfolge der Olyntischen Reden des Demosthenes (Vrstni red Demostenovih »Olinskih govorov«);³¹ disertacija, ki je bila napisana v nemščini, ni ohranjena. Za ocenjevalca (referenta) sta bila določena Wilhelm Kergel in Max Theodor von Karajan. Iz ocen lahko ugotovimo, da je Purgaj v disertaciji predstavil kratko zgodovino raziskovanja tega vprašanja, predvsem dve glavni razdelitvi Demostenovih govorov: Kalimahovo (kallimacheische) in razdelitev, ki jo je vpeljal Dionizij Halikarnaški, v nadaljevanju pa se je posvetil vsebinskim vprašanjem in odlomkom, ki nakazujejo, katera od razdelitev je ustrežnejša. Že narava same tematike je nakazovala, da je bila naloga strogo omejena na raziskovanje dejstev in manj na interpretacijo, na kar sta opozorila tudi oba referenta, ki sta izpostavila nekaj napak, vendar sta poudarila, da je kandidat uspel pokazati na nekatere doslej še neugotovljene tako vsebinske kot kronološke posebnosti, disertacijo pa je zaznamovala tudi vrsta zelo pretanjenih interpretacij ter jasne predstavitve dejstev in problemov. Zato sta jo oba ocenila kot dobro, jo potrdila in podala privoljenje, da se kandidata pripusti k rigorozoma.³²

Purgaj je 12. julija 1876 najprej opravljal enourni rigoroz iz filozofije; vsi trije ocenjevalci (Kaulich, Riche in Schmidt) so ga ocenili z oceno »zadostno« (genügend); s tem je bil enoglasno potrjen. Drugi, dvourni rigoroz iz klasične filologije v povezavi z antično zgodovino je opravljal 21. oktobra 1876; trije ocenjevalci (Kergel, von Karajan in Leitgeb) so ga ocenili z zadostno (»genügend«), eden (Weiss) pa mu je dal oceno »dobro« (bene), s čimer je bil enoglasno potrjen. Promoviran je bil 26. oktobra 1876.³³

Po promociji je Purgaj učil na mariborski gimnaziji do l. 1879; leta 1877 kot razrednik v VI. razredu (skupaj 18 ur: latinščina v VI. in VII., grščina v VI., slovenščina za Nemce v IV.),³⁴ leta 1878 kot razrednik VII. razreda (skupaj 17 ur: latinščina v VII. in VIII., grščina v VII., slovenščina za Nemce v I.),³⁵ leta 1879 kot razrednik v VIII. razredu (skupaj 17 ur: latinščina in grščina v VIII., slovenščina za Nemce v II., filozofska propedeutika v VII. in VIII.);³⁶ vseskozi je bil član podpornega društva dijakov. S šolskim letom 1879/1880 je bil z ministrskim odlokom prestavljen na I. državno gimnazijo v Gradcu;³⁷ tu je poučeval latinščino, grščino

31 UAG, Doktoratsakten, Jakob Purgaj.

32 UAG, Doktoratsakten, Jakob Purgaj, Gutachten über die Doctordissertation des Gymnasiallehrers zu Marburg Herrn Jacob Purgaj: »Die Reihenfolge der olyntischen Reden des Demosthenes, Marburg 1874.« (Karajan, Graz 11. April 1876); Gutachten über die Doctordissertation des Herrn J. Purgaj (Kergel, Gratz, 1. 5. 76).

33 UAG Rigorosenakten 205, Jakob Purgaj; UAG, Lehramtsprüfungsakten, Jakob Purgaj.

34 *Programm des k. k. Gymnasiums in Marburg 1877*, str. 32 in 56.

35 *Programm des k. k. Gymnasiums in Marburg 1878*, str. 40.

36 *Programm des k. k. Gymnasiums in Marburg 1879*, str. 40.

37 *Programm des k. k. Gymnasiums in Marburg 1880*, str. 35-36; Učiteljska imenovanja na srednjih šolah, *Slovenski narod* 12, 1879, št. 166 (torek, 22. julija), str. 3-4; *Razne stvari, Slovenski gospodar* 13, 1879, št. 268.

in nemščino vsaj do l. 1898;³⁸ bil je tudi kustos knjižnice in član dijaškega podpor-
nega društva.³⁹ Več o njem zaenkrat ni znano.

Ivan Tertnik

Drugi slovenski doktor filologije na graški univerzi je bil Ivan Tertnik (Jo-
hann Tertnik),⁴⁰ ki se je rodil 27. januarja 1859 v Spodnji Šiški, kjer je v obdobju
1866–1870 obiskoval osnovno šolo (normalko).⁴¹ Leta 1870 se je vpisal na gimnazi-
jo v Ljubljani, ki jo je obiskoval do l. 1877, ko je meseca julija maturiral z odliko.⁴²
Nato se je vpisal na Filozofsko fakulteto dunajske univerze na študij klasične fi-
lologije in slavistike.

Na Dunaju je študiral vseh osem semestrov, od zimskega semestra 1877/78
do letnega semestra 1881. Pri Wilhelmu von Hartlu je poslušal predavanja o gr-
ški slovnici, o zgodovini grške književnosti, o osnovah grške in rimske metrike,
o zgodovini rimske dramatike, o latinski slovnici (oblikoslovje) in stilistiki, na
seminarjih in proseminarjih pa so ob diskusijah obravnavali: *Iliado*, Sofokla (*Tra-
hinke*), Demostena (*Govor o vencu*), Teognisa, Cicerona (*Pisma*), Salustija, Tibula
in Livija. Pri Karlu Schenklu je poslušal predavanja o grških vojnih starožitnostih,
o zgodovini klasične filologije in o grški mitologiji, obiskoval je njegove grške in
latinske slovnične in stilistične vaje, na seminarjih in proseminarjih pa so imeli
grške vaje in obravnavali Aristofana (*Žabe*), Ksenofonta (*Ojkonomikos*, *Simp-
ozij*), Katula, Seneko (*Medeja*), Tacita (*Pogovor o govornikih*) in pisce *Cesarske
zgodovine* (*Historia Augusta*). Pri Michaelu Gitlbauerju je poslušal predavanja
o rimskih zasebnih starožitnostih, analizirali so metriko Sofoklovih zbornih
spevov, na seminarjih in proseminarjih so interpretirali Herodota, Vergilija (*Ge-
orgike*), Horacija (*Ode*), Livija, Teokrita, imeli pa so tudi vaje iz latinske stilistike.
Pri Theodorju Gomperzu je poslušal predavanja o grških državnih starožitnostih

38 *Jahresbericht des k. k. ersten Staats-Gymnasiums in Graz*. Veröffentlicht am Schlusse des Studi-
en-Jahres 1898, Graz 1898, str. 36.

39 *Jahresbericht des k. k. ersten Staats-Gymnasiums in Graz*. Veröffentlicht am Schlusse des Stu-
dienjahres 1881, str. 23.

40 UAG, Rigorosenakten 344, Johann Tertnik; UAG, Doktoratsakten, Johann Tertnik, Curricu-
lum vitae; Kajetan Gantar, Tertnik, Ivan (1859–1941), *Slovenska biografija*. Slovenska akademija
znanosti in umetnosti, Znanstvenoraziskovalni center SAZU 2013. Spletni naslov: <http://www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi694636/#slovenski-biografski-leksikon> (pridobljeno 24. julija
2020).

41 *Letno poročilo perve mestne čveterorazredne ljudske šole pri sv. Jakobu v Ljubljani (Jahresbericht
der ersten städtischen vierklassigen Volksschule zu St. Jakob in Laibach)*. Verlag der I. städti-
schen 4 klassigen Volksschule: Ljubljana 1871, str. 14; 1872, str. 12; 1873, str. 17; 1874, str. 22.

42 *Jahresbericht des k. k. Obergymnasiums zu Laibach, veröffentlicht am Schlusse des Schuljahres
1870*. Verlag des k. k. Obergymnasiums: Laibach, str. 46 (I. b); 1871, str. 46 (II. b); 1872, str. 42
(III. b); 1873, str. 55 (IV. b); 1874, str. 45 (V. b); 1875, str. 55 (VI. b); 1876, str. 40 (VII. b); 1877, str.
51 (VIII. b; tega leta je bil med najboljšimi v razredu).

Gutachten

über die von Herrn Johann Tertnik in Graz überreichte Doktor-dissertation:
 'Seneca - Indies' (Graz 1889.)

Die vorliegende, angeblich 358 zählende, in Wahrheit aber 366 Foliosseiten umfassende Dissertation zerfällt in vier ihrem Umfange nach sehr ungleiche Abschnitte, von denen die ersten drei zu einander in näherer Beziehung stehen, indem sie es mit metrischen Untersuchungen über Seneca tragödien zu thun haben, während Ab-
schnitt IV, welcher freilich ganz hätte weggelassen werden, eine deutsche Uebersetzung und einen ausführlichen lateinischen Kommentar zu dem Chorische in Seneca's Agamemnon IV. 608-616 bietet.

Abschnitt I (P. 1-100^a) liefert eine überaus eingehende Darlegung des Baues des versus Asclepiadeus nämlich bei Seneca; hierbei wird A) P. 1-52^b zunächst das zweite Hemistichium in seiner mannigfachen Formationen in betracht gezogen, B) P. 53-98 das erste Hemistichium in analoger Weise und P. 98-100^a ^{mit} seine zusammengehörigen Uebersicht über die wichtigsten Ergebnisse dieser Betrachtungen der Abschnitte abgehandelt. Hier wie bei den beiden folgenden Abschnitten wird in den meisten nur je anzudeuten Anmerkungen auf die interponierten oder ^{syntaktisch-metrische} difficilen Verhältnisse in Horaz's ^{Lyrischen Dichtungen} Asclepiaden verwiesen und zwar mit Heranziehung des vollständigen Metrisches hinzugefügt. Abschnitt II (P. 100^b-100^c) beschäftigt sich mit den Fällen der sog. conplexio syllabarum in Seneca's Tragödien; ob ein wenig geringere Umfanges wegen hätte dieser Abschnitt pariter als Paragone zu P. 25 Anm. 1 des I. Abschnittes anhangsweise angefügt werden können, um so nicht als dieser Theil rather nur eine Zusammenstellung der bei Seneca bzw. Horaz begegnenden Fälle der complexio syllabarum enthält. Abschnitt III ^(P. 101-162) untersucht die Elisionen in den metris Horatians des Seneca vers gleich-
falls auf den strikte Gründe vollständige Verwertung des Materials erhalten umfassender Untersuchung ^{über} mit genauerer Berücksichtigung der horazian Elisionen in den Glyconen, Asclepiaden, Sapphics und Alcaics; Die Gleichung der Untersuchung ist hier wie in Abschnitt I durchnaus schon genügend, an den Schluss des selben sind tabellarische Verzeichnisse der einzelnen Arten von Elisionen bei Horaz und Seneca mit Hin-
weise auf die verschiedenen Metra, in denen dieselben auftreten, ähnlich heller gestellt.

in Platonovem življenju in delu, brali so Herodota in imeli vaje iz Platona. Pri Emanuelu Hoffmannu je poslušal predavanja iz zgodovine latinske književnosti, na seminarjih in proseminarjih pa so brali Evripida (*Medeja*), Horacija (*Satire*) in Tacita (*Anali*). Pri Ottu Hirschfeldu se je udeleževal predavanj iz grške zgodovine ter predavanj in vaj iz latinske epigrafike, pri Thomasu Garrigueu Masaryku predavanj iz Platonove filozofije, pri Theodorju Vogtu pa predavanj iz gimnazijske pedagogike. Vsa predavanja s področja slavistike je poslušal pri Franu Miklošiču, in sicer več predavanj iz primerjalne slovnice slovanskih jezikov, dalje o staro-cerkvenoslovanski slovnici, o slovanskih jezikih in krajevnih imenih, o stari slovanski zgodovini, o slovanski ljudski epiki, slovanski etnografiji in paleografiji, brali pa so tudi srbska literarna besedila.⁴³

Tertnik je svojo disertacijo očitno začel pisati takoj po končanem študiju; razpravo z naslovom *Seneca tragicus num in pangendis versibus asklepiadeis »accuratissime« Horatium secutum esse recte dicatur (Ali bi upravičeno rekli, da je tragik Seneka pri ustvarjanju asklepiadskih verzov »zelo natančno« sledil Horaciju)* je napisal v latinščini, obsegala je 115 strani, končal in oddal pa jo aprila 1883 na Filozofski fakulteti Univerze Karla in Franca v Gradcu.⁴⁴ Po koncu predavanj na Dunaju je obiskoval še en semester predavanj na graški univerzi.⁴⁵ Disertacija je bila rezultat dlje časa trajajočega ukvarjanja s študijem Seneke; odločil se je za razmeroma ozko področje, tj. obravnavo Senekove metrike in znotraj te samo na obravnavo asklepiadskih verzov. Prvotno je svoje delo zastavil kot širšo študijo o verzu pri Seneki, a je ugotovil, da v razpravo ne bo mogel zajeti vsega, kar bi bilo treba, pri prebiranju strokovne literature pa je ugotovil, da so bili strokovnjaki pri obravnavi metrike pri Seneki premalo natančni; zato se je odločil, da razišče trditev, ali je bil Seneka pri rabi asklepiadskih verzov konstanten in ali se je pri tem zgledoval po Horaciju. Tertnika niso zanimale samo povezave med Seneko in Horacijem, ampak tudi razlike med njima; zadal si je nalogo, da zbere razmeroma raztreseno gradivo o tej tematiki in doda nekaj lastnih ugotovitev. Razpravo je razdelil na sedem poglavij: Uvod (str. 1–3); 1. O stopicah (str. 5–16); 2. O cezuri (str. 17–22); 3. O ritmih (str. 22–109); 4. O eliziji (str. 109–112); 5. O enklizi (str. 112); 6. O tmezi (str. 113–114); 7. O podaljšavah v arzi.

Vendar pa l. 1883 Tertnik ni pristopil k rigorozom. Po končanem študiju je odslužil vojaški rok,⁴⁶ leta 1882 pa je začel učiti na I. državni gimnaziji v Ljubljani; tu je bil najprej leto in pol pomožni učitelj in nato suplent do 15. septembra 1886.⁴⁷ Tedaj se je znova posvetil študiju v Gradcu in rezultat njegovega dela je

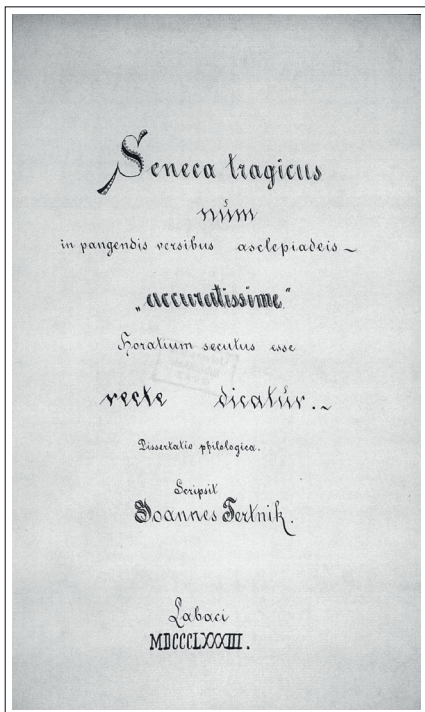
43 UAW, Philosophische Fakultät, Nationale, Johann Tertnik, WS 1877/78–SS 1881.

44 UG, Hauptbibliothek, SOSA, handschriftl. Dissertationen II 250068.

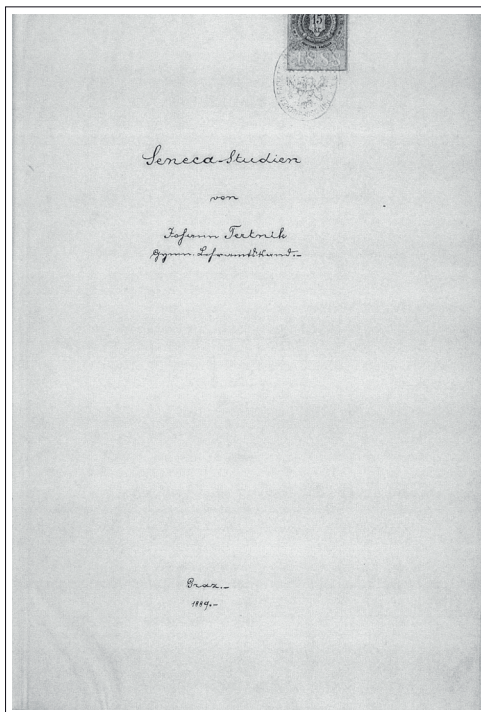
45 Gl. seznam njegovih predavanj spodaj. V času študija v Gradcu je živel na Jacominigasse 10.

46 Tega sam sicer ne omenja (UAG, Doktoratsakten, Johannes Tertnik, Curriculum vitae); ta podatek navaja Kajetan Gantar, Tertnik, Ivan (1859–1941).

47 *Jahresbericht des k. k. Obergymnasiums zu Laibach, veröffentlicht am Schlusse des Schuljahres 1886*. Laibach 1886, str. 28, 52–53.

Tertnik – Naslovnica disertacije iz l. 1883; vir: UAG

Tertnik – Naslovnica disertacije iz l. 1889; vir: UAG

bila nova disertacija z naslovom *Seneca-Studien* (*Študije o Seneki*);⁴⁸ 16. maja 1889 je disertacijo izročil v presojo. Najprej je bila predana v preverjanje profesorju Maxu Theodorju von Karajanu, ki jo je pregledal in ocenil, da ni identična s prvo disertacijo iz l. 1883. Obseg nove disertacije je bil znatno večji, saj je obsegala 358 kaligrafsko napisanih strani; prva disertacija je bila v celoti napisana v latinščini, nova pa je bila napisana deloma v nemščini in deloma v latinščini. Razdelil jo je na štiri dele: v prvem delu (str. 1–100^a) je obravnaval ritmiko malih asklepiadejev pri Seneki in pri Horaciju, v drugem (str. 100^b–100^c) komplozijo zlogov (*Die Complosio syllabarum*) in v tretjem (str. 101–262) elizije v Horacijevih metrumih (*Die Elisionen in den „Metra Horatiana“*). Prvi trije deli so napisani v nemščini, poseben dodatek pa je četrti del: prevod verzov 808–866 Senekove tragedije *Agamemnon* v nemščino ter v zgledni latinščini napisan komentar k njim. Kot referenta sta bila imenovana Max Theodor von Karajan in Alois Goldbacher. Oba sta kandidatu očitala pretiran obseg (*die unsägliche Breite*), zaradi katerega je bilo branje disertacije prava muka (*zu einer wahren Pein macht*), premalo kratkih in jasnih formulacij, pretirano širino, precej ponavljanja in izgubljanje

48 UG, Hauptbibliothek, SOSA, handschriftl. Dissertationen II 250121.

v podrobnostih. Sta mu pa priznala, da je v delo vložil ogromno truda, da je pokazal izjemno marljivost ter da je zbral in obdelal ogromno gradiva,⁴⁹ zato sta disertacijo potrdila in mu dovolila pristop k rigorozoma.

Glavni rigoroz iz klasične filologije in antične zgodovine je Tertnik opravljal 31. oktobra 1889; vsi trije izpraševalci (von Karajan, Goldbacher in Weiss) so ga ocenili z »zadostno« (genügend), zato je bil enoglasno potrjen. Stranski rigoroz iz filozofije je opravljal 3. maja 1890; tudi tedaj je bila ocena vseh treh izpraševalcev (Meinong, Goldbacher in von Karajan) enotna: zadostno (genügend), in znova je bil enoglasno potrjen. Promoviran je bil 16. maja 1890.⁵⁰

16. julija 1889 se je Tertnik pri Cesarsko-kraljevi komisiji v Gradcu prijavil k opravljanju profesorskega izpita; kot je razvidno iz dokumentacije, je vse potrebne obveznosti končal šele 31. decembra 1891.⁵¹ Po zaključenih študijskih obveznostih je poučeval na gimnaziji v Mariboru (1890–1898), na gimnaziji v Celju (1898–1901) in na II. državni gimnaziji v Ljubljani (od 1901 do upokojitve l. 1924). Povsem se je posvetil učiteljskemu poklicu, znanstveno pa se na področju klasične filologije ni več udeleževal.⁵²

Ena njegovih največjih zaslug je, da je kot učitelj in pozneje kot študijski mentor usmerjal svojega učenca Antona Sovreta, enega najbolj plodovitih prevajalcev iz klasičnih jezikov na Slovenskem, poznejšega profesorja na Oddelku za klasično filologijo Univerze v Ljubljani in starosto slovenskega prevajanja iz klasičnih jezikov. Iz vprašalne pole, ki jo je Sovrè izpolnil 21. februarja 1921 še kot suplent (nadomestni učitelj) na Ptujju, je razvidno,⁵³ da je svojo izobraževalno pot začel v Zidanem Mostu, kjer je najprej obiskoval tri razrede ljudske šole, četrtega pa v Krškem. Nižjo gimnazijo je obiskoval v Celju, in sicer samostojne gimnazijske razrede z nemško-slovenskim učnim jezikom. V 1. razredu (1898/1899), kjer je bil med najboljšimi učenci, je bil njegov učitelj latinščine in slovenščine Ivan Tertnik.⁵⁴ Tertnik je bil Sovretov razrednik do 4. razreda, ko je prenehal poučevati na celjski gimnaziji in je nastopil učiteljsko službo na 2. državni gimnaziji v Ljubljani.⁵⁵ Sovrè je ohranil stike z njim tudi v višji gimnaziji; Tertnik je bil tudi njegov mentor na prvem službenem mestu na 2. državni gimnaziji (zdaj Gimnazija Poljane) in prijatelja sta ostala vse življenje.⁵⁶ Leta 1922 je Sovrè izdal svoj

49 UAG, Doktoratsakten, Johannes Tertnik, Gutachten über die von Herrn Johann Tertnik in Graz überreichte Doctordissertation »Seneca-Studien« (von Karajan, Graz, 16. Juli 1889); Gutachten über die von Herrn Joh. tertnik vorgelegte Doctordissertation mit dem Titel »Seneca-Studien« (Goldbacher, Graz, 13. 7. 1889).

50 UAG, Rigorosenakten 344, Johann Tertnik; Promotions-Protokoll. No. 280.

51 UAG, Lehramtsprüfungsakte, Johann Tertnik.

52 Kajetan Gantar, Tertnik, Ivan (1859–1941).

53 ZAP, Gimnazija Ptuj, šk. št. 96, Personalni spisi.

54 *Programm des k. k. Staats-Gymnasiums in Cilli*. Herausgegeben am Schlüsse des Schuljahres 1898/1899. Cilli, 1899, str. 95.

55 *Programm des k. k. Staats-Gymnasiums in Cilli*. Herausgegeben am Schlüsse des Schuljahres 1899/1900. Cilli, 1899, str. 96; 1901/1902, str. 81, 95.

56 Jože Debevec, Obiski pri naših upokojenih profesorjih. 7. Pri g. profesorju dr. Ivanu Tertniku v Ljubljani, *Mentor* 25, 1937–1938, št. 6, str. 169–170; Kajetan Gantar, Tertnik, Ivan (1859–1941).

prevajalski knjižni prvenec: prevod Sofoklove tragedije *Kralj Ojdip* (pod naslovom *Kralj Oidípus*).⁵⁷ Izid prevoda je napovedal že l. 1921, ko je v prvi številki »Ljubljanskega zvona« objavil prevodni odlomek iz tragedije.⁵⁸ Prevod je naslednje leto izšel v broširani izdaji, njegova posebnost pa je, da je ohranjen Sovretov izvirni rokopis prevoda, ki ga v svoji zbirki hrani Domoznanski oddelek Knjižnice Ivana Potrča Ptuj.⁵⁹ Svoj prevajalski prvenec je Sovrè posvetil prav Tertniku, kot razkriva tudi posvetilo: »Prevod hvaležno poklonim svojemu učitelju, profesorju dr. Ivanu Tertniku, ki je vodil некоč moj plahi korak, da sem našel v sveti hram grške poezije.«⁶⁰ Sovrè mu je podaril tudi poseben, v usnje vezan izvod prevoda s številnimi popravki in zanimivimi obrobni opazkami in grškim posvetilom: Ὅπως εὐνοικῶς μνημονεύης τοῦ ἔρμηνευτοῦ, ὃς οὐκ ὀλίγας νύκτας διηγρουπηκῶς σοὶ μόνῳ ἠδονὴν παρασχίσων τοῦτο τὸ ἔργον ἐπετέλεσεν. »Da se boš blagohotno spominjal prevajalca, ki je prebedel nemalo noči in to delo dokončal samo zato, da bi ti naredil veselje.«⁶¹ Leta 1928 je Sovrè izdal svoj najodmevnejši, vendar od strani šolskih oblasti neupravičeno prezrti učbenik za klasične jezike z naslovom *Lanx satura* [»Polna skleda«]. *Latinska čitanka za gimnazije. Prva stopnja*.⁶² Čitanka je bila v prvi vrsti napisana kot pomožna knjiga za 6. razred realnih gimnazij, a so jo uporabljali v vseh razredih realnih gimnazij pa tudi na humanističnih gimnazijah od 3. do 8. razreda.⁶³ Sovrè je Tertniku podaril poseben izvod čitanke, v katerega je dal kot posvetilo natisniti elegični distih: *I liber, es testis, praeceptor sibi caro / quas habeat grates auctor adusque tuus*.⁶⁴ »Knjižica, pojdi, profesorju mojemu dragemu pričaj, kakšno hvaležnost mu tvoj silno je pisec dolžan.⁶⁵

Tertnik je umrl 20. septembra 1941 v Ljubljani.

57 Gl. Naprej. *Glasiló Socialistične stranke Jugoslavije* 6, 1922, št. 223 (sreda, 4. oktobra), str. 3.

58 Sophokles, *Kralj Oidípus*. Preložil Anton Sovrè, *Ljubljanski zvon* 41, 1921, št. 1, str. 28–34 (V. dejanje). Gl. tudi *Mladika* 2, 1921, št. 4, str. IV.

59 Domoznanski oddelek KIPP, Zbirka Rokopisov, S-13132-D.

60 Sofokles, *Kralj Oidípus*. Tragedija v petih dejanjih. Prevedel Anton Sovrè. Založila in izdala »Nova založba« v Ljubljani. Natisnila Jugoslovanska tiskarna v Ljubljani. Ljubljana: Nova založba, 1922 (Nova knjižnica, 8), str. 3.

61 Kajetan Gantar, Nekaj podatkov o Antonu Sovretu in njegovi rokopisni zapuščini, *Živa antika* 19, 1969, str. 288; Kajetan Gantar, Sovretovih sedem ptujskih let, 64. *izvestje Gimnazije Dušana Kvedra v Ptujú za šolsko leto 1968–1969*. Ptuj: Gimnazija Dušana Kvedra, 1970, str. 82–86; Kajetan Gantar, Sovretov prevajalski ideal, *Sovretov zbornik*. Ljubljana: Društvo slovenskih književnih prevajalcev, Društvo za antične in humanistične študije Slovenije, 1986 (Zbornik Društva slovenskih književnih prevajalcev; 11), str. 27–31.

62 Anton Sovrè, *Lanx satura: latinska čitanka za gimnazije: prva stopnja*, Ljubljana: Oblastna zaloga šolskih knjig (Jugoslovanska tiskarna), 1928.

63 Jože Debevec, A. Sovrè, *Lanx satura*. (ocena), *Čas* 23, 1928/29, str. 139–140; J.A.G. [= Joža Glonar], *Lanx satura*, *Ljubljanski zvon* 49, 1929, str. 247–249; Franc Steele, *Lanx satura*. Latinska čitanka za gimnazije. Prva stopnja. A. Sovrè. Ljubljana, Oblastna zaloga šolskih knjig 1928, *Dom in svet* 42, 1929, str. 128.

64 Kajetan Gantar, Nekaj podatkov o Antonu Sovretu in njegovi rokopisni zapuščini, str. 288; Kajetan Gantar, Sovretov prevajalski ideal, str. 15.

65 Gl. Matej Hriberšek, Sovretov prevod Sofoklovega Kralja Ojdipa in njegova ustvarjalna leta na Ptujú, *Anton Sovrè in Ptuj* (ur. Mira Petrovič), Ptuj: Knjižnica Ivana Potrča, 2019, str. 48.

Josip Šorn

Tretji slovenski doktor, ki je doktoriral s področja klasične filologije v Gradcu, je bil Josip Šorn (Josef Šorn). Rodil se je 13. marca 1855 na Ostrožnem pri Celju (Ostrožno bei Cilli), kjer je obiskoval ljudsko šolo, nato pa se je vpisal na tamkajšnjo gimnazijo, ki jo je obiskoval od šolskega leta 1868/69 do šolskega leta 1875/76. Tu je 15. julija 1876 opravljajl zrelostni izpit.⁶⁶

Jeseni istega leta se je vpisal na Filozofsko fakulteto Univerze na Dunaju, kjer je šest semestrov, od zimskega semestra 1876/77 do letnega semestra 1879, študiral klasično filologijo, poslušal pa je tudi predavanja s področja primerjalnega jezikoslovja.

S področja klasične filologije in njenih sorodnih ved je pri Karlu Schenklu poslušal predavanja o atiškem prazničnem ciklusu (*Der attische Festcyclus*), o grških vojnih starožitnostih in o grških skladnji, na njegovih seminarjih so ob diskusijah obravnavali Horacija (*Ode*), Ajshila (*Peržani*), Aristofana (*Žabe*) in Likurga (*Govor proti Leokratu*), na proseminarjih pa so brali Hezioda (*Dela in dnevi*), Herodota (izbor), Ksenofonta (*Ojkonomikos*, *Simpozij*) in imeli vaje iz grščine ter prevajalske vaje, na katerih so prevajali besedila iz nemščine in latinščine v grščino. Pri Wilhelmu Hartlu je obiskoval predavanja iz zgodovine grške književnosti, iz grške in latinske slovnice (oblikoslovje) ter iz zgodovine in kritike Homerjevih epov, brali so Homerja (*Iliada*), na seminarjih so ob diskusijah obravnavali Cicerona (izbrana pisma), na proseminarjih pa so brali Teognisa, Salustija (*Katilinova zarota*, govori in pisma iz *Zgodovine*), Nepota, Tibula in Livija ter imeli vaje iz latinske stilistike. Pri Emanuelu Hoffmanu je poslušal predavanja iz zgodovine rimske književnosti, iz latinske sintakse, iz rimske mitologije in verstva ter iz rimskih državnih starožitnosti, pri njem so interpretirali Vergilija (*Eneida*) in Tacita (*Anali*), na seminarjih pa so obravnavali Demostena (govor *O vencu*) in Tacita (*Zgodovina*). Pri Theodorju Gomperzu je obiskoval vaje iz Platona, brali so Herodota (v izboru) in kritično obravnavali fragmente grških tragikov in komediografov. Pri Michaelu Gitlbauerju so na proseminarjih brali Herodota (7. knjiga), Evripida (*Alkestida*) in Teokrita (*Idile*) ter imeli vaje iz latinske stilistike. Pri Ottu Benndorfu je obiskoval arheološki seminar, pri Alexandru Conzeju pa arheološke vaje.

S področja primerjalnega jezikoslovja je pri Friedrichu Müllerju poslušal predavanja iz primerjalne slovnice indoevropskih jezikov (oblikoslovje), iz uvoda

66 UAG, Rigorosenakten 374, Josef Šorn; UAG, Doktoratsakten Josef Šorn; Kajetan Gantar, Šorn, Josip (1855–1912). Slovenska biografija. Slovenska akademija znanosti in umetnosti, Znanstvenoraziskovalni center SAZU 2013. Spletni naslov: <http://www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi662761/#slovenski-biografski-leksikon> (pridobljeno 25. julija 2020); Josip Tominšek, † Prof. Dr. Josef Schorn, *K. k. Staats-Gymnasium in Marburg a/D. Jahres-Bericht über das Schuljahr 1911–1912*. Veröffentlicht durch den Direktor Dr. Josef Tominšek. Marburg a/D. 1912, str. 62–63; Jan Šedivý, Profesori klasične gimnazije v Mariboru III, *Časopis za zgodovino in narodopisje* 1 (8/43), 1972, str. 115–116.

N. 374

Herr Josef Jorn überreichte am 27. Mai 1892 eine Dissertation betitelt:
 'Der Sprachgebrauch des Historikers Eutropius' Laibach 1892 in 8°.

Derselbe ist geboren zu Ostrožna bei Cilli in Steiermark am 13. März 1855, besuchte die Volksschule seiner Heimat und vom Schuljahre 1869/70 an das r. k. Gymnasium zu Cilli, an welches Anstalt er am 15. Juli 1876 die Maturitätsprüfung bestand. Hierauf bezog er noch im Herbst desselben Jahres die Universität zu Wien, wo er durch sechs Semester studierte und hauptsächlich Collegien über klassische Philologie hörte. Am 1. Juni 1882 wurde er zur Ablegung der Lehramtsprüfung bei der r. k. Prüfungskommission in Graz zugelassen und ihm am 2. März 1884 die Befähigung zurkamb, classische Philologie am ganzen Gymnasium unter Gebrauch der slovenischen und deutschen Sprache als Unterrichtssprache zu lehren. Das Quadrennium (vgl. Verordnung des Ministers für Cultus und Unterricht vom 11. Februar 1888, R. Z. Bl. 1888, N. F. Nr. 20 pag. 43) ist ihm mit dem Erlasse des hohen r. k. Ministeriums für Cultus und Unterricht vom 4. Juni 1892 Z. 11879 nachgewiesen worden.

Die Dissertation wurde von den Professoren H. Max Peter Karajca und Dr. Alois Goldbacher am 4. beziehungsweise am 10. Juni 1892 approbirt.

Die Dissertation (in Clavis Philologiae gedruckt, oder gedruckt) ist am 2. Juni 1893 um 3 Hf. Kupferdruck voll mit 100 Bl. in folgendem Grade:

genügend Glebocha
 Karajca
 genügend Bauer
 genügend Kraus v. Steben

Der Ausschuß wird demselben einstimmig approbirt.

Die Dissertation (in Clavis Philologiae gedruckt, oder gedruckt) ist am 2. Juni 1893 um 3 Hf. Kupferdruck voll mit 100 Bl. in folgendem Grade:

genügend Keinow
 genügend Karajca
 genügend Kraus v. Steben

Der Ausschuß wird demselben einstimmig als befähigt.

Promotion am 3. Juni 1893. 1. No 300 di. Revisionsprotokoll.

v jezikoslovje, iz lingvistične etnografije, iz slovnice sanskrta in novoperzijskega jezika (z ozirom na stara narečja in sorodne arabske jezike) ter se udeleževal razlag klinopisnih besedil in izbranih besedil v sanskrtu; s področja slovanskega jezikoslovja je pri Franu Miklošiču obiskoval predavanja o starocerkvenoslovanski slovnici in slovanski paleografiji. Pri Theodorju Vogtu je poslušal predavanja iz gimnazijske pedagogike.⁶⁷

V obdobju od 1. oktobra 1879 do 1. oktobra 1880 je bil enoletni prostovoljec.⁶⁸

Leto in pol pozneje, 15. aprila 1882, se je prijavil na učiteljski izpit; 1. junija 1882 je bil pripuščen k opravljanju izpita za učiteljskega kandidata pri cesarsko-kraljevi komisiji v Gradcu in 2. marca 1884 mu je bila priznana usposobljenost, da na celotni gimnaziji poučuje klasično filologijo ob uporabi slovenščine in nemščine kot učnih jezikov.⁶⁹ Usposobljenostni izpit iz filozofske propedeutike je opravil l. 1899.⁷⁰

Najprej je v šolskem l. 1884/85 kot suplent poučeval na II. državni gimnaziji v Gradcu, nato pa je med letoma 1885 in 1888 kot suplent učil na frančiškanski gimnaziji v Hallu na Tirolskem. Leta 1888 je prišel v Ljubljano, kjer je v letih 1888–1890 učil na višji gimnaziji (pozneje I. državni gimnaziji) kot suplent, od 1890 do 1909 pa kot pravi učitelj. Med letoma 1909 in 1912 je poučeval na državni gimnaziji v Mariboru.

V času, ko je bil suplent v Gradcu in v Hallu, se je odločil, da bo nadaljeval študij. Ovira pri potencialnem nadaljevanju študija je bila, da je imel končanih samo šest in ne predpisanih osem semestrov študija (t. i. kvadrinij (Quadrinennium)). Vendar mu je bil ta pogoj z odlokom Ministrstva za uk in bogočastje spregledan, kar pomeni, da mu je ministrstvo končani triletni (šestsemestrski) študij priznalo kot štiriletnega (osemsemestrskega).⁷¹

Šorn je 24. maja 1892 vložil prijavo k rigorozoma in 27. marca prijavi priložil disertacijo z naslovom *Der Sprachgebrauch des Historikers Eutropius* (»Jezikovna raba zgodovinarja Evtropija«); za ocenjevalca sta bila izbrana Alois Goldbacher in Max Theodor von Karajan. Kritičnih pripomb v ocenah referentov skoraj ni. Oba sta omenila, da je disertacija razširjena predelava njegovih že objavljenih prispevkov v dveh gimnazijskih izvestjih, in pohvalila njegovo bogato bero prispevkov, objavljenih pred pristopom k doktorskemu študiju. Opozorila sta na podobnost z že objavljenim gradivom, pa tudi, da je razprava v strokovni javnosti že naletela na odziv. Pohvalila sta dober slovnični prikaz in obravnavo, razširjen nabor literature, izjemno marljivost pri zbiranju slovničnega gradiva ter skrbnost in natančnost pri obravnavi, v kateri snovi ni samo kategoriziral, ampak je

67 UAW, Philosophische Fakultät, Nationale, Josef Šorn, WS 1876/77–SS 1879.

68 UAG, Rigorosenakten 374, Josef Šorn; Lehramtsprüfungsakten, Josef Šorn, Curriculum vitae; Josip Tominšek, † Prof. Dr. Josef Schorn, str. 62.

69 UAG, Lehramtsprüfungsakten, Josef Šorn.

70 Josip Tominšek, † Prof. Dr. Josef Schorn, str. 62; Jan Šedivy, Profesorji klasične gimnazije v Mariboru III, str. 115; UAG, Lehramtsprüfungsakten, Josef Šorn.

71 UAG, Rigorosenakten 374, Josef Šorn.

DECANAT DER PHILOS. FACULTÄT, GRAZ.

ad ZAHL 764 EINGELANGT AM 10. 6. 1889

N. ad Z. 374

Gnädigster Herr

Herrn Dr. Richard Goldbacher von der
Zweiten Gymnasialklasse Josef Sorn.

Ihre Schreiben und Ihre gütliche Briefe sind mir
als eigenliche Aufforderung gefast zu Theil. „Der Verf.
gebührt die Zerstreuung der Bücher, die Leihung zur
persönlichen Genüßlichkeit der bekannten Gruppe Laibach
1892“. Diese Briefe sind — auf zwei kleinen Aboarten
beigefügt 1) Leihung zur literarischen Genüßlichkeit. Der
Zustand bei Sallust, Florus, Eudrop u. Persius;
Juni 1887 u. 2) der Gruppe der Dichtkunst
Professors Laibach 1890.

Alle Ihre Arbeiten sind mir gefast mit dem Ge-
biete der literarischen Genüßlichkeit zu Theil. Der Verf.
gibt Ihnen gefast gefast in große Sorgfalt eine
Sammlung, um die Genüßlichkeit der Bücher zu der Dicht-
kunst der materialen in große Genüßlichkeit
den Büchern. Auch die Materialien sind die meisten
genüßlichen Literatur ist bekannt vorzuziehen.
Man darf sich oft die Auffassung zu Theil sein,
in der die Bücher in der literarischen Genüßlichkeit
Bücher sind in der Genüßlichkeit, und sind die Bücher
auffallend vorzuziehen und überlegen sein, so

Der Sprachgebrauch des Eutropius.

Erster Theil.

V o r w o r t.

Zur Abfassung nachfolgender Abhandlung haben mich zwei Gründe bewogen, erstens nämlich die Thatsache, dass zur Bearbeitung solcher Thematata verhältnismässig wenige literarische Hilfsmittel erforderlich sind — im schlimmsten Falle genügt eine Schulgrammatik und ein Schullexicon —, zweitens die Ueberzeugung, dass der Nutzen derartiger Untersuchungen für den Lehrer, wenn anders er seiner wichtigen Aufgabe nach jeder Richtung hin gerecht werden will, ein nicht zu unterschätzender ist; denn nur zu oft kommt er in die missliche Lage, einer Regel in der Grammatik eine präcisere Form geben, oft sie sogar corrigieren zu müssen. Ich habe das „breviarium ab urbe condita“ des Eutrop gewählt, weil einerseits, soviel ich sehen konnte, Untersuchungen über dessen Sprache bis jetzt fehlen, andererseits aber auch weil der geringe Umfang des Schriftchens für die mir zu Gebote stehende Zeit von acht Monaten wie geschaffen war.

Von allen Gelehrten wird die ziemlich correcte Sprache des Eutropius lobend anerkannt; so von W. S. Teuffel, Geschichte der römischen Literatur 3. Aufl. § 390; Bähr, Geschichte der römischen Literatur 3. Aufl. II. pag. 190 u. v. a.; aber trotz dieses löblichen Bestrebens, den Classikern nachzuahmen, verräth doch sein Stil eine Ausdrucksweise, die sich vom Sprachgebrauche seiner Zeit nicht frei erhielt. (Eutrop lebte um 330 n. Chr. am Hofe des Kaisers Constantinus des Grossen und schrieb auf Befehl des Kaisers Valens um 367 n. Chr. sein breviarium.)

Die Sicherstellung des Eutropiextes ist seit den grundlegenden Ausgaben Hartels¹⁾, Droyseus²⁾, Wageners³⁾ und Rühls⁴⁾ so gefördert wor-

¹⁾ Eutropii breviarium ab urbe condita. Guilelmus Hartel recognovit. Berolini 1872. Begründet hat Hartel sein Vorgehen in der Schrift: Eutropius und Paulus Diaconus. Wien 1872.

²⁾ Eutropii breviarium ab urbe condita. Recensuit H. Droyseus. Berolini 1878 = Monumenta German. auctt. antiqu. II. Berol. 1875.

³⁾ Eutropii breviarium ab urbe condita. Edidit Carolus Wagens. Pragae 1884.

⁴⁾ Eutropii breviarium ab urbe condita. Recognovit Franciscus Rühl. Lipsiae 1887.

1*

Šorn – naslovna stran prispevka
Der Sprachgebrauch des Eutropius,
objavljenega v gimnazijske izveštju
franciškanske gimnazije v Hallu za
l. 1888; vir: Landesbibliothek Dr.
Friedrich Teßmann

Poseben izziv je videl v dejstvu, da ne gre za klasičnega pisca. V uvodu je naštel glavne vire in priročnike, na katere se je opiral (ostalo literaturo in pripomočke, tj. razprave, monografije idr., je navajal sproti), ter avtorje, s katerimi je Evtropija in njegovo jezikovno rabo primerjal; to so Tacit, Flor, Fest in Ampelij, med katerimi je bil zanj zanimiv zlasti slednji, ker je bil najmanj obdelan in ker kaže največ podobnosti z Evtropijem. Obdelal je naslednja poglavja: skladnja ujemanja (A. Syntaxis convenientiae – 1. Subject; 2. Praedicat; 3. Attribut), skladnja sklonov

tudi ločeval bistveno od nebitvenega. Kot najboljša sta ovrednotila poglavja o prislovih, o predlogih in veznikih ter celotno razpravo ocenila kot lep in zaželen prispevek k historični slovnici latinskega jezika.⁷² Disertacijo sta potrdila 10. junija.⁷³

Rokopis disertacije ni ohranjen, vendar lahko njeno vsebino v celoti rekonstruiramo. Nastajati je začela kot razprava (ne kot disertacija) iz povsem zasebnih raziskovalnih vzgibov, in sicer v času, ko je Šorn učil v Hallu. Leta 1888 je v letnem izveštju tamkajšnje gimnazije objavil prvi del študije o Evtropijevem jeziku pod naslovom »Der Sprachgebrauch des Eutropius. Erster Theil.«⁷⁴ Za Evtropija se je odločil namenoma iz treh razlogov. Prvi razlog je bil po njegovem mnenju naja, da je učitelj tudi strokovno nenehno dejaven. Drugi razlog je bilo dejstvo, da je tovrstnih pripomočkov malo in tovrstne razprave o Evtropijevem jeziku še ni bilo. Tretji razlog pa je bil praktične narave: Evtropijevo zgodovinsko delo ni obsežno, sam pa je imel za obravnavo na voljo samo osem mesecev.

72 UAG, Doktoratsakten, Josef Šorn, Gutachten über die zur Erlangung des Doctorgrades vorgelegte Abhandlung des Gymn. Prof. Josef Šorn in Laibach: »Der Sprachgebrauch des Historikers Eutropius« Laibach 1892 (von Karajan, Graz 4. 6. 1892); Gutachten über die Doctordissertation des Heern Gymnasialprof. Josef Šorn (Goldbacher, Graz 6. 6. 1892).

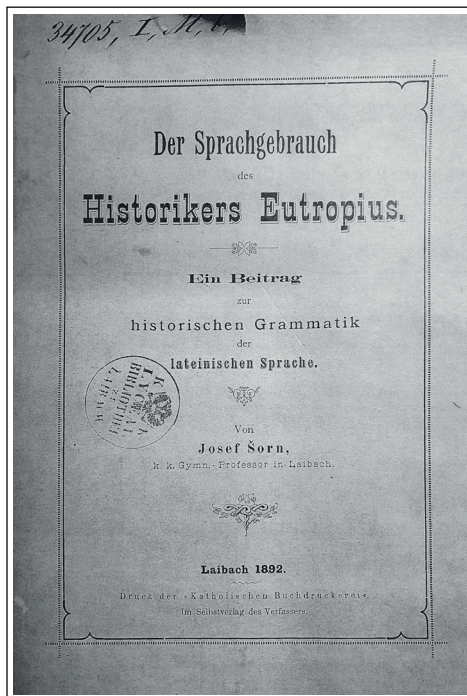
73 UAG, Rigorosenakten 374, Josef Šorn.

74 Josip Šorn, Der Sprachgebrauch des Eutropius. Erster Theil, *Programm des Ober-Gymnasiums der Franciscaner zu Hall*. Am Schlusse des Schuljahres 1887–1888, veröffentlicht von der Direction, Innsbruck, 1888, str. 3–46.

(B. Syntaxis casuum – Accusativ und Nominativ; Dativ; Genetiv; Ablativ; Locativ) in raba besednih vrst, od katerih je obdelal samostalnike in pridevnike (C. Gebrauch der Redetheile (I. Substantiva; II. Adjectiva). Razprava je kmalu naletela na odmev v strokovni javnosti.⁷⁵

Ko je 1888 prišel v Ljubljano, je tu nastal še drugi del njegove razprave, ki ga je objavil v letnem izvestju ljubljanske gimnazije za l. 1889.⁷⁶ V drugem delu je nabor piscev, s katerimi je primerjal Evtropija, še razširil (poleg zgoraj omenjenih še: *Epitoma Titi Livii*, Svetonij, pisci *Cesarske zgodovine* (*Scriptores Historiae Augustae*), Amijan Marcelin in Avrelij Viktor). V uvodu je razkril, da je prvi del njegove razprave že naletel na odmev v strokovni javnosti in se obema recenzentoma tudi zahvalil. V razpravi je nadaljeval z obravnavo besednih vrst (Pronomina; Adverbia; Praepositionen; Conjunctionen), nato je obdelal še rabo časov in naklonov (D. Tempora und Modi – Subordinierte Sätze; Participia) ter na koncu še slog (E.

Der Stil (I. Wortstellung; II. Satzstellung und Periodenbau (Aufhebung der Concinnität; Kürze und rhetorische Fülle des Ausdrucks; Der Wortschatz und die Phraseologie). Razprava iz izvestja je še isto leto izšla kot posebna publikacija v predelani, dopolnjeni in nadgrajeni obliki z dodatno razčlenjenim gradivom;⁷⁷ ni znano, ali je ta samostojna publikacija izšla pred doktoratom ali po njem, gotovo pa je bila približno takšna disertacija, ki jo je oddal v Gradcu ob prijavi k rigorozoma. Tudi ta publikacija je naletela na odmev med strokovno srenjo.⁷⁸

Šorn – naslovnica knjige
Der Sprachgebrauch des Historikers Eutropius. Ein Beitrag zur historischen Grammatik der lateinischen Sprache (Ljubljana 1892); vir: NUK

75 A. Eussner v: *Wochenschrift für klassische Philologie* 6, 1889, Nr. 2, str. 43–44; Carl Weymann v: *Archiv für lateinische Lexikographie und Grammatik* 5, 1888, str. 602.

76 Josip Šorn, *Der Sprachgebrauch des Eutropius. Zweiter Theil, Jahresbericht des k. k. Obergymnasiums zu Laibach, veröffentlicht am Schlusse des Schuljahres 1889 durch den Director Josef Šuman*. Laibach 1889, str. 1–30.

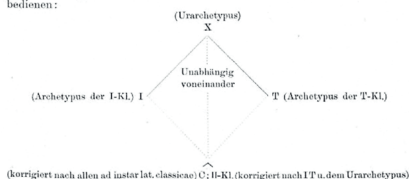
77 Josef Šorn, *Der Sprachgebrauch des Historikers Eutropius. Ein Beitrag zur historischen Grammatik der lateinischen Sprache*. Von Josef Šorn, k. k. Gymn.-Professor in Laibach. Laibach, 1892.

78 Carl Weymann v: *Archiv für lateinische Lexikographie und Grammatik* 6, 1889, str. 590–591.

Bemerkungen zum Texte des M. Iunianus Iustinus.

Von Prof. Dr. Jos. Šorn.

Zum Zwecke der Herstellung eines halbwegs lesbaren Justin-Textes genügt es bekanntlich nicht, nur eine Handschrift mit eventueller Berücksichtigung der anderen zu benutzen; es muß auch der Sprachgebrauch nicht nur des Historikers allein, sondern aller gleichzeitiger und spätereiner Schriftsteller gebührend mitberücksichtigt werden. Es ergibt sich hierbei die gewiß bemerkenswerte Tatsache, daß die I-Klasse, die Bühl und A. Breuning¹⁾ nebst C bevorzugen, nicht denselben Wert aufweist wie die T-Klasse, deren Lesarten fast durchwegs mit dem Sprachgebrauche der Spätlateiner übereinstimmen, so daß gerade diese die Grundlage für die Textesrezension Justins bilden muß. Die Lesarten der I- und H-Klasse sind, genauer besehen, meistens Korrekturen aus der T-Klasse ad instar latinitäts classicae; vollends C ist fast schmächtig nach den genannten Handschriften durchgelesen. Unter solchen Umständen gehen wir am besten so vor, daß wir die durch die Übereinstimmung von I, T, II, TC, ITII und CITH gewonnenen Lesarten für richtige halten. Freilich ist T nicht minder in vielen Fällen arg verdorrt, interpoliert, unsicher in geographis, historicis und in der Schreibung der nomina propria u. s. w.; aber gerade das macht den Hauptwert dieser Familie aus, weil Änderungen ad arbitrium scriptoris²⁾ ausgeschlossen erscheinen, was wir von der I-, teilweise auch von der H-Klasse nicht behaupten können. Da somit I und T ganz unabhängig voneinander aus dem Urarchetypus geflossen sind, so können wir uns zur Kennzeichnung des Wertes der Handschriften CITH nachstehenden Schemas bedienen:

¹⁾ De M. Iuniani Iustini codicibus, Münster in Westfalen, 1890.
²⁾ Rühl, Praef. S. VI zu seiner Ausgabe vom Jhr. „adligentem“; ich füge hinzu „rudemque litterarum Romanarum et Graecarum“.

Šorn, Bemerk. zum Texte des M. Iunianus Iustini.

Šorn – naslovna stran razprave
 Bemerkungen zum Texte der
 M. Iunianus Iustinus, objavljene
 v gimnazijskem izveščju ljubljanske
 gimnazije za šolsko leto 1908/1909;
 vir: dLib

- »Die Sprache des Satirikers Persius« (Ljubljana 1890);⁸¹
- »Über den Gebrauch der Präpositionen bei M. Junianus Justinus« (Ljubljana 1894);⁸²
- »Einige Bemerkungen zum »Liber memorialis« des I. Ampelius« (Ljubljana 1901);⁸³

79 UAG, Rigorosenakten 374, Josef Šorn; Promotions-Protokoll Nr. 300.

80 Kajetan Gantar, Šorn, Josip (1855–1912).

81 Josef Šorn, Die Sprache des Satirikers Persius, *Jahresbericht des k. k. Obergymnasiums zu Laibach*, veröffentlicht am Schlusse des Schuljahres 1890 durch den Director Josef Šuman. Laibach 1890, str. 1–33.

82 Josef Šorn, Über den Gebrauch der Präpositionen bei M. Junianus Justinus, *Jahresbericht des k. k. Staats-Obergymnasiums zu Laibach*, veröffentlicht am Schlusse des Schuljahres 1893/94 durch den Director Andreas Senekovič. Laibach 1894, str. 1–30.

83 Josef Šorn, Einige Bemerkungen zum »Liber memorialis« des I. Ampelius, *Jahresbericht des k. k. ersten Staatsgymnasiums zu Laibach*, veröffentlicht am Schlusse des Schuljahres 1900/1901 durch den Director Andreas Senekovič. Laibach 1901, str. 3–16.

Glavni rigoroz iz klasične filologije kot glavnega predmeta in antične zgodovine kot stranskega predmeta je opravljal 9. december 1892; vsi trije ocenjevalci (Goldbacher, von Karajan in Bauer) so ga ocenili z »zadostno« (genügend) in ga enoglasno potrdili. Stranski rigoroz iz filozofije je opravljal 2. junija 1893; tudi tu so mu vsi trije ocenjevalci (Meinong, Karajan in Skraup) dali oceno »zadostno« (genügend) in ga soglasno potrdili. Promoviran je bil 3. junija 1893.⁷⁹

Drugače kot mnogi slovenski doktorandi se je Šorn vse svoje življenje intenzivno strokovno udejstvoval in uspešno deloval na področju klasične filologije; bil je eden redkih slovenskih filologov, ki so s svojim strokovnim delom vzbudili tudi mednarodno pozornost, pa tudi kritične ocene.⁸⁰ Kot filolog jezikoslovec se je posvečal predvsem manj obravnavanim poznejšim latinskim piscem. Med njegovimi razpravami je treba poleg že predstavljenih o Evtropiju omeniti naslednje:

– »Weitere Beiträge zur Syntax des M. Iunianus Iustinus« (Ljubljana 1902);⁸⁴
 – »Bemerkungen zum Texte des M. Iunianus Iustinus« (Ljubljana 1909);⁸⁵
 – »Weitere Beiträge zur Textkritik des M. Junianus Justinus« (Maribor 1912; postumno).⁸⁶ Šornu so sicer priznavali temeljito strokovno razgledanost in znanje, toda »v šoli je bil dolgočasen, odmaknjen od življenja in od sedanjosti ter preveč uraden«.⁸⁷

Leta 1909 je Šorn po 21 letih poučevanja iz Ljubljane prišel v Maribor (tu je poučeval latinščino, grščino, logiko in psihologijo) predvsem v želji, da bi postal ravnatelj tamkajšnje gimnazije; da bi dosegel ta cilj, pri katerem mu je stal na poti Josip Tominšek kot najresnejši kandidat, je Šorn posegel po prijemih, ki mu niso bili v čast in se je z njimi očrnil tako med Slovenci kot med Nemci. Čeprav je veljal za pokončnega Slovenca, se je, da bi se prikupil nemškemu prebivalstvu in tudi avstrijski vladi, po prihodu iz Ljubljane v Maribor začel podpisovati »Schorn«, svoje otroke je – tako Jan Šedivy – začel vzgajati selektivno (starejšega sina v slovenskem duhu, hčer kot Nemko, najmlajši pa naj bi bil narodnostno nevtralen). Največ hude krvi pa je sprožil prispevek v graškem časopisu »Grazer Tagblatt«, ki je bil neposredni napad na Josipa Tominška, v katerem ga je sicer neznani avtor obtožil pretiranega slovenskega nacionalizma in sovraštva do Nemcev.⁸⁸ Na pisanje se je takoj odzval časopis »Slovenski narod«.⁸⁹ Potem pa je tok dogodkov zašel v povsem nepričakovano smer, saj so Tominška s pohvalnimi ocenami vzeli v bran in ga podprli nemški nacionalni krogi iz Gorice, kjer je bil Tominšek eno leto ravnatelj gimnazije.⁹⁰ Časopisna polemika glede vprašanja novega ravnatelja mariborske gimnazije se je kmalu podela;⁹¹ je pa »Slovenski narod« odkrito upeiril prst proti Šornu in ga javno pozval, naj prizna, da je on pisec pamfleta proti

84 Josef Šorn, Weitere Beiträge zur Syntax des M. Junianus Justinus, *Jahresbericht des k. k. I. Staatsgymnasiums zu Laibach*, veröffentlicht am Schlusse des Schuljahres 1901/1902 durch den Direktor Andreas Senekovič. Laibach 1902, str. 3–13.

85 Josef Šorn, Bemerkungen zum Texte des M. Iunianus Iustinus, *Jahresbericht des k. k. I. Staatsgymnasiums zu Laibach*, veröffentlicht am Schlusse des Schuljahres 1908/1909 durch den Direktor Andreas Senekovič. Laibach 1909, str. 3–13.

86 † Schorn, Josef, Weitere Beiträge zur Textkritik des M. Junianus Justinus, *K. k. Staats-Gymnasium in Marburg a/D. Jahresbericht über das Schuljahr 1911–1912*. Veröffentlicht durch den Direktor Dr. Josef Tominšek. Marburg a/D. 1912, str. 6–17.

87 Jan Šedivy, Profesorji klasične gimnazije v Mariboru, str. 114–115.

88 Was die Regierung den Deutschen Marburgs zu bieten wagt, *Grazer Tagblatt* 21, 1911, št. 324 (22. November; Morgen-Ausgabe), str. 1.

89 Volksratovci in novi ravnatelj mariborske višje gimnazije, *Slovenski narod* 44, 1911, št. 270 (četrttek, 23. novembra), str. 2.

90 Noch einmal der neue Direktor des deutschen Staatsgymnasiums in Marburg, *Grazer Tagblatt* 21, 1911, št. 330 (28. November; Morgen-Ausgabe), str. 4; Še en nemški glas o novem mariborskem ravnatelju Tominšku, *Slovenski narod* 44, 1911, št. 276 (četrttek, 30. novembra 1911), str. 2.

91 Nochmals der neue Direktor des deutschen Staatsgymnasiums in Marburg, *Grazer Tagblatt* 21, 1911, št. 340 (8. December; Morgen-Ausgabe), str. 2.

Tominšku.⁹² Šornu so ti dogodki krepko načeli ugled, ostal pa je tudi brez tako zelenega mesta ravnatelja, ki ga je moral 18. decembra 1911 prepustiti Tominšku.⁹³ Vse to ga je psihično in fizično načenjalo, tako da je začel bolehati in telesno hirati. Umrl je 15. maja 1912 v Mariboru za posledicami kapi.

Valentin Korun

Naslednji med graškimi doktorji filologije po kronološkem zaporedju je Valentin Korun, ki se je rodil 14. februarja 1865 v Glinjah pri Braslovčah, kjer je obiskoval ljudsko šolo. Nato se je vpisal na državno gimnazijo v Celju, ki jo je obiskoval v letih od 1878 do 1886, ko je z odliko maturiral; istega leta se je vpisal na Univerzo Karla in Franca v Gradcu.⁹⁴

Korun je najprej dva semestra (zimski semester 1886/87 in letni semester 1887) študiral na pravni fakulteti graške univerze, kjer je med drugim poslušal tudi predavanja iz praktične filozofije in avstrijske zgodovine.⁹⁵

Nato se je prepisal na Filozofsko fakulteto in tu študiral sedem semestrov, od zimskega semestra 1887/88 do zimskega semestra 1890/91; za četrti semester (letni semester 1889) ni vpisanih podatkov o predavanjih. S področja filologije in sorodnih ved je pri Maxu Theodorju von Karajanu poslušal predavanja o zgodovini grške književnosti, o grški znanstveni literaturi po Aristotelu in o grški metriki, hodil je na njegove vaje iz grške in latinske stilistike ter metrike, na seminarjih in proseminarjih pa so obravnavali grške elegične in jambeske pesnike (izbor), Sofokla (*Trahinke*), Aristofana (*Oblačice*), *Batrahomiomahijo* in Ksenofonta (njemu pripisana *Ustava Atencev*). Pri Aloisu Goldbacherju je poslušal predavanja o zgodovini rimske književnosti in o latinski skladnji, hodil na vaje iz grške in rimske skladnje, na seminarjih in proseminarjih pa so obravnavali Platona (*Lizis*), Plavta (*Dvojčka*), Cicerona (*Pisma Atiku*, *O dolžnostih*), Horacija (izbor), Ovidija (*Žalostinke*) in Livija. Pri Wilhelmu Kerglu je poslušal predavanja o grških starožitnostih, na vajah pa so delali vaje iz grške in latinske stilistike ter obravnavali Vergilija in Cicerona (*Za Milona*). Pri Wilhelmu Gurlittu je poslušal predavanja o grški mitologiji in o topografiji Aten. Pri Adolfu Bauerju je obiskoval predavanja o viroslovju grške zgodovine.

S področja slovanske filologije je pri Gregorju Kreku poslušal predavanja o skladnji slovanskih jezikov, o starocerkvenoslovanščini, o slovanski mitologiji in

92 O mariborske profesorju Schornu se je govorilo, da je napisal ... *Slovenski narod* 44, 1911, št. 276 (četrtrek, 30. novembra 1911), str. 2.

93 Jan Šedivy, Profesorji klasične gimnazije v Mariboru, str. 115.

94 UAG Rigorosenakten 393, Valentin Korun; UAG Doktoratsakten, Valentin Korun; Uredništvo: Korun, Valentin (1865–1940). Slovenska biografija. Slovenska akademija znanosti in umetnosti, Znanstvenoraziskovalni center SAZU 2013. Spletni naslov: <http://www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi290877/#slovenski-biografski-leksikon> (pridobljeno 25. julija 2020).

95 UAG, Rechtswissenschaftliche Fakultät, Nationale, Valentin Korun, WS 1886/87–SS 1887.

Gutachten

über die zur Erlangung der Doktorwürde vom Gymn. Suppl. Valentin Korun
in Krainburg überreichte Abhandlung: 'Quaestiones de epistula Sapphus ad Phaonem.'

Die vorliegende Dissertation (92 St. u. Fol.) eröffnet mit gewissenhafter Berücksichtigung der einschlägigen Literatur in vier Kapiteln I. die Art der Werkförmung der 'Epistula Sapphus ad Phaonem' (P. 3-30), II. die Sprache und Diction dieses Denkmals (P. 31-63), III. die metrischen Eigentümlichkeiten des Gedichtes (P. 63-75) und endlich IV. den Inhalt und die stoffliche Bearbeitung ~~des Gedichtes~~ (P. 75-92). Daß er vorwiegend die Ausgabe der Forster's und die 'Prolegomena' ⁽¹⁸⁷⁸⁾ von H. S. Sedlmayr und die jüngste Schrift von J. G. de Vries: 'Epistula Sapphus ad Phaonem apparatus critico instructa commentario illustrata et Ovidio vindicata' (Beslin 1888) gebührend ^{verwertet} (verwertet hatte, versteht sich von selbst; namentl. warum er wiederholt längere Stellen aus der Schrift von Vries (so auf S. 1 f., S. 12 f., S. 26, S. 44, S. 45, S. 47 f., S. 48, S. 49, S. 58, S. 79 f.) — allerdings zumeist mit Auführung des Namens in der Note, jedoch ohne Markierung im Texte — wörtlich angeführt hat, während er dies bei seiner Genauigkeit im lateinischen Ausdruck gar nicht nötig hatte.

Der Candidat erhebt sich, trotz der in neuerer Zeit wiederholten Vermute, die Schtheit des Gedichtes zu erweisen (die Verleugung von C. Dietrich de Callimachi Cydippa Leipzig 1853 p. 41 hätte mehr Berücksichtigung verdient), für die Machtthat der Epistel, welche er einem Machthaber Ovid's zukehrt. In Kap. I tritt er zunächst der älteren Meinung entgegen, wonach die Epistula Sapphus ad Phaonem das Fabricat eines gelehrten Schölers aus dem 15. Jahrh. ^(Schöler) angehöre, indem er bei Besprechung der handschriftlichen Überlieferung betont, daß dieser Brief bereits in dem cod. Francof. aus dem XIII. Jahrh. vorliegende Andersart erzeuge aber auch die eigen-tümliche Stellung der Epistel in den verschiedenen Codices die begründetsten Bedenken gegen die ovidische Autorschaft. Demgegenüber wird dann auf Grund der Untersuchungen Birt's und anderer dargelegt, daß Comparatist günstig habe, wenn er aus Assonans metrisis metri-

ljudski epiki, na vajah pa so obravnavali različna starejša besedila (*Slovo o polku Igorevč idr.*).

Pri Antonu Schönbachu je poslušal predavanja o nemškem pesništvu 16. stoletja in o novovisokonemški slovnici. Pri Alexiusu Meinongu je hodil na vaje iz logike in na eksperimentalno-psihološke vaje, obravnavali pa so tudi Kantovo *Kritiko čistega uma*.⁹⁶

Pred doktoratom je učil na državni realki v Ljubljani: s šolskim l. 1890/91 je bil suplent,⁹⁷ v šolskem letu 1891/92 je bil na lastno željo odstavljen iz učiteljske službe,⁹⁸ z naslednjim šolskim letom (1892/93) pa je bil znova nastavljen kot suplent; v tem letu je dobil tudi sedemdnevni dopust za opravljanje učiteljskega izpita.⁹⁹ Na ta izpit se je prijavil že 22. oktobra 1890; vse potrebne obveznosti je zaključil 28. oktobra 1892,¹⁰⁰ Šolski deželni svet (Landesschulrath) pa mu je dodelil poskusno leto na ljubljanski gimnaziji,¹⁰¹ kjer je pod vodstvom Friderika Žaklja en semester učil grščino v 7. razredu in hospitiral pri različnih učiteljih.¹⁰² S šolskim letom 1894/95 je bil kot nadomestni učitelj dodeljen novoustanovljeni državni gimnaziji v Kranju.¹⁰³ Leta 1895 je postal pravi učitelj na gimnaziji v Kranju.¹⁰⁴

Korun je 21. aprila 1895 vložil prošnjo za pristop k rigorozoma in ji priložil v latinščini napisano, 92 strani obsegajočo doktorsko disertacijo z naslovom *Quaestiones de Sapphus epistula ad Phaonem (Vprašanja glede Sapphinega pisma Faonu)*. Disertacija ni ohranjena; je pa daljšo razpravo o tej tematiki, ki je nedvomno vsaj del njegove disertacije, Korun objavil v izvestju kranjske gimnazije za l. 1895 z enakim naslovom, kot ga je imela disertacija.¹⁰⁵ Ker izvirnik disertacije ni ohranjen, ni mogoče preveriti, ali je v izvestju objavljena razprava, ki jo je na-

96 UAG, Philosophische Fakultät, Nationale, Valentin Korun, WS 1887/88–1890/91.

97 *Jahresbericht der k. k. Staats-Oberrealschule in Laibach für das Schuljahr 1890/91*, Laibach 1891, str. 61.

98 *Jahresbericht der k. k. Staats-Oberrealschule in Laibach für das Schuljahr 1891/92*, Laibach 1892, str. 25.

99 *Jahresbericht der k. k. Staats-Oberrealschule in Laibach für das Schuljahr 1892/93*, Laibach 1893, str. 34.

100 UAG, Lehramtsprüfungsakten, Valentin Korun.

101 *Jahresbericht der k. k. Staats-Oberrealschule in Laibach für das Schuljahr 1892/93*, Laibach 1893, str. 55; *Jahresbericht des k. k. Staats-Obergymnasiums zu Laibach, veröffentlicht am Schlusse des Schuljahres 1892/93*, Laibach 1893, str. 49.

102 *Jahresbericht des k. k. Staats-Obergymnasiums zu Laibach, veröffentlicht am Schlusse des Schuljahres 1893/94*, Laibach 1894, str. 66, 69.

103 *Jahresbericht der k. k. Staats-Oberrealschule in Laibach für das Schuljahr 1894/95*, Laibach 1895, str. 55.

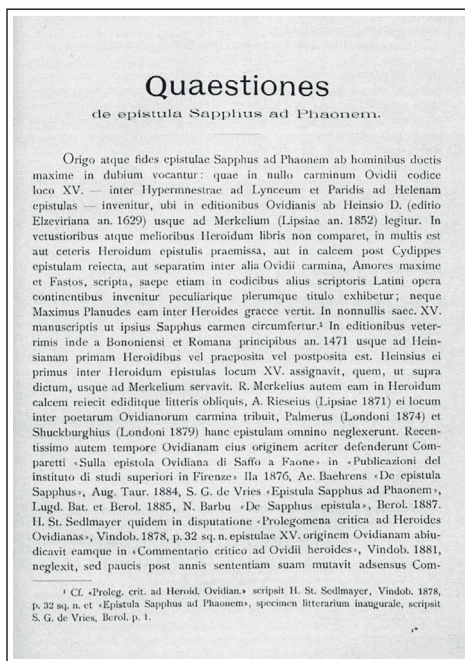
104 *Jahresbericht des k. k. Staatsgymnasiums in Krainburg, veröffentlicht am Schlusse des Schuljahres 1894/95*, Krainburg 1895, str. 49; *Domovina* 5, 1895, št. 16, str. 4; *Laibacher Zeitung* 114, 1895, št. 118, str. 4.

105 Valentin Korun, *Quaestiones de epistula Sapphus ad Phaonem*, *Jahresbericht des k. k. Staatsgymnasiums in Krainburg, veröffentlicht am Schlusse des Schuljahres 1894/95 durch die Direction*, Krain, 1895, str. 3–39.

pisal julija 1895, identična disertaciji ali prirejena. Za ocenjevalca sta bila določena Max Theodor von Karajan in Alois Goldbacher, ki sta svoji oceni pripravila do oktobra 1895.

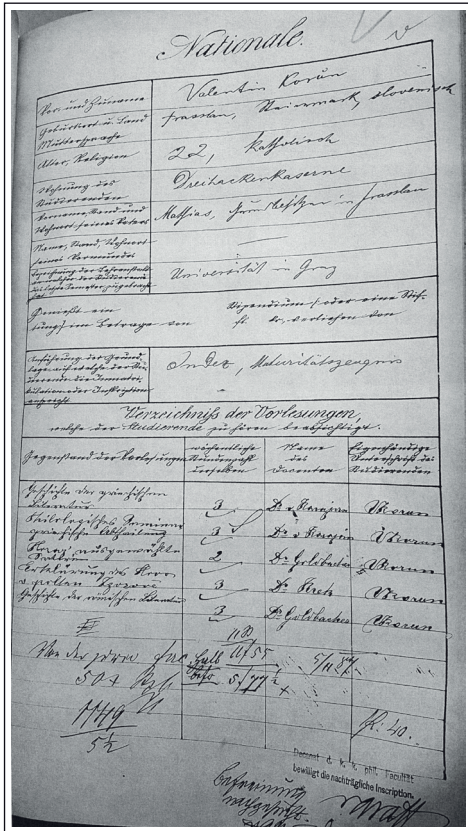
Korun je v uvodu najprej predstavil problematiko, s katero se je ukvarjal (vprašanje izvirnosti in (vprašljive) pristnosti pisma pesnice Sapfo svojemu ljubimcu Faonu, ki ga je Ovidij vključil v svojo pesniško zbirko *Heroide*), nato je predstavil uporabljeno literaturo in orisal različna mnenja strokovnjakov o tem vprašanju. Obravnavo je razdelil na štiri dele. V prvem delu je obravnaval rokopisno tradicijo (str. 3–30); ob sklicevanju na relevantno strokovno literaturo je predstavil ohranjene rokopise in umestitev tega pisma v njih, primerjal in ocenil različne verzije, predstavil pa je tudi različice te mitološke zgodbe pri drugih antičnih piscih. V drugem delu (str. 30–63) je obravnaval jezik (slovnico) in pesniško dikcijo; tu je iskal vzporednice med Sapfinim pismom in odlomki v drugih Ovidijevih delih ter skušal z analizo in primerjavo posameznih verzov ugotoviti, za katere besedilne različice so se odločili posamezni izdajatelji na osnovi slovnčnih kriterijev. V tretjem delu (str. 63–75) je ob opiranju na strokovno literaturo obravnaval metrične posebnosti in skušal na osnovi metričnih kriterijev ugotovljati pristnost pisma in Ovidijevo avtorstvo.

Pretirano opiranje na strokovno literaturo sta mu očitala tudi oba ocenjevalca, ki sta zapisala, da pogosto navaja ugotovitve in rezultate, ne podaja pa dokončnega odgovora. To pa ni veljalo za četrto poglavje (str. 75–92), kjer se je lotil tematske in stvarne obravnave vsebine, ki je bilo po mnenju obeh referentov najbolj uspeli del disertacije, v katerem je bilo največ kandidatovega osebnega prispevka in je v njem pokazal tudi največ samostojne presoje. Oba sta pohvalila tudi njegovo latinščino. Disertacijo sta potrdila in dovolila pripustitev k rigorozoma.¹⁰⁶

*Korun – prva stran razprave
Quaestiones de epistula Sapphus ad
Phaonem, objavljene v izveštju kranjske
gimnazije za šolsko leto 1894/1895; vir:
dLib*

¹⁰⁶ UAG, Doktoratsakten, Valentin Korun, Gutachten über die zur Erlangung der Doctorwürde vom Gymn. Suppl. Valentin Korun in Krainburg überreichte Abhandlung (von Karajan, 8. 7. 1895); Gutachten über die Doktorsdisseration des Herrn Valentin Korun (Goldbacher, 5. 10. 1895).

Korun – Nationale za zimski semester
1890/1891; vir: UAG

filologije, ki pa ga strokovna literatura upošteva še danes.¹⁰⁹ Objavljal je različne prispevke (črtice, potopise, humoreske, satire) in knjižne ocene v časopisju in revijalnem tisku,¹¹⁰ bil pa je dejaven tudi kot predsednik ljubljanske sekcije Proforskega društva in kot dolgoletni predsednik Francoskega krožka (Cercle français).

Umrli je 7. marca 1940 v Ljubljani.¹¹¹

Glavni rigoroz iz klasične filologije kot glavnega predmeta in antične (grške in rimske) zgodovine kot stranskega predmeta je opravljal 21. marca 1896; dva ocenjevalca (Goldbacher, Bauer) sta ga ocenila z »zadostno« (genügend), eden (von Karajan) pa z »nezadostno« (ungenügend), zato je bil potrjen z večino glasov (*per maiora*). Stranski rigoroz iz filozofije je opravljal istega dne (21. marca 1896) popoldan; vsi trije ocenjevalci (Meining, Spitzer in Bauer) so mu dali oceno »zadostno« (genügend), zato je bil enoglasno potrjen. Promoviran je bil 23. marca 1896.¹⁰⁷

Korun je pozneje deloval predvsem kot srednješolski učitelj. Na državni gimnaziji v Kranju je učil do l. 1902, v obdobju med 1902 in 1920 je poučeval na I. državni gimnaziji v Ljubljani, od leta 1920 do upokojitve l. 1925 pa je bil ravnatelj III. državne gimnazije v Ljubljani. Strokovno se na področju filologije ni uveljavljal; objava doktorske disertacije v izveštju kranjske gimnazije¹⁰⁸ je Korunov edini prispevek s področja klasične

107 UAG, Rigorosakten 393, Valentin Korun; Promotions-Protokoll 317.

108 Valentin Korun, *Quaestiones de epistula Sapphus ad Phaonem*, str. 3-39.

109 Gl. npr. Heinrich Dörrie, *P. Ovidius Naso, Der Brief der Sappho an Phaon*, München (Zetemata. Monographien zur klassischen Altertumswissenschaft, Heft 58), str. 207, 261.

110 Izbrane prispevke je objavil v posebni zbirki: Valentin Korun, *Spake: satire, humoreske in drugo*. Spisal V. Korun, V Ljubljani 1910, 1922².

111 Uredništvo, Korun, Valentin (1865-1940).

Josip Tominšek

Posebej odmevno ime med graškimi doktorandi filologije je Josip Tominšek (Josef Tominšek), rojen 4. marca 1872 v Slatini (Grič) pri Gornjem Gradu na Štajerskem. V Gornjem Gradu je med letoma 1878 in 1884 obiskoval ljudsko šolo, nato pa se je jeseni vpisal na državno gimnazijo v Celju, ki jo je obiskoval med letoma 1884 in 1892; vseskozi je bil odličnjak in na njej je tudi maturiral.¹¹²

Jeseni 1892 se je vpisal na Filozofsko fakulteto Univerze Karla in Franca v Gradcu, kjer je študiral klasično filologijo, slavistiko, arheologijo, primerjalno jezikoslovje in pedagogiko, obiskoval pa je tudi dvoletni tečaj za telovadne učitelje. Tu je študiral osem semestrov, od zimskega semestra 1892/93 do letnega semestra 1896.

Spodročja klasične filologije je pri Aloisu Goldbacherju poslušal predavanja o zgodovini rimske književnosti, o latinski historični slovnici in o latinski skladnji, obiskoval je njegove vaje iz latinske metrike, na seminarjih in proseminarjih pa so brali Platona (*Lizis*), Tukidida, Plavta (*Dvojčka*), Cicerona (*O dolžnostih*, *Pisma prijateljem*, *Pisma Atiku*, *O naravi bogov*), Horacija (*Satire*, *Ode*), Tibula in Livija. Pri Maxu Theodorju von Karajanu je obiskoval predavanja o zgodovini grške književnosti (epika, lirika, dramatika), o zgodovini Homerjevih pesnitev, o grški znanstveni literaturi (od Aristotela), o grški skladnji in o grški metriki, dalje vaje iz stilistike, na vajah iz metrike so obravnavali Sofoklove zbornske speve, na seminarjih in proseminarjih pa so med drugim obravnavali homerske himne, Ajshila (*Agamemnon*), Sofokla (*Trahinke*), Evripida (*Medeja*), Aristofana (*Oblačice*), *Boj med žabami in mišmi* (*Batrahomiomahija*), Platona (*Simpozij*), Vergilija (*Ekloge*) in Horacija (*Pisma*). Pri Heinrichu Schenklu je po-

Josip Tominšek l. 1910;
vir: Zapuščina Josipa Tominška,
Osrednja knjižnica Celje

112 UAG, Rigorosenakten 400, Josef Tominšek; UAG, Doktoratsakten, Josef Tominšek, Curriculum vitae; Tine Orel, Tominšek, Josip, *SBL* 12/4, Táborska-Trtnik. Ljubljana 1982, 119–120; Matej Hriberšek, Filološko delo dr. Josipa Tominška, *Musis amicus : posebna številka ob osemdesetletnici Kajetana Gantarja* (ur. Jerneja Kavčič in Marko Marinčič), *Keria* 12, 2010, št. 2–3, str. 253–280.

Hochlöbliches Professoren-Collegium!

Der ergebenst Vatergeborene bittet behufs Erlangung Des philosophischen Doctorgrades um Die Zulassung zu Den Rigorosen (classische Philologie), indem er zugleich seine Dissertation überreicht und Das Besuch auf Das beigelegte Maturitätszeugnis, curriculum vitae und Darauf stützt. Dass er nach Dem Melbungsbuche sich Durch acht Semester an Der philosoph. Fakultät in Graz inscribirt hat. — Während Desser Zeit suchte er sich eine allgemeine Kenntniss auf allen Gebieten der classischen Philologie zu erwerben. Durch Den Besuch der Vorlesungen (cf. curric. vitae), Durch Theilnahme an den Seminarübungen, Lieferung von Seminararbeiten (er ist nun Das V. Semester od. Seminarmitglied), und Durch Selbststudium. — In den letzten Semestern beschäftigte er sich insbesondere mit Dem Gegenstande seiner Dissertation. —

Das hochlöbl. Professorencollegium möge also Die angesuchte Zulassung gütigst bewilligen.

Graz, am 12. Mai 1896.

Josef Tominišek

slušal predavanja o grški komediji in o atškem govorništvu, o zgodovini grške in rimske filozofije, o zgodovini in metodologiji klasične filologije, o zgodovini rimske književnosti in o grških državnih starožitnostih, udeleževal se je vaj iz grške in latinske stilistike ter iz grške filozofije, na seminarjih in proseminarjih pa so obravnavali Platona (izbrani dialogi), Lizija (izbrani govori), Demostena (politični govori), Aristotela (*Poetika*), Teokrita, Katula, Vergilija (*Eneida*), Horacija (*Pisma*) in Ovidija (*Fasti*). S področja jezikoslovja je pri Gustavu Meyerju poslušal še predavanja o evropskih jezikih in o primerjalni slovnici sanskerta.

Njegova predavateljca za zgodovino in arheologijo sta bila Adolf Bauer (o Aristotelovi teoriji države, o splošni zgodovini antike, o grški zgodovini in o viroslovju grške in rimske zgodovine) in Wilhelm Gurlitt (arheološke vaje), za nemško filologijo pa Anton Schönbach (novovisokonemška slovnica in skladnja) in Bernhard Seuffert (nemška lirika 16. stoletja, zgodovina novejša nemške književnosti in uvod vanjo). Slovansko filologijo sta mu predavala Gregor Krek (uvod v študij slovanskih jezikov, o starocerkvenoslovanski slovnici, o vplivu krščanstva na slovanske jezike in mitologijo, o začetkih slovanske pisave in književnosti, o zgodovinskem razvoju slovanskih jezikov, o začetkih slovanske umetne poezije, o pomenu, ki sta ga imela za slovansko filologijo Josef Dobrowsky in Jernej Kopitar, o skladnji južnoslovanskih jezikov, o slovanskem glagolu in o slovanskem besedju ter sorodnostih znotraj njega; seminarji, kjer so brali in obravnavali različna starejša in sodobna besedila (*Glagolita Clozianus*, *Slovo o polku Igorevč* idr.) in Vatroslav Oblak (o slovenski romantiki, o starocerkvenoslovanski slovnici, o slovanski arheologiji, o slovanskih jezikih, o zgodovini južnoslovanske književnosti in o slovenskem oblikoslovju; vaje iz slovenščine, kjer so brali in interpretirali različna starejša besedila).

S področja psihologije in pedagogike je pri Eduardu Martinaku poslušal predavanja iz didaktike, iz pedagogike in osnov jezikovnega pouka, pri Alexiusu Meinongu pa predavanja iz spoznavne teorije.¹¹³

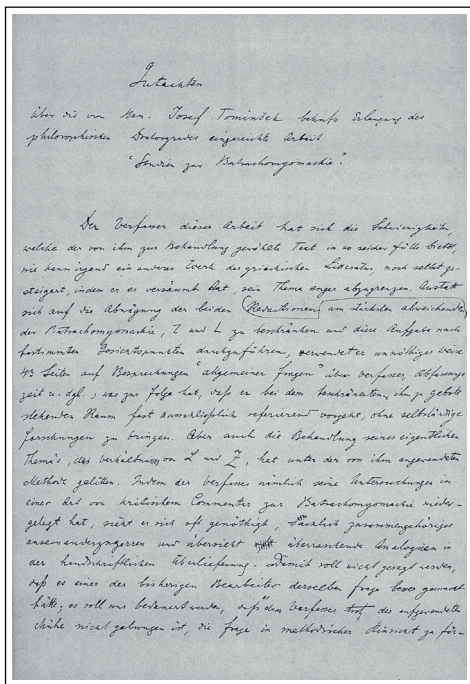
Ob vsem naštetem je obiskoval tudi dvoletni tečaj za učitelja telovadbe.

Tominšek se je 12. maja 1896 prijavil k opravljanju rigorozov, 13. maja 1896 pa je oddal disertacijo z naslovom *Studien zur Batrachomyomachie* (*Študije k Batrahomiomahiji*).¹¹⁴ Disertacija, v kateri se je lotil obravnave tega antičnega epilija, ki parodira Homerjevo *Iliado* in je v zvezi z njim odprtih še veliko vprašanj, je ohranjena; napisana je v nemščini in obsega 116 strani rokopisa. Idejo za disertacijo je najbrž dobil v petem semestru svojega študija (zimski semester 1894/95),¹¹⁵ ko so pri von Karajanu na grškem proseminarju obravnavali to delo. V uvodu (*Vorbemerkungen*) je najprej predstavil svojo odločitev za tematiko in temeljno literaturo. V prvem poglavju je obdelal splošna vprašanja, povezana z delom (1. Verfasser-Zeit: a) Äußere Gründe; b) Innere Gründe 2. Jetztige Gestalt des Werkes;

113 UAG, Philosophische Fakultät, Nationale, Josef Tominšek, WS 1892/93–SS 1896.

114 UG, Hauptbibliothek, SOSA, handschriftl. Dissertationen II 250154.

115 UAG, Philosophische Fakultät, Nationale, Josef Tominšek, WS 1895.

Tomišček – prva stran ocene prof.
Heinricha Schenkla; vir: UAG

ohranjeni rokopisni zapiski gradiva, ki ga je zbiral med pripravami na pisanje disertacije.¹¹⁶

Za ocenjevalca sta bila določena Max Theodor von Karajan in Heinrich Schenk, ki sta svoji oceni podala junija 1896.¹¹⁷ Kot slabost sta mu očitala, da mu raziskava ni najbolj uspela, saj mu ni uspelo vzpostaviti nezgrešljivega enotnega arhetipa tega epilija. Kot drugo sta izpostavila, da se je veliko, celo preveč, ukvarjal z estetsko kritiko in pristnostjo posameznih partij (tu bi lahko marsikaj izpustil), zato se nekaterim stvarem ni posvetil tako temeljito, kot bi se lahko. Zmotila ju je tudi tu in tam ne ravno posrečena delitev snovi, prav tako pa tudi njegova nemščina; zapisala sta, da se mu pozna, da nemščina ni njegov materni jezik in da bi njegovo besedilo veliko bolje zvenelo v latinščini. Če bi nameraval delo objaviti, bi moral narediti temeljito revizijo. Priznala pa sta mu izjemno načitanost, marljivost, odlično poznavanje aktualne literature, v katero se je temeljito poglobil, ter zdravo strokovno presojo. Kot posebno odliko sta izposta-

3. Standpunkt der Kritik). V drugem delu je posebej obdelal zaključni prizor epa (II. Schlusstheil der Batr^{ie} (und Krebszene)), v tretjem delu verzno strukturo in prozodijo (III. Versbau und Prosodie – Hiatus – Productio – Correptio Attica – Μῦς), v četrtem delu pa je obravnaval posamezne verze in odlomke ter njihove posebnosti (IV. Spezieller Theil (Besprechung einzelner Verse und Versgruppen)). Zadnji, peti del, prinaša povzetek in sklep (V. Schluss – Zusammenfassung). Svoje ocene in ugotovitve je Tomišček zasnoval na primerjavi med dvema rokopisnima redakcijama besedila *Batrahomiomahije*, med medičeskim lavrencijanskim kodeksom (codex Laurentianus XXXII 3) in oxfordskim (codex Oxoniensis Baroccianus 50), ki ju je primerjal in kritično komentiral. V Tomiščkovi zapuščini, ki jo hrani Osrednja knjižnica Celje, so še

¹¹⁶ Tomišček, Zapuščina, razno gradivo.

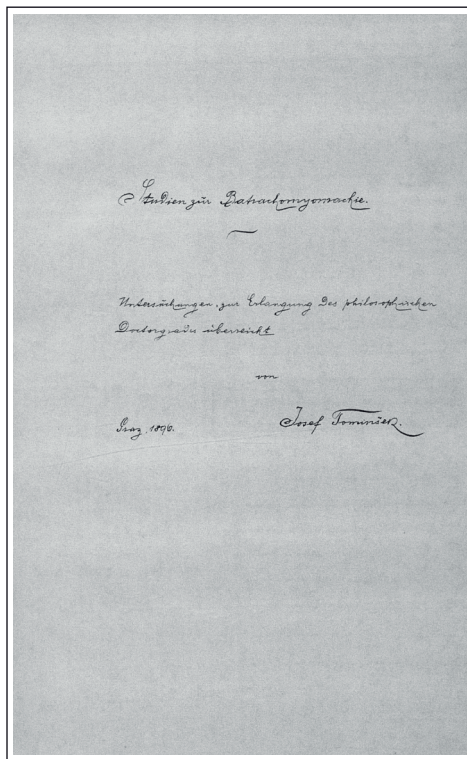
¹¹⁷ UAG, Doktoratsakten, Josef Tomišček, Gutachten über die von Her. Josef Tomišček behufs Erlangung des philosophischen Doctorgrades eingereichte Arbeit »Studien zur Batrachomyomachie« (Schenk, II. 6. 1896); Gutachten über die Doctordissertation des Candidaten Herrn Josef Tomišček »Studien zur Batrachomyomachie« (von Karajan, 1. Juli 1896).

vila, da je bila disertacija oddana pred izidom monumentalne Ludwichove izdaje *Batrahomiahije*,¹¹⁸ ki ji kandidat večkrat pritrjuje, nekajkrat pa ji upravičeno ugovarja in na nekaj mestih ponuja povsem lastne rešitve. Oba ocenjevalca sta disertacijo potrdila in kandidatu dovolila pristop k rigorozoma.

Glavni rigoroz iz klasične filologije in antične zgodovine je Tominšek opravljal 3. novembra 1897. Trije ocenjevalci (Karajan, Bauer in Pfaundler) so ga ocenili z »zadostno« (genügend), eden (Schenkl) pa z »odlično« (ausgezeichnet); tako je bil enoglasno potrjen. Stranski rigoroz iz filozofije je opravljal 8. januarja 1898; vsi trije ocenjevalci (Meinong, Spitzer in Pfaundler) so ga ocenili z »zadostno« (genügend) in ga enoglasno potrdili. Promoviran je bil 11. januarja 1898.¹¹⁹

Leta 1895 je opravil izpit za učitelja telovadbe in nekaj tednov učil na gimnaziji v Celju; 29. junija 1896 se je prijavil za učiteljski izpit iz grščine, latinščine in slovenščine kot glavnih predmetov z nemškim in slovenskim učnim jezikom; vse obveznosti je opravil do 12. junija 1897.¹²⁰

Leta 1896 je Tominšek postal suplent na gimnaziji v Kranju, v obdobju 1903/04 je bil na študijskem izpopolnjevanju v Berlinu, nato je med 1904 in 1910 učil na I. državni gimnaziji v Ljubljani (obenem tudi na nemški gimnaziji in na dekliškem liceju), jeseni 1910 je postal ravnatelj nemške gimnazije v Gorici, l. 1911 pa ravnatelj gimnazije v Mariboru, kjer je delal do upokojitve 1932.¹²¹ Na področju šolstva je bil kot predstavnik srednješolskih profesorjev član Deželnega šolskega sveta, član Profesorskega društva in nadzornik za telovadbo za slovenske in italijanske šole na Kranjskem, Primorskem, v Istri, Dalmaciji in na južnem Tirolskem (do 1923).

Tominšek – naslovna stran disertacije;
vir: UAG

118 Arthur Ludwich, *Die homerische Batrachomachia des Karers Pigres nebst Scholien und Paraphrase*. Herausgegeben und erläutert von Arthur Ludwich, Leipzig: B. G. Teubner, 1896.

119 UAG, Rigorosenakten 400, Josef Tominšek; Promotions-Protocoll 332.

120 UAG, Lehramtsprüfungsakte, Josef Tominšek.

121 Tine Orel, Tominšek, Josip, str. 120.

Josip Tominšek je nedvomno eden najvidnejših slovenskih filologov. Čeprav dela s področja filologije v njegovi obsežni bibliografiji, ki šteje več kot 860 enot, predstavljajo razmeroma majhen delež, so vendar pomembna ne le za zgodovino filološke stroke, ampak tudi za zgodovino šolstva na Slovenskem, vključujejo pa knjižna dela, strokovne filološke razprave, razprave o metodiki in didaktiki pouka klasičnih jezikov ter recenzije in prikaze. Z disertacijsko temo je povezan samo prvi Tominškov strokovni prispevek z naslovom »Batrachomachia oder Batrachomyomachia«, krajša razprava, ki je nastala na osnovi doktorske disertacije, v njej pa je obravnaval vprašanje izvirnega naslova tega epilija;¹²² objavil jo je v reviji *Wiener Studien* leta 1901. Razpravo je sicer zasnoval kot znanstveno izdajo tega parodičnega epilija, vendar se je izkazalo, da bi bila taka izdaja preobsežna in bi zanjo ne mogel najti založnika, zato je napisal in objavil le razpravo o naslovu. Osnova zanjo je bila izdaja *Batrahomiomahije*, ki jo je l. 1896 v Leipzigu objavil konigsberški profesor Arthur Ludwich.¹²³ Tominšek je v njej primerjal utemeljivost zagovornikov obeh naslovov, ki ju je bilo mogoče najti v rokopisih tega dela (*Batrachomachia* in *Batrachomyomachia*). Zagovarjal je tezo, da je delo krožilo pod več naslovi, kot izvirnega pa je zaradi komičnega učinka zagovarjal naslov Βατραχομυομαχία (*Batrachomyomachia*).

Druga pomembnejša Tominškova dela s področja filologije so: »Humanizem gimnazij v stari in novi luči« (1901);¹²⁴ »De compositione P. Terenti Phormionis« (1902);¹²⁵ »Latinščina in grščina« (1902);¹²⁶ »Grščina« (1902);¹²⁷ »Die Ziele des klassischen Unterrichtes und die Privatlektüre« (1904);¹²⁸ *Latinska slovnica* (1906);¹²⁹ »O pouku latinskega jezika« (1906);¹³⁰ *Grška slovnica*¹³¹ in *Grška vadnica*¹³² (1908), prva učbenika za pouk stare grščine, napisana v slovenskem jeziku; »Preosnova avstrijskih srednjih šol« (1908);¹³³ »O reformi mature« (1908);¹³⁴ *Ksenofontov*

122 Josip Tominšek, *Batrachomachia oder Batrachomyomachia*, *Wiener Studien. Zeitschrift für classische Philologie* 23, 1901, str. 6–13.

123 Gl. op. 118.

124 Josip Tominšek, *Humanizem gimnazij v stari in novi luči*, *Jahresbericht des k. k. Kaiser Franz Josef-Staatsgymnasiums für das Schuljahr 1900/1901*, Krainburg 1901, str. 3–23.

125 Josip Tominšek, *De compositione P. Terenti Phormionis*, *Jahresbericht des k. k. Kaiser Franz Joseph-Staatsgymnasiums in Krainburg, veröffentlicht für das Schuljahr 1901/1902* von Josef Hubad, k. k. Gymnasial-Direktor. Krainburg 1902, str. 3–24.

126 Josip Tominšek, *Latinščina in grščina*, *Pedagoški letopis* 1, 1902, str. 14–30.

127 Josip Tominšek, *Grščina*, *Pedagoški letopis* 2, 1903, str. 13–43.

128 Josip Tominšek, *Die Ziele des klassischen Unterrichtes und die Privatlektüre*, *Zeitschrift für die österreichischen Gymnasien* 55, 1904, str. 1150–1170.

129 Josip Tominšek, *Latinska slovnica*, Ljubljana: I. Kleinmayr & Fed. Bamberg, 1906.

130 Josip Tominšek, *O pouku latinskega jezika*, *Pedagoški letopis* 6, 1906, str. 44–67.

131 Josip Tominšek, *Grška slovnica*, Ljubljana: Katoliška bukvarna, 1908.

132 Josip Tominšek, *Grška vadnica*, Ljubljana: Katoliška bukvarna, 1908.

133 Josip Tominšek, *Preosnova avstrijskih srednjih šol*, *Pedagoški letopis* 8, 1908, str. 74–109.

134 Josip Tominšek, *O reformi mature*, *Nastavni vjesnik* 16, 1908, str. 489–501.

matice, 12 let predsednik Glasbene matice, dejaven je bil v Profesorskem društvu, v Protialkoholnem društvu in mnogih drugih; deloval je v različnih telovadnih društvih, npr. v Sabljaškem klubu in Aeroklubu (bil je začetnik jadralnega letalstva na Slovenskem) ter eden od pionirjev nogometa. Že od dijaških let je bil aktiven planinec, pozneje pa dejaven v Slovenskem planinskem društvu kot član, odbornik in 32 let urednik glasila »Planinski vestnik«, v katerem je veliko pisal o pomenu in ideologiji planinstva, pa tudi o svojih planinskih podvigih. Tomišek je bil vse svoje dejavno življenje v stikih s številnimi domačimi in tujimi izobraženci, kar dokazuje tudi še ohranjena korespondenca, čeprav je bil velik del te uničen l. 1943, ko je bilo stanovanje v Mariboru, kjer je živel, zbombardirano. Tedaj se je preselil k sinu zdravniku v Celje, kjer je javno deloval vse do svoje smrti. Umrl je 22. marca 1954 v Ljubljani, pokopan pa je v Celju.

Ivan Arnejc

Zadnji od prve šesterice graških doktorandov je bil Ivan Arnejc (Hans Arneiz), ki se je rodil 7. februarja 1876 v Zgodnjih Goričah (Ober-Goritschach) na Koroškem. Ljudsko šolo je med letoma 1882 in 1887 obiskoval v Rožku (Rosegg), nato pa se je vpisal na gimnazijo Beljaku, ki jo je obiskoval med letoma 1887 in 1895 in tu tudi z odliko maturiral. Jeseni 1895 se je vpisal na Filozofsko fakulteto Univerze Karla in Franca v Gradcu, kjer je študiral klasično filologijo, slavistiko in filozofijo.¹⁴⁰

S področja klasične filologije in sorodnih ved je pri Maxu Theodorju von Karajanu poslušal predavanja o zgodovini grške književnosti, o grški dramatiki, o zgodovini Homerjevih pesnitev, o grški znanstveni literaturi po Aristotelu in o grški metriki, hodil je na vaje iz metrike (analiza Sofoklovih zbornskih spevov), na seminarjih in proseminarjih pa so obravnavali homerske himne, *Batrahomiomahijo*, Tukidida, Platona (*Simpozij*), Demostena (*Proti Leptinu*), Vergilija (*Ekloge*), Horacija (*Pismo Pizonom*) in Tacita (*Agrikola*). Pri Aloisu Goldbacherju je obiskoval predavanja o rimski književnosti, o latinski skladnji in o rimski epiki ter hodil na vaje iz latinske metrike, na seminarjih in proseminarjih pa so obravnavali Herodota, Plavta (*Dvojčka*), Terencija (*Formion*), Cicerona (*O dolžnostih*, *Pisma prijateljem*), Vergilija (*Georgike*), Tibula in Ovidija (*Žalostinke*). Pri Heinrichu Schenklu je poslušal predavanja iz zgodovine grške in rimske filo-

140 UAG, Rigorosenakten 487, Hans Arneiz; UAG Doktoratsakten, Hans Arneiz; SI_PAM/1501 Arnejc Ivan, 1905–1930; Kajetan Gantar: Arnejc, Ivan (1876–1936). Slovenska biografija. Slovenska akademija znanosti in umetnosti, Znanstvenoraziskovalni center SAZU 2013. Spletni naslov: <http://www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi131358/#slovenski-biografski-leksikon> (pridobljeno 27. julija 2020); Danijel Grafenauer, Arnejc, Dr. Ivan, *Enzyklopädie der slowenischen Kulturgeschichte in Kärnten/Koroška. Von den Anfängen bis 1942. Band 1: A–I* (ur. Katja Sturm-Schnabl, Bojan-Ilija Schnabl). str. 111–112; Nekrolog za dr. Ivanom Arnejcem, *Izvestje državne klasične gimnazije v Ljubljani za šolsko leto 1936/37*. Ljubljana 1937, str. 3–4.

Ivan Arnejc;
vir: osebni arhiv M. H.

zofije ter rimske književnosti, obiskoval vaje iz grške in latinske stilistike, pri njem pa so obravnavali Demostena (politični govori), Vergilija (*Eneida*) in Horacija (*Pisma*). Pri Adolfu Bauerju je obiskoval predavanja o grški in rimski zgodovini, pri Gustavu Meyerju pa uvod v jezikoslovje.

S področja slavistike je pri Gregorju Kreku poslušal predavanja o zgodovinskem razvoju slovanskih jezikov, o primerjalni skladnji južnoslovanskih jezikov, o zgodovini slovanske filologije, o slovanski epiki in o glagolu v slovanskih jezikih ter se udeleževal vaj v seminarju za slovansko filologijo. Pri Vatroslavu Oblaku je obiskoval predavanja o zgodovini književnosti južnih Slovanov (do konca 14. stoletja), pri Karlu Štreklju pa pre-

davanja o slovenski slovnici in vaje iz slovenske skladnje.

S področja filozofije je pri Alexiusu Meinongu obiskoval vaje iz psihologije in razprave o Platonovem *Teajtetu*, pri Eduardu Martinaku pa predavanja iz didaktike in pedagogike.

Pri Bernhardu Seuffertu je obiskoval predavanja o zgodovini nemške književnosti, pri Josefu Strzygowskem o metodiki obravnave umetnosti (poudarek na Raffaelu), pri Johannu Kirsteju se je učil osnov sanskrta, pri Karlu Luicku angleščino, pri Antoniu Iveju italijanščino.¹⁴¹

Dvakrat je moral študij zaradi pomanjkanja sredstev prekiniti, in sicer v zimskem semestru 1897/98 in od letnega semestra 1899 do vključno letnega semestra 1901.¹⁴²

Arnejc se je 16. februarja 1903 prijavil k rigorozoma in ob prijavi oddal v nemščini napisano disertacijo z naslovom *Mimnermos' Fragmente gesammelt und mit einer Einleitung versehen von Hans Arneiz* (*Mimnermovi Fragmenti, ki jih je zbral in z uvodom oskrbel Ivan Arnejc*), krajše *Mimnermos' Fragmente* (*Mimnermovi fragmenti*). Za ocenjevalca sta bila določena Heinrich Schenkl in Max Theodor von Karajan.¹⁴³ Disertacija, ki je obsegala 232 strani folio formata, ni ohranjena, Arnejc pa jo je zasnoval kot uvod (prolegomena) k potencialni novi zbirki fragmentov grškega pesnika Mimnerma. Razpravo je razdelil na 11 poglavjih, v katerih je obravnaval: Mimnerma in njegov opus (str. 1–136: Uvod; 1. Mimnermovo ime in poreklo; 2. njegova domovina; 3. obdobje, v katerem je živel; 4. Mimner-

141 UAG, Philosophische Fakultät, Nationale, Hans Arneiz, WS 1895/96–SS 1897, SS 1898–WS 1898/99, WS 1901/02.

142 UAG, Doktorsakten, Hans Arneiz, Curriculum vitae.

143 UAG, Rigorosenakten 487, Hans Arneiz.

Gutachten

über die Doktor-dissertation des Candidaten Herrn Jans Arnejc:

'Mimnermos' Fragmente gesammelt und mit einer Einleitung versehen von J. A.'

(I. Theil. 'Einleitung')

Die vorliegende 232 Foliosseiten zählende Dissertation soll, wie aus dem 'Schlusswort' S. 230 zu sehen ist, die 'prolegomena' zu einer in einem andern Theile zu liefernden neuen 'Sammlung und Kranzsetzung' der Fragmente des Mimnermos bilden und in Druck gelegt werden, falls die niturcillte Arbeit für die Veröffentlichung geeignet erachtet würde. Bezüglich dieser Absicht des Herrn Candidaten nun könnte Referent eine Verwirklichung ~~dieser Vorhaben~~ in Interesse des Verfassers in keiner Weise empfehlen; denn die Ausführungen sind vielfach so breitspunig und unpractisch, enthalten in Folge mangelhafter Gliederung der Dissertation so viele unnütze Wiederholungen, dass an eine Drucklegung in dieser Form ohne bedeutende Kürzungen und gründliche Umarbeitung kaum zu denken wäre. Von diesen Mängeln aber abgesehen, verdienen die vorliegenden Untersuchungen voller Lob; denn sie beweisen, dass Herr J. Arnejc, welcher seine Universitätsstudien mit rühmten Fleiß vollendet und im philologischen Seminare sich die „Methode philologischer Forschung angeeignet hat“, nicht nur auf dem Gebiete der griechischen Lyrik überhaupt umfassendes Wissen hat und insbesondere die wissenschaftliche Litteratur über Mimnermos auf das genaueste kennt, sondern ^{und} neben höchstigen Sprachkenntnissen Vertrautheit mit der Geschichte des Alterthums und selbständiges Urtheil besitzt. Die Dissertation entspricht demnach durchaus den in dem Erlasse des k. k. Ministeriums f. C. u. U. vom 29. März 1899 gestellten Anforderungen.

In 10 Kapiteln handelt der Verfasser über 'Namen und Abkunft' des Mimnermos (I), über das 'Vaterland' des Dichters (II), dessen 'Lebenszeit' (III), über 'Mimnermos als Musiker' (IV), als 'Elegiker' (V), als 'Jambiker' (VI), während im Kap. VII die 'erhaltenen Fragmente' sehr eingehend (S. 137-185) besprochen werden. Es folgt (VIII) ein kurzer Abschnitt über die 'Chronologie

De origine et vi vocis „tamen“.

Scriptis Dr. Joh. Arneiz.

In explicando adverbio „tamen“ memoria tenendum est primum componi fere posse „tamen“ ex tam + en aut tamen + n (cf. audi + and(s) + ne, viden – vide(s) + ne) aut tam + e + n, deinde particulam „tamen“ et omnino non compositam esse posse.

Adhuc huius vocis variae variorum explicationum interpretationes maxime inter se differunt; sunt qui indivisum hoc adverbium respondere idg. locat. „tasmin“ (scr. tasmin) confirmant, ut Vamčičius (Gr.-I, EW, I, p. 209; EW, I, S. 7, p. 99), qui Georgium Curtium (K. Z. VI, p. 84, p. 93) et Augustum Fickium (V. W. p. 432) sequitur; sunt et alii, qui „neglectes“ formam „tamen“ = tam adverbium nostrum aut adverbium „tam“ auctum postpositione „em“ (+ in) interpretentur, ita Stolzius (loco supra dicto) et Meringer, qui in collegio nobiscum collocat tam + en supplendum esse voce „tem“ opinatus est. Haud aliud quidquam Brealtus, cum (Dict. et. I. 2 p. 283) tamen ut tam + en definiat, in animo habebat.

Tertius compositionis modus tamen + n neglectus est, ut iam supra diximus, certe ob singularitatem vocabuli „tamen“, quae altera forma adverbii „tam“, cum nulla forma analogae ceterorum adverbiorum pronominalium angatur, minoris momenti sit. Sed nobis haec explicatio (eadem praene ac sequens quarta a nobis ipsis proposita „tam + e + n“), quod viam rectam explicationis demonstrat, maioris momenti esse videtur.

Deliberatis enim bene, quas enumeravimus, explicationibus (nam alias minus verisimiles distributiones, quibus forsitan dirimi possit?) adverbium „tamen“, sine ullo detrimento neglegere possumus, quin incipiendum sit nobis ab adverbio „tam“, iam nemo dubitabit.

Quid igitur de hoc adverbio „tamen“? Curtius loco supra citato (K. Z. VI, p. 84) opinatur adverbium „tam“ ortum esse ex „tamen“ loc. sing. fem. pronominalis stirpis *to; suppressa enim littera n ortum esse formam „tamen“, ex qua deiecta vocali e existisse „tamen“. Quam explanationem, cum nulla similis forma stirpium *do „quo“ fore exsistat, approbare minime possumus; ut enim desunt formae analogae

¹⁾ locat. fem., quod affert Curtius loco infra citato.

²⁾ Stolzius (gramm. I, 7, p. 137, sub I. 14): „and tamen dirlic nicht allzuviel zu geben scin.“

³⁾ ex tam + ne non ortum „tamen“ sed tamen (cf. Stolz. 2 p. 88) quod, testatur Festus (64. Muehler p. 338); tam + an? . . .

*Arnejc – prva stran razprave
De origine et vi vocis »tamen«,
objavljene v izvestju mariborske
gimnazije ob koncu šolskega leta 1903;
vir: dLib*

filološkega raziskovanja, da dobro pozna grško liriko in strokovno literaturo o Mimnermu ter da temeljito obvlada grški jezik in zgodovino antike. Po njenem mnenju si zaslužijo priznanje kandidatove navedbe v 1., 3., 5., 7. in 9. poglavju, kot najboljši pa sta ocenila 3. in 10. poglavje. Ocenila sta tudi, da disertacija zadostuje zahtevam za pripustitev k rigorozoma, da pa bi jo bilo treba pred morebitnim natisom temeljito predelati.¹⁴⁴

Glavni rigoroz iz klasične filologije in zgodovine antike je Arnejc opravljal 10. decembra 1903; vsi trije ocenjevalci (Karajan, Schenkl in Bauer) so ga ocenili z »zadostno« (genügend) in ga enoglasno potrdili. Stranski rigoroz iz filozofije je opravljal 26. januarja 1904; tudi tu so mu vsi trije ocenjevalci (Meinong, Spitzer in Bauer) dali oceno »zadostno« (genügend) in ga soglasno potrdili. Promoviran je bil v petek, 29. januarja 1904.¹⁴⁵

Po študiju je Arnejc najprej kot suplent poučeval na gimnaziji v Gradcu

mos kot glasbenik; 5. kot elegik; 6. kot jambski pesnik), njegove ohranjene fragmente (str. 183–185); 7. ohranjeni fragmenti (str. 137–183); 8. kronologija pesmi; 9. jezik in zgradba verza (str. 185–197); 10. tekstna tradicija (str. 197–211), na koncu pa so sledili še literatura o Mimnermu (str. 211–222: 11. poglavje), dodatki (str. 223–229) in zaključek (str. 229–232).

Ocenjevalca sta Arnejcu očitala, da so njegova izvajanja velikokrat nenatančna in široka, ker je disertacija premalo členjena; prav zato je v njej tudi veliko ponavljanja, nekatere odlomke pa bi bilo mogoče povsem izpustiti (npr. 7. poglavje, kjer govori o kronologiji Mimnermovih pesmi). Drugače sta disertacijo ovrednotila kot marljivo in temeljito delo, ki kot raziskava zasluži pohvalo. Kandidatu sta poleg samostojne strokovne presoje priznala, da suvereno obvlada literarnozgodovinska in kronološka vprašanja, da ima izdelano metodo

144 UAG, Doktoratsakten, Hans Arneiz, Gutachten über die Dissertation des Candidaten Herrn Hans Arneiz (von Karajan, 13. April 1903); Gutachten über die Dissertation des Candidaten Hans Arneiz (Schenkl, 17. April 1903).

145 UAG, Rigorosenakten 487, Hans Arneiz; Promotions-Protokoll Nr. 416.

(1903–1904), nato v Celovcu (1904–1906) in v Leobnu (1906–1909). V obdobju 1907–1908 se je študijsko izpopolnjeval na univerzi v Berlinu, kjer je pripravljaj svoje habilitacijsko delo. Novembra 1909 je v Gradcu opravil učiteljski izpit.¹⁴⁶ Med 1909 in 1914 je kot redni učitelj poučeval na gimnaziji v Mariboru, kjer je učil latinščino, grščino, slovenščino in nemščino.¹⁴⁷ Leta 1913 je bil na pobudo slovenskega politika in filologa Karla Verstovška (26. julij 1871–27. marec 1923) dodeljen prosvetnemu ministrstvu (Unterrichtsministerium) na Dunaju, kjer je skrbel za izdajanje slovenskih šolskih knjig in učil;¹⁴⁸ tu je po propadu avstrijske monarhije decembra 1918 postal likvidacijski komisar. Po vojni je v sodelovanju s Karlom Verstovškom dosegel, da so maja 1919 v Ljubljani ustanovili Kraljevo založno šolskih knjig in učil (Königlicher Schulbuchverlag), kjer je bil Arnejc zaposlen do julija 1924. Nato je do konca šolskega l. 1927/1928 učil na III. državni realni gimnaziji v Ljubljani, od novembra 1928 naprej pa na ljubljanski I. državni klasični gimnaziji, kjer je učil do smrti 1936. Imel je izjemen učiteljski čut in posluš, o čemer priča njegov učenec Jan Šedivý: »Ivan Arnejc ... je bil skromna krotka duša slovenskega Korošca. S svojo dobroto, z razumevanjem mladine in z globokim znanjem si je kmalu osvojil srca. Bil je katoliškega svetovnega nazora, a nikomur ga ni vsiljeval in zaradi njega ni manj cenil ljudi drugačnega prepričanja. ... Dr. Arnejc nam je znal vcepiti ljubezen in spoštovanje do jezika in kulture starih Rimljanov, pokazal pa nam je tudi, kako je rimska in grška kultura položila temelje naši. Še bolj nas je ogrel za slovenščino. Radi smo brali naše pesnike in pisatelje in marsikdo si je pritrgoval, da si je mogel kupovati knjige.«¹⁴⁹

Indogermanski aorist s posebnim ozirom na grščino.

Če govorimo o aoristovi tvorbi, govoriti moramo v grščini prav za prav o preteritaini tvorbi sploh; kajti grški obliki ἔλαον (impf.) in ἔλαον (aor.) sta prvotno po tvorbi identični, različni samo po kakovosti korenkega samoglasnika, ali kar je isto, po naglasu. S kakovostjo korenkega samoglasnika, ali po legi naglasa, se pa spremeni tudi navadno glagolova aktiveta: koren λαεσ ima imperlektivni, koren λαεσ perlektivni pomen; ἔλαον je tedaj imperlekt, ἔλαον grški aorist.

Aoristični (perlektivni) pomen ne leži tedaj v obliki, ampak v debli aoristovem. Srednje in krepke stopnje (ε, ο; ε, ο) deblo ima tedaj imperlektivni, šibke stopnje (brezvokalno 0) deblo (oz. koren) aoristični pomen; preteritum srednje in krepke stopnje je tedaj imperlekt, preteritum šibke stopnje aorist.

Kakor v slovensčini dobimo dovršni glagol, če durativnemu nedovršniku pritakemo predlog, tako dobi tudi Grk iz nedovršnega debla dovršno, če mu pritakne soglasnik σ; in preteritum tega debla je tako zvani sigmatični ali šibki aorist, med tem, ko se sedanjik istega dovršnega debla rabi kot futur, sično kakor je staroslovensčina sedanjike dovršnih glagolov rabila kot prihodnjake in kakor nova slovensčina se rabi vsaj nekatere dovršnike, n. pr. pojdem, pobitim, pridem, prissem.

Takaj pa nectemo nemovalni toliko vseli preteritaini oblik sploh, ampak hocemo obrniti svoj pozor pred vsem na prave grške aoristove tvorbe:

Solske in učne knjige nam teh navajajo do sedaj tri kategorije:

a) krepki aorist A. M. b) šibki (sigmat.) aorist A. M.

α) kons. debel: β) vok. deb: γ) passivni aorist (A. s. pass. pom.).

A: ε-λαεσ-ε-ε-ε A: ε-λαεσ-ε-ε-ε A: ε-λαεσ-ε-ε-ε

M: ε-λαεσ-ε-ε-ε M: ε-λαεσ-ε-ε-ε M: ε-λαεσ-ε-ε-ε

α) šibki: ε-λαεσ-ε-ε-ε

β) krepki: ε-λαεσ-ε-ε-ε

Aorist a) je krepki ali asigmatični aorist in sicer α) tematični β) athematični; athem. aor. tvorijo vokalska glagolska debla, ki so po pravilu athematične konjugacije v indik. tvorijo ednini (izjemo tudi v dvojnini in množ.) in v konjunktivi in izjemo tudi v aktivnem imperativu in infinitivu dolgovokalna, v ostalih oblikah kratkovokalna; b) je sigmatični aorist, ki ima

Arnejc – prva stran razprave Indogermanski aorist s posebnim ozirom na grščino, objavljene v izvestju mariborske gimnazije ob koncu šolskega leta 1911; vir: dLib

146 UAG, Lehramtsprüfungsakten, Hans Arnejc.

147 Jahresbericht des k. k. Staats-Gymnasiums in Marburg a/D., veröffentlicht von der Direktion am Schlusse des Studienjahres 1909. Marburg a. D., 1909, str. 33; 1910, str. 41; 1911, str. 21; 1912, str. 28; 1913, str. 23; 1914, str. 45. Gl. tudi Jan Šedivý, Profesorji klasične gimnazije v Mariboru, str. 116–119.

148 K. k. Staatsgymnasium in Marburg a/D., Jahres-Bericht über das Schuljahr 1914–1915. Veröffentlicht durch den Direktor Dr. Josef Tominšek, Marburg 1914, str. 31.

149 Jan Šedivý, Profesorji klasične gimnazije v Mariboru III, str. 117.

Poleg učiteljovanja je bil Arnejc kulturno in politično dejaven, objavil pa je tudi nekaj manjših prispevkov v različnih glasilih. Po vrnitvi iz Berlina je bil krajše obdobje dejaven tudi na področju klasične filologije. V izvestjih mariborske gimnazije je objavil dve jezikoslovni razpravi: prvo l. 1909 o latinski besedi *tamen* (*De origine et vi vocis »tamen«*),¹⁵⁰ drugo pa l. 1911 o indoevropskem aoristu (*Indogermanski aorist s posebnim ozirom na grščino*).¹⁵¹ Njegovo znanstveno najbolj dognano delo pa je razprava *Doneski k zgodovini grške elegije*, ki je l. 1910 v dveh delih izšla v zagrebški strokovni publikaciji *Nastavni vjesnik* (1910);¹⁵² gre za prvo znanstveno delo o grški liriki v slovenščini, ki pa ne med domačo ne med tujo strokovno javnostjo ni naletelo na kakršenkoli odziv. Drugi del te razprave je v celoti posvečen Mimnermu; gradivo za to je nedvomno črpal iz svoje doktorske disertacije.

Umril je po dolgotrajni hudi bolezni 15. oktobra 1936 v Ljubljani.

Kandidati za visokošolske predavatelje

Med vsemi naštetimi sta bila samo dva, ki sta resneje razmišljala o akademski karieri. Prvi je bil Josip Tominšek. Leta 1901, ko se slovensko univerzitetno vprašanje ni premaknilo z mrtve točke, je ljubljanski župan Ivan Hribar 30. decembra 1901 v deželnem zboru predlagal ustanovitev vsuečiliškega komiteja, kar pa zaradi strankarskih trenj ni uspelo. Zato je Hribar pobudo prenesel v ljubljanski občinski svet in ta je izvolil poseben Vseučiliški odsek, ki so se mu pridružili predstavniki Slovenske matice, društva Pravniki, Društva slovenskih profesorjev in študentov. Ena od nalog odseka je bila evidentiranje mladih (sicer zlasti pravnikov), ki bi se bili sposobni pripravljati za akademski poklic ter jim s posredovanjem pri ministrstvu priskrbeti državne štipendije za bivanje na tujih univerzah. Med devetimi prejemniki štipendije je bil tudi Josip Tominšek, tedaj že doktor, ki je preživel eno leto v Berlinu;¹⁵³ sedmerica med temi so postali nosilci svojih strok ob ustanovitvi ljubljanske univerze, vendar Tominška ni bilo med njimi. Ivan Hribar v svojih spominih za l. 1910 Tominška omenja kot še vedno aktualnega in zagotovljenega kandidata za univerzitetnega učitelja klasične filologije.¹⁵⁴ A ko se je Tominšek hotel znova posvetiti pripravam na visokošolsko kariero, so ga pregovorili, da je prevzel mesto ravnatelja v Gorici, leto pozneje pa

150 Johann Arneiz, *De origine et vi vocis »tamen«*, *Jahresbericht des k. k. Staats-Gymnasiums in Marburg a/D.*, veröffentlicht von der Direktion am Schlusse des Studienjahres 1909, str. 23–26.

151 Johann Arneiz, *Indogermanski aorist s posebnim ozirom na grščino*, *Jahresbericht des k. k. Staats-Gymnasiums in Marburg a/D.*, veröffentlicht von der Direktion am Schlusse des Studienjahres 1911, str. 13–20.

152 Ivan Arnejc, *Doneski k zgodovini grške elegije*, *Nastavni vjesnik* 18, 1910, str. 336–355, 417–437.

153 Ana Benedetič, *Poti do univerze: 1848–1898–1909–1919*, Ljubljana: Studia humanitatis, 1999, str. 113–115; Ivan Hribar, *Moji spomini. III. del. Od 1929 dalje*, Ljubljana 1932, str. 93.

154 Ivan Hribar, *Moji spomini*, str. 93.

na mariborski gimnaziji. Tominšek sam je v pripravi na svojo biografijo, ohranjeni v njegovi zapuščini, glede prevzema mesta ravnatelja mariborske gimnazije zapisal, da se je zaradi te službe odpovedal docenturi v Gradcu: »Da sem mogel tu stati slovenstvu in prosveti na braniku, sem odklonil vseučiliško docenturo v Gradcu.«¹⁵⁵ Tominšek je bil po vseh kriterijih primeren kandidat za to mesto, saj je bil kot filolog in kot slavist dejaven, ogromno pa je tudi objavljajal (njegova bibliografija šteje več kot 860 ent).¹⁵⁶ Bil je zelo razgledan in načitan strokovnjak, ki je vseskozi spremljal znanstveno in strokovno publiciranje s področja klasičnih jezikov in je zato imel temeljit pregled nad strokovno literaturo. Vendar pa se je kot znanstvenik v svojih znanstvenih in strokovnih prispevkih večinoma opiral na dognanja drugih. Izjema so le prispevki s področja didaktike in metodike, kjer je njegov izvirni prispevek večji.¹⁵⁷ Kot filolog in učitelj je zelo aktivno deloval od konca študija l. 1896 do približno l. 1923; pozneje se s filologijo večinoma ni več ukvarjal. Po letu 1911 se je povsem posvetil profesorskemu poklicu ter prosvetnemu, kulturnemu, narodnobudilnemu in organizacijskemu delu, medtem ko je njegova znanstvena dejavnost zaradi preobremenjenosti zastala; morda je tudi to vplivalo, da ni bil med kandidati za mesto univerzitetnega učitelja, najbolj pa verjetno dejstvo, da ni imel habilitacije in tudi med deli njegovega sicer impresivnega opusa pogrešamo prave znanstvene prispevke; če bi sprejel ponujeno docenturo v Gradcu, bi se nedvomno več znanstveno uveljavljal in bi s habilitacijo tudi imel izpolnjene pogoje, da postane prvi nosilec filološke katedre na ljubljanski univerzi.

Drugi je bil Ivan Arnejc.¹⁵⁸ Ob ustanavljanju Univerze v Ljubljani so Arnejca omenjali kot prvega resnega kandidata, ki bi lahko prevzel katedro za grecistiko, a se je kandidaturi za učiteljsko mesto odpovedal. Presenetljiv razlog za to navaja Jan Šedivý: »Pripravljajal se je na univerzitetno kariero in je napisal habilitacijo. Bil pa je preveč kritičen do samega sebe in ni bil z njo zadovoljen ter mu je ta nezadovoljnost vzela pogum za nadaljnje delo v tem smislu. Habilitacijo je podaril nekemu prijatelju in čez nekaj časa se je z njo okoristila povsem tuja oseba.«¹⁵⁹ Zakaj se je odrekel habilitaciji, s katero tematiko se je ukvarjal v svojem habilitacijskem delu in kdo je dotična oseba, ki se je okoristila z Arnejčevim delom, ni znano. Med letoma 1933 in 1936 je Arnejc kot honorarni predavatelj na oddelku

155 Tominšek, Zapuščina, Curriculum vitae.

156 Matej Hriberšek, Filološko delo dr. Josipa Tominška, *passim*.

157 Za te prispevke gl. op. 125, 127, 128, 129, 131, 134, 135, 137 in 139. Za njihovo natančnejšo predstavitev gl. Matej Hriberšek, Filološko delo dr. Josipa Tominška, *Musis amicus : posebna številka ob osemdesetletnici Kajetana Gantarja* (ur. Jerneja Kavčič in Marko Marinčič), Keria 12, 2010, št. 2–3, str. 253–280.

158 UAG, Rigorosenakten 487, Hans Arneiz; UAG Doktoratsakten, Hans Arneiz; Kajetan Gantar, Kajetan: Arnejc, Ivan (1876–1936); Ivan; Danijel Grafenauer, Arnejc, Dr. Ivan, str. 111–112; N. N., Nekrolog za dr. Ivanom Arnejcem, *Izvestje državne klasične gimnazije v Ljubljani za šolsko leto 1936/37*, Ljubljana 1937, str. 3–4.

159 Jan Šedivý, Profesorji klasične gimnazije v Mariboru III, str. 118.

za klasično filologijo Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani vodil proseminarske vaje,¹⁶⁰ na katerih so obravnavali nekatere rimske pisce in imeli vaje iz latinske stilistike (prevajanje iz slovenščine v latinščino).¹⁶¹

Ker med slovenskimi doktorji filologije ni bilo nobenega habilitiranega visokošolskega učitelja, je bil oddelek za klasično filologijo na Filozofski fakulteti ob ustanavljanju ljubljanske univerze l. 1919 eden tistih, ki niso imeli na voljo ustreznega kadra. Ko so se 23. novembra 1918 na pobudo Mihajla Rostoharja v posvetovalnici ljubljanskega mestnega magistrata zbrali predstavniki različnih društev in stanov (Slovenske Matice, društva Pravniki, Društva slovenskih profesorjev, zdravnikov in tehnikov ter univerzitetnih profesorjev) in so izdali skupni poziv, »naj se vsi docenti filozofske stroke, ki so na kateri bivši avstrijski univerzi, pokličejo na slovenske stolice na zagrebški univerzi«, med njimi ni bilo nobenega filologa,¹⁶² zato tudi ni bilo nobenega med predvidenimi predavatelji in nosilci fakultetnih stolic.¹⁶³ In ko je 26. novembra in 17. decembra 1918 univerzitetna podkomisija za filozofsko fakulteto na svojih sejah razpravljala o kandidatih za predavatelje in jih razdelila na tiste, ki so bili ali profesorji, docenti ali pa bi bili sposobni, da se takoj habilitirajo, ter na tiste, ki bi se morali še habilitirati, je med slednje kot kandidata za področje klasičnih jezikov predvidela za grščino Ivana Arnejca, ki je bil tedaj profesor v Mariboru, za latinščino pa Josipa Koletiča, ki je kot profesor deloval na II. državni gimnaziji v Ljubljani.¹⁶⁴ V osnovnem načrtu, pripravljenem za Filozofsko fakulteto (z dne 25. marca 1919) sta bila za klasična jezika predvideni dve stolici in za njuna nosilca dva tuja učitelja, oba s praške univerze: za grščino »dr. Venig [?Wenig], priv. docent na vseučilišču v Pragi« in za latinščino »dr. Jiraní, priv. docent na vseučilišču v Pragi«. ¹⁶⁵ Noben izmed slovenskih doktorjev klasične filologije namreč še vedno ni izpolnjeval osnovnega pogoja: nobeden ni imel univerzitetne habilitacije. Ljubljanska klasična filologija je svojega prvega predavatelja dobila z letnim semestrom 1920.¹⁶⁶ Prvi dekan Filozofske fakultete Rajko Nahtigal je zato, ker ni imel na voljo domačih učnih moči, za predavatelja klasičnih jezikov predlagal svojega znanca iz Gradca, tedaj 73-le-

160 *Seznam predavanj na univerzi kraljestva Srbov, Hrvatov in Slovencev* (pozneje *Seznam predavanj na univerzi Kraljevine Srbov, Hrvatov in Slovencev in Seznam predavanj na univerzi kralja Aleksandra I.*) (*Catalogus lectionum Universitatis Labacensis*). Ljubljana: Univerza, 1933–1936.

161 Kajetan Gantar, Arnejc, Ivan (1876–1936); N. N., Nekrolog za dr. Ivanom Arnejcem, *Izvestje državne klasične gimnazije v Ljubljani za šolsko leto 1936/37*, Ljubljana 1937, str. 3–4.

162 Janko Polec, Ljubljansko višje šolstvo v preteklosti in borba za slovensko univerzo, *Zgodovina slovenske univerze v Ljubljani do leta 1929*. V Ljubljani 1929, str. 3–230, tu str. 185.

163 Prav tam str. 142–145.

164 SI AS 100/1/2/3/8 Seznam kandidatov za predavatelje na filozofski fakulteti.

165 SI AS 100/2/4/2 Osnovni načrt filozofske fakultete z imenikom stolic, seminarjev, institutov in učnih moči, 1919.03.25; Polec, 1929, 212. Kot kandidati za suplenta, ki bi se lahko habilitiral, se omenjajo trije slovenski gimnazijski profesorji: Alojzij Virbnik z II. državne gimnazije v Ljubljani, Fran(c) Jerovšek z mariborske klasične gimnazije in Mihael Markič z novomeške gimnazije.

166 Janko Polec, Ljubljansko višje šolstvo v preteklosti in borba za slovensko univerzo, str. 286.

tnega Čeha Ivana Lunjaka,¹⁶⁷ ki je kot profesor filologije vso svojo kariero poučeval na univerzah v Rusiji, po upokojitvi pa se je preselil v Gradec. Po Nahtigalovem priporočilu je Univerzitetni svet Univerze v Ljubljani Lunjaka 27. oktobra 1919 imenoval in 24. marca 1920 potrdil za honorarnega, 13. novembra istega leta pa za pogodbenega (kontraktualnega) profesorja za klasično filologijo.¹⁶⁸

Sklep

To je prvih šest klasičnih filologov, ki so v obdobju med 1872 in 1918 doktirirali na Univerzi Karla in Franca v Gradcu. Vsi so izhajali iz pretežno kmečkega okolja, se odlikovali kot gimnazijci in uspešno študirali. Njihove doktorske disertacije bi danes ocenili kot solidne znanstveno-strokovne dosežke, med katerimi pa nobena ni posebej izstopala po svoji kakovosti; po obsegu s 358 stranmi izstopa disertacija Ivana Tertnika, ki je posebnost tudi zato, ker je disertacijo napisal in oddal dvakrat. Če pogledamo naslove njihovih disertacij (*Die Reihenfolge der olyntischen Reden des Demosthenes; Seneca tragicus num in pangendis versibus asklepiadeis accuratissime Senecam secutum esse recte dicatur; Der Sprachgebrauch des Historikers Eutropius; De Epistula Saphhus ad Phaonem; Studien zur Batrahomyomachie; Mimnermos Fragmente*), se zdi, da so se njihovi avtorji ukvarjali predvsem s temami s področja književnosti, vendar pa so v svojih disertacijah vsi obravnavali tudi jezikovna vprašanja, s katerimi so pojasnjevali literarne posebnosti in pojave (tekstna kritika, rokopisna tradicija, jezikovne posebnosti ipd.), povezane z obravnavanimi temami. Najbolj izrazito jezikovna je bila disertacija Josipa Šorna (*Der Sprachgebrauch des Historikers Eutropius*). Vsi predstavljeni doktorandi so delovali prvenstveno kot srednješolski učitelji in kulturni delavci; po svoji vsestranski dejavnosti in vplivu med njimi izstopa Josip Tominšek, na znanstvenem področju pa je bil najbolj uspešen Josip Šorn. Nobeden od šestih doktorjev ni v času Avstro-ogrske dosegel habilitacije in tudi ni zasedel nobenega učiteljskega mesta na kateri od univerz monarhije. Od predstavljene šesterice nobeden tudi ni postal predavatelj na novoustanovljenem oddelku za klasično filologijo Univerze v Ljubljani l. 1919, ampak so na univerzitetnem študiju sodelovali le kot honorarni predavatelji. Najresnejša kandidata za prevzem katere od stolic za klasične jezike sta bila Josip Tominšek in Ivan Arnejc.

167 Tone Smolej, *Ustanovitev Filozofske fakultete in kratek oris njene stoletne zgodovine, 1919 v slovenskem jeziku, literaturi in kulturi / 55. seminar slovenskega jezika, literature in kulture, 1.–13. 7. 2019* (ur. Mojca Smolej), Ljubljana, 2019, str. 89; Tatjana Dekleva, Oris razvoja Filozofske fakultete do leta 1941, *Kronika* 46, 1998, št. 3, str. 107–115, tu str. 110.

168 O Lunjaku gl. ZAMU, Rektorat IV, osebne mape profesorjev, 33/541, Personalna mapa Ivan Lunjak.

Viri in literatura

Arhivski viri

AS – Arhiv Slovenije

- SI AS 100/1/2/3/8 Seznam kandidatov za predavatelje na filozofski fakulteti
- SI AS 100/2/4/2 Osnovni načrt filozofske fakultete z imenikom stolic, seminarjev, institutov in učnih moči
- SI AS 1012, Josip Stritar
 - KIPP – Knjižnica Ivana Potrča Ptuj
- Domoznanski oddelek KIPP, Zbirka Rokopisov, S-13132-D
 - NUK Ms – Narodna in univerzitetna knjižnica, Rokopisni oddelek
- NUK Ms 1399, Kermavner Valentin, Zapuščina
- NUK Ms 1833, Wester, Josip, Zapuščina

Tominšek, Zapuščina – Tominškova zapuščina, ki jo hrani Domoznanski oddelek Osrednje knjižnice Celje

UAG – Universitätsarchiv Graz

1. Doktoratsakten (UAG): Jakob Purgai; Johann Tertnik; Josef Šorn; Valentin Korun; Josef Tominšek; Hans Arneiz
2. Rigorosenakten: 205 Jakob Purgai; 344 Johann Tertnik; 374 Josef Šorn; 393 Valentin Korun; 400 Josef Tominšek; 487 Hans Arneiz
3. Lehramtsprüfungsakten: Jakob Purgai; Johann Tertnik; Josef Šorn; Valentin Korun; Josef Tominšek; Hans Arneiz
4. Doktorati, ohranjeni v Universitäts-Bibliothek Graz:
 - Tertnik, Johann: *Seneca tragicus num in pangendis versibus asklepiadeis »accuratissime« Horatium secutum esse recte dicatur. Dissertatio philologica. Scripsit Joannes Tertnik. Labaci MDCCCLXXXIII. Graz, 1883.*
 - Tertnik, Johann: *Seneca-Studien von Johann Tertnik, GymnasialLehramt-skand. Graz 1889.*
 - Tominšek, Josef: *Studien zur Batrachomyomachie. Untersuchungen zur Erlangung des philosophischen Doctorgrades überreicht von Josef Tominšek. Graz, 1896.*

UG – Universität Graz

UAW – Archiv der Universität Wien

ZAMU – Zgodovinski arhiv in muzej Univerze v Ljubljani

- ZAMU, Rektorat IV, osebne mape profesorjev, 33/541, Personalna mapa Ivan Lunjak

ZAP – Zgodovinski arhiv Ptuj

- ZAP, Gimnazija Ptuj, šk. št. 96, Personalni spisi.

Periodika in časopisje

Archiv für lateinische Lexikographie und Grammatik; Čas; Dom in svet; Domovina; Grazer Tagblatt; Kronika; Laibacher Zeitung; Ljubljanski zvon; Mladika;

Naprej. Glasilo Socialistične stranke Jugoslavije; Nastavni vjesnik; Slovenski gospodar; Slovenski narod; Wiener Studien. Zeitschrift für classische Philologie; Wochenschrift für klassische Philologie; Zeitschrift für die österreichischen Gymnasien; Živa antika

Gimnazijska izvestja

Jahresbericht des k. k. ersten Staats-Gymnasiums in Graz. Veröffentlicht am Schlusse des Studienjahres 1881.

Jahresbericht der k. k. Staats-Oberrealschule in Laibach für das Schuljahr 1890/91, Laibach 1891.

Jahresbericht der k. k. Staats-Oberrealschule in Laibach für das Schuljahr 1891/92, Laibach 1892.

Jahresbericht der k. k. Staats-Oberrealschule in Laibach für das Schuljahr 1892/93, Laibach 1893.

Jahresbericht der k. k. Staats-Oberrealschule in Laibach für das Schuljahr 1894/95, Laibach 1895.

Jahresbericht des k. k. ersten Staats-Gymnasiums in Graz. Veröffentlicht am Schlusse des Studien-Jahres 1898, Graz 1898.

Jahresbericht des k. k. Obergymnasiums zu Laibach, veröffentlicht am Schlusse des Schuljahres 1870–1877. Verlag des k. k. Obergymnasiums: Laibach, 1870–1877.

Jahresbericht des k. k. Obergymnasiums zu Laibach, veröffentlicht am Schlusse des Schuljahres 1886. Laibach 1886.

Jahresbericht des k. k. Staatsgymnasiums in Krainburg, veröffentlicht am Schlusse des Schuljahres 1894/95, Krainburg 1895

Jahresbericht des k. k. Staats-Gymnasiums in Marburg a/D., veröffentlicht von der Direktion am Schlusse des Studienjahres 1909–1914. Marburg a. D., 1909–1914

Jahresbericht des k. k. Staats-Obergymnasiums zu Laibach, veröffentlicht am Schlusse des Schuljahres 1892/93, Laibach 1893.

Jahresbericht des k. k. Staats-Obergymnasiums zu Laibach, veröffentlicht am Schlusse des Schuljahres 1893/94, Laibach 1894.

K. k. Staatsgymnasium in Marburg a/D., Jahres-Bericht über das Schuljahr 1914–1915. Veröffentlicht durch den Direktor Dr. Josef Tominšek, Marburg, 1914.

Letno poročilo prve mestne čveterorazredne ljudske šole pri sv. Jakobu v Ljubljani (Jahresbericht der ersten städtischen vierklassigen Volksschule zu St. Jakob in Laibach). Verlag der I. städtischen 4 klassigen Volksschule: Ljubljana 1871–1874.

Programm des k. k. Gymnasiums in Marburg 1862–1868.

Programm des k. k. Gymnasiums in Marburg 1875.

Programm des k. k. Gymnasiums in Marburg 1876.

Programm des k. k. Gymnasiums in Marburg 1877.

Programm des k. k. Gymnasiums in Marburg 1878.

Programm des k. k. Gymnasiums in Marburg 1879.

Programm des k. k. Gymnasiums in Marburg 1880.

Programm des k. k. Staats-Gymnasiums in Cilli. Herausgegeben am Schlüsse des Schuljahres 1898/1899. Cilli, 1899.

Programm des k. k. Staats-Gymnasiums in Cilli. Herausgegeben am Schlüsse des Schuljahres 1899/1900–1901/1902. Cilli, 1899–1901/1902.

Programm des k. k. Staats-Gymnasiums in Marburg. Veröffentlicht von der Direktion am Schlüsse des Schuljahres 1874, Marburg 1874.

Spletni viri

Kajetan Gantar: Wiesthaler, Fran (1849–1927), *Slovenska biografija*. Slovenska akademija znanosti in umetnosti, Znanstvenoraziskovalni center SAZU, 2013. Spletni naslov: <http://www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi839896/#slovenski-biografski-leksikon> (pridobljeno 23. julija 2020).

Kajetan Gantar: Tertnik, Ivan (1859–1941), *Slovenska biografija*. Slovenska akademija znanosti in umetnosti, Znanstvenoraziskovalni center SAZU 2013. Spletni naslov: <http://www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi694636/#slovenski-biografski-leksikon> (pridobljeno 24. julija 2020).

Kajetan Gantar: Šorn, Josip (1855–1912), *Slovenska biografija*. Slovenska akademija znanosti in umetnosti, Znanstvenoraziskovalni center SAZU 2013. Spletni naslov: <http://www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi662761/#slovenski-biografski-leksikon> (pridobljeno 25. julija 2020).

Kajetan Gantar: Arnejc, Ivan (1876–1936), *Slovenska biografija*. Slovenska akademija znanosti in umetnosti, Znanstvenoraziskovalni center SAZU 2013. Spletni naslov: <http://www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi131358/#slovenski-biografski-leksikon> (pridobljeno 27. julija 2020).

Vilko Novak, Jože Toporišič: Valjavec, Matija (1831–1897), *Slovenska biografija*. Slovenska akademija znanosti in umetnosti, Znanstvenoraziskovalni center SAZU, 2013. Spletni naslov: <http://www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi758091/#slovenski-biografski-leksikon> (pridobljeno 29. julij 2020).

Tine Orel: Wester, Josip (1874–1960), *Slovenska biografija*. Slovenska akademija znanosti in umetnosti, Znanstvenoraziskovalni center SAZU, 2013. Spletni naslov: <http://www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi838155/#slovenski-biografski-leksikon> (pridobljeno 23. julija 2020).

Franz Römer: Grysar, Karl Josef (1801–1856), *Altphilologe, Österreichisches biographisches Lexikon Online-Edition*, Lfg. 5 (25.11.2016). Spletni naslov: <https://biographien.ac.at/ID-o.3026034-1> (pridobljeno 20. julija 2020).

Janko Šlebinger: Kermavner, Valentin (1835–1908), *Slovenska biografija*. Slovenska akademija znanosti in umetnosti, Znanstvenoraziskovalni center SAZU, 2013. Spletni naslov: <http://www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi271211/#slovenski-biografski-leksikon> (pridobljeno 21. julija 2020).

Janko Šlebinger: Košan, Janko (1857–1927), *Slovenska biografija*. Slovenska akademija znanosti in umetnosti, Znanstvenoraziskovalni center SAZU, 2013. Spletni naslov: <http://www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi294411/#slovenski-biografski-leksikon> (pridobljeno 22. julija 2020).

- Janko Šlebinger: Perušek, Rajko (1854–1917), *Slovenska biografija*. Slovenska akademija znanosti in umetnosti, Znanstvenoraziskovalni center SAZU, 2013. Spletni naslov: <http://www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi415908/#slovenski-biografski-leksikon> (pridobljeno 21. julija 2020).
- Uredništvo: Korun, Valentin (1865–1940), *Slovenska biografija*. Slovenska akademija znanosti in umetnosti, Znanstvenoraziskovalni center SAZU 2013. Spletni naslov: <http://www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi290877/#slovenski-biografski-leksikon> (pridobljeno 25. julija 2020).

Literatura

- Ivan Arnejc, Doneski k zgodovini grške elegije, *Nastavni vjesnik* 18, 1910, str. 336–355, 417–437.
- Johann Arneiz, De origine et vi vocis „tamen“, *Jahresbericht des k. k. Staats-Gymnasiums in Marburg a/D., veröffentlicht von der Direktion am Schlusse des Studienjahres 1909*, str. 23–26.
- Johann Arneiz, Indogermanski aorist s posebnim ozirom na grščino, *Jahresbericht des k. k. Staats-Gymnasiums in Marburg a/D., veröffentlicht von der Direktion am Schlusse des Studienjahres 1911*, str. 13–20.
- August Baumeister, *Die Einrichtung und Verwaltung des höheren Schulwesens in den Kulturländern von Europa und in Nordamerika*. München: C. H. Beck, 1897.
- Ana Benedetič, *Poti do univerze: 1848-1898-1909-1919*, Ljubljana: Studia humanitatis, 1999.
- Felix Czeike, Bonitz, Hermann, *Historisches Lexikon Wien* 1 (A–Da), 1992, str. 423.
- Jože Debevec, A. Sovrè, Lanx satura. (ocena), *Čas* 23, 1928/29, str. 139–140.
- Jože Debevec, Obiski pri naših upokojenih profesorjih. 7. Pri g. profesorju dr. Ivanu Tertniku v Ljubljani, *Mentor* 25, 1937–1938, št. 6, str. 169–170.
- Tatjana Dekleva, Oris razvoja Filozofske fakultete do leta 1941, *Kronika* 46, 1998, št. 3, str. 107–115, tu str. 110.
- Heinrich Dörrie, *P. Ovidius Naso, Der Brief der Sappho an Phaon*, München: Beck, 1975 (Zetemata. Monographien zur klassischen Altertumswissenschaft, Heft 58).
- Entwurf der Organisation der Gymnasien und Realschulen in Oesterreich*. Vom Ministerium des Cultus und Unterrichts. Wien: kaiserlich-königliche Hof- und Staatsdruckerei, 1849.
- Salomon Frankfurter, *Graf Leo Thun-Hohenstein, Franz Exner und Hermann Bonitz. Beiträge zur Geschichte der österreichischen Unterrichtsreform*. Wien: Alfred Hölder, 1893.
- Kajetan Gantar, Nekaj podatkov o Antonu Sovretu in njegovi rokopisni zapuščini, *Živa antika* 19, 1969, str. 285–293.
- Kajetan Gantar, Sovretovih sedem ptujskih let, 64. *izvestje Gimnazije Dušana Kvedra v Ptuj* za šolsko leto 1968–1969. Ptuj: Gimnazija Dušana Kvedra, 1970, str. 82–86.

- Kajetan Gantar, Sovretov prevajalski ideal, *Sovretov zbornik*. Ljubljana: Društvo slovenskih književnih prevajalcev, Društvo za antične in humanistične študije Slovenije, 1986 (Zbornik Društva slovenskih književnih prevajalcev; 11), str. 27–31.
- Kajetan Gantar, Klasični filolog Valentin Kermauner (1835–1908), ded Dušana Kermavnerja, *Življenje in delo dr. Dušana Kermavnerja (1903–1975). Med politiko in zgodovino* (ur. Aleksander Žižek, Jurij Perovšek) Ljubljana: SAZU in Zveza zgodovinskih društev Slovenije, 2005, str. 15–22.
- Joža Glonar, Lanx satura, *Ljubljanski zvon* 49, 1929, str. 247–249.
- Theodor Gomperz, Hermann Bonitz, *Biographisches Jahrbuch für Alterthumskunde*, 11, 1888, str. 53–100.
- Danijel Grafenauer, Arnejc, Dr. Ivan, *Enzyklopädie der slowenischen Kulturgeschichte in Kärnten/Koroška. Von den Anfängen bis 1942. Band 1: A–I* (ur. Katja Sturm-Schnabl, Bojan-Ilija Schnabl), Böhlau Verlag: Wien, 2016, str. 111–112.
- Grysar, Karl Josef, *Österreichisches biographisches Lexikon 1815–1950* 2 (Lfg. 6), 1957, str. 96.
- H., Grysar, Karl Joseph, *Allgemeine Deutsche Biographie* 10, 1879, str. 82.
- Wilhelm von Hartel, Bonitz und sein Wirken in Österreich, *Österreichische Mittelschule* 3, 1889, str. 19–54.
- Walter Höflechner idr., Das Fach Klassische Philologie an der Universität Graz vom Anfang des 19. Jahrhunderts bis zur Gegenwart. Mit Beiträgen von Herbert H. Eglmeier, Walter Höflechner, Alois Kernbauer, Walter Primig, Peter G. Tropper, Franz-Anton Wallisch, *Beiträge und Materialien zur Geschichte der Wissenschaften in Österreich: Klassische Philologie in Graz; Habilitationen an der Grazer Philosophischen Fakultät; Einrichtung der Germanistik-Lehrkanzeln; Briefe Adlers an Meinong; Zur Grazer Studentengeschichte* (ur. Walter Höflechner), Publikationen aus dem Archiv der Universität Graz, Bd. 11 (ur. Hermann Wiesflecker), Graz: Akademische Druck- u. Verlagsanstalt, 1981, str. 1–359.
- Ivan Hribar, *Moji spomini. III. del. Od 1929 dalje*, Ljubljana: J. Blasnik, 1932.
- Matej Hriberšek, *Klasični jeziki v slovenskem šolstvu 1848–1945*, Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 2005.
- Matej Hriberšek, Klasični jeziki v življenju in delu Janeza Trdine, *Janez Trdina med zgodovino, narodopisjem in literaturo: jubilejna monografija* (ur. Marijan Dovič), Novo mesto: Goga; Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU 2005, str. 59–72.
- Matej Hriberšek, *Življenje in delo p. Ladislava Hrovata*. Ljubljana: Institutum Studiorum Humanistatis, Fakulteta za podiplomski humanistični študij, 2006.
- Matej Hriberšek, Od Tuhinja do Novega mesta: p. Ladislav Hrovat, *Kamniški zbornik* 19, 2008, str. 229–237.
- Matej Hriberšek, Filološko delo dr. Josipa Tominška, *Musis amicus : posebna številka ob osemdesetletnici Kajetana Gantarja* (ur. Jerneja Kavčič in Marko Marinčič), *Keria* 12, 2010, št. 2–3, str. 253–280.

- Matej Hriberšek, Delo Ladislava Hrovata na področju latinske in slovenske skladnje, *Jezik in slovstvo* 63, 2018, št. 2/3, str. 257–269.
- Matej Hriberšek, Slovenski doktorji klasične filologije, promovirani na dunajski univerzi v obdobju 1872–1918, *Zgodovina doktorskih disertacij slovenskih kandidatov na dunajski filozofski fakulteti (1872–1918)* (ur. Tone Smolej), Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani, 2019, str. 21–50.
- Matej Hriberšek, Sovretov prevod Sofoklovega Kralja Ojdipa in njegova ustvarjalna leta na Ptuj, *Anton Sovrè in Ptuj* (ur. Mira Petrovič), Ptuj: Knjižnica Ivana Potrča, 2019, str. 25–52.
- Valentin Korun, Quaestiones de epistula Sapphus ad Phaonem, *Jahresbericht des k. k. Staatsgymnasiums in Krainburg, veröffentlicht am Schlusse des Schuljahres 1894/95 durch die Direction*, Krain, 1895, str. 3–39.
- Valentin Korun, *Spake: satire, humoreske in drugo*. Spisal V. Korun, V Ljubljani: Ig. pl. Kleinmayr & Fed. Bamberg, 1910, 1922².
- Rainer Leitner, Das Reformwerk von Exner, Bonitz und Thun. Das österreichische Gymnasium in der zweiten Hälfte des 19. Jahrhunderts. Kaderschmiede der Wiener Moderne, *Zwischen Orientierung und Krise. Zum Umgang mit Wissen in der Moderne* (izd. Sonja Rinofner-Kreidl), Wien, Böhlau 1998, str. 17–69.
- Fran Levec, Matija Valjavec. Životopis, *Knezova knjižnica. Zbirka zabavnih in poučnih spisov. II. zvezek* (ur. Fran Levec), Ljubljana: Tisk »Národne tiskarne«, 1895, str. 163–210.
- Arthur Ludwich, *Die homerische Batrachomachia des Karers Pigres nebst Scholien und Paraphrase*. Herausgegeben und erläutert von Arthur Ludwich, Leipzig: B. G. Teubner, 1896.
- Theresia Mayerhofer, *Der Lehrkörper der Philosophischen Fakultät der Universität Wien von 1848 bis 1873*, disertacija, Wien: Universität Wien, 1982.
- Richard Meister, *Geschichte des Doktorates der Philosophie an der Universität Wien. Mit 7 Tafeln*, Von. Richard Meister, wirkli. Mitglied der Österreichischen Akademie der Wissenschaften. Vorgelegt in der Sitzung am 11. Juni 1958. Gedruckt mit Unterstützung des Vereines der Freunde der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, Wien: Rudolf M. Rohrer, 1958.
- N. N., Am 3. april l. J. starb zu Wien Hr. Dr. Karl Joseph Gysar ..., *Zeitschrift für die österreichischen Gymnasien* 7, 1856, str. 287–390.
- N. N., Nekrolog za dr. Ivanom Arnejcem, *Izvestje državne klasične gimnazije v Ljubljani za šolsko leto 1936/37*, Ljubljana 1937, str. 3–4.
- N. N., Bonitz, Hermann (1814–1888), Altphilologe, *Österreichisches biographisches Lexikon 1815–1950* 1, 1954, str. 101–102.
- Tine Orel, Tominšek, Josip, *Slovenski biografski leksikon* 12/4, Táboarska–Trtnik. Ljubljana 1982, 119–120.
- Janko Polec, Ljubljansko višje šolstvo v preteklosti in borba za slovensko univerzo, *Zgodovina slovenske univerze v Ljubljani do leta 1929*. V Ljubljani 1929.

- Jakob Purgaj, Die Reihenfolge der Olynthischen Reden des Demosthenes. Vom k. k. wirklichen Gymnasiallehrer Jakob Purgaj, *Programm des k. k. Staats-Gymnasiums in Marburg*. Veröffentlicht von der Direktion am Schlusse des Schuljahres 1874, Marburg 1974, str. 3–25.
- Franz Römer, Hans Schwabl, Klassische Philologie, *Geschichte der österreichischen Humanwissenschaften 5: Sprache, Literatur und Kunst* (izd. Karl Acham), Wien: Passagen Verlag, 2003, str. 67–113.
- Ferdinand Sander, Bonitz, Hermann, *Allgemeine Deutsche Biographie* 47, 1903, str. 99–105.
- Hans Scharold, Bonitz, Hermann, *Neue Deutsche Biographie* 2, 1955, str. 447–448.
- Seznam predavanj na univerzi kraljestva Srbov, Hrvatov in Slovencev* (poznejše *Seznam predavanj na univerzi Kraljevine Srbov, Hrvatov in Slovencev* in *Seznam predavanj na univerzi kralja Aleksandra I.*) (*Catalogus lectionum Universitatis Labacensis*). Ljubljana: Univerza, 1933–1936.
- Tone Smolej, »Kaj večega poskusiti in postati«. *Slovenski pisatelji dunajski študentje (1850–1926)*, Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 2019.
- Tone Smolej, Ustanovitev Filozofske fakultete in kratek oris njene stoletne zgodovine, 1919 v *slovenskem jeziku, literaturi in kulturi / 55. seminar slovenskega jezika, literature in kulture, 1.–13. 7. 2019* (ur. Mojca Smolej), Ljubljana, 2019, str. 87–92.
- Tone Smolej, »Prisegam in obljubljam, da bom humanistične študije gojil z neutrudnim delom.« Slovenski doktorandi na dunajski Filozofski fakulteti (1876–1918), *Zgodovina doktorskih disertacij slovenskih kandidatov na dunajski Filozofski fakulteti (1872–1918)* (ur. Tone Smolej), Ljubljana, 2019, str. 7–19.
- Sophokles, *Kralj Oidípus*. Preložil Anton Sovrè, *Ljubljanski zvon* 41, 1921, št. 1, str. 28–34 (V. dejanje).
- Sofokles, *Kralj Oidípus*. Tragedija v petih dejanjih. Prevedel Anton Sovrè. Založila in izdala »Nova založba« v Ljubljani. Natisnila Jugoslovanska tiskarna v Ljubljani. Ljubljana: Nova založba, 1922 (Nova knjižnica, 8).
- Anton Sovrè, *Lanx satura: latinska čitanka za gimnazije: prva stopnja*, Ljubljana: Oblastna zaloga šolskih knjig (Jugoslovanska tiskarna), 1928.
- Franc Stelè, *Lanx satura*. Latinska čitanka za gimnazije. Prva stopnja. A. Sovrè. Ljubljana, Oblastna zaloga šolskih knjig 1928, *Dom in svet* 42, 1929, str. 128.
- Jan Šedivy, Profesorji klasične gimnazije v Mariboru III, *Časopis za zgodovino in narodopisje* 1 (8/43), 1972, str. 100–150.
- Janko Šlebinger, † Rajko Perušek, *Carniola: Izvestja Muzejskega društva za Kranjsko* 8, 1917, št. 12, str. 133–137.
- Josip Šorn, Der Sprachgebrauch des Eutropius. Erster Theil, *Programm des Ober-Gymnasiums der Franciscaner zu Hall*. Am Schlusse des Schuljahres 1887–1888, veröffentlicht von der Direction, Innsbruck, 1888, str. 3–46.
- Josip Šorn, *Der Sprachgebrauch des Eutropius. Zweiter Theil, Jahresbericht des k. k. Obergymnasiums zu Laibach*, veröffentlicht am Schlusse des Schuljahres 1889 durch den Director Josef Šuman. Laibach 1889, str. 1–30.

- Josef Šorn, Die Sprache des Satirikers Persius, *Jahresbericht des k. k. Obergymnasiums zu Laibach*, veröffentlicht am Schlusse des Schuljahres 1890 durch den Director Josef Šuman. Laibach 1890, str. 1–33.
- Josef Šorn, *Der Sprachgebrauch des Historikers Eutropius. Ein Beitrag zur historischen Grammatik der lateinischen Sprache*. Von Josef Šorn, k. k. Gymn.-Professor in Laibach. Laibach, 1892.
- Josef Šorn, Über den Gebrauch der Präpositionen bei M. Junianus Justinus, *Jahresbericht des k. k. Staats-Obergymnasiums zu Laibach*, veröffentlicht am Schlusse des Schuljahres 1893/94 durch den Director Andreas Senekovič. Laibach 1894, str. 1–30.
- Josef Šorn, Einige Bemerkungen zum »Liber memorialis« des I. Ampelius, *Jahresbericht des k. k. ersten Staatsgymnasiums zu Laibach*, veröffentlicht am Schlusse des Schuljahres 1900/1901 durch den Director Andreas Senekovič. Laibach 1901, str. 3–16.
- Josef Šorn, Weitere Beiträge zur Syntax des M. Junianus Justinus, *Jahresbericht des k. k. I. Staatsgymnasiums zu Laibach*, veröffentlicht am Schlusse des Schuljahres 1901/1902 durch den Direktor Andreas Senekovič. Laibach 1902, str. 3–13.
- Josef Šorn, Bemerkungen zum Texte des M. Iunianus Iustinus, *Jahresbericht des k. k. I. Staatsgymnasiums zu Laibach*, veröffentlicht am Schlusse des Schuljahres 1908/1909 durch den Direktor Andreas Senekovič. Laibach 1909, str. 3–13.
- † Schorn, Josef, Weitere Beiträge zur Textkritik des M. Junianus Justinus, *K. k. Staats-Gymnasium in Marburg a/D. Jahresbericht über das Schuljahr 1911–1912*. Veröffentlicht durch den Direktor Dr. Josef Tominšek. Marburg a/D. 1912, str. 6–17.
- Josip Tominšek, *Batrachomachia oder Batrachomyomachia*, *Wiener Studien. Zeitschrift für classische Philologie* 23, 1901, str. 6–13.
- Josip Tominšek, Humanizem gimnazij v stari in novi luči, *Jahresbericht des k. k. Kaiser Franz Josef-Staatsgymnasiums für das Schuljahr 1900/1901*, Krainburg 1901, str. 3–23.
- Josip Tominšek, De compositione P. Terenti Phormionis, *Jahresbericht des k. k. Kaiser Franz Joseph-Staatsgymnasiums in Krainburg*, veröffentlicht für das Schuljahr 1901/1902 von Josef Hubad, k. k. Gymnasial-Direktor. Krainburg 1902, str. 3–24.
- Josip Tominšek, Latinščina in grščina, *Pedagoški letopis* 1, 1902, str. 14–30.
- Josip Tominšek, Grščina, *Pedagoški letopis* 2, 1903, str. 13–43.
- Josip Tominšek, Die Ziele des klassischen Unterrichtes und die Privatlektüre, *Zeitschrift für die österreichischen Gymnasien* 55, 1904, str. 1150–1170.
- Josip Tominšek, *Latinska slovnica*, Ljubljana: I. Kleinmayr & Fed. Bamberg, 1906.
- Josip Tominšek, O pouku latinskega jezika, *Pedagoški letopis* 6, 1906, str. 44–67.
- Josip Tominšek, *Grška slovnica*, Ljubljana: Katoliška bukvarna, 1908.
- Josip Tominšek, *Grška vadnica*, Ljubljana: Katoliška bukvarna, 1908.

- Josip Tomiňšek, Preosnova avstrijskih srednjih šol, *Pedagoški letopis* 8, 1908, str. 74-109.
- Josip Tomiňšek, O reformi mature, *Nastavni vjesnik* 16, 1908, str. 489-501.
- Josip Tomiňšek, *Ksenofontov slovar (k dr. Karla Prinza »Izboru iz Ksenofonta« s 26 podobami)*, Dunaj: F. Tempsky, 1909.
- Josip Tomiňšek, Aforizmi o klasičnem pouku, *Jahresbericht des k. k. I. Staatsgymnasiums zu Laibach 1908/09*, str. 15-35.
- Josip Tomiňšek, *Fr. Wiesthalerjeve Latinske vadbe I. del za prvi gimnazijski razred*. 4., predelana izdaja. Za svojo slovnico in po novem učnem načrtu priredil dr. Jos. Tomiňšek. Ljubljana: : I. P. Kleinmayr & F. Bamberg, 1910.
- Josip Tomiňšek, † Prof. Dr. Josef Schorn, *K. k. Staats-Gymnasium in Marburg a/D. Jahres-Bericht über das Schuljahr 1911-1912*. Veröffentlicht durch den Direktor Dr. Josef Tomiňšek. Marburg a/D. 1912, str. 62-63.
- Josip Tomiňšek, Die geschlechtliche Aufklärung und die Läuterung der klassischen Schullektüre, *Zeitschrift für die österreichischen Gymnasien* 68, 1917/1918, str. 95-105.
- Josip Tomiňšek, Uvod o latinskem jeziku, *Latinsko-slovenski veliki slovar (A-FACILIS)*. Sestavil ob sodelovanju več šolnikov in uredil Fran Wiesthaler. Ljubljana: Jugoslovanska tiskarna, 1923, str. V-XXVII.
- Matija Valjavec, Sinonove laži, s katerimi je Trojance prekanil, da so nesrečnega konja v mesto vzešči padli sovražnikom v pest. (Iz Virgilijeve Eneide II. bukev, 1-197) *Slovenska bčela* 4, 1853, št. 22 (v četrtek 2. junija 1853), str. 169-170; št. 23 (v četrtek 9. junija 1853), str. 177-178.
- Matija Valjavec, Homerove Odiseje I. spev. Poslovenil M. Valjavec, *Glasnik slovenskega slovstva* 1, 1854, str. 54-58.
- Matija Valjavec, Čveteri véki ali dôbe sveta. Po Ovidiju poslovenil M. Valjavec, *Koledarček slovenski za prestopno leto 1856* (izd. Janez Bleiweis), Ljubljana, Jožef Blaznik, 1856, str. 62-64.
- Matija Valjavec, Stvarjenje. Iz Ovidja met. I. - Poslovenil M. Kračmanov, *Glasnik slovenski* 2, 1858, št. 5, str. 77-78.
- Matija Valjavec, *Ajant*. (Žaloigra, ki jo je spisal Sofokles; poslovenil M[atija]. Kr[ačmanov], *Slovenski glasnik* 4, 1861, št. 15, zv. 7, str. 83; št. 16, zv. 7, str. 89; št. 17, zv. 7, str. 94-95; št. 18, zv. 7, str. 103-104; št. 21, zv. 7, str. 115-116.
- Matija Valjavec, *Sofoklov Ajant*. Žaloigra, ki jo je iz grščine poslovenil Kračmanov Matija, V Celovcu: Janez Leon, 1863.
- Vorlese-Ordnung an der k. k. Karl-Franzens-Universität in Graz für das Winter-Semester 1892/93*. Graz: Verlag des akademischen Senates (K. k. Universitäts-Buchdruckerei 'Styria'), 1892.
- Josip Wester, *Novomeški pomini*, Novo mesto: Dolenjsko muzejsko društvo, 1958.
- Constantin von Wurzbach, Bonitz, Hermann, *Biographisches Lexikon des Kaiserthums Oesterreich* 2, 1857, str. 53-54.

Povzetek

Prva šesterica klasičnih filologov, ki so v obdobju po letu 1872 doktorirali na Univerzi Karla in Franca v Gradcu, so bili Jakob Purgaj, Ivan Tertnik, Josip Šorn, Valentin Korun, Josip Tominšek in Ivan Arnejc. Vsi našteti so se odlikovali že v svojih dijaških letih, uspešno pa so študirali tudi na univerzi. Po svojem socialnem izvoru so večinoma izhajali iz kmečkega okolja in drugače kot pri dunajskih študentih, ki so prihajali večinoma z območja Kranjske, so graški študentje večinoma izhajali z območja Štajerske. Čeprav po kakovosti nobena od disertacij omenjenih šestih doktorjev ne izstopa, jih vendar lahko označimo kot solidne znanstveno-strokovne dosežke, kar potrjujejo tudi ocene doktroških disertacij. Ohranile so se tri disertacije dveh kandidatov; najobsežnejša je 358 strani obsegajoča disertacija Ivana Tertnika, ki je disertacijo napisal in oddal dvakrat (prvič l. 1883 in drugič 1889), strokovno najbolj odmevna pa je bila disertacija Josipa Šorna, ki je med predstavljenimi šestimi doktorji edini, katerega delo je bilo tudi mednarodno odmevno in se ga v strokovni literaturi navaja in upošteva še danes. Med predstavljenimi doktorji je imel najbolj markantno kariero zaradi svoje vsestranske dejavnosti Josip Tominšek. Čeprav so v disertacijah obravnavana predvsem literarne teme, so se kandidati v njih veliko ukvarjali tudi z jezikovnimi vprašanji, ki so jim pomagala pri osvetljevanju in pojasnjevanju različnih literarnih posebnosti in pojavov. Vseh šest doktorjev se je pozneje posvetilo predvsem učiteljskemu delu; med njimi ni nikogar, ki bi bil habilitiran na kateri od avstrijskih univerz, pa tudi na l. 1919 ustanovljeni ljubljanski univerzi nihče med njimi ni prevzel katere od stolic za klasična jezika (nekateri so na njej poučevali kot honorarni pomožni predavatelji), čeprav sta bila za njun prevzem dva resna kandidata: Josip Tominšek in Ivan Arnejc.

Zusammenfassung

Die ersten slowenischen Doktoren der klassischen Philologie der Universität Graz

Matej Hriberšek

Die ersten sechs klassischen Philologen, die nach 1872 an der Karl-Franzens Universität in Graz promovierten, waren Jakob Purgaj, Ivan Tertnik, Josip Šorn, Valentin Korun, Josip Tominšek und Ivan Arnejc. Sie alle waren hervorragende Schüler und haben auch erfolgreich an der Universität studiert. Sie kamen größtenteils aus einer ländlichen Umgebung und im Gegensatz zu den Wiener Studenten, die hauptsächlich aus Krain stammten, kamen die Grazer Studenten hauptsächlich aus der Steiermark. Obwohl keine der Dissertationen der genannten sechs Doktoren qualitativ herausragend ist, können sie als solide wissenschaftliche und berufliche Leistungen bezeichnet werden, was auch durch die Bewertung von Dissertationen bestätigt wird. Drei Dissertationen von zwei Kandidaten sind erhalten geblieben. Am umfangreichsten ist die 358-seitige Dissertation von Ivan Tertnik, der die Dissertation zweimal verfasste und ein-

reichte (erstens 1883 und zweitens 1889), während die professionellste Dissertation von Josip Šorn verfasst wurde, der der einzige unter den sechs vorgestellten Doktoren ist, dessen Arbeit international besprochen wurde und der bis heute in der Fachliteratur zitiert und berücksichtigt wird. Unter den vorgestellten Doktoren hatte Josip Tominšek aufgrund seiner vielseitigen Tätigkeit die auffälligste Karriere. Obwohl sich die Dissertationen hauptsächlich mit literarischen Themen befassen, beschäftigten sich die Kandidaten auch viel mit Sprachfragen, was ihnen half, verschiedene literarische Besonderheiten und Phänomene zu beleuchten und zu erklären. Alle sechs Doktoren widmeten sich später hauptsächlich dem Lehrerberuf. Keiner von ihnen wurde an einer der österreichischen Universitäten habilitiert. Selbst an der 1919 gegründeten Universität von Ljubljana übernahm keiner von ihnen einen der Lehrstühle für klassische Sprachen (einige unterrichteten dort als nebenberufliche Dozenten), obwohl es zwei ernsthafte Kandidaten für ihre Übernahme gab: Josip Tominšek und Ivan Arnejc.

Milan Hladnik*

Akadska kariera profesorja dr. Josipa Plemlja (1873–1967)

The academic career of professor Josip Plemelj (1873–1967)

Izveček

Prispevek opisuje akademsko pot dr. Josipa Plemlja, slovenskega matematika svetovnega slovesa, prvega rektorja ljubljanske univerze in njenega dolgoletnega profesorja. Poudarek ni na njegovem znanstvenem delu, s katerim se je pred prvo svetovno vojno uveljavil v mednarodnih matematičnih krogih, ampak na njegovem pedagoškem delu, ki ga je opravljal več kot petdeset let, najprej kot privatni docent na dunajski filozofski fakulteti, kjer je študiral in doktoriral, nato kot profesor na univerzi v Černovicah v današnji Ukrajini, po prvi svetovni vojni pa kot profesor na univerzi v Ljubljani. Tu so mu velika obremenjenost s predavanji in izpiti, ločenost od tujih znanstvenih centrov in različne druge ovire onemogočile nadaljevanje prej uspešnega raziskovanja v matematiki. Svoje sile je zato posvetil matematičnemu izobraževanju mladih. V članku so predstavljena njegova predavanja, njegov odnos do študentov ter njegovi izpiti in doktorati. Pri njem so diplomirali skoraj vsi predvojni srednješolski profesorji matematike in fizike. Med svojimi tremi doktorandi pa si je za naslednika izbral Ivana Vidava, ki je po drugi svetovni vojni uspešno nadaljeval Plemljevo raziskovalno in pedagoško delo na matematičnem področju.

Abstract

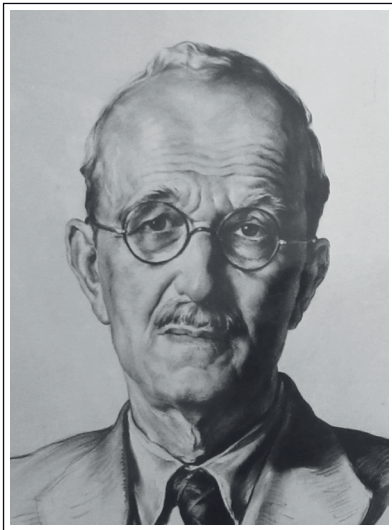
The paper describes the academic path of dr. Josip Plemelj, a Slovenian mathematician of world renown, the first rector of the University of Ljubljana and her longtime professor. The emphasis is not on his scholarly work, with which he established himself in international mathematical circles before the First World War, but on his pedagogical work, which he spent over fifty years, first as a private assistant professor at the Faculty of Philosophy in Vienna, where he studied and received his PhD, then as a professor at the University of Chernivtsi in present-day Ukraine, and after World War I as a professor at the University of Ljubljana. Here, his heavy load of lectures and exams, his separation from foreign scientific centers and various other obstacles prevented him from continuing his previously successful research in mathematics. He therefore devoted his efforts to the mathematical education of the young. The article presents his lectures, his attitude towards students, and his exams and doctorates. He promoted almost all pre-war high school professors in mathematics and physics. Among his three PhD students, he chose Ivan Vidav as his successor, who after the Second World War successfully continued Plemelj's research and his teaching work in mathematics.

* Izr. prof. dr. Milan Hladnik, univerzitetni učitelj v pokoju, e-pošta: milan.hladnik@fmf.uni-lj.si

Ključne besede: Josip Plemelj, matematik, rektor, univerzitetni profesor, Dunaj, Černovice, Ljubljana, raziskovanje, pedagoško delo, predavanja, odnos do študentov, izpiti, doktorati, Ivan Vidav

Key words: Josip Plemelj, mathematician, rector, university professor, Vienna, Chernivtsi, Ljubljana, research, pedagogical work, lectures, attitude towards students, exams, doctorates, Ivan Vidav

»Nikdar v življenju mi ni bila matematika nadležna, ne pri prenašanju na druge, ne pri meni samemu. Bila mi je življenjska potreba in umetniški užitek, ki ga lahko vidi vsak matematik na mojih delih.« (J. Plemelj, Algebra in teorija števil, 1962, predgovor)

Božidar Jakac: Josip Plemelj (risba 1949) (vir: ARS, Umetniške upodobitve, šk. 18, m. 430, izrez).

Akademik profesor dr. Josip Plemelj je gotovo največji in v svetu poleg Jurija Vege najbolj znan slovenski klasični matematik. Svojo nadarjenost je pokazal že v gimnaziji, jo potrdil med študijem na Dunaju, kjer je doktoriral, ter z njo dokončno prepričal kasneje v svojih znanstvenih razpravah, ki so doživele ugoden odziv med tujimi matematičnimi eksperti. Evropski matematiki so ga cenili, priznavali so mu talent in odličnost. Ob nastanku ljubljanske univerze leta 1919 je bil verjetno prav zaradi svojega znanstvenega ugleda izbran za njenega prvega rektorja.

V tem prispevku se bomo sicer v glavnem osredotočili samo na Plemlja kot univerzitetnega profesorja, na njegovo pedagoško delo, njegova predavanja in izpite ter na vse drugo, kar spada zraven. Kot univerzitetni učitelj (privatni docent, izredni in redni profesor) je v predavalnicah in na izpi-

tih preživel več kot petdeset let svojega poklicnega življenja, od leta 1902 do 1960.¹ Po prvi svetovni vojni je na ljubljanski univerzi učil številne generacije matematikov, fizikov, drugih naravoslovcev in tehnikov. Pred drugo svetovno vojno in še dolgo po njej je zato v krogih slovenske naravoslovne in tehniške inteligence pa

¹ Pri računanju njegove predavateljske dobe moramo odšteti skoraj štiri leta prve svetovne vojne, ko je bil preganjan ali mobiliziran, leto 1919, ko ni imel statusa profesorja, ter zadnji dve leti druge svetovne vojne, ko so bila predavanja na ljubljanski univerzi prepovedana. Formalno se je upokojil leta 1957, vendar je honorarno predaval še do junija 1960.

tudi med slovenskimi izobraženci drugih profilov veljal za pojem naše visokošolske matematike, čeprav je seveda le malokdo vedel, kakšne zasluge ima zares na matematičnem področju. Njegovi znanstveni dosežki so danes v širši slovenski javnosti še manj znani kot npr. pred petimi desetletji. Preden se odpravimo po Plemljevi akademski poti, namenimo zato uvodni razdelek kratkemu pregledu njegovega najpomembnejšega raziskovalnega dela.

Plemljeva matematika

Že v gimnazijskih letih je Plemlj pokazal svoj talent za matematiko in si pridobil spoštovanje tako med dijaki kot pri svojih profesorjih. V veliki meri se je matematike sam naučil in v višjih razredih se je že preživljal z matematičnimi inštrukcijami svojih sošolcev; pomoč so pri njem iskali tudi starejši učenci. Rad se je loteval zanimivih geometrijskih konstrukcijskih nalog, zlasti tistih, ki jim jih je dajal profesor Vincenc Borštner (npr. načrtati trikotnik z dano stranico, višino nanjo in razliko kotov ob njej).² Iz istega časa je tudi njegova elegantna konstrukcija pravilnega sedemkotnika.³ Poleg matematike je bila njegova ljubezen prav tako astronomija, ki jo je sprva hotel študirati. Med Plemljevimi zapiski so ohranjeni izračuni tira nekega kometa, odkritega leta 1847, in nekaj drugih astronomskih spisov. Nasploh je bil dober računar, na pamet je bil npr. sposoben zmnožiti petmestna števila.⁴

Kot zrel matematik se je najbolj izkazal leta 1908 s svojo rešitvijo znamenitega Riemannovega problema o eksistenci Fuchsove linearne homogene diferencialne enačbe z danimi singularnostmi in s predpisano monodromijsko grupo.⁵ Nalogo je tedanji vodilni nemški in svetovni matematik David Hilbert na drugem mednarodnem kongresu matematikov v Parizu leta 1900 uvrstil kot 21. problem na svojo znamenito listo takrat še nerešenih matematičnih problemov. Tudi sam Hilbert se ga je lotil, ga reduciral na integralsko enačbo, vendar ni našel splošne rešitve. Plemlju pa je to uspelo; s svojo rešitvijo se je vpisal na seznam znamenitih matematikov dvajsetega stoletja, ki so bili sposobni ugnati največje matematične uganke.

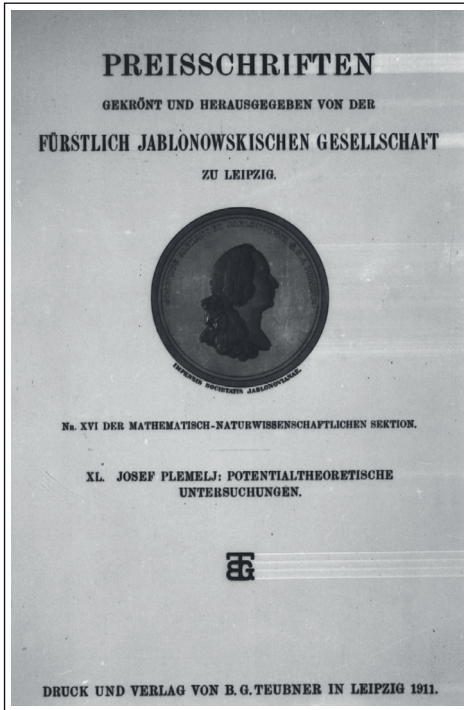
Riemann-Hilbertov problem so mnogo let kasneje raziskovali in dopolnjevali tudi drugi matematiki. Konec osemdesetih let 20. stoletja so se pojavili prvi dvomi o dokončnosti Plemljeve rešitve Riemannovega problema (v Hilbertovi formulaciji). Izkazalo se je, da je Plemlj rešil problem v okviru nekega širšega ra-

2 Josip Plemlj, Iz mojega življenja in dela, *Obzornik za matematiko in fiziko* 39 (1992), 188–192. Plemljevi spomini na gimnazijska leta so bili prvič objavljeni v materialih prvega kongresa jugoslovanskih matematikov (Bled 1949) leta 1951 v Beogradu.

3 V nemščini jo je objavil leta 1912 pod naslovom *Die Siebenteilung des Kreises*, v slovenščini pa šele leta 1953.

4 Ivan Vidav, *Josip Plemlj, ob stoletnici rojstva*, Državna založba Slovenije, Ljubljana 1973, str. 19.

5 Prav tam, str. 28.

Naslovna stran Plemljeve razprave o potencialni teoriji iz leta 1911 (vir: Matematična knjižnica, FMF, Ljubljana).

enačb. Ta teorija, ki so jo najprej razvili zlasti sovjetski matematiki pod vodstvom Nikolaja Ivanoviča Mushelišvilija, kasneje pa izpopolnili tudi drugi, se je izkazala za zelo uporabno.

Plemelj je bil hkrati eden prvih evropskih matematikov, ki so se v začetku 20. stoletja ukvarjali s teorijo integralnih enačb; o njih je objavil več člankov, uporabil jih je pri reševanju Riemannovega problema, svoja prizadevanja pa kronal z objavo obsežne razprave o potencialni teoriji, ki je v knjižni obliki leta 1911 izšla pri založbi B. G. Teubner v Leipzigu. Zanj je prejel kar dve nagradi, ki sta mu jih podelila Znanstveno društvo kneza Jablonowskega v Leipzigu (1911) in Akademija znanosti na Dunaju (1912).

Kasneje je prispeval k teoriji Fuchsovih diferencialnih enačb s štirimi singularnimi točkami, k uniformizaciji algebraičnih funkcij z mejnim krogom in k teoriji konformnih upodobitev enolistnih funkcij (kvantitativni vidik izreka o analitičnem raztegu). Večino rezultatov je našel že pred prvo svetovno vojno,

zreda linearnih diferencialnih enačb, kot je najbrž želel Hilbert (namreč v okviru t. i. regularnih, namesto v okviru Fuchsovih sistemov). Ruski matematik Andrej Bolibruch (1950–2003) je našel primer regularnega sistema, za katerega ne obstaja noben Fuchsov sistem z istimi podatki.⁶ Po drugi strani pa v mnogih posebnih primerih tudi Plemljeva rešitev vodi do pozitivnega rezultata za Fuchsove sisteme. Tuji matematiki danes poznajo njegove znamenite formule o robnih vrednostih funkcije, ki je regularna bodisi znotraj bodisi zunaj območja, omejenega z dano krivuljo (te formule se zdaj imenujejo po Plemlju in po rusko-poljskem matematiku Julijanu Sohockem; slednji jih je odkril že štirideset let prej, a je njegovo magistrsko delo iz leta 1868, v katerem so bile predstavljene, ostalo v tujini neopaženo). Poleg tega se je iz Plemljevih metod pri reševanju Riemannovega problema kasneje razvila cela teorija singularnih integralnih

6 Dmitri V. Anosov, Andrej A. Bolibruch, *The Riemann-Hilbert Problem*, Aspects of Mathematics, Vol. E 22, Vieweg, Wiesbaden 1994.

mnoge pa objavil šele kasneje. Ukvarjal se je tudi z algebro in teorijo števil; skušal je npr. dokazati znamenito Fermatovo domnevo (danes Fermatov izrek), našel pa je preprost dokaz za poseben primer pete potence.

Med Plemljevimi znanci najdemo mnoga znana imena svetovne matematike. Z njimi se je seznanil, z nekaterimi tudi spoprijateljil, med svojim študijem na Dunaju, med bivanjem v Göttingenu, tedanjem matematičnem centru sveta, ter kot profesor na univerzi v Černovicah. Kot je razvidno iz ohranjene Plemljeve korespondence, je stike z nekaterimi kolegi obdržal tudi kasneje, ko se je zaradi vojne, zdravja in pedagoške zahtevnosti svoje profesorske službe na ljubljanski univerzi skoraj povsem umaknil iz aktivnega matematičnega raziskovanja.

- 1901 Ein Satz über vertauschbare Matrizen und seine Anwendung in der Theorie linearer Differentialgleichungen, *Monatshefte für Mathematik und Physik* 12 (1901), 82–96.
- 1901 Über Systeme linearer Differentialgleichungen erster Ordnung mit doppelperiodischen Koeffizienten, *Monatshefte für Mathematik und Physik* 12 (1901), 203–218.
- 1902 Über lineare Differentialgleichungen mit vertauschbarer Basis der Monodromiegruppe, *Monatshefte für Mathematik und Physik* 13 (1902), 1–14.
- 1903 Über die Anwendung der Fredholmschen Funktionalgleichung in der Potentialtheorie, *Sitzungsberichte der Kaiserlichen Akademie der Wissenschaften*, Wien 1903.
- 1904 Zur Theorie der Fredholmschen Funktionalgleichung, *Monatshefte für Mathematik und Physik* 15 (1904), 93–128.
- 1904 Über lineare Randwertaufgaben der Potentialtheorie I. Teil, *Monatshefte für Math. und Physik* 15 (1904), 337–412.
- 1906 Über einen neuen Existenzbeweis des Riemannschen Funktionensystems mit gegebener Monodromiegruppe, *Anzeiger der Kaiserlichen Akademie der Wissenschaften*, Wien 1906, 1–4.
- 1907 Über lineare Randwertaufgaben der Potentialtheorie II. Teil, *Monatshefte für Mathematik und Physik* 18 (1907), 181–211.
- 1908 Ein Ergänzungssatz zur Cauchyschen Integraldarstellung analytischer Funktionen, *Monatshefte für Mathematik und Physik* 19 (1908), 205–210.
- 1908 Riemannsche Funktionenscharen mit gegebener Monodromiegruppe, *Monatshefte für Mathematik und Physik* 19 (1908), 211–246.
- 1909 Über Schlesingers "Beweis" der Existenz Riemannscher Funktionenscharen mit gegebener Monodromiegruppe, *Jahresbericht der deutschen Mathematikervereinigung* 18, Leipzig 1909, 15–20.
- 1909 Über Schlesingers "Beweis" der Existenz Riemannscher Funktionenscharen mit gegebener Monodromiegruppe, *Jahresbericht der deutschen Mathematikervereinigung* 18, Leipzig, 1909, 340–343.
- 1911 Potentialtheoretische Untersuchungen. *Preisschriften der fürstlich Jablonowskischen Gesellschaft in Leipzig*, 1911, XIX + 100 str.

- 1911 Existenzbeweis der Lösung linearer Differentialgleichungen insbesondere an einer Fuchs'schen singulären Stelle, *Monatshefte für Mathematik und Physik* 22 (1911), 339–344.
- 1912 Die Grenzkreisuniformisierung analytischer Gebilde, *Monatshefte für Mathematik und Physik* 23 (1912), 297–304.
- 1912 Die Unlösbarkeit von $x^5 + y^5 + z^5 = 0$ im Körper $k(\sqrt{5})$, *Monatshefte für Mathematik und Physik* 23 (1912), 305–308.
- 1912 Die Siebenteilung des Kreises, *Monatshefte für Mathematik und Physik* 23 (1912), 309–311.
- 1913 Über die Abhängigkeit der Lösungen linearer Differentialgleichungen von akzessorischen Parametern, *Verhandlungen der Gesellschaft Deutscher Naturforscher und Ärzte*, Leipzig 1913.
- 1913 Über den Verzerrungssatz von P. Koebe, *Verhandlungen der Gesellschaft Deutscher Naturforscher und Ärzte*, Leipzig 1913.
- 1923 Sur l'abaissement du degré de l'équation modulaire, *Bulletin des sciences mathématiques* 4 (1923), 146–153.
- 1923 Die Lösung der linearen Differentialgleichung als Funktion akzessorischer Parameter, *Bull. des Travaux Acad. Sci. et Arts Yougoslave (Bull. classe math. T. 15–18, 1921–1922)*, Zagreb 1923, str. 32–35.
- 1923 Zum Verzerrungssatze von P. Koebe, *Bull. des Travaux Acad. Sci. et Arts Yougoslave (Bull. classe math. T. 15–18, 1921–1922)*, Zagreb 1923, str. 35–40.
- 1923 Rešitev linearne diferencijalne enačbe kot funkcija akcesoričnih parametrov, *Rad Jugoslavenske akademije znanosti i umetnosti* 228, Zagreb (1923), 38–42.
- 1923 O analitičnem raztegnjenju slik, *Rad Jugoslavenske akademije znanosti i umetnosti* 228, Zagreb (1923), 43–49.
- 1933 Ein Abschätzungssatz der Potentialtheorie, *Publications mathématiques de l'Université de Belgrade (II)* 1933, 150–153.
- 1933 Die Abbildung eines Ringbereiches mit analytischer Zuordnung der Randkurve auf einen mit linearer Zuordnung, *Publications mathématiques de l'Université de Belgrade (II)* 1933, 154–160.
- 1933 Über die Transformation des elliptischen Gebildes in die Normalform von Weierstrass, *Publications mathématiques de l'Université de Belgrade (II)* 1933, 161–163.
- 1933 Die Irreduzibilität der Kreisteilungsgleichung, *Publications mathématiques de l'Université de Belgrade (II)* 1933, 164–165.
- 1936 Zur Theorie der linearen Differentialgleichung zweiter Ordnung mit vier Fuchs'schen singulären Stellen, *Monatshefte für Mathematik und Physik* 43 (1936), 321–339.

Tabela 1: Plemljeve znanstvene razprave.

Začetek akademske kariere na Dunaju

Ko je bil 18. septembra 1919 petinštiridesetletni matematik Josip Plemelj izbran za predsednika univerzitetnega sveta, sestavljenega iz prvih osemnajstih rednih profesorjev novonastale ljubljanske univerze, se je to zgodilo dokaj pričakovano in v soglasju članov akademskega zbora. Izmed vseh tedanjih profesorskih kolegov je namreč imel najdaljši staž rednega univerzitetnega profesorja (od leta 1908). Poleg tega se je do tedaj, kot smo videli, že izkazal s pomembnimi znanstvenimi dosežki na področju matematike, imel je mednarodni ugled in posledično veliko avtoriteto v domačih intelektualnih krogih. Čez slaba dva meseca, 12. novembra 1919, je bil izvoljen tudi za prvega rektorja univerze v Ljubljani.⁷

Josip Plemelj je doktoriral leta 1898 na filozofski fakulteti dunajske univerze pod mentorstvom Gustava von Eschericha (1849–1935), enega vodilnih predstavnikov avstrijske matematične šole s področja matematične analize tedanjega časa. Escherich je pravzaprav preusmeril Plemlja z nameravanega študija astronomije v matematiko.⁸ Pomagal mu je kot študentu pri pridobitvi Knafljeve štipendije in tudi kasneje pri podpori glede postdoktorskega izobraževanja, pri iskanju službe ipd. Kot kažejo številna ohranjena pisma, je Plemelj ostal s svojim profesorjem in mentorjem v pisnih stikih vse do njegove smrti leta 1935,⁹ svojo hvaležnost pa mu je izrazil tudi s posvetilom v eni od svojih knjig.¹⁰

Tema Plemljeve doktorske disertacije so bile homogene linearne diferencialne enačbe s periodičnimi koeficienti.¹¹ Kot smo videli, je prav na področju linearnih diferencialnih enačb dosegel svoj največji matematični uspeh in svetovno slavo. V okviru svojega študija je v prvih treh letnikih Plemelj pri Escherichu tudi poslušal osnovne matematične predmete, od osnovne analize z diferencialnim in integralnim računom do diferencialnih enačb in variacijskega računa ter funkcijske teorije (tj. teorije analitičnih funkcij). To so poleg algebre in teorije števil (za splošno razgledanost naravoslovca in inženirja ter za uporabo) pomembna področja klasične matematike tedanjega in prav tako modernega časa. Predavala so se takrat in prav tako še danes na matematičnih študijih po vseh evropskih univerzah. Z njimi se je Plemelj raziskovalno veliko ukvarjal in objavljajl članke. Hkrati so to tudi področja, ki so tvorila okostje njegovih kasnejših lastnih

7 Metod Mikuž, Gradivo za zgodovino univerze v letih 1919–1945, v knjigi *Petdeset let slovenske univerze v Ljubljani: 1919–1969*, Univerza v Ljubljani, Ljubljana 1969, str. 65.

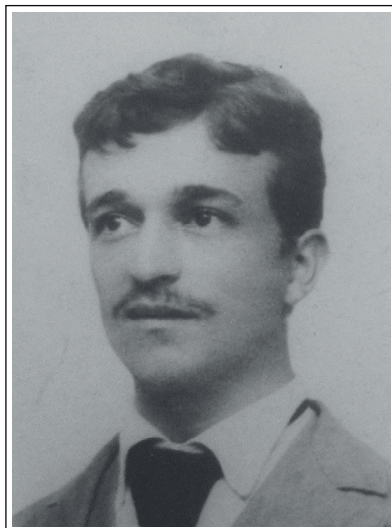
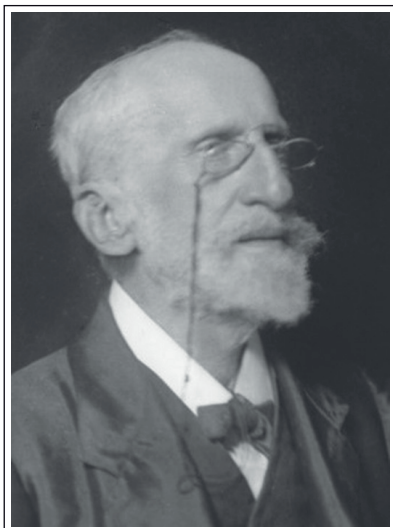
8 Vidav 1973, str. 11; Josip Plemelj, *Algebra in teorija števil*, SAZU, Ljubljana, 1962 (predgovor).

9 ARS, Korespondenca, škatla 10, mapa 187.

10 Plemelj 1962 (predgovor).

11 Lidija Rezoničnik, Milan Hladnik, Slovenski doktorski študenti matematike na dunajski univerzi, v knjigi *Zgodovina doktorskih disertacij slovenskih kandidatov na dunajski Filozofski fakulteti (1872–1918)* (ur. T. Smolej), Znanstvena založba Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani, Ljubljana 2019, str. 307. Originalni naslov Plemljeve disertacije je *Über lineare homogene Differentialgleichungen mit eindeutigen periodischen Koeffizienten (O linearnih homogenih diferencialnih enačbah z enoličnimi periodičnimi koeficienti)*. Rokopisni osnutek hrani Arhiv Republike Slovenije (vir: ARS, Rokopisi, šk. 3, m. 61).

predavanj. Od drugih Plemljevih dunajskih predavateljev omenimo še Franza Mertensa (za algebro), Leopolda Gegenbauerja (za splošno in višjo aritmetiko ter za eliptične funkcije), Edmunda Weissa (za astronomijo), Ludwiga Boltzmanna, Antona Lampo in Franza Exnerja (za fiziko) ter Adolfa Liebna (za kemijo).¹²

Plemljev mentor na Dunaju, profesor Gustav von Escherich (levo, malo pred letom 1935) in Josip Plemelj (desno, po doktoratu leta 1899) (vir: Wikipedija, izrez, in ARS, Portreti, šk. 18, m. 383).

Po doktoratu se je Plemelj dve leti (od 1899 do 1901) z državno štipendijo izpopolnjeval v Nemčiji, eno leto v Berlinu (pri Ferdinandu Frobeniusu in Lazarusu Fuchsu) ter nato še eno leto v Göttingenu (pri Felixu Kleinu in Davidu Hilbertu).¹³

Ko se je vrnil na Dunaj, je že novembra 1901 na svoji matični fakulteti vložil prošnjo za habilitacijo na dunajski univerzi. V dokaz svoje usposobljenosti za akademsko delo je kot svoj *Habilitationsschrift* predložil pod skupnim naslovom *Raziskovanja o diferencialnih enačbah v treh delih* svoje prve tri članke o linearnih diferencialnih enačbah (vsi trije so izšli v dunajski matematični reviji *Monatshefte für Mathematik und Physik*, prva dva leta 1901; tretji je tedaj še čakal na objavo, izšel je naslednje leto). Članke je habilitacijska komisija (v sestavi Escherich kot referent, Weiss, Exner in Gegenbauer) januarja 1902 pozitivno ocenila in dovolila nadaljevanje postopka. Plemelj je moral februarja opraviti še ustni kolokvij (izpit) in imeti preskusno predavanje. Predavanje iz teorije harmoničnih funkcij (*Različni dokazi in poskusi dokazovanja Dirichletovega principa*) je po

¹² Srečko Vernig, *Ljudje in kraji – sopotniki Josipa Plemlja, Razgledi muzejskega društva Bled za leto 2006*, Bled 2007, str. 11–14.

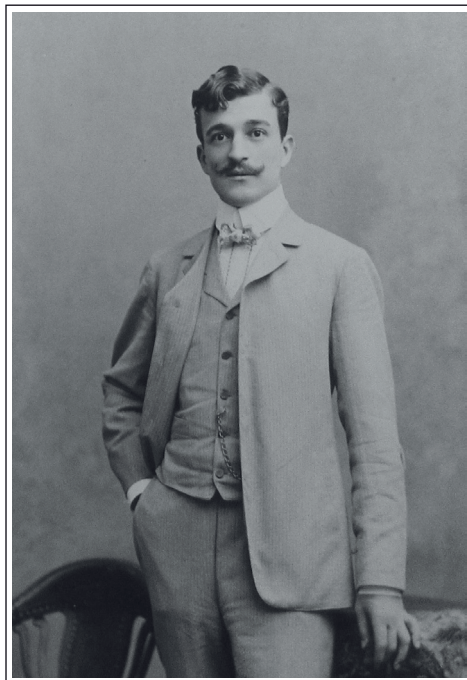
¹³ Vernig 2007, str. 15–17; Vidav 1973, str. 12.

mnenju komisije ustrezalo vsem zahtevam, na kolokviju pa je tudi dosegel zelo dober uspeh pri vseh vprašanih, razen pri geometriji.¹⁴ Plemelj si je tako pridobil dovoljenje za pouk (*venia legendi*) matematike s pripombo »brez geometrije« (torej v bistvu za pouk matematične analize in algebre). Ministrstvo za uk in bogočastje na Dunaju ga je 23. aprila 1902 potrdilo kot privatnega docenta za matematiko, izvzemši geometrijo, na filozofski fakulteti dunajske univerze.¹⁵

Status privatnega docenta ni pomenil plačane univerzitetne službe, pač pa samo dovoljenje, da je nosilec tega statusa lahko predaval univerzitetnim študentom in da so predavanja štela za del univerzitetne izobrazbe. Običajno so zainteresirani študenti svojemu predavatelju samo delno financirali opravljeno delo, zato si je moral poiskati še dodatno službo ali vsaj dodatne vire dohodkov. Plemelj se

je tako že leta 1901 zaposlil v dvorni biblioteki na Dunaju, in sicer v *Avstrijskem regionalnem uradu za mednarodno naravoslovno bibliografijo*, nekakšni pripravljalnici za univerzitetne učitelje.¹⁶ To zaposlitev je Plemelj obdržal skoraj do konca leta 1906, nakar je postal za eno leto asistent na dunajski Tehniški visoki šoli.¹⁷

Že ob vlogi za habilitacijo je bil napovedal, s katerih področij bi lahko imel predavanja, in sicer: linearne diferencialne enačbe, eliptične funkcije, funkcijska teorija, teorija potenciala, teorija števil.¹⁸ Dejansko je v naslednjih letih res predaval te teme, razen linearnih diferencialnih enačb (leta 1902/03 potencialno teorijo, 1903/04 teorijo števil, 1905/6 eliptične funkcije in 1906/07 funkcijsko teorijo); poslušali so ga tudi nekateri tedanji slovenski študenti matematike na dunajski univerzi.¹⁹ Nekajkrat je predaval tudi v okviru matematičnega društva na Dunaju (leta 1904 o Fredholmovih integralnih enačbah in leta 1906 o Riemann-

Josip Plemelj, privatni docent na Dunaju leta 1904 (vir: ARS, Portreti, šk. 18, m. 385, izrez).

14 ARS, Osebni dokumenti, šk. 1, m. 10.

15 AMSU, Josip Plemelj, personalna mapa.

16 ARS, Osebni dokumenti, šk. 1, m. 15.

17 ARS, Osebni dokumenti, šk. 1, m. 10.

18 ARS, prav tam.

19 Rezoničnik 2019, str. 309–312.

novem problemu). Naziv privatni docent je imel Plemelj od konca aprila 1902 do konca septembra 1907.

Profesor na univerzi v Černovicah

Josip Plemelj je bil imenovan za izrednega profesorja za matematiko na Filozofski fakulteti Univerze v Černovicah 24. septembra 1907 (z veljavnostjo od 1. oktobra 1907) in za rednega profesorja prav tam 6. decembra 1908 (z veljavnostjo od 1. januarja 1909).²⁰

Černovice ležijo v Bukovini v Zakarpatju v Ukrajini ob reki Prut, dobrih dvesto kilometrov zračne linije jugovzhodno od Lvova. Bukovina ima zelo pestro zgodovino.²¹ Od sredine 14. stoletja je bila del Moldavije, ki je sicer kot avtonomna pokrajina v začetku 16. stoletja prišla pod otomanski imperij. Po rusko-turški vojni 1768–1774 je Bukovino leta 1775 dobila tedanja ruska zaveznica Avstrija. Do prve svetovne vojne je Bukovina tako pripadala habsburški monarhiji, po njej Romuniji, leta 1940 je bila razdeljena na severni del s Černovicami, ki je bil priključen Sovjetski zvezi in je danes v Ukrajini, ter na južni del, ki pripada Romuniji.

Univerzo s tremi fakultetami (teološko, pravno in filozofsko) so tam ustanovili leta 1875, ob stoletnici priključitve Bukovine habsburški monarhiji. Ker je bila narodnostna sestava prebivalstva v Bukovini zelo pisana (od Nemcev, Avstrijcev, Poljakov, Romunov, Ukrajincev, Rusinov do Judov in celo Armencev), so prek univerze z nemškim učnim jezikom seveda tudi širili nemško kulturo in nemški vpliv na vzhod.²² V Plemeljevem času je bila to tudi najmlajša in od Dunaja najbolj oddaljena univerza v cesarstvu, kamor so pošiljali novopečene profesorje, da so si v provinci nabrali izkušenj in se izkazali po strokovni plati; najboljši med njimi so imeli kasneje možnost priti na bolj uveljavljene univerze, morda celo v sam center. Zanimivo je, da sta npr. bila na Univerzi v Černovicah na ta način v letih 1875 do 1882 kot prva dva profesorja matematike nastavljena najprej Leopold Gegenbauer in štiri leta kasneje kot njegov naslednik tudi Gustav von Escherich, oba kasnejša Plemljeva dunajska profesorja. Po nekaj letih službe v Bukovini je vsak od njiju nadaljeval kariero bliže centru, prvi v Innsbrucku in nato na Dunaju, kjer je zgodaj umrl, leta 1903, drugi pa v Gradcu in na Dunaju, kjer je bil univerzitetni profesor do upokojitve leta 1920.²³

Nasploh je bil sistem nastavljanja univerzitetnih profesorjev v takratni monarhiji po eni strani zelo avtoritaren in centraliziran, po drugi strani pa premišljen in učinkovit. Prevzet je bil po nemškem modelu. Izmed kandidatov za

20 ARS, Osebni dokumenti, šk. 1, m. 10.

21 vir: Wikipedija

22 Marko Razpet, *Plemljeva najplodnejša leta*, Študijsko gradivo, Ljubljana, september 2018 (na spletu), str. 19–21; Vidav 1973, str. 13.

23 Razpet 2018, str. 23.

Glavna stavba univerze v Černovicah, kjer je bil Plemelj profesor matematike od leta 1908 do 1917 (vir: Wikipedija).

določeno profesorsko mesto, ki se je sprostilo na določeni akademski inštituciji, so najprej tamkajšnji profesorji izbrali trojico, določili prednostni vrstni red in ga predlagali ministrstvu za uk in bogočastje, ki je na koncu odločilo, kdo bo zasedel prsto mesto. Gotovo je zaradi nacionalnih trendov v Avstro-Ogrski (v nasprotju z narodnostno bolj homogeno Nemčijo) prihajalo tudi do politično ali narodno pristranskih izbir, toda sistem je v celoti gledano deloval tako, da so najpomembnejša mesta zasedli najsposobnejši kandidati. Dodatno so na kvaliteto profesorjev poleg že omenjenega testiranja kandidatov na perifernih mestih vplivale še druge ustaljene prakse: izpopolnjevanje v tujini po doktoratu, obvezna habilitacija, možnost objavljanja člankov v domačih (in tujih) znanstvenih revijah ter svoboda profesorjev pri izbiri predavane snovi.

Plemelj ni imel razloga, da bi odklanjal ponujeno profesorsko mesto, saj je z dotedanjo plačo v Regionalnem biroju (in z občasnimi dohodki, ki jih je prejel kot privatni docent) težko shajal, še posebej, ker se je medtem leta 1906 poročil z Julko Hočevar (1882–1950), naslednje leto se mu je rodila hči Nada in še zadolžiti se je moral zaradi gradnje hiše na Bledu, končane sicer avgusta 1908, ko je bil že eno leto v Bukovini. Ni pa bil prva izbira Filozofske fakultete Univerze v Černovicah; ministrstvo ga je fakulteti tako rekoč vsililo (ker je prisluhnilo tudi

mnenju dunajskih matematikov, ki so Plemlja podprli).²⁴ Navzlic temu pa so ga fakultetni kolegi v novi službi lepo sprejeli in tudi Plemelj se je, kot kaže, v novem okolju dobro počutil, vsaj sodeč po nadaljevanju velike raziskovalne aktivnosti iz prejšnjega dunajskega obdobja in novih znanstvenih dosežkih (glej začetni razdelek o Plemljevi matematiki). Poleg tega je v tamkajšnjih akademskih krogih vzpostavil tudi različne družabne stike, z nekaterimi kolegi tudi tesna osebna in družinska prijateljstva, ki so trajala tako rekoč celo življenje.

Ko je Plemelj prispel v Černovice, je bil tam dekan filozofske fakultete matematični fizik Michael Radaković, s katerima sta postala dobra prijatelja (in taka ostala tudi po prvi svetovni vojni, ko je Radaković nadaljeval kariero v Gradcu, Plemelj pa v Ljubljani). Isto leto kot Plemelj je bil za rednega profesorja geografije v Černovicah imenovan tudi August Böhm von Böhmersheim, prej izredni profesor na dunajski Tehniški visoki šoli, kustos-adjunkt v Dvorni biblioteki in obenem prejšnji Plemljev predstojnik v Regionalnem biroju. Stara znanca je od tlej vezalo pristno prijateljstvo.²⁵ Leta 1909 se je filozofska fakulteta v Černovicah okrepila še z enim izvrstnim matematikom; z Dunaja je namreč prispel tridesetletni Hans Hahn (1879–1934) in kot izredni profesor postal, poleg Plemlja, drugi steber tamkajšnje matematike. Po vojni, med katero je bil ranjen, je Hahn nadaljeval kariero v Bonnu in od leta 1921 dalje na Dunaju, kjer je kot redni profesor deloval vse do svoje prezgodnje smrti leta 1934. Na področju matematike se je uveljavil kot eden od pionirjev nove matematične discipline, funkcionalne analize. Prav tako se je zanimal za filozofijo in postal eden od pobudnikov t. i. dunajskega kroga filozofov.²⁶ Poleg Hahna se je leta 1911 v Černovicah habilitiral tudi Erwin Kruppa, po rodu iz Šlezije, in postal tam najprej asistent in nato privatni docent za geometrijo.²⁷ Kasneje je bil redni profesor za opisno geometrijo na dunajski Tehniški visoki šoli.²⁸

Na kratko se dotaknimo še fizikov. Radaković je predaval matematično fiziko, vodil tovrstni seminar in proseminar ter še inštitut za matematično fiziko. Šef eksperimentalne fizike je bil ves čas Josef Geitler von Armingen, ki je tudi vodil fizikalni inštitut, asistent za fiziko pa je leta 1912 postal Poljak iz Bukovine Vojciech (Adalbert) Rubinowicz (1889–1974), ki je študiral na domači univerzi (Plemelj ga je učil matematiko) in tam pri Geitlerju tudi doktoriral leta 1914.²⁹ Kasneje je na področju matematične fizike naredil lepo kariero. Že med prvo vojno se je na podoktorskem izpopolnjevanju pri Arnoldu Sommerfeldu v Münchnu ukvarjal s teorijo sevanja ter z atomsko in difrakcijsko teorijo. Med obema vojnama je po

24 Vidav 1973, str. 13–14.

25 ARS, Korespondenca, šk. 10, m. 171. Böhm je bil kot geograf strasten popotnik in je Plemlju v naslednjih letih poleg pisem poleti pošiljal na Bled razglednice iz vseh koncev Evrope.

26 vir: Wikipedija

27 Podatke o profesorjih in o vodstvu filozofske fakultete najdemo v posebnih publikacijah o stanju osebja na Univerzi Franca Jožefa v Černovicah za leta 1910/11, 1912/13 in 1913/14. So v Plemljevem osebnem fondu v Arhivu Republike Slovenije (vir: ARS, Razno gradivo, šk. 8, m. 139 in 140, glej tudi Razpet 2018, str. 24).

28 vir: Wikipedija

29 ARS, Razno gradivo, šk. 8, m. 139.

kratki epizodi v Ljubljani (glej kasnejši razdelek o Plemljevi skrbi za fiziko na ljubljanski univerzi) postal profesor najprej na politehniko in nato na univerzi v Lvovu, po drugi svetovni vojni pa na univerzi v Varšavi.³⁰

Plemljeva predavanja in druge profesorske obveznosti

Prvo leto v Černovicah je Plemlj predaval *algebro*,³¹ naslednja leta pa še druge teme klasične matematike iz svojega izbora, leta 1911/12 npr. diferencialni in integralni račun (5 ur), poleg seminarja (2 uri) in proseminarja (2 uri).³² S seznama predavanj za letni semester 1914 pa je npr. razvidno, da je to leto Plemlj učil *funkcijsko teorijo* (5 ur na teden) ter vodil *matematični seminar* (2 uri) in *proseminar* (2 uri). Skupaj z Radakovičem in Hahnem so imeli vsakih štirinajst dni tudi po dve uri govorilnih ur tedensko. V istem času je Hahn predaval *integralne enačbe* (3 ure), na seminarju govoril o *njihovi uporabi v matematični fiziki* (2 uri), poleg tega pa učil še *osnove geometrije* (3 ure) ter v okviru matematičnega proseminarja vodil *vaje iz neevklidske geometrije*. Kruppa je kot privatni docent dve uri tedensko predaval *analitično geometrijo* (3 ure).³³ Sestavni del študija matematike in profesorjevih obveznosti so bili tudi študentski izpiti, tako razna predhodna testiranja (seminarske in domače naloge) kot zaključni diplomski izpit, ki je bil sestavljen iz pisnega (pisanje t. i. klavzurnih nalog) in ustnega dela. Pri diplomskem izpitu je bilo običajno kar veliko (včasih tudi osem) nalog in prav toliko vprašanj.³⁴

Vsa leta je bil Plemlj tudi član izpitne komisije za pouk v srednjih šolah, saj je fakulteta tedaj (tako kot vse druge filozofske fakultete v Evropi) vzgajala v glavnem gimnazijske profesorje. V študijskem letu 1913/14 je postal predstavnik senata v odboru za popularne univerzitetne tečaje, s čimer so verjetno mišljeni neobvezni tečaji za študente in javnost.³⁵ O Plemljevih tovrstnih predavanjih je bilo v lokalnem dnevnem časopisju sicer zabeleženo,³⁶ da je imel profesor v nedeljo, 14. februarja 1909, od pol petih do pol šestih popoldne na univerzi prvo predavanje z naslovom *Iz zvezdnega sveta* (s fotografijami). Napovedana so bila še nadaljnja njegova astronomska predavanja za naslednje tri nedelje. Ni pa znano, katera druga neobvezna predavanja je v obdobju pred prvo svetovno vojno morda še imel. Že v dekretu o imenovanju mu je bilo namreč določeno, da mora imeti kot profesor poleg vsaj petih ur predavanj tedensko iz svoje stroke, mate-

30 vir: Wikipedija

31 Razpet 2018, str. 17.

32 Prav tam, str. 37.

33 ARS, Razno gradivo, šk. 8, m. 140.

34 ARS, Delovanje na univerzi v Černovicah, šk. 5, m. 70. V Plemljevi zapuščini, ki jo hrani Arhiv Republike Slovenije, je več kot trideset rokopisnih strani nalog, ki jih je za izpite v letih 1907 do 1914 pripravil profesor Plemlj.

35 ARS, Razno gradivo, šk. 8, m. 139.

36 Razpet 2018, str. 27.

matičnega seminarja in proseminarja vsak tretji semester še poseben *collegium publicum*.³⁷

Plemelj se sicer astronomiji tudi po svoji preusmeritvi v matematiko ni nikoli povsem odrekel. Vse življenje mu je ostala ljubezen tako do teoretične kot praktične astronomije, zato ni čudno, da lahko v njegovi zapuščini poleg nekaterih krajših teoretičnih zapisov najdemo veliko strani s podrobnimi računi tirov planetoidov in kometov.³⁸ Tudi sam je rad opazoval nebo, saj je imel izvrsten vid.³⁹ V začetku maja 1910 je npr. približno ob pol desetih dopoldne nad Černovicami opazil nenavaden pojav: svetleči meteor je vzšel na jugovzhodu in po petih minutah zašel na severozahodu. Poročilo o tem dogodku je poslal dunajski zvezdarni, nakar so o nebesnem pojavu takoj poročali dunajski in drugi avstrijski časopisi.⁴⁰

V študijskem letu 1913/14 je Plemelj opravljal tudi funkcijo dekana filozofske fakultete.⁴¹ Pred njim je bil dekan njegov prijatelj Avgust Böhm, za njim pa je bil za dekana izvoljen romunist Sextil Puscariu, ki je prav tako kot Böhm postal redni profesor v Černovicah istega leta kot Plemelj; kot je bilo v navadi, je bil slednji kot bivši dekan ob Puscariu izbran za prodekana, vendar se je potem že začela vojna, tako da Plemelj svoje funkcije ni dolgo opravljal.

Vojni čas in prihod v Ljubljano

Prva svetovna vojna je močno zarezala tudi v univerzitetno življenje v Černovicah. Ruska armada je dvakrat zasedla Bukovino (nazadnje sredi junija 1916) in Plemelj se je pred vojno vihro obakrat moral z družino umakniti na Dunaj in potem na Bled. Ko je bil drugič doma, so ga poklicali v Ljubljano, nakar je bil mobiliziran v vojsko. Zaradi slabega zdravja (imel je težave z želodcem) ni bil primeren za fronto, zato je služil v pomožnih enotah v Lvovu in na Moravskem. To medvojno šikaniranje je po njegovem lastnem mnenju izviralo iz tega, ker je bil zaradi večkrat javno izraženega nestrinjanja z avstro-ogrsko velikonemško politiko do slovanskih narodov pri oblasteh slabo zapisan in označen kot politično sumljiv.⁴² K sreči je za Plemljeve težave izvedel njegov znanec še iz dunajskih časov, kasnejši Plemljev profesorski kolega v Ljubljani Rihard Zupančič, ki se je zanj posebej potrudil. Ne ne le, da je v številnih pismih in brzojavah bodril Plemlja v osebnih stiskah, ampak je tudi pisal različnim pomembnim osebnostim, npr. rektorju univerze v Černovicah ter visokim vojaškim častnikom in genera-

37 Vidav 1973, str. 14. To so bila v nemškem akademskem okolju že od nekdanj tradicionalna poljudna in neobvezna predavanja, namenjena študentom (brez podpisov v indeks), pa tudi drugim izobražencem in širši javnosti.

38 ARS, Rokopisi, šk. 5, m. 68.

39 Vidav 1973, str. 10.

40 Razpet 2018, str. 29–31.

41 ARS, Razno gradivo, šk. 8, m. 139.

42 Vidav 1973, str. 16.

lom, da so posredovali zanj. Nazadnje mu je spomladi 1917 s pomočjo prijateljev in vplivnih kolegov le uspelo, da so oblasti Plemelja umaknile na bolj varen Dunaj, kar mu je v veliki meri olajšalo življenje. Na Dunaju je potem do 1. junija 1918 kot navaden vojak opravljal svoje obveznosti v vojaško tehnični službi (Technisches Militärkomitee), kjer mu je bil nadrejen prav Zupančič.⁴³

Ni znano, natanko kdaj se je Plemelj poleti ali zgodaj jeseni 1918 vrnil domov, vsekakor je bil septembra že na Bledu. Kljub dopisovanju⁴⁴ z bivšimi kolegi o možnostih za nadaljevanje akademske službe v Černovicah⁴⁵ se je, kot kaže, že tedaj nagibal k temu, da si poišče sebi primerno akademsko delo v domovini, bodisi v Zagrebu bodisi v Ljubljani. Takrat so se namreč že začeli intenzivni pogovori o ustanovitvi univerze v Ljubljani. Plemelj je vse od začetka, tj. od novembra 1918, sodeloval v vseučiliški komisiji, ki jo je imenovala Narodna vlada v Ljubljani.

Na sejah te komisije je zastopal jugoslovanska (večkrat celo unitaristična) in liberalna stališča. Ni npr. podpiral prizadevanj, naj bo slovenščina edini (izključni) učni jezik na univerzi. (Sam je sicer kasneje kot profesor ves čas predaval v lepi slovenščini in tudi od svojih študentov zahteval, da pri svojem izražanju pazijo na pravilen jezik. S svojimi slovenskimi članki in knjigami je podal dobro osnovo za razvoj slovenske visokošolske matematične terminologije. Znano je, da je o jezikovnih vprašanjih večkrat razpravljal tudi s svojim univerzitetnim kolegom, profesorjem Franom Ramovšem.)⁴⁶ Prav tako ni zagovarjal niti nagle ustanovitve slovenske univerze niti nagle zapolnitve profesorskih mest z manj sposobnim kadrom, ki bi samo oviral morebitne kasnejše boljše kandidate. Od vsega začetka se je zavzemal za stroge znanstvene kriterije pri nameščanju novih predavateljev, zlasti pri imenovanjih stalnih profesorjev. Menil je, da je v primeru pomanjkanja kvalificiranega kadra bolje pustiti stolico prazno ali pa najti samo začasno rešitev s honorarnim predavateljem.⁴⁷

Tudi kasneje, ko je bil redni profesor na filozofski fakulteti, je njegovo načelno stališče do uporabe jezika ali do strogih akademskih kriterijev pri imenovanjih novih profesorjev večkrat prišlo do izraza. (Glede učnega jezika se je to zgodilo npr. na univerzitetnem svetu ob imenovanju Huga Sirka januarja 1927 za profesorja eksperimentalne fizike na tehniški fakulteti ali ob debati o nastavitvi Friderika Kautskega za profesorja geologije aprila 1929 na seji sveta filozofske fakultete; v zvezi z dvomi o znanstveni usposobljenosti kandidatov pa večkrat ob predlogih

43 Anton Suhadolc, O profesorju Josipu Plemelju, *Obzornik za matematiko in fiziko* 57 (2010), str. 54; Anton Suhadolc, *Življenje in delo profesorja Riharda Zupančiča*, DMFA – založništvo, Ljubljana 2011, str. 27.

44 ARS, Korespondenca, šk. 12, m. 265.

45 Bukovina je po vojni pripadla Romuniji, njegov profesorski kolega zgodovinar Ion (Johann) Nistor je postal decembra 1918 za leto in pol v Bukarešti celo minister za Bukovino, drugi kolega Sextil Puscariu pa funkcionar tega ministrstva (vir: Wikipedija, splet). Podobno kot Plemelj leta 1919 na univerzi v Ljubljani je bil Nistor leta 1920 izvoljen za rektorja univerze v Černovicah.

46 Vidav 1973, str. 40.

47 ARS, Delovanje na Univerzi v Ljubljani, šk. 5, m. 71; Mikuž 1969, str. 56–58.

za različna profesorska mesta na sejah sveta filozofske fakultete ali univerze v dvajsetih letih.)⁴⁸ Predvsem ni dovolil, da bi v strokovnih vprašanjih, tako pri pedagoškem kot znanstvenem delu ter celo pri iskanju merodajnih strokovnih mnenj glede znanstvene usposobljenosti kandidatov za posamezna mesta na področju matematike in fizike kdorkoli vplival nanj in na njegovo končno presojo.

Prav tako se ni odpovedal niti svojim splošnim političnim načelom niti načelom glede univerzitetne politike. Ni npr. podpisal znane avtonomistične izjave slovenskih intelektualcev leta 1921.⁴⁹ Prav tako se pogosto ni strinjal z univerzitetno politiko; zaradi nesoglasja z novim rektorjem je že na prvi redni seji fakultetnega sveta v študijskem letu 1930/31 celo odstopil kot (pravkar izvoljeni) dekan filozofske fakultete. Potem vse do začetka druge svetovne vojne sploh ni hodil na seje niti fakultetnega niti univerzitetnega sveta.⁵⁰ Če je bilo treba urediti kakšno nujno personalno zadevo, npr. sporočiti strokovno mnenje v zvezi s kakšnim doktoratom, je vse opravil v pisni komunikaciji z dekanom.

Profesor na univerzi v Ljubljani

Ob imenovanju za rednega profesorja ljubljanske univerze 31. avgusta 1919 je bil 45-letni Plemelj eden od prvih štirih profesorjev na filozofski fakulteti, kamor sta poleg humanističnih in različnih naravoslovnih ved po tradiciji spadali tudi matematika in fizika. Tako je postal odgovoren za pouk osnovne matematike v prvih dveh letnikih in teoretične matematike v višjih letnikih ter seveda za razvoj matematičnih znanosti nasploh. Formalno je bil vso svojo aktivno profesorsko kariero, tako kot že prej v Černovicah, tudi v Ljubljani vodja matematičnega seminarja, osnovne znanstvene in pedagoške enote za matematiko na filozofski fakulteti.

Na Filozofski fakulteti Univerze v Ljubljani je potem služboval od leta 1919 do leta 1950, vse dokler je fakulteta obstajala v prvotni obliki, nato pa na tistih njenih naslednicah, na katerih je bil umeščen študij matematike, do upokojitve leta 1957.⁵¹ V resnici je njegova pedagoška kariera trajala še nadaljnja tri leta, saj je imel za matematike predavanja honorarno tudi še po upokojitvi, in sicer do vključno junija 1960. Matematiko v tej ali oni obliki je predaval v Ljubljani brez

48 AFF, Zapisniki sej fakultetnega sveta; AMSU, Zapisniki sej univerzitetnega sveta.

49 Ervin Dolenc, *Kulturni boj, Slovenska kulturna politika v Kraljevini SHS 1918–1929*, Cankarjeva založba, Ljubljana 1996, str. 147.

50 AFF, Zapisniki sej fakultetnega sveta; AMSU, Zapisniki sej univerzitetnega sveta.

51 ARS, Osební dokumenti, šk. 1, m. 13, 14, 15. Naslednice prejšnje enotne filozofske fakultete, v okviru katerih je deloval profesor Plemelj, so bile: *Prirodoslovno matematična fakulteta* (1950–1954), *Prirodoslovno matematično filozofska fakulteta* (1954–1957), *Naravoslovna fakulteta* (1957–1960). Po tem letu je bilo mogoče matematiko in fiziko v Ljubljani študirati na *Fakulteti za naravoslovje in tehnologijo* vse do leta 1995, ko je nastala današnja samostojna *Fakulteta za matematiko in fiziko*.

Deželni dvorec okrog leta 1914, ki je postal po letu 1919 glavno poslopje ljubljanske univerze. V tej stavbi je Plemlj štirideset let deloval kot profesor (vir: AMSU, fototeka).

prekinitve vsako leto razen dveh vojnih let, 1943/44 in 1944/45, ko so oblasti predavanja na vsej univerzi prepovedale, ter začasno v letnem semestru 1958, ker si je marca na poledeneli cesti zlomil nogo v kolku in je moral do jeseni počivati (tedaj ga je nadomestil profesor Vidav),⁵² torej kar 39 let in pol.

Plemljev prihod v Ljubljano je bil velikega pomena za novo univerzo, ki se je lahko postavljala z njegovim znanstvenim ugledom, gledano z daljše časovne perspektive pa tudi za razvoj same matematike na Slovenskem, saj je vzgojil vse predvojne in tudi številne povojne slovenske matematike in fizike. Vsi starejši profesorji matematike in fizike na gimnazijah in drugih srednjih šolah ter na univerzi so bili njegovi učenci. Od njega so v veliki meri prevzeli način pouka matematike in ga dolgo časa skušali obdržati na visokem (srednješolskem) nivoju.

Zanj osebno pa je bila odločitev, da ostane v Ljubljani, brez dvoma žrtev v pogledu nadaljnje znanstvene kariere, ki jo je bil tako odlično začel že na Dunaju in nadaljeval v Černovicah. Po prvi svetovni vojni, ki ga je tudi čustveno močno prizadela, je prišel v nerazvito akademsko okolje, kjer je bilo treba standarde še vzpostaviti. Bil je raziskovalno osamljen, ločen od nekdanjih matematičnih kolegov in brez intenzivnih strokovnih stikov z njimi, za povrh pa od vsega začetka zasut s pedagoškim delom in tudi z odgovornimi funkcijami ter organizacijskimi

⁵² Vidav 1973, str. 20; AMSU, Seznam predavanj 1958/59.

dolžnostmi, ki mu niso bile pisane na kožo. Tega se je sam že takrat dobro zavedal. Po svojem imenovanju za rednega profesorja ljubljanske univerze je v pismu prosvetnemu ministrstvu v Beograd ob zahvali tudi zapisal: »Moja srčna želja je ostati v domovini in ji posvetiti svoje skromne moči, dasi si ne prikrivam, kako težavno nalogo sprejemam, ko vstopim v delovanje, ki bo moralo biti od mojega dosedanjega zelo različno in ki bo moglo le malo zadostiti moj znanstveni smoter.«⁵³ Kasneje se je res izkazalo, da razen dveh daljših originalnih člankov in nekaj krajših matematičnih prispevkov (v glavnem o problemih, ki jih je rešil že prej) ni več objavil ničesar pomembnejšega.⁵⁴ Njegov naslednik, profesor Ivan Vidav, je domneval, da je eden od vzrokov Plemljeve majhne raziskovalne aktivnosti po prvi svetovni vojni tudi ta, da mu je zmanjkalo zanimivih klasičnih matematičnih problemov.⁵⁵ Bolj kot razvijalec novih teorij je bil namreč znan kot reševalec težkih matematičnih problemov. Za nove, takrat moderne in naglo rastoče veje matematike (kot sta bili npr. topologija in funkcionalna analiza), ki bi mu dale veliko idej za raziskovanje, pa se ni zanimal.

Že v zgodnjih dvajsetih letih prejšnjega stoletja so mu nekateri redki prijatelji iz tujine v pismih večkrat izražali svoje občudovanje njegovega velikega matematičnega znanja. Nekdanji profesorski kolega iz Černovic Avgust Böhm mu je leta 1922 pisal iz Gradca, da se čudi in obžaluje, da ni Plemlj zdaj zaradi svojih sposobnosti profesor na Dunaju, v Göttingenu, Leipzigu ali Berlinu, namesto tega pa je pristal v provincialni Ljubljani.⁵⁶ V prvi polovici leta 1928 je, prav tako iz Gradca, to pot prek drugega svojega nekdanjega kolega in tesnega prijatelja Michaela Radakovića, ki je bil tedaj tam vodja univerzitetne fizike, prejel vablljivo ponudbo za mesto rednega profesorja matematike na tamkajšnji univerzi. Ta nenadna ponudba je Plemlja precej vznemirila, saj je o njej resno premišljeval, za mnenje spraševal kolege ter celo pisal slovenskemu liberalnemu poslancu Gregorju Žerjavu.⁵⁷ Po drugi strani ga je matična fakulteta želela zadržati.⁵⁸ Fakultetni svet je sprejel tovrstno izjavo, dekan je pisal ministru prosvete v Beograd, naj prepreči Plemljev odhod, in takratni minister dr. Milan Grol je Plemlja čez dober teden v pismu (tudi s sklicevanjem na nov univerzitetni zakon, ki da je v pripravi in naj bi uredil tudi finančne razmere za delo univerzitetnih inštitutov in z obljubo kreditov za matematični seminar) res skušal prepričati, naj

53 ARS, Delovanje na Univerzi v Ljubljani, šk. 5, m. 72.

54 Pred prvo svetovno vojno je v letih 1901–1913 Plemlj objavil v mednarodnih revijah 18 znanstvenih člankov (vse v nemščini in vse na Dunaju, razen dveh v Leipzigu), po njej pa še 10 člankov (leta 1923 štiri v Zagrebu in eno v Parizu, leta 1933 štiri v Beogradu in leta 1936 eno na Dunaju) ter po drugi svetovni vojni tudi 6 krajših matematičnih prispevkov v domačih časopisih (*Proteusu* in *Obzorniku za matematiko in fiziko*).

55 Vidav 1973, str. 36.

56 Suhadolec 2010, str. 56.

57 ARS, Korespondenca, šk. 14, m. 318.

58 AFF, Zapisniki sej fakultetnega sveta.

ostane doma.⁵⁹ Nazadnje je konec maja Plemelj Radakovićevo ponudbo s težkim srcem zavrnil, sklicujoč se na svoje slabo počutje (depresijo), ženino bolezen, svojo zavestno odločitev za pedagoško delo in vzgojo mladega matematičnega naraščaja v Ljubljani, pa tudi na svojo bojazen, da morda ne bi mogel izpolniti pričakovanj graške univerze.⁶⁰

Plemelj je že pred prvo svetovno vojno, predvsem pa tudi v svoji kasnejši karieri prejel veliko državnih in akademskih priznanj za svoje delo,⁶¹ a verjetno so mu bila najljubša tista, ki so mu jih namenili matematični kolegi. Trideset let kasneje po že omenjenem prijateljskem Böhmovem prepričevanju, da nima kaj iskati v Ljubljani, mu je npr. svoje občudovanje njegovih nekdanjih matematičnih dosežkov leta 1952 v pismu izrazil dvanajst let mlajši nemški matematik Hermann Weyl (1885–1955), eden najvplivnejših matematikov dvajsetega stoletja, tudi matematični fizik in filozof, tedaj že upokojeni profesor v Princetonu. Plemelj in Weyl se najbrž nista osebno poznala, saj je slednji začel študirati matematiko in fiziko v Göttingenu štiri leta za tem, ko se je prvi že vrnil na Dunaj, sta pa seveda vedela drug za drugega in poznala rezultate vsak svojega matematičnega kolega.⁶² Plemlja je ta nepričakovani odmev iz »matematične mladosti« navdal, kot je zapisal v odgovoru na Weylovo pismo, »z velikim veseljem, pa tudi z otožnostjo«. Hkrati je Weylu osemindemdesetletni Plemelj priznal, da je bil po prvi svetovni vojni »skoraj nič drugega kot učitelj«, in še zapisal: »Vedno me gane, ko se oglasijo stari kolegi, ki so svojo kariero slavno zaključili.«⁶³

Plemljeva predavanja iz matematike

Klasična matematika, ki se je na univerzah predavala v prvi polovici 20. stoletja, je bila kot ena najstarejših ved seveda zelo razvejana in imela številne pomembne in med seboj dokaj različne predmete, nujne za celovito izobrazbo matematikov (ki so povečini poklicno kariero nadaljevali kot gimnazijski profesorji). Kot edini zaposleni profesor matematike na predvojni filozofski fakulteti Plemelj ne bi mogel sam opraviti vsega potrebnega dela. Zato je k sodelovanju

59 ARS, Osebni dokumenti, šk. 1, m. 13.

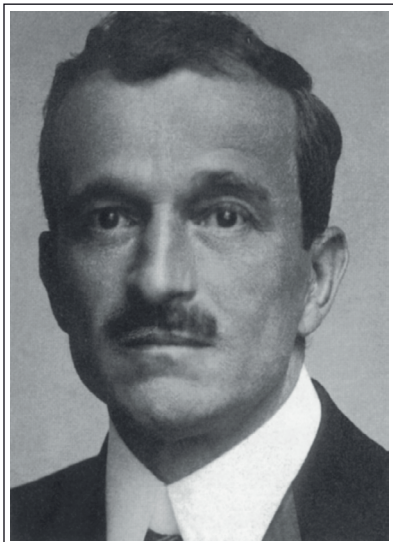
60 Suhadolc 2010, str. 55–56.

61 Med drugim je bil leta 1920 odlikovan z redom sv. Save tretjega razreda, leta 1929 pa z redom belega orla, postal je dopisni član JAZU (1923), SANU (1930) ter Bavarske akademije znanosti (1954) ter redni član slovenske AZU (1938). Leta 1954 je prejel Prešernovo nagrado, leta 1963, ob svoji devetdesetletnici, pa je postal častni doktor Univerze v Ljubljani ter bil nagrajen z redom republike z zlatim vencem (vir: ARS, Osebni dokumenti, šk. 1, m. 17; Vidav 1973, str. 34; Đuro Kurepa, Josip Plemelj, *Mat. Vesnik* 5 (20) (1968), str. 231).

62 Weyl je leta 1908 doktoriral pri Hilbertu. Čeprav je kmalu za tem sprejel mesto profesorja na ETH v Zürichu, je bil tudi kasneje v Göttingenu redni gost in leta 1930 postal tam celo Hilbertov naslednik, vendar le za tri leta, ker se je pred nacizmom umaknil v Švico in kasneje v Ameriko (vir: Wikipedija).

63 Suhadolc 2010, str. 57.

povabil starega prijatelja Riharda Zupančiča, ki je bil sicer istočasno izvoljen za profesorja matematike na tehniški fakulteti v Ljubljani in tam postavljen za vodjo inštituta za uporabno matematiko.

Profesorja Josip Plemelj (levo) in Rihard Zupančič (desno), predvojna predavatelja matematike na filozofski in tehniški fakulteti (vir: Ljubljanska univerza in njeni profesorji, 2010, str. 22; Suhadolc 2011, naslovnica, izrez).

Najprej je bilo treba zagotoviti osnovno matematično izobrazbo ne le bodočim matematikom, fizikom in naravoslovcem, ki pri svojem poklicu potrebujejo matematiko, ampak tudi slušateljem tehniške fakultete: bodočim kemikom, geodetom, gradbenikom, arhitektom, elektrotehnikom, strojnikom in rudarjem.⁶⁴ Pri tem sta si Plemelj in Zupančič delo lepo razdelila: osnovni tečaj matematike, ki se je v prvih dvajsetih letih imenoval *infinitesimalni račun I in II*, sta v prvem in drugem letniku izmenično predavala oba profesorja. Zaradi racionalizacije so ta tečaj poslušali skupaj tako študenti filozofske fakultete (predvsem matematiki in fiziki) kot študenti tehniške fakultete. V tem primeru je bil Plemelj hkrati redni profesor na filozofski fakulteti in honorarni predavatelj na tehniški fakulteti.⁶⁵ (Samo za nekaj let, od 1921/22 do 1925/26, je svoja tovrstna predavanja prepustil Teodorju Grudinskemu (1876–1959), ki je bil prej profesor matematike in me-

64 Po letu 1924 so Plemlja in Zupančiča (po drugi svetovni vojni pa Plemlja in Vakslja) poleg matematikov in fizikov poslušali le gradbeniki, elektrotehniki in strojniki, ker so drugi tehniki tedaj dobili ločena predavanja iz splošne matematike in tudi svojega predavatelja (vir: AMSU, Sezname predavanj).

65 AMSU, Sezname predavanj.

hanike na politehniki v Kijevu in je leta 1921 prišel v Ljubljano ter takoj postal pogodbeni profesor na tehniški fakulteti. Kasneje je predavanja spet prevzel Plemelj, Grudinski pa je predaval v glavnem le še teoretično mehaniko na tehniški fakulteti, kinematiko sistemov za elektrotehniko in diferencialne enačbe posebej za rudarje v drugem letniku.) Na ta način je že v prvem letniku skozi Plemeljeve roke šla vsaka druga generacija bodočih slovenskih matematikov in fizikov, pa tudi bodočih inženirjev različnih tehniških usmeritev.

V višjih letnikih je bil pouk matematike zaradi pomanjkanja profesorjev organiziran v dveh tako imenovanih triletnih ciklih. To je pomenilo, da so zahtevnejše matematične predmete poslušali študenti drugega, tretjega in četrtega letnika skupaj.

Tako je imel v višjih letnikih profesor Plemelj tri glavne predmete: *algebro s teorijo števil, diferencialne enačbe in variacijski račun* ter *teorijo analitičnih funkcij* (oziroma kot so takrat govorili *funkcijsko teorijo*). Predaval jih je zapored, vsako leto enega, v začetku po štiri ure, kasneje pa po pet ur tedensko. V začetnih letih se ta sistem še ni čisto uveljavil (Plemelj je npr. jeseni 1920 začel s *funkcijsko teorijo*) in tudi vrstni red preostalih dveh predmetov je še nihal, od leta 1929 dalje pa je obveljal omenjeni cikel in se potem dosledno obdržal do leta 1957, ne glede na dveletno prekinitev v zadnjih letih druge svetovne vojne.

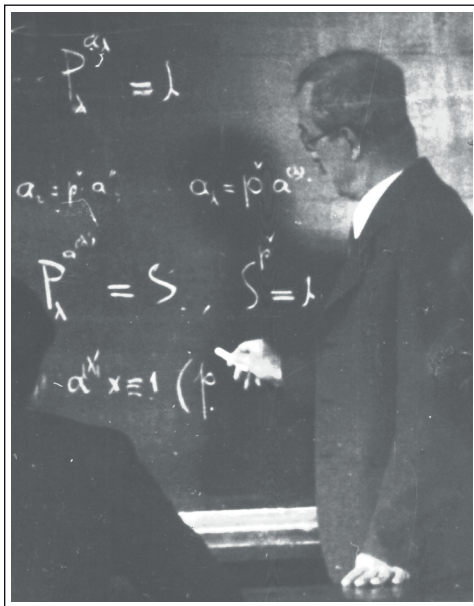
Drugi cikel treh predmetov pa je na filozofski fakulteti honorarno predaval profesor Zupančič, in sicer vse do leta 1943, po drugi svetovni vojni pa docent in kasneje profesor Ivan Vidav, ker je Zupančič maja 1945 zapustil Ljubljano in se umaknil v Avstrijo. Ta drugi cikel so sestavljali predmeti *analitična* (občasno tudi *projektivna*, po vojni pa zraven še *afina in neevklidska*) *geometrija, diferencialna geometrija* in *kritični uvod v infinitezimalni račun*; večinoma so imeli obseg po štiri ure tedensko.⁶⁶

Omenjeni Plemeljevi in Zupančičevi (oziroma Vidavovi) predmeti so tvorili vsebinsko jedro celotnega študija matematike na ljubljanski univerzi tja do leta 1960. Zajemali so snov, ki se je (poleg splošnih osnov visokošolske matematike) redno spraševala na diplomskih izpitih.

Po pripovedovanju njegovih nekdanjih učencev je bil Plemelj izvrsten predavatelj. Predaval je na pamet, brez pisnih pripomočkov, enostavno in razumljivo. Vsebina njegovih predavanj, čeprav pod isti naslovom, se je iz leta v leto spreminjala, saj je vanje vključeval tudi različna svoja dognanja, pri čemer se je prilagajal tudi svojim študentom.⁶⁷ V petdesetih letih 20. stoletja je menda govoril precej počasneje kot pred drugo svetovno vojno, tako da je obravnaval tudi manj snovi kot prej. Nikoli se ni posebej pripravljal na predavanja; kot je sam pravil, je na poti od doma do predavalnice le v glavi premislil, o kateri snovi bo govoril. Prav tako

66 AMSU, Sezname predavanj.

67 Josip Plemelj, *Teorija analitičnih funkcij*, SAZU, Ljubljana, 1953, str. V (predgovor).

*Plemelj na poti na univerzo na svoja predavanja in v razredu pred tablo
(vir: ARS, Razne fotografije, š.k.18, m. 427, izrez).*

ni nikoli zamujal; na predavanja je prihajal do minute točno.⁶⁸ Potem je na tabli potrebne izreke in posledice na novo izpeljeval, tako da so njegovi poslušalci videli, kako matematika nastaja pred njihovimi očmi. Pri njem so cenili zlasti to, da jim je s svojimi razlagami, ki so močno presegle običajna šolska predavanja, odprl širši vpogled v zakulisje matematičnega ustvarjanja. Svoje študente je navajal na kritično mišljenje ter jim vcepljal ljubezen do matematike, kar so pri njem izredno cenili in mu to ob petdesetletnici njegovega akademskega dela leta 1952 tudi povedali.⁶⁹ Poleg tega je imel lepo pisavo in tudi od študentov, ki so delali vaje na tabli, je zahteval, da pišejo čitljivo, ker to preprečuje nehotene napake.⁷⁰ Študenti so si lahko iz njegovega izvajanja delali dobre zapiske. Doma so študirali iz njih in iz redkih nemških in francoskih (po drugi svetovni vojni tudi srbohrvaških, ruskih in še kasneje angleških) knjig, ki jih je hranila matematična knjižnica. Slovenskih učbenikov za matematiko tedaj ni bilo.

Plemelj je šele mnogo kasneje objavil svoja predavanja v obliki treh zajetnih monografij: leta 1953 je izšla *Teorija analitičnih funkcij*, leta 1960 *Diferencialne in integralne enačbe* ter leta 1962 še *Algebra in teorija števil*. V slednji je objavil tudi

68 Marko Razpet, Nada Razpet, Spomini na študijska leta in profesorja Plemlja, *Obzornik za matematiko in fiziko* 66 (2019), str. 151.

69 Profesorju dr. Josipu Plemlju ob petdesetletnici akademskega dela, *Obzornik za matematiko in fiziko* 2 (1952), str. 49.

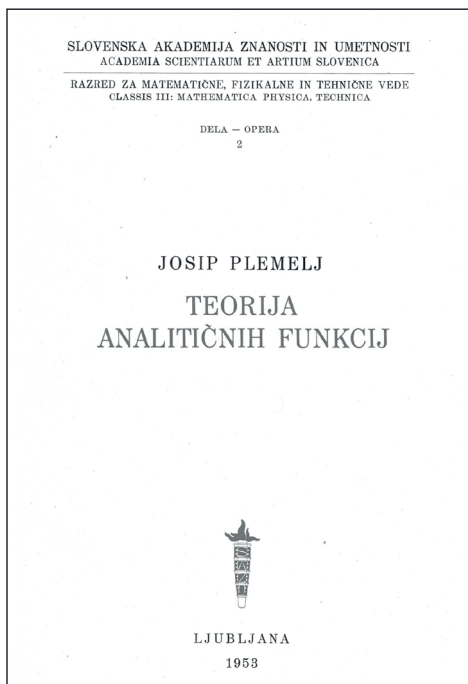
70 Vidav 1973, str. 39.

posvetilo svojemu učitelju profesorju Gustavu von Escherichu in hkrati izrazil svoj matematični credo, citiran na začetku. Nekdanji in aktualni študenti so Plemljeve knjige s hvaležnostjo sprejeli, saj so bili to poleg Vidavove *Višje matematike* (1949, 1951) prvi slovenski visokošolski učbeniki matematike. Osnova vsem trem knjigam so bili odlični zapiski njegovih lastnih predavanj, ki jih je skrbno sestavil Plemljev predvojni študent Oton Sajovic, kasnejši profesor opisne geometrije.⁷¹ Bile pa so te knjige precej več kot samo učbeniki. Avtor je namreč vanje dodal precej materiala s področij, s katerimi se je raziskovalno ukvarjal. Tako je npr. v prvi monografiji obdelal tudi problem uniformizacije algebraičnih krivulj, v drugi tudi teorijo Fredholmovih integralnih enačb, predstavil svojo rešitev Riemannovega problema in izračunal Newtonov potencial rotacijskega elipsoida z dano maso, v tretji pa obravnaval Galoisovo teorijo enačb, Fermatov problem za pete potence in idealske razrede.

Svoje tri monografije je profesor Plemlj v starih letih skušal objaviti tudi v tujini. Pripravljal je njihove prevode v nemščino, vendar so ti prevodi ostali le v osnutku. Edino rezultate njegovega znanstvenega dela v zvezi z raziskovanjem linearnih diferencialnih enačb so mu že v visoki starosti več kot devetdeset let v knjižni obliki objavili pri založbi Interscience Publishers. Knjiga, ki je izšla leta 1964 v angleškem jeziku pod naslovom *Problems in the sense of Riemann and Klein*, je nastala tako, da jo je avtor napisal v nemščini, nakar je rokopis v angleščino prevedel matematik J. R. M. Radok z univerze v Adelaidi.

Plemljev odnos do študentov

Pomemben del izobraževalnega procesa za študente matematike je bil, tako kot prej v Černovicah, predmet z imenom *matematični seminar* (4 ure tedensko).

Naslovnica prve od knjig Plemljeve trilogije iz leta 1953 (vir: Matematična knjižnica, FMF, Ljubljana, foto M. Razpet).

⁷¹ Plemlj 1953, str. V (predgovor).

Namenjen je bil seveda utrjevanju na predavanjih predelane snovi oziroma vajam. Pred drugo svetovno vojno in še nekaj let po njej asistentov za matematiko, ki bi samostojno vodili vaje za študente, na filozofski fakulteti ni bilo.⁷² Edini pravi asistent za matematiko je bil nekaj let (od 1922 do 1925) Anton Vakselj, ki je v tem času diplomiral in doktoriral pri profesorju Plemlju, svoj asistentski staž pa je v glavnem prebil na študiju v Parizu s štipendijo francoske vlade.⁷³ Zato je seminar ves čas imel Plemelj sam, kar je imelo tudi dobro stran: pri njem je lahko profesor do podrobnosti že pred zaključnimi izpiti spoznal sposobnosti svojih študentov (ki jih tako in tako ni bilo veliko). Že tretje študijsko leto je razdelil seminar na višjo in nižjo stopnjo. Pri višji so lahko študenti izvedeli še kakšno dodatno zanimivost v zvezi s predavano snovjo, iz nižje pa je 1925/26 nastal enourni *proseminar*, ki pa ga je prepustil Zupančiču (po vojni je ustrezne vaje vodil profesor Vidav); pomenil je bolj ali manj dodatno pomoč študentom pri študiju.⁷⁴

Nasploh je imel univerzitetni profesor pred drugo svetovno vojno veliko avtoriteto in je lahko študente, ki so se mu zdeli za študij matematike neprimerni, kar odslovil. Tako je profesor Plemelj poleg sprotnega preverjanja znanja na vajah po nekaj letih predavanj uvedel še osebni razgovor z vsakim študentom po prvem semestru študija. Če je presodil, da sogovornik ni dovolj nadarjen za matematiko, mu je svetoval, naj si izbere drug poklic. Nekateri so še naprej obiskovali predavanja; če so se pojavili pri njegovi uri še naslednje leto, ko je šlo pri matematiki bolj zares, sploh ni hotel začeti predavati, dokler se niso odstranili iz razreda. Tako se je npr. zgodilo z generacijo, vpisano leta 1935/36, ko je profesor Plemelj spomladi 1936 od osemnajst vpisanih odslovil kar deset novincev, jeseni istega leta pa profesor Zupančič po preskusu znanja še tri.⁷⁵ Tudi prof. Anton Peterlin v spominih na svoja študijska leta poroča, da njegova generacija ob vpisu v drugi letnik jeseni 1927 (zaradi pomanjkljivega znanja) ni smela skupaj s študenti višjih letnikov poslušati cikličnih predavanj oziroma sodelovati pri matematičnem seminarju, tako da se jim je diploma (z izjemo Peterlinu, ki je s posebnim dovoljenjem lahko diplomiral prej) zavlekla vsaj za eno leto.⁷⁶

Profesor Plemelj je bil pregovorno strog in dosleden pri vseh strokovnih in uradnih zadevah. Ni maral hinavščine, odkrito je vsakemu v obraz povedal, kar mu gre. Sicer pa je zunaj službe veljal za družabnega, rad je hodil v gore in tudi dobre kapljice se ni branil v družbi s prijatelji, npr. s svojimi nekdanjimi gimna-

72 Namesto asistentov je bila pred drugo vojno pri matematiki v navadi inštitucija t. i. *pomožnih asistentov*, ki pa so prihajali iz vrst študentov višjih letnikov in so služili bolj kot pomočniki profesorju pri vodenju evidence o izposoji strokovnih knjig in podobnih opravilih.

73 AFF, Zapisniki sej fakultetnega sveta.

74 AMSU, Sezname predavanj; Milan Hladnik, Študij matematike in fizike na ljubljanski univerzi od njene ustanovitve do leta 1950, v zborniku *Sto let matematike in fizike na Univerzi v Ljubljani* (ur. M. Dobovišek in A. Kodre), Fakulteta za matematiko in fiziko, Ljubljana 2020, str. 29.

75 Suhadolc 2011, str. 54–56.

76 Tanja Peterlin-Neumaier, Spomini Antona Peterlina na njegov študij in pedagoško delo v Ljubljani, 2008, str. 114

zijskimi sošolci ali z blejskimi sokrajani, ki so se nanj večkrat obračali z vprašanji v zvezi s svojimi težavami. Med ohranjenimi pismi, ki jih je Plemelj prejel z Bleda, se najdejo (poleg čisto osebnih želja) tudi razne prošnje, naj kot ugledna in vplivna oseba pomaga urediti to ali ono javno zadevo,⁷⁷ npr. v zvezi z nastavitvijo novega nadučitelja matematike na Bledu leta 1923⁷⁸ ipd. Sploh se je živo zanimal za lokalne probleme Bleda, zadnja leta tudi npr. za sanacijo jezera.⁷⁹

Razumel je tudi svoje študente in jim skušal pomagati, a nikakor ne na račun znanja. Obstajajo različna pričevanja, da se je z njimi po opravljenih izpitih ali celo na cesti rad pogovarjal o vsem mogočem, z nekaterimi med njimi celo o matematiki.⁸⁰ Večkrat je (poleg običajne pomoči profesorja svojim doktorandom pri akademskem napredovanju) zanje tudi posredoval pri iskanju študentskih virov za nadaljnji študij v tujini, npr. za Vidava, Kuščerja in Suhadolca,⁸¹ kakor je nekdaž to storil zanj njegov dunajski mentor Escherich.

Plemljeva skrb za fiziko

Študij matematike je bil v Plemljevem času tesno povezan s študijem fizike. V prvih letih je bilo sploh možno diplomski izpit delati samo iz obeh glavnih in enakovrednih predmetov (matematike in fizike) skupaj, tako da so diplomanti bili usposobljeni za pouk obojega in jih lahko štejemo tako za matematike kot fizike (diplomskih del, ki bi ob koncu študija bolj natančno odražala njihovo ožjo usmeritev, takrat še ni bilo). S spremembo diplomskih pravil leta 1925 in 1928 pa je bila možna izbira glavnega predmeta in s tem smeri študija. Vendar so se pred drugo svetovno vojno študenti vpisovali v veliki večini le na matematiko, slušateljev, ki so izbrali fiziko, je bilo malo (v tridesetih letih manj kot desetina, v štiridesetih dobra petina). Pred letom 1950 sta (samo) iz fizike diplomirala le dva študenta, po tem letu pa se je tako število vpisanih na fiziko kot tudi število diplomantov fizike v primerjavi s prejšnjim obdobjem močno povečalo. Po srednjih šolah so v tem času fiziko poučevali v glavnem profesorji matematike, ki so v študijskem programu (pod B) imeli dovolj veliko število ur fizikalnih predmetov.⁸²

Eden od razlogov za majhno zanimanje in majhen vpis na študij fizike je tudi ta, da vse do začetka druge svetovne vojne, ko se je z doktoratom iz Nemčije vrnil v Ljubljano kasnejši profesor Anton Peterlin, niti filozofska niti tehniška fakulteta nista imeli stalnega profesorja fizike. Na obeh je fiziko začel honorarno predavati srednješolski profesor Valentin Kušar, Plemelj pa si je že v času svo-

77 ARS, Korespondenca, šk. 10–14.

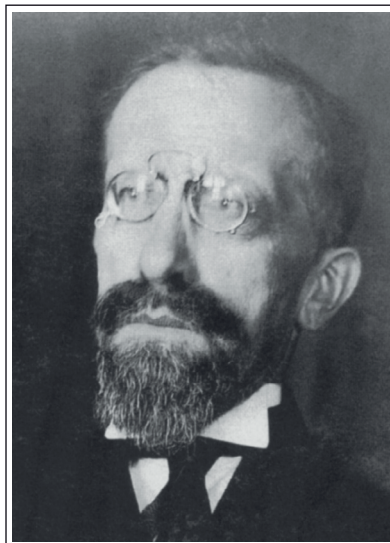
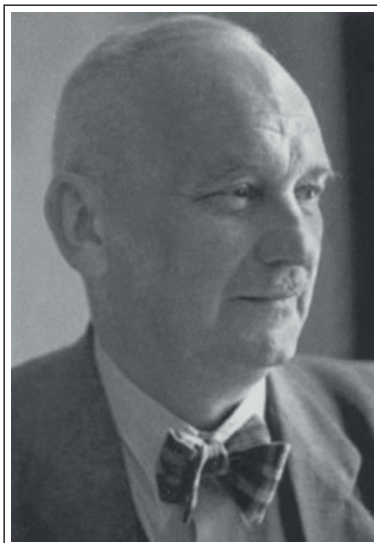
78 ARS, Korespondenca, šk.13, m. 274.

79 Vidav 1973, str. 18.

80 Razpet 2019, str. 150.

81 ARS, Delovanje Josipa Plemlja na Univerzi v Ljubljani, šk. 5, m. 87.

82 AMSU – Diplomski izpiti; Hladnik 2020, str. 69–86.

Profesorja Wojteh Rubinowicz (levo) in Valentin Kušar (desno), predavatelja fizike na filozofski fakulteti v začetnem obdobju (vir: Ljubljanska univerza in njeni profesorji, 2010, str. 23, 129).

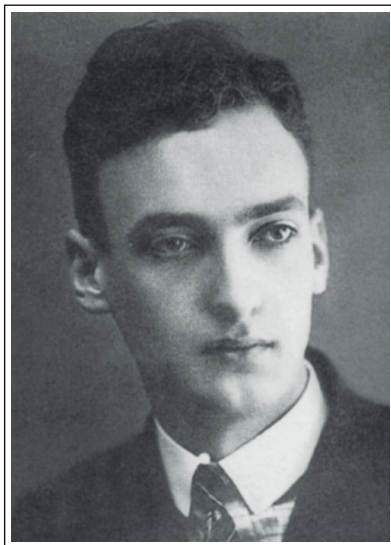
jega rektorstva močno prizadeval, da bi dobil iz tujine posebnega profesorja za teoretično fiziko na filozofski fakulteti. Njegov bivši učenec iz Černovic, Poljak Wojteh (Vojcieh) Rubinowicz je bil leta 1920 res po hitrem postopku imenovan za rednega profesorja, vendar je po treh semestrih sredi leta 1922 zapustil Ljubljano. Začasno je teoretično fiziko na filozofski fakulteti honorarno prevzel Kušar, ki je čez dve leti postal tudi izredni profesor fizike na tehniški fakulteti, a je kmalu zbolel in zaprosil za bolniški dopust, tako da so na tehniški fakulteti leta 1928 zaposlili Nemca Huga Sirka, ki je na filozofski fakulteti honorarno poučeval še teoretično fiziko. Ves ta čas so za filozofsko fakulteto iskali stalnega profesorja za fiziko; v igri so bila številna imena, a so vsa padla v vodo, najkasneje, leta 1931, Hrvat Stjepan Mohorovičić.⁸³ V zvezi s Stjepanovo kandidaturo za profesorja fizike na ljubljanski univerzi je nastal tudi (verjetno prvi) strokovni in osebni nesporazum med Plemljem in Zupančičem. Profesor Plemelj je svojemu dotedanjemu prijatelju zameril, da je na svojo roko mimo njega zbral (negativna) mnenja znanih fizikov in tudi Plemljevih nekdanjih kolegov. Plemelj in za njim vsi drugi člani komisije, med njimi tudi Zupančič, so iz komisije izstopili, kandidat pa potem ni bil izbran.⁸⁴ Tudi Sirk je leta 1934 zapustil Ljubljano, za njim sta fizi-

83 Stjepan Mohorovičić (1890–1980) je bil hrvaški fizik in geofizik, sin bolj slavnega meteorologa in seizmologa Andrije Mohorovičića (1857–1936), znanega po odkritju nezveznosti pri širjenju potresnega vala v Zemljini skorji.

84 AFF, Zapisniki sej fakultetnega sveta; Suhadole 2010, str. 55–56.

ko na obeh fakultetah vse do Peterlinovega prihoda leta 1939 honorarno pokrivala Julij Nardin z medicinske fakultete in kasnejši profesor mehanike Anton Kuhelj s tehniške fakultete.⁸⁵

Plemelj je sicer ves čas držal roko ne le nad študijem fizike, temveč tudi nad fizikalnim laboratorijem (kjer so študenti obeh fakultet opravljali fizikalne poskuse). Skupaj s kolegoma Rubinowiczem in Kušarjem je leta 1921 kot prorektor pisal gospodarski komisiji pri prosvetnem ministrstvu za izredna sredstva, ki bi jih namenili za nabavo opreme inštituta za fiziko za izvajanje fizikalnih eksperimentov. Zraven so priložili dolg seznam nujno potrebnih instrumentov in materiala. Res so za fizikalne potrebe dobili nove prostore v visokem pritličju centralne univerzitetne stavbe na Kongresnem trgu. Nekaj let kasneje, leta 1925, so jim (poleg drugega) omogočili adaptacijo in opremo teh prostorov s prenovljeno električno in novo plinsko napeljavo. Na filozofski fakulteti je bil predviden tudi seminar oziroma inštitut za teoretično fiziko, od časa Rubinowicza dalje so ga do leta 1927/28 vsako leto prijavljali v fakultetnih poročilih ministrstvu. Kasneje pa ni bil več naveden, verjetno zato, ker ni bilo nikogar, ki bi za njega (in njegovo redno prijavljanje) stalno skrbel. Ko je Plemelj to opazil, je prevzel tudi vodstvo tega seminarja in ga obdržal do 1940; tedaj ga je dobil v upravljanje docent Peterlin. Seminar je za svoje delovanje prejemal tudi določena sredstva; gotovo je k temu pripomoglo tudi Plemeljevo ime (morda skupaj z bojaznijo, da bi profesor zapustil ljubljansko univerzo, kar je, kot smo videli, npr. grozilo leta 1928).⁸⁶

Profesor Anton Peterlin leta 1947, predavatelj fizike na filozofski fakulteti od leta 1939 dalje (prvo leto še honorarno kot docent na tehniški fakulteti) (vir: Ljubljanska univerza in njeni profesorji, 2010, str. 26, 37, izrez).

Diplomski izpiti, diplomanti in doktorandi

Pred drugo svetovno vojno na filozofski fakulteti ni bilo delnih (semestrskih ali letnih) izpitov, uvajati so jih začeli šele po njej z reformami ob koncu štiridesetih let 20. stoletja. Za matematične predmete pa je to veljalo še v petdesetih

⁸⁵ AMSU, Seznami predavanj; Hladnik 2020, str. 32–35.

⁸⁶ AMSU, Poročila filozofske fakultete za leta od 1920/21 do 1933/34 ter 1937/38 in 1939/40.

letih, je pa takrat (samo za študente matematike) že bil uveden preskusni izpit pri prehodu v drugi letnik.⁸⁷ Edini pravi preskus znanja glavnih strok se je odvijal v okviru zaključnega državnega komisijskega diplomskega izpita.

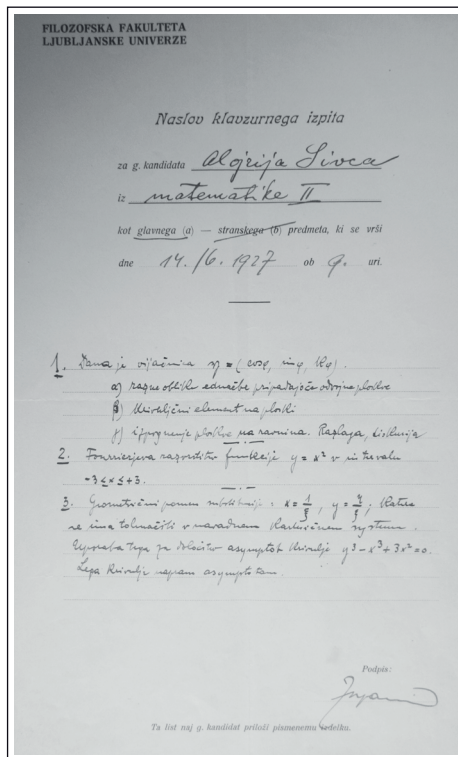
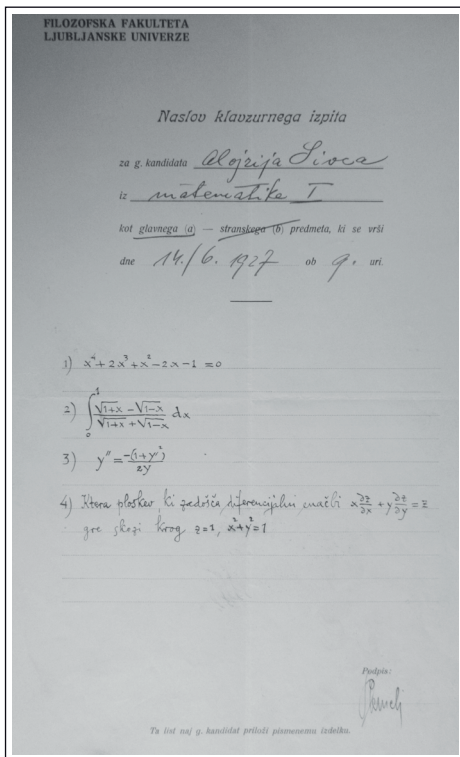
Vendar so na filozofski fakulteti v prvih letih že same priprave na diplomu zahtevale veliko dela. Študent je moral imeti potrjene vse semestre in opravljene vse vaje in kolokvije (kjer so bili predpisani). Ta dokazila je moral priložiti pisni prijavi na zaključni diplomski izpit. Poleg obširne domače naloge, katere tematico je določil profesor in jo je moral študent praviloma izdelati v šestih mesecih po prijavi, je bilo treba pred samim zaključnim izpitom opraviti poseben izpit iz filozofije in pedagogike (t. i. filozofsko-pedagoški predizpit) ter izpit iz učnega jezika (slovenščine). Glavni strokovni predmeti, npr. iz matematike in fizike, pa so se spraševali na zaključnem diplomskem izpitu. Ta je bil sestavljen (za vsak predmet posebej) iz pisnega dela (t. i. klavzure) in iz ustnega dela. Pisni izpit je trajal štiri ure, ustni pa največ eno uro. Po letu 1925 ni bilo več domačih nalog, namesto filozofsko-pedagoškega predizpita pa je diplomskemu kandidatu zadoščalo, da je vpisal in poslušal vsaj en predmet iz filozofije ali pedagogike. Uveljavil se je diplomski sistem z dvema strokovnima predmetoma A in B (teoretična in uporabna matematika) ter pomožnim predmetom C (fizika), kar je ostalo v veljavi do leta 1947, ko so začeli uvajati dvopredmetni diplomski izpit (A matematika in B fizika), v petdesetih letih pa sta za zaključni izpit ostala samo še dva matematična diplomska predmeta (teoretična in uporabna matematika), brez fizike.

Oba univerzitetna profesorja matematike (pred drugo svetovno vojno Plemelj in Zupančič, po njej pa Plemelj in Vidav) sta zgledno sodelovala pri diplomskih izpiti, tako pri sestavljanju nalog kot pri samem spraševanju. Od leta 1922 dalje, ko je iz matematike diplomiral prvi študent, je bil pri vseh diplomskih izpiti iz matematike Plemelj predsednik izpitne komisije, Zupančič (oziroma Vidav po letu 1945) pa njen član, poleg še enega profesorja fizike. Eden od obeh profesorjev matematikov je bil član diplomske komisije tudi pri diplomah iz fizike, kemije in biologije, redkeje tudi iz filozofije, pedagogike ali kakšne druge skupine (kadar so pač kandidati kot stranski ali pomožni predmet izbrali matematiko). Profesor Plemelj je spraševal na diplomskih izpiti do svoje upokojitve leta 1957, na nekaterih delnih izpiti pa še dlje. Še v začetku junija 1961, ko je bil že v osemnosemdesetem letu starosti, mu je nova Fakulteta za naravoslovje in tehnologijo izstavila odločbo, da mu pripada kot izpraševalcu predmetov diferencialne enačbe, algebra s teorijo števil in teorija analitičnih funkcij izplačilo honorarja, in sicer od 1. januarja 1961 dalje, dokler so še opravljali izpite kandidati, ki so poslušali pri njem navedene predmete.⁸⁸

Klavzurne naloge je sprva dajal samo Plemelj, od leta 1926 dalje pa oba pro-

87 Zvonimir Bohte, Ob petindvajsetletnici smrti Josipa Plemelja, *Obzornik za matematiko in fiziko* 39 (1992), str. 71.

88 ARS, Osebni dokumenti, šk. 1, m. 13.

Primer klavzurnih nalog na pisnem diplomskem izpitu iz leta 1927, kakršne sta dajala profesorja Josip Plemlj (levo) in Rihard Zupančič (desno) (vir: AMSU, Filozofska fakulteta, Diplomski izpiti).

profesorja, vsak po štiri ali pet nalog. Plemlj je običajno prispeval naloge iz algebre in iz analize, Zupančič pa iz analize ter splošne in diferencialne geometrije, kasneje tudi iz uporabe matematike v mehaniki. Vsak je ocenil reševanje svojih nalog, nakar sta se odločila za skupno oceno pisnega izpita iz matematike. Pri ustnem diplomskem izpitu iz matematike je bilo podobno. Vsak od profesorjev je zastavil kandidatu nekaj vprašanj, ki pa so bila zgolj teoretična (definicije in lastnosti uporabljenih pojmov, izreki in posledice, zgledi), računanje in reševanje problemov ni bilo potrebno.⁸⁹

Študentov, ki so se vpisali na študij matematike v Plemljevem času, ni bilo zelo veliko, še manj jih je seveda študij uspešno končalo. Od leta 1920 do konca leta 1950 je na ljubljanski univerzi diplomiralo okrog sto matematikov.⁹⁰ Vsi so med študijem šli skozi Plemljeve roke oziroma skozi njegovo trdo šolo matematicke, skoraj vsi so postali srednješolski profesorji matematike in poskrbeli, da so

⁸⁹ AMSU, Filozofska fakulteta, Diplomski izpiti 1919 do 1960; Hladnik 2020, str. 63–68, 71–74.

⁹⁰ AMSU, Filozofska fakulteta, Diplomski izpiti 1919 do 1960.

potem številne generacije bodočih slovenskih naravoslovcev in inženirjev dobile že v srednji šoli dobre matematične osnove za nadaljnji študij in delo. Nekateri med njimi pa so se seveda zaposlili tudi na univerzi, saj je usposobljenih učiteljev matematike tudi tam vedno primanjkovalo. Prva diploma iz matematike in fizike na ljubljanski univerzi je sicer bila oktobra 1922, ko je diplomiral Anton Vakselj (1899–1987), ki je naslednje leto pri Plemlju kot prvi tudi doktoriral iz linearnih diferencialnih enačb.⁹¹ Prva študentka matematike je diplomirala leta 1928 (Emilija Mlakar-Branc), potem pa jih je od leta 1930 do konca leta 1940 študij uspešno zaključilo še 17, do leta 1950 pa še nadaljnjih 9, skupaj torej 27, kar je več kot četrtnina vseh diplomirancev iz matematike v tem času.⁹² V nadaljnjih slabih desetih letih, od leta 1951 do sredine julija 1960, je bilo iz matematike opravljenih še okrog 70 diplom, med diplomiranci je bilo še nadaljnjih 27 žensk.⁹³ Tudi vsi ti diplomiranci so med študijem poslušali profesorja Plemlja in veliko večino med njimi je on na diplomi tudi spraševal.

Doktorati iz matematike so bili do druge svetovne vojne trije; dosegli so jih: Anton Vakselj konec oktobra 1923, Alojzij Vadnal junija 1939 in Ivan Vidav maja 1941.⁹⁴ Dve doktorski disertaciji (Vakselj, Vidav) sta bili pri Plemlju, obe iz linearnih diferencialnih enačb, ena (Vadnal) pa pri Zupančiču iz diferencialne geometrije (o paralelnem premiku in ukrivljenosti prostorov). Pred drugo svetovno vojno sicer mentor pri doktoratu ni bil uradno določen, imenovan pa je bil referent, ki je poročal o ugotovitvah doktorske komisije. Pri vseh treh matematičnih doktoratih je bil to profesor Plemelj. Do konca Plemljeve aktivne kariere je iz matematike v Ljubljani doktoriral še France Križanič (konec decembra 1955), in sicer pri profesorju Vidavu s temo iz funkcionalne analize v povezavi z variacijskim računom (o linearnih funkcionalih v Banachovem prostoru in novih posplošitvah du Bois-Reymondovega lemma).⁹⁵ Pred vojno ni bilo fizikalnega doktorata na ljubljanski univerzi. Prvi je iz fizike doktoriral Ivan Kuščer, ki je prej študiral matematiko in kemijo, in sicer julija 1950 pri profesorju Peterlinu, referent pa je bil profesor Plemelj.⁹⁶ Od začetka leta 1955 do konca leta 1960 se je v Ljubljani potem zvrstilo še trinajst doktoratov iz fizike, profesor Plemelj je sodeloval kot član komisije oz. izpraševalec za matematiko samo še pri nekaterih od njih (do leta 1957).⁹⁷

91 Po drugi svetovni vojni je bil Vakselj redni profesor matematike na tehniški fakulteti (honorarno je predaval osnovni tečaj tudi matematikom in fizikom). Kasneje je bil do upokojitve leta 1971 profesor na fakulteti za strojništvo v Ljubljani (vir: Wikipedija).

92 Hladnik 2020, str. 69–86.

93 AOM, Diplomski izpiti.

94 Kokole 1969, str. 54–55.

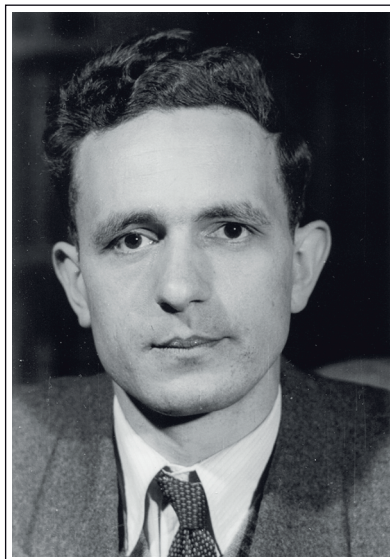
95 Kokole 1969, str. 54.

96 Kokole 1969, str. 57. Ivan Kuščer (1918–2000) je bil od leta 1963 dalje redni profesor na *Fakulteti za naravoslovje in tehnologijo*, na kateri sta bila v letih 1960–1995 umeščena tudi študija matematike in fizike.

97 Kokole 1969, str. 56–61.

Matematičnih doktoratov na ljubljanski univerzi v Plemljevem času torej ni bilo prav mnogo. Med njegovimi doktorskimi študenti pa je nekdo, katerega matematični talent je profesor Plemlj spoznal že med študijem. Komaj triindvajsetletni Ivan Vidav je pri njem diplomiral in doktoriral, ko je bil formalno vpisan v osmi semester. Tako kot že med študijem mu je profesor tudi po doktoratu stal ob strani pri prvih korakih na akademski poti in ni se zmotil. Vidav je namreč postal po drugi svetovni vojni najprej njegov pomočnik in sodelavec, nato pa tudi naravni naslednik, ki je poskrbel, da Plemljeva bogata (tako raziskovalna kot pedagoška) matematična dediščina na slovenskih tleh ni zamrla.

Profesor Ivan Vidav (1918–2015) velja za ustanovitelja povojne slovenske matematične šole in za vodilnega slovenskega matematika v drugi polovici 20. stoletja. Največje znanstvene uspehe je dosegel na področju funkcionalne analize in njene uporabe ter teorije analitičnih funkcij. Za svoje odlično znanstveno in obsežno pedagoško delo, namenjeno tudi popularizaciji med mladimi, je prejel najvišje znanstvene nagrade in državna priznanja; bil je redni član SAZU od leta 1962.⁹⁸

*Profesor Ivan Vidav v začetku
petdesetih let 20. stoletja
(foto: J. Branc)*

*(vir: Ivan Vidav, 90 let, Jubilejni
zbornik, str. 62).*

Plemljeva potovanja in obiski

Med obveznosti univerzitetnega profesorja sodijo tudi znanstveni in strokovni stiki s kolegi doma in v tujini, obiski drugih inštitucij in sprejemi gostov, sodelovanje na mednarodnih konferencah ipd. To je veljalo tudi pred drugo svetovno vojno in takoj po njej, čeprav se seveda s sedanjim globalnim akademskim komuniciranjem ne more primerjati. Tudi takrat so nekateri profesorji kar veliko potovali, za Plemlja pa velja to v manjši meri. Večji del svoje ljubljanske univerzitetne kariere se je gibal le na relaciji med domačim Bledom (kjer je preživel poletne počitnice od julija do konca oktobra) in Ljubljano (kjer je opravljal svoje profesorske dolžnosti od novembra do konca junija). Zunaj Slovenije je bil pravzaprav le malokrat.

V Beogradu je bil nemara dvakrat ali trikrat. Po imenovanju za redne-

⁹⁸ Ivan Vidav, 90 let, Jubilejni zbornik, DMFA – založništvo, Ljubljana 2008.

Profesor Josip Plemelj in zagrebški profesor Đuro Kurepa pred univerzitetno stavbo v Ljubljani leta 1952 (vir: ARS, Razne fotografije, š. 18, m. 416, izrez).

ni pa ga najti med uradnimi udeleženci kongresa. Kongresa v Bologni sta se iz Ljubljane udeležila profesor Zupančič (s kratkim predavanjem) in dr. Anton Vakselj (brez predavanja). Iz drugih delov Jugoslavije so bili udeleženci še profesor Vladimir Varičak z zagrebške univerze ter Mihailo Petrović in Anton Bilimovič z beograjske univerze in akademije. Od starih Plemeljevih znancev sta bila tam z Dunaja Wilhelm Wirtinger in Hans Hahn, iz Züricha pa Hermann Weyl, ki je imel na kongresu plenarno predavanje.¹⁰⁵

ga profesorja naj bi ga sprejel prestolonaslednik-regent Aleksander I. Karađorđević.⁹⁹ Po izvolitvi za rektorja je v Beogradu podal prosvetnemu ministru prisego in se informiral o finančnih zadevah. Ob tej priložnosti je prisostvoval tudi seji beograjskega univerzitetnega sveta, kjer so prav tako obravnavali vprašanje regulacije plač.¹⁰⁰ Prestolonaslednik Aleksander je 27. junija 1920 med svojim tridnevним obiskom v Ljubljani obiskal tudi univerzo, kjer se mu je rektor Plemelj v nagovoru zahvalil za njeno ustanovitev.¹⁰¹ Avgusta 1921 je zastopal ljubljansko univerzo na pogrebu kralja Petra I. na Oplencu.¹⁰² Poleg tega je leta 1938 v Beogradu obiskal profesorja Antona Bilimoviča¹⁰³ v zvezi s pripravami na 3. balkanski (takrat so rekli interbalkanski) kongres matematikov, predviden za jesen 1939, ki ga potem ni bilo zaradi začetka druge svetovne vojne.¹⁰⁴

Ni čisto jasno, ali se je udeležil 8. mednarodnega kongresa matematikov septembra 1928 v bližnji Bologni, čeprav je v kongresnih materialih napisan kot delegat jugoslovanske vlade,

99 Vernig 2007, str. 21.

100 Mikuž 1969, str. 65.

101 ARS, Delovanje v Ljubljani, šk. 5, m. 75.

102 AMSU, Seje univerzitetnega sveta.

103 Kurepa 1968, str. 231.

104 ARS, Rokopisi, šk. 5, m. 66. V zapuščini, ki jo hrani ARS, je deset strani dolg v nemščini napisan rokopis s Plemeljevimi pripravami na predavanje na tem kongresu.

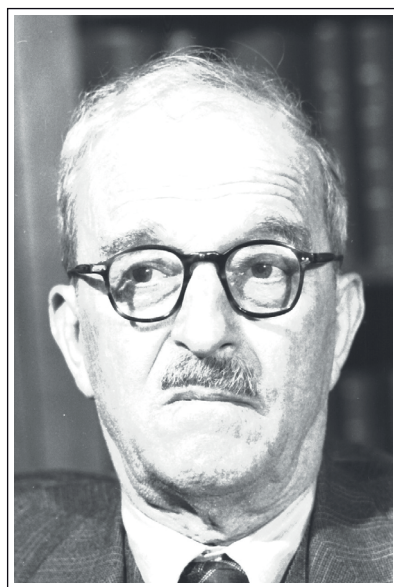
105 IMU, Mednarodni kongresi matematikov.

Junija 1931 ga je na Bledu prvič srečal Đuro Kurepa, takrat še asistent, potem ko je leta 1935 doktoriral na Collège de France v Parizu, pa izredni (od leta 1948 dalje redni) profesor za matematiko na filozofski fakulteti v Zagrebu. Kasneje je Kurepa profesorja Plemelja večkrat obiskal v Ljubljani in na Bledu.¹⁰⁶

Zagreba profesor Plemelj menda ni nikoli obiskal. Novembra 1948 mu je dekan zagrebške Prirodoslovno-matematične fakultete na predlog profesorja Đura Kurepe sicer poslal vabilo, da bi pri njih imel več matematičnih predavanj, a je moral Plemelj ponudbo z obžalovanjem odkloniti zaradi osebnih in družinskih razlogov (hude ženine bolezni) in prezasedenosti s pedagoškim delom, poleg izpitov je imel namreč tedaj kar 16 ur predavanj in vaj na teden.¹⁰⁷

Decembra 1949 je bil na Bledu prvi kongres jugoslovanskih matematikov in fizikov. Od uglednih gostov s področja matematike in fizike so se ga med drugim udeležili tudi fizik Pavle Savić ter matematiki Jovan Karamata, Đuro Kurepa in Dragoslav Mitrinović. Plemelj je kot organizator in gostitelj kongres odprl, kasneje pa na kratko spregovoril o svojem življenju, posebej tudi o spominih na gimnazijo in na svojega takratnega profesorja matematike Vincenca Borštnerja.¹⁰⁸ Zadnji dan kongresa, 12. decembra (torej dan po svojem šestinsedemdesetem rojstnem dnevu), je bil izvoljen za prvega (in kot se je izkazalo kasneje edinega) častnega člana na kongresu ustanovljene Zveze društev matematikov in fizikov Jugoslavije.

Maja 1954 mu je uspelo odpotovati v Pariz in se udeležiti proslave ob stoti obletnici rojstva velikega francoskega matematika Henrija Poincaréja.¹⁰⁹ Leta 1956 je bil povabljen na kongres avstrijskih matematikov. Povabilo je z veseljem sprejel in spet obiskal mesto svojih prvih matematičnih uspehov pred petdesetimi in več leti. S hčerjo Nado in v družbi profesorja Kurepe si je spet ogledal Dunaj in okolico.¹¹⁰ Naslednje leto pa je v spremstvu Antona Kuhlja z jahto Burja odpotoval (na turistični izlet) v Benetke.¹¹¹

*Profesor Josip Plemelj leta 1953, ko je praznoval osemdesetletnico
(foto: J. Branc)
(vir: ARS, Portreti, šk. 18, izrez).*

¹⁰⁶ Kurepa 1968, str. 232.

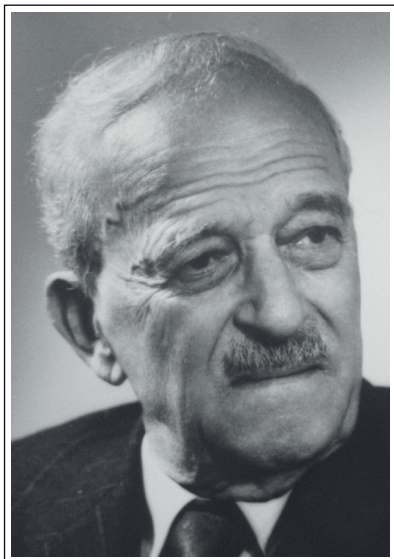
¹⁰⁷ ARS, Uradna korespondenca, šk. 15, m. 352.

¹⁰⁸ Plemelj 1992.

¹⁰⁹ ARS, Korespondenca, šk. 11, m. 233. Takrat je bil v Parizu na svojem tretjem dvomesečnem študijskem obisku tudi profesor Ivan Vidav.

¹¹⁰ ARS, Razno gradivo, šk. 8, m. 147; Kurepa 1968, str. 231.

¹¹¹ Vidav 1973, str. 16.

Profesor Josip Plemelj decembra 1963 ob svoji devetdesetletnici (vir: ARS Portreti, šk. 18, m. 398).

Konec petdesetih let je Plemlja na Bledu obiskal ugleden avstrijski matematik, profesor Walter Wunderlich, takrat dekan Naravoslovne fakultete na Tehniški visoki šoli na Dunaju, nekaj let kasneje pa tudi rektor. Ob tej priložnosti je nastal tudi Wunderlichov fotografski portret profesorja Plemlja, eden njegovih zadnjih portretov.¹¹² Wunderlich je sicer doktoriral leta 1934 na Tehniški visoki šoli na Dunaju pri profesorju Erwinu Kruppi, še enem starem Plemljevem znancu in mlajšem kolegu iz Černovic.¹¹³

Zaključek

Na kratko smo preleteli glavne postaje pedagoške kariere profesorja Josipa Plemlja, spoznali pa tudi nekatere strokovne izzive in profesionalne dileme, ki jih je srečal na svoji profesorski poti.

V času službovanja na ljubljanski univerzi je med akademskimi kolegi in tudi drugimi slovenskimi izobraženci veljal za nesporno avtoriteto na področju matematike. Njegovih matematičnih dosežkov sicer večinoma (razen najozbiljših matematičnih sodelavcev) niso poznali, so pa vsaj slišali zanje. Kot izvrstnega predavatelja so ga spoštovali tudi mlajši sopotniki in študenti. Njegovo dolgoletno domače, v glavnem pedagoško delo je bilo z vidika promocije matematike med slovensko naravoslovno in tehniško inteligenco ter tudi s širšega narodnega vidika seveda že samo po sebi dovolj pomembno, kot je pomembno delo vsakega dobrega učitelja. A profesor Plemelj je bil v prvi vrsti vrhunski znanstvenik. Ves čas je čutil, da mu je usoda namenila posebno vlogo (ali, kot je sam rekel, posebno misijo) na matematičnem področju, vendar pa so mu okoliščine preprečile, da bi to svoje poslanstvo v celoti izpolnil.¹¹⁴ Če je pred prvo svetovno vojno intenzivno raziskoval matematiko in bil zaradi svojih odmevnih dosežkov sprejet med evropsko matematično elito, pa se je po njej v Ljubljani počutil v tem pogledu osamljenega; zaradi preobremenjenosti s pedagoškim in upravnim delom se tudi ni mogel toliko posvečati ustvarjanju nove matematike kot prej. Zdi se, da mu je ta sprememba življenjskega okolja kljub zadovoljstvu ob vrnitvi v domovino in kljub uspešni nadaljnji profesuri pustila grenak priokus, saj je iz nekaterih

¹¹² ARS, Fotografije, portreti, šk. 18, m. 396.

¹¹³ vir: Wikipedija

¹¹⁴ Plemelj 1992, str. 188; Vidav 1973, str. 36.

njegovih izjav in pripomb v pismih prijateljem sklepati, da se je najbrž pogosto spraševal, kaj vse bi lahko na znanstvenem področju še storil v drugačnih razmerah (oziroma če bi se bil v tem ali onem odločilnem trenutku drugače odločil).

Gotovo pa je bil po drugi svetovni vojni zadovoljen, da je z Vidavom dobil odličnega sodelavca in naslednika, ki je na ljubljanski univerzi zmožal uspešno nadaljevati njegovo raziskovalno in pedagoško delo. Ne glede na njegovo lastno prepričanje, moremo danes objektivni opazovalci in ocenjevalci njegovo dolgo akademsko kariero v vseh pogledih ocenjevati za izjemno in vsega občudovanja vredno.

Ob petdesetletnici ustanovitve mu je Univerza v Ljubljani leta 1969 pred glavnim univerzitetnim poslopjem na Kongresnem trgu postavila doprnsni kip, delo akademskega kiparja Borisa Kalina, in zatem še enkrat, posmrtno, počastila svojega prvega rektorja, dolgoletnega profesorja akademika dr. Josipa Plemlja.

1873 Rojen 11. decembra v vasi Grad pri Bledu

1886–1894 Gimnazija v Ljubljani

1894–1898 Študij matematike in fizike na Filozofski fakulteti Univerze na Dunaju Doktorat, promocija 17. decembra 1898

1899/1900 Študijsko leto v Berlinu

1900/1901 Študijsko izpopolnjevanje v Göttingenu

1901 Zaposlitev v *Avstrijskem regionalnem uradu za mednarodno naravoslovno bibliografijo*

1902 Habilitacija na filozofski fakulteti dunajske univerze

1902–1906 Privatni docent za matematiko na Filozofski fakulteti dunajske univerze

1906 Poroka z Julko Hočevnar

1906–1907 Asistent za matematiko na Tehniški visoki šoli na Dunaju

1907 Rojena hči Nada

1907/1908 Izredni profesor matematike na filozofski fakulteti univerze v Černovicah

1909–1917 Redni profesor matematike na Filozofski fakulteti v Černovicah

1913/1914 Dekan Filozofske fakultete v Černovicah

- 1916–1917 Mobiliziran v pomožne enote
- 1917–1918 Vojaška služba na Dunaju
- 1918 Vrnitev v domovino jeseni 1918
- 1918/1919 Član vseučiliške komisije v Ljubljani
- 1919/1920 Rektor novoustanovljene Univerze v Ljubljani
- 1919–1957 Redni profesor matematike na filozofski fakulteti in njenih naslednicah
- 1920 Red sv. Save tretjega razreda
- 1923 Dopisni član Jugoslovanske akademije znanosti in umetnosti
- 1929 Red belega orla
- 1930 Dopisni član Srbske akademije znanosti in umetnosti
- 1938 Redni član novoustanovljene Akademije znanosti in umetnosti v Ljubljani
- 1949 Častni član Zveze društev matematikov in fizikov Jugoslavije
- 1950 Umre žena Julka
- 1954 Prešernova nagrada
Dopisni član Bavarske akademije znanosti
- 1957 Upokojitev
- 1957–1960 Zaposlen na SAZU, predava na naravoslovni fakulteti
- 1963 Častni doktorat univerze v Ljubljani
Red republike z zlatim vencem
- 1964 Umre hči Nada
- 1967 Umre 22. maja v Ljubljani

Tabela 2: Življenjski mejniki in priznanja profesorja Plemlja (1873–1967).

Zahvala

Zahvaljujem se profesorjema dr. Antonu Suhadolcu in dr. Marku Razpetu za skrben pregled besedila in za opozorila na napake. Hvaležen sem uredništvu Šolske kronike, da je prispevek sprejelo v objavo, in anonimnima recenzentoma za dodatne koristne pripombe.

Viri in Literatura

Viri

- AFF – Arhiv Filozofske fakultete (doktorati, zapisniki sej fakultetnega sveta)
AMSU – Arhivsko muzejska služba Univerze v Ljubljani; Josip Plemelj, personalna mapa
AMSU – Različni drugi viri in dokumenti (diplomski izpiti, sezname predavanj itd.)
AOM – Arhiv Oddelka za matematiko na Fakulteti za matematiko in fiziko (diplomski izpiti)
ARS – Arhiv Republike Slovenije: SI AS 2012 TE3; Josip Plemelj, osebni fond
IMU – International Mathematical Union, ICM Proceedings (spletna stran: www.mathunion.org/icm/proceedings)
Matematična knjižnica, Fakulteta za matematiko in fiziko, Ljubljana
Wikipedija (splet)

Literatura

- Anosov, Dmitri V., Bolibruch, Andrej A., *The Riemann-Hilbert Problem, Aspects of Mathematics*, Vol. E 22, Vieweg, Wiesbaden 1994.
Bohte, Zvonimir, Ob petindvajsetletnici smrti Josipa Plemlja, *Obzornik za matematiko in fiziko* 39 (1992), 65–72.
Dolenc, Ervin, *Kulturni boj, Slovenska kulturna politika v Kraljevini SHS 1918–1929*, Cankarjeva založba, Ljubljana 1996.
Hladnik, Milan, Študij matematike in fizike na ljubljanski univerzi od njene ustanovitve do leta 1950, v zborniku *Sto let matematike in fizike na Univerzi v Ljubljani* (ur. M. Dobovišek in A. Kodre), Fakulteta za matematiko in fiziko, Ljubljana 2020, str. 7–104.
Ivan Vidav, *90 let, Jubilejni zbornik* (gl. ur. Matjaž Omladič), DMFA – založništvo, Ljubljana 2008.
Kokole, Jože, *Bibliografija doktorskih disertacij univerze in drugih visokošolskih in znanstvenih ustanov v Ljubljani 1920–1968*, Ljubljana 1969.
Kurepa, Đuro, Josip Plemelj, *Mat. Vesnik* 5 (20) (1968), 229–242.
Ljubljanska univerza in njeni profesorji 1919–1960, Fotografski zbornik, IV. del, Univerza v Ljubljani, Ljubljana 2010.
Mikuž, Metod, Gradivo za zgodovino univerze v letih 1919–1945, v knjigi *Petdeset let slovenske univerze v Ljubljani: 1919–1969*, Univerza v Ljubljani, Ljubljana 1969, str. 53–92.

- Peterlin - Neumaier, Tanja, Spomini Antona Peterlina na njegov študij in pedagoško delo v Ljubljani, v knjigi *Anton Peterlin 1908-1993, Življenje in delo (His Life and Work)*, Slovenska akademija znanosti in umetnosti, Ljubljana 2008, str. 110–141.
- Plemelj, Josip, *Teorija analitičnih funkcij*, SAZU, Ljubljana, 1953, XVI + 516 str.
- Plemelj, Josip, *Diferencialne in integralne enačbe, teorija in uporaba*, SAZU, Ljubljana, 1960, XVI + 388 str.
- Plemelj, Josip, *Algebra in teorija števil*, SAZU, Ljubljana, 1962, XIV + 278 str.
- Plemelj, Josip, *Problems in the Sense of Riemann and Klein*. Edit. and transl. by M. Radok. Interscience, Tracts in Pure and Applied Math., n. 16, New York-London-Sydney, 1964, VIII + 175 str.
- Plemelj, Josip, Iz mojega življenja in dela, *Obzornik za matematiko in fiziko* 39 (1992), 188–192.
- Profesorju dr. Josipu Plemlju ob petdesetletnici akademskega dela, *Obzornik za matematiko in fiziko* 2 (1952), 49.
- Razpet, Marko, *Plemljeva najplodnejša leta in časopisje*, Študijsko gradivo, Ljubljana, september 2018 (splet).
- Razpet, Marko, Razpet Nada, Spomini na študijska leta in profesorja Plemlja, *Obzornik za matematiko in fiziko* 66 (2019), 146–151.
- Rezoničnik, Lidija, Hladnik, Milan, Slovenski doktorski študenti matematike na dunajski univerzi, v knjigi *Zgodovina doktorskih disertacij slovenskih kandidatov na dunajski Filozofski fakulteti (1872–1918)* (ur. T. Smolej), Znanstvena založba Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani, Ljubljana 2019, str. 301–320.
- Suhadolc, Anton, O profesorju Josipu Plemlju, *Obzornik za matematiko in fiziko* 57 (2010), 53–57.
- Suhadolc, Anton, *Življenje in delo profesorja Riharda Zupančiča*, DMFA – založništvo, Ljubljana 2011.
- Vernig, Srečko, Ljudje in kraji – sopotniki Josipa Plemlja, *Razgledi muzejskega društva Bled za leto 2006*, Bled 2007, 7–26.
- Vidav, Ivan, *Josip Plemelj, ob stoletnici rojstva*, Državna založba Slovenije, Ljubljana 1973.

Povzetek

Akademik prof. dr. Josip Plemelj (1873-1967) je najbolj znan starejši slovenski matematik po Juriju Vegi. Študiral je na Dunaju in se po doktoratu leta 1898 še dve leti izpopolnjeval v Berlinu in Göttingenu. Po habilitaciji leta 1902 je nekaj let kot privatni docent predaval matematične predmete na filozofski fakulteti univerze na Dunaju. Že v tem času je napisal in objavil vrsto tehničnih člankov o linearnih diferencialnih in o Fredholmovih integralnih enačbah ter njihovi uporabi v teoriji potenciala. Z njimi je vzbudil pozornost v mednarodnih matematičnih krogih, slaven pa je postal s svojo rešitvijo znamenitega Riemannovega problema o eksistenci Fuchsove homogene linearne diferencialne enačbe z dani mi singularnostmi in s predpisano monodromijsko grupo. S tem vprašanjem so

se pred njim ukvarjali tudi drugi takrat znani matematiki, vključno s Hilbertom, pa niso našli dokončnega odgovora. V dunajskem obdobju se je poročil in si zgradil nov dom v svojem rojstnem kraju, na Bledu.

Od oktobra 1908 do začetka prve svetovne vojne (formalno do leta 1917) je bil najprej eno leto izredni nato pa redni profesor na univerzi v Černovicah v Bukovini. Tudi tam je poleg redne pedagoške dejavnosti (predavanj in izpitov) intenzivno raziskoval že omenjena matematična področja. Leta 1911 je v Leipzigu objavil sto strani dolgo razpravo o potencialni teoriji in si z njo prislužil kar dve ugledni mednarodno pomembni nagradi, najprej nagrado Znanstvenega društva kneza Jablonowskega v Leipzigu in naslednje leto še nagrado Dunajske akademije znanosti. V analizi se je od diferencialnih in integralskih enačb preusmeril tudi v reševane različnih problemov teorije analitičnih funkcij (konformne preslikave, Koebejev izrek o raztegu, uniformizacija algebrainih funkcij). Začel se je ukvarjati tudi z algebro in npr. prispeval eleganten dokaz razdelitve kroga na sedem enakih delov ter nov dokaz neke posplošitve klasičnega Fermatovega izreka za pete potence. Sploh je bil znan po tem, da se je loteval le težkih (klasičnih) problemov.

Od 1901 do 1913 je objavil poleg že omenjene nagrajene razprave skupaj osemnajst pomembnih člankov v nemščini, vse v avstrijskih in nemških znanstvenih revijah, v letih od 1923 do 1936 pa še deset krajših prispevkov, enega v francoščini, dva v slovenščini in ostale v nemščini.

Prva svetovna vojna je zanj pomenila čustveni pretres, saj je dvakrat moral z družino bežati iz Černovic na Dunaj in na Bled. Zaradi svojih liberalnih nazorov je bil označen za politično sumljivega, konec leta 1916 so ga mobilizirali v pomožne enote in šele po prizadevanjih prijateljev in matematičnih znancev, predvsem kasnejšega kolega Riharda Zupančiča, so ga premestili v zaledje na Dunaj.

Vojna pa je bila zanj preobrat v poklicnem oziroma predvsem v znanstvenem pogledu. Po njej se je namreč iz patriotičnih razlogov odločil, da si poišče službo v svoji domovini oziroma v novi državi jugoslovanskih narodov, čeprav je imel nekaj možnosti nadaljevati svojo kariero tudi v Černovicah, ki so pripadle Romuniji, ali morda celo v novi Avstriji, naslednici bivše monarhije. V Ljubljani je bil leta 1919 imenovan za rednega profesorja matematike na filozofski fakulteti novoustanovljene univerze, postal je predsednik univerzitetnega sveta in izbran za prvega rektorja. Nove zahtevne funkcije, številni začetni problemi ob organizaciji akademskega življenja, predvsem pa (zaradi pomanjkanja učnih moči) preobremenjenost s pedagoškim delom so ga odvrčali od znanstvenega oziroma raziskovalnega dela, tako da v matematiki po letu 1919 ni več ustvaril veliko novega. Celo njegovi stari prijatelji in njegovi kolegi z Dunaja in Černovic so se čudili njegovi odločitvi in ga tudi kasneje vabili v večje univerzitetne centre. On pa se je, sicer po premisleku, raje odločil svojo nadaljnjo poklicno pot posvetiti vzgoji matematičnega naraščaja, kar je bilo seveda velikega pomena za univerzo in sploh razvoj matematike v Sloveniji.

Na ljubljanski univerzi je potem kot redni profesor poučeval matematiko okrog štirideset let. Niti po Jugoslaviji niti v tujino ni veliko potoval, vse svoje sile je posvetil domači univerzi. Ker pred drugo svetovno vojno ni bilo stalnega učitelja fizike na filozofski fakulteti, je vse do leta 1940, ko je tam postal docent Anton

Peterlin, pomagal skrbeti tudi za razvoj in organizacijo pouka fizike. Sicer je redno predaval osnovni matematični tečaj v prvih dveh letnikih (tudi nekaterim bodočim naravoslovcem in bolj številnim študentom tehnike), slušateljem matematike in fizike pa poleg tega še zahtevnejše matematične predmete v višjih treh letnikih, organizirane v triletni cikel: *algebra s teorijo števil*, *diferencialne enačbe* in *teorija analitičnih funkcij*. Snov teh svojih predavanj je šele v petdesetih in v začetku šestdesetih let prejšnjega stoletja objavil v obliki treh obsežnih monografij. Njegov kolega Rihard Zupančič, redni profesor tehniške fakultete, je v okviru drugega triletnega cikla matematike učil *analitično in projektivno geometrijo*, *diferencialno geometrijo* in *kritično analizo*. Profesor Plemelj je bil strog in dosleden, vendar korekten učitelj, odličen predavatelj, ki je znal študentom približati tudi način razmišljanja in ustvarjanja aktivnih matematikov, ter redni izpraševalec na diplomskih izpitih. Vzgojil je skoraj vse slovenske srednješolske profesorje matematike pred drugo svetovno vojno in prve generacije po njej. Le-ti so njegovo znanje, njegov pristop in navdušenje nad matematiko prenašali naprej na nove rodove. Pri Plemlju so pred drugo svetovno vojno iz matematike doktorirali trije študentje: Anton Vakselj (1923), Alojzij Vadnal (1939) in Ivan Vidav (1941), vsi po drugi svetovni vojni ugledni profesorji matematike na ljubljanski univerzi. Vidav pa je v petdesetih letih postal Plemljev naslednik pri vodenju rastoče matematične skupnosti na univerzi. Poskrbel je, da Plemljeva bogata raziskovalna in pedagoška matematična dediščina na Slovenskem ni zamrla.

Zusammenfassung

Akademische Laufbahn von Professor Dr. Josip Plemelj (1873-1967)

Milan Hladnik

Der Artikel beschreibt den akademischen Weg von Dr. Josip Plemelj, den weltberühmten slowenischen Mathematikers, des ersten Rektors der Universität von Ljubljana und deren langjährigen Professors.

Der Schwerpunkt liegt nicht auf seiner wissenschaftlichen Arbeit, mit der er sich vor dem Ersten Weltkrieg in internationalen mathematischen Kreisen etablierte, sondern auf seiner pädagogischen Arbeit, die er mehr als fünfzig Jahre lang leistete. Er war zunächst als privater Assistenzprofessor an der Philosophischen Fakultät in Wien tätig, wo er studierte und promovierte, dann als Professor an der Universität Czernowitz in der heutigen Ukraine und nach dem Ersten Weltkrieg als Professor an der Universität Ljubljana. Die hohe Arbeitsbelastung durch Vorlesungen und Prüfungen, die Trennung von ausländischen wissenschaftlichen Zentren und verschiedene andere Hindernisse machten es ihm unmöglich, die bisher erfolgreiche Forschung in der Mathematik fortzusetzen. Er widmete seine Energie daher der mathematischen Ausbildung der Jugend. Der Artikel präsentiert seine Vorlesungen, seine Einstellung gegenüber Studenten sowie seine Prüfungen und Dissertationen. Fast alle Mittelschullehrer für Mathematik und Physik aus der Vorkriegszeit haben ihren Abschluss bei ihm gemacht. Unter seinen drei Doktoranden wählte er Ivan Vidav als seinen Nachfolger, der Plemelj's Forschung und pädagogische Arbeit auf dem Gebiet der Mathematik nach dem Zweiten Weltkrieg erfolgreich fortsetzte.

UDK 37.015.31:73(497.4)(091)

1.1 Izvirni znanstveni članek

Prejeto: 3. 7. 2020

Bea Tomšič Amon*

Likovna vzgoja na Slovenskem in v širšem prostorsko zgodovinskem kontekstu **Art education in Slovenia and in a wider spatial and historical context**

Izvleček

Prispevek opisuje zgodovinski razvoj šolskega predmeta, ki se je najprej imenoval risanje, potem likovni pouk, likovna vzgoja in danes likovna umetnost. Predstavljeni so cilji, vsebine, dejavnosti in tudi spremembe, ki jih je predmet doživel v širšem prostorskem kontekstu. V okviru tega je umeščen razvoj predmeta v Sloveniji od njegove uvedbe v šolah do danes.

Abstract

The article describes the historical development of the school subject that was first called Drawing, later Art Lessons, then Art Education and is now called Fine Art. It presents the subject's goals, teaching content and activities, as well as the changes it experienced in a wider spatial context. The development of the subject in Slovenia from its introduction to today is placed in this wider context.

Ključne besede: risanje, likovni pouk, likovna vzgoja, likovna umetnost

Key words: Drawing, Art Lessons, Art Education, Fine Art

UVOD

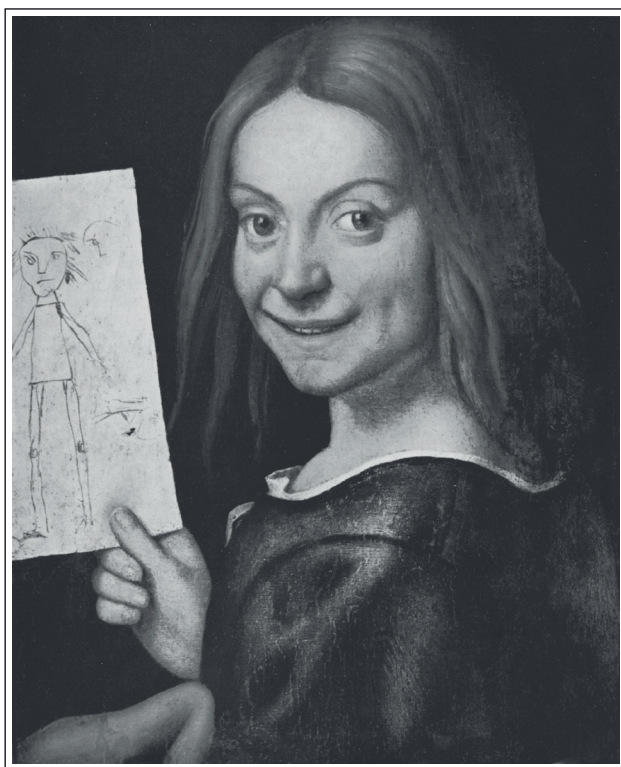
Komensky morda nikoli ni videl Carotove slike mladeniča z otrokovo risbo, ko je v 16. stoletju skoval izraz didaktika in poimenoval vedo, ki obravnava vsebino, metode, oblike in organizacijo pouka. Je pa vedel, da so risanje, natančno opazovanje in likovni spomin izjemno koristni pri učenju in verjetno je tudi vedel, da je likovni jezik eden od prvih jezikov, v katerih se izražamo.¹

Giovanni Francesco Caroto, avtor Portreta mladeniča z otrokovo risbo (slika 1) ni bil priznan umetnik. V Veroni je živel v senci drugih avtorjev, je pa bil učni-

* izr. prof. dr. Bea Tomšič Amon, Oddelek za likovno pedagogiko, Pedagoška fakulteta Univerze v Ljubljani, e-pošta: beatriz.tomsic@pef.uni-lj.si

1 Majda Cencič, Aktualnost Komenskega v sedanji slovenski pedagogiki. *Contemporary perceptions of John Amos Comenius*, (ur. Barbara Sitarska, Anna Kožuh), Siedlce 2017, str. 241.

telj nič manj kakor Paola Veroneseja. Ta je edina znana slika, na kateri je slikar upodobil model z otroško risbo v rokah. Lahko pa ob tem motivu pomislimo, da otrok, ki riše, nikoli ni bil nenavaden pojav. Prav obratno, otroci so očitno risali kar nekaj stoletij nazaj in v različnih kulturah ter podobno rišejo danes. Iz tega, kar vemo o likovnem razvoju otrok, bi celo ugotovili približno starost avtorja, saj se značilnosti risanja človeške figure niso spremenile.² Kar dobro poznamo zgodbe umetnikov, ki so postali slavni. Osupljivo je ugotoviti, kdaj so likovna dela nastala: Albrecht Dürer je enega od znanih avtoportret narisal, ko je bil star 13 let, Michelangelo je relief Madona dela Scala naredil pri 14 letih, Pablo Picasso je natančne risbe telesa delal že pri 14 letih. Vemo, da so v tistih časih nadarjeni, predvsem dečki, obiskovali ateljeje mojstrov, se učili in urili.

Giovanni Francesco Caroto, Portret mladeniča z otrokovo risbo, 1515, olje na lesu, cm 37 x 29, (hrani Muzej Castelvecchio, inv. 5519-1B0130 (Pridobljeno 12. 9. 2019, The Yorck Project, 10.000 Meisterwerke der Malerei (DVD-ROM), DIRECTMEDIA Publishing GmbH, 2002, public domain).

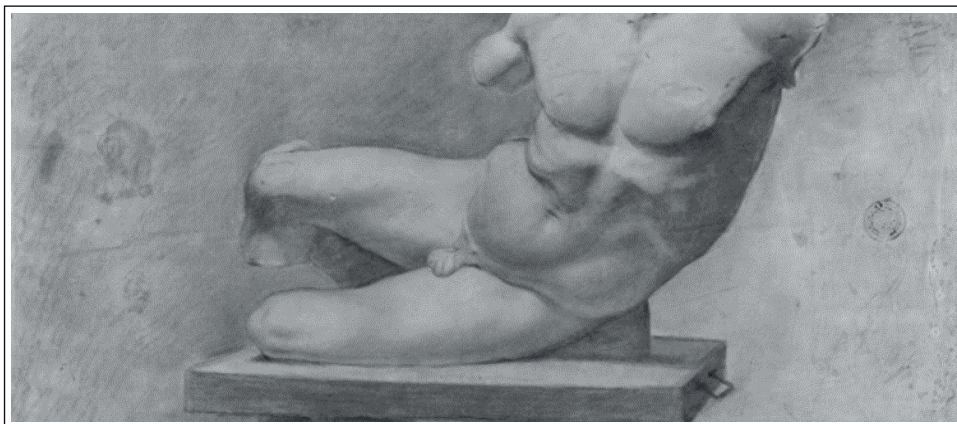
² Breda Jontes, *Likovni razvoj in otroška risba*. Ljubljana: Pedagoška fakulteta, 2001, str. 45.
Antonio Machón, *Children's Drawings: The Genesis and Nature of Graphic Representation: A Developmental Study*. Madrid: Fibulas, 2013, str. 132–140.

Michelangelo, relief v marmorju, imenovan Madona dela Scala, narejen, ko je bil star 14 let (Eugène Müntz, Michelangelo 1475–1564, 2006, str. 11).

Albrecht Dürer, avtoportret narisano, ko je bil star 13 let (James Hall, The Self-Portrait_A Cultural History, 2014, str. 107).

Pablo Picasso, študija torza, oglje in črni svinčnik, narejen, ko je bil star 14 let (Kelly Richman-Abdou, Picasso's Incredible Childhood Paintings Reveal a Different Side of the Modern Artist, Avgust 27, 2018, <https://mymodernmet.com/picasso-early-work/> Photo: Wiki Art Public Domain).

Poznamo nekatere slovenske umetnike, ki so zelo zgodaj pričeli svojo umetniško pot. Božidar Jakac je začel slikati, ko je bil star deset ali enajst let, ukvarjal se je z akvareli in pasteli, njegovo ljubo tehniko do konca življenja. Po prvi svetovni vojni je srečal svojega prvega profesorja in tutorja Riharda Jakopiča. Zanimiva je tudi zgodba A. Ažbeta, ki je bil učenec J. Wolfa na akademijah na Dunaju in v Münchnu. Pri tridesetih letih je ustanovil svojo likovno šolo v Münchnu in pri njemu so prve korake v umetnosti naredili med drugimi Rihard Jakopič, Ivan Grohar, Matej Sternen, Matija Jama, Vasilij Kandinski idr.³ Ažbe je bil prvi slovenski likovni didaktik.

Žal so to bolj izjeme. Likovno izobraževanje za otroke in mladostnike dolgo ni bilo organizirano tako kot za druge poklice. Do druge polovice 19. stoletja pravzaprav ni nihče razmišljal o likovni vzgoji kot o šolskem predmetu. Šele v 20. stoletju so se strokovnjaki po svetu začeli zavedati potenciala predmeta, ki razvija ustvarjalnost, prostorsko zaznavanje in sposobnosti njegove predstavitve, motorične spretnosti in spodbuja učenje o likovno teoretičnih pojmih, saj morajo učenci razumeti vizualne znake kot nosilce pomena in jih znati interpretirati ter uporabiti pri kreativnem likovnem izražanju. To učenje vodi do novih odkritij, prikazovanja lastnih občutkov in želja ter spontane nadgradnje lastnih izkušenj. Likovna vzgoja, po novem nerazumljivo preimenovana v likovno umetnost, je tudi ključna izkušnja za razumevanje novih digitalnih medijev, njihovo uporabo in interpretacijo podob, ki preplavijo naše življenjsko okolje in nemalokrat spretno manipulirajo z našim likovnim neznanjem.

Namen prispevka je tako krajša predstavitev razvoja likovne vzgoje kot šolskega predmeta najprej v širšem kontekstu Evrope in sveta, potem pa v domačem prostoru, da bomo lažje razumeli vrzeli in izzive današnjega likovno vizualnega sveta.

OD RISANJA K LIKOVNEMU POUKU

Likovna vzgoja kot šolski predmet ima predvsem v državah, ki so nekoč bile del avstro-ogrškega cesarstva, približno dvestoletno tradicijo. Konec 18. stoletja, v obdobju razsvetljenstva, se je risanje pojavilo kot predmet v vseh treh vrstah šole, ki jih je uvedel zakon o obveznem šolanju med šestim in dvanajstim letom. Zakon je razlikoval tri vrste šol: na deželi trivialne, v večjih mestih glavne šole in v glavnem mestu vsake dežele normalke. Obe mestni šoli naj bi ustrezali potrebam meščanstva in pripravljali mladino za nadaljnje šolanje; učenci, ki so obiskovali podeželske trivialke, praviloma niso imeli možnosti nadaljnjega šolanja.⁴

3 Katarina Ambrožič, *Pota k Moderni in Ažbetova šola v Münchnu*. Ljubljana: Moderna galerija, 1988, str. 197-199.

4 Srečo Zakrajšek, *Slovensko šolstvo v tranziciji*, Ljubljana: Biteks, 1995, str. 10.

Risanje je ustrezalo praktičnim potrebam proizvodnje in vojske. Osredotočilo se je le na tehnične potrebe likovne upodobitve, ki so bile večinoma prilagojene po vzoru renesančne tradicije mimetične upodobitve. Ker so bili cilji praktična izobrazba za obrt, so bila prizadevanja učiteljev in učencev usmerjena k razvijanju opazovalnih veščin, likovnega spomina barv in oblik ter tehnične predstavitve objektov. Kopijske metode, ki so temeljile na sledenju črt na graviranih ploščah, so postopoma nadomestili z geometrijskimi metodami in kasneje s stigmografijo. Ta metoda, ki je omogočala kopiranje od najpreprostejših geometrijskih elementov do bolj zapletenih oblik z geometrijsko osnovo, je bila v tistem obdobju seveda logična in pravilna. Imeli so potrebo po reproduciranju, po urjenju veščin in sposobnosti memoriranja oblik. Ločeno od osnovnega izobraževalnega pogleda je bil cilj učnih lekcij praktično znanje, kot so prostorsko planiranje, opazovanje, sposobnost branja načrtov – to naj bi bilo kasneje uporabno v učenčevem profesionalnem življenju.⁵

Praktične metode risanja so se razvijale v skladu s širšim razumevanjem estetske vzgoje v vsakem zgodovinskem obdobju. Že od konca 16. stoletja, za časa življenja Jana Amosa Komenskega (1592–1670), t. i. očeta moderne pedagogike in avtorja knjige *Didactica Magna*, do 20. stoletja oz. do danes. Komensky je zahteval, naj šola učence izuri oči za sprejemanje vtisov stvarnega sveta, roke pa navaja na spretno upodabljanje dojetega. Opozoril je na potrebo po risarski vzgoji v šoli. Poudarjal je pomen ilustracije v smislu didaktičnega gradiva in tako povečal nazornost in predstavljivost pri učenju.⁶ Likovni procesi kot možni načini senzoričnega spoznavanja sveta so tudi zanimali francoskega razsvetljskega misleca Jeana Jacquesa Rousseauja (1712–1778). Priporočal je risanje kot sredstvo za razvijanje izraznih spretnosti in opazovalnih zmožnosti. Nasprotoval je preri-sovanju. Praktične metode risanja so bile razvite skozi širše razumevanje estetske izobrazbe. Tudi švicarski pedagog Johann Heinrich Pestalozzi (1745–1827) se je strinjal z obema in njegov moto je bil: "Učimo se z glavo, roko in srcem."⁷ Bil je prvi pravi reformator likovnega pouka, ki je dajal risanju celo prednost pred pisanjem in je poudarjal pomen risanja po neposrednem opazovanju. Trdil je, da naj pravilno velikost, dolžino, širino in višino predmetov in njihovih delov ter razmerja med njimi učenci presoajajo »na oko« in da je za nemoten razvoj potrebno, da se preveč ne oddaljijo od risanja po naravi, vendar pa morajo najprej za vajo risati razne črte, loke, kote, štirikotnike in druge geometrijske oblike. Te trditve žal niso bile najboljša podlaga za pravilno organiziran in metodičen pouk risanja, zato so dolgo zavirale razvoj metodike risanja.⁸ Na začetku 19. stoletja se je ne-

5 Tonka Tacol, Bea Tomšič Amon, Božena Šupšakova, *Art education: retrospectives, perspectives, alternatives*. Bratislava: Digit, 2007, str. 14–17.

6 Comenius, *Didática Magna*, São Paulo: Martins Fortes Editora, 1997 str. 95–100.

7 Andreja Jamnik Oblak, *Odnos med likovno umetnostjo in šolskim predmetom likovna umetnost v našem prostoru skozi čas*, Ljubljana: Pedagoška fakulteta, 2016 str. 21.

8 Prav tam.

nadoma razširilo zanimanje za otroško likovno izražanje in prosto ekspresijo, ki jo je marsikdo povezoval z likovnim izražanjem naravnih oz. primitivnih kultur. Te so kasneje navdihnile avtorje, kot so Picasso, Gaugin, Matisse idr.⁹ Čeprav so bile zanemarjene simbolična, intelektualna in izrazna plat likovne dejavnosti, so bile objavljene prve izkušnje načrtovanega raziskovanja otroške risbe in teoretični članki o likovni vzgoji v specializiranih revijah.

Pod vplivom kulturnih tendenc moderne umetnosti 20. stoletja, ki so se nagibale k spontanemu izražanju in tudi zaradi občudovanja umetniškega izražanja tujih kultur ali zaradi zamisli nekaterih umetnikov, ki so želeli postati avtentični kot otrok, se je nadaljevala rast zanimanja za otroško likovno izražanje. V skladu s tem so se organizirali prvi mednarodni kongresi o otroškem risanju in razstave likovnih izdelkov otrok (Pariz, 1900; Bern, 1904; London, 1908; Dresden, 1912; Praga, 1913). Kongresi so postali pravo mesto za proučevanje otroških risb. Hkrati so se odprle razprave, ki so vodile do korenitih sprememb v razumevanju likovne umetnosti v izobraževanju. Na praškem kongresu leta 1928 sta se nakazali dve poti. Prva, teoretično-tehnična, je bila povezana z razvojem tehnologije, ki se je manifestirala kot praksa objektivnega risanja, ki naj bi pripravila mlade ljudi za delo v industriji. Vodila je postopoma v smeri vizualno realističnih izrazov resničnosti in konstruktivizma. Druga pot je podpirala tako imenovani likovni izraz "svobodnega otroka". Ekstremizem teh dveh tendenc je utišala predlagana tretja pot, ki je povezovala sposobnosti domišljije in reprodukcijo resničnosti.¹⁰

Na likovno vzgojo so vplivale družbene spremembe in je bila pogosto definirana kot kombinacija nasprotujočih si tendenc. Na eni strani tradicionalno praktično razumevanje obrti in vaje tehničnih veščin, na drugi pa se je pod vplivom znanih oblikovalcev J. Ruskina¹¹ in W. Morrisa krepilo filozofsko-ideološko gibanje za svobodno likovno vzgojo. Tako pri likovni vzgoji kot na umetniškem poklicnem področju so se v tem času neredko pojavljala soočanja med definicijo obrti, temelječa na znanju in humanistično zasnovanih pogledih na to področje. Številne polemike so se usmerile v iskanje novih konceptov in opredelitev področja. Na začetku 20. stoletja je že bilo jasno, da risanje zagotovo ima svoje mesto tudi v šolskih programih. Študije narave po opazovanju in pod vplivom geometrijskih metod ter popularnost ornamentike secesije in art nouveauja so vodile k mehaničnemu slogovnemu risanju. Ta podvig so kritizirali podporniki naravnega spontanega otroškega izražanja, ker so po njihovem mnenju z nespoštovanjem otrokove ali mladostniške ontogeneze zatrli naravno občutljivost in ustvarjalnost.

Glede na sedanji pogled na zgodovino predmeta, lahko trdimo, da likovna vzgoja in njena teorija nista povezani le s psihologijo in paedevtiko. Dolgoroč-

9 Tacol, Tomšič Amon, Šupšakova, 2007, str. 14.

10 Prav tam, str. 19.

11 Zelo zanimivo gradivo je: John Ruskin, *Lectures on Art*, Oxford: Arc Manor, 2008.

no pomemben impulz notranjih metamorfoz predmeta in njegove teorije je bila spodbuda na področjih kulture in umetnosti. Konstruktivizem in funkcionalizem v umetnosti sta poskušala močno vplivati na likovno vzgojo, zlasti gibanje Bauhaus in njegove paedevtično-umetniške metode.¹² Optična imitacija zunanjih formalnih atributov industrijske civilizacije se je pokazala v praksi kot ornamentalizem brez duha, ki je bil neprijazen do naravnega likovnega izražanja otrok. Po drugi svetovni vojni, zlasti v petdesetih letih, je bila likovna vzgoja spet pod ideološkim pritiskom. Ideološko-politični status predmeta je bil usmerjen v prakso obrtno-tehničnih veščin. Posledica takega razumevanja je bila omejena paleta dejavnosti pri likovni vzgoji – figuralno risanje, pokrajina, tihožitje – mehansko razumljeni kot risanje, slikanje "glede na resničnost", dekorativno delo in tehnične risbe. V to obdobje spadajo tudi prva univerzitetna skripta in priročniki, večinoma pod imenom metodika likovnega pouka, sledeč svetovnim težnjam na področju teorije in psihologije umetnosti, razvoja otroškega likovnega izraza in splošne didaktike.

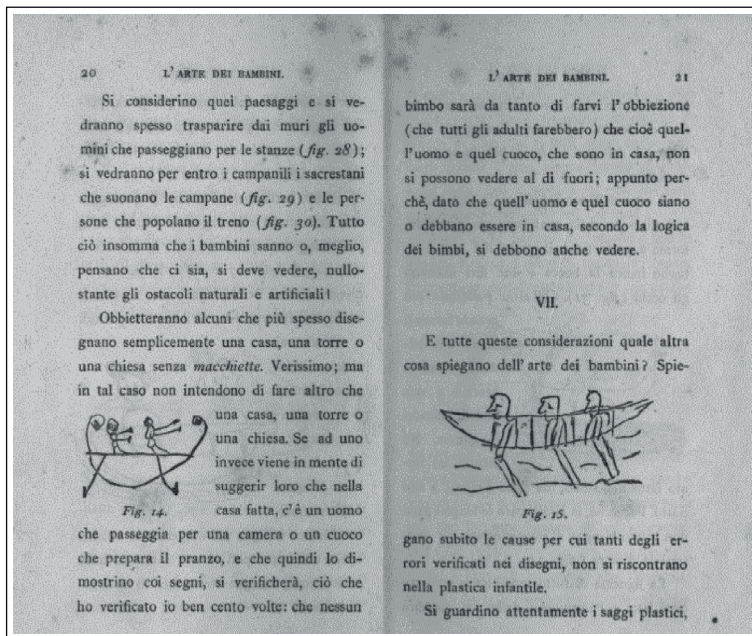
Pomemben mejnik je bilo leto 1963, ko je bil po zaslugi sira Herberta Reada kot del UNESCO ustanovljen INSEA (International Society for Education Through Art, Mednarodno društvo za izobraževanje skozi umetnost). Osnovna ideja takrat je bila, da je izobraževanje skozi umetnost naravno sredstvo za učenje za vsa obdobja razvoja posameznikov in podpira intelektualni, čustveni in družbeni razvoj.¹³ Sodobna vizualna umetnost je močno vplivala na praktično vsa tradicionalna načela upodabljanja in ustvarjanja in jih tudi aktivirala. Likovna vzgoja je postala bolj dinamična, vendar je izgubila nekdanji ustaljen in značilen položaj, poseben odnos do umetnosti, tehnične sposobnosti ter pomen upodobitve.

Trajalo je skoraj do osemdesetih let prejšnjega stoletja, da se je zanimanje za otroško izražanje in njegovo interpretacijo stopnjevalo, zlasti z vidika likovnega razvoja. Po delih C. Darwina (Biografska skica otroka, 1877) in C. Riccija (Umetnost otrok, 1887) je otroška risba postala predmet raziskovanja na področju psihologije oz. kognitivnega razvoja z avtorji, kot so Luquet, Löwenfeld, Piaget, Kellog, Golomb, Gardner, Winner in Cox in tudi s področja teorije izobraževanja o likovni umetnosti z Readom. Ob upoštevanju psihološkega vidika otroške risbe služijo ustvarjanju psiholoških tipologij osebnosti s poudarkom na otrokovi avtonomiji in spoštovanju individualnosti. Razvojne faze in tipologije so označene kot "jezikovni preobrati" in pod vplivom antropoloških in etnografskih raziskav multikulturnega in transkulturnega okolja prinašajo pomembne spremembe tudi v raziskovalni metodologiji otroškega likovnega izražanja.¹⁴

12 Tacol, Tomšič Amon, Šupšakova, 2007, str. 20.

13 Herbert Read, *Education for Peace*, London, New York: Routledge, 2011, str. 59.

14 Richard Hickman, *Why We Make Art and Why it is Taught*, Bristol: Intellect Books, 2005, str. 73-93.

Ilustracija v knjigi C. Ricciji *L'arte dei bambini* iz leta 1887, str. 21.

Konec 20. stoletja in začetek 21. stoletja sta povezana s splošnim zanimanjem za multikulturno in medkulturno izobraževanje in pedagogiko.¹⁵ Vpliv novih medijev, interneta in digitalne komunikacije z različnimi podobami tvorijo nove ideje in načine dojemanja. Interpretacija otroškega likovnega izražanja postaja družbeno-kulturna vsebina. Starejše paradigme, ustanovljene na tehničnih spretnostih, ki so prevladovale pred dvestotimi leti, ko se je likovni pouk trudil najti svojo pot v učnih programih, enciklopedično znanje ali zgolj samoizražanje, ne ustrezajo sodobnim potrebam. Kratek pregled zgodovine izobraževanja na tem področju kaže, da se je postopoma spreminjal, vendar so njegova načela, ustvarjalne, izrazne in estetske vrednosti ostali enaki.

RAZVOJ LIKOVNEGA POUKA PRI NAS

Od leta 1869 do konca prve svetovne vojne

V nadaljevanju bomo predstavili razvoj predmeta od uvedbe leta 1869 do današnjih dni, ko se učni načrti znova posodablajo.

¹⁵ Zelo zanimivo gradivo v zvezi s temo je: Elliot Eisner, *The Arts and the Creation of Mind*, New Haven & London: Yale University Press, 2002.

Ena najpomembnejših sprememb tretjega avstrijskega šolskega zakona leta 1869 za likovno področje je bila uvedba predmeta risanje in nauk o geometričnih oblikah. Od takrat je ta predmet doživel veliko sprememb tako vsebinskih kot imenskih. Takrat se je na naših tleh v osnovne in meščanske šole prvič uvedlo risanje kot predmet. Prvi učni načrti za predmet risanje so izšli 9. avgusta 1873.¹⁶ Reforma je tako dvignila pomen predmeta, zaradi razvoja industrije pa se je pojavila potreba po risarsko izurjenih delavcih. Obrtne delavnice so potrebovale delavce s smislom in znanjem za ustvarjanje estetskih izdelkov. Pouk je težil k posnemovanju in prerisovanju. Uvedba stigmografske metode, pri kateri so učenci risali v posebne, s točkami ali stigmami označene risanke, je bila posledica mišljenja, da učenec ni sposoben samostojnega upodabljanja. Prvi eksperimenti planiranega raziskovanja otroškega risanja so bili objavljeni leta 1870. Članki o likovno teoretičnem izobraževanju so bili natisnjeni v specializiranih revijah. Umetniške aktivnosti so še vedno zanemarjale simbolno, intelektualno in ekspresivno stran predmeta.¹⁷

Iz odredbe oblasti, ki so objavile Postave in ukazi za kranjsko ljudsko šolstvo, je razvidno, kakšne so bile težnje in cilji tega novega predmeta: »Učencem predvsem vaditi oko in roko, da bo roka trdna in oko bistro pri razločevanju oblik in mer, znati morajo risati prostore in predmete, ki jih ravne ploskve in preme ter krive črte omejujejo; usposobljeni naj bodo za risanje lažjih stvari po naravi. Vsakdanje življenje naj narekuje stvari, ki jih bodo učenci risali. V nižjih razredih (spodnja stopnja), naj učenci prerisujejo s table narisane lažje predmete. Na srednji in višji stopnji ljudske šole poteka risanje združeno z naukom o geometričnih oblikah. Učenci naj bodo usposobljeni risati kote, like in telesa. Zmožnejši učenci naj se vadijo risati preprostejše okraske, tlorise in zemljevide. Učitelju je na voljo, da sam pri risanju širi ali oži obseg splošnih smotrov kot tudi razrednih nalog; posebej naj pri tem pazijo, kaj potrebujejo dekleta!«¹⁸

Risanje je bilo prisotno v vseh razredih, razen v prvem. V drugem in tretjem so imeli po eno uro, od četrtega do osmega pa po dve uri tedensko. Zanimiv je odnos do izobraževanja žensk oziroma deklic, saj je bilo pri nekaterih predmetih njim namenjenih manjše število ur kot dečkom. Pri geometriji so bili učenci deležni dveh ur tedensko, medtem ko učenke le ene ure. M. Krajnc je učne načrte povzel tako: »Učni smoter določa, naj se učenec usposobi geometrične oblike pravilno razumeti, da se vadi v merjenju na oko in da bo znal upodabljati preproste predmete, ki nam jih ponuja življenje.

1. in 2. razred: Na tej stopnji se združuje učna snov risanja in pisanja in so predvidene vaje za pridobitev določene ročne spretnosti. V 2. razredu posnemajo predmete lažjih oblik iz stvarnega pouka.

16 Milovan Krajnc, Alenka Gerlovič, Helena Berce-Golob, *Od risanja do likovne vzgoje*, Ljubljana: Slovenski šolski muzej, 1982, str. 23.

17 Tacol, Tomšič Amon, Šupšakova, 2007, str. 14.

18 Postave in ukazi za kranjsko ljudsko šolstvo, Ljubljana, 1876.

3. in 4. razred: Vaje iz risanja raznih oblik, ki so sestavljene iz različnih črt, kotov, trikotnikov in štirikotnikov. Te oblike uporabljajo v zelo preprostih risbah. Pričnejo risati po strogo določenih nalogah.

5. in 6. razred: Učenci si razvijajo razumevanje pojmov: točka, črta, ploskev in telo. Sestavljajo like z ravnimi in krivimi črtami in uporabljajo pravilne mnogokotnike in krog. Rišejo lahek ploskovni okraski. Nadaljujejo z risanjem po diktatu in na pamet.

7. in 8. razred: Učenci rišejo težje sestavljene ploskovne okraske po predlogah: risbe stavb, sprednje strani tehničnih objektov, narisane z ravnilom, merilom in šestilom. Risanje po diktatu in na pamet. Učenci rišejo mreže geometrijskih teles in nato sestavljajo. – V obeh razredih je treba predmete izbirati glede na deklisna ročna dela.«¹⁹

Iz tega povzetka učnega načrta je razvidno, da je pri pouku risanja prevladovalo tehnično risanje, prerisovanje in risanje po spominu. 6. maja 1874 so izdali odredbo z navodili za pouk prostoročnega risanja v šolah. Učitelj je najprej motiv narisal na tablo, se z učenci o predmetu pogovoril, nato pa je svojo risbo zakril in učenci so jo narisali po spominu. V tej odredbi so učiteljem predstavljeni tudi učni pripomočki, orodja in materiali. Priporočena je tabla, ki ima na eni strani stigmografično mrežo, druga stran pa je brez črt oziroma pik.²⁰ Veliko učiteljev je bilo do razmer pri pouku risanja zelo kritičnih. Svoj pogled na obstoječe stanje in ideje za spremembe so zapisovali in objavljali v raznih takratnih učiteljskih časopisih, kot sta bila glasilo Zveze slovenskih učiteljskih društev – *Popotnik* in glasilo Slovenske šolske matice – *Pedagoški letopis*. Iz njihovih člankov je razvidno, da je bil takratni pouk za učence nezanimiv, da so pogrešali konkretne nasvete oziroma priročnike in da so bili naklonjeni spremembam in zelo napredni v svojih pogledih na poučevanje.

Med najbolj aktivnimi učitelji tistih časov lahko omenimo J. Mešička, ki je napisal članek O prostoročnem risanju brez stigem,²¹ Ivana Šega, ki je napisal članek z naslovom Risanje v ljudski šoli z ozirom na zahteve sedanjosti.²² Veliko učiteljev je videlo problem v preveliki povezavi risanja in geometrije ter premalo risanja narave in stvari, ki so otrokom blizu. Jakob Marin, učitelj iz Maribora, se v svojem članku Risanje v ljudski šoli²³ duhovito sprašuje o smiselnosti takega risanja z besedami: »Kaj naj rišemo? Tudi naučni načrt nam ničesa ne navede, ta nas le krmi s samimi tri-, štiri-, in x-kotniki, kakor bi človek živel od samih voglov in mnogokotnikov in bi se otroci v taki nežni starosti ne brigali za drugo kakor za pregrete pike, črte, mnogokotnike. To pa, kar človeka spremlja od zibeli do groba:

19 Kranjc et. al., 1982, str. 11.

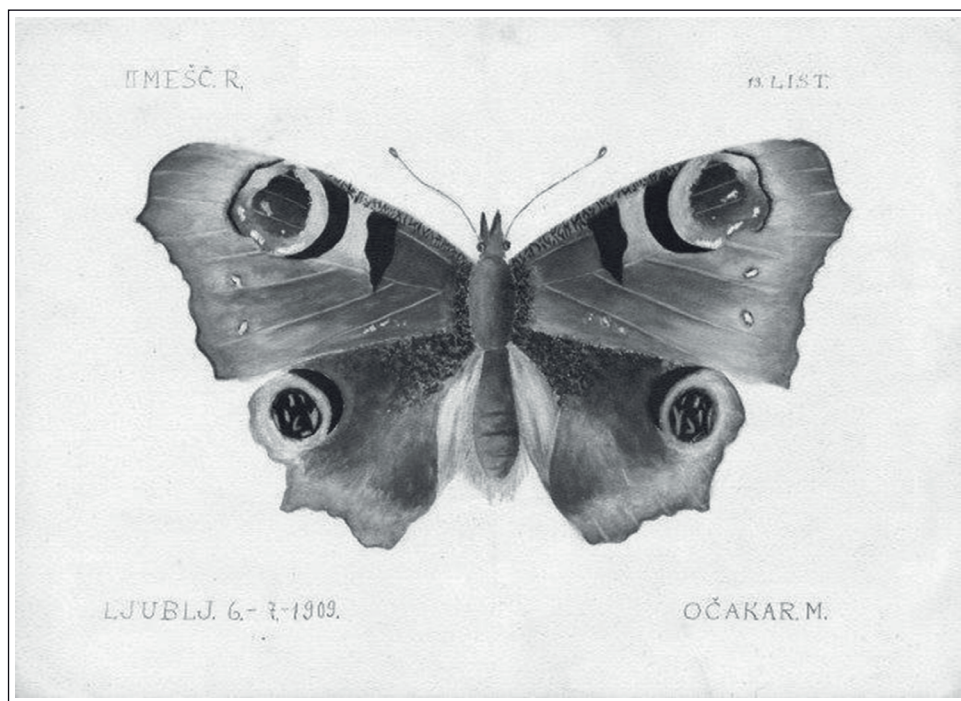
20 V Uredbi poduka v prostoročnem risanju v ljudskih šolah, Ministerialni ukaz od 6. maja 1874.

21 Josip Mešiček, O prostoročnem risanju brez stigem, *Popotnik*, letnik XIV, 1893, str. 49–51.

22 Ivan Šega, Risanje v ljudski šoli z ozirom na zahteve sedanjosti o otroku in njegovi duševnosti, *Popotnik*, letnik XXV, 1904, str. 263–269.

23 Jakob Marin, Risanje v ljudski šoli, *Popotnik*, letnik XXII, 1901, str. 80–83.

živo življenje, premet, narava – se prezira skriva in odlaša, kakor bi bilo treba, bog ve kakšnega umetnika, da nariše preprost obris krompirja, jabolka, ribe, petelina, noža, stola, omare idr.« Leta 1911 so učne načrte posodobili, kar je bilo najbolj razvidno v meščanskih šolah, nižjih gimnazijah in realkah. V meščanskih šolah so mladino izobraževali predvsem za obrtniške poklice in nadaljnje šolanje, zato so imeli risarsko področje bolj poudarjeno.²⁴ V posodobljenem učnem načrtu je bil večji poudarek na risanju po naravi in razvijanju čuta za estetiko, predviden je bil umetnostnozgodovinski pregled. Začeli so uporabljati glino za pomoč pri prostorski predstavi. Storjen je bil premik pri dojemu predmeta, kar je razvidno že pri zapisanem uvodnem cilju risanja, ki je v novem načrtu opredeljen kot splošno-izobraževalno sredstvo, s katerim razvijamo čut za obliko in lepoto.²⁵ Nove učne načrte so učitelji sprejeli z odobravanjem, problem pa so nekateri videli v pomanjkanju znanja učiteljev in pomanjkanju opreme. Do prve svetovne vojne do drugih sprememb ni prišlo.

*Primer likovnega izdelka iz leta 1909
(Andreja Jamnik Oblak, Odnos med likovno umetnostjo in šolskim
predmetom likovna umetnost v našem prostoru skozi čas, magistrsko delo,
UL PEF, str. 27, original hrani arhiv Slovenskega šolskega muzeja).*

²⁴ Krajnc et al., 1982, str. 26.

²⁵ Krajnc et al., 1982, str. 26.

Likovni pouk med obema svetovnima vojnama

Učitelji so takoj po vojni in nastanku nove države SHS, kasneje Kraljevine Jugoslavije, pričakovali sprejem nove šolske zakonodaje, vendar so najprej iz šol odpravili le nemški jezik in uvedli nekaj manjših sprememb (tudi zaradi pomanjkanja kadra), novo zakonodajo pa so sprejeli šele leta 1929. Poenotili so osnovno šolstvo na celotnem območju Jugoslavije. Šola je od takrat po celi državi trajala osem let in je bila namenjena tako dečkom kot deklicam. Nove učne načrte pa so sprejeli šele pet let kasneje, leta 1934.²⁶ Do uveljavitve novih načrtov so v šolah uveljaviličasne predmetnike in učne načrte. Število ur risanja se je v teh začetnih načrtih kljub vidnim novostim (svobodno risanje, bolj življenjska vsebina in motivi) zmanjšalo. Tudi po sprejetju nove zakonodaje se število ur ni bistveno povečalo, ampak je bilo v primerjavi s številom ur v času Avstro-Ogrske celo manjše. Se je pa pri risanju iz prejšnjega strogega geometrijskega in posnemovalnega dela razvilo bolj svobodno risarsko ustvarjanje.

Smoter iz novih učnih načrtov za osnovno šolo se je glasil: »Risanje usposablja učenca, da opaza predmete iz svoje okolice glede oblike in barve in da potem vse to preprosto in jasno nariše. Risanje razvija sposobnosti za slikovito izražanje duševnega življenja in tudi smisel za lepoto. Risanje ni samo učni predmet, ampak je tudi princip za vse učne predmete. Prva naloga je ustvarjanje in ostrenje vidnih predstav in razvijanje sposobnosti, da se te predstave izrazijo grafično.«²⁷ Iz tega smotra je vidno, da se je pogled na predmet močno spremenil in da ni šlo več le za golo posnemanje, kopiranje raznih geometričnih oblik, ki je služilo le razvijanju posnemovalnih sposobnosti. Največji poudarek risarskemu področju so dajali na realki, ki je bila srednja šola, kjer so obravnavali tudi opisno geometrijo, lepopis in likovno umetnost. Dijaki so se ukvarjali tudi z ornamentalnim risanjem, shematskim risanjem z opazovanjem umetnin, modeliranjem pa tudi s slikanjem. To slikanje je bilo sicer bolj barvanje okrasov, ki mu je bilo namenjenega malo časa.²⁸

Učitelji risanja so bili tako kot v času Avstro-Ogrske tudi v tem povojnem času zelo aktivni v pisanju raznih člankov in razprav. Z objavljanjem svojih prispevkov so želeli predvsem opozoriti na pomembnost risanja in umetnosti v vsakdanjem življenju in v šoli. Eden izmed bolj aktivnih učiteljev na tem področju je bil Franc Suher. V svojem članku K vzgoji v upodabljaljoči umetnosti²⁹ piše predvsem o tem, da je z umetniško vzgojo treba začeti zgodaj in zakaj mora risanje biti enakovreden predmet vsem drugim predmetom v šoli. Meni, da bi moralo biti risanje obvezen predmet v vseh šolah in da se mu mora nameniti sorazmerno

26 Srečo Zakrajšek, *Slovensko šolstvo v tranziciji*, Ljubljana: Biteks, 1995.

27 Krajnc et al., 1982, str. 6.

28 Krajnc et al., 1982, str. 16.

29 Franc Suher, K vzgoji v upodabljaljoči umetnosti, *Popotnik*, letnik XDII, 1921, str. 4–6.

toliko časa kot vsem drugim predmetom. Prav tako se ni strinjal s trditvijo nekaterih šolnikov, da je za risanje potreben poseben talent in da zato kot predmet ne more biti enakovreden drugim.

V obdobju po prvi svetovni vojni in do začetka druge svetovne vojne je predmet risanje doživel napredek (razen v številu ur) vsaj v teoriji in znotraj učnih načrtov. Žal pa je bil, sodeč po člankih raznih učiteljev, še vedno opredeljen kot dodaten, neenakovreden predmet. Sledila je druga svetovna vojna, ki je slovensko ozemlje spet razdelila in prinesla marsikatero spremembo v slovensko šolstvo.

Velika reforma likovnega pouka v osnovni šoli po drugi svetovni vojni

Iz učnega načrta, ki je izšel leta 1946, je razvidno, da so število ur pouka risanja takrat zmanjšali. V prvem in drugem razredu risanje ni bil samostojen predmet, risalo naj bi se ob raznih berilih, pri naravoznanstvu, zemljepisu in zgodovini; predlagajo risanje v skladu z letnimi časi, risanje prizorov iz narodnoosvobodilnega boja ter okraševanje prostorov ob narodnih praznikih in proslavah. Od tretjega do sedmega razreda pa je bil predmet obravnavan le enkrat tedensko. Glavni smoter risanja je bil, da naj učenec pri ustvarjanju podaja vsebino svojih predstav, izraža čustva, uživa in si krepi voljo. Spodbujali so organizacijo medšolskih in mednarodnih razstav otroških risb.

Leta 1950 so znova uvedli obvezno osemletno šolanje. Prva večja reforma šolstva pa je prišla leta 1958 in je uvedla kot edino obvezno osnovno šolanje osemletno osnovno šolo.³⁰ S to reformo se je popolnoma spremenil tudi predmet risanje, ki se je takrat preimenoval v likovni pouk. Leta 1954 je bila oblikovana komisija za likovni pouk, ki je bila sestavljena iz likovnih umetnikov, psihologov, pedagogov, učiteljev in vzgojiteljev. Njihova naloga je bila, da postavijo temelje novemu, reformiranemu likovnemu pouku.³¹

V skupnem delu so izoblikovali stališča do likovnega pouka: »Smoter likovnega pouka otrok ni zgolj pridobivanje koristnega znanja, ampak celostno oblikovanje osebnosti. Z likovno vzgojo otrok ustvarjamo temelje za kulturni razvoj posameznika in vsega naroda na specifično likovnem področju, na področju ustvarjanja z vizualnimi sredstvi. Načrti za likovni pouk morajo biti sestavljeni kot neprekinjen tok v osnovni šoli, v strnjeni povezavi od 1. do 8. razreda. Pouk mora biti v skladu s stopnjami otrokovega psihofizičnega razvoja in z značilnostmi otrokovega likovnega izražanja na ustrezni stopnji. Učitelj otroka ne poučuje, kako naj dela, ampak pripravi in posredno vodi njegovo ustvarjalno delo. Pouk je individualen, učitelj spoštuje in goji izrazne posebnosti vsakega učenca. Likovni

³⁰ Zakrajšek, 1995.

³¹ Alenka Gerlovič, *Likovni pouk otrok*, Ljubljana: Mladinska knjiga, 1968, str. 14.

pouk naj s primernim izborom tehnik zajame vse glavne veje likovnega ustvarjanja: risanje, grafiko, slikanje in kiparjenje in odpre pota v likovno oblikovanje.«³² O problemu premajhnega števila ur v višjih razredih je pisala tudi Alenka Gerlovič, priznana likovna umetnica in pedagoginja. Menila je, da je ena ura tedensko tako z vzgojnega stališča kot s stališča priprave in izvedbe dela pod spodnjo dopustno mejo in da tudi razni neobvezni krožki ne morejo nadomestiti manjkajočih ur niti ne morejo biti učinkovit dejavnik likovne vzgoje otrok.³³

Sodobna likovna vzgoja je svoje temelje dobila v reformi leta 1958. Predmet risanje se je končno preimenoval v likovni pouk in dobil povsem novo zasnovo. Takrat sprejeti učni načrt je poudarjal specifičen vzgojni pomen likovnega pouka, novost pa so bila tudi ločena področja risanja, slikanja, grafike, plastike in likovnega vrednotenja. Razvoj predmeta pa se s to reformo ni zaključil. Že leta 1968 je sledila nova reforma, ki je spet prinesla spremembe, tudi drugo ime.

Uvedba likovne vzgoje v osnovni šoli

Leta 1969 je Zavod za šolstvo SRS začel prenovu osnovnega šolstva. Ob tem so imenovali tudi komisijo za reformo likovnega pouka v osnovni šoli. S to prenovi so likovni pedagogi dosegli, da so se njihove ideje, ki so jih nekaj let preizkušali že v praksi in o njih tudi javno razpravljali, uzakonile. Likovni pouk se je preimenoval v likovno vzgojo. Uzakonjen je bil problemski pouk in vsa likovna področja so postala enakovredna in zastopana skozi celotno šolsko leto (risanje, slikanje, grafika, plastično oblikovanje, prostorsko oblikovanje in likovno vrednotenje). Prvič so v učnem načrtu zapisali materialne in prostorske pogoje in potrebe za izvedbo pouka ter uzakonili ekskurzijo v Narodno galerijo kot sestavni del sodobne likovne vzgoje.³⁴ Leta 1975 so pri likovni vzgoji uvedli nov način ocenjevanja, in sicer tristopenjsko ocenjevanje (zelo uspešno, uspešno, manj uspešno), ki je zamenjalo številčno ocenjevanje od 1 do 5. Učitelj naj bi napredek in razvoj učenca beležil sproti ob vsakem likovnem izdelku.³⁵

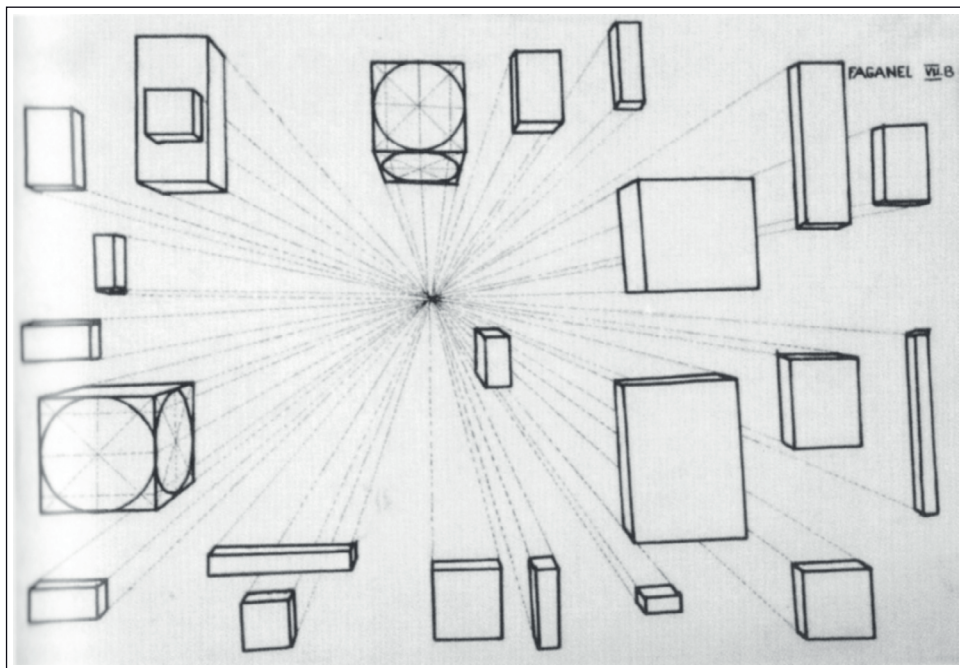
Leto 1980 je za likovno vzgojo prineslo novo prenovu. Glavne naloge likovne vzgoje so takrat videli v razvijanju, bogatenju in ohranjanju učenčevih sposobnosti za likovno izražanje in oblikovanje. Pri likovni vzgoji naj bi se učenci seznanili s prvinami likovne teorije kot osnovami likovnega mišljenja ter si razvijali čut za likovne predmete. Pri pouku naj bi se seznanili z likovnimi izrazili in se jih naučili samostojno uporabljati.

32 Prav tam, str. 75.

33 Prav tam, str. 7.

34 Bogomil Karlavaris, Helena Berce-Golob, *Likovna vzgoja: priročnik za učitelje razrednega pouka*, Ljubljana: DZS, 1991, str. 143.

35 Tonka Tacol, *Didaktični pristop k načrtovanju likovnih nalog; izbrana poglavja iz likovne didaktike*, Ljubljana: Debora, 1999, str. 56.

Geometrija in perspektiva (Tonka Tacol, Bea Tomšič Amon, Božena Šupšakova, Art education: retrospectives, perspectives, alternatives, 2007, str. 123).

V celotnem likovnem vzgojno-izobraževalnem procesu pa je bila glavna naloga likovnih pedagogov, da so učence s svojo ustvarjalnostjo usposabljali za doživljanje lepote v naravi, v umetninah ter za vrednotenje likovnih del, uporabnih predmetov in likovne problematike v okolju. Druga ključna naloga likovnih pedagogov je bila, da učence navajajo na razumevanje drugih medijev vizualne kulture. Učenec je postal aktiven sooblikovalec učnega procesa, ki ustvarja in za likovne probleme išče rešitve, ki so prilagojene njegovi starosti in razvojni stopnji.³⁶ Število ur likovne vzgoje je ostalo nespremenjeno, od prvega do šestega razreda dve uri tedensko, v sedmem in osmem pa le eno uro tedensko.

Obdobje devetletne osnovne šole

Junija 1999 je bila imenovana Predmetna kurikularna komisija za likovno vzgojo, katere člani so pripravili nove, prenovljene učne načrte za likovno vzgojo in izbirni predmet z likovnega področja v devetletni osnovni šoli. Vzporedno s komisijo so pri prenovi sodelovale tudi študijske skupine za likovno vzgojo.³⁷

³⁶ Bogomil Karlavaris, Helena Berce-Golob, *Likovna vzgoja: priročnik za učitelje razrednega pouka*, Ljubljana: DZS, 1991, str. 24.

³⁷ Tonka Tacol, Črtomir Freljih (ur.), *Likovna vzgoja v kurikularni prenovi*, Ljubljana: Debora, 1998.

V novih učnih načrtih so bili najprej zapisani opredelitev predmeta in splošni cilji. V razpredelnicah so bili za celotno devetletno šolanje navedeni likovni problemi, jasno opredeljena vsa likovna področja, in sicer risanje, slikanje, kiparstvo, prostorsko oblikovanje in grafika, ki so med seboj enakovredni, cilji reševanja likovnih problemov ter temeljni in minimalni standardi znanja. V učnem načrtu je bilo zapisano, da učenci odkrivajo lastno sposobnost ustvarjanja skozi likovno izražanje, razvijajo svojo motorično spretnost, izražajo svoja čustva, občutja in stališča ter se urijo za aktivno sodelovanje v kulturnem življenju. Pri likovni vzgoji naj bi se prepletalo tako teoretično kot praktično delo, saj se s tem dosega celosten likovni razvoj. Povezuje se tudi emocionalni, socialni in estetski razvoj učenca z likovnim izražanjem in pridobivanjem elementarnih spoznanj o likovnih pojmi in njihovih zakonitostih.³⁸

Ena glavnih nalog učitelja pri pouku likovne vzgoje je tudi izbira, oblikovanje in načrtovanje učnih ciljev, ki naj bi jih učenci dosegli v eni ali več urah oziroma v daljšem obdobju.³⁹ Splošni cilji likovne vzgoje, ki so jih takrat zapisali v učenem načrtu, so razvijanje opazovanja, predstavljivosti, likovnega mišljenja, spomina, domišljije, usvajanje znanja iz likovne teorije in ostrenje čuta za likovne vrednote, razvijanje motorične spretnosti in občutljivosti, razvijanje čuta za lepo in kritično vrednotenje svojih, vrstnikovih ter umetnikovih likovnih del, seznanjanje z razlikami in povezavami med likovnim in vizualnim svetom.⁴⁰ V učnem načrtu so zapisane tudi medpredmetne povezave. Z navedenimi predmeti učni načrt učitelja usmerja v iskanje možnih povezav z že usvojenimi pojmi na drugih predmetnih področjih. Učni načrt je bil napisan tudi za obvezen izbirni predmet likovno snovanje I, II in III, ki so si ga učenci lahko izbrali v sedmem, osmem in devetem razredu.

Likovni vzgoji sta od prenove leta 1999 do danes namenjeni po dve uri tedensko od prvega do petega razreda in le ena ura tedensko od šestega do devetega razreda. Najbolj prikrajšani so učenci v šestem razredu, saj so izgubili eno uro (v osemletki je bila ta starostna skupina v petem razredu, kjer so imeli po dve uri tedensko) in tudi nimajo izbirnega predmeta likovno snovanje, ki je namenjen učencem od sedmega do devetega razreda. V eni uri učenec ne more kontinuirano doživljati in razumeti likovnega problema ter ga reševati z likovnim izražanjem. Učenčevo ustvarjalno delo, spoznavanje in doživetje problema, zasnova ideje o njegovi rešitvi in rešitev z likovnim izražanjem se ob koncu petinštiridesetih minut praktično nasilno prekinja. Teoretičnega in praktičnega dela ni mogoče realizirati celostno, onemogočena je povezanost med čustveno, spoznavno in spretnostno ravno ob likovnem izražanju.⁴¹

³⁸ Prav tam.

³⁹ Tonka Tacol, Črtomir Frelj (ur.), *Likovna vzgoja v kurikularni prenovi*, Ljubljana: Debora, 1998, str. 21.

Tonka Tacol, *Likovno izražanje, Didaktična izhodišča za problemski pouk likovne vzgoje v devetletni osnovni šoli*, Ljubljana: Debora, 2003, str. 160–175.

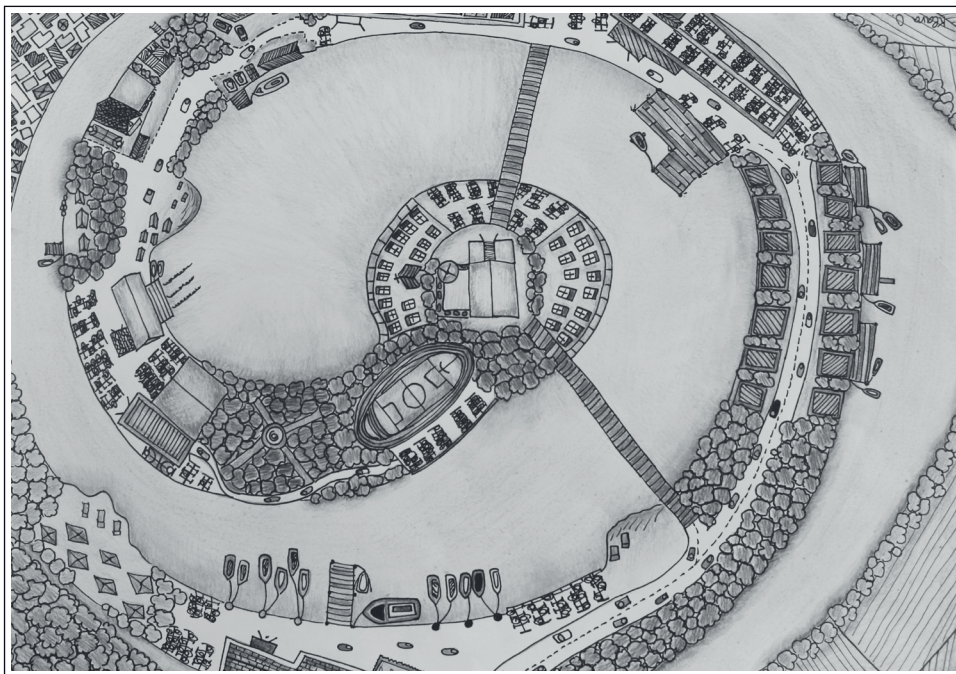
⁴⁰ Prav tam.

⁴¹ Prav tam.

Na kratko, danes

Učni načrt je bil posodobljen leta 2011. Ime predmeta je bilo spremenjeno v likovno umetnost, kar je daleč od vsebin in ciljev predmeta, ki se niso spremenili. Namesto ciljno-učnega načrtovanja danes govorimo o kompetencah učencev. Uvajamo tudi uporabo informacijsko-komunikacijske tehnologije in integrativni kurikulum oz. povezovanje predmetov in disciplin, predvsem vključevanje tem s področja vzgoje in izobraževanja za trajnostni razvoj.

Posebno poglavje predstavljajo likovne kolonije in natečaji za učence, ki imajo v Sloveniji bogato tradicijo. Leta 2018 je Likovni svet otrok, ki ga vsako leto organizira OŠ Šoštanj, prispel do jubilejne 50. izvedbe. Natečaj Bienale otroške grafike, ki ga organizira OŠ Žalec, je letos doživel 19. izvedbo. Bienalni natečaj Po Fabianijevih poteh, katerega tema je arhitektura v šoli in ga organizirajo OŠ Antona Šibelja – Stjenka Komen, OŠ Dutovlje, Društvo likovnih pedagogov Primorja in Društvo učiteljev geografije Slovenije bo letos doživel deveto izvedbo. Mednarodna kiparska kolonija mladih Črnomelj poteka od leta 2008. To so samo nekateri primeri. Likovne kolonije in natečaji očitno motivirajo tako učitelje kot učence in velikokrat tudi ponesejo kakovost slovenske likovne vzgoje v svet, kajti veliko učencev in mentorjev sodeluje pri mednarodnih natečajih in dobivajo nagrade.

Izdelek učenke OŠ Grm Novo mesto na 8. Bienalu otroškega prostorskega oblikovanja Po Fabianijevih poteh 2018, mentor Uroš Strugar (OŠ Antona Šibelja – Stjenka Komen et. al., katalog 8. Bienala otroškega prostorskega oblikovanja Po Fabianijevih poteh 2018, str. 29).

Izdelki učencev OŠ Livada na likovnem natečaju Likovni svet otrok 2018, mentor Vid Sevničar (OŠ Šoštanj, katalog likovnega natečaja Likovni svet otrok, 2018, str. 32-33).

Izdelek učenca OŠ dr. Aleš Bebler – Primož, Ankaran na likovnem natečaju 15. Bienale otroške grafike – Žalec 2011, mentor Vasja Nanut (OŠ Žalec, katalog likovnega natečaja Bienale otroške grafike – Žalec 2011, str. 13).

Če primerjamo opredelitev likovne vzgoje iz leta 1999, je imela zelo podrobno določene vsebine, ki so temeljile na likovnoformalni govorici. Sodobna likovna umetnost pa ne temelji na raziskovanju likovnega jezika, ampak ubira povsem nove izrazne poti, je medpredmetna in posega po različnih, tudi neliikovnih področjih. Posledica tega je, da so učenci, tudi če imajo dobro likovno formalno podlago, pogosto ob stiku s sodobno umetnostjo zmedeni. Pojavlja se torej razkorak med sodobnimi umetniškimi praksami in vsebinami šolskega predmeta likovna vzgoja oz. umetnost. Jasno se kaže, da je šolski predmet namenjen spoznavanju likovnega jezika, ki je osnova za pristop do vsega, kar temelji na vizualni naravi. Preprosto gre za učenje jezika, ki omogoča likovno komunikacijo. In to je praktično nemogoče enačiti z umetnostjo. Ob zaključku devetletne osnovne šole in s pridobljenimi kompetencami obvladavanja likovnega jezika se dijaki spustijo lahko v svet likovne umetnosti in lahko razumejo posebnosti sodobnega in zgodovinskega likovnega izražanja od prazgodovine do danes.

ZAKLJUČEK

Človek se že od nekdaj sporazumeva in izraža prek likovne ustvarjalnosti in umetnosti. V naši naravi je, da predmete in stvari, ki nas obkrožajo, opazujemo in vrednotimo tudi na podlagi vizualnih zaznav. Likovni jezik je del našega vsakdana in razvoj likovne kulture je izrednega pomena za življenje v vsaki skupnosti.⁴²

Predmet risanje je ob uvedbi v slovenske šole pomenil več ali manj razvijanje ročnih spretnosti, urjenje opazovanja in z veliko količino geometričnega risanja tudi razvijanje natančnosti. Pouk ni bil prilagojen učenčevi starosti in zmogljivosti niti ni razvijal otrokove ustvarjalnosti. Likovni pedagogi so se od uvedbe naprej "borili" za enakovredno sprejemanje in dojemanje predmeta s strani drugih učiteljev in laične javnosti. Položaj predmeta se je od samega začetka nedvomno popolnoma spremenil in izboljšal, vendar ga žal še vedno vsi ne sprejemajo kot enakovrednega "glavnim" predmetom, kot so matematika, slovenščina in tuji jeziki. To je razvidno tudi iz števila ur, namenjenih predmetu v višjih razredih osnovne šole. To je seveda neutemeljeno, saj je likovna vzgoja s svojimi cilji predmet, ki združuje tako izobraževanje kot vzgojo in postavlja temelje za oblikovanje učenčevih stališč do sveta, vrednot in je razvoj likovne kulture zato ključnega pomena v vzgojno izobraževalnem procesu. Prehodili smo dolgo pot sprememb, da učencem zagotovimo pouk, pri katerem razvijajo celovito osebnost, ustvarjalno svobodo in v kateri ima vsak učenec priložnost, da razvija lastne potenciale in se s tem pripravlja za prihodnost, ki je verjetno bolj kot kadarkoli prej v zgodovini popolna neznanca. Ustvarjalnost ni lastnost izbranih, ampak osebna značilnost, ki se razvija z izkušnjami v primernem okolju.

42 John Swift, John Steers, A Manifesto of Art in Schools, *Journal of Art & Design Education* 18 (1), 2002, str. 7–13.

Okolje nas na vsakem koraku vizualno nagovarja. Govorimo o vizualnem onesnaževanju bivalnega okolja, o videzu večne mladosti, o stereotipih lepote, ki je najprej vidna, o modnih trendih, ugodju in skladnosti, ki jih dojemamo z vidom. Brez vizualnega v digitalnem komuniciranju si danes več ne predstavljamo življenja. Žal se še marsikdo ne zaveda, da »govorimo« v jeziku, ki ga moramo nujno obvladati v svetu ponudbe, povpraševanja in pogostega vizualno likovnega manipuliranja. Prepričanje, da je likovna vzgoja le namenjena spoznavanju likovne umetnosti kot dela splošne kulture, je kratkovidno in površno. Razvijanje sposobnosti vizualnega opazovanja, vizualnega in kreativnega mišljenja, kritičnega vrednotenja, domišljije, sposobnosti načrtovanja dela, tehnične in motorične občutljivost so vzgojni cilji predmeta, ki so bistveno trajnejši od golega izobraževanja.

Viri in literatura

- Ambrožič, Katarina: *Pota k Moderni in Ažbetova šola v Münchnu*. Ljubljana: Moderna galerija, 1988.
- Cencič, Majda: Aktualnost Komenskega v sedanji slovenski pedagogiki. V: Barbara Sitarska, Anna Kožuh (ur.), *Contemporary perceptions of John Amos Comenius*, Siedlce: Wydawnictwo Uniwersytetu Przyrodniczo-Humanistycznego, 2017, str. 239–252.
- Ciperle, Jože; Vovko, Andrej: *Šolstvo na Slovenskem skozi stoletja*, Ljubljana: Slovenski šolski muzej, 1987.
- Comenius, *Didática Magna*, São Paulo: Martins Fortes Editora, 1997.
- Eisner, Elliot: *The Arts and the Creation of Mind*, New Haven & London: Yale University Press, 2002.
- Gerlovič, Alenka: *Likovni pouk otrok*, Ljubljana: Mladinska knjiga, 1968.
- Hall, James: *The Self-Portrait_A Cultural History*, London: Thames & Hudson, 2014.
- Hickman, Richard: *Why We Make Art and Why it is Taught*, Bristol: Intellect Books, 2005, str. 73–93.
- Jamnik Oblak, Andreja: *Odnos med likovno umetnostjo in šolskim predmetom likovna umetnost v našem prostoru skozi čas, magistrsko delo*, mentor: Bea Tomšič Amon, somentor: Darij Zadnikar, Ljubljana: Pedagoška fakulteta, 2016.
- Jontes, Breda: *Likovni razvoj in otroška risba*, Ljubljana: Pedagoška fakulteta, 2001.
- Karlavaris, Bogomil; Helena Berce-Golob, *Likovna vzgoja: priročnik za učitelje razrednega pouka*, Ljubljana: DZS, 1991.
- Krajnc, Milovan; Gerlovič Alenka; Berce-Golob, Helena: *Od risanja do likovne vzgoje*, Ljubljana: Slovenski šolski muzej, 1982.

- Machón, Antonio: *Children's Drawings: The Genesis and Nature of Graphic Representation: A Developmental Study*. Madrid: Fibulas, 2013.
- Marin, Jakob: Risanje v ljudski šoli, *Popotnik*, letnik XXII, 1901, str. 80–83.
- Mešiček, Josip: O prostoročnem risanju brez stigem, *Popotnik*, letnik XIV, 1893, str. 49–51.
- Müntz, Eugène, *Michelangelo 1475–1564*, London: Grange Books, 2006.
- Novi učni načrti za risanje, *Popotnik*, letnik XXXIII, št. 3, 1912, str. 70–75.
- O novem predmetniku za likovni pouk, *Prosvetni delavec*, št. 7, 1960.
- OŠ Antona Šibelja – Stjenka Komen, OŠ Dutovlje, Društvo likovnih pedagogov Primorja, Društvo učiteljev geografije Slovenije, katalog 8. Bienala otroškega oblikovanja Po Fabianijevih poteh, Štanjel, 2018.
- OŠ Karla Destovnika-Kajuha Šoštanj, katalog 50. razstave Likovni svet otrok 2018, Šoštanj, 2018.
- OŠ Žalec, katalog 15. Bienala otroške grafike – Žalec 2011, Žalec, 2011.
- Problemi likovne vzgoje – ob ustanovnem občnem zboru Društva likovnih pedagogov, *Prosvetni delavec*, št. 12, 1960.
- Program življenja in dela osnovne šole, učni načrt za likovno vzgojo, Ljubljana: Zavod SRS za šolstvo, 1983.
- Read, Herbert: *Education for Peace*, London, New York: Routledge, 2011.
- Ricci, Corrado: *L'arte dei bambini*, Bologna: Nicola Zanichelli, 1887.
- Richman-Abdou, Kelly: *Picasso's Incredible Childhood Paintings Reveal a Different Side of the Modern Artist*, <https://mymodernmet.com/picasso-early-work/august-27>, 2018, Photo: Wiki Art Public Domain)
- Ruskin, John: *Lectures on Art*, Oxford: Arc Manor, 2008.
- Suher, Franc: K vzgoji v upodablajoči umetnosti, *Popotnik*, letnik XDII, 1921, str. 4–6, 57.
- Suher, Franc: O pomenu risanja, *Učiteljski tovariš*, 1921, str. 46–49.
- Swift, John; Steers, John: A Manifesto of Art in Schools, *Journal of Art & Design Education* 18 (1), 2002, str. 7–13.
- Šega, Ivan: Risanje v ljudski šoli z ozirom na zahteve sedanosti o otroku in njegovi duševnosti, *Popotnik*, letnik XXV, 1904, str. 263–269.
- Tacol, Tonka; Tomšič Amon, Bea; Šupšakova, Božena: *Art education: retrospectives, perspectives, alternatives*. Bratislava: Digit, 2007.
- Tacol, Tonka: *Likovno izražanje, Didaktična izhodišča za problemski pouk likovne vzgoje v devetletni osnovni šoli*, Ljubljana: Debora, 2003.
- Tacol, Tonka: *Didaktični pristop k načrtovanju likovnih nalog; izbrana poglavja iz likovne didaktike*, Ljubljana: Debora, 1999.
- Tacol, Tonka; Frelih, Črtomir (ur.): *Likovna vzgoja v kurikularni prenovi*, Ljubljana: Debora, 1998.
- The Yorck Project, 10.000 Meisterwerke der Malerei (DVD-ROM), distributed by DIRECTMEDIA Publishing GmbH, ISBN: 3936122202, 2002, public domain.
- Zakrajšek, Srečo: *Slovensko šolstvo v tranziciji*, Ljubljana: Biteks, 1995.

Povzetek

Likovna vzgoja kot šolski predmet ima približno dvestoletno tradicijo. V obdobju razsvetljenstva je risanje ustrezalo praktičnim potrebam proizvodnje, izobrazbe za obrt in vojske. Cilji predmeta so bili usmerjeni k razvijanju opazovalnih veščin, likovnega spomina barv in oblik ter tehnične predstavitve objektov. Predmet, imenovan risanje, je ob uvedbi v slovenske šole pomenil razvijanje ročnih spretnosti, urjenje opazovanja in geometrično risanje ter razvijanje natančnosti. Učenci so prerisovali učiteljeve risbe. Cilji niso bili prilagojeni otrokovi starosti in razvojni stopnji. Z reformo šolstva leta 1958 je bil narejen izjemno velik korak naprej. Predmet se je preimenoval v likovni pouk in glavni smoter je bil celostno oblikovanje osebnosti. Od te reforme naprej je bilo še nekaj sprememb učnih načrtov, ki so predmet preimenoval v likovno vzgojo, potem likovno umetnost, uvedle problemski način poučevanja in kot osnovna cilja postavila poznavanje likovnega jezika in razvoj ustvarjalnosti.

Zusammenfassung

Kunstunterricht in Slowenien und im breiteren räumlich-historischen Kontext

Bea Tomšič Amon

Die Kunst als Schulfach hat eine etwa zweihundertjährige Tradition. Im Zeitalter der Aufklärung entsprach das Zeichnen den praktischen Bedürfnissen der Herstellung, der Ausbildung für Handwerk und des Militärs. Ziel der Kunsterziehung war es, Beobachtungsgabe, künstlerisches Gedächtnis von Farben und Formen sowie technische Präsentation von Objekten zu entwickeln. Die Einführung des Zeichnens in slowenischen Schulen bedeutete die Entwicklung manueller Fähigkeiten, die Praxis der Beobachtung und des geometrischen Zeichnens sowie die Entwicklung der Präzision. Die Schüler haben die Zeichnungen des Lehrers abgezeichnet. Die Lernziele wurden nicht an das Alter und den Entwicklungsstand des Kindes angepasst. Mit der Bildungsreform von 1958 wurde ein äußerst großer Schritt nach vorne gemacht. Die Kunsterziehung wurde in Kunstunterricht umbenannt und der Hauptzweck war die ganzheitliche Persönlichkeitsbildung. Seit der erwähnten Reform gab es einige Änderungen in den Lehrplänen, die das Fach in Kunsterziehung und dann in bildende Kunst umbenannten, eine problembasierte Lehrmethode einführten und das Wissen über Kunstsprache und die Entwicklung von Kreativität als grundlegende Ziele festlegten.

Tatjana Hojan*

Zveza slovanskih učiteljskih društev v Julijski krajini

*Association of Slavic Teacher Societies in Friuli-Venezia
Giulia*

Izvleček

Prispevek obravnava delo Zveze slovanskih učiteljskih društev v Julijski krajini, ki je bila ustanovljena pred stotimi leti. V uvodu je opisan politični položaj Slovencev in Hrvatov na ozemlju, ki je po mirovni pogodbi pripadel Italiji. Nato je opisano delovanje zveze, ki so jo ustanovili februarja 1920 v Trstu in je izdajala tudi publikacije. To so bile: pedagoški časopis *Učiteljski list*, ki je izhajal od 1920 do 1926, mladinska lista, slovenski *Novi rod*, ki je izhajal med letoma 1921 in 1926, in hrvaški *Naša nada*, ki je izhajal od 1921 do 1922, ter *Ročna zapisnika za leti 1922 in 1923*. Opisani so izobraževalni tečajji, ki jih je prirejela Zveza, zelo uspešen pevski zbor, samopomoč in sekcija za sestavo učnih knjig.

Abstract

The article talks about the work of the Association of Slavic Teacher Societies in Friuli-Venezia Giulia, founded a hundred years ago. The introduction describes the political position of Slovenes and Croats in the area which were granted to Italy by peace treaty. This is followed by a description of the activities of the association, founded in February 1920 in Trieste, which also published various publications. These were: the pedagogical newspaper *Učiteljski list* between 1920 and 1926, the Slovene youth newspaper *Novi rod* between 1921 and 1926, the Croatian youth newspaper *Naša nada* between 1921 and 1922, and the record book *Ročni zapisnik* for 1922 and 1923. The article also describes the educational courses organised by the association, the very successful choir, self-help and the section within the association responsible for writing teaching books.

Ključne besede: učiteljska društva, Primorska, *Učiteljski list*, izobraževalni tečajji

Key words: teacher societies, Primorska, *Učiteljski list*, educational courses

Po razpadu Avstro-Ogrske je Italija na podlagi Londonskega pakta iz leta 1915 zasedla Goriško-Gradiščansko, Trst in okolico, Istro, del Notranjske, pozneje

* Tatjana Hojan, prof. slovenskega jezika, bibliotekarska svetovalka SŠM v p., Ljubljana, e-pošta:tatjana.hojan@gmail.com

še Reko in del Dalmacije. Tako so se številni Slovenci in Hrvati znašli pod Italijo, ki je kmalu začela izvajati ostre ukrepe proti vsem, ki bi utegnili ogroziti italijanske interese na zasedenem ozemlju, ter jih poitalijančevati. Že leta 1920 so požgali slovenski Narodni dom v Trstu, nato pa še hrvaški Narodni dom v Pulju. Številni intelektualci so bili preganjani; veliko se jih je izselilo v Jugoslavijo in druge države. Smrtni udarec pa je slovenskim in hrvaškim šolam zadala Gentilejeva šolska reforma leta 1923. Ta je s šolskim letom 1923/24 določila za učni jezik italijanščino v osnovnih šolah, najprej v prvem razredu in naslednja leta še v vseh drugih. Slovenski in hrvaški učitelji so bili odpuščeni ali pa so jih poslali daleč v notranjost Italije.

Razpuščali so slovenska in hrvaška kulturna, športna in gospodarska društva ter zatrli ves slovenski in hrvaški tisk.¹

Do konca prve svetovne vojne so bila vsa primorska učiteljska društva članice Zaveze avstrijskih jugoslovanskih učiteljskih društev s sedežem v Ljubljani. Z razpadom Avstro-Ogrske so se spremenile meje države in z novo razmejitvijo so primorska učiteljska društva izgubila zvezo s centralo v Ljubljani. Pobudo za ustanovitev nove učiteljske zveze je dal Anton Grmek, učitelj pri Sv. Ivanu. Obiskal je devet učiteljskih društev na Primorskem: tolminsko, goriško, logaško, idrijsko Slomškovo zvezo, postojnsko, sežansko, koprsko, tržaško in učiteljsko društvo istrskih Hrvatov. Že 16. novembra 1919 so se na svetoivanski šoli v Trstu zbrali zastopniki vseh učiteljskih društev in sklenili ustanoviti osrednjo organizacijo. Ta naj bi skrbela za jugoslovansko šolstvo in ščitila moralne in materialne koristi učiteljskega stanu. V njen delokrog pa bo spadalo tudi kulturno in vzgojno delo zunaj šole.

1. in 2. februarja 1920 so učitelji pri Sv. Ivanu sklicali prvo delegacijsko zborovanje in s tem je bila ustanovljena Zveza jugoslovenskih učiteljskih društev v Trstu. Za predsednika je bil izvoljen Anton Grmek, za tajnika svetoivanski učitelj Silvester Rode, za blagajnika Karel Gruntar, učitelj v Rojanu. V širši odbor so bili izvoljeni vsi predsedniki okrajnih učiteljskih društev. Ustanovljene so bili tri sekcije: organizacijska, šolsko-politična in za zunajšolsko delo. Razpravljali so o šolah na zasedenem ozemlju, o njihovem nadzorovanju, o nastavljanju učiteljev in šolskih knjigah. Zahtevali so, da oblast prenese sedež slovenskega učiteljskega društva iz Tolmina in slovenske realke iz Idrije v Gorico. Zahtevali so dovoljenje za uvoz šolskih knjig iz Jugoslavije.²

Naslednje zborovanje Zveze, ki se je preimenovala v Zvezo slovanskih učiteljskih društev, je bilo 5. in 6. avgusta istega leta v Trstu. Na njem so protestirali proti preganjanju učiteljstva. Sklep je bil: »Zveza slovanskih učiteljskih društev v Trstu protestira proti zasledovanju učiteljstva, zahteva preklic premeščenj, ki so se izvršila brez disciplinarnih preiskav, in izjavlja, da bo izvajalo učiteljstvo po-

1 Marisa Škerk Kosmina, *Učiteljski list*, 1991, str. 5.

2 Minka Pahor, *Zveza slovanskih učiteljskih društev v Julijski krajini, Jadranski koledar 1980*, str. 217.

sledice, ako bo vztrajala oblast pri svojih zakonolomnih odločitvah.« Sprejeli so tudi resolucijo, ki je zahtevala, da se prejemki učiteljstva regulirajo draginjskim razmeram primerno, ker so do sedaj nezadostni. Tudi tokrat so predlagali, naj se slovensko učiteljišče z naslednjim šolskim letom obnovi v Gorici. Na zavodu pa naj poučujejo akademsko izobraženi profesorji. Ugovarjali so tudi proti obvezni vpeljavi italijanščine na ljudskih šolah, kjer se ni že prej poučeval tuj jezik. Sklenili so vstopiti v socialistično Delavsko zbornico v Trstu.³ Vendar ta ni sprejela Zveze.

V prvem letu delovanja Zveze je bilo v tržaškem društvu 152 članov, v goriškem 120, tolminskem 81, logaškem 41, v idrijski Slomškovi zvezi 28, v poštojnem društvu 98, v sežanskem 57, koprskem 28 in v hrvaški Istri 180 članov.

V letu 1921 je bilo v Zvezi kar nekaj nesporazumov. Nekateri učitelji so hoteli, da bi bila Zveza samo pedagoška organizacija, drugi pa so zahtevali, naj bi branila stanovske in materialne koristi članstva. Zveza je lahko ugotovila tudi, da je prešibka, da bi lahko pomagala prizadetim učiteljem in ustavila preganjanje, ki je bilo vedno hujše. Zelo je odmevala tudi izjava člana Zveze Ferda Kleinmayerja na deželni šolski konferenci aprila 1921. Šolska oblast je sklicala primorske učitelje na konferenco, kjer naj bi sestavili predloge za organizacijo šolstva in ureditev pravnega položaja učiteljstva. Tam je Kleinmayer poleg izčrpnega poročila o predlogih slovenskih učiteljev izrazil tudi zvestobo domovini Italiji, kar je člane Zveze zelo razburilo. Šele maja tega leta so bila potrjena pravila Zveze, ki so izšla v Učiteljskem listu. V njih je bil opisan namen Zveze: »Zveza je nepolitično društvo ter se ima namen potezati za moralno in materialno korist udov svojih članic.«⁴

Na delegacijskem zborovanju Zveze 10. in 11. septembra 1921 je tajnik društva poročal o delu Zveze v preteklem obdobju. Vlada je ugodila njihovi zahtevi po uvozu znanstvenih in leposlovnih knjig. Protest Zveze proti preganjanju učiteljstva je bil uspešen, saj je vlada pristala na to, da se uvedejo disciplinske preiskave, preden obsodijo učitelja.⁵

Na tem zborovanju so se nasprotja v Zvezi v glavnem uredila in prevladalo je stališče, naj se odločno bori za pravice učiteljstva in šole.

Leta 1922 je bilo delegacijsko zborovanje Zveze od 7. do 9. julija v Gorici. Razpoloženje je bilo tokrat optimistično, urednik Učiteljskega lista Jože Pahor ga je opisal tako: »Ta čas je Zveza slov. učiteljstva Julijske krajine trdnješa kakor kdaj poprej. Tudi mi smo imeli svoje notranje boje, toda če vsa znamenja ne varajo, smo jih izbojevali, koristi stanu in šole so bile močnejše, kakor nasprotja med nami, poštenje in idealizem stanu sta ojačila centrifugalne sile v organizaciji, ki je ostala krepka in enotna vzlic notranjim in zunanjim težkočam. Zadoščenje ima,

3 Delegacijsko zborovanje »Zveze slovanskih učiteljskih društev« v Trstu, *Učiteljski list*, 1920 (16. 8.), str. 1–2.

4 Pravila Zveze slovanskih učiteljskih društev Julijske Benečije v Trstu, *Učiteljski list*, 1921 (1. 7.), str. 6.

5 Delegacijsko zborovanje v Vipavi, *Učiteljski list*, 1921 (16. 9.), str. 2.

kdor je s svojimi prizadevanji pripomogel, da se je Zveza v težkih dneh in vkljub sovražnim silam utrdila in razrasla.«

Tega leta so pri generalni civilni komisiji v Trstu ustanovili posvetovalno komisijo za šolske zadeve. Iz vrst učiteljstva sta bila zanjo izbrana Ferdo Kleimayr in Avgust Rajčič. Vodstvo Zveze je sklicalo sejo, na kateri sta delegata dobila direktive, o katerih bodo razpravljali v tej komisiji. Delokrog te komisije pa je bil majhen, ker je bil njen namen dati nasvete oblastem. Direktive članoma so bile obsežne, med njimi ureditev učiteljskih plač, nadzorstvo šol s strokovno usposobljenimi učitelji, ustanovitev obrtno-nadaljevalnih šol in kmetijskih tečajev za učitelje, učiteljišče naj bo v Gorici, učitelji morajo imeti pasivno volilno pravico.

Zveza je v letu 1922 pri oblasteh protestirala, ker italijanski učitelji na slovenskih šolah niso znali slovenščine, oblast si je ta protest zapisala. V tem letu je Zveza štela 11 društev s 749 člani.⁶

Leto 1923 je Zvezi prineslo številne težave. Goriško in tolminsko učiteljsko društvo ni smelo zborovati, ker jima oblast ni dala dovoljenja. Že v začetku leta so aretirali Alojzija Hreščaka in Jožeta Pahorja, pomembna člana Zveze, odpustili so številne učitelje, predčasno upokojili urednika hrvaškega dela Učiteljskega lista Vinka Šepića. Vendar pa so 9. in 10. julija kljub temu sklicali peto delegacijsko zborovanje v Gorici. Bilo je zelo dobro obiskano.

Na volitvah je bil na mesto tajnika izvoljen Jože Pahor. Govorili so o novi Gentilejevi šolski reformi. Ta je šolsko obveznost razširila na pet let, kar je pomenilo nazadovanje, saj je bila doslej osemrazredna. Sprejeli so resolucijo, naj ostane stara šolska obveznost, in predlagali, da se učiteljišče v Tolminu prenese v kak kulturni center, na primer v Gorico. Na zborovanju so govorili tudi o sodelovanju z učitelji italijanske narodnosti, s katerimi so se že sestali v Vidmu in predlagali, da se ti sestanki nadaljujejo.⁷

Leta 1924 je bilo delegacijsko zborovanje spet v Gorici. Predsednik Zveze je v govoru ob odprtju povedal, da ne more ob koncu tega leta povedati nič dobrega. To je bilo leto potujčevanja šol in odpuščanja učiteljev, sploh je bilo to leto za učitelje najhujše po vojni.⁸ Nova šolska reforma je pokazala svoje slabe plati, tudi obstoj Zveze je bil ogrožen. Izgubili so veliko članov, od 716 na začetku leta 1923 jih je bilo na koncu leta le 569.⁹ Najbolje so delovali še samoizobraževalni krožki.

Preganjanje slovenskih in hrvaških učiteljev se je nadaljevalo z disciplinskimi preiskavami, odpuščanjem in premeščanjem. Tudi nekatera društvena zborovanja so bila prepovedana. Na VII. delegacijskem zborovanju Zveze v Gorici 1. in 2. avgusta 1925 je tajnik podrobno poročal o delu Zveze v enoletnem obdobju. V njem se je izvršila čistka v posameznih društvih, odpadli so nezainteresirani in

6 Delegacijsko zborovanje v Gorici, *Učiteljski list*, 1922, str. 161–63.

7 V. delegacijsko zborovanje Zveze, *Učiteljski list*, 1923, str. 179–80.

8 VI. delegacijsko zborovanje Zveze, *Učiteljski list*, 1924, str. 113.

9 Marisa Škerk Kosmina, *Učiteljski list*, 1991, str. 15.

nedelavni člani. Omenil je, da so ohranila svoje članstvo prav tista društva, ki so »imela najtežji boj za obstanek in so ta boj odločno sprejela«.¹⁰

Posebej je tajnik poročal tudi o intervencijah Zveze v posameznih primerih premeščanja in odpuščanja učiteljev. Vodstvo Zveze je posredovalo, kolikor je moglo, ampak organizacij zdaj ne upoštevajo, ampak jih celo pobijajo. Učiteljstvo je tako prepuščeno samo sebi.

V šolskem letu 1925/26 si je Zveza postavila predvsem dva cilja: boriti se za obstoj in širjenje izobraževalnega dela. Oblast je takrat izvajala hud pritisk za vpis v učiteljski fašistični sindikat ANIF, vendar večina članov Zveze temu ni nasedla. Zveza je pripravljala osmo delegacijsko zborovanje, ki naj bi bilo v Gorici 31. julija in 1. avgusta. Najavljen je bil tudi koncert učiteljskega pevskega zbora, za katerega je oblast dala dovoljenje. Vendar je tik pred začetkom zborovanja predstavnik oblasti izjavil, da sta zborovanje in koncert prepovedana. 3. avgusta 1926 je bila Zveza razpuščena, njeno premoženje zaplenjeno, razpuščena so bila tudi vsa okrajna učiteljska društva.¹¹

Učiteljski list

Že na prvem delegacijskem zborovanju ustanovljene Zveze 1. februarja 1920 so sklenili izdajati svoje glasilo Učiteljski list, »kjer se bodo obravnavala poleg strogo strokovnih, tudi obče kulturna vprašanja, ki bi utegnila zanimati tudi širšo javnost«. Za izdajo lista je bil odgovoren »organizatorični odsek«. Ta bo izhajal dvakrat na mesec, vsakega 1. in 16. dne in ga bo vsak član Zveze dobil zastoj. Za urednika je bil predlagan Janko Samec, za urejanje hrvaških člankov pa Josip Brnobić iz Pazina.¹²

Prva številka je izšla 1. marca 1920, tiskali so ga v tržaški tiskarni Edinost. Prvi dve leti je urejal slovenski del lista Janko Samec, nato pa vse do prepovedi izdajanja Jože Pahor. Hrvaški del je urejal Vinko Šepić. Odgovorni urednik je bil do 14. številke Silvester Pertot, nato pa Jože Pahor. List so vzdrževali člani Zveze. Prvi dve leti je imel list dve strani velikega formata, nato se je format zmanjšal in list razširil na štiri strani. Izhajal je v 700 izvodih. V prvem letniku je izšlo 20, v drugem 24, v tretjem 36, v četrtem 33, v petem 24, v sedmem, zadnjem letniku pa 14 števil. Zadnja številka je izšla 15. julija 1926. Slovenske članke je sprejemalo uredništvo v Trstu, hrvaške pa Josip Brnobić v Pazinu.¹³

10 VII. delegacijsko zborovanje v Gorici, *Učiteljski list*, 1925, str. 123.

11 Minka Pahor, *Zveza slovanskih učiteljskih društev v Julijski krajini, Jadranski koledar*, 1980, str. 221.

12 Silvij Rode, *Ustanovitev »Zveze jugoslovenskih učiteljskih društev« v Trstu, Učiteljski list*, 1920 (1. 3.), str. 2-3.

13 Marisa Škerk Kosmina, *Učiteljski list (1920-1926)*, 1991, str. 8.

Največ so v list pisali učitelji, od teh največ uredniki lista Janko Samec, Jože Pahor in Vinko Šepić. Veliko prispevkov imajo tudi Josip Ribičič, Stano Kosovel, Alojzij Hreščak, Ferdo Kleinmayr in Vladimir Martelanc.

List je spremljal delo Zveze, poročal o njenih sestankih in zborovanjih, o revijah, ki jih je izdajala, tečajih in samoizobraževalnih akcijah ter pevskem zboru. Podrobno je opisal tudi delo posameznih slovenskih učiteljskih društev. Obravnaval je slovansko šolstvo v Italiji, Jugoslaviji in v svetu, šolsko reformo, učne načrte in učbenike. Tako je pisal o ameriški šoli, šolstvu v Veliki Britaniji, Nizozemski, Sovjetski zvezi, Danski in drugod. Zelo veliko je pisal o položaju učiteljstva, njegovi osebnosti, plačah, pokojninah, namestitvah in premestitvah. Prinašal je tudi članke didaktične, pedagoške in psihološke vsebine, sledil kulturnemu dogajanju, obveščal o novih knjigah, revijah, o glasbi in gledališču. Zanimivi so bili članki študenta komunista Vladimirja Martelanca, ki je razlagal umetnost z marksistično filozofijo.

Zelo obsežno je list poročal o posameznikih, domačih in tujih učiteljih, pesnikih, pisateljih in politikih.¹⁴

Mladinski list

Že na ustanovnem občnem zboru Zveze 1. in 2. februarja 1920 je tolminsko učiteljsko društvo predlagalo izdajanje lista za mladino. Za to naj bi poskrbel izvoljeni organizacijski odsek. Septembra so na seji odbora Zveze sklenili izdajati mladinska lista s slovenskim in hrvaškim jezikom. Za hrvaškega je že začel zbirati gradivo Vinko Šepić. Uredništvo slovenskega lista je 16. septembra objavilo poziv slovenskim in hrvaškim književnikom, ki žive v Italiji, da pošljejo svoje naslove. Javilo se je večje število pesnikov in pisateljev, ki so obljubili prispevke v listih. Novi rod je pričel izhajati v drugi polovici januarja 1921, urednik je bil Janko Samec, hrvaški list *Naša nada* pa je začel izhajati aprila 1921. Urednik Vinko Šepić je ob koncu leta 1921 odstopil in na seji odbora 8. januarja 1922 je bilo sklenjeno, da *Naša nada* preneha izhajati, ker ima premalo naročnikov. Je pa Šepić nato začel izdajati nov list *Mladi Istranin*, ki je bil priloga Pučkog prijatelja.

30. oktobra 1922 je bil na seji organizacijskega odseka za urednika Novega roda imenovan Josip Ribičič. List je urejal do zadnjega letnika 1923/24, nato se je preselil v Jugoslavijo. Uredništvo je prevzel Jože Pahor. Leta 1925 je organizacijski odsek prenehal delovati in svoje delo prepustil vodstvu organizacije, ki je skrbelo za tisk. 28. novembra 1925 je izšel v državnem uradnem listu zakon o društvih, ki je bil naperjen zlasti proti slovanskim prosvetnim in športnim društvom. Zato je bilo v zadnjem letu izhajanja Novega roda veliko prepovedi in težav pri naročanju lista. Avgusta 1926 je bila Zveza razpuščena in med drugim zaplenjeni vsi letniki Novega roda.¹⁵

¹⁴ Tatjana Hojan, *Učiteljski list*, Bibliografsko kazalo 1920–1926, 1991.

¹⁵ Tatjana Hojan, *Zveza slovenskih učiteljev in njeno delo za mladinski list*, *Annales*, 1991, str. 187–192.

V Novem rodu so sodelovali številni takratni pisatelji, pesniki in ilustratorji. Imel je podnaslov: List za mladino. Prva leta je izhajal mesečno, od leta 1923 dalje pa desetkrat letno. Stalne rubrike so bile: pesmi, pripovedni spisi, pouk in zabava ter kotiček malih, kamor so pisali otroci. Od letnika 1923 je bila tudi rubrika poučni spisi, mesto pouk in zabava zrnca, rubrika Kotiček malih se je preimenovala v Kotiček. Od leta 1924 je bila tudi rubrika dramatični spisi. Med pripovednimi spisi so bili prevodi ruskih, japonskih in norveških pravljic, od avtorjev pa največkrat Aleksej Tolstoj, Fjodor Dostojevski, Henrik Sienkiewicz in Oskar Wilde.

Ročni zapisnik

Na seji organizacijskega odseka 30. oktobra 1921 so sklenili, da bodo izdali Ročni zapisnik. Podatke o šolah in učiteljstvu je treba poslati urednikoma zapisnika Josipu Ribičiču in Albertu Široku.¹⁶

Izdana sta bila za leti 1922 in 1923. Natisnila ju je tiskarna Edinost v Trstu. V njih so bile najprej informacije o organizaciji Zveze, navedeni člani vodstva in upravnega odbora in glavna področja dela Zveze. Sledil je seznam učiteljstva po posameznih okrajih, ki je vseboval: ime in priimek učitelja, rojstni kraj, rojstno leto in službeni kraj. Nato sta bila imenik in statistika šol po stanju 15. novembra. V imeniku so bile navedene šole po okrajih in abecednem redu, število razredov, število učencev, ime in priimek učiteljstva in opomba, ali je učitelj stalno nameščen ali začasno. Pri okraju Tolmin so bili tudi podatki o učiteljišču. V zapisniku za leto 1922 je bilo navedeno le število gojencev in gojenk, v zapisniku za leto 1923 pa predavatelji, statistika gojencev v pripravnici ter imensko dijaki in dijakinje 4. letnika. Posebej so bile navedene hrvaške šole v Istri, v okrajih Koper, Pazin, Pulj, Poreč in Volosko.

Na delegacijskem zborovanju julija leta 1923 so sklenili, da ga za naslednja leta opustijo in vodijo statistiko šol in učiteljstva v posebnih prilogah v Učiteljskem listu. Razlog za ta sklep je bil, da med letom potekajo številne spremembe pri šolah in učiteljstvu.¹⁷

Tečaji

Že v počitnicah leta 1920 je Zveza nameravala prirediti tečaj za učitelje. V Učiteljskem listu je bilo 16. avgusta objavljeno, da bo v Trstu tečaj v drugi polovici meseca septembra. Trajal naj bi en teden. Dopoldne bodo predavanja iz naslednjih panog: gospodarske organizacije, sociološko spoznanje, politika in etika, izobraževalno delo učiteljstva zunaj šole, verska toleranca, socializem s po-

¹⁶ Organizacijski odsek Zveze, *Učiteljski list*, 1921 (16. 11.), str. 4.

¹⁷ V. delegacijsko zborovanje Zveze, *Učiteljski list*, 1923, str. 155.

sebnim ozirom na narodnost in verstvo. Popoldne bodo udeleženci diskutirali o predavanih temah, zadnji dan pa se bodo udeležili izleta, ki ga bo organiziralo vodstvo tečaja.¹⁸

Vendar pa je bil načrtovani tečaj odpovedan, ker ni dobil dovoljenja policijskih oblasti. Tega pa niso dale zaradi izrednih razmer v Trstu, kjer je bilo prepovedano vsako združevanje. Tečaj je bil tako prepovedan, ampak Zveza je sklenila tečaj pripraviti v primernejših razmerah.¹⁹

Učitelj Alojzij Hreščak je v članku o učiteljski samoizobrazbi napisal, da bo prvi učiteljski samoizobraževalni tečaj od 10. do 16. septembra 1922 v Sv. Luciji. Navedel je literaturo, ki jo morajo imeti učiteljske knjižnice, o njej pa bo govor na tečaju.²⁰

O tečaju je pisal tudi, ko je ta potekel. Zahvalil se je vsem, ki so ga organizirali, in navedel predmete na tečaju. Ljudevit Tavčar je predaval o liberalizmu, dr. Engelbert Besednjak o krščanskem socializmu, dr. Henrik Tuma o marksističnem socializmu, dr. Miroslav Brumat in Ivan Rejec o verstvu in kulturni misiji krščanstva ter dr. Dragotin Gustinčič o združništvu. V članku je navedel še dodatno literaturo za učiteljske knjižnice.²¹

Leta 1923 je bil samoizobraževalni tečaj pri Sv. Luciji od 11. do 17. julija združen z vajami pevskega zbora. Na predavanjih župnika Ivana Rejca je bilo 79, profesorjev Karla Ozvalda 106, Izidorja Cankarja 110, Nikole Alfonsija 84, Umberta Bonnesa 74 in odvetnika dr. Henrika Tume 86 slušateljev.²²

Naslednje leto je bil tečaj pri Sv. Luciji od 22. do 26. julija. Predavali so: dr. Franjo Žgeč, vitez Mario Nordio, profesor dr. Ferdinand Pasini in Josip Dolgan, ki je tudi vodil tečaj. Poročilo v Učiteljskem listu še dodaja: »Svetolucijski tečaj Zveze je postal tradicionalen in je dokaz velikega stremljenja slovanskega učiteljstva v Italiji, da ne zaostane za časom, spopolneva se v strokovni in v družboslovnih vedah. Žalibog nimamo pri tem skoro nikake podpore od slovenskih znanstvenikov, ki so letošnji (III.) tečaj bojkotirali.«²³

Leta 1925 je Učiteljski list objavil, da se je za tečaj pri Sv. Luciji že prijavilo 31 učiteljev in 44 učiteljic.²⁴ Avgusta pa so sporočili, da je bil tečaj, ki bi moral biti med 3. in 8. avgustom, prepovedan. Prepovedal ga je goriški podprefekt di Suni. V Zvezi so zaprosili državnega poslanca Engelberta Besednjaka, da bi posredoval, vendar ni bil uspešen. Podprefekt je vztrajal pri prepovedi, niti protest pri ministru za notranje zadeve ni zalegel. Tudi šolski nadzornik Francesco Spazzapan je tečaju nasprotoval in celo izjavil, da je učiteljstvo, ki se zbira na teh tečajih, državi

18 Počitniški tečaj, *Učiteljski list*, 1920 (16. 8.), str. 4.

19 Prav tam (16. 9.), str. 2.

20 Alojzij Hreščak, Učiteljska samoizobrazba, *Učiteljski list*, 1922, str. 189–190.

21 Prav tam, str. 220–221.

22 Samoizobraževalni tečaj, *Učiteljski list*, 1923, str. 160.

23 Samoizobraževalni tečaj pri Sv. Luciji, *Učiteljski list*, 1924, str. 119.

24 Udeležencev tečaja pri Sv. Luciji je priglašanih, *Učiteljski list*, 1925, str. 95.

nevarno. V članku v Učiteljskem listu so učitelji v Zvezi poudarili, da jih take ovire ne bodo ustavile, ampak da se bodo še naprej samoizobraževali.²⁵

Samoizobraževali so se učitelji tudi v posameznih učiteljskih društvih, kjer so prirejali sestanke in predavanja. O njih so poročali na zborovanjih društev in na zborovanjih Zveze. V letu 1923 so bili organizirani izobraževalni sestanki s predavanji. V Idriji je bilo 10 sestankov, v postojnskem okraju 19, v koprskem 4, v tolminskem 5, v voloskem in v Trstu po 2 sestanka. Ni jih bilo v pazinskem, sežanskem in goriškem okraju. Na teh sestankih je bilo 42 predavanj s področja sociologije.²⁶

Leta 1924 je delovalo 13 krožkov, predavanj je bilo 44, udeležilo se jih je 539 članov.²⁷

Na delegacijskem zborovanju Zveze v Trstu 5. in 6. avgusta 1920 so sklenili, da se v vsakem kraju prirejajo kmetijsko nadaljevalni tečaji za šoli odraslo mladino v starosti od 14. do 16. let. Ti naj bi bili obvezni.²⁸

O kmetijsko-nadaljevalnih šolah so pisali tudi kasneje. Urediti bi jih morali po zgledu obrtnih šol in podrediti osrednji kmetijski šoli v deželi. Vendar pa mora pobuda za te šole »priti od državne uprave«.²⁹

V Goriško-Gradiščanski so leta 1922 že ustanovili deset teh šol, ki trajajo dve leti od novembra do aprila.³⁰

Leta 1922 in 1923 sta bila v Gorici organizirana kmetijska tečaja za učitelje, ki ju je obiskovalo veliko slovenskih učiteljev. Organizirala ju je deželna uprava na pobudo kmetijske šole v Gorici. Leta 1922 sta predavala ing. Anton Podgornik in enolog Just Ušaj, leta 1923 pa ing. Josip Rustja.³¹

Novembra 1924 je član Zveze Leopold Paljk v Lokavcu ustanovil gospodinjsko-nadaljevalno šolo in jo brezplačno vodil. Obiskovalo jo je 56 deklet.³² Tečaj je izvedel tudi naslednje leto in v Učiteljskem listu podrobno opisal delo v tej šoli.³³

Pred tem je vodil dveletni počitniški kmetijski tečaj, na katerem se je izobrazilo nad 30 učiteljev, ki so potem svoje znanje posredovali kmečkemu prebivalstvu v vaseh, kjer so poučevali. Delo si je organiziral tako, da je najprej dve leti vodil kmetijski, naslednji dve leti pa gospodinjski tečaj.

Leta 1925 so se na zborovanju Zveze odločili, da pripravijo v počitnicah leta 1926 kmetijsko-gospodinjski tečaj za učitelje. Razloge za tečaj sta bila, da večina učiteljstva ne pozna agronomije in da je treba kmečkemu ljudstvu ponuditi nekaj

25 Naša samoizobrazba, *Učiteljski list*, 1925, str. 124–125.

26 VI. delegacijsko zborovanje Zveze, *Učiteljski list*, 1924, str. 122.

27 VII. delegacijsko zborovanje Zveze, *Učiteljski list*, 1925, str. 139.

28 Delegacijsko zborovanje »Zveze slovanskih učiteljskih društev« v Trstu, *Učiteljski list*, 1920 (16. 8.), št. 12, str. 2.

29 Dalekosežna iniciativa, *Učiteljski list*, 1922, str. 65.

30 Ignacij Križman, Kmetijske nadaljevalne šole, *Učiteljski list*, 1922, str. 81. Podpis: A. K.

31 Kmetijski tečaj za učitelje, *Učiteljski list*, 1923, str. 182.

32 Gospodinjsko-nadaljevalna šola, *Učiteljski list*, 1925, str. 84.

33 Leopold Paljk, Gospodinjska nadaljevalna šola, *Učiteljski list*, 1926, str. 1–2.

koristnega o obdelovanju, živinoreji in drugem. V članku v Učiteljskem tovarišu je navedena tudi literatura o tej stroki.³⁴

Vendar pa je bila Zveza s 3. avgustom 1926 razpuščena.

Pevski zbor

Leta 1921 je Josip Ribičič v Učiteljskem listu predlagal naj Zveza ustanovi pevski zbor. V njem bi bili poleg učiteljstva tudi drugi dobri pevci in pevke. Zbor naj vadi v Gorici in Trstu, enkrat mesečno pa v kakem drugem priročnem kraju. Repertoar zbora naj bo 15 najznačilnejših slovenskih pesmi, s katerimi naj zbor najprej nastopi pred tržaško in goriško publiko, med počitnicami pa naj napravi turnejo po Italiji.³⁵

30. oktobra je organizacijski odsek Zveze na seji razpravljal o pevskem zboru. Ta je imel že temelj, okrog 20 pevcev, potrebovali pa bi jih še enkrat toliko. Vsem učiteljskim društvom bodo poslali okrožnico s pozivom, da pripravijo imena dobrih pevcev, ki bi enkrat mesečno prišli na vaje.³⁶

Že 1. januarja 1922 je Učiteljski list objavil, da se je za pevski zbor oglasilo nad sto pevk in pevcev. Zanje bodo organizirali 12. januarja dva sestanka, enega v Tolminu pri Matiji Bravničarju in v Postojni pri Hinku Paternostru. Tam bodo preskušali glasove. Skupna vaja pa bo 5. februarja v Škednju pri Trstu.³⁷

5. februarja so imeli pevci tržaškega, sežanskega in istrskega okraja prvo vajo, na kateri jih je bilo prek 40.³⁸

Zveza je priredila 29. aprila 1922 v Gorici koncertni in recitacijski večer pod vodstvom glasbenika Srečka Kumarja.³⁹ Koncert so ocenili listi: Edinost, Goriška straža, Il Popolo Friulano, La Voce dell Isonzo, Jugoslavija, La Liberta in Slovenski narod.⁴⁰

Upravni odbor Zveze se je izrekel za ustanovitev pevskega zbora in naročil Josipu Ribičiču in organizacijskemu odseku, da takoj pričneta priprave. Zbor se je že izkazal s koncertoma v Gorici in Postojni.⁴¹

V letu 1923 je imel pevski zbor osem koncertov, in sicer v Vipavi, pri Sv. Jakobu, na Kontovelu, v Gorici, pri Sv. Luciji, dva v Benetkah in v Bologni. V Trstu in Vidmu so ga oblasti prepovedale.⁴²

34 Nekoliko načrta za samoizobrazbo, *Učiteljski list*, 1925, str. 169–170.

35 Josip Ribičič, Pevski zbor »Zveze«, *Učiteljski list*, 1921 (1. 10.), št. 19, str. 4.

36 Organizatorični odsek »Zveze«, *Učiteljski list*, 1921 (16. 11.), št. 22, str. 4.

37 Za »Zvezni zbor«, *Učiteljski list*, 1922, str. 7.

38 Pevski zbor »Zveze«, *Učiteljski list*, 1922, str. 40.

39 Per aspera ad astra!, *Učiteljski list*, 1922, str. 105.

40 Poročila raznih listov o našem koncertu, *Učiteljski list*, 1922, str. 109–110.

41 Delegacijsko zborovanje v Gorici, *Učiteljski list*, 1922, str. 163.

42 VI. delegacijsko zborovanje Zveze, *Učiteljski list*, 1924, str. 130.

Leta 1923 je Zveza založila Prve plamene, notno gradivo s sedmimi pesmimi za mešane in moške zборе. Publikacija sta uredila Srečko Kumar in Avgust Černigoj. Leta 1924 pa je izdala Otroške pesmi.⁴³ Notno gradivo sta uredila Srečko Kumar in France Kralj. Obe publikaciji sta bili razprodani.

Leta 1924 je imel zbor štiri koncerte, in to v Tolminu, Hrpeljah, Dekanah in Gorici. Prepovedana sta bila koncerta v filodramatični dvorani v Trstu in pri Sv. Ivanu. Naslednje leto je imel zbor koncerta v Trstu, kjer je pel ozkemu krogu povabljenih, in v Nabrežini.⁴⁴

26. in 27. decembra 1925 je pevski zbor zelo uspešno nastopil v Renčah in Ajdovščini.⁴⁵

Spomladi leta 1926 je zbor vadil za velikonočni koncert, ki ga je izvedel na velikonočni ponedeljek na družabnem večeru v Trstu. Zbor je vodil Srečko Kumar, peli pa so umetne in ljudske pesmi.⁴⁶

Zbor je imel še zadnjo vajo 31. julija v Trgovskem domu. Med počitnicami so nameravali prirediti tri koncerte, in sicer v Kanalu, Mihotičih in Bistrici,⁴⁷ vendar je razpust Zveze to preprečil.

Samopomoč

Leta 1921 je Učiteljsko društvo za Trst in okolico predlagalo ustanovitev Samopomoči. Člana društva Ivan Daneu in Karel Pahor sta izdelala pravila društva, ki so bila objavljena v Učiteljskem listu leta 1923.⁴⁸

Društvo so ustanovili na delegacijskem zborovanju 8. julija 1923. Njegov namen je podpirati člane v boleznih in boleznih njihovih družinskih članov, odpuščene iz službe in ob smrti člana plačati njegovim svojcem. Članstvo je obvezno za člane okrajnih učiteljskih društev. Sredstva za rezervni sklad se pridobe z zvišanjem članarine v učiteljskih društvih.⁴⁹

V enoletnem delovanju društva je bilo razdeljenih za 4045 lir podpor in za 4500 lir posojil.⁵⁰

Že v letu 1922 so predlagali, da bi Zveza postavila lastno tiskarno, in so že pričeli zbirati poseben sklad v ta namen, vendar se ni uresničil.

43 V. delegacijsko zborovanje Zveze, *Učiteljski list*, 1923, str. 156.

44 VII. delegacijsko zborovanje Zveze, *Učiteljski list*, 1925, str. 145.

45 Koncerta v Renčah in Ajdovščini, *Učiteljski list*, 1926, str. 8.

46 Naš pevski zbor, *Učiteljski list*, 1926, str. 63–64.

47 Pevski zbor, *Učiteljski list*, 1926, str. 111.

48 Osnutek pravil za ustanovitev »Učiteljsk. podpornega društva« Jul. Krajine, *Učiteljski list*, 1923, str. 148–149.

49 V. delegacijsko zborovanje Zveze, *Učiteljski list*, 1923, str. 170–171.

50 VII. delegacijsko zborovanje Zveze, *Učiteljski list*, 1925, str. 138.

Učne knjige

Že na ustanovitvenem zborovanju Zveze 2. februarja 1920 je bila posebna točka dnevnega reda Učne knjige. Sprejeli so sklep: »Protestiramo proti letos vpeljanim ljudskošolskim berilom (De Michelli), ker ne odgovarjajo niti približno načelom modernega šolstva. Zahtevamo, da se uredijo nove učne knjige, odgovarjajoče vsem tem zahtevam.«⁵¹

Fran Ločniškar je v dveh številkah Učiteljskega lista podrobno opisal De Michellijeva berila, končna ocena pa je bila: »De Michellijeva berila niso v svoji celoti niti od daleč primerna visokemu razvoju naše šolske literature in so omažeževanje naše kulture.«⁵²

Prav tako je leta 1920 izšla 3. izdaja Prve čitanke za hrvatske pučke škole u Istri, ki jo je sestavil Fran Baf, priredil pa dr. E. Čubelić. Učitelji so jo postavili ob rob knjigi De Michellija in je ne priznavajo, ker nikjer ni omenjeno hrvaško ime, imela pa je še veliko drugih napak.⁵³

Zveza je junija prejela od civilnega komisariata v Trstu odlok o bodočem odboru za sestavo slovenskih in hrvaških šolskih knjig. Sestavila je imenik učiteljstva, ki je odgovorno za to delo v posameznih šolskih okrajih. Predelane ali na novo napisane knjige je treba predložiti Osrednjemu uradu za nove pokrajine po posredovanju generalnega civilnega komisariata v Trstu do konca julija leta 1920. Sestavljene pa morajo biti na podlagi začasnega učnega načrta, ki ga je izdala oblast 9. maja 1920. Ob tem odloku so učitelji poudarili, da dobre knjige ni mogoče napisati v dveh mesecih.⁵⁴

3. julija se je sestal odbor za sestavo novih šolskih knjig na šoli v Verudeli. Izdelali so načrt za sestavo beril, slovnice, računic, italijanskih knjig in realij. Izbrani so bili uredniki za posamezna področja.⁵⁵

Najprej so izdelali načrt za sestavo petega berila in pozvali vse člane izvoljenega odbora in tudi druge, ki bi bili pripravljeni sodelovati, naj pošiljajo prispevke za to berilo do konca leta.⁵⁶

V Učiteljskem listu je vodstvo odbora sproti poročalo, kako napreduje delo pri petem berilu.

Znanstveni založniški zavod v Trstu je odbor Zveze za nove šolske knjige v začetku leta 1921 obvestil, da so predelana šolska berila potrjena. To so prvo in drugo berilo, Katoliški katekizem za vse razrede ljudskih in meščanskih šol, male in velike zgodbe Sv. pisma, znižana pa je tudi cena knjige Vinka Bandlja Zgodovina Italije.⁵⁷

51 Ustanovitev »Zveze juslovenskih učiteljskih društev« v Trstu, *Učiteljski list*, 1920 (16. 3.), št. 2, str. 3.

52 Fran Liočniškar, De Michellijeva »Berila« za ljudske šole, *Učiteljski list*, 1920 (1. 5.), št. 5, str. 1.

53 O novom izdanju prve čitanke za hrvatske pučke škole, *Učiteljski list*, 1920 (16. 4.), št. 4, str. 3.

54 Šolske knjige, *Učiteljski list*, 1920 (16. 6.), št. 8, str. 1.

55 Sestava šolskih knjig, *Učiteljski list*, 1920 (1. 8.), št. 11, str. 3–4.

56 Splošni načrt za sestavo petega berila, *Učiteljski list*, 1920 (16. 11.), št. 18, str. 2–3.

57 Ivan Daneu, Odbor za spisovanje novih šolskih knjig, *Učiteljski list*, 1920 (1. 2.), št. 3, str. 3.

Na seji vodstva Zveze ob koncu leta 1921 so glede učnih knjig sprejeli sklep, da se vpeljejo v šolo le one knjige, ki jih sestavi Zveza.⁵⁸

Na delegacijskem zborovanju Zveze 1921 je Gašo Licul iz pazinskega okraja poročal, da sta prva in druga hrvaška čitanka že v tisku.⁵⁹ V samozaložbi je izdal čitanke za ljudske hrvaške šole August Rajčić iz Opatije. Bile so že cenzurirane in ocenjene. Manjkalo je samo še dovoljenje vlade, vendar pa je namesto tega prišlo obvestilo, da bo čitanke za hrvaške šole napisal zadrski profesor Arturo Cronia.⁶⁰

Septembra 1921 je odsek za sestavo učnih knjig v Učiteljskem listu poročal, da bodo v šolskem letu 1921/22 morali uporabljati še stare knjige. Založniški zavod Istituto Editoriale Scientifico in Trieste jim je sporočil, katere knjige ima na razpolago. To so bile: Bandelj, Zgodovina Italije, po Widru predelano Prvo berilo, po Gabrščku predelano Drugo berilo, po Ganglu predelano Tretje berilo in Četrto berilo, Panholzerjeve Male zgodbe Sv. pisma in Velike zgodbe Sv. pisma ter Katoliški katekizem ali krščanski nauk. Naštete so tudi knjige za pouk v italijanščini in knjige za meščanske šole.⁶¹

Prvega julija 1922 pa je odsek za sestavo slovenskih šolskih knjig objavil, da bodo z novim šolskim letom že na razpolago nova slovenska berila, ki so v tisku. Prvo sta Drugo berilo in slovnica za drugi ljudskošolski razred. Berili sta sestavila in uredila učitelja Ferdo Kleinmayr in Hinko Medič, slovnico pa Engelbert Gangl. Drugo je Peto berilo za peti in šesti ljudskošolski razred oziroma za prvi meščanski razred. To so sestavili in uredili Fran Ločniškar, Matej Mikuž, Ferdo Kleinmayr, Sidonja Krapš, Andrej Kenič, Janko Samec in Ivan Daneu. Knjigi bo založila Editoriale Libreria v Trstu.⁶²

Leta 1923 so tako izšli obe omenjeni berili in Tretje berilo, ki sta ga sestavila Ferdo Kleinmayr in Ivan Daneu. Ministrstvo v Rimu je vsa tri berila potrdila za šolsko leto 1924/25.⁶³

Avgusta 1925 je bilo objavljeno, da je ministrstvo odobrilo Widrovo Moje prvo berilo ter Drugo in Tretje Kleinmayrjevo berilo. Ti dve berili sta predelani izdaji prejšnjih. Druga slovenska berila niso bila odobrena. Uredništvo Učiteljskega lista je k temu poročilo dodalo opombo: »Odobrujejo se berila za one razrede, ki so poitalijančeni, med tem ko so višji razredi brez slov. učnih knjig.«⁶⁴

Hrvaške šole v Istri so imele leta 1922 na razpolago Bafovo Prvo čitanko, Rajčićevo Drugo čitanko, Cronijevo prvo, tretjo in četrto čitanko. V Učiteljskem listu je bilo ob tem obvestilu tudi priporočilo, naj vse šole naroče prvi dve knjigi, ker sta »mnogo zgodnije od svih ostalih«.⁶⁵

58 Iz seje vodstva »Zveze«, *Učiteljski list*, 1921 (16. 12.), št. 24, str. 3.

59 Podrobno poročilo o Zvezinem delegacijskem zborovanju, *Učiteljski list*, 1921 (1.12.), št. 23, str. 3.

60 Sudbina jarac o našim čitankama, *Učiteljski list*, 1921 (16. 12.), št. 24, str. 4.

61 Učne knjige za 1921–22, *Učiteljski list*, 1921 (16. 9.), št. 18, str. 4.

62 Nova berila za slovenske ljudske šole, *Učiteljski list*, 1922, str. 149.

63 Berila za slovenske ljudske šole, *Učiteljski list*, 1924, str. 160.

64 Slovenska berila za osnovne šole, *Učiteljski list*, 1925, str. 112.

65 Hrv. učiteljsko društvo Istre na znanje!, *Učiteljski list*, 1922, str. 240.

Leta 1923 sta bili odobreni Prva in Druga čitanka. Ta čitanka Avgusta Rajčiča je obsegala tudi slovnico ter osnovne pojme za pouk realij.⁶⁶

Naslednje leto pa je v Učiteljskem listu članek, v katerem avtor omenja popis odobrenih učbenikov, kjer hrvaških sploh ni omenjenih. Tako imajo učenci različne čitanke, hrvaške šole v Istri pa umirajo.⁶⁷

Sklep

Kratkotrajno delovanje Zveze slovanskih učiteljskih organizacij je bilo zelo bogato, saj je obsegalo delo pri izdajanju pedagoškega glasila, mladinskih listov, pevskega zbora, samopomoči, pisanja šolskih knjig in številnih samoizobraževalnih tečajev. Delo je potekalo ob številnih težavah, saj so oblasti slovenska društva in šole zatirale in preganjale učiteljstvo.

Viri in Literatura

Viri

Učiteljski list 1920–1926.

Literatura

Hojan, Tatjana: Zveza slovanskih učiteljev in njeno delo za mladinski list. *Annales*, 1, 1991, 1, str. 187–192.

Pahor, Minka: Zveza slovanskih učiteljskih društev v Julijski krajini. *Jadranski koledar*, 1980, str. 216–221.

Škerk Kosmina, Marisa: Učiteljski list (1920—1926). *Učiteljski list. Bibliografsko kazalo*, 1991, str. 5–30.

Povzetek

Po prvi svetovni vojni in razpadu Avstro-Ogrske je Italija na podlagi Londonskega pakta iz leta 1915 zasedla Goriško-Gradiščansko, mesto Trst in okolico, Istro, del Notranjske, pozneje še Reko in del Dalmacije. Primorska učiteljska društva so bila do konca svetovne vojne članice Zaveze avstrijskih jugoslovanskih učiteljskih društev, po novi razmejitvi pa so izgubila stik s centralo v Ljubljani. Zato so učitelji sklenili ustanoviti svojo učiteljsko organizacijo, ki bi povezovala primorska učiteljska društva. Prvega in drugega februarja 1920 je bila Zveza slo-

⁶⁶ Učne knjige, *Učiteljski list*, 1923, str. 232.

⁶⁷ Gdje su tekstovi za hrv. škole u Istri?, *Učiteljski list*, 1924, str. 181.

vanskih učiteljskih društev ustanovljena in izvoljeno vodstvo in širši odbor. Zveza je povezovala deset društev in takoj pričela delati. Ustanovili so svoje glasilo, pedagoško revijo Učiteljski list, ki je objavljal prispevke v slovenščini in hrvaščini. Že naslednje leto sta izšli slovenska in hrvaška revija Novi rod in Naša nada. V Novi rod so pisali takratni najboljši slovenski pesniki in pisatelji. Zveza je leta 1922 ustanovila pevski zbor, ki je nastopal z velikim uspehom, in izdala dve notni knjižici. Eno leto je delovala v sklopu Zveze tudi Samopomoč. Učitelji so posvetili veliko pozornosti samoizobraževanju in organizirali tri samoizobraževalne tečaje pa tudi kmetijski tečaj za učitelje. Samoizobraževalni krožki so delovali tudi v posameznih učiteljskih društvih. V Zvezi se je oblikovala sekcija za sestavo učnih knjig, ki so jih sestavljali in urejali člani Zveze. Odobrene so bile čitanke za drugi, tretji in peti razred. Ves čas je Zveza imela težave, ker je oblast zavirala njeno delo, premeščala in aretirala njene člane ter cenzurirala njene članke v Učiteljskem listu in prepovedovala društvena zborovanja. Razpuščena je bila 3. avgusta 1926, njeno premoženje pa zaplenjeno.

David Petelin*

Ljubljansko osnovno šolstvo med letoma 1945 in 1965 v luči šolskega prostora in nove arhitekture

Ljubljana primary schooling between 1945 and 1965 in the light of school premises and new architecture

Izvleček

Zgodovina obveznega osnovnega šolstva na Slovenskem ni povezana samo z oblikami poučevanja, vrstami izobraževanja, pravnimi predpisi o izvajanju šolanja in uveljavljanjem državne emancipatorne in nacionalne ideologije, temveč je tudi snovna zgodovina, ki se zrcali v številnih grajenih šolskih stavbah. Arhitekturni ostanki nekdanjih in sedanjih šolskih prostorov v Ljubljani prav najbolj zgovorno pripovedujejo o bogati nepremični dediščini, saj so šolske stavbe odražale sočasne arhitekturne in druge družbene tokove, uveljavljanje novih pedagoških pristopov ter zagotavljanje ciljnega kvalitetnega izobraževalnega okolja. V Ljubljani v prvi polovici 20. stoletja lahko sledimo arhitekturnim spremembam šolskih stavb od klasično zasnovanih monumentalnih stavb, ki so sledili postavljanju generičnim in tipiziranim idealom javnih upravnih zgradb Avstro-Ogrske, pa vse do modernističnih jugoslovanskih stavb po vzoru novega jezika funkcionalizma, ki nam je predvsem po drugi svetovni vojni v skladu z modernejšimi pedagoškimi smernicami zapustil paviljonske in brezkoridorne šole, ki so jih postavili domači arhitekti iz ljubljanske arhitekturne šole.

Abstract

The history of obligatory primary schooling in Slovenia is connected not only with the forms of teaching, types of education, legal regulations regarding the implementation of education and the establishment of the state emancipatory and national ideology, but also with the material history reflected in the numerous school buildings. The architectural remnants of former and present school premises in Ljubljana offer us a telling tale about an abundant immovable heritage since school buildings always reflect the contemporary architectural and other social currents, the establishment of new pedagogical approaches and the provision of targeted high quality educational environment. In the first half of the 20th century in Ljubljana we can follow the architectural changes of school buildings from traditionally designed monumental buildings, following the generic and typified ideals of public buildings in Austria-Hungary, down to the modernistic Yugoslav buildings following the model of the new language of functionalism, which particularly after World War Two, in line with the more modern pedagogical guidelines, left us with pavilion-like, corridor-free schools, designed by local architects from the Ljubljana architectural school.

* dr. David Petelin, Muzej športa Zavod za šport RS Planica, Ljubljana, e-pošta: david.petelin@muzejsporta.si.

Ključne besede: šolstvo, arhitektura, osnovna šola, Ljubljana, socializem, Emil Navinšek

Key words: schooling, architecture, primary school, Ljubljana, socialism, Emil Navinšek

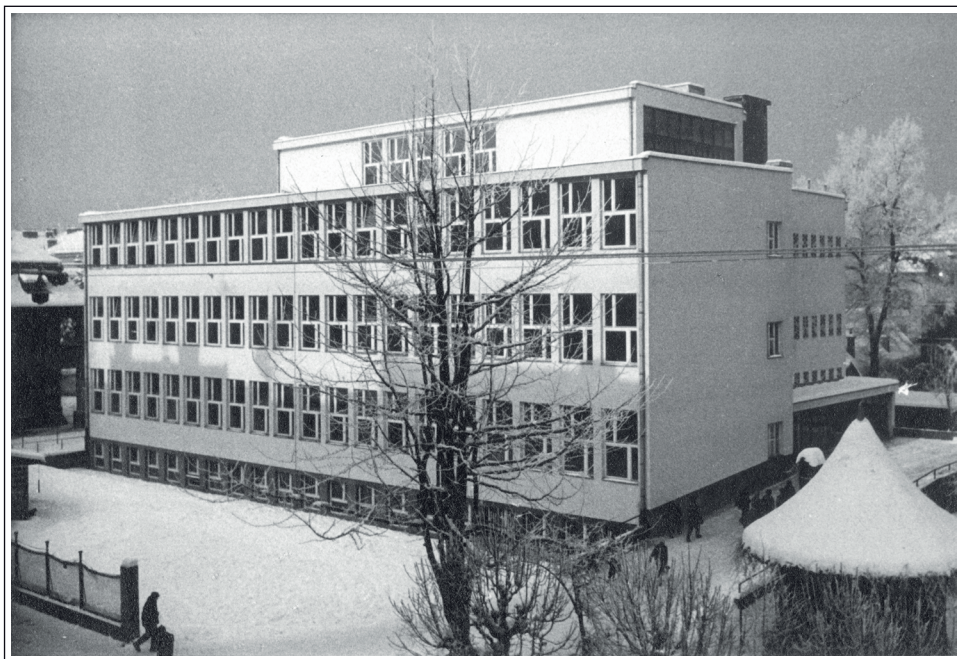
Uvod

Šolske zgradbe v Ljubljani že stoletja arhitekturno in urbanistično močno zaznamujejo prostor, šole kot objekti izobraževanja pa imajo tudi v slovenski arhitekturni misli od nekdaj posebno mesto. S svojo zunanjo podobo pričajo o preteklih zgodovinskih obdobjih, izobraževalni naravnosti, razvoju urbanizma, jezika arhitekture ter tendencah pedagoških usmeritev. Hkrati pa grajene šole kot izobraževalne institucije prav prek svoje materialne izpovednosti odsevajo aktualno družbeno stanje in smeri njenega razvoja. Če dojemamo starejše šole iz časa Avstro-Ogrske oziroma Habsburškega imperija, v okviru katerega smo bili Slovenci do preloma leta 1918, kot lepe, simetrične monumentalne upravne stavbe z bogato okrašeno zunanostjo, ki so zaradi uporabe klasičnega arhitekturnega kanona uporabne še danes za druge namene, pa nasprotno in celo negativno vrednotimo grajene šole v Kraljevini Jugoslaviji oziroma njeni kasnejši socialistični različici z besedami, kot so dolgočasne, grde, monotone in hladne. Namen tega prispevka je prikazati zgodovinski razvoj šolskih stavb v Ljubljani, razumevanje preskoka k moderni arhitekturi 20. stoletja, gradnjo novih šolskih poslopij v skladu s povojnimi normativi v okviru socialističnega družbenega in političnega sistema ter ne nazadnje v okviru tedanjih materialnih možnosti. Kljub negativnemu odnosu javnosti do arhitekture, zgrajene v času socialistične Jugoslavije, lahko trdimo, da je novonastali fond šolskih stavb, zgrajen po drugi svetovni vojni, v veliki večini še vedno uporabljen za prvoten pedagoški namen in da prav prenove in prizidave v preteklih desetletjih govorijo o njihovi še danes vsestranski uporabnosti v skladu z najnovejšimi pedagoškimi koncepti.

Arhitektura in šolski prostor

Arhitektura šolske zgradbe je nadvse pomembna, saj s svojo estetiko in funkcionalnostjo pomaga vzgojiti posameznike v vsestransko oblikovane osebnosti. Prostor oziroma arhitektura šolskih stavb na več ravneh pomembno vpliva na učence in učitelje kakor tudi na mimoidoče, o njenem vplivnem območju pa lahko govorimo tudi za mestni urbanizem. V procesu vzgoje in izobraževanja vpliva na razvoj, oblikovanje vrednot, kompetenc ter odnosa do prostora in okolja, s tem

pa posledično tudi na razvoj celotne družbe.¹ Če stopimo v šolske stavbe, ki niso bile namensko grajene, takoj začutimo neprimernost prostora za normalen razvoj posameznikov. Šolska stavba namreč ne vzpostavlja samo prostorskih možnosti za izvedbo kurikuluma, temveč v vlogi t. i. tretjega učitelja aktivno sodeluje v pedagoškem procesu in nastopa kot ključni element prikritega kurikuluma.²

*Brezkoridorna Osnovna šola Majde Vrhovnik arhitekta Emila Navinška
v mestnem središču Ljubljane (hrani SŠM, fototeka, inv. št. 1336).*

Kakovosten prostor in arhitektura za otroke sodita med najpomembnejše in najodgovornejše naloge arhitekture. Izkušnja prostorov se v letih odraščanja vgrajuje v spomin in osebnost. S tem se razvija odnos do družbe, prostora in širšega okolja. Prav na tem pa temelji tudi razvoj občutljivosti za kakovost bivalnega okolja in kulturno ozaveščenost generacij.³ Šolski objekt namreč ni sestavljen samo iz stavbe, njegova arhitektura ne izhaja samo iz normativa,⁴ zato je toliko

- 1 Alenka Cof, Načrtovanje in oblikovanje zunanjih prostorov šole in šolskih vrtov, *Šolska kronika*, 24 = 48, 2015, št. 3, str. 497–498.
- 2 Mitja Zorc, Matej Blenkuš, Od Nove k najnovejši šoli, nove paradigme v zasnovah prostorov za učenje na začetku 21. stoletja, *Pogledi na prostor javnih vrtcev in osnovnih šol* (ur. Martina Zbašnik Senegačnik), Ljubljana 2019, str. 26.
- 3 https://www.dessa.si/index.php?nav=101&sel_id=3730&jezik=SL (pridobljeno: 20. julija 2020).
- 4 Uroš Lobnik, Nosilka kulture, *Sodobna arhitektura šol v Sloveniji 1991–2007* (ur. Maja Ivanič, Špela Kuhar), Dunaj, New York 2008, str. 35.

bolj pomembno načrtovanje in oblikovanje šolskega prostora, tako notranjega kot tudi zunanjega dela, ki zahteva premišljeno delovanje ter celovite in interdisciplinarne načrtovalske pristope.⁵ Arhitektura nosi številne informacije, ki lahko poudarjajo strogo institucionalnost ali pa je odprt prostor srečevanja, komunikacije, sodelovanja, gibanja, domišljije in ustvarjalnosti.⁶ Šolski razred je poseben prostor, ki ga definira arhitekt s stenami, hodniki in drugimi prostori v skladu z razporeditvijo starostnih skupin in je namenjen učenju in mišljenju.⁷ Prostor tako velja za dodaten dejavnik pouka, saj so mladi dovezetni za simbolna sporočila, ki jih sporočata sama šolska stavba in njena okolica.⁸

Šolska stavba je za večino otrok prvi vsakodnevni stik z arhitekturo javnih stavb, posledično pa šolski prostor pomembno vpliva na dojetje prostora.⁹ Zato naj bi arhitektura veljala tudi za družbeno odgovorno in naj bi z ustreznim oblikovanjem in prostorsko zasnovo pozitivno vplivala na razvoj posameznikov, s tem pa tudi na razvoj celotne družbe.¹⁰ Samo kakovostna arhitektura je lahko poučna in pozitivna za družbo. Kakovostno zasnovane šole »odlikuje premišljena postavitev v prostor, povezovanje z neposrednim okoljem, oblikovanje v skladu z naravno in s kulturno dediščino, izkoriščenost naravnega osončenja in senčenja, fleksibilnost, zagotavljanje pogojev za nove oblike učenja, druženja in povezovanja, smiselno, sodobno in inovativno vključevanje tradicionalnih in avtohtonih elementov, uporaba energetske varčnih sistemov ogrevanja in hlajenja, nove tehnološke rešitve na področju rabe obnovljivih virov energije in uporaba materialov, ki zagotavljajo dolgo in varno uporabo«.¹¹

Razvoj šolske arhitekture do druge svetovne vojne

Vse od jožefinsko-terezijanskih reform v času razsvetljenega absolutizma je bila gradnja šolskih stavb odvisna od uveljavljanja pedagoških idej in vzgojno-izobraževalnega zavoda¹² kakor tudi posluha oblasti (predvsem z vidika financiranja), arhitekturnih idej in medsebojnega sodelovanja naštetih akterjev.

5 Cof 2015, str. 497-498.

6 Majda Cencič, Marjanca Pergar-Kuščer, Dejavniki učenja in sporočilnost šolskega prostora, *Sodobna pedagogika*, 63 = 129, 2012, št. 1, str. 113.

7 Eva D. Bahovec, Kaj je dober prostor za misliti?, *Sodobna pedagogika*, 63 = 129, 2012, št. 1, str. 29.

8 Majda Cencič, Eva D. Bahovec, Andrej Zavrl, Arhitektura v šoli, šola v arhitekturi, *Sodobna pedagogika*, 63 = 129, 2012, številka 1, str. 6.

9 Polona Filipič, Lenka Kavčič, Špela Kuhar, Tanja Maljevac, Ana Struna Bregar, Barbara Viki Šubic, *Igriva arhitektura, priročnik za izobraževanje o grajenem prostoru*, Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo, 2014, str. 26.

10 Polona Filipič, Špela Kuhar, Barbara Viki Šubic, Zasnova vrtca, *AB. Arhitektov bilten*, 45, 2015, št. 205/206, str. 12.

11 Filipič, Kavčič, Kuhar, Maljevac, Struna Bregar, Viki Šubic 2014, str. 27.

12 Vincenc Žnidar, Šolske zgradbe nekdanj in danes, *Šolske zgradbe na Slovenskem v obdobju 1775-1966, razstava v Slovenskem šolskem muzeju v Ljubljani*, Ljubljana 1967, str. 8.

Vzporedno z razgibanim družbenoekonomskim in burnim političnim razvojem v preteklih dveh stoletjih in pol so se temu primerno spreminjali in nastajali šolski sistemi in raznovrstne šolske reforme, ki so vplivali na spremembe načrtov za šolske zgradbe.¹³ Tipizirane šolske stavbe niso novost moderne birokratske države 20. stoletja, temveč so bile predpisane že leta 1788; podoba, ureditev in višina stavbe kot osnovni normativi pa so bili že takrat podrejeni številu učencev v posameznem vzgojno-izobraževalnem zavodu.¹⁴ Znamenita šolska uredba iz leta 1774, ki je narekovala obvezno osnovno šolanje tudi na Slovenskem, je govorila o gradnji in adaptaciji primernih stavb za šole, posebno pozornost pa je namenjala notranji ureditvi učilnic, osvetlitvi in najnujnejšemu šolskemu pohištvu. Tudi takraten avstrijski vladni načrtovalec za vzpostavitev osnovnošolskega sistema v službi cesarice Marije Terezije, opat in pedagog Ignacij pl. Felbiger, ki je slovel kot reformator katoliških šol v Šleziji,¹⁵ je priporočal, da naj bodo šole zgrajene poceni, racionalno prostorsko razdeljene, trajne in varne (predvsem pred ognjem, o protipotresni varnosti še niso razmišljali). Čeprav velja za (post)modernega človeka klasična arhitektura še vedno načeloma za lepo in šolske stavbe niso zaostajale po videzu za drugimi javnimi zgradbami, bode v oči zanimivo dejstvo, da se o videzu in estetiki šole vse do 19. stoletja ni pisalo, šolska stavba pa je podobno kot zasebne ali druge javne zgradbe navadno zasedla prazen in nepozidan prostor v obstoječem mestnem tkivu. Šele politična šolska ustava oziroma t. i. drugi avstrijski osnovnošolski zakon iz leta 1805¹⁶ je v 19. poglavju vseboval natančne določbe glede gradnje in ureditve šolskih stavb. Predpisovala je šolske načrte (nem. *Schulmusterisse*), gradnja pa je bila na plečih občine. Šola naj bi bila oddaljena od drugih hiš, stala naj bi na konkavno dvignjenem zemljišču, da je dostop zraka neoviran, glavna stran naj bo obrnjena proti vzhodu, južno stran pa naj pred soncem varuje drevje. V šoli je moralo biti družinsko stanovanje za učitelja, poleg šole pa so morali urediti šolski vrt za pedagoške namene.¹⁷

V 19. stoletju je navodila in načrte izdajala študijska dvorna komisija na Dunaju,¹⁸ osnovno šolstvo pa je bilo od leta 1869 s tretjim šolskim zakonom v popolni domeni države oziroma osrednje oblasti. Čeprav so s tem vse ljudske (osnovne) šole postale državne ustanove,¹⁹ so po letu 1870 dežele in občine

13 France Ostanek, Uvod, *Šolske zgradbe na Slovenskem v obdobju 1775–1966, razstava v Slovenskem šolskem muzeju v Ljubljani*, Ljubljana 1967, str. 3.

14 Prav tam, str. 5.

15 Stane Okoliš, *Zgodovina šolstva na Slovenskem*, Ljubljana: Slovenski šolski muzej, 2008, str. 41.

16 Po Okoliš 2008, str. 58 je politična šolska ustava (nem. *Politische Verfassung der deutschen Schulen in den kaiserl. königl. Deutschen Erbstaaten*) ostala v veljavi vse do leta 1869. Izšla je v desetih dopoljenih izdajah.

17 Žnidar 1967, str. 12–19.

18 Ostanek 1967, str. 5.

19 Zorc, Blenkuš 2019, str. 27.

prevzele skrb za materialno vzdrževanje in upravljanje.²⁰ Novi šolski zakon je prinesel tudi več novosti glede šolskih novogradenj in njihovega vzdrževanja. Zasnove šolskih stavb so postale regulirane s krovnimi zakonskimi predpisi s področja šolstva ali podrobnimi predpisi, ki so ožje urejali gradnjo in opremljanje šolskih stavb.²¹ Zaradi mraza in vetra niso smele biti učilnice obrnjene proti severu ali zahodu, glavno pročelje pa je moralo biti obrnjeno proti vzhodu. Število učilnic se je prilagajalo številu učencev in demografskemu predvidevanju za sto let vnaprej, glede na petino takratne celotne populacije. Velikost učilnic je merila med 6,5 in 8,5 metra. Prostori za naravoslovni pouk so morali biti bolje osvetljeni.²² Pripravljene so bile tudi tipske rešitve zasnov različnih zmogljivosti in namembnosti, kar je vodilo v veliko uniformiranost šolskih stavb.²³ Takratne zgrajene šolske stavbe so bile tipizirane, monumentalne in s poudarjenim centralnim vhodom.²⁴ Brez izjeme so sledile shemi traktov učilnic z dolgim in ozkim povezovalnim hodnikom ter kompaktnimi stopnišči, ki so etaže povezovali po nadstropjih.²⁵ Učilnice so bile podolgovate in visoke, enake po velikosti, barvi in notranji opremitvi ter z ozkimi in visokimi okni.²⁶ Hodniki so služili za odlaganje oblačil in preobuvanje, levo in desno od hodnika pa so se nizale zaprte učilnice. V njih so bile težke lesene klopi, navadno za dva učenca, razporejene v dveh ali treh kolonah, s stoli, ki so bili obrnjeni proti tabli in učitelju ali učiteljici. Razporeditev učilnic je ustrezala frontalnemu pouku z isto učno snovjo za vse prisotne učence in klasičnimi učnimi metodami, pri katerih je prevladoval govor pedagoga.²⁷ Šole so gradili podobno kakor druge javne stavbe, nekatere so bile podobne upravnim zgradbam in celo vojašnicam. Poleg šole je bilo nujno zgrajeno dvorišče.²⁸ Gradbeni normativi so pri gradnji šolskih stavb priporočali kratek, jedrnat pedagoški ali pobožen svetopisemski izrek na zunanjo fasado in možnost kasnejšega prizidka k stavbi.²⁹ V dobi historizma so načrti in zasnove dunajskih šolskih stavb služili tudi za zgled po celotni monarhiji, v popotresni Ljubljani pa

20 Ostanek 1967, str. 5.

21 Zorc, Blenkuš 2019, str. 28.

22 Žnidar 1967, str. 23.

23 Zorc, Blenkuš 2019, str. 28.

24 Žnidar 1967, str. 24.

25 Zorc, Blenkuš 2019, str. 28.

26 Žnidar 1967, str. 24.

27 Cencič, Bahovec, Zavrl 2012, str. 6.

28 Žnidar 1967, str. 24.

29 Celó na Plečnikovi in Navinškovi II. državni mešani ljudski šoli Zgornja Šiška, danes Osnovni šoli Valentina Vodnika iz leta 1926, je stavbo krasilo več napisov: na bočni strani »En zarod poganja preroben ves nov – Ilirija vstan«, ob cesti na vogalu »Vera bodi vam luč, materni jezik bodi vam ključ«, besedo vera so po drugi svetovni vojni spremenili v veda, »Ne pozna življenja, komur znoj ni lic rosil« in »Varujmo skrbno se prostosti brez modrosti«.

je arhitektura odražala tudi svojevrstno tekmovanje med Nemci in Slovenci.³⁰ Nemški kapital je uporabljal v preteklost zazrt historični slog,³¹ slovenski pa se je odločil za secesijo kot simbol napredka.³²

Začetek 20. stoletja je pri postavljanju in umeščanju šol prinesel tudi poudarek na estetski vrednosti. Šola naj bi bila postavljena na najlepšem in dominantnem prostoru v mestu, da bi imela videz pomembne kulturne ustanove. Pri načrtovanju šole so morali arhitekti upoštevati načelo sorazmerja in simetrije, jo urbanistično prilagoditi lokalnemu okolju, upoštevati krajevno klimo in uporabljati domač gradbeni material. Poudarek ni bil samo na njeni glavni fasadi, temveč so bile pomembne vse stranice. Za notranji okras so priporočali antična ali renesančna slikarska ali kiparska dela. Zaradi številnih epidemij kolere, jetike in drugih bolezni so poleg videza upoštevati sodobna zdravstvena in higienska določila (osvetljenost, čistost, prezračevanje, barva, sanitarije, temperatura prostorov).³³

V prvi polovici 20. stoletja je nova funkcionalistična arhitektura z revolucionarno doktrino (oblika sledi funkciji) vnesla v zasnovo šolskih stavb največ novosti. Skušala se je prilagoditi zahtevam, ki jih je postavljala nova znanost: pedagogika. Okoli prve svetovne vojne so veliko razmišljali o novem in drugačnem pouku, za drugačen pristop k poučevanju³⁴ pa so potrebovali tudi novo šolo. Novi urbanizem je umeščal šole na zelene površine skupaj z rekreacijskimi objekti, s tem pa se je pojavil nov tip šolskega poslopja – paviljonska šola. Pomembna je bila tudi simbolna vloga, saj nova šola ni bila več kot nekdanja javna mestna palača, ki ponazarja dominantno državno institucijo, ampak demokratična šola učencev. Arhitekturni izraz šolskega poslopja naj bi odražal samo njen vzgojni namen. Funkcionalistična arhitektura brez odvečnega okrasja in ornamenta, ki »sledi plemenitim namenom svoje uporabe, je poudarjala moralo kot temelj vsake estetike«.³⁵

Zakon o narodnih šolah Kraljevine Jugoslavije je leta 1929 na novo reguliral do tedaj veljavne avstrijske zakone na področju šolstva in s tem tudi šolskih stavb.³⁶ Načrte šol so pripravljali v Tehničnem oddelku Kraljevske banske uprave

30 Andrej Hrausky, Šolske stavbe na Slovenskem do leta 1918, *Sodobna arhitektura šol v Sloveniji 1991–2007* (ur. Maja Ivanič, Špela Kuhar), Dunaj, New York 2008, str. 17.

31 Na primer Realna gimnazija na Vegovi ulici, 1871–1874, arhitekt Alexander Bellon.

32 Na primer Dekliška šola na Starem trgu na mestu Redute, 1901, arhitekt Maks Fabiani; Škofovi zavodi v Šentvidu v Ljubljani, prva slovenska gimnazija, 1905, arhitekt Josip Vancaš; Mestni dekliški licej (Mladika), 1903–1907, arhitekt Maks Fabiani; Ljudska šola na Viču, 1911; IV. Deška ljudska šola na Prulah, 1911, arhitekt Ciril Metod Koch.

33 Žnidar 1967, str. 26.

34 V Zürichu je leta 1875 pričel delovati inštitut eksperimentalne psihologije, leta 1883 pa so na pariški Sorbonni uvedli študij znanosti poučevanja, pedagogiko. Pedagoška proučevanja so privedla do zavzemanja za tako imenovano aktivno šolo, kjer učenec ni le pasiven subjekt, ki ga učimo, ampak v učnem procesu aktivno sodeluje.

35 Andrej Hrausky, Prostor, ki se prilagaja vsebini: šolske stavbe, *Hiše: revija za nove razsežnosti bivanja*, 5. maj 2004, št. 20, str. 17.

36 Pavle Flerè, *Zakon o narodnih šolah s kratko razlago in stvarnim kazalom ter z dodatkom predpisov drugih zakonov, ki so v zvezi z zakonom o narodnih šolah*, Ljubljana: Učiteljska tiskarna v Ljubljani, 1929.

Dravske banovine v Ljubljani. Zasnove šolskih stavb je zaznamoval tehnični napredek obdobja z uvajanjem novih materialov, konstrukcij in tehnologij, kar je v praksi pomenilo gradnjo inženirsko sodobnejših stavb. Večji poudarek je bil tudi v prizadevanju za vzpostavitev zdravega okolja.³⁷ »V polpretekli dobi so bile zidane šole brez pravega umetniškega okusa in brez praktične in higienske izvršbe. Dolga in ozka oblika učilnic je tip te dobe. Take učilnice so zagovarjali na ta način, da je s pomočjo podolgovate učilnice omogočen dostop svetlobe vsem učencem po vsej učilnici. V današnji dobi pa omogočajo pristop svetlobe velika in obširna okna ter razno moderno premakljivo pohištvo.«³⁸ Stavbe dobijo večja okna, prostori so svetlejši, izpostavljena je pomembnost telovadnic, zunanjih površin za šport in šolskih vrtov, kot novi šolski prostori se uveljavljajo večnamenske dvorane, knjižnice ter opremljeni prostori za specializirane predmete. Prostorske kompozicije so svobodnejše, a kljub oblikovanju v duhu modernizma ohranjajo monumentalni videz.³⁹ »Moderna šola je sinteza sestavljenk: moderne pedagoške metode, moderne gradbene tehnike, higijene in ekonomije. Z navedenim izrekom prenašamo nove zahteve na pedagoga, arhitekta, higienika in gospodarja. Pravilna zveza teh sestavljenk nam da rezultat nove moderne šole. Šolska zgradba, ki ne ugotovi eni teh zahtev, ali pa ne ustreza popolnoma vsem zahtevam, ni današnja šola.«⁴⁰ Začetni razmah gradnje novih šol se je zaradi ekonomske krize med obema vojnama ustavil.

Oris obveznega osnovnega šolstva v novem socialističnem družbenem sistemu

Konec druge svetovne vojne maja 1945 je pomenil nadaljevanje razvoja partizanskega šolstva.⁴¹ Za razvoj povojnega šolstva v Ljubljani⁴² so značilne spremembe v zunanji in notranji organizaciji šolskih institucij⁴³ za splošno izo-

37 Zorc, Blenkuš 2019, str. 28.

38 V. K., Nove šolske zgradbe, *Učiteljski tovariš*, 73, 2. 2. 1933, št. 24, str. 1.

39 Zorc, Blenkuš 2019, str. 28.

40 V. K. 1933, str. 1.

41 Jože Ciperle, Andrej Vovko, *Šolstvo na Slovenskem skozi stoletja*, Ljubljana: Slovenski šolski muzej, 1987, str. 96.

42 V Mestni občini Ljubljana danes deluje 48 javnih osnovnih šol, katerih ustanoviteljica je občina, od tega jih ima 47 določen okoliš. Izjema je Center za usposabljanje, vzgojo in izobraževanje Janeza Levca Ljubljana, ki zaradi posebnosti dela sprejema otroke, ne glede na šolski okoliš, iz katerega prihajajo.

43 Upravno so šolstvo reorganizirali leta 1949 z razdelitvijo Ministrstva prosvete LR Slovenije na Ministrstvo za prosveto in Ministrstvo za kulturo. Leta 1951 so ustanovili Svet za prosveto in kulturo, leta 1953 pa Komisijo za reformo splošnoizobraževalnih šol. Leta 1956 so Svet za prosveto in kulturo razdelili na Svet za kulturo in Svet za prosveto. Ustanovili so Republiški zavod za preučevanje šolstva, ki se je leta 1959 preimenoval v Zavod za napredek šolstva, nato pa v Zavod SR Slovenije za šolstvo.

braževanje, razvoj nižjega in srednjega strokovnega šolstva ter vzgojnih domov, vpliv pionirske in mladinske organizacije ter organizacij prosvetnih delavcev kot tudi uvajanje družbenega upravljanja, na drugi strani pa hudo pomanjkanje prostora in opreme. Z zmago revolucionarne partizanske vojske je šolstvo postalo sestavni del administrativno in centralizirano vodenega državnega aparata, ki je imela cilj, preobraziti celotno družbo v skladu z marksistično-leninistično ideologijo po zgledu Stalinove Sovjetske zveze. Polje izobraževanja je bilo prežeto z ideologijo vladajočega režima. O strokovni avtonomiji pedagoških služb ni bilo več mogoče govoriti, saj je šolstvo postalo gonilo utrjevanja socialistične/komunistične totalitarne oblasti in uresničevanje partijskih ideoloških ciljev. Prek šolstva in šolskih subpartijskih organizacij se je politični sistem legitimiral, cilja vzgoje mladine pa sta bili poslušnost in ideološka čistost.⁴⁴

Pred vojno je v šolskem letu 1939/40 na območju današnje Ljubljane delovalo 33 osnovnih šol, od tega 8 deških in 7 dekliških, druge so bile mešane. Med njimi so bile tudi štiri samostanske šole, ki so bile po letu 1945 ukinjene. Leta 1945 sprejeti odlok o organizaciji osnovnih in srednjih šol je med drugim v skladu z načelom ločitve Cerkve od države podpržavil zasebne šole, ki so jih prej upravljali cerkveni redovi.⁴⁵ Revolucionarno dejanje v šolstvu je bila odprava zasebnih in meščanskih šol⁴⁶ (npr. zasebne ljudske šole v Marijanišču, Lichtenthurnu, pri uršulinkah). Meščanske šole, ki so bile sestavni del prejšnjih šolskih sistemov, je nova socialistična oblast ukinila z obrazložitvijo, da so učencem preprečevale nadaljevanje šolanja v višjih razredih srednjih šol, zlasti na gimnazijah, ter ovirale dostop do višje in visokošolske izobrazbe. Namesto meščanskih šol so odpirali nižje gimnazije. Tako je bilo ustanovljenih petnajst gimnazij, od teh enajst popolnih in štiri nižje. »*Drugo polletje sem prišel na šolo, toda kakšne spremembe. Od štirih paralelk še v sedmi gimnaziji je za osmi razred ostal samo en razred in 16 dijakov. Vsi drugi so zaradi vojne partizanščine ali domobranstva in preselitve odpadli,*«⁴⁷ se je spominjal dijaških dni zgodovinar Tomaž Weber v svoji avtobiografiji.

Leta 1945 je bilo sprejeto načelo enotnega in obveznega štiriletnega splošnoizobraževalnega šolanja v Jugoslaviji, osnovno izobraževanje pa je prešlo na državno raven. Vsak učenec, ki je končal štiriletno osnovno šolo, se je lahko vpisal na nižjo gimnazijo v svojem šolskem okolišu in tu dokončal sedemletno. Temeljni zakon o sedemletnem obveznem šolanju, ki je izšel 11. julija 1946, je po sovjetskem vzoru uvedel obvezno sedemletno šolanje. S tem posegom so oblasti prekinile tradicijo osemletnega obveznega osnovnega šolstva od leta 1869 in naredile korak nazaj predvsem tam, kjer je bilo pred tem že uveljavljeno osemletno osnovno šolstvo.⁴⁸ Šolski sistem je bil z novim zakonom poenoten, šoloobvezni

44 Okoliš 2008, str. 108.

45 Ciperle, Vovko 1987, str. 96.

46 Uredba o ukinitvi meščanskih šol, *Uradni list SNOS in NVS*, 8. 8. 1945, št. 24.

47 Tomaž Weber, *150 zgodb Ljubljančana (1910–2002)*, Ljubljana: samozaložba 2004, str. 89.

48 Suzana Cvirn Guček, *Petdeset let OŠ Savsko naselje*, Ljubljana: Osnovna šola Savsko naselje 2008, str. 5.

otroci pa zajeti v sedemletke, sestavljene iz štirih razredov osnovne in treh razredov višje osnovne šole. Take šole je na predloge okrajnih ljudskih odborov ustanavljalo zvezno prosvetno ministrstvo. Namesto v višjih osnovnih šolah so učenci lahko nadaljevali šolanje na nižjih gimnazijah, ki so imele v tem času tri nižje in pet višjih razredov. Višji trije razredi sedemletk so imeli predmetni pouk ter enak učni načrt in predmetnik kot nižji gimnazijski razredi.⁴⁹ Prva petletka je predvidevala sedemletne osnovne šole in nižje srednje šole, v katere naj bi zajeli 75 odstotkov šoloobvezne mladine, obnovo in razširitev omrežja šolskih ter prosvetnih ustanov in šolanje pedagoškega kadra.⁵⁰ Potem ko so leta 1950 znova uvedli osemletno šolsko obveznost, so del sedemletk spremenili v štiriletne nižje gimnazije, enako pa tudi višje gimnazije. Odlok o obveznem osemletnem šolanju, ki je izšel 8. oktobra 1953, je uzakonil šolsko obveznost od sedmega do petnajstega leta starosti. Učenci so se najprej šolali v štirih nižjih razredih osnovne šole, potem pa so lahko nadaljevali obvezno šolanje v višjih razredih osnovne šole, nižjih gimnazijah ali drugih srednjih šolah.⁵¹

Najpomembnejša prelomnica povojnega šolstva je bila nedvomno šolska reforma leta 1958, ki jo predstavljata dva zakona, in sicer uvodni zakon⁵² in splošni zakon o šolstvu, ki je uzakonil osemletno osnovno šolo kot edino obliko obveznega osnovnega šolstva. Z njim je bila v Jugoslaviji uvedena osemletna šolska obveznost brez olajšav.⁵³ Začetki šolske reforme segajo v leto 1953, osnovno izhodišče pa je bilo poenotenje šolstva, predvsem osnovnega in srednjega. Tudi ideološka izhodišča Zveze komunistov Jugoslavije, ki je imela monopolni položaj v državi, so stremela k poenotenju, saj so komunisti zagovarjali popolno odpravo socialnih in razrednih razlik, razlik med mestom in podeželjem ter med bolj ali manj sposobnimi učenci.⁵⁴ Šolski zakon iz leta 1958 je razdelil šolstvo na prvo, drugo in tretjo stopnjo,⁵⁵ dopolnjevali pa so ga razni kasneje sprejeti zakoni in resolucije. V šolstvu prve stopnje so bile poleg osemletk zajete tudi t. i. šole

49 Ciperle, Vovko 1987, str. 97.

50 *Uradni list LRS*, 2. 8. 1947, št. 31, str. 214.

51 Aleš Gabrič, *Šolska reforma 1953–1963*, Ljubljana: Inštitut za novejšo zgodovino, 2006, str. 142.

52 Uvodni zakon je vseboval predpise o osnovnih šolah, gimnazijah, strokovnih šolah, fakultetah, visokih šolah, umetniških akademijah, posebnih šolah, šolah za izobraževanje učiteljev in predpise o pouku za pripadnike narodnih manjšin.

53 Ciperle, Vovko 1987, str. 98.

54 Gabrič 2006, str. 100.

55 Največje spremembe v splošnoizobraževalnem šolstvu so zadevale gimnazije. V Ljubljani so bile vse gimnazije realne, razen ene klasične. S posebno uredbo so 17. februarja 1947 uvedli in začeli ustanavljati večerne delavske gimnazije. 25. junija 1958 je bil sprejet splošni zakon o šolstvu, s katerim je bil uveden enoten sistem osemletne osnovne šole, štiriletne srednje šole, dveletnih višjih šol in štiriletnih fakultet. Šole druge stopnje so bile gimnazije kot splošnoizobraževalne ustanove, srednje šole, učiteljska in vzgojiteljske šole, ki so imele v zadnjih razredih razpisano maturo. Šole tretje stopnje so bile fakultete, višje strokovne šole, umetniške akademije in pedagoške akademije. Gimnazije so postale štiriletne in omejene na bivše višje razrede osnovne šole. Klasične gimnazije so bile ukinjene, nekatere gimnazije pa so obdržale klasične oddelke.

za fizično in duševne prizadete otroke.⁵⁶ Število osnovnih šol se je zmanjšalo, predvsem število manjših, nižje organiziranih šol, nastajati pa so začele popolne osemletne in štiriletne podružnične šole.⁵⁷ V osnovnem šolanju je z reformo dva štiriletna ciklusa (štiri nižje in štiri višje razrede) zamenjal enoten osemletni cikel.⁵⁸

Gradnja šolske infrastrukture v prvem povojnem desetletju

Druga svetovna vojna je šolske stavbe močno prizadela in skoraj vse so bile v slabem stanju,⁵⁹ poškodovana je bila celo več kot tretjina šolskih objektov v Sloveniji.⁶⁰ Zaradi nižjega naravnega prirasta v vojnih letih potrebe po novem učiteljskem kadru leta 1945 še niso bile tako velike.⁶¹ Prva naloga po osvoboditvi je bila obnova šolskih poslopij, ki so jih počasi obnavljali. Vseh prostorov, ki so jih imele šole pred vojno, niso pridobili nazaj, saj jih je med vojno in deloma tudi po njej zasedla vojska. Nekaj šolskih stavb, zlasti redovnih in samostanskih, so zasedli dijaški domovi (Marijanišče – Dom Ivana Cankarja, Lichtenthurn – Dom Anice Černejeve), druge stavbe (Mladiko, Škofove zavode v Šentvidu, Krekovo gospodinjstvo šolo v Šiški in druge) pa je dobila Jugoslovanska ljudska armada. V šolskem letu 1945/46 so imele vse osnovne šole le 163 učilnic, v 105 učilnicah so imeli pouk v dveh ali celo treh izmenah.⁶² Največja težava je bila tako pomanjkanje prostorov.

Prvo povojno obdobje je bilo v znamenju obnove domovine, vzpostavitve nove družbene ureditve in pospeševanja gospodarstva. Prvi petletni plan razvoja jugoslovanskega gospodarstva 1947–1951 je po sovjetskem vzoru dal prednost industrializaciji in elektrifikaciji, odpravi gospodarske in tehnične zaostalosti ter povečanju obrambne moči države. Kljub političnim parolam je bilo šolstvu v prvi jugoslovanski in slovenski petletki namenjenih premalo sredstev.⁶³ Povojna obnova in novogradnja šol tako kljub velikim deklarativnim obljubam nista potekali vedno načrtno.⁶⁴ V letih po drugi svetovni vojni, ko je nova oblast namenjala glavno pozornost političnim in gospodarskim vprašanjem, je bilo osnovno šolstvo na Slovenskem v slabem stanju.⁶⁵ Zaradi slabe gospodarske podobe socia-

56 Slavica Pavlič, *Šolske stavbe Ljubljane: razstava v Slovenskem šolskem muzeju*, Ljubljana 1975, str. 28.

57 Ciperle, Vovko 1987, str. 98.

58 Gabrič 2006, str. 100.

59 Marjan Drnovšek, Graditev ljudske oblasti in obnova v Ljubljani v letih 1945–1947, *Kronika*, 27, 1979, št. 1, str. 62.

60 Gabrič 2006, str. 17.

61 Jelka Piškurić, Od stare do nove šole na Igu, *Kronika*, 66, 2018, št. 2, str. 292.

62 Drnovšek 1979, str. 62.

63 Piškurić 2018, str. 292.

64 Šolski prostor v mestih, *Naša skupnost (Jugoslavija)*, 3, 3. 11. 1957, št. 21, str. 8.

65 Cvirn Guček 2008, str. 5.

listična oblast šolstvu sprva ni namenjala veliko sredstev, čeprav je v njem videla temelj za vzgojo v duhu novih družbenopolitičnih razmer. To se je odražalo še posebno v prvih povojnih letih, ko je bilo šolstvo izrazito pod velikim vplivom nove ideologije,⁶⁶ pojavljale pa so se tudi infrastrukturne težave.⁶⁷ V tem času so bile največje težave materialnega vidika šolskega sistema slaba opremljenost šol, starost, dotrajanost ali poškodovanost šolskih poslopij, velik delež razredov s kombiniranim poukom in ponekod izmenski pouk.⁶⁸

Država je zaradi velikih vlaganj v težko industrijo vse do sredine petdesetih let namenjala minimalna sredstva v razvoj šolske infrastrukture.⁶⁹ Sredi petdesetih let se je zaradi spremenjene gospodarske politike začel življenjski standard prebivalstva počasi dvigovati, priseljevanje in naravni prirastek sta poskočila, posledično pa so se začele večati generacije šoloobveznih otrok, ki so prve korake v izobraževanju dočakali v premajhnih in slabo opremljenih šolah.⁷⁰ Popis šolskih prostorov leta 1951 je pokazal, da je 90 odstotkov šolskih stavb potrebnih popravila, kar 70 odstotkov šol je bilo zgrajenih pred letom 1918, 35 šol je bilo brez elektrike, le redke pa so imele telovadnice. Veliko učilnic je bilo vlažnih in brez ogrevanja. Na mnogih šolah je pouk potekal v treh ali celo štirih izmenah.⁷¹ Iz poročila sveta za prosveto in kulturo o problemih šolstva v letu 1951 je razvidno,⁷² da je bilo v Ljubljani 33 splošnoizobraževalnih šol, od tega 17 osnovnih, ena pomozna šola, 13 gimnazij, učiteljske in srednja vzgojiteljska šola. Za 33 zavodov je bilo na razpolago 28 poslopij. Zlasti žgoča je bila prostorska problematika v središču mesta, kjer sta bili le dve šolski stavbi, Vrtača in Ledina. V prvem desetletju po drugi svetovni vojni se je Ljubljana s sto tisoč prebivalci od leta 1945 do 1955 povečala za dodatnih trideset tisoč novih prebivalcev,⁷³ število učencev pa s 7220 na 9292 (tabela), pa vendar je bilo na voljo manj šolskega prostora kot leta 1939, ko je bilo v mestu petdeset tisoč manj prebivalcev in 8793 učencev. Mestni ljudski odbor je predlagal gradnjo novih šolskih poslopij, da bi vsaj malo omilil stisko, ki je nastajala zaradi zvišanja števila učencev.

66 Po francoskem filozofu Louisu Althusserju (1918–1990) je šola *per se* eden izmed glavnih ideoloških aparatov vsakršne države, ne glede na njen politični ustroj.

67 Piškurić 2018, str. 291.

68 Aleš Gabrič, Šolska reforma, *Slovenska novejša zgodovina. Od programa Zedinjena Slovenija do mednarodnega priznanja Republike Slovenije 1948–1992* (ur. Jasna Fischer), Ljubljana 2005, str. 1035.

69 Cvirn Guček 2008, str. 5

70 Piškurić 2018, str. 290.

71 Cvirn Guček 2008, str. 5

72 SI_ZAL_LJU/0465/00476, Mestni ljudski odbor Ljubljana, zapisnik 3. seje skupščine, 22. 5. 1951, t. e. 22.

73 David Petelin, *Živeti v socialistični Ljubljani: mestno življenje v prvih dveh desetletjih po drugi svetovni vojni*, 2. dopolnjena izd. – Ljubljana: Zgodovinski arhiv Ljubljana 2020, str. 364.

Tabela: razvoj osnovnih šol v Ljubljani med letoma 1939 in 1955⁷⁴

Leto	Šole	Oddelki	Učilnice	Učenci	Učitelji
1939/40	33	247	226	8793	337
1945/46	23	208	158	7220	226
1946/47	23	213	164	7165	236
1947/48	22	178	149	7167	217
1948/49	21	176	124	6789	202
1949/50	21	178	126	6974	191
1950/51	22	168	125	6625	178
1951/52	22	180	127	6869	197
1952/53	24	206	145	7214	224
1953/54	24	244	169	8311	273
1954/55	25	279	174	9292	294

V celotni Jugoslaviji so do leta 1946 obnovili večino šolskih poslopij, v razdobju od leta 1946 do 1951 so zgradili 2518 novih šol, od leta 1952 do 1955 pa se je to število povečalo še za 1500 dodatnih šolskih poslopij.⁷⁵ Kljub temu da je bila Slovenija gospodarsko najbolj razvita republika, je gradnja novih šol zaostajala za jugoslovanskim povprečjem.⁷⁶ V Socialistični republiki Sloveniji (SRS) je bilo do leta 1953 obnovljenih 373 in zgrajenih 24 šolskih poslopij, s tem pa le malo pridobljenega novega prostora. Prevladovala je gradnja nižje organiziranih osnovnih šol na podeželju.⁷⁷ Po popisu šolskih prostorov v Ljubljani, Celju, Trbovljah in na Jesenicah, ki so ga izvedli septembra 1956, je v štirih mestih delovalo 90 šol v 70 zgradbah. Kar 27 stavb sta uporabljali dve šoli, deset stavb tri šole, v treh stavbah so izobraževalno delo opravljale tri ali štiri šole. V večini šol je pouk potekal v dveh ali več izmenah. Povprečna površina učilnice na enega učenca je bila 1,04 m², kar je bilo daleč pod normativom 1,8 m².⁷⁸ Potrebe po novih šolah in šolskem prostoru so bile velike. V letu 1956 sta Stalna konferenca mest in Zvezni zavod za

74 *Gradivo o razvoju Ljubljane v prvem desetletju po osvoboditvi: 1945-1955*, Ljubljana: Mestni arhiv, Kronika, 1965, str. 300.

75 Šolski prostor v mestih 1957, str. 8.

76 Cvirn Guček 2008, str. 6.

77 Piškurić 2018, str. 292.

78 Gabrič 2006, str. 199-200.

gospodarsko planiranje izvedla anketo o šolskem prostoru,⁷⁹ poslopih in opremi šol po mestnih krajih.⁸⁰ Do leta 1956, ko so v Jugoslaviji največ proračunskih sredstev namenjali za upravo in vojsko, so bile investicije v šolstvo skromne. Od leta 1957, ko so se na zveznem nivoju odločili za povečanje deleža sredstev za družbeni standard, pa so začele rasti tudi investicije v šolsko infrastrukturo. V skladu s tedanjo zakonodajo naj bi 30 odstotkov sredstev, predvidenih za stanovanjsko gradnjo, namenili gradnji osnovnih šol in potrebnih komunalnih objektov.⁸¹

Z reorganizacijo šolske mreže je na gradnjo nove infrastrukture vplivala tudi šolska reforma,⁸² saj so se snovalci zavedali, da šolske reforme v praksi ne bo mogoče izvesti brez temeljite reorganizacije dotedanje šolske mreže in korenitih izboljšav šolske infrastrukture. Do sprejema temeljnega zakona o financiranju šolstva decembra 1960, ki je uvajal posebne družbene sklade za šolstvo na občinski, republiški in zvezni ravni, so se zlasti v mestih, v katerih je bila velika stanovanjska stiska, sredstva, namenjena gradnji šol, prelivala v stanovanjsko gradnjo.⁸³ V Sloveniji so leta 1957 za gradnjo šol porabili le 8,4 odstotka sredstev stanovanjskega sklada.⁸⁴ Sekretariat Sveta za šolstvo LRS je leta 1961 izvedel anketo, v kateri je bilo ugotovljeno, da je bilo 46 odstotkov stavb za osnovne šole še iz 19. stoletja, telovadnico pa je imelo le 14 odstotkov vseh šol.⁸⁵ Materialne razmere v šolstvu so bili še v šestdesetih letih na kritični ravni in mnoge šole so razpolagale le s polovico potrebnega šolskega prostora, ne glede nato, da tudi ta marsikje ni ustrežal več osnovnim zdravstvenim in pedagoškimi normativom.⁸⁶

79 Povprečna površina učilnic, ki je potrebna za normalni razvoj pouka, bi morala po normi znašati 2 m² ali pa za minimalne potrebe 1,5 m² na enega učenca. Leta 1956 je bilo splošno jugoslovansko povprečje 0,91 m² na enega učenca. Povprečna površina je znašala od 0,82 m² v Bosni in Hercegovini do 1,12 m² v Sloveniji. Znotraj tega razpona je imela Hrvaška 0,94 m², Črna gora in Srbija 0,89 m² ter Makedonija 0,84 m², v povprečju za celotno državo le 61 odstotkov norme. V mestih in industrijskih krajih je delovalo veliko šol v dveh, treh ali več izmenah. V teh šolah ni bilo niti časa, da bi učilnice pripravili za naslednjo izmeno, s čimer so se še bolj slabšale učne in higienske razmere. Poleg tega je pomanjkanje šolskih poslopij (2277 anketiranih šol je nastanjenih v 1829 poslopih) pripeljalo do tega, da je delovalo v precejšnjem številu šolskih poslopij več šol, in to šole raznih vrst, z učenci razne starosti, kar je močno oteževalo pouk in motilo vzgojno delo. V vseh šolskih poslopih v mestnih krajih je namreč samo v 68,1 odstotka primerih delovala po ena šola, medtem ko sta v 21,5 odstotka primerih delovali po dve šoli, v 6,8 odstotka po tri in v 3,6 odstotka po štiri in več šol. Omenjena anketa pove tudi to, da so znatno število šolskih poslopij v letu 1956 uporabljali tudi za nešolske namene. Tako je bilo 37,8 odstotka poslopij uporabljenih samo za šole, a 18,8 še za kulturne dejavnosti, 11,2 odstotka za stanovanjske namene, 2,7 odstotka za administrativne ustanove, 2,1 odstotka za bolnišnice, 0,9 odstotka za gospodarske namene in 6,5 odstotka za druge nešolske namene (povzeto po: Šolski prostor v mestih 1957, str. 8).

80 Prav tam.

81 Gabrič 2006, str. 195.

82 Piškurič 2018, str. 290.

83 Cvirn Guček 2008, str. 7.

84 Gabrič 2006, str. 198.

85 Žnidar 1967, str. 32.

86 France Strmičnik, Kaj ovira hitrejši razvoj osnovne šole, *Sodobna pedagogika*, št. 5–6, 1967.

Od stare k novi šoli

Leta 1954 je v Ljubljani potekal prvi veliki posvet v Sloveniji o prednostih novega načina izobraževanja⁸⁷ in lahko bi rekli o šolski arhitekturi pod naslovom *Od stare k novi šoli*.⁸⁸ Zahteve po spremembi načina izobraževanja so bile tedaj prisotne vsaj od Bauhauusa naprej⁸⁹ in izpostavljene tudi na sedmem kongresu CIAM istega leta.⁹⁰ V skladu z mednarodnimi pedagoškimi kongresi za šolske gradnje, ki so na Zahodu potekali pod okriljem mednarodne organizacije UNESCO, je podobno prvo tovrstno konferenco organiziralo Društvo arhitektov Slovenije. Na posvetovanju so arhitekti, pedagogi, psihologi in zastopniki občin razglabljali o gradnji, urejanju in opremljenosti šol tako v urbanističnem, pedagoškem in ekonomskem kot v higienskem pogledu.⁹¹ Ob tej priložnosti je izšla posebna številka takratne osrednje arhitekturne revije *Arhitekt*.⁹² Udeleženci so sprejeli sklepe, da bi morali šolska poslopja graditi po enakih principih, da je treba v prvi vrsti upoštevati vzgojo v družbenih skupnostih in temu ustrezno poskrbeti za arhitekturno stran stavbe, da osnovna celica vsake šole ostane učilnica, v kateri naj bo za učenca odmerjenega od 2 do 2,5 m² prostora. Oblika razreda naj se približa kvadratu, površina naj bo okoli 70 do 75 m² in osvetljena z obeh strani. Okna naj bodo visoka 1,2 metra od tal zaradi svetlobe. Načrt za šolo naj ne bo preobsežen, šolska stavba naj bo integralni objekt v okolici, kjer je šola kulturno središče, in se mora prilagoditi okolici. Sklenjeno je bilo tudi, da naj bo šola sredi zelenja.⁹³

Posvet je spremljala sočasna razstava sodobnih šolskih zgradb, hkrati pa je bil ob tej priložnosti razpisan tudi natečaj za novo šolo.⁹⁴ V nasprotju s staro zasnovo

87 Nataša Koselj, *Arhitektura šestdesetih let v Sloveniji*, Ljubljana: AB, 1995, str. 13.

88 <https://www.gov.si/novice/1-nacionalna-konferenca-o-oblikovanju-kakovostnega-fizicnega-prostora-v-vertcih-in-solah/> (pridobljeno: 20. julija 2020).

89 Bauhaus je šola, ki je zaznamovala arhitekturno, oblikovalsko, celo likovno prakso kot tudi poučevanje teh strok v drugi polovici 20. stoletja. Njen vpliv se je razširil iz Evrope z arhitekti, ki so se v začetku druge svetovne vojne razselili po svetu, predvsem v ZDA. Leta 1919 so jo v Dessauu ustanovili napredni arhitekti s ciljem izboljšanja šolanja ljudi, usposobljenih na različnih področjih ustvarjanja. Osnova je bila modernistična ideja spreminjanja človekovega okolja (in s tem družbe) s pomočjo umetnosti. Skozi leta so se sicer menjavali direktorji in učitelji, z njimi pa tudi poudarki, umetnostne in celo politične usmeritve, vendar lahko strnemo najpomembnejše ideje. Kljub nekaterim radikalnim pristopom ni šlo za popolno zavračanje preteklosti. Poučevanje teh strok se je vračalo k podajanju znanja med »mojstrom« in »vajencem«. Zgledovali so se po gotiki; z zavračanjem eklekticizma in historicizmov, vrnitvijo k naravi in poudarjanjem pomena funkcije so se približali jugendstilu, predvsem njegovi dunajski različici in naslednikom. Arhitektura, grafično in industrijsko oblikovanje, likovna umetnost, celo gledališče in glasba naj bi ustvarili harmonično sintezo. Želeli so enotnost umetnosti in obrti, umetnosti in tehnologije, umetnosti in življenja.

90 Nataša Koselj, *Osnovna šola Stražišče, 20. stoletje: arhitektura od moderne do sodobne Vodnik po arhitekturi* (ur. Damjana Prešeren), Ljubljana 2001, str. 183.

91 Žnidar 1967, str. 34.

92 *Arhitekt: revija za arhitekturo, urbanizem in oblikovanje izdelkov*, 4, 1954, št. 12/13.

93 Žnidar 1967, str. 35.

94 Koselj 1995, str. 13.

šole naj bi bila nova bolj razgibana in omogočala tudi ustrežnejše oblikovanje šolskega okolja.⁹⁵ Poudarjen je bil pomen stika z naravo (pouk na prostem) in svetlobe.⁹⁶ Skupno je bilo spoznanje, da je otrok središče šolske vzgoje in zato tudi središče oblikovanja šolske zgradbe.⁹⁷ Stari sistem nerazčlenjenega večetažnega šolskega bloka se je umaknil pritlični paviljonski zgradbi oziroma enonadstropni zgradbi s centralnim prostorom, z dinamičnimi kompozicijami šole v parku, organskimi oblikami gradnje ali regionalno pogojenimi kompozicijami. Nova načela individualne vzgoje v šolah po svetu in vse bolj sproščeno oblikovanje pouka so zahtevali razred novih dimenzij.⁹⁸ V novih šolah postanejo učilnice kvadratne, prostori so prepleškani s svetlimi pastelnimi barvami, table niso več črne, temveč svetlejše, zelene. Podi so topli iz linoleja, gumija ali plastičnih plošč. Stoli in mize so ločeni, pohištvo je lahko prestavljivo.⁹⁹ Poleg centralnega večnamenskega prostora so bile oblikovane široke avle, na katere so bili navezani dodatni programi. Celota zasnove je zavestno asimetrična, glavni vhod je neaksialen, tloris je funkcionalistično svoboden (fr. *plan libre*). Šola prevzema vlogo lokalnega kulturnega in izobraževalnega središča.

S tem posvetovanjem se je začela intenzivna gradnja šolskih stavb v Sloveniji in Ljubljani, ki je dosegla vrh v šestdesetih in sedemdesetih letih.¹⁰⁰ Aktualni arhitekturni vzori so prihajali iz sodobne švicarske, skandinavske in britanske arhitekturne prakse. Pri gradnji so izkoriščali nove možnosti, ki jih je povojna industrija na območju takratne Jugoslavije ponujala za beton, jeklo in steklo. Generacija slovenskih arhitektov, ki se je šolala v tipičnih avstro-ogrskih šolah, je postavila temelje moderni šolski zgradbi.¹⁰¹

Rezultat prizadevanja za novo šolo je bila realizacija projekta z natečaja za novo osnovno šolo v Stražišču pri Kranju arhitekta Danila Fürsta, ki je bila kasneje vzorčni model za gradnjo novih šol po vsej Jugoslaviji. Paviljonska zasnova šole v parku velja za mejnik v zasnovi šolskih stavb.¹⁰² Danilo Fürst je nekaj mesecev po diplomi delal pri arhitektu Emilu Navinšku in velja za edinega, ki je nadgradil Navinškovo idejo brezkoridornega koncepta šole s svojim delom, kjer ga je združil s konceptom paviljonske šole v parku.¹⁰³ V razvoju šolske arhitekture

95 Nataša Koselj 2001, str. 183.

96 Koselj 1995, str. 13.

97 Nataša Koselj, Od togega k razgibanemu, Šola v času slovenskega povojnega modernizma, *Hiše: revija za nove razsežnosti bivanja*, 5, maj 2004, št. 20, str. 20.

98 Koselj 2001, str. 184.

99 Žnidar 1967, str. 34.

100 *Sinteza*, posebna številka, 5, 1969.

101 Nataša Koselj, Koncept moderne šole, Temelji razvoja moderne šole v 20. stoletju na Slovenskem, *Sodobna arhitektura šol v Sloveniji 1991–2007* (ur. Maja Ivanič, Špela Kuhar), Dunaj, New York 2008, str. 24.

102 Mitja Zorc, Šole za prihodnost, Ob rob raziskav »Brezkoridorne šole Emila Navinška«, študenti Seminarja doc. Mitje Zorc UL FA, 2015–2017, *AB arhitektov bilten, Emil in njegove šole Dosje Navinšek*, 48, december 2017, št. 213–214, str. 10.

103 Nataša Koselj, Škatlica za vžigalice – Recenzija knjige *The Revolutionary new Corridor – Free Systems in Architecture*, Emil Navinšek, 1969, *AB arhitektov bilten, Emil in njegove šole Dosje Navinšek*, 48, december 2017, št. 213–214, str. 20.

na Slovenskem imajo brezkoridorne šole arhitekta Emila Navinška izstopajoče mesto, vse do sedemdesetih let 20. stoletja pa je Navinšek tudi veljal za nesporno avtoriteto na področju arhitekture šolskih stavb.¹⁰⁴ S šolsko arhitekturo se je v tem obdobju intenzivno ukvarjal tudi arhitekt Oton Gaspari.¹⁰⁵ Leta 1957 je na Poljanah v Ljubljani po mednarodnih vzorih postavil novo Osnovno šolo narodnega heroja Toneta Tomšiča.¹⁰⁶ Zasnovana zgradba je eden prvih primerov sodobne šole. Šolska zgradba je sestavljena iz treh sklopov, ki jih povezuje osrednji prostor z jedilnico in večnamensko rampo. Prvi sklop je enonadstropen in namenjen razrednemu pouku, sestavljen iz parov zamaknjenih učilnic, ki razgibano definirajo tako svoj zunanji kot notranji javni prostor. Drugi sklop združuje predmetno stopnjo in upravo, tretji pa je telovadnica.¹⁰⁷

Paviljonska Osnovna šola narodnega heroja Toneta Tomšiča na Poljanah v Ljubljani, ki jo je načrtoval arhitekt Oton Gaspari leta 1957 (hrani SŠM, fototeka, inv. št. 3857).

¹⁰⁴ Zorc 2017, str. 13.

¹⁰⁵ Osnovna šola Toneta Tomšiča v Ljubljani leta 1957 in Višja šola za zdravstvene delavce Ljubljana leta 1968.

¹⁰⁶ Zorc 2017, str. 10.

¹⁰⁷ Vojteh Ravnikar, Maruša Zorec, Tina Gregorič, Nataša Koselj, *Evidenca in valorizacija objektov slovenske moderne arhitekture med leti 1945–70, aplikativna raziskava*, Ljubljana: Fakulteta za arhitekturo, 1999/2000, str. 14.

Že septembra 1957 je Zavod za proučevanje šolstva LRS sklical posvetovanje o šolskih zgradbah, na katerem so sodelovali pedagogi, ekonomisti, arhitekti, šolski zdravniki in drugi družbeni delavci (javni uslužbenci), ki so med drugim za gradbene namene postavili stalne komisije. Na podlagi strokovnega dela je Svet za šolstvo LRS v Ljubljani na svoji seji 13. februarja 1958 sprejel prve normative za gradnjo šol po sodobnih principih. Izhodišče je bil harmoničen duševni in telesni razvoj šoloobveznega otroka, ki naj se v novi socialistični šoli izoblikuje v samostojnega, široko razgledanega, kulturno bogatega in zdravega državljana.¹⁰⁸ »Želimo in hočemo, da gradimo streho tisočem in desetisočem učencev, ki danes na raznih mestih, zlasti pa v industrijskih centrih obiskujejo pouk v utesnenih, neustreznih in celo zdravju škodljivih prostorih in da zagotovimo novozgrajenim šolam razen učilnic vse tiste dodatne prostore, ki so potrebni, da bodo prosvetni delavci lahko opravljali svoje naloge v smislu šolske reforme. Pri tem pa je treba, da do skrajnosti štedimo in ne zapademo težnjam nekaterih arhitektov, pa tudi lokalnih činiteljev, po monumentalnih šolskih zgradbah.«¹⁰⁹ Učilnice naj bi po novem ustrezale novim učnim metodam in oblikam pouka, še posebej se poudari gradnja kabinetov, laboratorijev, delavnic, učilnic za tehnični in gospodinjski pouk, knjižnic in čitalnic, garderobnih prostorov, pionirsko sobo in sobo za razgovore s starši. Dotaknili so se tudi vprašanja telovadnic, športnih igrišč na prostem in celo bazenov.¹¹⁰ V ta namen naj bi arhitekti pri vsaki šoli zgradili pokrite lope, ki jih je mogoče dograditi v telovadnice. Pokrita lopa je bila obvezna pri vsaki novogradnji, vsaka nova šola pa naj bi imela obvezno športno igrišče in zeleni pas za ustrezno število oddelkov in učencev.¹¹¹ Vsaka večja pedagoška ustanova naj bi imela posebne prostore za socialnega delavca, šolskega psihologa in šolsko ambulanto.¹¹² Predlog normativa je vseboval programe prostorov obveznih šol s kapaciteto od 1 do 10 učilnic z ustreznimi pedagoškimi, tehničnimi, ekonomskimi in zdravstvenimi normativi z upoštevanjem cene gradbenih stroškov.

Sredi petdesetih let so se hkrati s kritikami obstoječe stanovanjske graditve pojavile ideje o novi organizaciji stanovanjske gradnje po načelu enote soseske,¹¹³ kakršnega so razvile severnoevropske, predvsem skandinavske dežele. Jedro so-

108 Žnidar 1967, str. 31.

109 Ludvik Gabrovšek, Uvodne besede, *Začasni normativi za gradnjo osnovnih šol*, Ljubljana 1958, str. 1.

110 Žnidar 1967, str. 31.

111 »Začasne okvirne smernice«, O pedagoških normativih. *Začasni normativi za gradnjo osnovnih šol*, Ljubljana 1958, str. 3.

112 Žnidar 1967, str. 31.

113 Zgled za slovenske in ljubljanske soseske je postala soseska Vallingby pri Stockholmu, ki je nastala med letoma 1953 in 1955. Iz teoretičnih postavk funkcionalističnega urbanizma je v pojavnem obdobju Ravnikar povzel model stanovanjske soseske in ga uveljavil kot organizacijsko enoto sodobnega mesta z vsemi spremljajočimi programi. V Ljubljani so gradili stanovanjske soseske večinoma v predmestjih, in to po različnih urbanističnih zasnovah in z različno tipologijo od atrijskih in vrstnih hiš do prefabriciranih blokov, visokih verižnih blokov in stolpnice.

seske predstavlja zazelenjena površina, namenjena javnim funkcijam, celota je podrejena načelom maksimalnega osončenja in komunikacijski mreži. Švedski vzorci so služili kot osnovno izhodišče vodilnemu povojnemu arhitektu Edvardu Ravnikarju, ko je začel sredi petdesetih let v svojem seminarju na fakulteti razvijati koncept soseske. V zvezi z razvojem koncepta soseske so bile izdelane tudi študije o osnovnošolskih okoliših, ki so se ukvarjale z dimenzioniranjem razdalje med stanovanjem in šolo glede na otrokovo zmogljivost¹¹⁴ in poudarjale, da mora šolska mreža postati ogrodje strukture naselja.¹¹⁵ Prvič je bil koncept soseske apliciran v projektu za območje na Jami v Šiški. Merilo za organizacijo soseske je bila osnovna šola, promet pa je bil speljan po obodu soseske.¹¹⁶ Soseska je razdeljena na stanovanjske četrti za tristo do tisoč prebivalcev, organizirane okrog središča z večjim igriščem, objekti osnovne preskrbe in vzgojno-varstveno ustanovo. Vsaka četrta je razdeljena na manjše enote – sosedstva, ki so organizirana okrog igrišča za najmlajše otroke in v katerih naj bi se prebivalci med seboj poznali in si pomagali. Soseska je pozidana z različnimi tipi stanovanjskih zgradb.¹¹⁷ V njenem jedru, ki je praviloma ob glavni prometni cesti in postaji javnega mestnega prometa, so stanovanjske stolpnice. V srednjem pasu so nižji stanovanjski bloki in hiše v nizu. To je najširši pas soseske, zazelenjen in opremljen z otroškimi igrišči. V tretjem pasu se širi niz enodružinskih hišic.¹¹⁸

Emil Navinšek in njegove brezkoridorne šole

»Arhitektura je oblikovanje prostora, zato mora tudi sleherni sistem v arhitekturi vsebovati bistvo arhitekture, to je prostor«, je zapisal arhitekt Emil Navinšek (1904–1991), ki ima v slovenski povojni arhitekturi specifično vlogo, ki je hkrati osrednja in spregledana.¹¹⁹ Slovenija, še posebno pa Ljubljana, je polna njegovih šol, ki so vse narejene po enakem principu.¹²⁰ Arhitekt Navinšek v strokovni javnosti ni znan le po največjem številu zgrajenih šol, ampak predvsem po svojem projektu, tako imenovanem revolucionarnem brezkoridornem arhi-

114 Branka Tancig-Novak, Študija okolišev šolskih in predšolskih ustanov mesta Ljubljane, *Arhitekt*, 1952, št. 7, str. 35–37.

115 Edvard Ravnikar, Šolski okoliš ter vpliv šole na razvoj stanovanjskih naselij, *Arhitekt*, 1954, št. 12–13, str. 57–61.

116 Breda Mihelič, *Urbanistični razvoj Ljubljane*, Ljubljana: Znanstveni inštitut Filozofske fakultete, Partizanska knjiga, 1983, str. 56.

117 Prav tam, str. 57.

118 Mihelič 1983, str. 57.

119 Emil Navinšek, *S prostorno znanostjo in analizo do brezkoridorne arhitekture*, Ljubljana: samozaložba, 1978, str. 1.

120 Miha Dešman, Uvodnik, *AB arhitektov bilten, Emil in njegove šole Dosje Navinšek*, 48, december 2017, št. 213–214, str. 4.

tekturnem sistemu. Navinškove šole so namreč šole brez hodnikov.¹²¹ Kot je sam zapisal: »Pa je tudi današnji hodnik v najmodernejši zgradbi še vedno enak hodniku ob njegovem nastanku – je treba priznati, da smo splošno brez pomisleka skozi vso arhitektonsko preteklost prevzemali to najprimitivnejšo neznanstveno obliko prometnega prostora.«¹²²

Zgodba z brezkoridorsko arhitekturo se začne leta 1925, ko so v Zgornji Šiški, takrat še ljubljanskem predmestju, sprejeli odločitev, da zgradijo novo stavbo za ljudsko in bodočo meščansko šolo. Za njeno zasnovo so se obrnili na Jožeta Plečnika, ki je k projektu povabil svojega učenca Emila Navinška. Osnovna Šola Valentina Vodnika je postala tudi njegovo diplomsko delo pod Plečnikovem mentorstvom. Vlogo osrednjega prostora ima telovadnica, ki jo obdajajo trakti drugih prostorov, v katere se vstopa po hodnikih. Zgrajena je bila le polovica objekta.¹²³ Med projektiranjem šole sta se arhitekta tudi sprla. V duhu vprašanj nove dobe je Navinšek iskal svoje arhitekturne rešitve v smeri idealov modernega gibanja, kot so socialna enakost, racionalizacija, eksperiment, prefabrikacija, novi tehnični in higienski standardi, v duhu *Neues Bauen*.¹²⁴ Po mnenju raziskovalke slovenske arhitekture šestdesetih let Nataše Koselj je Navinškova šola zasnovana »kot orodje za izobraževanje, kot neke vrste izobraževalni silos, odmaknjen od zazidalne linije ulice, ki si zadeva biti nevtralen, vsakemu dostopen, bolj zdrav (tudi moralno) in lep, kot je lepo orodje, ki ga uporabljamo«.¹²⁵ Kasneje je nekaj časa delal v ljubljanskem arhitekturnem biroju v Nebotičniku, pozneje pa mu je tast finančno omogočil, da štiri leta ni hodil v službo in nemoteno študiral brezkoridorno arhitekturo.¹²⁶ Navinšek se je od začetka svoje arhitekturne kariere ukvarjal z mislijo, kako narediti javne objekte v nasprotju s takrat uveljavljeno tradicijo gradnje upravnih poslopij v bolj odprte, svetle, zračne in pregledne, ob tem pa tudi funkcionalne in ekonomične. Sledil je idejam modernizma ter njegovih tvorcev Le Corbusierja, Miesa van der Roheja, Walterja Gropiusa in drugih nestorjev funkcionalistične arhitekture. Želel je ustvariti stavbe brez okrasja in monumentalizma ter s tem bolj racionalne.¹²⁷

Prva stavba, ki jo je Navinšek leta 1936 dosledno uresničil v brezkoridorni zasnovi, je bila Gimnazija Bežigrad (nekdanja III. državna realna gimnazija)

121 <https://www.dnevnik.si/1042345126> (pridobljeno: 20. julija 2020).

122 Navinšek 1978, str. 2.

123 https://www.dessa.si/pdf/dessa_navinsek_besedila.pdf (pridobljeno: 20. julija 2020).

124 Neues Bauen je ime gibanja za moderno arhitekturo v Nemčiji v dvajsetih in tridesetih letih 20. stoletja, ki se včasih imenuje tudi Nova stvarnost (nem. *Neue Sachlichkeit*).

125 Koselj 2017, str. 20.

126 Eva Eržen, Tadej Urh, Lena Vozlič, Tast Emil Navinšek je bil vsestransko bogata osebnost, Pogovor s Slavico Navinšek, *AB arhitektov bilten, Emil in njegove šole Dosje Navinšek*, 48, december 2017, št. 213–214, str. 6.

127 Boris Briški, Šole brez hodnikov arhitekta Emila Navinška, *Sodobna arhitektura šol v Sloveniji 1991–2007* (ur. Maja Ivanič, Špela Kuhar), Dunaj, New York 2008, str. 20.

v Ljubljani,¹²⁸ ki je bila do takrat v tesnih prostorih nemške gimnazije na Beethovnovi ulici.¹²⁹ Stavba bežigradske gimnazije velja za prvo brezkoridorno šolsko stavbo v jugoslovanskem prostoru¹³⁰ in je prvi izrazit odklon od avstro-ogrškega tipa šolske stavbe, ki je zaznamoval dvestoletno obdobje kljub menjavi oblasti in normativov, ki so urejali gradnjo šolskih stavb.¹³¹ V času gradnje je tudi veljala za najmodernejšo šolsko ustanovo v celi Jugoslaviji.¹³² Brezkoridorno zasnovo za gimnazijo je Navinšek razvil kot odgovor na projektni osnutek, ki je bil predviden za gradnjo šole.¹³³ »Mestni gradbeni urad v Ljubljani pa je izjemoma izdal dovoljenje za gradnjo – to pa pod pogojem, da projektant in takratna tehnična uprava prevzame vso odgovornost za eventualno neuspešno gradnjo. Sledila pa je zelo uspešna realizacija. Brezkoridorna stavba se je izkazala nad vsemi pričakovanji. Neupravičene so bile vse prognoze – nepotrebni vsi nasveti in priporočila – saj je bila notranjost poslopja idealno osvetljena! Izkazalo se je, da za to novo idejo za prostorno brezkoridorno zgradbo ne držijo prognoze strokovnjakov, ki so prežeti s staro idejo – kajti iz izkušenj starega koridornega sistema ni bilo mogoče sklepati na pridobitve nove ideje oziroma novih sistemov v arhitekturi. Nova ideja je rabila trdnega prepričanja, predvsem pa realizacij,«¹³⁴ je samozavestno napisal štiri desetletja kasneje. Zasnoval jo je kot sistem večetažnih kubičnih volumnov, ločenih glede na funkcijo. Volumne je na šolsko zemljišče, urejeno kot šolski park, umestil skladno z optimalno orientacijo, dostopi in povezavami. V osrednjem delu so učilnice, orientirane na zahod oziroma vzhod, ki v vsaki etaži z dveh strani zamejujejo avlo. Ta se prek obsežnih zasteklitev odpira proti severu in jugu. Kot posebna volumna se na osrednji del navezujeta telovadnica in sklop specialnih učilnic, uprave in servisnih prostorov. Transparentno glavno stopnišče v avli povezuje stavbo po vertikali. Dodatna povezava je dvovišinski preboj med avlo v pritličju in prvem nadstropju. Večnamenske avle skupaj zavzemajo 30 odstotkov celotne površine šole.¹³⁵ Bežigradska stavba je prvi arhitektov model brezkoridorne zasnove objekta, poskus reševanja notranjih komunikacij objekta brez hodnikov, najpogostejšega načina povezovanja posameznih enot znotraj objektov, ki onemogočajo zasnovo prostorsko preglednih, svetlih in zračnih stavb. Namestitev osrednje povezovalne dvorane v vsaki etaži z obvezno osvetlitvijo na obeh njenih koncih (velika steklena okna v lesenih okvirjih, praviloma v drugi barvi, kot so okna učilnic), odpira stavbo navzven in jo harmonizira z okolico.¹³⁶

128 Zorc 2017, str. 10.

129 Žnidar 1967, str. 29.

130 https://www.zrc-sazu.si/sites/default/files/sonja_lapajne_oblak_o.pdf (pridobljeno: 20. julija 2020).

131 Zorc 2017, str. 10.

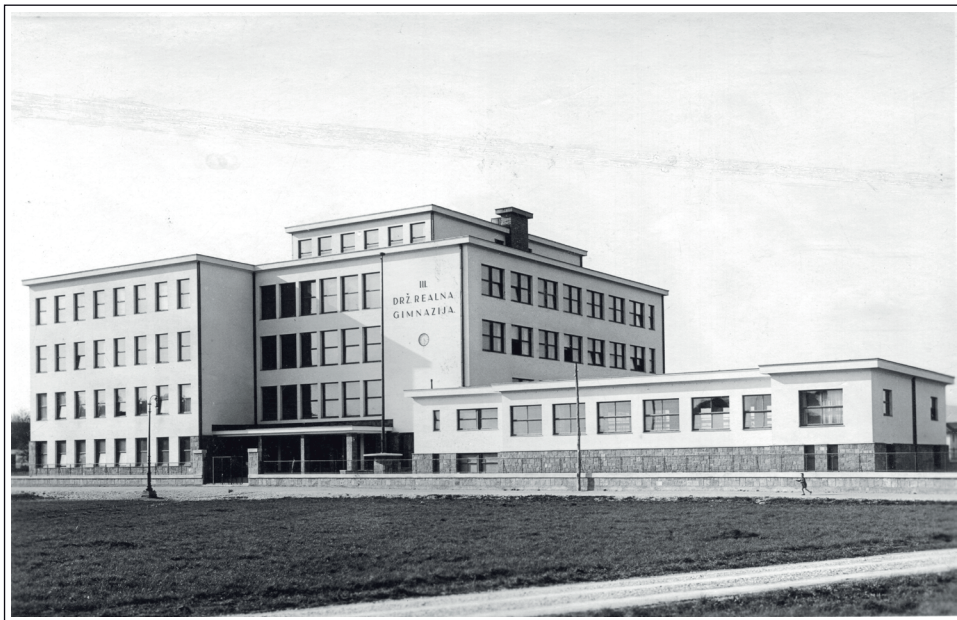
132 Okoliš 2008, str. 99.

133 Andrej Vovko, Ob petdesetletnici šolske stavbe za Bežigradom, *Kronika*, 35, 1987, št. 1–2, str. 124.

134 Navinšek 1978, str. 3.

135 https://www.dessa.si/pdf/dessa_navinsek_besedila.pdf (pridobljeno: 20. julija 2020).

136 Briški 2008, str. 24.

III. državna realna gimnazija, danes Gimnazija Bežigrad, leta 1936 ob dograditvi (hrani SŠM, fototeka, inv. št. 1578).

Zasnovo lahko primerjamo z inovativnimi šolskimi stavbami zgodnjega modernizma po svetu, kjer so ustvarjeni drugačni in z naravo povezani šolski prostori. Modernistično vodilo po več svetlobe, zraka, prostora za vse se v primeru šolskih stavb v mednarodnem merilu najprej udejanji z odpiranjem učilnic v zunanost in aktivacijo zunanjih površin, učilnice z velikimi in premičnimi zasteklitvami, učilnice na prostem v zelenju ali na zračnih terasah, razvejane zasnove, ki se prepletajo z zunanjimi prostori. Navinškova inovacija z brezkoridorno zasnovo pa je svetlo, zračno in prostorno jedro stavbe.¹³⁷ Ta prostor brez hodnikov lahko opišemo kot nevtralen prostor. To ni nevtralnost prikritega kurikuluma, ki prikriva ravno nasprotno, ampak nevtralnost v posebnem pomenu.¹³⁸ Emil Navinšek je do druge svetovne vojne med letoma 1926 in 1941 načrtoval ali izvedel več kot sedemdeset šolskih stavb, večinoma koridorne stavbe.¹³⁹ Navinšek je teoretsko osnovo brezkoridorskega sistema razvil vzporedno z načrtovanjem prvih brezkoridornih stavb, pretežni del opusa brezkoridornih šol pa je bil zgrajen naknadno kot uveljavitev teoretskih osnov.¹⁴⁰

¹³⁷ Zorc 2017, str. 10.

¹³⁸ Bahovec 2012, str. 29.

¹³⁹ Zorc 2017, str. 13.

¹⁴⁰ Prav tam, str. 12.

Vse naslednje Navinškove šole do konca šestdesetih let prejšnjega stoletja dosledno sledijo zasnovi bežigrajske gimnazije. Razlikujejo se le v velikosti, številu nadstropij in umestitvi komunikacij. Njegove šole imajo jasno tlorisno zasnovu, zunanje fasade brez dekoracij in ornamenta, racionalnost in skromno členjenje stavbnega volumna z velikimi okni učilnic, poudarjenimi zasteklitvami stranskih fasad ter zaključnimi golimi stranicami stavbnega volumna.¹⁴¹ Emil Navinšek je po bežigrajskem prototipu do sredine sedemdesetih let 20. stoletja v Sloveniji zgradil 38 brezkoridornih šolskih stavb, od tega 14 v Ljubljani. Z različicami prostorske zasnove, enotnim oblikovanjem arhitekturnih elementov in sistemskimi tehničnimi rešitvami ima njegov obsežen avtorski opus edinstveno mesto v arhitekturi modernizma pri nas in v svetu. V primerjavi z Gimnazijo Bežigrad se skoraj pri vseh drugih Navinškovih ljubljanskih šolah spremeni orientacija. Tako so avle orientirane v smeri vzhod–zahod, proti jugu je orientiran trakt s splošnimi učilnicami, proti severu pa trakt s specialnimi učilnicami, upravo in kabineti. Različne so zasnova stopnišča in etažnost volumnov, ki je odraz kapacitete šolskega objekta. Skoraj kot pravilo se pojavlja terasna nadgradnja z učilnicami za glasbo, umetnost ali naravoslovje. Različne pozicije zavzemajo dodani stavbni trakti, v katerih so večinoma telovadnice. V vseh primerih je šolski objekt samostojno umeščen v šolski park, ki se ne podreja uličnim mrežam ali prevladujočim smerem bližnje pozidave. Marsikatera šola je bila ob dograditvi v izrazitem kontrastu z okolico – modernistični šolski objekt velikega merila v polvaškem okolju.¹⁴² Avle Navinškovih osnovnih šol so bile večnamenske. Po vojni ni bilo telovadnic, saj so pogosto zgradili samo šolo. Avla je bila tako velika, da je lahko v njej telovadil cel razred, tam so bile proslave, pevske vaje, plesi, roditeljski sestanki in celo rastlinje je uspevalo.¹⁴³

Leta 1957 se je pričelo obdobje povečane skrbi za šolsko infrastrukturo tudi v Sloveniji.¹⁴⁴ Med letoma 1957 in 1970 je bilo v Ljubljani zgrajenih 16 osnovnih šol, sedem poklicnih in strokovnih, dve posebni šoli ter pet fakultet s sedmimi oddelki,¹⁴⁵ od tega je večino osnovnih šol projektiral Navinšek. Gradnja novih šolskih prostorov je predstavljala težavo predvsem zaradi finančnih sredstev. Ker ljubljanske občine niso imele dovolj finančnih sredstev za gradnjo novih šol, saj se je gradilo tudi v drugih krajih, so občani plačevali poseben krajevni samoprispevek za gradnje in ureditve osnovnih šol.¹⁴⁶ Navinšek je tudi dokazal, da so njegove brezkoridorne v primerjavi s klasičnimi koridornimi šolami cenejše: *»Z izločanjem hodnikov v zgradbi smo med drugim dosegli prostornost, naravno in sončno svetlobo, zračnost gibalnega prostora, harmonijo med notranjim prometnim prostorom in zunanjim svetom in ekonomijo. Z načrti, analizami in dograjenimi brezkoridornimi poslopji (40 brezkoridornih, 10 do 20 razrednih šol v*

141 Briški 2008, str. 24.

142 https://www.dessa.si/pdf/dessa_navinsek_besedila.pdf (pridobljeno 20. julija 2020).

143 Eržen, Urh, Vozlič 2017, str. 7.

144 Cvirn Guček 2008, str. 7.

145 Pavlič 1975, str. 26.

146 Piškurič 2018, str. 297.

Sloveniji) pa so bili dokazani prihranki 5 do 25 odstotkov (manj stroškov kurjave, manjša kvadratura fasade, manjša površina šole, krajše komunikacijske razdalje, lažji nadzor osnovnošolcev, večja uporabnost osrednje hale).¹⁴⁷

Emil Navinšek je sodeloval pri snovanju osnovne šole v Polju že leta 1929 s sodelovanjem arh. Valentinčiča. Zaradi prostorskega pomanjkanja je leta 1957 zrasla njegova druga nova šolska stavba v Polju.¹⁴⁸ K osnovnemu dvonadstropnemu objektu šole je bila pozneje prizidana telovadnica s povezovalnim hodnikom. Ima pravilno enoosno simetrično tlorisno obliko, največje tlorisne dimenzije objekta pa znašajo 53 x 25 m.¹⁴⁹ Prav tako se je istega leta pričela njegova gradnja Osnovne šole Borisa Kidriča v novem mestnem predelu v Savskem naselju. Nekdanja Savska kolonija, ki je zrasla v petdesetih letih 20. stoletja v tedanji občini Ljubljana Bežigrad, je bilo prvo moderno stanovanjsko naselje v Sloveniji in Jugoslaviji. Stanovanjsko gradnjo modernega stanovanjskega naselja, ki naj bi nastalo na območju Savske kolonije, je usmerjala Stanovanjska skupnost, tedaj prva v Jugoslaviji.¹⁵⁰ V novih blokih in petih stolpnica, ki so jih začeli graditi leta 1957, so našle nov dom predvsem mlade družine s (pred)šolskimi otroki, ki so morali hoditi v šolo v Jarše, Moste in Zeleno jamo. Zato so šolske oblasti že sredi petdesetih let prisluhnile predlogu Stanovanjske skupnosti o gradnji nove osnovne šole.¹⁵¹ V času intenzivnih priprav na šolsko reformo leta 1958, ki naj bi med drugim zgostila mrežo osnovnih šol in izboljšala materialne razmere za pouk, je končno padla odločitev o gradnji. Dne 13. aprila so položili temeljni kamen za novo osnovno šolo. Načrt za šolo je bil narejen, vendar pa so potem prevzeli projekt za bodočo šolo v Šiški, ki ga je pripravil Splošni projektivni biro Ljubljana z arhitektom Dušanom Bohincem in odgovornim projektantom Emilom Navinškom.¹⁵² Republiška komisija za revizijo projektov je odobrila samo trakt z učilnicami in stranskimi šolskimi prostori v dolžini 43,6 m brez podaljška za prhe in telovadnico.¹⁵³ Oktobra 1958 se je začel pouk v nedokončani šoli v petih zasilnih učilnicah v drugem nadstropju za prve tri razrede. Začela sta delovati tudi dva oddelka šolskega vrtca. Gradbena dela so zaključili 10. aprila 1959. Osnovno šolo Borisa Kidriča so slovesno odprli 23. maja 1959,¹⁵⁴ ob tej priložnosti pa so v šolski avli odkrili Kalinov doprsni kip Borisa Kidriča, ki so ga leta 1965 prenesli pred šolo.¹⁵⁵

147 Navinšek 1978, str. 7.

148 http://www.ssolski-muzej.si/sprehod/lj_okolica/os_polje/zgodovina.htm (pridobljeno 20. julija 2020).

149 https://www.dessa.si/pdf/dessa_navinsek_besedila.pdf (pridobljeno 20. julija 2020).

150 SI_ZAL_LJU/0708 občinski ljudski odbor Ljubljana-Bežigrad, fascikel 10, št. 51: Status Stanovanjske skupnosti Savsko naselje v Ljubljani z dne 12. 8. 1958. V prvem členu statuta je zapisano: »Stanovanjska skupnost Savsko naselje ... je skupnost državljanov stalno bivajočih na območju urbanistično zaključenega naselja znotraj Novakove, Savske, Tomačevske in Šmartinske ceste.«

151 Cvirn Guček 2008, str. 8.

152 Prav tam.

153 SI_ZAL_LJU/0721 Osnovna šola Savsko naselje, Ljubljana, 1951–1991, Odločba o odobritvi glavnega projekta za šolo osemletko v Savski koloniji, Ljubljana, 5. 10. 1957.

154 Cvirn Guček 2008, str. 10.

155 20 let šole, *Kidričev rod*, 16, 1977/78, št. 2–3, str. 18.

Druga Navinškova šolska zgradba v Polju, Osnovna šola Polje, zgrajena 1957 (hrani SŠM, fototeka, inv. št. 1111-2).

V letu 1958–1959 so odprli šolo Majde Vrhovnik na Gregorčičevi ulici in šolo Hinka Smrekarja v Šiški. Leta 1961 so bile dograjene nove samostojne šolske stavbe osnovnih šol Danile Kumar za Bežigradom, Ketteja in Murna na Kodeljevem in Toneta Čufarja v središču mesta. Tloris s 15 učilnicami osnovne šole Kette Murn na Kodeljevem v Ljubljani je služil tudi kot primer tlorisa za sodobne šole, ki jo je prek sklepov strokovnih posvetov republiški sekretariat propagiral.¹⁵⁶ Med letoma 1961 in 1962 so zgradili osnovno šolo v Trnovem. Kot vse prej in kasneje zgrajene Navinškove stavbe je tudi trnovska šola brez hodnikov. Arhitektura je preprosta in racionalna, z jasno tlorisno zasnovo in s čistimi fasadnimi kompozicijami. Materiali so bili kamen in teraco za talne in stenske obloge skupnih prostorov, parket, lesena okna in lesene stene pa v učilnicah in kabinetih. Kasneje je bila prizidana športna dvorana, nato upravni del, kuhinja z jedilnico in malo dvorano in nazadnje knjižnica.¹⁵⁷

V občini Ljubljana Rudnik so najprej predvideli le eno osnovno šolo z vsemi osmimi razredi, in sicer Osnovno šolo Oskarja Kovačiča, ki je nastala po ukinitvi

¹⁵⁶ Žnidar 1967, str. 32.

¹⁵⁷ <https://www.mladina.si/106491/kuhinja-kot-gledalisce/> (pridobljeno: 20. 7. 2020).

druge državne gimnazije na Rakovniku.¹⁵⁸ Ob koncu leta 1958 je bila to edina popolna osemletna šola v občini, druge osnovne šole so bile nižje organizirane.¹⁵⁹ Zaradi reorganizacije splošnoizobraževalnega šolstva v smislu nove šolske reforme je bilo odločeno na 8. ločeni seji Občinskega zbora in zbora proizvajalcev OBLO¹⁶⁰ 7. junija 1958, da se na območju občine Ljubljana-Rudnik ustanovi s 1. septembrom Osnovna šola Oskarja Kovačiča z vsemi osmimi razredi.¹⁶¹ Osnovna šola Oskarja Kovačiča je gostovala v prostorih salezijanskega zavoda na Rakovniku, ki po mnenju lokalnih oblasti niso bili primerni za šolo; oprema je bila dotrajana, primanjkovalo je učil. Zato so se v tem času pojavili tudi načrti za novo gradnjo te osnovne šole.¹⁶² Zidava nove šole se je pričela že leta 1961, vendar se je gradnja zaradi pomanjkanja denarja celo začasno ustavila. Končana je bila leta 1963, in sicer ob Dolenjski cesti. »Otvoritev nove šole je bila 13. septembra 1963. Šolo je predal svojemu namenu ing. Slavko Jakofčič, predsednik občinske skupščine. Proslava je bila v šolski avli, ki je bila prepolna učencev in staršev.«¹⁶³

Leta 1964 je tudi Vodmat dobil svojo osnovno šolo. 16. junija 1962 je skupščina občine Ljubljana - Center na svoji redni seji sprejela investicijski program in sklep, da se v Starem Vodmatu zgradi nova šola. Načrt za šolo je ponovno izdelal Splošni projektivni biro pod vodstvom arhitekta Navinška in inženirja Bohinca. Šolo je zgradilo podjetje Gradis,¹⁶⁴ ki je pričelo gradbena dela marca 1963 in jih končala do novembra istega leta. Stroški gradnje so bili 254 takratnih milijonov jugoslovanskih dinarjev. Šolo so slovesno odprli 8. februarja 1964, mesec kasneje

158 Druga državna gimnazija na Rakovniku je bila ukinjena 31. 8. 1958. Gl. SI_ZAL_LJU 78, Občinski ljudski odbor Ljubljana Rudnik, t. e. 1, Zapisnik 8. ločene seje občinskega zbora in zbora proizvajalcev OBLO Ljubljana-Rudnik z dne 7. junija 1958, Predlog za reformo šolstva.

159 SI_ZAL_LJU 78, Občinski ljudski odbor Ljubljana Rudnik, t. e. 1, Zapisnik 12. ločene seje občinskega zbora in zbora proizvajalcev OBLO Ljubljana-Rudnik z dne 13. decembra 1958, Program razvoja šolstva in plan gradenj obveznih šol v občini Ljubljana-Rudnik do leta 1962, str. 2.

160 OBLO – občinski ljudski odbor.

161 Anica Marinčič, Irena Ušeničnik, Sonja Grošelj, Lucija Strmole, *Sprehod skozi 50 let Osnovne šole Oskarja Kovačiča Ljubljana, jubilejni zbornik*, Ljubljana: Osnovna šola Oskarja Kovačiča, 2008, str. 6.

162 Piškurić 2018, str. 296.

163 Marinčič, Ušeničnik, Grošelj, Strmole 2008, str. 13.

164 Oktobra 1945 je Izvršni svet Skupščine Socialistične republike Slovenije ustanovila Gradbeno industrijsko podjetje Gradis iz 49 bivših gradbenih podjetij, petih kamnolomov in večjega števila žag ter opekarn. Z ustanovitvijo podjetja je takratna vlada organizacijsko povezala takratno gradbeno operativo, ki je nastala na podlagi nacionalizacije predvojnih in medvojnih gradbenih podjetij, ter je bila izjemno intenzivno vprežena v obnovo med vojno porušene domovine. Ime Gradis je kratica, oblikovana na podlagi daljšega naziva Gradbena direkcija Slovenije. Tako je Gradis na višku razvoja sestavljajo večje število enot, in sicer: Ljubljana, Ljubljana - okolica, Jesenice, Koper, Celje, Ravne na Koroškem, Maribor, Obrat gradbenih polizdelkov Ljubljana, Strojno-prometni obrat Ljubljana, Kovinski obrati Ljubljana, Kovinski obrati Maribor, Projektivni biro Ljubljana, Projektivni biro Maribor in pozneje še enota. Skupno število zaposlenih je bilo v času največje aktivnosti podjetja prek sedem tisoč, Gradis pa je bil v tistem času največje gradbeno podjetje v Sloveniji.

pa so jo poimenovali po komunistu in zdravniku dr. Jožetu Potrču.¹⁶⁵ Moste so dobile svojo Navinškovo šolo leta 1964 z imenom Osnovna šola Jožeta Moškriča na Jarški cesti. Na območju z novimi stanovanjskimi naselji je tudi Šiška v letih 1963–1965 dobila še šolo Riharda Jakopiča na Derčevi ulici in prav tako Bežigrad šolo Mirana Jarca naslednje leto.¹⁶⁶ Leta 1966 je tudi novo naselje Bičevje dobilo novo šolo, ker so otroci dotlej obiskovali šolo na Tržaški cesti.¹⁶⁷

Leta 1969 je Navinšek v samozaložbi v angleškem jeziku izdal knjigo *The revolutionary corridor – free systems in achitecture*, v kateri zagovarja koncept šol brez hodnikov. V takratnem času je to bila inovacija ne samo za slovenske razmere, temveč tudi v širšem kulturnem prostoru.¹⁶⁸ Knjiga je izjemna tudi zaradi dejstva, da je deloma v rokopisu nastala že pred drugo svetovno vojno, s tem pa je vzpostavljena jasna povezava med teoretičnimi izhodišči (skoraj usmeritvami za načrtovanje) in grajenim opusom, ki je redkost v slovenski arhitekturi.¹⁶⁹

V naslednjih desetletjih je le malo njegovih šol ohranilo prvotno podobo. Spremembe v šolskih programih so povzročile številne dozidave, od športnih dvoran, ki jih je načrtoval Navinšek, knjižnic, servisnih prostorov pa do menjave prvotnih materialov. Z vsakim prizidkom je prvotna jasna zasnova izginjala.¹⁷⁰ Zadnji val prezidav, razširitev in sprememb so šole doživele v letih 1990–2008, ko je bilo treba na vseh osnovnih šolah v Sloveniji zagotoviti prostorske možnosti za uvedbo devetletke in enoizemskega pouka.¹⁷¹ Avle so bile predelane in spremenjene v utesnjen hodnik, originalno opremo so nadomestili novejši tipski elementi šolske opreme. Z energetske sanacije se je spremenila izvirna zunanjsčina Navinškovih šol, celostnih prenov, ki bi bili arhitekturno uspešni, pa so le redki. Za celostno prenovo Navinškovih šol je treba nujno oblikovati enotne smernice, kjer so se ohranili bistveni elementi arhitekturne zasnove.¹⁷² Društvo arhitektov Ljubljana je že pred skoraj desetletjem podalo Zavodu za varstvo kulturne dediščine (ZVKD) pobudo o celoviti spomeniški zaščiti šol Emila Navinška,

165 Matevž Sušnik, Urška Trbovc, Nataša Sadar Šoba, Lucija Hočevar, Lili Salamon, *50 let Osnovne šole Vodmat, publikacija ob 50. obletnici OŠ Vodmat*, Ljubljana: Osnovna šola Vodmat Ljubljana, 2014, str. 10.

166 OŠ Mirana Jarca, arhitekt Janez Lajovic in arhitektka Majda Dobravec Lajovic, 1965.

167 Osnovna šola Bičevje, ki je bila zgrajena po načrtih arhitekta Emila Navinška, v šolskem letu 1966/1967 prvič odprla svoja vrata, je imela vpisanih 735 učencev v 26 oddelkih. To je bila na novo zgrajena šola, ki so jo v časopisih predstavljali kot »moderno in sodobno opremljeno, kjer imajo učitelji vse možnosti za sodobno poučevanje«. Zmanjšala je prostorsko stisko v bližnjih osnovnih šolah Trnovo in Vič ter na gimnaziji Vič. Zanimivo je, da je bilo popoldansko varstvo do 17.30 organizirano celo za učence višjih razredov, vključno z osmošolci. To je bilo leto, ko jih je obiskal narodni heroj Franc Leskošek – Luka ter razvil prapor in s tem izkazal posebno čast pionirskemu odredu šole (šola se je po njem neko obdobje tudi imenovala). <https://www.delo.si/novice/slovenija/na-os-bicevje-so-se-srecevali-razlicni-svetovi-326945.html> (pridobljeno: 20. julija 2020).

168 <https://www.gov.si/novice/1-nacionalna-konferenca-o-oblikovanju-kakovostnega-fizicnega-prostora-v-vrtcih-in-solah/> (pridobljeno: 20. julija 2020).

169 Zorc 2017, str. 34.

170 <https://www.mladina.si/106491/kuhinja-kot-gledalisce/> (pridobljeno: 20. julija 2020).

171 Zorc 2017, str. 13.

172 https://www.dessa.si/pdf/dessa_navinsek_besedila.pdf (pridobljeno: 20. julija 2020).

saj so v Register nepremične kulturne dediščine pri Ministrstvu za kulturo so vpisane le štiri Navinškove brezkoridorne šole: Gimnazija Bežigrad v Ljubljani, Tekstilna šola v Kranju ter OŠ Polje in OŠ Jožeta Moškriča v Ljubljani.¹⁷³ Njegove šole so bile izpostavljene številnim neprimernim prenovam, prezidavam in dozidavam, ki uničujejo originalno Navinškovo zasnovo, s tem pa tudi slovensko arhitekturno dediščino.¹⁷⁴

Povzetek

Šola se je v 20. stoletju spreminjala v pedagoškem in arhitekturnem smislu. Zaradi uničenja šolskih stavb med drugo svetovno vojno, povečanja natalitete, novih industrijskih središč ter zastarelih šol in opreme se je skladno z duhom socializma na začetku petdesetih let 20. stoletja pojavila potreba po drugačnem pristopu k obravnavanju dane problematike.¹⁷⁵ Največji preskok v načrtovanju šolskih prostorov se je zgodil tudi kot posledica spremenjene državne gospodarske politike, uvajanje modernejših pedagoških načel in sodelovanje arhitektov modernizma t. i. ljubljanske arhitekturne šole. Prostorske zasnove stavb so sledile smernicam reforme od stare k novi šoli v petdesetih letih, ki še danes deloma usmerjajo snovanje šolskih stavb. Za moderno slovensko arhitekturo, nastalo v petdesetih in šestdesetih letih 20. stoletja, je značilen nov, univerzalen prostorski koncept,¹⁷⁶ ki pomeni novost v načinu umeščenosti volumnov v prostor in ločenosti notranjega prostora od zunanjega.¹⁷⁷ Vzrok novega koncepta šolske zgradbe je tudi posledica novih izsledkov arhitekturne teorije, novih tehnično-higienskih predpisov in novih umetnosti z estetiko minimalnega. Najpomembnejši prispevek arhitekture osnovnošolskih stavb v Ljubljani in Sloveniji pomeni udejanjanje t. i. brezkoridorne šole Emila Navinška, ki je še danes pojem kakovostnega snovanja.¹⁷⁸

Viri in literatura

Arhivski viri

SI_ZAL_LJU/78, Občinski ljudski odbor Ljubljana Rudnik.

SI_ZAL_LJU 0708, Občinski ljudski odbor Ljubljana-Bežigrad.

SI_ZAL_LJU/0465/00476, Mestni ljudski odbor Ljubljana.

SI_ZAL_LJU/0721, Osnovna šola Savsko naselje, Ljubljana, 1951–1991.

173 <http://giskd6s.situla.org/giskd/> (pridobljeno: 20. 7. 2020).

174 http://www.drustvo-dal.si/index.php?nav=600&jezik=SL&sel_id=1794 (pridobljeno: 20. julija 2020).

175 Koselj 2004, str. 20.

176 Metka Dolenc, Šolanje slovenskih oblikovalcev in Ravnikarjeva »B smer«, *Zbornik za umetnostno zgodovino*, 43, 2007, str. 270.

177 Koselj 2008, str. 24.

178 Filipič, Kavčič, Kuhar, Maljevac, Struna Bregar, Viki Šubic 2014, str. 26.

Časopisni viri

20 let šole, *Kidričev rod*, 16, 1977/78, št. 2-3, str. 18.

Šolski prostor v mestih, *Naša skupnost (Jugoslavija)*, 3, 3. 11.1957, št. 21, str. 8.

K. V.: Nove šolske zgradbe, *Učiteljski tovariš*, 73, 2. 2. 1933, št. 24, str. 1.

Pravni viri

Uradni list LRS, 2. 8. 1947, št. 31.

Uredba o ukinitvi meščanskih šol, Uradni list SNOS in NVS, 8. 8. 1945, št. 24.

Spletni viri

<http://giskd6s.situla.org/giskd/> (pridobljeno: 20. 7. 2020).

http://www.drustvo-dal.si/index.php?nav=600&jezik=SL&sel_id=1794 (pridobljeno: 20. 7. 2020).

http://www.ssolski-muzej.si/sprehod/lj_okolica/os_polje/zgodovina.htm (pridobljeno 20. 7. 2020).

<https://www.delo.si/novice/slovenija/na-os-bicevje-so-se-srecevali-razlicni-svetovi-326945.html> (pridobljeno: 20. 7. 2020).

https://www.dessa.si/index.php?nav=101&sel_id=3730&jezik=SL (pridobljeno: 20. 7. 2020).

https://www.dessa.si/pdf/dessa_navinsek_besedila.pdf (pridobljeno: 20. 7. 2020).

<https://www.dnevnik.si/1042345126> (pridobljeno: 20. 7. 2020).

<https://www.gov.si/novice/1-nacionalna-konferenca-o-oblikovanju-kakovostnega-fizicnega-prostora-v-vertcih-in-solah/> (pridobljeno: 20. 7. 2020).

<https://www.mladina.si/106491/kuhinja-kot-gledalisce/> (pridobljeno: 20. 7. 2020).

https://www.zrc-sazu.si/sites/default/files/sonja_lapajne_oblak_o.pdf (pridobljeno: 20. 7. 2020).

Literatura

Arhitekt: revija za arhitekturo, urbanizem in oblikovanje izdelkov, 4, 1954, št. 12/13.

Bahovec, Eva D.: Kaj je dober prostor za misliti?, *Sodobna pedagogika*, 63 = 129, 2012, št. 1.

Briški, Boris: Šole brez hodnikov arhitekta Emila Navinška, *Sodobna arhitektura šol v Sloveniji 1991-2007* (ur. Maja Ivanič, Špela Kuhar), Dunaj, New York 2008.

Cencič, Majda, Bahovec, Eva D., Zavrl, Andrej: Arhitektura v šoli, šola v arhitekturi, *Sodobna pedagogika*, 63 = 129, 2012, številka 1.

Cencič, Majda, Pergar-Kuščer, Marjanca: Dejavniki učenja in sporočilnost šolskega prostora, *Sodobna pedagogika*, 63 = 129, 2012, št. 1.

Ciperle, Jože, Vovko, Andrej: *Šolstvo na Slovenskem skozi stoletja*, Ljubljana: Slovenski šolski muzej, 1987.

Cof, Alenka: Načrtovanje in oblikovanje zunanjih prostorov šole in šolskih vrtov, *Šolska kronika*, 24 = 48, 2015, št. 3.

Cvirn Guček, Suzana: *Petdeset let OŠ Savsko naselje*, Ljubljana: Osnovna šola Savsko naselje 2008.

- Dešman, Miha: Uvodnik, *AB arhitektov bilten, Emil in njegove šole Dosje Navinšek*, 48, december 2017, št. 213–214.
- Dolenec, Metka: Šolanje slovenskih oblikovalcev in Ravnikarjeva »B smer«, *Zbornik za umetnostno zgodovino*, 43, 2007.
- Drnovšek, Marjan: Graditev ljudske oblasti in obnova v Ljubljani v letih 1945–1947, *Kronika*, 27, 1979, št. 1.
- Eržen, Eva, Urh, Tadej, Vozlič, Lena: Tast Emil Navinšek je bil vsestransko bogata osebnost, Pogovor s Slavico Navinšek, *AB arhitektov bilten, Emil in njegove šole Dosje Navinšek*, 48, december 2017, št. 213–214.
- Filipič, Polona, Kavčič, Lenka, Kuhar, Špela, Maljevac, Tanja, Struna Bregar, Ana, Viki Šubic, Barbara: *Igriva arhitektura, priročnik za izobraževanje o grajenem prostoru*, Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo, 2014.
- Filipič, Polona, Kuhar, Špela, Viki Šubic, Barbara: Zasnova vrtca, *AB. Arhitektov bilten*, 45, 2015, št. 205/206.
- Flerè, Pavle: *Zakon o narodnih šolah s kratko razlago in stvarnim kazalom ter z dodatkom predpisov drugih zakonov, ki so v zvezi z zakonom o narodnih šolah*. Učiteljska tiskarna v Ljubljani, Ljubljana 1929.
- Gabrič, Aleš: *Šolska reforma 1953–1963*, Ljubljana: Inštitut za novejšo zgodovino, 2006.
- Gabrič, Aleš: *Šolska reforma, Slovenska novejša zgodovina. Od programa Zedinjena Slovenija do mednarodnega priznanja Republike Slovenije 1948–1992* (ur. Jasna Fischer), Ljubljana 2005.
- Gabrovšek, Ludvik: Uvodne besede, *Začasni normativi za gradnjo osnovnih šol*, Ljubljana 1958.
- Gradivo o razvoju Ljubljane v prvem desetletju po osvoboditvi: 1945–1955*, Ljubljana: Mestni arhiv, Kronika, 1965.
- Hrausky, Andrej: Prostor, ki se prilagaja vsebini: šolske stavbe, *Hiše: revija za nove razsežnosti bivanja*, 5, maj 2004, št. 20.
- Hrausky, Andrej: Šolske stavbe na Slovenskem do leta 1918, *Sodobna arhitektura šol v Sloveniji 1991–2007* (ur. Maja Ivanič, Špela Kuhar), Dunaj, New York 2008.
- Koselj, Nataša: *Arhitektura šestdesetih let v Sloveniji*, Ljubljana: AB, 1995.
- Koselj, Nataša: Koncept moderne šole, Temelji razvoja moderne šole v 20. stoletju na Slovenskem, *Sodobna arhitektura šol v Sloveniji 1991–2007* (ur. Maja Ivanič, Špela Kuhar), Dunaj, New York 2008.
- Koselj, Nataša: Od togega k razgibanemu, Šola v času slovenskega povojnega modernizma, *Hiše: revija za nove razsežnosti bivanja*, 5, maj 2004, št. 20.
- Koselj, Nataša: Osnovna šola Stražišče, 20. stoletje: *arhitektura od moderne do sodobne Vodnik po arhitekturi* (ur. Damjana Prešeren), Ljubljana 2001.
- Koselj, Nataša: Škatlica za vžigalice – Recenzija knjige *The Revolutionary new Corridor – Free Systems in Architecture*, Emil Navinšek, 1969, *AB arhitektov bilten, Emil in njegove šole Dosje Navinšek*, 48, december 2017, št. 213–214.
- Lobnik, Uroš: Nosilka kulture, *Sodobna arhitektura šol v Sloveniji 1991–2007* (ur. Maja Ivanič, Špela Kuhar), Dunaj, New York 2008.
- Marinčič, Anica, Ušeničnik, Irena, Grošelj, Sonja, Strmole, Lucija: *Sprehod skozi 50 let Osnovne šole Oskarja Kovačiča Ljubljana*, Ljubljana: Osnovna šola Oskarja Kovačiča, 2008.

- Mihelič, Breda: *Urbanistični razvoj Ljubljane*, Ljubljana: Znanstveni inštitut Filozofske fakultete, Partizanska knjiga, 1983.
- Navinšek, Emil: *S prostorno znanostjo in analizo do brezkoridorne arhitekture*, Ljubljana: samozaložba, 1978.
- Okoliš, Stane: *Zgodovina šolstva na Slovenskem*, Ljubljana: Slovenski šolski muzej, 2008.
- Ostanek, France: *Uvod, Šolske zgradbe na Slovenskem v obdobju 1775 – 1966, razstava v Slovenskem šolskem muzeju v Ljubljani*, Ljubljana 1967.
- Pavlič, Slavica: *Šolske stavbe Ljubljane: razstava v Slovenskem šolskem muzeju*, Ljubljana 1975.
- Petelin David: *Živeti v socialistični Ljubljani: mestno življenje v prvih dveh desetletjih po drugi svetovni vojni*, 2. dopolnjena izd. Ljubljana: Zgodovinski arhiv Ljubljana 2020.
- Piškuric, Jelka: *Od stare do nove šole na Igu*, *Kronika*, 66, 2018, št. 2.
- Ravnikar, Edvard: *Šolski okoliš ter vpliv šole na razvoj stanovanjskih naselij*, *Arhitekt*, 1954, št. 12–13.
- Ravnikar, Vojteh, Zorec, Maruša, Gregorič, Tina, Koselj, Nataša: *Evidenca in valorizacija objektov slovenske moderne arhitekture med leti 1945-70, aplikativna raziskava*, Ljubljana: Fakulteta za arhitekturo, 1999/2000.
- Sinteza, posebna številka*, 5, 1969.
- Strmičnik, France: *Kaj ovira hitrejši razvoj osnovne šole*, *Sodobna pedagogika*, št. 5 – 6, 1967.
- Sušnik, Matevž, Trbovc, Urška, Sadar Šoba, Nataša, Hočevnar, Lucija, Salamon, Lili: *50 let Osnovne šole Vodmat, publikacija ob 50. obletnici OŠ Vodmat*, Ljubljana: Osnovna šola Vodmat Ljubljana, 2014.
- Tancig-Novak, Branka: *Študija okolišev šolskih in predšolskih ustanov mesta Ljubljane*, *Arhitekt*, 1952, št. 7.
- Vovko, Andrej: *Ob petdesetletnici šolske stavbe za Bežigradom*, *Kronika*, 35, 1987, št. 1-2.
- Weber, Tomaž: *150 zgodb Ljubljančana (1910–2002)*, Ljubljana: samozaložba, 2004.
- Začasni normativi za gradnjo osnovnih šol*, Ljubljana: Svet za šolstvo LRS v Ljubljani 1958.
- Zorc, Mitja, Blenkuš, Matej: *Od Nove k najnovejši šoli, nove paradigme v zasnovah prostorov za učenje na začetku 21. stoletja*, *Pogledi na prostor javnih vrtcev in osnovnih šol* (ur. Martina Zbašnik Senegačnik), Ljubljana 2019.
- Zorc, Mitja: *Šole za prihodnost, Ob rob raziskav »Brezkoridorne šole Emila Navinška«*, študenti Seminarja doc. Mitje Zorc UL FA, 2015–2017, *AB arhitektov bilten, Emil in njegove šole Dosje Navinšek*, 48, december 2017, št. 213–214.
- Žnidar, Vincenc: *Šolske zgradbe nekdanje in danes*, *Šolske zgradbe na Slovenskem v obdobju 1775 – 1966, razstava v Slovenskem šolskem muzeju v Ljubljani*, Ljubljana 1967.

Simon Malmenvall*

**Poslanstvo visokošolske knjižnice
in koncept tretjega prostora¹***The mission of university libraries and the concept of the
third place***Izvleček**

Poslanstvo visokošolske knjižnice v skladu s konceptom tretjega prostora predstavlja aktualno tematiko, ki zadeva tako področje bibliotekarske in informacijske znanosti kakor tudi širši družbeni razmislek o preteklih in prihodnjih nalogah visokega šolstva. Koncept tretjega prostora je nastal iz paradigmatskega obrata od knjig k ljudem, ki se je v zadnjih dveh do treh desetletjih pretežno že uveljavil kot načelo pri načrtovanju knjižničnih stavb in širitvi nabora knjižničnih storitev v najrazvitejših državah sveta. Glavno sporočilo pričujočega članka opozarja na smiselnost (pre)oblikovanja visokošolskega tipa knjižnic v notranje raznoliko in obenem celovito informacijsko organizacijo, kjer so tradicionalne knjižnične storitve (npr. izposoja tiskanega gradiva) nadgrajene z novimi tehnološkimi rešitvami, arhitekturno-prostorskimi izboljšavami in družabno-sprostitutvenimi vsebinami. Na tak način visokošolska knjižnica postaja sodobno študijsko središče in ustvarjalno jedro posamezne visokošolske organizacije, s čimer pri svojih uporabnikih ustvarja občutek sprejetosti in pripadnosti visokošolski sku-

Abstract

The mission of university libraries in line with the concept of the third place represents a pertinent theme regarding the field of the disciplines of library studies and information technology, as well as a wider social reflection on the past and future responsibilities of higher education. The concept of the third place arose from the paradigmatic shift from books to people, which in the last two or three decades has established itself mostly as the principle guiding the planning of library buildings and of widening the scope of library services in the most developed countries in the world. The main message of this article draws attention to the rationality of turning university libraries into internally diverse and at the same time comprehensive information organisations, where the traditional library services (e.g. lending printed material) are supplemented by new technological solutions, architecturally-spatial improvements and social-relaxation content. In this way a university library becomes a modern study centre and the creative heart of the individual higher education organisation, creating in its users

* doc. dr. Simon Malmenvall, Katoliški inštitut, Fakulteta za pravo in poslovne vede; Univerza v Ljubljani, Teološka fakulteta, e-pošta: simon.malmenvall@kat-inst.si, simon.malmenvall@teof.uni-lj.si

1 Pričujoči članek je predelana in skrajšana različica pisne naloge za bibliotekarski strokovni izpit (z naslovom Poslanstvo visokošolske knjižnice kot tretjega prostora), ki ga je avtor, med drugim kot vodja Knjižnice Katoliškega inštituta, opravil novembra leta 2019 v Narodni in univerzitetni knjižnici. Pri omenjeni pisni nalogi je v vlogi mentorice sodelovala Polona Koželj, samostojna bibliotekarka v knjižnici Slovenskega šolskega muzeja.

pnosti. To lahko posredno povežemo tudi z zgodovinskim poslanstvom (visokošolskih) knjižnic zahodnega sveta, saj so vse do konca 19. stoletja knjižnični prostori opravljali predvsem funkcijo zbirališča učenjakov in izmenjave idej.

the feeling of being accepted and belonging to the university community. This can indirectly also be connected with the historical mission of (university) libraries in the western world, since for centuries, until the 19th century, libraries mostly carried out the function of a gathering place of scholars and the exchange of ideas.

Ključne besede: visoko šolstvo, visokošolske knjižnice, poslanstvo knjižnic, knjižnične storitve, tretji prostor, sociologija visokošolskih knjižnic.

Key words: higher education, university libraries, mission of libraries, library services, third place, sociology of university libraries.

Uvod

Temeljno izhodišče pričujočega članka je zavedanje o nepogrešljivi vlogi knjižnic in knjižničnih storitev tako v preteklem kakor tudi v sedanjem in prihodnjem uresničevanju pedagoškega in raziskovalnega procesa v visokem šolstvu. Na podlagi priznavanja preteklih zaslug knjižnic pri vsestranskem razvoju visokega šolstva se opazen del sodobne refleksije o razmerju med knjižnicami in visokim šolstvom v najrazvitejših državah sveta premika v smeri obravnave vprašanja o poslanstvu visokošolske knjižnice (tudi) kot tretjega prostora (ang. *third place* ali *third space*). Z osvetlitvijo različnih pomenov tretjega prostora v kontekstu visokošolskega knjižničarstva članek posega tako na področje bibliotekarske in informacijske znanosti kakor tudi na področje širšega družbenega razmisleka o preteklih in prihodnjih nalogah visokega šolstva. Glavna teza članka je smiselnost postopnega (pre)oblikovanja visokošolskega tipa knjižnic v celovito in hkrati večnamensko ali »hibridno«¹ informacijsko organizacijo, ki tradicionalne knjižnične storitve (npr. izposoja tiskanega gradiva) nadgrajuje z novimi tehnološkimi rešitvami, arhitekturno-prostorskimi izboljšavami in družabno-sprostitutvenimi vsebinami. Na tak način visokošolska knjižnica postaja sodobno študijsko središče in ustvarjalno jedro posamezne visokošolske organizacije, s čimer pri svojih uporabnikih in deležnikih (npr. študentje, predavatelji, knjižničarji) ustvarja občutek sprejetosti in pripadnosti visokošolski skupnosti (npr. na ravni posamezne fakultete ali univerze). To lahko posredno povežemo tudi z zgodovinskim poslanstvom (visokošolskih) knjižnic zahodnega sveta, saj so vse do konca 19. stoletja knjižnični prostori opravljali predvsem funkcijo zbirališča učenjakov in izmenjave idej. Na vse omenjeno se nadalje navezuje razmerje med idealnim in dejansko dosegljivim stanjem – tako ob upoštevanju posebnosti ustvarjanja občutka skupnosti v okviru visokošolskih knjižnic kakor tudi ob upoštevanju pravno-administrativnih in finančnih omejitev v mednarodnem in slovenskem visokošolskem okolju.

Teoretična podlaga članka je koncept tretjega prostora, ki ga je razvil ameriški sociolog Ray Oldenburg.² Omenjeni koncept označuje kraje in organizacije, ki jih je v kontekstu sodobnega potrošniško-individualističnega načina življenja mogoče razumeti kot prostor druženja, svobodnega razpravljanja, (vseživljenjskega) izobraževanja, ustvarjanja občutka skupnosti in civilnodružbenega udejstvovanja v smislu njihovega sredinskega položaja med zasebnim prvim prostorom (npr. dom, družina) na eni in storilnostno oz. poslovno naravnanim drugim prostorom (npr. delovno mesto) na drugi strani. Med tovrstne kraje in organizacije navadno uvrščamo javne rekreacijske površine, gostinske obrate, športna in kulturna društva, knjigarne, knjižnice ipd. V tem kontekstu je kot pomožno izhodišče izbrana teorija, ki jo je utemeljil nemško-ameriški psiholog Kurt Lewin.³ Ta tako geografskim (naravnim) kakor tudi grajenim (ustvarjenim) prostorom pripisuje pomen bodisi pozitivnega ali negativnega oblikovanja človekovega mišljenja in čustvovanja. Pri analizi specifičnih vidikov tretjega prostora v okviru visokošolske knjižnice, kjer prevladujejo raziskave bodisi o željah in vednju uporabnikov (zlasti študentov) ali prenovah knjižničnih stavb, je uporabljen bogat nabor sodobne znanstvene literature s področja bibliotekarske in informacijske znanosti ter sociologije. Tu je vredno omeniti vsaj naslednje raziskovalce: Kreber in Mhina⁴ (Kanada), Waxman, Clemons, Banning in McKelfresh⁵ (Združene države Amerike), Kao in Chen⁶ (Tajvan), Hunter in Cox⁷ (Velika Britanija), Lin, Pang in Luyt⁸ (Singapur), Oliveira⁹ (Združene države Amerike). V okviru uporabljene znanstvene literature ni mogoče obiti redkih, a kakovostnih slovenskih študij o sodobnem poslanstvu visokošolske knjižnice, kjer prednjačijo uveljavljeni raziskovalci, kot denimo Ambrožič¹⁰ ter Južnič in Vilar.¹¹

Glavna metoda članka je kvalitativna metoda vsebinske primerjalne analize uporabljene znanstvene literature. Omenjeno metodo povezujeta avtorjeva

- 2 Ray Oldenburg, *The great good place: cafes, coffee shops, bookstores, bars, hair salons, and other hangouts at the heart of a community*, New York: Marlowe and Company, 1999.
- 3 Kurt Lewin, *Principles of topological psychology*, New York: McGraw-Hill, 1936.
- 4 Carolin Kreber, Christine Mhina, The values we prize: a comparative analysis of the mission statements of Canadian universities. *Higher Education Perspectives*, 3, 2007, št. 1, str. 60–79.
- 5 Lisa Waxman, Stephanie Clemons, Jim Banning, David A. McKelfresh, The library as place: providing students with opportunities for socialization, relaxation, and restoration. *New Library World*, 108, 2007, št. 9–10, str. 424–434.
- 6 Peng Kao, Kuan-nien Chen, A park in the library: the »New Reading Paradise« in the National Taiwan University Medical Library. *New Library World*, 112, 2011, št. 1–2, str. 76–85.
- 7 Jonathan Cox, Andrew Hunter, Learning over tea! Studying in informal learning spaces. *New Library World*, 115, 2014, št. 1–2, str. 34–50.
- 8 Hui Lin, Natalie Pang, Brendan Luyt, Is the library a third place for young people? *Journal of Librarianship and Information Science*, 47, 2015, št. 2, str. 145–155.
- 9 Silas M. Oliveira, Space preference at James White Library: what students really want. *The Journal of Academic Librarianship*, 42, 2016, št. 4, str. 355–367.
- 10 Melita Ambrožič, Preobrazba visokošolskih knjižnic za učinkovito podporo spremenjenim matičnim okoljem, *Knjižnica*, 56, 2012, št. 4, str. 57–93.
- 11 Primož Južnič, Polona Vilar, Central Humanist Library at Faculty of Arts, University of Ljubljana. *Information and Learning Science*, 118, 2017, št. 1–2, str. 90–106.

samostojna sinteza in pojasnitev teoretičnih postavk in praktičnih ugotovitev obravnavanih študij, ki ju spremljata razprava oz. kritično ovrednotenje stanja (s svojimi prednostmi in pomanjkljivostmi) ter predlog možnih izboljšav ali smernic za prihodnost. Izvirni prispevek pričujoče raziskave je v aktualnosti same tematike poslanstva knjižnice kot tretjega prostora. Na tej podlagi je raziskava posebej uporabna kot spodbuda slovenski bibliotekarski in informacijski znanosti za okrepitev razumevanja, raziskovanja, načrtovanja in uresničevanja poslanstva visokošolske knjižnice v luči tretjega prostora. Dana tematika navsezadnje presega meje bibliotekarske in informacijske znanosti, saj se dotika enega od ključnih (pod)sistemov sodobnih družb, ki vse vidneje kroji sedanost in prihodnost vse večjega deleža svetovnega prebivalstva – visokega šolstva oz. širše vloge kakovostnega izobraževanja. Koncept tretjega prostora namreč posnema dobre prakse na področju pedagoške razsežnosti študijskega procesa, ki jo v zadnjih desetletjih oblikujejo tako klasična predavanja v razmerju predavatelj–študentje kakor tudi seminarska srečanja, katerih namen je razvitje sposobnosti zagovarjanja lastnih stališč in njihovega preverjanja v zavzetem dialogu z drugimi. V skladu s tem naj bi idealna visokošolska knjižnica težila k čim večji celovitosti in vključevanju različnih elementov: od individualnega tihega učenja do skupinskega študija, razpravljanja in druženja, od navzočnosti tiskanih informacijskih virov do možnosti dostopa do elektronskih licenčnih revij ipd.

Vključevalna paradigma od knjig k ljudem

V zadnjih dveh do treh desetletjih so visokošolske knjižnice kot informacijske organizacije v gospodarsko in tehnološko najrazvitejših državah zahodnega in azijskega sveta večinoma uspešno opravile prehod od ponujanja izključno tiskanih oz. analognih knjižničnih zbirk in storitev k ponujanju zbirk in storitev, ki ob vsaj delnem ohranjanju tiskanega gradiva vključujejo digitalne tehnične rešitve, med katerimi je z vidika velikega dela njihovih uporabnikov (študentov in raziskovalcev) posebej koristen oddaljen dostop do licenčnih elektronskih znanstvenih revij. Visokošolske knjižnice so tako postale hibridne organizacije, to je organizacije, katerih vlogo odločilno opredeljuje soobstoj analognega z digitalnim v službi študijskega in raziskovalnega procesa posameznih visokošolskih zavodov ali univerz.¹² Na podlagi omenjenih ugotovitev ameriška avtorja Mont-

12 Gloria J. Leckie, Jeffrey Hopkins, The public place of central libraries: findings from Toronto and Vancouver. *Library Quarterly*, 2, 2002, št. 3, str. 326–372; Ana Vogrinčič Čepič, Knjižnica kot (tretji) prostor: družbeni učinki prostorskih praks. *Keria: studia Latina et Graeca*, 19, 2017, št. 1, str. 66–67.

gomery in Miller¹³ sklemeta, da je eno ključnih poslanstev ter posledično dodana vrednost visokošolskih knjižnic sedanosti in prihodnosti odvisna od zasnove in ovrednotenja knjižnice kot prostora, ne pa toliko od informacijskih virov oz. knjižničnih zbirk. Vse to omogoča skupinsko učenje, druženje različnih skupin uporabnikov in ustvarjanje občutka skupnosti.

Podobno stališče zavzemata tudi Vogrinčič Čepič,¹⁴ ki se obravnavane tematike dotika predvsem v okviru splošnih knjižnic, in Bennett,¹⁵ ki ga zanima stanje v visokem šolstvu. Njegova raziskava o razlogih in prioritetah pri prenovi in širitvi prostorov visokošolskih knjižnic od sredine devetdesetih let 20. stoletja kaže na postopen premik paradigme od razumevanja namembnosti prostora predvsem kot skladišča za gradivo (osredotočenost na materialno) k prostoru za učenje za uporabnike oz. študente (osredotočenost na ljudi). V takšnih prostorih naj bi se informacije spreminjale v znanje, skupine uporabnikov pa naj bi same ustvarjale občutek skupnosti – od tod tudi zahteve po uvedbi prostorov za skupinsko učenje, kavarn oz. gostinskih obratov, razstavnih ali prireditvenih prostorov ipd. Prav to predstavlja jedro značilnosti in razlag, ki jih lahko povzamemo v konceptu tretjega prostora. Vse to lahko posredno povezujemo tudi z zgodovinskim poslanstvom (visokošolskih) knjižnic zahodnega sveta, saj so v grško-rimski antiki in nato v veliki meri vse do konca 19. stoletja knjižnični prostori opravljali predvsem funkcijo zbirališča učenjakov in izmenjave idej.¹⁶

Tretji prostor lahko po Oldenburgu¹⁷ poenostavljeno opredelimo kot neuradno ali poluradno in v osnovi netržno civilnodružbeno in družabno središče, katerega glavni namen je združevati različne skupine ljudi ob skupnih zanimanjih in/ali (prostočasnih) dejavnostih. Vključujoča narava tretjega prostora omogoča ustvarjanje občutka skupnosti in s tem dviguje kakovost življenja ter goji identiteto kraja, skupine, kulture ipd. Organizacije in kraji srečevanja, ki jih uvrščamo v tretji prostor, so bili v zahodnem svetu vse do druge polovice 20. stoletja značilni predvsem za manjša mesta, kjer življenje posameznika ni bilo strogo

13 Susan Montgomery, Jonathan Miller, The third place: the library as collaborative and community space in a time of fiscal restraint. *Rollins College Faculty Publications*, 32, 2011, str. 2–4.

14 Vogrinčič Čepič, Knjižnica kot (tretji) prostor, str. 63–66.

15 Scott Bennett, Libraries and learning: a history of paradigm change, *Libraries and the Academy*, 9, 2009, št. 2, str. 181–197.

16 Izčrpnjši pregled zgodovine knjižnic ob navezavi na sodoben koncept tretjega prostora podaja slovenska sociologinja Vogrinčič Čepič (Knjižnica kot (tretji) prostor, str. 63). Na tem mestu lahko omenimo zanimivo dejstvo, ki ga izpostavlja navedena avtorica, o še vedno razširjenem stereotipnem dojemanju knjižnice kot organizacije za individualno pridobivanje informacij in (samo)izobraževanje s poudarkom na zbranem gradivu in s strogimi pravili obnašanja, v kateri je med drugim zapovedana tišina in v katero je prepovedano vnašati hrano in pijačo. Takšen pogled je zgodovinska posebnost oz. odraz specifičnih razmer ob koncu 19. in v prvi polovici 20. stoletja – takrat se je v zahodnem svetu pismenost razširila na vse družbene sloje, v ospredje je stopil pomen množično dostopne izobrazbe, naglo je naraslo tudi število tiskanih knjig.

17 Oldenburg, *The great good place*, str. 7–12.

razmejeno na njegovo javno oz. službeno in zasebno oz. družinsko plat ter s tem ni bilo ločeno od življenja drugih ljudi v istem kraju ali soseščini, temveč je predvidevalo njegovo sodelovanje v različnih tretjih prostorih lastnega okolja.¹⁸ Ena od temeljnih značilnosti tretjega prostora, ki posebej krepi občutek skupnosti, je omogočanje udobnega in varnega prostora za spoznavanje novih ljudi, odprto izmenjavo idej in spodbujanje zavedanja o enakosti med vsemi, ki zahajajo v tretji prostor – ne glede na starostne, premoženjske, izobrazbene, svetovnonazorske in druge razlike. V tretjem prostoru so tako vsi udeleženci ali uporabniki gostje in gostitelji hkrati – tretji prostor omogoča ljudem, da so lahko to, kar so. Podobno razmišlja tudi francoski filozof in psiholog Henri Lefebvre v svojem delu *The production of space*,¹⁹ kjer opozarja na pomen tako naravnega kakor tudi grajenega prostora kot tradicionalnega oblikovalca družbenega smisla in identitete, pri čemer ga vse bolj izpraznjuje oz. ukinja kapitalistični sistem, ki celotno zasebno in družbeno stvarnost vrednoti skozi dobiček in storilnost. Koncept tretjega prostora kot ene od oblik ustvarjanja občutka skupnosti in blaženja negativnih posledic kapitalizma je mogoče povezati z aktualnimi sociološkimi in filozofskimi razpravami o odtujenosti sodobnega človeka in iskanjem oz. obujanjem idej skupnosti. V tem primeru govorimo o smeri ali gibanju, imenovanem komunitarizem ali filozofija skupnosti. Med tovrstnimi najnovejšimi deli izpostavljamo študijo, ki jo je sestavil britanski politični filozof David Selbourne,²⁰ omenjeno tematiko pa pregledno obravnava tudi slovenski sociolog Igor Bahovec.²¹

Tretji prostor kot presečišče med posameznikom in skupnostjo

V primeru visokošolske knjižnice lahko trdimo, da enakost med uporabniki, ki jo omogoča tretji prostor, zadeva predvsem sporazumevanje in vsaj občasno študijsko-znanstveno naravnano druženje med predavatelji (avtoriteto) na eni in študenti (mladimi) na drugi strani. To lahko pripomore k izmenjavi različnih pogledov in izkušenj ter posledično spodbuja medgeneracijsko učenje. V takšnem okolju je ključno sredstvo zagotavljanja občutka sprejetosti, enakosti in skupnosti – glasen pogovor. Ob upoštevanju omenjenega postane jasno, da za zagotavljanje obstoja tretjega prostora tišina ne sme biti zapovedana v vseh prostorih knjižnice.

18 V tem pogledu je primerno omeniti Oldenburgovo (*The great good place*, str. 17) ugotovitev, ki se nanaša na delovanje antične grške in rimske družbe. V teh družbah so vlogo tretjega prostora opravljale velike stavbe (ang. *grand structures*), kakor denimo trgi oz. forumi, gledališča, športni amfiteatri, konjska dirkališča ipd. Nikoli kasneje v zgodovini tretji prostori niso imeli tako velikega pomena niti niso bili grajeni na tako reprezentativen način.

19 Henri Lefebvre, *The production of space*, Oxford: Blackwell, 1991.

20 David Selbourne, *The free society in crisis: a history of our times*, Amherst: Prometheus Books, 2019.

21 Igor Bahovec, *Skupnosti: teorije, oblike, pomeni*, Ljubljana: Sofija, 2005.

V tem pogledu Montgomery in Miller²² zagovarjata dopolnjevanje »tihih« čitalnic za individualno učenje z »glasnimi« sobami, namenjenimi skupinskemu učenju ali iskanju novih (raziskovalnih) idej v dialogu z drugimi. Tovrstna rešitev posnema dobre prakse na področju pedagoške razsežnosti študijskega procesa, ki jo v zadnjih desetletjih oblikujejo tako klasična predavanja v razmerju »predavateljštudentje« kakor tudi seminarska srečanja, katerih namen je razvitje sposobnosti zagovarjanja lastnih stališč in njihovega preverjanja v zavzetem dialogu z drugimi. V skladu s tem naj bi idealna visokošolska knjižnica kot tretji prostor težila k čim večji celovitosti in vključevanju različnih elementov: od individualnega tihega učenja do skupinskega študija, razpravljanja in druženja, od navzočnosti tiskanih informacijskih virov do možnosti dostopa do elektronskih licenčnih revij ipd. V luči pojasnjenega lahko sklenemo, da je prav težnja k celovitosti tisti sestavni del tretjega prostora, ki vodi k vzpostavitvi in gojenju občutka skupnosti. Tu je koristno omeniti študijo kanadskih avtoric Kreber in Mhina,²³ iz katere je razvidno, da je zunanja pripadnost določeni visokošolski organizaciji (fakulteti ali univerzi) prepletena z notranjim čutenjem, ki se odraža v zavzetosti za zagotavljanje njene uspešnosti ter dobrega počutja njenih študentov in zaposlenih. Pri kanadskih študentih je vrednota pripadnosti matični visokošolski organizaciji na pomembnem petem mestu znotraj dvanajstopenjske lestvice vrednot akademskega okolja. Še več, k občutku skupnosti oz. pripadnosti matični visokošolski organizaciji ključno prispeva podoba knjižnice kot sprejemajočega (ang. *welcoming*) prostora za učenje in druženje.

V tem kontekstu si lahko kot dodatno teoretično izhodišče izberemo klasično delo, ki ga je objavil nemško-ameriški psiholog Kurt Lewin.²⁴ Omenjeni avtor tako geografskim (naravnim) kakor tudi grajenim (ustvarjenim) prostorom pripisuje pomen bodisi pozitivnega ali negativnega oblikovanja človekovega mišljenja in počutja oz. čustvovanja. Njegovo razlago človekovega umeščanja v prostor(e) in različnih dejavnosti, ki potekajo v sebi lastnih prostorih, imenovano tudi topološka psihologija, lahko strnemo v stavek: »Kakršen prostor, takšni ljudje.« Po Lewinu družbena pričakovanja glede načina vedenja v najrazličnejših okoliščinah in obenem čustveni svet posameznikov pomembno zaznamujejo prostori, v katerih ljudje živijo ali delujejo. Na tej podlagi bo življenje v gorati, slabo rodovitni in težko dostopni pokrajini povzročilo drugačen nabor družbenih pravil in posameznikovega dojemanja stvarnosti od življenja v rodovitnih in lahko dostopnih nižinah. Na podoben način opravljanje službenih nalog v reprezentativni in razkošni stavbi, ki ji je pripisana družbeno pomembna vloga, s seboj prinaša občutke, ki se razlikujejo od občutkov pri delu v utesnjeni in slabo osvetljeni predmestni obrtniški delavnici. V navezavi na Lewina lahko v primeru

22 Montgomery, Miller, *The third place*, str. 9–10.

23 Kreber, Mhina, *The values we prize*, str. 60–79.

24 Lewin, *Principles of topological psychology*.

visokošolske knjižnice kot tretjega prostora izpeljemo misel, da bo svetla, prostorna in tehnološko razvita knjižnica s sobami tako za individualno kakor tudi skupinsko učenje, s prireditvenimi, gostinskimi in drugimi družabnimi prostori pripomogla k oblikovanju bistveno drugačnega počutja pri uporabnikih (v prvi vrsti študentih) od tradicionalnega knjižničnega okolja, osredotočenega na tiskane zbirke gradiva in tišino. V skladu s tovrstno topološko psihologijo uresničitev modela visokošolske knjižnice kot tretjega prostora povzroča občutja sprejetosti, enakosti in sproščenosti pri srečevanju z drugimi, obenem pa omogoča individualno in prostovoljno izbiro umika v tiho oz. »resno« študijsko zasebnost.

Visokošolske knjižnice in tretji prostor v Sloveniji

Ob pogledu na stanje v mednarodnem okolju lahko postavimo splošno trditev, da je tematika visokošolske knjižnice (tudi) kot tretjega prostora v tuji znanstveni literaturi razmeroma dobro pokrita. Pri tem moramo izpostaviti vse večjo aktualnost uresničevanja koncepta tretjega prostora v praktičnem delovanju visokošolskih knjižnic najrazvitejših držav sveta, ki je podrobneje predstavljeno v nadaljevanju. Po drugi strani pa moramo na tej podlagi omeniti, da je stanje v slovenskem okolju – tako v bibliotekarski in informacijski znanosti kakor tudi v praksi – za zdaj manj spodbudno. Obravnava tretjega prostora je namreč v kontekstu visokošolskih in drugih knjižnic večinoma razpršena in teoretično slabše dorečena. V tem pogledu je povedno, da sam pojem tretjega prostora ni niti enkrat omenjen v tako pomembnem krovnem dokumentu, kakršen je Strokovni standardi in priporočila za organizacijo, delovanje in evalvacijo visokošolskih knjižnic (za obdobje 2012–2020), ki jih je izdal Nacionalni svet za knjižnično dejavnost.²⁵ Prav tako je pomenljivo, da je doslej edina in hkrati le delna teoretična obravnava koncepta tretjega prostora v slovenskem jeziku umeščena v pretežno zgodovinsko obarvan članek Ane Vogrinčič Čepič.²⁶

Čeprav koncepta tretjega prostora ne omenja, je za splošno obravnavo sodobnih trendov in načrtov za prihodnost v okviru slovenske bibliotekarske in informacijske znanosti nepogrešljiv znanstveni prispevek, ki ga je objavila Melita Ambrožič.²⁷ V njem je med drugim izpostavljeno stališče do smiselnosti nadaljnjega obstoja visokošolske knjižnice kot fizičnega oz. grajenega prostora, saj naraščanje števila elektronskih virov ne odpravlja potrebe uporabnikov po obiskovanju knjižnice. Tu je kot pomembna značilnost sodobne visokošolske knjižnice omenjeno tako individualno kakor tudi skupinsko učenje v prostorih

25 *Strokovni standardi in priporočila za organizacijo, delovanje in evalvacijo visokošolskih knjižnic (za obdobje 2012–2020)*, Ljubljana: Nacionalni svet za knjižnično dejavnost, 2012.

26 Vogrinčič Čepič, *Knjižnica kot (tretji) prostor*, str. 57–80.

27 Ambrožič, *Preobrazba visokošolskih knjižnic*, str. 57–93.

knjižnice, ki med uporabniki oz. študenti krepi občutek skupnosti in navezanosti na knjižnični prostor ter knjižnico kot celoto. Seznanjenost s konceptom tretjega prostora v kontekstu visokošolske knjižnice posredno izkazuje nekaj prispevkov, nastalih za potrebe posveta Zveze bibliotekarskih društev Slovenije leta 2013. Tako je denimo v besedilu, ki so ga objavili Fištravec, Petan in Plaznik,²⁸ izrecno omenjena pomembna vloga prostorov za skupinsko učenje in gostinsko ponudbo, pri čemer je kot zgleden primer sodobne visokošolske knjižnice izpostavljena Ekonomska univerza (nem. *Wirtschaftsuniversität*) na Dunaju. Ta se odlikuje po zanimivi funkcionalni zasnovi, ki sledi načelu drevesa – od korenin (znanja) do krošnje (idej). V kletnih prostorih je uporabnikom na razpolago starejše tiskano gradivo, v pritličju so prostori za izposojino in knjigomati, više v stavbi je prostor za novejšo tiskano gradivo, sledijo sodobni prostori za kulturne dogodke in skupinsko delo, na samem vrhu stavbe pa so prostori za študij v tišini. Na koncept tretjega prostora v kontekstu visokošolske knjižnice nadalje opozarja prispevek, ki sta ga objavila Lovenjak in Južnič,²⁹ v katerem je predstavljena prostorska stiska in težavnost načrtovanja nujno potrebnih posodobitev Osrednje humanistične knjižnice v okviru Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani, tretje največje knjižnice v Sloveniji (za Narodno in univerzitetno knjižnico ter Univerzitetno knjižnico Maribor). Avtorja priznavata, da gredo sodobni trendi najrazvitejših držav sveta o uresničevanju poslanstva visokošolske knjižnice vse bolj v smeri tretjega prostora kot družabnega in učnega prostora za mlade ljudi, kjer je velik del fizičnih prostorov knjižnice na račun zmanjševanja kapacitet za skladiščenje (starejšega) tiskanega gradiva namenjen skupinskemu študiju in družabnosti. V isti smeri razmišljata tudi slovenska avtorja Južnič in Vilar,³⁰ ki v svojem članku, objavljenem v angleškem jeziku, o načrtih prenove in mnenju uporabnikov glede reorganizacije Osrednje humanistične knjižnice³¹ ne pozabita na vse bolj uveljavljen koncept tretjega prostora kot veznega člana med knjižnico in uporabniki oz. kot pomembnem dejavniku pri vzpostavljanju občutka skupnosti (zlasti) med študenti v okviru matične visokošolske organizacije, katere sestavni del je knjižnica.

28 Miha Fištravec, Martina Petan, Urška Plaznik, Prostori visokošolskih knjižnic v tujini, *Skupaj smo močnejši: povezovanje, sodelovanje in etično delovanje: povzetki prispevkov* (ur. Melita Ambrožič, Damjana Vovk), Ljubljana 2014, str. 45–48.

29 Milan Lovenjak, Primož Južnič, Prostori Osrednje humanistične knjižnice Filozofske fakultete nekoč, danes, jutri?, *Skupaj smo močnejši: povezovanje, sodelovanje in etično delovanje: povzetki prispevkov* (ur. Melita Ambrožič, Damjana Vovk), Ljubljana 2014, str. 86–90.

30 Južnič, Vilar, Central Humanist Library, str. 90–106.

31 Omenjeni članek se sicer posveča delovanju visokošolske knjižnice, za katero je že več desetletij značilno neuspešno spopadanje z dvojno težavo: prostorsko stisko v fizičnem smislu in (re)organizacijo delovanja, ki je v praksi pravo nasprotje koncepta tretjega prostora. Ena od resnejših pomanjkljivosti Osrednje humanistične knjižnice je tudi ta, da večina knjižničnih oddelkov uporabnikom ne omogoča niti prostega pristopa do (vsaj določenega segmenta) tiskanega gradiva.

Na podlagi zbranih in proučenih objav slovenskih avtorjev o konceptu tretjega prostora lahko zagovarjamo stališče, da za proučevalce, načrtovalce in odločevalce tako na področju slovenskega knjižničarstva kakor tudi visokega šolstva tretji prostor (še) ne predstavlja v tolikšni meri pomembnega vidika nove usmeritve poslanstva visokošolske knjižnice, da bi se mu na teoretični in praktični ravni sistematično posvečali. Očitno je, da na tem področju slovenska bibliotekarska in informacijska znanost skupaj z dejanskim stanjem na terenu vsaj delno zaostaja za najrazvitejšimi državami sveta. Omenjeno dejstvo lahko sicer razumemo ob nujnem upoštevanju splošnih okoliščin, v katerih deluje Slovenija kot država in družba – jasno je, da slovenski prostor predstavlja razmeroma majhno in demografsko maloštevilno okolje, kjer se njegove objektivne omejitve odražajo tudi na ravni organizacij, v danem primeru knjižnic in raziskovalno-izobraževalnih središč, posvečenih bibliotekarski in informacijski znanosti. Tako ali drugače pa je tematika tretjega prostora (zlasti) v kontekstu visokošolske knjižnice tista, s katero se bodo proučevalci, načrtovalci in odločevalci na področju slovenskega knjižničarstva in visokega šolstva v bližnji prihodnosti morali ustrezno soočiti in jo umestiti v tok neizogibnega razvoja knjižnične dejavnosti kot celote.

Podrejenost knjižničnega tretjega prostora uporabniku

Koncept tretjega prostora in njegovo uresničevanje v kontekstu visokošolske ali katerekoli druge knjižnice temelji na predpostavki o središčni vlogi potreb uporabnika ali skupin uporabnikov, ki oblikujejo ne le način in pogostnost obiskovanja knjižnice, temveč tudi doživljanje knjižnice kot fizičnega prostora in vzpostavljanje občutka skupnosti. Prednost takšnega pristopa je v krepitvi zavedanja, da knjižnice ne obstajajo zgolj zaradi knjig, temveč predvsem zaradi uporabnikov – vanje zahajajo zato, da bi pridobivali ustrezne informacije, širili svoje intelektualno obzorje ter na podlagi medsebojnega dopolnjevanja izobraževalne in družabne funkcije visokošolske knjižnice spletali nova ali vzdrževali stara poznanstva. Po drugi strani ima omenjeni pristop pomanjkljivost, ki se vsaj v nekaterih primerih kaže v poenostavljenem zamejevanju kroga uporabnikov visokošolske knjižnice. Ti so lahko hitro izenačeni s študenti, vloga visokošolske knjižnice pa s tem postane zožena na podporo študijskemu procesu, zlasti pripravam na izpite in pisanju seminarskih nalog ali zaključnih (diplomskih, magistrskih, doktorskih) del. Pri tem je zanemarjena enako pomembna vloga visokošolske knjižnice kot nepogrešljivega dejavnika raziskovalno-razvojne dejavnosti visokega šolstva in znanosti nasploh. Obravnava visokošolske knjižnice tako iz kroga uporabnikov hote ali nehote izključuje visokošolske učitelje, raziskovalce in druge zaposlene v matični visokošolski organizaciji (na univerzi ali fakulteti), prav tako izključuje zaposlene v drugih visokošolskih organizacijah in druge raziskovalce ali strokovnjake, ki ne prihajajo iz visokošolskega okolja. Omenjenega poenostavljanja ne smemo razumeti zgolj kot izziva teoretično-

-metodološke narave, saj se odraža tudi v praksi, o čemer na podlagi stanja v slovenskem okolju opozarjajo Vilar, Južnič in Bartol.³²

Do pomembnih ugotovitev prihaja študija, ki jo je objavil ameriški raziskovalec Oliveira,³³ v kateri obravnava želje in predstave študentov pred načrtovano prenovo Knjižnice Jamesa Whitea (ang. *James White Library*) v okviru Univerze Andrews, pri čemer mu kot zgled služi razmeroma nedavna prenova visokošolskih knjižnic v Združenih državah Amerike (Univerza v Iowi), Veliki Britaniji (Univerza Loughborough), Avstraliji (Avstralska nacionalna univerza) in na Finskem (Univerza za tehnologijo v Tampereju). Avtor zagovarja stališče, da je za razvoj novih knjižničnih storitev in aktualnost visokošolske knjižnice kot večplastno naravnane tretjega prostora – ki med drugim ponuja kavarne, predavalnice, prostore za skupinsko učenje, računalniške postaje in sobe za tiho individualno učenje – z vse večjo pozornostjo do uporabnikov in vse manjšo do tiskanega knjižničnega gradiva zaslužna predvsem sprememba v načinu podajanja znanja oz. pedagoških pristopih na univerzah zahodnega sveta. Pedagoški pristopi namreč zadnja desetletja od klasičnega frontalnega poučevanja, kjer aktivni – predavatelji, ki posredujejo znanje poslušajočim študentom, vse bolj prehajajo k sodelovalnemu, zlasti v smeri spodbujanja razprav med študenti in predavatelji in/ali študenti med seboj na podlagi prebranih besedil ali napisanih seminar-skih nalog, s čimer na novo oblikujejo tudi poslanstvo knjižnice kot sestavnega dela matične visokošolske organizacije (fakultete ali univerze). Glavna ugotovitev omenjene študije kaže na to, da študentje, ne glede na spol ali starost, od visokošolske knjižnice pričakujejo predvsem računalniške postaje in prostor(e), namenjen(e) tihemu individualnemu učenju, čeprav na drugem mestu cenijo tudi obstoj sob za skupinsko učenje in posebnih prostorov za druženje. V tem kontekstu, kjer lahko pogojno trdimo, da je razmišljanje študentov v določeni meri konservativno oz. sredinsko naravnano, je želja po prostorih za tiho učenje še jasneje izražena pri študentih višjih letnikov, katerih pomemben vidik obveznosti predstavlja pisanje zaključnih (diplomskih, magistrskih, doktorskih) del, ki zahteva visoko raven intelektualne zbranosti. V tej zvezi je na drugi strani želja po prostorih za skupinsko delo nekoliko močnejša pri študentih nižjih letnikov, od katerih je v okviru študijskega procesa v večji meri zahtevano sodelovanje pri skupinskih razpravah in javnem nastopanju. Avtor zato glede načrtovane prenove Knjižnice Jamesa Whitea priporoča uravnotežene in celovite rešitve, ki bodo

32 Polona Vilar, Primož Južnič, Tomaž Bartol, Information behaviour of Slovenian researchers: investigation of activities, preferences and characteristics. *Information Research: An International Electronic Journal*, 20, 2015, št. 2, paper 670. Pridobljeno 30. 5. 2019 s spletne strani: <http://www.informationr.net/ir/20-2/paper670.html#.XR8Iso-xWUk>. Bistvo te raziskave predstavlja ugotovitev, da slovenski raziskovalci, med katere spadajo tudi visokošolski učitelji, le redko osebno obiskujejo knjižnice svojih matičnih organizacij, saj večinoma delajo od doma s pomočjo elektronskih (licenčnih ali odprto dostopnih) virov, in knjižnici kot taki (z izjemo spletnih knjižničnih katalogov) subjektivno ne pripisujejo odločilne vloge pri svojem delu.

33 Oliveira, Space preference, str. 355–367.

upoštevale tako tradicionalno usmerjenost v tiskano gradivo in individualno učenje kakor tudi sodobnejšo v elektronske vire, računalniške postaje, sobe za skupinsko delo in prostore za družabnost.

Skupina britanskih raziskovalcev,³⁴ katerih glavna pozornost je posvečena ovrednotenju štirih izbranih univerzitetnih knjižnic (v Liverpoolu, Sheffieldu, Glasgou in Warwicku), pred nedavnim prenovljenih po načelu tretjega prostora, poudarja, da je sprememba paradigme od knjig k ljudem in z njo aktualnost visokošolske knjižnice kot tretjega prostora pogojena s tremi ključnimi dejavniki. Prvi dejavnik predstavlja naraščanje dostopnosti elektronskih informacijskih virov (licenčnih prek knjižnice ali brezplačnih na svetovnem spletu), kar je na prehodu iz 20. v 21. stoletje povzročilo začasen padec obiska različnih tipov knjižnic in posledično, da bi te ohranile svoje uporabnike, spodbudilo razpravo o njihovem (novem) poslanstvu in načrtovanju prostorskih prenov. Za drugi dejavnik so poskrbele spremembe na področju pedagoških pristopov v študijskem procesu, ki so od visokošolske knjižnice zahtevale prostore za skupinsko učenje in vaje v javnem nastopanju. Tretji dejavnik pa so bile želje študentov samih, izražene v različnih anketah in fokusnih skupinah, ki so od visokošolske knjižnice začeli pričakovati prilagoditve v smeri družabnosti, večje strpnosti do glasnega govorjenja³⁵ in možnosti gostinske ponudbe ali vsaj dopuščanja vnašanja hrane in pijače. Do podobnega stališča prihaja tudi druga britanska raziskava,³⁶ izvedena v knjižnici Univerze v Sheffieldu. V skladu z njo naj bi študentje kot uporabniki knjižnice največ časa preživeli v njenih družabnosti in glasnemu učenju namenjenih prostorih, obenem pa avtorja omenjene raziskave poudarjata, da so kljub naglemu razvoju tehnologije prevladujoče študijsko sredstvo še vedno (v knjižnici izposojene) knjige oz. tiskano gradivo.

Na podlagi predstavljenih raziskav, ki osrednji smisel tretjega prostora prepoznavajo v zadovoljevanju želja in predstav uporabnikov, lahko zavzamemo stališče, da je pri razumevanju in uresničevanju poslanstva visokošolske knjižni-

34 Leo Appleton, Valerie Stevenson, Debbi Boden, Developing learning landscapes: academic libraries driving organisational change, *Reference Services Review*, 39, 2011, št. 3, str. 343–361.

35 Pomembnost možnosti glasnega govorjenja, umeščene v posebne prostore ali predele knjižnice, močno poudarja skupina ameriških in kanadskih avtorjev (James Elmborg, Heidi L. M. Jacobs, Kelly McElroy, Robert L. Nelson, Making a third space for student voices in two academic libraries. *Reference & User Services Quarterly*, 55, 2015, št. 2, str. 144–155), katerih raziskava proučuje in ponuja za zgled stanje v knjižnici Univerze v Iowi. Govorjenje ali »oglašanje« študentov (ang. *student voices*) razumejo v širšem sociološkem in etičnem kontekstu, saj možnost glasnega govorjenja v proučevani knjižnici povezujejo s tamkajšnjima dvema dodatnima pobudama: steno, na kateri so prilepljeni listki s sporočili (mislimi, občutki, komentarji, humornimi zapisi) študentov v času izpitnega obdobja, in organizacijo delavnic ali predavanj, ki dopolnjujejo uradne študijske programe na ravni univerze oz. fakultet. Vsestransko omogočanje »slišnosti« študentov je po mnenju omenjenih avtorjev nujno tako za ustvarjanje odprtega in sprejemajočega (ang. *welcoming*) univerzitetnega okolja kakor tudi za pripravo študentov na nadaljnje življenjske izzive, ki jih je mogoče učinkoviteje reševati s pomočjo samozavestnega (javnega) nastopanja, argumentiranega govora in družbene angažiranosti.

36 Cox, Hunter, Learning over tea, str. 34–50.

ce (tudi) kot tretjega prostora koristno poskrbeti za uravnoteženo in dolgoročno naravnano razmišljanje.³⁷ Zavedati se moramo, da so v sodobnem individualističnem in storilnostno zaznamovanem zahodnem svetu takšne ali drugačne novosti podvržene hitrim spremembam – potrebe ali smernice določenega trenutka se lahko v nekaj letih obrnejo v nepričakovano smer, čemur organizacije, kakršne so univerze oz. fakultete in njihove knjižnice, ki praviloma težijo k stabilnemu in zanesljivemu delovanju, ne morejo ustrezno slediti. Neprestano in nepremišljeno uvajanje sprememb zaradi resničnega ali domnevnega zadovoljevanja (ozkih) želja uporabnikov je namreč lahko škodljivo za ugled oz. verodostojnost in hkrati učinkovitost tako knjižničarstva kakor tudi celotnega visokega šolstva. Temeljno poslanstvo visokošolske knjižnice je ali naj bi (še vedno) bilo zagotavljanje vsestranske podpore študijskemu in raziskovalnemu procesu v okviru svoje matične organizacije in drugim zainteresiranim uporabnikom. Na tak način lahko (sicer nekoliko poenostavljeno) trdimo, da je visokošolska knjižnica predvsem informacijska organizacija oz. kraj »učenja in znanja«, pri čemer je uresničevanje koncepta tretjega prostora zgolj v službi čim bolj celovite in vključevalne izvedbe te temeljne naloge. Sodobna in kakovostna visokošolska knjižnica je tako resda zasnovana za ljudi, ne samo za knjige, vendar ob upoštevanju raznolikih potreb in obveznosti uporabnikov, povezanih z njihovo umeščenostjo v okolje visokega šolstva – od dostopnosti tiskanih in elektronskih virov do gostinske in prireditvene ponudbe, od prostorov za tiho učenje do sob za glasno razvijanje idej ali vaje v javnem nastopanju. Če tretjega prostora v kontekstu visokošolske knjižnice ne razumemo celovito, temveč pomanjkljivo zgolj v ožjem smislu kot prostor neuradnega druženja in sprostitve, lahko upravičeno pripomnimo, da imajo mladi in drugi uporabniki knjižnično različico tretjega prostora na voljo tudi v drugih tipih knjižnic. To se nanaša zlasti na splošno knjižnico, ki je – ker ni del visokošolske organizacije in ker je namenjena najširšemu možnemu krogu uporabnikov določenega geografskega območja – ne opredeljuje v tolikšni meri intelektualno zahtevna ali znanstveno specializirana funkcija.

Organizacijski vidik knjižničnega tretjega prostora

Na podlagi doslejšnjih pojasnil lahko trdimo, da so dobro razporejeni in oblikovani knjižnični prostori ključnega pomena pri podpiranju najrazličnejših dejavnosti, s katerimi se srečujejo uporabniki visokošolske knjižnice. Od tod

37 To načelo, katerega cilj je zasledovati nekakšno »sredino« med tradicionalnimi storitvami in sodobnimi trendi, med drugim zagovarja skupina ameriških raziskovalcev (Eun Y. Yoo-Lee, Tae H. Lee, LaTasha Velez, Planning library spaces and services for millennials: an evidence-based approach, *Library Management*, 34, 2013, št. 6–7, str. 498–511); svoje stališče podkrepljuje z dobro prakso in rezultati anket študentov oz. uporabnikov Knjižnice D. H. Hilla pri Državni univerzi Severne Karoline (ang. D. H. Hill Library at North Carolina State University).

lahko, povzemajoč singapursko študijo,³⁸ knjižnične prostore razdelimo v štiri kategorije, ki sledijo štirim glavnim uporabniškim potrebam, odvisnim tako od posameznih študijskih smeri in letnikov kakor tudi od osebnih učnih slogov oz. preferenc: knjižnica kot tih študijski prostor, knjižnica kot prostor skupinskega dela oz. učenja, knjižnica kot prostor interakcije in knjižnica kot prostor skupnosti. Knjižnica kot tih učni prostor se nanaša na sobe za intenzivno individualno učenje v tišini, knjižnica kot prostor skupinskega dela oz. učenja se nanaša na sobe za glasno govorjenje pri reševanju študijskih nalog v skupini, knjižnica kot prostor interakcije se nanaša na posebne točke oz. informacijske pulte, pri katerih uporabniki od osebja knjižnice dobivajo pomoč pri iskanju in vrednotenju študijskega gradiva, knjižnica kot prostor skupnosti pa se nanaša na sobe oz. predele knjižnice, namenjene ustvarjanju občutka skupnosti in medsebojne enakosti, kakršne so denimo kavarne, drugi gostinski obrati, razstavni prostori ipd. Za ustrezne tihe študijske prostore so značilne vsakemu posamezniku pripadajoče mize s stoli, ki so (lahko) opremljene z razmejevalnimi zasloni, ki uporabnikom omogočajo zasebnost in jih obenem ščitijo pred odvrčanjem pozornosti od študija.³⁹ Ustrezni prostori skupinskega dela oz. učenja se odlikujejo po dobri osvetljenosti, čim večjem številu premakljivih oz. prilagodljivih miz in stolov, vsaj eni tabli za sprotno zapisovanje ter vsaj enem projektorju in posebni tabli ali platnu za prikazovanje računalniških predstavitev. Ustrezni prostori interakcije med uporabniki in zaposlenimi so opremljeni z informacijskimi pulti za svetovanje in računalniškimi postajami s stoli, kjer lahko uporabniki – bodisi sami ali s pomočjo knjižničnega osebja – iščejo ali pregledujejo iskane informacijske vire. Ustrezne prostore skupnosti pa sestavljajo ne le gostinski obrati, kot so kavarne, picerije ali menze, temveč tudi razstavne in prireditvene dvorane, namenjene organizaciji različnih dogodkov, kot so knjižne predstavitve, branje poezije ali filmske projekcije, s čimer zbirajo in povezujejo najrazličnejše (študijske in socialne) skupine knjižničnih uporabnikov.

Večina študij, izvedenih v najrazvitejših državah sveta in posvečenih tako mnenju uporabnikov kakor tudi arhitekturno-prostorskim smernicam pri ureničenju koncepta tretjega prostora v okviru visokošolske knjižnice, bodisi poudarja ali predpostavlja pomembnost umeščenosti visokošolske knjižnice v samo fizično in hkrati simbolno središče posamezne visokošolske organizacije (univerze ali fakultete). To središče je v angleško govorečih okoljih pogosto tudi središče celotnega študentskega naselja oz. univerzitetnega območja (ang. *cam-*

38 Fatt C. Choy, Su N. Goh, A framework for planning academic library spaces. *Library Management*, 37, 2016, št. 1–2, str. 13–28.

39 Kot zanimivost lahko opozorimo na prakso v Knjižnicah Univerze v Hongkongu (ang. *University of Hong Kong Libraries*), kjer je na voljo več fizično ločenih manjših sob oz. celic za individualno tiho učenje enega uporabnika, v katerih je zaradi zagotavljanja večje zbranosti (poleg govorjenja) prepovedana uporaba tehnoloških pripomočkov, kot denimo računalnikov ali mobilnih telefonov (Bob Fox, Peter Sidorko, Hong Kong projects and trends, *Better library and learning space: projects, trends and ideas* (ur. Les Watson), London 2013, str. 216–221).

Medicinska knjižnica Tehnične univerze Nanyang v Singapurju (splet)

pus). Na to med drugim opozarjajo naslednji avtorji: Waxman idr.,⁴⁰ Yoo-Lee idr.,⁴¹ Cunningham in Walton.⁴² Sledeč tovrstnemu pogledu, prinaša umeščenost knjižnice v središče matične visokošolske organizacije, denimo v njeno glavno zgradbo ali osrednje nadstropje, dvoje temeljnih koristi. Prvič, knjižnica s tem tako svojim uporabnikom kakor tudi zunanjemu svetu daje simbolno jasno in pomembljivo sporočilo, da je cenjena kot nepogrešljiv sestavni del določene fakultete ali univerze. Drugič, njena organiziranost v skladu s poslanstvom, ki zasleduje koncept tretjega prostora, na najboljši možen način povzema izkušnjo celotne visokošolske organizacije, saj združuje vse (družbene) plasti njenih uporabnikov oz. deluje kot nekakšna univerza v malem, to je prostorsko zamejeno intelektualno jedro in družabno zbirališče vseh študentov in zaposlenih. Od tod se tudi občutek skupnosti in pripadnosti visokošolski organizaciji v največji meri oblikuje in goji prav prek njene knjižnice.

Predstavljenemu pogledu o vlogi in središčni umeščenosti knjižnice v okviru visokošolske organizacije z vidika njenega simbolnega pomena in gojenja

40 Waxman, Clemons, Banning, McKelfresh, The library as place, str. 424–434.

41 Eun Y. Yoo-Lee, Tae H. Lee, LaTesha Velez, Planning library spaces and services for millennials: an evidence-based approach, *Library Management*, 34, 2013, št. 6–7, str. 498–511.

42 Matthew Cunningham, Graham Walton, Informal learning spaces (ILS) in university libraries and their campuses: a Loughborough University case study. *New Library World*, 117, 2016, št. 1–2, str. 49–62.

občutka pripadnosti po našem mnenju na načelni ravni ni mogoče nasprotovati. Vsekakor pa se je pri tem treba zavedati določenih omejitev: ker tako pravno-administrativna ureditev kakor tudi praktično delovanje visokošolskih organizacij zunaj angleško govorečih dežel, vključno s Slovenijo, velikokrat ne sledi centralističnemu sistemu zaključenih univerzitetnih območij oz. kampusov, od prostorske zasnove in organizacije posameznih visokošolskih knjižnic ni mogoče zahtevati njihovega središčnega položaja v ožjem oz. fizičnem smislu. Raziskave in smernice, ki se nanašajo predvsem na anglosaška in nekatera druga najrazvitejša okolja sveta, tako lahko upoštevamo kot zgled ali splošno vodilo, nikakor pa ne kot nespremenljivo ali dobesedno normo, ki bi jo na silo uvajali v vsakem družbenem kontekstu, to je brez upoštevanja posebnosti in drugačne tradicije na področju bibliotekarstva in visokega šolstva. V kontekstu specifične ureditve visokošolskih organizacij in njihovih knjižnic si lahko zastavimo naslednje enako pomembno vprašanje, ki zadeva tematsko (ne)zamejenost zbirk posamezne visokošolske knjižnice: Ali je primerneje spodbujati ustanavljanje oz. nadaljnji obstoj centralnih univerzitetnih knjižnic, kjer knjižne in druge informacijske zbirke ter knjižnične storitve na določenem arhitekturno-prostorsko enovitem mestu pokrivajo bolj ali manj vsa raznolika študijska področja, ki jih ponuja določena univerza s svojimi fakultetami oz. študijskimi programi? Ali pa je, na drugi strani, bolj smiselno zagovarjati decentralizirano ureditev z visokoškolskimi knjižnicami na ravni posameznih fakultet oz. oddelkov, kjer vsaka posamezna knjižnica ali njena enota pokriva zgolj določena tematsko zamejena področja? Z vidika koncepta tretjega prostora je prednost centralne univerzitetne knjižnice v možnosti zbiranja in srečevanja oseb z najrazličnejših študijsko-znanstvenih področij ter s tem v možnosti vzpostavljanja kar najbolj vključevalnega občutka pripadnosti univerzi kot celoti. Na drugi strani pa je prednost decentraliziranih fakultetnih oz. oddelčnih knjižnic v urejanju pogojev, ki tako med uporabniki kakor tudi zaposlenimi omogočajo lažjo obvladljivost delovanja in s tem večjo kakovost informacijskih zbirk in storitev; tovrstna ureditev prinaša tudi večjo domačnost in lažje dosega cilj vzpostavljanja (sicer ožje opredeljenega) občutka skupnosti. Vprašanje o tematski združenosti oz. centralizaciji ali ločenosti oz. decentralizaciji tako po naši presoji ostaja odprto, saj na uresničevanje poslanstva visokošolske knjižnice kot tretjega prostora nima nujno odločilnega vpliva – na to vprašanje lahko ali celo moramo odgovarjati različno od primera do primera.

Zaključek

V pričujočem članku osvetljeno poslanstvo visokošolske knjižnice (tudi) kot tretjega prostora predstavlja aktualno in mednarodno vse bolj uveljavljeno tematiko. Ob upoštevanju različnih pomenov tretjega prostora v kontekstu visokošolskega knjižničarstva obravnavana tema posega tako na področje bibliotekarske in informacijske znanosti kakor tudi na širše družbeno področje razumevanja in ureditve visokega šolstva. Na podlagi postavljenega teoretičnega okvira ter pri-

merjalne analize slovenskih in tujih raziskav lahko ugotovimo, da koncept tretjega prostora izhaja iz spremembe paradigme od knjig k ljudem, ki se je v bibliotekarski in informacijski znanosti ter praktičnem delovanju (visokošolskih) knjižnic v zadnjih dveh do treh desetletjih v pretežni meri že uveljavila kot vodilo pri načrtovanju ali prenovi knjižničnih stavb ter posodabljanju in širitvi nabora knjižničnih storitev. To lahko posredno povežemo tudi z zgodovinskim poslanstvom (visokošolskih) knjižnic zahodnega sveta, saj so vse do konca 19. stoletja knjižnični prostori opravljali predvsem funkcijo zbirališča učnjakov in izmenjave idej.

Na tem mestu moramo poudariti, da koncept tretjega prostora v kontekstu visokošolske knjižnice ne označuje zgolj družabne oz. neuradne plati njenega poslanstva, temveč predvideva raznolikost in celovitost njenih nalog in storitev. Omenjena celovitost izhaja iz ugotovitve, da je tudi fizični prostor oz. skupek fizičnih prostorov – njihova zasnova, funkcionalna razporeditev, osvetljenost, opremljenost ipd. – posamezne visokošolske knjižnice ena od vse pomembnejših oblik knjižničnih storitev, ki vpliva na (dobro) počutje uporabnikov, pogostnost njihovega obiskovanja knjižnice in vzpostavljanje ali gojenje občutka skupnosti. Kakovostna visokošolska knjižnica tako vase vključuje prostore oz. sobe za shranjevanje (tiskanega) gradiva, prost pristop do (določenih) knjižničnih zbirk, tiho individualno učenje, skupinsko delo ob glasnem govorjenju, računalniške postaje, informacijske pulte, prireditvene ali razstavne dvorane in prostore, namenjene družabno-gostinski ponudbi, kakršne so kavarne, menze, picerije ipd. Podobno visokošolska knjižnica, ki koncept tretjega prostora povezuje z raznolikostjo in celovitostjo, omogoča tudi nadaljnji soobstoj tiskanega in elektronskega knjižničnega gradiva, saj sodobne tehnologije razume kot nujno obogatitev tradicionalnih knjižničnih zbirk in storitev, ne pa kot (domnevni) razlog za njihovo ukinitve ali nekritično sprejemanje novosti zgolj zaradi novosti samih.

Raziskovanje poslanstva visokošolske knjižnice v luči tretjega prostora nas vodi do prepričanja, da je ali naj bi bila vsaka posamezna visokošolska knjižnica nepogrešljiv sestavni del matične visokošolske organizacije (fakultete ali univerze). Še več, temeljno poslanstvo visokošolske knjižnice se v tej smeri kaže kot biti ali postati intelektualno in ustvarjalno središče matične organizacije, kamor redno zahajajo in se srečujejo njeni študentje in zaposleni. V tem pogledu njena neuradno-družabna funkcija, če koncept tretjega prostora razumemo v ožjem pomenu, predstavlja zgolj en vidik knjižnične ponudbe. Temeljno poslanstvo visokošolske knjižnice namreč je ali naj bi bilo zagotavljanje vsestranske podpore študijskemu in raziskovalnemu procesu v okviru matične organizacije in drugim zainteresiranim uporabnikom. Na tak način lahko trdimo, da je visokošolska knjižnica predvsem informacijska organizacija oz. kraj učenja in znanja, pri čemer je uresničevanje koncepta tretjega prostora zgolj v službi čim bolj celovite in vključevalne izvedbe te temeljne naloge. Sodobna in kakovostna visokošolska knjižnica je tako nedvomno zasnovana za ljudi, ne samo za knjige, vendar ob upoštevanju raznolikih potreb in obveznosti uporabnikov, povezanih z njihovo umeščenostjo v okolje visokega šolstva – od dostopnosti tiskanih in elektronskih virov do gostinske in prireditvene ponudbe, od prostorov za tiho učenje do sob za

glasno razvijanje idej ali vaje v javnem nastopanju. Od tod izhaja, da knjižničarstvo in visoko šolstvo nista niti ne smeta biti dva ločena svetova, saj je poslanstvo visokošolske knjižnice umeščeno v pedagoško-raziskovalni proces matične visokošolske organizacije. Pri tem gre torej za večplastno in obenem medsebojno dopolnjujočo se celoto – knjižnica je tako podrejena študijsko-raziskovalni in sprostitutveno-družabni dobrobiti uporabnikov, ki so na tak ali drugačen način povezani s fakulteto ali univerzo, v katere sklopu knjižnica deluje, univerza ali fakulteta pa knjižnico spoštuje in jo temu primerno tako moralno kakor tudi finančno podpira kot sestavni del svojega lastnega delovanja. Knjižnica kot tretji prostor tako že na pragmatični ravni koristi matični organizaciji, saj s tem krepi povezanost med njenimi študenti in/ali zaposlenimi, s čimer (dolgoročno) povečuje svoj ugled – v njenem interesu torej je, da ima knjižnico, zasnovano po konceptu tretjega prostora, jo podpira in skrbi za njeno delovanje.

Sedanje in prihodnje uresničevanje poslanstva visokošolske knjižnice (tudi) kot tretjega prostora je neločljivo povezano s številnimi dilemami oz. izzivi. Med najbolj praktične izzive lahko štejemo zastarele stavbe knjižnic ali visokošolskih organizacij, ki otežujejo prenavo knjižničnih prostorov v smeri uvedbe tretjega prostora, in finančne omejitve, ki onemogočajo ne le ustrezno vlaganje v nove prostorsko-materialne rešitve, temveč tudi v nove raziskave ter zaposlovanje in strokovni razvoj kadra. Tu se kot pomembna dilema kaže tudi razmerje med centralizirano in decentralizirano ureditvijo visokošolske knjižnice, ki ga pogojuje vrsta posebnosti v posameznih državah oz. različna tradicija na področju knjižničarstva in visokega šolstva. Z vidika koncepta tretjega prostora je prednost centralne univerzitetne knjižnice v možnosti zbiranja in srečevanja ljudi z najrazličnejših študijsko-znanstvenih področij ter s tem v možnosti vzpostavljanja kar najbolj vključevalnega občutka pripadnosti univerzi kot celoti. Na drugi strani pa je prednost decentraliziranih fakultetnih oz. oddelčnih knjižnic v urejanju pogojev, ki tako med uporabniki kakor med zaposlenimi omogočajo lažjo obvladljivost delovanja in s tem večjo kakovost informacijskih zbirk in storitev; tovrstna ureditev prinaša tudi večjo domačnost in lažje dosega cilj vzpostavljanja (sicer ožje opredeljenega) občutka skupnosti. Vprašanje o centralizaciji ali decentralizaciji tako po naši presoji ostaja odprto – na to vprašanje moramo odgovarjati različno od primera do primera.

Naslednji pomemben izziv predstavlja poenostavljeno izenačevanje kroga uporabnikov visokošolske knjižnice s študenti, s čimer vloga visokošolske knjižnice postane zožena na podporo študijskemu procesu, zlasti pripravam na izpite in pisanju seminarskih nalog ali zaključnih (diplomskih, magistrskih, doktorskih) del. Pri tem je zanemarjena enako pomembna vloga visokošolske knjižnice kot nepogrešljivega dejavnika raziskovalno-razvojne dejavnosti visokega šolstva in znanosti nasploh. Takšno (ne)razumevanje visokošolske knjižnice tako iz kroga njenih uporabnikov hote ali nehote izključuje visokošolske učitelje, raziskovalce in druge zaposlene v matični visokošolski organizaciji, prav tako izključuje zaposlene v drugih visokošolskih organizacijah in druge raziskovalce ali strokovnjake, ki ne prihajajo iz visokošolskega okolja.

Navsezadnje se moramo zavedati, da so v sodobnem zahodnem svetu takšne ali drugačne novosti podvržene hitrim spremembam – potrebe ali smernice določenega trenutka se lahko v nekaj letih obrnejo v nepričakovano smer, čemur organizacije, kakršne so univerze oz. fakultete in njihove knjižnice, ki praviloma težijo k stabilnemu in zanesljivemu delovanju, ne morejo ustrezno slediti. Nepremišljeno uvajanje sprememb zaradi resničnega ali domnevnega zadovoljevanja (ozkih) želja uporabnikov je tako lahko škodljivo za ugled oz. verodostojnost in hkrati učinkovitost tako knjižničarstva kakor tudi celotnega visokega šolstva. Temeljno poslanstvo visokošolske knjižnice je ali naj bi bilo zagotavljanje vsestranske podpore študijskemu in raziskovalnemu procesu v okviru matične organizacije in drugim zainteresiranim uporabnikom. Na tej podlagi lahko znova poudarimo, da je visokošolska knjižnica predvsem informacijska organizacija oz. kraj učenja in znanja, pri čemer je uresničevanje koncepta tretjega prostora zgolj v službi čim bolj celovite in vključevalne izvedbe te temeljne naloge.

Viri in literatura

Literatura

- Ambrožič, Melita: Preobrazba visokošolskih knjižnic za učinkovito podporo spremenjenim matičnim okoljem, *Knjižnica*, 56, 2012, št. 4, str. 57–93.
- Appleton, Leo, Stevenson, Valerie, Boden, Debbi: Developing learning landscapes: academic libraries driving organisational change, *Reference Services Review*, 39, 2011, št. 3, str. 343–361.
- Bahovec, Igor: *Skupnosti: teorije, oblike, pomeni*, Ljubljana: Sofija, 2005.
- Bennett, Scott: Libraries and learning: a history of paradigm change, *Libraries and the Academy*, 9, 2009, št. 2, str. 181–197.
- Choy, Fatt C., Goh, Su N.: A framework for planning academic library spaces. *Library Management*, 37, 2016, št. 1–2, str. 13–28.
- Cox, Jonathan, Hunter, Andrew: Learning over tea! Studying in informal learning spaces. *New Library World*, 115, 2014, št. 1–2, str. 34–50.
- Cunningham, Matthew, Walton, Graham: Informal learning spaces (ILS) in university libraries and their campuses: a Loughborough University case study. *New Library World*, 117, 2016, št. 1–2, str. 49–62.
- Elmborg, James, Jacobs, Heidi L. M., McElroy, Kelley, Nelson, Robert L.: Making a third space for student voices in two academic libraries. *Reference & User Services Quarterly*, 55, 2015, št. 2, str. 144–155.
- Fištravec, Miha, Petan, Martina, Plaznik, Urška: Prostori visokošolskih knjižnic v tujini, *Skupaj smo močnejši: povezovanje, sodelovanje in etično delovanje: povzetki prispevkov* (ur. Melita Ambrožič, Damjana Vovk), Ljubljana 2014, str. 45–48.
- Fox, Bob, Sidorko, Peter: Hong Kong projects and trends, *Better library and learning space: projects, trends and ideas* (ur. Les Watson), London 2013, 216–221.
- Južnič, Primož, Vilar, Polona: Central Humanist Library at Faculty of Arts, University of Ljubljana. *Information and Learning Science*, 118, 2017, št. 1–2, str. 90–106.

- Kao, Peng, Chen, Kuan-Nien: A park in the library: the »New Reading Paradise« in the National Taiwan University Medical Library. *New Library World*, 112, 2011, št. 1-2, str. 76-85.
- Kreber, Caroline, Mhina, Christine: The values we prize: a comparative analysis of the mission statements of Canadian universities. *Higher Education Perspectives*, 3, 2007, št. 1, str. 60-79.
- Leckie, Gloria J., Hopkins, Jeffrey: The public place of central libraries: findings from Toronto and Vancouver. *Library Quarterly*, 2, 2002, št. 3, str. 326-372.
- Lefebvre, Henri: *The production of space*, Oxford: Blackwell, 1991.
- Lewin, Kurt: *Principles of topological psychology*, New York: McGraw-Hill, 1936.
- Lin, Hui, Pang, Natalie, Luyt, Brendan: Is the library a third place for young people? *Journal of Librarianship and Information Science*, 47, 2015, št. 2, str. 145-155.
- Lovenjak, Milan, Južnič, Primož: Prostori Osrednje humanistične knjižnice Filozofske fakultete nekoč, danes, jutri?, *Skupaj smo močnejši: povezovanje, sodelovanje in etično delovanje: povzetki prispevkov* (ur. Melita Ambrožič, Damjana Vovk), Ljubljana 2014, str. 86-90.
- Montgomery, Susan, Miller, Jonathan: The third place: the library as collaborative and community space in a time of fiscal restraint. *Rollins College Faculty Publications*, 32, 2011, str. 1-18.
- Oldenburg, Ray: *The great good place: cafes, coffee shops, bookstores, bars, hair salons, and other hangouts at the heart of a community*, New York: Marlowe and Company, 1999.
- Oliveira, Silas M.: Space preference at James White Library: what students really want. *The Journal of Academic Librarianship*, 42, 2016, št. 4, str. 355-367.
- Selbourne, David: *The free society in crisis: a history of our times*, Amherst: Prometheus Books, 2019.
- Strokovni standardi in priporočila za organizacijo, delovanje in evalvacijo visokošolskih knjižnic (za obdobje 2012-2020)*, Ljubljana: Nacionalni svet za knjižnično dejavnost, 2012.
- Vilar, Polona, Južnič, Primož, Bartol, Tomaž: Information behaviour of Slovenian researchers: investigation of activities, preferences and characteristics. *Information Research: An International Electronic Journal*, 20, 2015, št. 2, paper 670. Pridobljeno 30. 5. 2019 s spletne strani: <http://www.informationr.net/ir/20-2/paper670.html#.XR8Iso-xWUk>.
- Vogrinčič Čepič, Ana: Knjižnica kot (tretji) prostor: družbeni učinki prostorskih praks. *Keria: studia Latina et Graeca*, 19, 2017, št. 1, str. 57-80.
- Waxman, Lisa, Clemons, Stephanie, Banning, Jim, McKelfresh, David A.: The library as place: providing students with opportunities for socialization, relaxation, and restoration. *New Library World*, 108, 2007, št. 9-10, str. 424-434.
- Yoo-Lee, Eun Y., Lee, Tae H., Velez, LaTasha: Planning library spaces and services for millennials: an evidence-based approach, *Library Management*, 34, 2013, št. 6-7, str. 498-511.

Povzetek

Poslanstvo visokošolske knjižnice v skladu s konceptom tretjega prostora predstavlja aktualno tematiko, ki zadeva področje bibliotekarske in informacijske znanosti ter širši družbeni razmislek o nalogah visokega šolstva. Koncept tretjega prostora je nastal iz paradigmatnega obrata od knjig k ljudem, ki se je v zadnjih dveh do treh desetletjih pretežno že uveljavil kot načelo pri načrtovanju knjižničnih stavb in širitvi nabora knjižničnih storitev v najrazvitejših državah sveta. Glavno sporočilo pričujočega članka opozarja na smiselnost (pre)oblikovanja visokošolskega tipa knjižnic v notranje raznoliko in obenem celovito informacijsko organizacijo, kjer so tradicionalne knjižnične storitve (npr. izposoja tiskanega gradiva) nadgrajene z novimi tehnološkimi rešitvami, arhitekturno-prostorskimi izboljšavami in družabno-sprostitvenimi vsebinami. Na tak način visokošolska knjižnica postaja sodobno študijsko središče in ustvarjalno jedro posameznih visokošolskih organizacij, s čimer pri svojih uporabnikih ustvarja občutek sprejetosti in pripadnosti visokošolski skupnosti. To lahko posredno povežemo tudi z zgodovinskim poslanstvom (visokošolskih) knjižnic zahodnega sveta, saj so vse do konca 19. stoletja knjižnični prostori opravljali predvsem funkcijo zbirališča učencov in izmenjave idej. V skladu s tem naj bi idealna visokošolska knjižnica prostor težila k čim večji celovitosti in vključevanju različnih elementov: od individualnega tihega učenja do skupinskega študija, razpravljanja in druženja, od navzočnosti tiskanih informacijskih virov do možnosti dostopa do elektronskih licenčnih revij ipd. Sodobna in kakovostna visokošolska knjižnica je tako zasnovana za ljudi ob upoštevanju raznolikih potreb uporabnikov – od dostopnosti tiskanih in elektronskih virov do gostinske in prireditvene ponudbe, od prostorov za tiho učenje do sob za glasno razvijanje idej ali vaje v javnem nastopanju. Od tod izhaja, da knjižničarstvo in visoko šolstvo ne smeta biti dva ločena svetova, saj je poslanstvo visokošolske knjižnice umeščeno v pedagoško-raziskovalni proces matične visokošolske organizacije. Knjižnica kot tretji prostor koristi matični organizaciji, saj s tem krepi povezanost med njenimi študenti in/ali zaposlenimi, s čimer (dolgoročno) povečuje svoj ugled – v njenem interesu torej je, da ima knjižnico, zasnovano po konceptu tretjega prostora, jo podpira in skrbi za njeno delovanje.

Sponimi na šolo

1.25 Drugi članki in sestavki

Andrej Rant

Kako so me likali

Uvod

Ti spomini so usedlina, to, kar ostane potem, ko čas prefiltrira in očisti spomin. Kar sem napisal, so subjektivne podobe, moj individualni pogled na obdobje, ki je bilo zelo pomembno in odločilno v mojem življenju. Tudi na splošno je bil ta čas, ki ga opisujem, prelomna doba. Vse, kar je bilo nepomembnega, je bilo izbrisano iz spomina, ostali so največ veseli spomini, žalostni pa so bili potisnjeni v podzavest. Kdor to bere, si bo morda ustvaril napačno podobo, češ vse je bil le hec, ušpičili so to in to, razne vragolije in pobalinstva. Otroci so, hvala bogu, še nepokvarjeni, neobremenjeni, nagnjeni k humorju in veselju do življenja. Seveda, mnogi odrasli in ostareli učitelji niso vedno razumeli in prenašali naših mladostnih burk. Resnica je tudi ta, da smo imeli različne učitelje, tiste, ki so nas resnično nekaj naučili, tiste, ki so nas razumeli, tiste, ki so nas spodbujali in odkrivali naše talente, in tiste, ki so nas poučevali le toliko, da mine šolska ura. Nekateri od učiteljev so se nad nami tudi izživljali, tako da so le iskali naše neznanje in uživali v svoji absolutni moči. Tedaj neizkušeni in nezreli učenci vsega tega nismo razumeli. Občutili pa smo hudo borbo, boj za pozitivne ocene in za preživetje. In ob vseh stiskah, ki jih prinašata mladostno zorenje in puberteta, nismo videli niti slutili pomembnih odločitev v zvezi z izbiro poklica.

Zahteve profesorjev so bile velike in obremenitve dijakov skrajne. Zlasti je bilo krivično to, da nekateri učitelji niso razumeli, da nekateri učenci dozorevajo počasneje, da so v svoji individualnosti različni ter nadarjeni in sposobni za različne stvari. Nekateri učenci nekaj zlahka doumejo, drugi pa zelo težko. Ravno tako pa so nekateri bolj nadarjeni za humanistične predmete, drugi pa bolj za naravoslovno-tehnične. Zato so nekateri učitelji, ki nikakor niso bili pedagogi, tako meni kot nekaterim sošolcem prizadeli marsikatero krivico. Moram pa poudariti, da smo bili srečna generacija, kajti učili so nas profesorji starega kova, ki so se za svoj poklic odločili iz idealizma. Generacije za nami te sreče niso imele, kajti prihajal je kader negativne selekcije, ki se je odločal za pedagoški poklic šele

* Andrej Rant, dr. dent. med. v p., Ljubljana, e-pošta: andrej.rant@yahoo.com

potem, ko ni uspel na drugih področjih. Ko sem kasneje na arheologiji študiral skupaj z mlajšo generacijo, sem šele uvidel, koliko več trdnega znanja so nam dali naši starejši učitelji. Klasična gimnazija je bila ukinjena in rana, ki jo je slovenskemu humanizmu zasekala tedanja politika, je naredila nepopravljivo škodo. Te skromne vrstice so le delček spomina, ki naj osvetli gimnazijsko šolanje v letih 1958–1966. Naj pa bo tudi profesorjem v zahvalo in v spomin nanje, na sošolce in na čas, ki je nepreklicno minil. *Littera scripta manet!*

V prvi razred, a zgodila se je S/smola

V Spodnji Šiški smo stanovali v veliki, stari enonadstropni meščanski hiši z vrtom, zgrajeni konec 19. stoletja, na vogalu Lepodvorske in Medvedove ulice, v mirnem predmestju. Čez cesto je bila pekarna Tušar, kamor sem nesel v pletenem slamnatem peharju štruco kruha in jo

čez kakšno uro, ko je bila pečena, šel nazaj iskat. Na vogalu je bila mlekarna. Tja smo hodili po mleko s kanglicami. Mlekarica mi ga je nalila z zajemalko, liter je stal deset dinarjev. Na Medvedovi je bil čez cesto čevljar Babnik, na koncu ulice pa še kmetija Ceglar. Lepodvorska ulica je bila makadamska, prašna in tu smo se otroci najraje igrali, tja do železniške proge. Tedaj so po cestah vozile konjske vprege, koleslji, zapravlživčki, lojtrski vozovi, cize. Spomladi, ko je babica obdelovala vrt, sem moral s kanglico na cesto pobirat konjske fige za gnojenje grede. Sosed Vrečko, frizer, je imel motor, pa smo ga otroci hodili gledat, kako ga je popravljaj. Na dvorišču je bil vhod v tiskarno podjetja Papirocel. Tam je bilo šele zanimivo. »Fehtali« smo listke in svinčene črke, ki so jih vlivali v šupi na dvorišču.

Vsake idile je enkrat konec. Moje je bilo, ko se je naša družina 5. avgusta 1955 preselila na Tabor, na Ilirsko ulico. Bili smo veseli, brezskrbni otroci, središče vsega so bili domače dvorišče in otroške igre. Takrat je bilo zelo malo avtomobilov, po Ilirski in Komenskega ulici so drdrali vozovi, zrak je bil čist in proti večeru smo se rdečih lic vrnili domov, seveda šele potem, ko nas je mama najmanj trikrat poklicala. Koza klamf, škarjice brusit, ristanc, kdo se boji črnega moža, zemljo krast, ravbarje in žandarje ter med dvema ognja, to so bile naše najbolj priljubljene igre.

Leta 1953 me je mama vpisala na osnovno šolo v Spodnji Šiški in naslednje leto jeseni sem si oprtal torbico na rame in odšel v šole, na pot brez vrnitve. Mama je rekla: »Do zdaj si živel brezskrbno kot ptiček na veji, zdaj bo pa drugače.«

In je bilo drugače. Hodil sem v 1.d razred, učila nas je Zinka Smola. Zame je res bila smola (*nomen est omen*). Ni me marala in je moji babici na govornikni uri rekla: »Andrej ni nič posebnega, počasen je, počasen.«

Bil sem vesel, razigran otrok, poln smeha in šal. Zato sem moral večkrat za kazen stati v kotu, nekajkrat pa sem jih tudi dobil z ravnilom po prstih. Zelo rad sem risal. Takrat smo bili še cicibani, pa vendar že vključeni v sistem ideološke vzgoje. Vsakič smo se ob koncu pouka morali v šolski veži postaviti v četverni red. Načelnik razreda je stopil naprej in s pestjo ob sencih pozdravil: »Za domovino!« – »S Titom naprej!«, smo v zboru odgovorili.

Nekoč smo se sošolci dogovorili in za hec odzdravili: »S Titom nazaj!«

Učiteljica je čisto podivjala: »Zdaj pa marš nazaj, vsi!«

In smo bili za kazen še četrt ure zaprti v razredu. Moji tedanji sošolci so bili Tomaž Ferlan, Jasna Vogrič (etnomuzikologinja), Maja Krulc, Metka Kastelic (por. Simončič, kustos v Mestnem muzeju) in Matija Žargi. Ob zaključku šolskega leta smo šli na izlet na Vrhniko z vlakom. Ogledali smo si izvir Ljubljanice – Močilnik, obiskali Cankarjevo rojstno hišo na Klancu in se igrali z žogo pri cerkvi Sv. Trojice. Fotografija s končnega izleta mi je ostala kot redek dragocen spomin na ta razred. Manj prijeten spomin pa mi je ostal na učiteljico. S šestim letom sem pričel zbirati kovance – fucke, kot smo jim takrat rekli. Oče mi je za Božič podaril velik avstrijski srebrnik za pet kron iz leta 1908, kovan ob jubileju cesarja Franca Jožefa. Nosil sem ga s seboj, ga občudoval, bil je največji in najlepši novc, kar sem jih imel. Seveda sem ga imel položenega tudi na klopi v šoli. Učiteljica mi ga je vzela, češ med poukom se ne smeš igrati. Po pouku sem jo ponižno prosil, naj mi ga vrne, pa mi je dejala, da ga dobim na koncu leta. Na koncu leta sem jo znova prosil, pa me je odpravila z izgovorom, da ga je nekam založila. Bil sem zelo razočaran, doma pa si tega nisem upal povedati. Še en, lepši spomin imam na ta čas, in sicer na verouk, h kateremu me je k frančiškanom vodila mama. Takrat je bilo to drzno početje, ker si dobil oznako *klerikalca*, kar je bila slaba popotnica za bodočnost. Verouk nas je učil pater Gorše, mil, prijazen gospod. Prvo sveto obhajilo smo imeli v cerkvi na Rožniku in ne bom pozabil, kako lepo je bilo, ko smo peli, na stropu so bile naslikane zlate zvezdice na modrem svodu in bilo je lepo kot v nebesih. Pa še čaj smo dobili in vsak še škrnicelj piškotov.

V šolo smo hodili radi, ampak naše veselje in srce je bilo pri igratih. Šolsko poslopje častitljive Osnovne šole Ledina je rdečelični, sivolasi sluga odprl natančno ob pol osmih zjutraj, nakar smo se v roju vsuli v vežo. Klopi so bile stare, lesene, z luknjami za tintnike. V drugem razredu smo pisali s peresniki s črnim, ki nam ga je *šica* nalila v tintnike. Pisati si moral enakomerno, sicer je peresnik zalival ali pa si s suhim peresnikom praskal po zvezku. Črnilo je bilo na splošno naša razpoznavna barva. Ne le prsti, tudi klop je bila pogosto vsa črna. Spominjam se, da se nekoč nisem mogel upreti skušnjavi in sem konec lepe pšenične sošolkine kite, ki je bingljala pred menoj, namočil v tintnik. Potem je bil pa rompomom. Dobil sem jih z ravnilom po prstih. Za klepetanje in motenje pouka je bila bolj blaga kazen – stati sem moral v kotu, obrnjen k steni. Če je bil postopek hujši, si bil *zaprt*. To je pomenilo, da si po pouku ostal s *tovarišico* v razredu še kakšne četrt ure. Za najhujše prestopke si moral k ravnatelju, kjer si poslušal pridigo, lahko pa ti je tudi navil ušesa. Ravnatelj Peče je bil na videz zelo strog, v resnici pa je bil blaga duša. Do njega smo gojili pravo strahospoštovanje.

Po pouku smo se vsuli iz šole kot čmrlji iz panja, veselo metali šolske torbe v zrak, kričali in zdirjali domov. Tam, kjer se Komenskega konča in začne Ilirska ulica, je nekoč zoževala cesto stara rumena pritlična hišica. Tam smo se najraje zadrževali. Kotnikova ulica je bila tedaj brez asfalta, prašna in brez pločnika. V tistem cestnem prahu se je bilo najbolj prijetno igrati. V tla smo izgrebli plitve jamice, potegnili iz žepov frnikole in z njimi frnikolali. S kovanci smo *fucali*, in

sicer na kvadrat ali na črto. V šoli smo se tudi zelo radi topli. Seveda je tisti, ki je bil premagan, včasih rad koga zatožil tovarišici. Zato smo medsebojne račune najraje obravnavali ob sobotah po pouku, da se je do ponedeljka že vse pozabilo. Bili smo res veseli in sproščeni otroci, polni smeha in srečni. Šola nas ni toliko obremenjevala, učili smo se sproti in brez težav. Od sošolcev se rad spominjam Milana Medena, Daretu Tepina, Gregorja Kodrana, Draga Gašperšiča in Jureta Culiberga, od sošolk pa Milene Vizjak, Magde Kraucar in Silve Šuc.

V 2.e razredu nas je učila Tatjana Baškovič, zelo stroga, a pravična učiteljica, ki nas je znala krotiti. V tretjem razredu smo imeli že nekoliko starejšo tovarišico Frido Zomer, za katero lahko rečem, da smo jo imeli najraje. Bila je zelo dobra in nas je veliko naučila. Tedaj sem se navdušil nad zgodovino, saj nam jo je *tovarišica* približala z modelom koliščarskega naselja in modelom antične Emone. V 4. razredu nas je učila zelo dobra učiteljica Bronislava Gojkovič.

Kulturno smo se v šoli precej udeleževali. Na šoli so delovali plesna skupina, pevski zbor, dramska skupina in lutkarski krožek. Nastopali smo na proslavah, pa tudi zunaj šole. Spominjam se, da smo s skečem Petnajst partizanov nastopili v Kartonažni tovarni in na Krajevni skupnosti Tabor. Komandant je bil seveda Andrej Rant. Najboljša ročna in likovna dela so bila vsako leto razstavljena ob koncu šole. Učitelji so nas pogosto vodili na razne razstave in prireditve pa tudi v kino. Šolski izleti v bližnjo okolico so bili nekaj najlepšega. V maju ali juniju smo na izletu ves dan preživeli v naravi v brezskrbnih igrah na travniku. Najbolj so mi ostali v spominu izleti v Iški vintgar, na Urha in na Mokrc, kjer so nam razlagali zgodovino NOB iz *prve roke* stari partizani. Brezskrbna šolska mladost je trajala štiri leta, v 5. razredu pa sem šel v *latinsko šolo*, kjer se je pričel resen in trd boj za življenje.

Latinska šola – resen in trd boj za življenje

»Heu fugiunt fluxu non redeunte dies! Nec aetas, nec opes, decor, nec gloria mundi salvant; mors quia cuncta rapit,« piše na kamnitih ploščah v vili humanista in pesnika Petra Hektorovića v Starem gradu na Hvaru. Dnevi minevajo, spomini bledijo in kmalu pride »nos habebit humus«. Zato sem se odločil, da napišem, kako smo se šolali ali, kot so nekoč rekli, likali v nekdanji klasični gimnaziji v Ljubljani.

Mladost smo preživeli v najbolj prelomnem obdobju. Poznali smo še staro družbo, star način življenja, doživeli konje, kočije, prašne ceste, fijakarje, tramvaj in izvoščke, pili kokto in *kislo vodo* iz *sifonaric* ter ujeli še zadnji dih stare klasične gimnazije. Imeli smo srečo, da so nas še učili učitelji starega kova, učitelji, ki so kot najboljši učenci izšli iz klasičnih šol in ki so bili pedagogi v polnem pomenu besede ter so svoje poslanstvo opravljali kot sveto. Potem pa je prišla druga doba. Inteligenca, ki zna razmišljati s svojo glavo, je bila diktatorskemu komunističnemu režimu nevarna, zato je bilo treba klasično vzgojo odstraniti. Reforma je gimnazijo razcepila na osemletko in na štirirazredno gimnazijo ter

ukinila klasične predmete. Kot v posmeh je oblast v poslopje bivše elitne šole naselila srbohrvaško šolo za otroke oficirjev in priseljencev. Pri tem so tudi poskrbeli, da sta šla v papirnico Vevče ali na odpad ves bogat šolski arhiv in knjižnica, ki so ju skrbno zbirale generacije učiteljev. Spominjam se tega prvega šolskega dne, ko sem prvič s težavo odrinil težka vhodna vrata in vstopil v veliko avlo Klasične gimnazije, sedanje Osnovne šole Prežihovega Voranca v Ljubljani. Vpisan sem bil v 5.b razred, ne v prvo gimnazijo, ker je bila ravno takrat uvedena nova šolska reforma, ki je ukinila stoletno tradicijo osemletne klasične gimnazije in uvedla osemletko ter štiriletno gimnazijo. Razred smo imeli v pritličju, na levi strani, z razgledom na šolski vrtiček z malim ribnikom. Razredničarka je bila Eda Senica, stroga in dobra učiteljica. Ker je šepala in pri hoji uporabila palico, smo ji med seboj rekli Tricikel. Ostala je naša razredničarka vsa štiri leta in moram reči, da smo jo imeli radi. Spominjam se, da sem nekoč pri angleški šolski nalogi neko besedo napačno napisal. Seveda sem se takoj javil, da ji pomagam nesti šolske zvezke domov. Pomagal je tudi sošolec Mitja Bregar. Svoja zvezka sva dala na vrh, in ko je odklepala vrata v stanovanje, sva na stopnicah hitro popravila napake.

V naš »klasični« razred so prišli otroci iz raznih šol in vseh vetrov. Prišli so tudi vozači z Vrhniko in Brezovico – Mimi Podbregar, Vasja Predan, Jožica Stanovnik, Cvetka Draško, Branimir Tomanič in Franc Žigman. Ti so imeli privilegij, da so pri nekaterih zadnjih urah pet ali deset minut prej tiho odšli na vlak. Najtežja predmeta sta bila latinščina in matematika.

Latinščino nas je učila Ana Šašel, ki nas je prvo leto učila tudi slovenščino. Bila je stroga in zahtevna. Izza debelih roženih očal nas je motrila s sivimi očmi. Peti razred je bil hud preskok iz razmeroma zabavne in sproščene osnovne šole v resno, zahtevno in naporno gimnazijo. Tako so nas že med letom zapustili trije sošolci, ki so jih prešolali, v šestem razredu pa še dva. Pri latinščini je bila težka sintaksa, deklinacije, pravzaprav težko je bilo vse, ker je zahtevalo poleg več ali manj abstraktne slovnice tudi sprotno učenje besedišča, kar je zahtevalo dober spomin. Spominjam se še danes in do konca življenja bom znal izjeme, ki so »nevtrum«: »iter, aequor, ver, cadaver, marmor, verber in papaver, as, aes, vas, vasis – so neutrius generis«. Na tem mestu se moram zahvaliti tovarišici Ani Šašel, ki je bila velika pedagoginja. Sicer nas je zelo mučila, zato pa nam je dala tudi solidno znanje. To se je pokazalo, ko smo pristali v 1.b razredu II. gimnazije na Šubičevi. Pri prof. Jožetu Ilcu smo pol leta lenarili, da so nas po znanju ujeli sošolci, ki so prišli z OŠ Mirana Jarca.

Pri latinščini smo potem počasi napredovali. Osvojili smo znameniti »acusativus cum infinitivo«. Še danes se spominjam stavka: »Caesar pontem rescindi iussit.« Pričeli smo tudi brati Cezarjeve komentarje o galski vojni. Prof. Ana Šašel nam je čtivo podajala na način, da je bilo zanimivo. Pri učenju sem seveda potreboval pomoč. Najprej me je inštruiral latinščino starejši brat Jože, ki pa ni imel živcev za to.

Biologijo nas je v petem razredu učila znamenita prof. Torellijeva, gospa, ki je poučevala z ljubeznijo. Na biologijo me spominja dogodek, ko smo se učili o preobrazbi žabe iz žabjega mresta v pupke. Tedaj sva s sošolcem Alešem Sojermem v Tivoliju nabrala žabji mrest in ga v kanglicah za mleko prinesla domov.

Moja mama, sicer tudi profesorica biologije na Prulah, ni bila nič kaj navdušena, vendar mi je pustila veselje, da sem doma lahko opazoval to preobrazbo. Seveda pupki so rasli in bilo jih je preveč. Moral sem jih odnesti do ribnika, ki je bil tedaj pred Moderno galerijo, in jih izpustiti. Tudi sicer sva bila oba z bratom Jožetom zagovornika živalske svobode. Spominjam se, leta 1953 je bilo, tedaj sem imel šest let, se nama je zasmilil žalostno čemeči krokar v zelo majhni kletki v živalskem vrtu. Vratca so bila zaprta le z kosom žice. Spogledala sva se in Jože je en dva tri odvezal žico in krokar je odletel v svobodo.

Od učiteljev smo se najbolj bali učitelja zgodovine Henrika Korenca. Slovel je po strogosti, ki je že mejila na zlobo, čeprav je bil odličen učitelj. Takrat smo se ga bali, danes razumem, zakaj je bil takšen. Gospod je imel veliko grbo in zato kot invalid ni mogel sedeti, ampak je klečal na stolu. Pred vsakim začetkom njegove ure je v razredu vladala smrtna tišina, stali smo mirno v klopeh. Vrata so se počasi odprla. Vstopil je, nas motril s strogim pogledom, nato pa s prstom pokazal na kakšen papirček na tleh. Reditelj ga je moral nemudoma pobrati. Spominjam se njegove prve učne ure. Najprej nam je vbil v glavo: »Jaz sem Henrik Korenc, ne Korenec!« Zdaj vem, revež se je bal zasmehovanja. Nato smo se mu morali predstaviti. Ko je poklical dijaka po imenu, je moral ta vstati in reči: »Da,« ne »Ja.« Ja ni slovensko! Bil je zaveden Slovenec, zgodovino je poučeval tako, da smo kaj znali. Zato so cveki kar deževali. Pri pouku je povedal mnogo več, kot je bilo v učnem načrtu. Med drugim nam je povedal, da so leta 1914 ljubljanski gimnazijci množično odšli na Ljubljanski grad, kjer so proslavili petstoto obletnico zadnjega ustoličenja koroškega vojvode Ernesta Železnega. Korenc je bil pedagog, ki je kmalu spoznal, koga od učencev zanima predmet, ki ga je poučeval. Zato sem bil med redkimi, ki je imel zgodovino odlično. V 7. razredu smo imeli republiško tekmovanje v znanju zgodovine. Zastopal sem našo šolo in se nisem nič kaj dobro odrezal. Vsa vprašanja so bila iz NOB in ljudske revolucije – kdaj je bila 4. ofenziva, Čebine in podobno. To mi ni šlo od rok, bila je sama piflarija. Mene so takrat zanimali Grki in Rimljani, kartažanske vojne, antika in njeni svetli ideali. Ko sem mu to nekako v opravičilo odkrito dejal, mi je rekel: »Nič zato, Grki in Rimljani so temelj Evrope, in če boš samo to znal, boš razumel vse.« Danes razumem Henrika Korenca in se ga spominjam z velikim spoštovanjem. Naj mu bodo te vrstice v spomin.

Nepozabni profesor Pavel Kunaver

Naslednji velik učitelj in pedagog – človek, ki se ga spominjam z največjim spoštovanjem, je profesor Pavel Kunaver. Učil nas je zemljepis, bil pa je mnogo, mnogo več kot le učitelj zemljepisa. Res imeli smo srečo, da nas je oblikoval v duhu idealizma, ki ga je sam s tako močjo izžareval. Po pouku je vodil astronomski krožek, pozno zvečer pa organiziral in vodil opazovanja nočnega neba na *zvezdarni* na terasi Šubičeve gimnazije. Tam nas je z navdušenjem uvajal v astronomijo. Gledali smo Gostosevce, meglico v Orionu, Vego, Sirius, planete in

opazovali Lunin mrk. Astronomija je bila prisotna tudi na taborjenjih, ki jih je organiziral in vodil v Ribčevem Lazu v Bohinju. Tam je vsak dan s pomočjo projekcije daljnogleda opazoval sončne pege. Več kot pol stoletja je pošiljal svoja opažanja v Švico. Na taborjenjih nam je pokazal pravo mesto človeka v naravi in nas navduševal za planinstvo in gorništvu. Že takrat, ko še nismo vedeli, kaj je to ekologija, nam je pokazal pravilen odnos do narave. Naučil nas je discipline in strogo zavračal nered, pobalinstvo, nedelo, pijačo, razuzdanost in igre na srečo.

V tedanjem Zmajevem odredu smo sošolci pripadali rodu Gorskih levov. Na nekem orientacijskem pohodu sem si zvil gleženj. Prav fino se mi je zdelo, ko so me na nosilih prinesli v tabor, kjer mi je Dergančeva Meta imobilizirala nogo. Takrat so bili na taboru vodniki Babšek, Martelanc, Kozak. Na taboru nas je prof. Kunaver, Sivi volk, uvajal tudi v lokostrelstvo. Nepozabne so bile noči ob tabornem ognju in veselo petje zdrave, nepokvarjene mladine. Kaj bi ta idealni profesor dejal danes, ko bi videl iztirjenost sedanjega sveta? Seveda se nam je takrat zdel prestrog in tečen. Nismo razumeli, zakaj se ne smemo pogovarjati, ko smo v razmaku nekaj metrov v koloni tiho hodili skozi gozd. Sestavni del taborjenja so bili tudi vzponi na Črno prst, Komno, Triglavsko jezera in Triglav ter na okoliške planine Uskovnico in Velo polje.

Tudi kot profesor je imel svojo filozofijo. Zavedal se je, da njegov cilj ni le, da nas uči, ampak da nas tudi nekaj nauči, in sicer to, kar bomo v življenju tudi potrebovali. Pri tem je bil strog in neizprosni. Še danes se ga spominjam, kako je sedel na klopi v prvi vrsti, ogrnjen v črno haljo, pokrit z baretko, z bambusovo palico v rokah in zatrjeval: »Ta knjiga (Zemljepis Jugoslavije) je sok, ki ga morate iztisniti iz limone, to morate znati!« Takrat sem bil v enem tednu trikrat vprašan in sem moral kazati na zemljevidu reke, gore, jezera Jugoslavije in trikrat sem dobil cvek. Čim nečesa nisem znal, je bilo konec spraševanja. To mi je šlo na živce, učil sem se kot nor, in ko res ni več našel neznanja, sem prejel oceno pet – odlično. Presenečenje je prišlo na koncu leta. Končna ocena ni bila aritmetična sredina prejetih ocen, ampak ocena odlično.

Nepozabni so bili njegovi izleti, ko nas je vodil v Rakov Škocjan in v Zadnji kraj na Cerkniskem jezeru. Tu nam je razložil kraške pojave iz prve roke, na kraju samem. Pravil je, koliko ptic je bilo na Cerkniskem jezeru nekoč, in povedal, da ko so vse hkrati vzletele, »je počilo kot grom«.

Pavel Kunaver je bil verjetno eden večjih pedagogov po drugi svetovni vojni v Sloveniji, pedagog, ki je svoje poslanstvo opravil častno, ki je oblikoval več rodov učencev in si zaslužil spomenik. Dočakal je zelo visoko starost, skoraj sto let. Ko je bil v domu upokojencev na Taboru, sem ga nekajkrat obiskal in bil me je zelo vesel. Nekoč sem ga vprašal, če je bil kdaj lovec in če je kdaj kaj uplenil, mi je odgovoril: »Bil, bil, srnjaka sem umoril, ko sem bil še mlad in neumen!«

Drugi učitelji

V 7. razredu nas je učila slovenščino tovarišica Nada Pleterski. Vodila je tudi literarni krožek, h kateremu sem z veseljem hodil. Navduševala nas je za pisanje, bodrila in usmerjala. Svoja pisanja smo potem prebirali in o njih razpravljali. V 7.

5. b razred, OŠ Prežihovega Voranca v Ljubljani, 1960

in 8. razredu smo na šoli imeli tudi dramski krožek. Spominjam se, da smo igrali zgodbo o Don Kihotu. Don Kihot je bil a-jevec Albert Kos, Vitek Smolej in jaz pa sva bila služabnika.

Še ena markantna učiteljica nas je oblikovala. To je bila Katarina Črnivec, sivolasa gospa z jekleno sivimi očmi, stroga, neizprosna učiteljica matematike. V 5. razredu nas je matematiko učila ga. Mihelič. Ni se kaj dosti trudila, zato pa je prišel v 6. razredu Bič božji. Kot da bi bilo včeraj, se spominjam prve ure Črnivke, kot smo ji rekli. Nismo je še poznali, vedeli smo le, da pride starejša gospa. Pa smo ji pripravili presenečenje. Z dvignjenega podija pred tablo smo izpulili desko in jo narahlo nastavili nazaj. Ko je prišla, nas je disciplinirala s strogim glasom in pogledom. S strahom smo opazovali, kaj bo sledilo. In res. Pri pisanju na tablo je stopila korak nazaj in *reski!*, že se je znašla na tleh. *To je bil halo!* Takoj po hišnika! Hišnik je moral priti in zabiti desko nazaj. Nato je ugotovila, da ne znamo poštevanka. Dva meseca nas je *jahala* s poštevanko, dokler je nismo temeljito obvladali. Učila nas je, da lepo pišemo številke – »Številka pod številko!«, je rekla. Natančnost je bila osnova računanja. Takrat tega nismo razumeli. Če je bila domača naloga skracana, nepopolna ali napačna, jo je z debelim svinčnikom prečrtala ali pa strgala celo stran. Domačo nalogo si moral napisati na novo. Spraševanje pred tablo je bilo mučno, včasih sem bil kar paraliziran od strahu. Vendar nas je naučila osnov matematike in kasneje fizike, kar nam je kasneje prišlo še

kako prav. Spominjam se grozних tihih vaj, ko se ti možgani ustavijo in od treme ne moreš več računati. Še danes doživljam te more v sanjah. Nekoč sem bil čisto paraliziran. Drugi so računali, jaz pa nisem mogel nič. Pa sem se domislil rešilne zvijače. Neopazno sem se ščipal v lica, da sem bil še bolj rdeč, potem pa naslonil glavo na klop. To so sošolci kmalu opazili. »Rantu je slabo,« se je šepetalo.

»Kaj je s tabo?« se je zaslišal strogi glas.

»Oh, nič, samo malo se mi vrti,« sem odgovoril.

Poslala me je ven na hodnik. Bil pa sem toliko pameten, da sem na hodniku odprl okno in legel na tla. Nista minili dve minuti, je že prišla pogledat, kaj je z mano. Ko me je videla ležati, je odšla v razred in poslala sošolca, odličnjaka Vitka Smoleja, da me je peljal v ambulanto v šolski dispanzer na Aškerčevo cesto. Seveda sem moral igro igrati dalje. Tam me je pregledal starejši zdravnik, napisal recept za baldrijanove kapljice in me poslal domov. Vitek je bil res prijatelj do konca in me je še pospremil domov. Doma sem povedal resnico, oče se je prijel za glavo, rekel pa ni nič.

Ob koncu 8. razreda pa smo doživeli presenečenje. Zjutraj, ko smo prišli v šolo, je bil razred na koncu hodnika zaklenjen. Prvo uro bi morali imeti fiziko. Preden je zvonilo, je prišla Črnivka in odklenila. Na klopeh smo zagledali pločevinaste skodelice s čajem, papirnate prtičke in na krožnikih piškote. Stara gospa nas je ob našem odhodu iz šole pogostila. Tega ne bomo pozabili do smrti. Bila je stroga, natančna in nas je veliko naučila. Včasih je sicer delovala zlobno, vendar danes vem, da je to bilo le sredstvo. Glede plonkanja je bilo njeno stališče sledeče: »Lahko plonkate, samo dobiti vas ne smem.« Meni je napovedala: »Ti si pa za na Karlovško.« Mislila je na Zavod Janeza Levca za otroke z motnjami v razvoju. In res sem skoraj trideset let delal kot zobozdravnik za otroke v tem zavodu.

Glasbo nas je poučeval sivolas učitelj in znan skladatelj Janko Gregorc. Ne vem, ali res nisem imel smisla za note ali pa jih učitelj ni znal razložiti – še danes jih ne znam. Mene ni maral, jaz pa njega ne. Vedno me je apostrofiral: »No, Ranet, povej mi ...« Ta »Ranet« mi je bil skrajno zoprn. Rad pa sem pel v pevskem zboru, čeprav nisem imel ne glasu ne posluha. Še danes se spominjam pesmi, ki so bile vse v duhu tedanjih proslav, več ali manj udarne in revolucionarne (Domočina naša je svobodna, Petindvajset nas je tu zaprtih ipd.). Zelo trapasta se mi je zdela njegova skladba Binček, Bonček, Benjaminček.

Telovadbo sta vodila Vida Rudolf pri dekletih in tovariš Podobnik pri fantih. Pozimi smo telovadili v šoli, ob lepem vremenu pa na letnem telovadišču. Tam je bilo ob kopališču Ilirija zanemarjeno javno stranišče, vse popisano in porisano z raznimi risbami, ki so nam namesto učiteljev dale prvi poduk o spolnosti.

Na šoli je seveda deloval tudi politični aktiv, ki ga je vodila tovarišica Ančka Verbič, žena urednika Pavlihe Juleta Verbiča. Dvakrat me je nagovarjala, da bi postal pionirski načelnik razreda in šole, in spominjam se, kako je bila jezna, ko sem to obakrat odklonil. O učencih so takrat pisali karakteristike, ki so šle z nami naprej v gimnazijo. V 7. ali 8. razredu so nas vse sprejeli v mladinsko organizacijo. Najprej je bila proslava v dvorani, potem pa svečana pogostitev. Dobili smo vsak pol hrenovke, kos kruha in eno pomarančo. Poverjenik socialistične mladine je v

razredu postal Mitja Bregar – Biki. Znal je dobro govoriti in je kasneje v gimnaziji postal pomemben mladinski funkcionar.

Tudi zunaj šole se je dogajalo marsikaj

V nižjih razredih smo se vsako leto za pusta našemili in priredili pustno rajanje s čajanko.

V začetku septembra smo v 6.b razredu taborniki na lastno pest sami odšli na izlet na Savo pri Tomačevem. S Friškovca smo se odpeljali s tramvajem do Žal, od tam pa peš po poljski poti do Tomačevega. Tam smo najprej zakurili, si skuhalo argo juho, nato pa veselo poskakali v vodo. Čeprav je bilo lepo vreme, je bila voda mrzla. Sava je odnesla Bogija Pogačnika, ki se je ujel za neko vejevje sredi reke. S čolnom ga je neki domačin privlekel na breg.

Jeseni smo kostanjarjem kradli kostanj. Eden od sošolcev je kostanjarja izzival, ko pa je ta stekel za njim, smo si drugi nabasali žepe z kostanjem. Kasneje je, čeprav tako bister in nadarjen, imel nesrečno življenje. Umril je prezgodaj, za kardijskim rakom. Za njegovim pogrebom sva šla dva sošolca, jaz in Mate Škrbec.

Pozimi smo šli s šolo navadno z vlakom na enodnevno smučanje v Kranjsko Goro, kjer je bila takrat edina žičnica. Večkrat smo šli tudi v Planico gledat smučarske skoke (takrat še ni bilo poletov). Na končni izlet so nas peljali v Zagreb v živalski vrt Maksimir ali na Zagrebški velesejem, enkrat pa seveda v Kumrovec pogledat rojstno hišo tovariša Tita.

Tedaj se je pojavila košarka in nekateri sošolci so začeli trenirati košarko pri AŠK Olimpija. Jaz sem se raje posvetil vaterpolu. Po treh zimskih mesecih suhega treninga, še preden smo prešli na vodni trening, sem odnehal. Nekateri »privilegiranci« so zaradi službe staršev imeli plačane smučarske tečaje pri SK Novinar. Prav tako so jim starši priskrbeli brezplačne vstopnice za razne tekme.

Takrat se je začel vzpon slovenske košarke. Prva mednarodna tekma je bila l. 1959 med Olimpijo in Bagnoletom iz Lyona na Gospodarskem razstavišču. Ljubljana se je stepla za karte. Seveda fantiči denarja nismo imeli, zato smo na razne načine poskušali priti v dvorano, tudi po zunanjih požarnih stopnicah. A neuspešno. Bogi in Mitja, oba sinova novinarjev, sta s kartami važno šla naprej, drugi pa smo ostali z dolgimi nosovi. Vhod je bil zastražen z miličniki. Napeto sem razmišljal, kako priti v dvorano. Edini način je bila zvijača. Naredil sem najbolj žalosten obraz, nekako tako kot Pepelka ali Kalimero, kakor da mi je res šlo na jok. S solzami v očeh sem se postavil pred glavnega miličnika v sivem, gumiranem plašču z medeninastimi epoletami in ga žalostno gledal. »Kaj bi pa ti rad?«

»Ja kaj, tekmo bi rad videl, saj tako rad igram košarko.«

»Ja zakaj si pa ne kupiš karte?« je odvrnil komandir milice.

»Nimam denarja, sem partizanska sirota!« To ga je pretreslo.

»No, kar pojdi z mano,«, je dejal in me na nepopisno začudenje mojih sošolcev sam povedel v dvorano. Lopovščina *par excellence!*

Pa kaj hočemo, *boys will be boys*. Podobno je bilo, ko so v sedanji Kinote-

ki priredili mednarodni šahovski turnir s prvovrstno zasedbo (Svetozar Gligorič, Boris Spaski, Mihael Talj, Bruno Parma, Bobi Fischer). Tedaj nam je uspelo, da smo prišli v dvorano tako, da smo v poslopje zlezli skozi straniščno okno. Mitja Saje in jaz sva celo dobila njihove avtograme. Ob državniških obiskih (za katere smo izvedeli med poukom) so nas nagnali na ulice, da smo v pionirskih rutkah in kapicah s papirnatimi zastavicami, ki so bile jugoslovanske in rdeče – partijske, mahali in vzklikali vsakokratnemu gostu. Tako se spominjam, da smo pričakali poljskega predsednika Vladimirja Gomulko, takrat je bil na železniški postaji tudi sam tovariš Tito. Nadalje smo pozdravljali Sirimavo Bandaranaike, predsednico s Cejlona, indijskega predsednika Nehruja in afganistanskega kralja. Kasneje, že v gimnaziji, smo pozdravljali še Patricea Lumumbo iz Konga in Leonida Brežnjeva. Bolj kot visokih obiskov smo bili veseli, da nam je odpadel pouk in da smo potem lahko šli domov.

Čas, ko so me likali, je bil prelomen. Leta 1958 se je pričela uvajati televizija. Najprej so bili le poskusni programi, le ob določenih urah. Slika je bila slaba, premnogokrat je »snežilo«. Prvi televizorji so se pojavili v javnih lokalih, tako sem prvič videl televizijo v lokalu Transturist na avtobusni postaji v Škofji Loki. Leta 1960 sem spremljal olimpijado v Rimu z vrta skozi pritlično okno doma gluhonemih na Taboru (danes te zgradbe ni več). V tem času so se pojavili tudi prvi semaforji v Ljubljani. Prvi semafor je visel na žicah sredi križišča na Ajdovščini. Prvega kandelabskega pa so postavili na križišču Miklošičeve in Dalmatinove ulice. Promet pred pošto je urejal miličnik z nadetimi belimi rokavniki, ki je stal na rdeče-belem podstavku. Piščalko je imel kar stalno v ustih. Okoli pošte se je navadno na ves glas drl kakšen kolporter in ponujal časopise: »TT novi, Dnevnik ljubljanski, Tovariš, Pavliha!« Takrat sta do leta 1958 izhajala še Ljudska pravice in Slovenski poročevalec.

Četrtega oktobra 1956 je človek prvič posegel v vesolje, ko so Sovjeti izstrelili Sputnik. Nismo mogli razumeti, da predmet ne pade nazaj na Zemljo. Sledila je Lajka in silovita vesoljska tekma med SZ in ZDA. Po Ljubljani so tedaj še drdrali po ulicah vprežni vozovi, koleslji, lojtrski vozovi, vozovi za apno in mivko, parni valjarji, smetarski vozovi, tricikli in cize. Konjska vprega je seveda ceste zaznamovala s konjskimi figami, smrdelo je po konjskem urinu. Avtomobili so bili redki: Opli Olympia, DKW-ji, stare tatre, fordi, največ je bilo topolinov in volkswagnov. Pojavili so se tudi prvi Fiati 500 in 600, tako imenovani fički. Po letu 1962 se je pojavila izjemna novost – limuzina Citroen, imenovan žaba. Sicer pa so bile ceste polne kolesarjev, tako da je bila poleti ob cesti Ljubljana–Kranj strnjena kolona izletnikov – kolesarjev. Pomembni vladni funkcionarji in direktorji so imeli tedaj Mercedese 170 in 180, nekaj časa so bile določene tudi rdeče registrske tablice za službena vozila. Tedaj v Ljubljani še ni bilo podvozov pod železnico na Celovški in na Titovi cesti. Cesto so ob prihodu vlaka zaprle težke zapornice, *rampe*. Tedaj je še stala stara gostilna Lev na mestu sedanje široke Celovške ceste. Starega Figovca so podrli leta 1957. Gostilna je stala tam, kjer je zdaj ploščad. Porušili so tudi zelo ozko Schellenburgovo cesto z znamenito Koslerjevo hišo vred. Po njej je vozil tramvaj na Vič. Tramvaj je vozil tudi po Čopovi, ki se je tedaj imenovala

Prešernova cesta, čez Tromostovje in od tod mimo Vodnikovega spomenika na Poljane. Spominjam se, da smo s sošolci prisostvovali slovesu Ljubljancanov od tramvaja. *Vozil* ga je Frane Milčinski – Ježek, oblečen v cesarja Franca Jožefa.

Leta 1961 je prišel v Ljubljano gostovat Louis Armstrong. Kljub dragim vstopnicam smo ga učenci šli poslušat na Gospodarsko razstavišče. 21. julija 1961 je minilo dvajset let od vstaje proti okupatorju. Na predvečer praznika je bila veličastna proslava v Tivoliju in razkošen ognjemet z Ljubljanskega gradu.

Na klasični gimnaziji je bilo zanimivo

Jeseni 1962 so se za nas odprla šolska vrata gimnazije, takrat se je imenovala II. državna gimnazija v Šubičevi ulici. Danes je to Gimnazija Jožeta Plečnika, mi pa smo ji rekli Šuba. Velika Plečnikova zgradba se z enim koncem naslanja na stare uršulinske zgradbe. Značilna velika polkrožna okna so dajala zgradbi resen in mogočen videz. Monumentalna vhodna vrata so se težko odpirala in s tesnobo v srcu sem prvič vstopil vanjo. Tu smo se v I.b razredu srečali bivši sošolci s Prežiha ter novi prišleki z OŠ Majde Vrhovnik in z OŠ Mirana Jarca. Skupaj nas je bilo 37. Naš razrednik je bil skozi vsa štiri leta Vito Furlan, profesor zemljepisa. Bil je mlad in precej zagnan. Kot učitelj je bil zelo dober, pravičen in pošten. Vsako leto nas je vodil na izlete. V spominu mi je ostal izlet na Šilentabor, kjer me je pretreslo staro pokopališče z nagnjenimi križi in starimi napisi, vklesanimi v kraški kamen. O tem sem tedaj napisal kratek zapis.

Za latinščino smo dobili profesorja Jožeta Ilca. Bil je strah in trepet. Zehaval je disciplino, v resnici pa je bil blaga duša. To smo kmalu spoznali in tudi izrabljali. Bil je skromen, vedno oblečen v zelo ponošeno obleko in čevlje. Prste je imel vse rumene in rjave od tobaka. Sošolci, ki so prišli z drugih šol, so v znanju zaostajali, zato se je prvega pol leta posvetil njim, da so nas dohiteli. Profesor Ilc nam je kot pedagog, ki ne le uči, ampak tudi vzgaja, večkrat dajal modre napotke za življenje.

Nekoč nam je razlagal, kako pomembna lastnost je natančnost. »Če boste natančni in marljivi, bo vaše delo obrodilo sadove. Če bom vedel, da je nov most načrtoval inženir, ki je bil dober dijak, bom brez strahu stopil nanj.«

Pri slovenščini smo pričeli z učenjem metrike. Pri tem smo uporabljali odlično knjigo Silve Trdina *Besedna umetnost*. Metrika je bila aktualna tudi pri branju Ovidovih *Metamorfoz*, obvladati smo morali tako heksameter kot pentameter. Še danes mi zveni v ušesih latinski heksameter Simonidovega napisa v spomin padlih Špartancev pri Termopilah:

»Dic hospes Spartaee nos te hic vidisse iacentes,
dum sanctis patriae legibus obsequimur.«

»Popotnik v Šparti povej, da tu si nas videl ležati,
kot domovine velel je sveti ukaz.«

Branje heksametra je nekaterim mojim sošolcem povzročalo travme, jaz pa na svoje veliko presenečenje nisem imel nobenih težav. Uho mi je povedalo, kako naj berem. Pravo odkritje je šele sledilo. Tedaj je namreč napočil čas, ko se prikrade petošolska ljubezen. Izbranki je bilo seveda treba napisati kakšno pesmico. Napisal sem simetrično shemo in kot pri reševanju križanke vanjo vpisoval zlogovno ustrezne besede in rime. Pri četrti pesmici pa sem opazil, da sheme ne potrebujem in da mi uho samo pove ustrezno metrično sosledje – ustrezen verz. Zavedal sem se, da je to dar, ki ga nima vsak, in od tega trenutka sem se posvetil poeziji.

V prvem razredu gimnazije nas je poučeval zgodovino klasični filolog, profesor Danilo Golob. Moril nas je s proizvodnimi odnosi in proizvodnimi silami sužnjeposestniškega reda in očitno pri tem tudi sam trpel zaradi tedanje ideološke naravnosti učnega programa grške in rimske zgodovine. Kadar smo imeli zgodovino zadnjo učno uro, nas je mnogokrat predčasno spustil iz razreda. Bil je dober po srcu, ni pa prenašal pobalinstva. Nekoč mu je sošolec z ogledalom igral zajčke po obleki, dokler ni Taubi (tako smo ga klicali) zarjul: »Ti bom eno zidarsko prpelu!«

Spomladi 1964 je postal ravnatelj gimnazije. Tudi kot ravnatelja ga imam v dobrem spominu.

Slovenščino nas je učil pisatelj Anton Ingolič. Suh, rdečeličen gospod, takrat seveda tovariš, s plešo, sivimi lasmi in z debelimi očali. Kratko pristrižene brčice je z zgornjo ustnico dvigal, kot bi mu kaj smrdelo. Govoril je tiho in monotono s prleškim naglasom. Ne vem, zakaj me ni maral. Čeprav mi je bila slovenščina najljubši predmet in sem si želel glasnega branja besedil ter užival v pisanju prostih spisov, me je vedno prezrl, zapostavljal ali poniževal. Pri šolskih nalogah je vedno dal prosto izbiro – ali obnovo kakšnega dela ali prosti spis. Vedno sem se odločil za prosti spis, ki sem ga z užitkom napisal. Navadno je moje naloge ocenil s prav dobro, čeprav bi si mnogokrat verjetno zaslužil odlično. Nekoč sem se znašel v težavah. Za šolsko nalogo je dal le eno temo – obnovo Župančičeve Dume. »Hamburg, Hamburg, veliki zvon, Mate, moj Mate,« mi še danes odmeva v ušesih. Takrat pa sem bil mrzel, saj pesmi sploh nisem prebral. Počasi sem izpod klopi izvel veliko zeleno knjigo Slovenska književnost, poiskal Dumo in pričel brati. Pa me je hitro našel in knjigo sem moral dati pod klop. Ko sem spet poskusil, drugače nisem mogel, je prišel k meni in mi odvzel šolski zvezek. »Zaloten pri prepisovanju! Nezadostno (1) Anton Ingolič,« mi je napisal v zvezek z rdečim kemičnim svinčnikom. Njegov avtogram sem si shranil za spomin.

V drugem razredu nas je latinščino učil znameniti prof. Silvo Kopriva. Sivolas, malce plešast gospod, večno v učiteljski črni halji, je učil generacije klasikov. Govoril je z značilnim štajerskim naglasom. Danes se zavedam, kako velik idealist je bil in koliko truda je vložil, da bi vlil vsaj malo klasičnega znanja neukim buticam, ki jih je zanimalo vse drugo kot pa latinska slovnica. Vztrajno se je trudil, nas spraševal, popravljaj pri prevajanju in od nas zahteval znanje, ki je lahko le sad napornega učenja, brez katerega ni uspeha. To je bilo pa težko doseči. Seveda nezreli in pobalinski dijaki tega nismo razumeli, ampak smo takšnemu profe-

3. b razred, II. državna gimnazija v Ljubljani, 1963

1. vrsta: Podbregar Mimi, Stanovnik Joža, Runko Milojka,
Braz Anka, Saje Mitja, Tomanič Branimir,
2. vrsta: Selan Vasja, Krulc Maja, Vogrič Jasna, Rant Andrej,
Jenko Milan, Žigman Franc, Prosenec Rado,
3. vrsta: Potočnik Mirjam, Šteblaj Marija, Zorko Mira, Verbajs Miha,
Župančič Boštjan, Ilešič Marko, Čokl Andrej, prof. Silvo Kopriva,
4. vrsta: Stepišnik Polona, Cazafura Desa, Mlakar Metka,
Zabel Tanja, Škrbec Mate, Škrbec Miha, Scagnetti Nils,
5. vrsta: Šifrer Maja, Kopač Dušica, Pollak Vera,
Smolej Vitomir, Weilguny Tadej, Štoviček Jendo.

(zasebni arhiv)

sorju kakšno ušpičili. Najbolj nedolžne so bile takšne *cake*, da smo mu ogrizke jabolk, ki so ostali od malice, neopazno spuščali v žepe črne halje, česar ni opazil, ker je bil ves zaverovan v naporno spraševanje. Ko pa je segel z roko v žep in povlekel ogrizke jabolk, je seveda *znorel*, kar je dijake zelo zabavalo. Nekoč mu jo je eden od sošolcev namerno zagodel tako, da je odvil ročaj pri vodovodni pipi, ki je bila v razredu, tako da je voda enakomerno kapljala. To je bil načrtovan napad na njegove živce. Najprej je postal nemiren, ko pa je ugotovil od kod enakomerno kapljanje, je ukazal učencu, da zapre pipo.

»Ne gre, ni ročaja.«

»Bom pa jaz, pa bo šlo!«

Poizkusil je, pa ni šlo.

»Kopriva je pameten,« se je zasmel in iz žepa potegnil robec, pa tudi z robcem ni šlo. Potem je moral takoj nekdo po hišnika.

Hišnik, rekli smo mu Fiks, je bil sam po sebi vedno predmet zabave. V prvem letniku, ko smo imeli pouk v pritličju v razredu, imenovanem *mrtvašnica*, smo ga v zimskem veselju, ki ga je povzročil prvi sneg, dobro okeпали.

Silvo Kopriva se je trudil, da bi res kaj znali, trudil se je z vsakim učencem posebej. Včasih smo ga spravili z neznanjem v obup in tedaj smo slišali dva zanj značilna stavka: »Človek bi si lase populil, ko bi jih imel,« ali: »Vi zabijate ždreblje v mojo krsto.« Morda smo jih res zabijali, vendar si tega ni zaslužil. Seveda, da bi se izognili spraševanju in posledično slabim ocenam, smo uporabili tudi kakšno zvijačo. Vedeli smo, kje je Silvova šibka točka. To je bil Rim, Večno mesto, in Silvova velika ljubezen. Pa smo ga prosili: »Tovariš profesor, povejte nam, kako je bilo, ko ste bili Vi v Rimu.« Pa je začel z velikim zanosom pripovedovati o Forum Romanum, Kapitolu in Vii Apii, dokler ni zazvonil rešilni zvonec.

Jaz in sošolec Mitja Saje sva v drugem razredu sedela skupaj tik pred katedrom. Bila je prva ura popoldanskega pouka in Mitja je od kosila prinesel v šolo puranovo taco s kremplji. V klopi jo je potegnil skozi luknjo za tintnik navzven in izmenoma vlekel za kite, tako da je taca migala s posameznimi kremplji. To nas je silno zabavalo pa smo se krohotali. Ko je Silvo, ki je sprva mislil, da se smejemo njemu, opazil puranovo taco, je zavpil in poskočil, izpulil Mitji taco in ga z njo mahnil po glavi ter jo vrgel v koš. To je šele povzročilo salvo smeha.

Mitja in jaz sva oba životarila na dvojki, Silvo je rekel: »Šibek dva.« Ko pa sem v tretji gimnaziji zaporedoma pisal vse tri šolske naloge nezadostno, sem se zavedal, da mi grozi končna ocena ena. Zato sem si priskrbel odlične prevode, zvezek samega Silva Koprive, ki mi ga je posodila Žiža Gostiša. Še danes se spomnim četrte šolske naloge, pisali smo odlomek s hrvaškim naslovom *Strahote vojne i blagodati mira*. V zvezku sem odprl prevod te strani, zvezek vložil pod list šolskega zvezka in prepisal odstavek. Napravil sem tudi nekaj namenskih napak in pridno občasno gledal v slovar. Silvo mi je vzel knjigo in z lupo iskal, če imam po knjigi napisane kakšne prevedene besede, pa ni nič našel. Dobil sem oceno štiri. Seveda je profesor vedel, do kod sega moje znanje, in je šolsko nalogo komentiral: »Toule ni na vašem zeljniku zrastle, Rant, vi ste velik špekulant.« Danes gledam na profesorja Koprivo z druge perspektive, moram reči, da me je kar dosti naučil in da mi je to znanje ostalo in koristilo.

Angleščino nas je poučevala *tovarišica* Tatjana Srebot, kasneje poročena Rejc. Rekli smo ji *Srebotka*. Bila je strah in trepet, najstrožja profesorica na šoli. Z brezkompromisnim režimom nas je *držala na špagi*. Zahteve in tempo predmeta so od nas terjali neprestano učenje in koncentracijo. V eni uri si lahko pridelal tudi pet cvetkov (*Preparations, Homework, Dialogs, Grammar* pred tablo). Na semester smo pisali najmanj štiri nenapovedane tihe vaje (*Test paper*). Zadnji dve leti smo obravnavali angleško literaturo, mnoge pesmi smo morali znati na pamet. Danes, ko kot zrel človek s časovne razdalje gledam nazaj, sem tej gospe lahko samo hvaležen. Takrat smo jo zaradi *trpinčenja* in velikih zahtev sovražili,

danes pa vem, da brez tega režima ne bi bilo znanja, ki sem ga kasneje v življenju še kako potreboval. Še danes znam na pamet določene pesmi, pogovore ali značilne fraze, dobil pa sem tudi osnovno, a temeljito znanje o angleški literaturi, ki sem ga kasneje tudi dopolnjeval. Zlasti so me bogatili poezija, škotske balade, Shakespearovi soneti, Percy Bysshe Shelley, lord Byron, Christopher Marlow in drugi. Ker mi je bila všeč, sem že takrat prevedel ljudski balado Lord Randall. Za obvezno čtivo sem si izbral težko snov, Hamleta, ki je bil zahteven tudi zaradi stare angleščine. Mnogi moji sošolci so trpeli podobne muke kot jaz. Prišlo je do mnogih konfliktnih in kritičnih trenutkov. Opisal bom neki svoj zabaven doživljaj, ko sem se moral *znajti*. Naneslo je, da se nisem utegnil pripraviti za tiho vajo. Čim sem zvedel, da *Srebotka* drži a-jevce v razredu, je to pomenilo, da bomo pisali test. Zaradi slabih ocen si nisem mogel privoščiti še enega cveka. Hitro sem se odločil in stekel čez cesto v lokal Rio na telefon. Poklical sem razrednika Furlana, se z globokim hripavim glasom predstavil kot Andrejev oče in prosil, če lahko takoj pošlje Andreja domov, da so prišli sorodniki iz Amerike, da bi radi fanta videli in da gredo takoj naprej. »Ja, bom rekel profesorici,« je bil uvideven Furlan. Šel sem hitro nazaj v razred in se tako kot drugi učil iz učbenika. *Pride Srebotka*. Smrtna tišina. »Rant, klicali so od doma, pojdi takoj domov!«

Začudeno in zaskrbljeno sem jo pogledal, pa me je potolažila: »Nič ni hudega.«

Kot da bi mi zrastle krila, sem z veselim srcem zapustil razred in še ujel njen glas: »Test paper No.4, zvezke in knjige pod klop!«

Nekatere sošolke so pri njej dobro shajale in prišle z njo v skoraj prijateljske odnose. Posojale so ji Burdo, modni magazin, vprašane so bile poredko, takrat so znale, takšnih pa ni bilo več treba spraševati. Zato pa smo bili stalna tarča dežurni *cvekarji*: Rant, Nils, Mitja, Župca, Štoflc, Čič in Bogi.

V 2. razredu nas je učil kemijo Ladislav Lampič. Majhen, čokat mož dobrodusnega videza s parezo obraznega živca, tako da je imel usta razpotegnjena v levo in tudi govoril je zato bolj nerazločno. Bil je blaga duša in zelo si je prizadeval, da bi kaj znali. Seveda smo njegovo dobroto in blagohotnost brezobzirno izkoriščali. Ni nas mogel obvladati, med poukom smo glasno klepetali, v zadnjih klopeh kemijske predavalnice pa smo kuhali čaj. Bil je duhovnik, maševal je na Rakovniku. Po svoje smo ga imeli radi in za Božič smo mu, ko je stopil v razred, zapeli Sveto noč. Mirno nas je poslušal, ko smo končali, pa je rekel: »No, saj ni bilo treba.«

Nekoč je bil hudič, ko je Čič zažgal magnezij in smo morali zaradi dima in smradu zapustiti predavalnico. Sicer je bila tam velika steklena kletka za opravljanje kemijskih poizkusov, a je navadno nismo uporabljali. Tam sem nekoč ušpičil premišljeno lumparijo. Tik pred poukom sem Mitji vzel kemijski zvezek in ga vrgel skozi vratca v stekleno kletko. Mitja, vitek kot je bil, se je splazil vanjo, jaz pa sem za njim zaprl vratca. Kot kakšen plazilec na razstavi je tam čepel in nam mihal. Medtem je prišel Lampa, mi pa v smeh. Ni opazil razstavljenega eksponata v kletki za svojimi hrbtom.

»Ja kaj se pa tako smeje? A se mogoče meni smeje?«

Mi pa še bolj v krohot. Ko je opazil ujetnika, ga je okregal: »Ja kaj se pa ti greš?«

Lampič je napisal tudi učbenik za kemijo in učenci smo mu morali iskati ti-skarske napake, ki jih je bilo vse polno. Čeprav smo se grdo obnašali, smo ga imeli zelo radi in spominjam se: ko smo šli v maturantskem sprevedu po Cankarjevi cesti mimo Petrička, smo ustavili spreved in toliko časa glasno skandirali: »Lampa! Lampa!«, da se je prikazal na oknu in nam pomahal. Doživel pa je žalostno usodo. V požaru v stanovanju je dobil tako hude opekline, da je zaradi njih umrl.

Predvojaško vzgojo nas je učil Djuro Čudić, dober človek, bosanski Srb, lo-vec in ljubitelj narave. Kar naprej smo sestavljali in razstavljali starega nemškega »šarca«. Pouk smo imeli v razredu na terasi. Mitja je nekoč vzjel mitraljez in ga z nogicami postavil na ograjo ter meril policajca pred skupščino. Seveda so to v banki nasproti gimnazije opazili in telefonirali na šolo. Bil je *rompompom*, no, Mitje nismo izdali.

Francoščino nas je učila prof. Štular. Priletna gospa dobrega srca, ki pa ni imela avtoritete. Zato smo med poukom klepetali ali delali domačo nalogo za druge predmete. Nekateri sošolke so med uro pletle. Ne vem, čigava ideja je bila, a sošolkam smo sunili volnene klobčiče in jih kotalili po razredu; še huje, z njimi smo zapredli učiteljico, ki je stala med klopmi in zaverovana v francosko vadnico spraševala. No, ko je opazila, da smo jo zapredli, je dobesedno ponorela in potrgala volnene niti. Zgodilo se mi je, da sem pri neki šolski nalogi uporabljal pomagalo, *plonk listek* z nepravilnimi glagoli. Vse bi bilo v redu, če ga ne bi pozabil v zvezku. Seveda, ocena je bila nezadostno.

V drugem letniku nas je glasbo poučeval zanimiv gospod, vsekakor intelektuallec prvega reda, Mirko Avsenak, ki je v zbirki Kondor izdal prevod Gilgameša. Malce čudno je predaval s tihim glasom. Moram priznati, da nam je odprl pogled v umetnost glasbe, za kar sem mu še danes hvaležen. Potrudil se je in poslušali smo vrhunske glasbene stvaritve z gramofonskih plošč. Ravel, Palestrina, Smetana, Čajkovski, res, hvala mu.

Matematiko in fiziko nas je prvo leto učila Francka Umek z Vrhniko, zadnja tri leta pa prof. Lojze Bernik, rekli smo mu pa Lipe. Kodrolas, šarmanten gospod z očali, vedno v brezhibni obleki s kravato, je bil zelo zahteven, da ne rečem siten. Včasih pa se je tudi zabaval, ko nas je spraševal. Štoflc tako kot drugi pred tablo ni nič znal, je pa na vsak način hotel napraviti vtis, da zna, in je uporabil vse, kar smo mu prišepetavali. Tako se je *vlekel*. Vsi smo vedeli, da bo na koncu dobil cvek, Lipeta pa je zabavalo in ga je še malo *šraufal*. Čisto na koncu leta, pred maturo, smo že vadili Gaudeamus, Lipe pa je še nekatere *mrcvaril* za končno oceno. Vedeli smo, da Lipe na daleč ne vidi. To je izrabil Štoflc in na debelo namazal kateder s kvargljem, smrdljivim sirom. Lipe je vstopil, takoj se namrdnil, pogledal po razredu in rekel Čiču: »Prosenc, a teb' noge smrdijo?« Potem se je odmaknil od table, od daleč ni nič videl, in spraševanja je bilo konec.

Leta 1962 me je matematiko inštruiral upokojenec Dragan, ki je stanoval v Rdeči hiši na Poljanskem nasipu – za nekaj časa mi ga je odstopil sošolec Čič v

zameno za lok iz fiberglasa. Tako sem hodil k učnim uram v Rdečo hišo na Poljanski cesti namesto sošolca. Seveda so njegovi skrbniki kmalu zvedeli za to in je bil hudič. Nadaljevalo se je tako, da sva kasneje oba hodila k njemu. Čič je bil svojevrsten fant. Majhen, gibčen, svetlolas, izjemno bister in iznajdljiv, vendar *vedenjsko problematičen*, kot so takrat rekli učitelji. Imela sva isto pot iz šole domov in takrat sva marsikaj ušpičila.

Slovenščino nas je učil zadnje leto prof. Miloš Christoff, majhen gospod s košatimi brki. Opazil je mojo nadarjenost za pisanje in vse šolske naloge sem pisal odlično.

V tretji gimnaziji smo izgubili sošolca Mitjo Bregarja, rekli smo mu Biki. Bilo je med počitnicami. Ponesrečil se je kot sopotnik na motorju, ki mu je motorist ustavil pri štopanju v Šmarjeških toplicah. Še danes imam pred očmi njegov beli obraz v beli krsti, ko smo se od njega poslavljali na Žalah. Še nekaj dni prej smo sošolci Bogi, Saje, Mitja in jaz pri meni doma skupaj igrali namizni tenis. Pretresen nad smrtjo, ki je nepričakovano posegla v naše vrste, sem mu tedaj napisal pesmico.

Sošolcu v slovo

Trdno rastejo drevesa
– v življenju trepetlike ...
Eno pade – cela ni več mlada vrsta.
Včeraj si še se veselil,
smeh tvoj nam zveni v ušesih!
Kdo je slutil, da več ne bo te videl,
ne jutri in nikoli ...
Kakor strela smrti padla je zavesa ...
Mitja, dobro spi!
Vse so misli s tabo,
tvoj spomin živi,
v srcih nam ostal bo!

Matura

Maturiral sem iz treh predmetov: slovenščine, biologije in angleščine. Za maturitetno nalogo iz slovenščine sem si izbral zelo težko in nehvaležno temo Slovensko ljudsko epsko pesništvo. Poezija me je privlačila kot magnet, pesmi so mi bile opij za dušo. Tedaj sem hlastno bral Puškina, Lermontova, Jesenina, Lorco, Baudelairea, Verlaina. Seveda za izbrano nalogo sem moral najprej *predihati* celega Karla Štreklja Slovensko ljudsko pesništvo in si delati izpiske. To je bilo zelo zamudno, zato sploh nisem oddal naloge v fazi osnutka. Natipkano nalogo

sem oddal zadnji dan, in ker je bil profesor prepričan, da mi jo je napisal nekdo drug, mi je nalogo ocenil z zadostno (2). Kakšna krivica! A na sami maturi, na zagovoru naloge sem vse navedene pesmi deklamiral na pamet, tako da so v komisiji kar gledali. Končna maturitetna ocena iz slovenščine je bila štiri.

Pri biologiji tudi ni bilo težav. To je bil edini predmet, ki sem ga vsa leta imel pet. Učila me je prof. Žagar, zahtevna, a pravična profesorica. Pri angleščini, pri Srebotki je tudi šlo. Imel sem srečo, da sem pet minut, preden so me poklicali, slučajno ponovil »the verbs without continuous forms«, in jih gladko zdrdral. Moram reči, da smo bili na maturo dobro pripravljene in da smo res veliko znali. Ko sem štirideset let kasneje kot zobozdravnik skrbel za populacijo Plečnikove gimnazije, sem jih tu pa tam kaj vprašal in z grozo sem ugotovil, da ne poznajo ne Jurčiča ne Levstika, v humanističnih vedah pa so bili tabula rasa. Držali smo se tudi dijaških izročil in tradicije. V tretji gimnaziji smo od 4.b razreda kupili ključ šole, ki smo ga naslednje leto prodali naslednikom. Plačali so nam v starih aluminijastih dinarjih, ki smo jih cel pehar nesli v gostilno Rio. Znali smo na pamet *Decem regulae bibendi*:

Primum ut mel,
bis si vis,
ter prodenter,
quater cave frater,
quinque relinque,
sex prohibet lex,
septem facit te ineptem,
octo non decet viro docto,
novem facit te bovem,
decem paras sibi necem.

Znali pa smo tudi pet vzrokov za pitje:

Sitis praesaens,
sitis futura,
adventus hospitis,
absentia superiorum,
quaelibet altera causa.

Na maturantski izlet smo se, kot je bilo tedaj v navadi, za dva tedna odpravili v Grčijo. Z vlakom smo se 25. junija 1966 odpeljali do Reke, potem pa smo odpluli s potniško ladjo Orebič. Pluli smo vzdolž Jadrana, si ogledali Split z Dioklecijanovo palačo, Boko Kotorsko in Kotor s cerkvijo sv. Trifuna. V Patrasu sem obiskal cerkev sv. Andreja. Nato smo pluli skozi Korintski prekop in obiskali Delfe. V Atenah je name naredil nepozaben vtis obisk Akropole. Tam sem občutil zgodovinskost in svetost kraja v polni meri. To je bil nepozaben občutek, ki mi je prežal dušo in telo. V Atenah sem si ogledal Nacionalni muzej in seveda zbirko novcev

Numizmatičnega kabineta. To je bilo zame doživetje in paša za oči. Po eni uri je neka mala sivolasa gospa prišla pogledat, kaj je z menoj. To je bila znamenita direktorica Atenskega muzeja ga. Varoucha. Zapletla sva se v pogovor in ni se mogla načuditi mojemu poznavanju grške numizmatike. Povabila me je na študij arheologije v Atene. Žal ponujene priložnosti nisem izkoristil. Omogočila mi je še ogled bizantinskega muzeja Benaki, čeprav je bil že zaprt, in mi celo plačala taksi. V Atenah smo zvečer videli kralja Konstantina, ki je prišel s spremstvom v neko restavracijo. Po večernem doživetju in zabavi v Pireju smo šli na ladjo in odpluli domov. Na ladji sem se najraje zadrževal na skrajnem premcu, bral Odisejo in ob plavajočih delfinih, ki so spremljali ladjo, podoživljal Odisejeve pustolovščine. Ustavili smo se še na Krfu, kjer nas je nekaj zaradi pokušanja odličnega, gostega sladkega vina skoraj zamudilo ladjo. V Ulcinju je šel sošolec Marko Ilešič kupit časopis, iz katerega smo izvedeli za poskus državnega udara v Jugoslaviji. V Zadru smo z sošolci preživeli še zadnji skupen večer in zavedajoč se tega ali ne, smo se prepustili kultu Bakha. Kljub nameravanemu ogledu cerkve sv. Donata sem si v mraku ogledal obrise cerkve. Pri tem sem po nesreči padel v izkopan rimski sarkofag. Na ladji smo spali na blazinah na krovu in zadnjo noč smo s kalodontom namazali nekatere speče sošolke in sošolce. »Boys will be boys,« bi rekla Srebotka. Naša profesorica biologije Danica Žagar, ki nas je spremljala, nas ni mogla več krotiti. Drugi dan pa spet na vlak in še bežno slovo na ljubljanski železniški postaji. Šli smo vsak na svojo življenjsko pot in 4.b razred ni bil nikoli več popoln.

Jubileji

1.25 Drugi članki in sestavki

Peter Budin – 250

Peter Budin se je rodil 21. februarja 1770 na Primorskem v vasi Grgar pod Sveto Goro. Srednješolska leta je preživel v Gorici, nato pa leta 1789 nadaljeval študij bogoslovja v generalnem semenišču v Gradcu. Mašniško posvečenje je prejel leta 1794 v goriški stolnici, svojo prvo duhovniško službo pa je opravljal deset let kot kaplan v Devinu. Istega leta je v dveh sklopih napisal rokopisno knjigo *Instrukzioni*, ki pa ni bila nikoli natisnjena. Pisava je, kot je za tisti čas značilno, bohoričica, vsebinsko pa obsega kateheze in homilije. Nadaljnjih petnajst let je bil kurat v Zgoniku in v tem času v nedeljski šoli poučeval verouk, branje in pisanje v slovenskem jeziku. Kot pri nekaterih stanovskih kolegih so tudi njegova prizadevanja šla v smeri vzgoje in izobraževanja rojakov. Leta 1808 je spisal *Novi ključ*, ki je predstavljal popolnoma nov pristop k učenju abecede. Gre za prvi ilustriran slovenski učbenik. Da je bil Budin goreč za izobraževanje slovenskega naroda, priča tudi to, da je – glede na koledar pedagoške revije *Popotnik*, kjer je zapisano, da je bila javna ljudska šola v Zgoniku ustanovljena šele leta 1851 – učbenik izdal v samozaložbi, torej na lastne stroške, kar pomeni, da je otroke tudi sam privatno poučeval v branju, pisanju in najverjetneje tudi računanju. Leta 1819 je nadškof Walland Petra Budina imenoval za škofijskega kanclerja in kanonika v stolnem kapitlju v Gorici. Istega leta je Budin postal tudi generalni vikar, kar je bil do Wallandove smrti. V tem času je od leta 1823 do 1842 zasedal mesto ravnatelja bogoslovnega semenišča v Gorici. Takrat je na Kostanjevici nad Gorico vsako leto predsedoval izpitolom v frančiškanskem bogoslovju, kjer je nastopal tudi kot slavnostni pridigar. Na tem kraju je obhajal še svojo zlato in diamantno mašo. Status personalis goriške nadškofije za leto

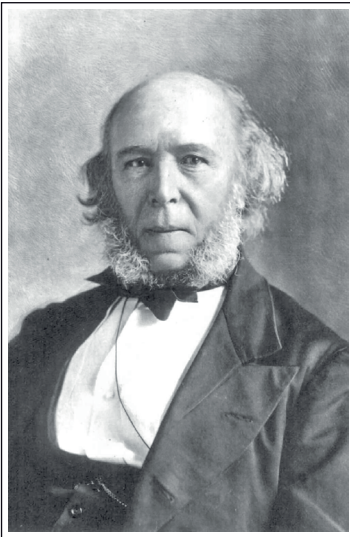
NOVI KLJUZH ali TABLA SA BRANJE, inu PISANJE.										
Amesous	IHS	i	i	I	y	j		y	Y	I
Angel		a	A							A
Oku		o	O							O
Uru		u	U	v	l					U
Elefant		e	E	ao	oo					E
Behal		b	B	ti	bu	bu	bo	wo	W	B
Detela		d	De	du	du	du	do			D
Faga		f	Fi	fu	fu	fu	fo	phi		F
Golob		g	Go	gi	gu	gu	go			G
Koſtva		k	K	ha	ho	ho	hu	ag		H
Telen		j	Je	jo	ju	ju	jo			J
Kova		k	Ko	ko	ku	ku	ko	cC	qQ	K
Luna		l	Lu	li	lu	lu	lo			L
Misa		m	Me	me	mu	mu	mo			M
Nogu		n	Ne	ni	nu	nu	no			N
Paceln		p	Pe	pu	pu	pu	po	at		P
Pohla		r	Re	ri	ru	ru	ro			R
Sonze		s	Se	su	su	su	so			S
Shba		sh	She	shu	shu	shu	sho	ash		SH
Soyz		s	Se	si	su	su	so			S
Shaya		sh	She	shu	shu	shu	sho			SH
Telo		t	Te	tu	tu	tu	to	the	ad	T
Vaga		v	Ve	vi	vu	vu	vo			V
Zelhu		z	Ze	zu	zu	zu	zo	c	ti	Z
Zobula		zh	Zhe	zhu	zhu	zhu	zho	eg	och	ZH
Xif		x	Xe	xe	xu	xu	xo			X

Peter Budin, *Novi kluzh*, 1808
(Slovenski šolski muzej)

1844 ga omenja kot kanonika in konzistorialnega svetnika terezijanskega kapitlja nadškofijske cerkve. Z Janezom Budalom in Valentinom Staničem je soustanovil goriško gluhonemnico. Po Staničevi smrti pa je postal kanonik sholastik. Umrl je 7. januarja 1858 v Gorici. Peter Budin velja za začetnika sodobnega pouka branja.

Anton Arko

Herbert Spencer – 200

Herbert Spencer
(Wikipedia)

Herbert Spencer se je rodil leta 1820 v mestu Derby v Angliji. Bil je sociolog, pedagog in filozof pozitivist. Bil je izrazit predstavnik, glasnik in zagovornik kapitalističnega sveta. O vzgoji je napisal več člankov, ki jih je izdal v knjigi O umski, moralni in fizični vzgoji. Namen vzgoje je po njegovem v tem, da človeka pripravi na popolno življenje in življenjski boj. Pri pouku je odklanjal vse, kar ni imelo praktične vrednosti, in poudarjal potrebo po veliki otrokovi dejavnosti in raziskovanju. Odklanjal je telesno kazen, vzgojitelj pa naj doseže, da otrok občuti posledice napačnega ravnanja. Pri telesni vzgoji je poudarjal pomen gibanja za otroke, za igre in šport in nasprotoval prenatrpanim učnim načrtom. Nasprotoval pa je izobraževanju delavcev in zahtevi za podržavljanje šolstva. Izobraženi delavci bi bili nezadovoljni s svojim položajem in zato revolucionarni. V slovenskem peda-

goškem tisku so Spencerja včasih omenjali in citirali kak njegov izrek, njegova knjiga o vzgoji pa ni bila prevedena. Izšla pa je v hrvaškem in srbskem prevodu. Umrl je leta 1903 v mestu Brighton v Angliji.

Tatjana Hojan

Osnovne šole – 200

Brezno

Ob ustanovitvi šole je poučeval župnik Matevž Grosskopf v župnišču. Poslopje je šola dobila šele leta 1903. Vse do leta 1936 je bila enorazredna. Do leta 1919 je bil pouk nemško-slovenski, po letu 1919 pa slovenski. Po tem letu se je šola preimenovala v Osnovno šolo Brezno ob Dravi.

Med drugo svetovno vojno je potekal pouk od aprila 1941 do novembra leta 1944 v nemškem jeziku, poučevali sta tudi dve nemški učiteljici. Z pospešitev ponemčevanja mladine so ji dali šolsko knjižnico, potujoči kino, skioptična predavanja in ustanovili otroški vrtec. Novembra 1944 so šolsko poslopje zažgali partizani, uničena so bila vsa učila in arhiv.

Pouk se je v zasebnih prostorih znova pričel 15. oktobra 1945. Šola je delovala do začetka šolskega leta 1963/64.

Leta 1978 je bilo zgrajeno novo šolsko poslopje, ukinjena pa je bila šola v Podvelki in se združila s šolo v Breznem. Dobila je ime OŠ Borci Lackovega oddela Brezno-Podvelka in ga imela do 30. marca 1992. Od tedaj ima ime Osnovna šola Brezno-Podvelka. Sedaj ima podružnični šoli Kapla in Lehen, vrtec v Breznu in na Kapli in dve dislocirani enoti v Podvelki in Ožbaltu.

Libeliče

Leta 1820 je bila ustanovljena kot zasilna šola. Sprva je pouk potekal v libeliškem gradu, od leta 1835 pa v prizidku, ki so ga dogradili k mežnariji. Leta 1865 je šola postala javna in na njej so učili laiški učitelji. Leta 1877 so odkupili staro kmečko hišo in jo preuredili za šolske namene. Šola je 1879 postala dvorazredna in dobila prvega stalnega učitelja. Šolski okoliš je bil obsežen. Poleg Libelič so bile vsolane še vasi Črneška in Libeliška Gora, Gorče in Tribej, z zdajšnje avstrijske strani pa Ivnik, Potoče in Podlog.

Novo šolsko poslopje so pričeli graditi leta 1906, dograjeno je bilo leta 1908. Pouk je bil dvojezičen, v višjih razredih pa le nemški.

Po prvi svetovni vojni je šola dobila elektriko, vrt in čebelnjak, po letu 1930 so preuredili prostore za tri oddelke.

Med drugo svetovno vojno so šolo zavzeli Nemci, jo združili s šolo Potoče, tako da je bilo v šoli skupaj dvesto otrok, učni jezik pa je bil samo nemški.

Po osvoboditvi je bilo na šoli 127 učencev, vključeni so bili v tri oddelke in šest razredov, od leta 1954 dalje pa je bila šola osemrazredna.

Prvega septembra 1973 je šola postala podružnica, učenci 5. in 6. razredov, naslednje leto pa še 7. in 8. razredov so bili prešolani na centralno šolo Dravograd. Šola se zdaj imenuje Osnovna šola neznanih junakov Dravograd, podružnica Libeliče. Od leta 2003 sta na šoli dva kombinirana oddelka od prvega do tretjega razreda.

Oplotnica

Šola je bila ustanovljena na pobudo prebivalcev. Bila je enorazredna. Njen prvi naziv je bil Trivialna (farna) šola v Oplotnici, leta 1860 se je preimenovala v Ljudska šola v Čadramu, leta 1935 pa je ostala Državna ljudska šola Oplotnica.

Od leta 1869 dalje se je šola širila od dvorazrednice do šestrazrednice leta 1913. Šolski okoliš se je večkrat spreminjal. Pouk je bil do leta 1904 nemški, od 1904 do 1918 slovensko-nemški, po letu 1918 pa samo slovenski.

Pouk je bil v najetih prostorih, po letu 1860 je bilo zgrajeno šolsko poslopje v Čadramu. Šola je imela vrt in šolski oder, kjer so izvedli številne igre. Leta 1895 je bil zgrajen prizidek k šolski stavbi. Leta 1941 je bilo v šolo vpisanih 230 dečkov in 200 deklic. Poučevalo je deset učiteljev, šola je bila šestoddelčna s tremi vzporrednicami.

Med drugo svetovno vojno so šolo zasedli Nemci, pripeljali svoje učitelje in poučevali v nemščini. 18. septembra 1944 so partizani šolsko poslopje požgali.

Leta 1945 se je v šolo vpisalo 235 dečkov in 196 deklic. Pouk je potekal v graščinskem dvorcu v Oplotnici, v stavbi Zdravstvenega doma, v Sindikalnem domu in zasebni hiši pri Petelinškovih. Leta 1954 so pričeli graditi novo stavbo, ki je bila 29. novembra 1959 odprta. Leta 1988 so zgradili še prizidek.

Leta 1950 so ustanovili nižjo gimnazijo v Oplotnici in tako šolo razdelili na nižjo gimnazijo in osnovno šolo. V šolskem letu 1957/58 sta se šoli združili v enotno osemletko, ki je leta 1959 dobila ime Osnovna šola Pohorskega bataljona. Sedaj ima dve podružnični šoli v Koblju in Prihovi.

Stari trg ob Kolpi

Pobudo za šolo je podal župnik Janez Panjan. Sprva je pouk potekal v benefikatovi hiši, nato pa se je selila po zasebnih hišah. Svoje poslopje je dobila leta 1844. Število učencev je naraščalo, zato so dozidali šolsko poslopje, ki so ga odprli leta 1889. Šola je nato postala dvorazredna. Šolski okoliš je obsegal enajst vasi. Med prvo svetovno vojno je pouk potekal neredno, ker so morali učenci pomagati pri poljskih delih. Leta 1921 je šola postala štirirazrednica. Leta 1941 je bilo na šoli 149 učencev. Del šole so ob začetku vojne zasedli Italijani, pouk je potekal le v eni učilnici za vsak razred trikrat na teden. Leta 1942 je vojska zasedla vse poslopje, zato so šolo preselili v grad v Predgradu. Tam je bil pouk le en mesec, ker je bil med boji grad požgan. Od 8. novembra 1942 do konca vojne je pouk potekal v kmečki hiši v vasi Močile.

Po vojni so staro šolo v Starem trgu obnovili. V šolskem letu 1953/54 je postala osemletka in je od leta 1961 edina za vso poljansko dolino. V šolskem letu 1969/70 je bilo na šoli 117 učencev. Znova so poslopje obnovili v šolskem letu 1988/89. V sklopu šole je tudi vrtec, ki so ga odprli v šolskem letu 2002/03.

Šenčur

Pouk se je leta 1820 pričel v zasebni hiši številka 53. Leta 1847 se je preselila v poslopje mežnarije. Do šolskega leta 1887/88 je bila enorazredna, tega leta je

bila razširjena v dvorazredno in poslopju sta bili dozidani dve učilnici. Leta 1932 je šola postala štirirazredna, leta 1935 pa petrazredna z eno vzporednico k prvemu razredu. Od 1882 do 1899 je šolo vodil Luka Jelenc, ki je bil zelo aktiven v učiteljski organizaciji. V Šenčurju je ustanovil bralno in gasilsko društvo ter kranjsko učiteljsko društvo.

Med drugo svetovno vojno so šolo zasedli Nemci in v njej zaposlili svoje učitelje. Od leta 1942 do 1944 je bil v šoli oddelek nemške policije, zato so pouk izvajali v hiši Beleharjevih. Pouk je bil v nemščini.

15. oktobra 1945 je bilo na šoli 222 učencev, ki so jih poučevale štiri učiteljice. Šolsko poslopje je bilo leta 1947 nekoliko obnovljeno, novo šolsko poslopje je bilo zgrajeno leta 1964 in 1. septembra slovesno odprto. Leta 1975 je dobilo prizidek, obnovljeno pa je bilo še leta 2006.

S šolskim letim 1961/62 je šola postala popolna osemletka. Ime šole se je po letu 1945 spreminjalo. Leta 1966 je dobila ime Osnovna šola Stanka Mlakarja, se leta 1978 preimenovala v Osnovna šola Janka in Stanka Mlakarja, leta 1995 pa dobila ime Osnovna šola Šenčur.

Sprva je imela podružnično šolo Voklo, leta 1996 je dobila še šolo v Olševku, 1999 pa v Trbojeh.

V letu 2005 je bil na mestu stare telovadnice zgrajen nov prizidek, leta 2006 pa je bilo v celoti obnovljeno staro šolsko poslopje, ki so ga odprli 6. oktobra.

Trebnje

Leta 1820 je bila ustanovljena zasilna enorazredna šola, v kateri so poučevali župniki v zasebnih hišah. Javna šola je bila ustanovljena leta 1858, ko je bilo tudi sezidano šolsko poslopje. Šola se je razvijala od dvorazrednice leta 1873, štirirazrednice leta 1890, petrazrednice leta 1924 do šestrazrednice leta 1934. Poslopje je bilo prezidano leta 1891 in preurejeno leta 1903.

Šolski okoliš je bil zelo velik, obsegal je 46 vasi in zaselkov. Ker so postali šolski prostori pretesni, so leta 1938 adaptirali staro občinsko hišo in v njej uredili učilnico.

Pred drugo svetovno vojno je bilo na šoli šest razredov, štiri vzporednice, deset učiteljev je poučevalo 439 otrok. Ker so šolsko poslopje zasedli vojaki, je bil pouk večkrat prekinjen.

V šolskem letu 1945/46 so preurejali učilnice. Leta 1948 je bila šola spremenjena v sedemrazredno, po novem šolskem zakonu leta 1958 pa osemrazredno.

Novo šolsko poslopje je bilo slovesno odprto na občinski praznik 4. septembra 1965, a je kmalu spet postalo premajhno. Novo poslopje je bilo zgrajeno in odprto 4. septembra 1981.

Zdaj ima šola še tri podružnične šole: Dolenja Nemška vas, Dobrnič in Šentlovcenc.

Zgornja Kostrivnica

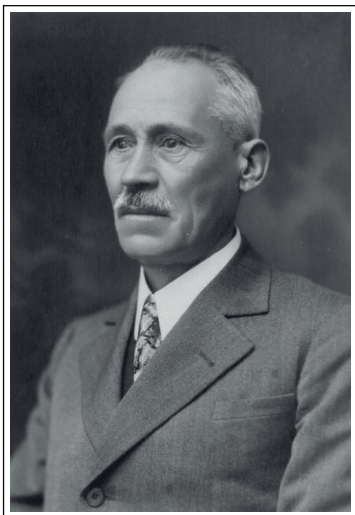
Enorazredno šolo je leta 1820 ustanovila župnija Kostrivnica. Pouk je potekal v zasebnih hišah, prvi učitelj je bil Franc Hofbauer. Grof Anton Attems je leta 1820 prepustil vsakokratnemu upravitelju šole v uživanje približno petsto kvadratnih sežnjev zemlje.

Leta 1834 je župnija postavila šolsko poslopje. Ker je naraščalo število učencev in jih je bilo leta 1872 tristo, so šolske oblasti šolo razširile v dvorazrednico, leta 1874 pa v trirazrednico. Šoli so prizidali eno nadstropje leta 1877, štirirazrednica pa je postala leta 1927. Takrat je šolo obiskovalo 187 otrok. Med prvo svetovno vojno je bil pouk zelo nereden, ker so bili učenci zaposleni doma in z zbiranjem potrebščin za vojsko.

Med obema vojnama je šola imela vrt, drevnico in šolsko kuhinjo. Pred začetkom druge svetovne vojne je imela šola štiri oddelke in osem razredov, učencev je bilo 185. Pouk je potekal do junija 1943, nato so šolo zasedli Nemci in uvedli pouk v nemščini. Pouk je bil zaradi bojev s partizani nereden, pred koncem vojne pa so Nemci odšli in s seboj odpeljali ves šolski material.

Šola je bila do leta 1977 samostojna, nato pa je postala podružnica šole Rogaška Slatina. V šolskem letu se je preimenovala v II. osnovno šolo Rogaška Slatina. Podružnična šola Oton Kovačič. Ta je bil šolski upravitelj, ki so ga leta 1942 Nemci internirali in je umrl v Auschwitzu. Ta naziv je šola imela do leta 1990, ko se je preimenovala v Osnovna šola Kostrivnica.

Tatjana Hojan

*Martin Humek
(dLib)*

Martin Humek – 150

Rojen je bil 13. januarja 1870 v Gradišču pri Raki. Učiteljske vaje v Ljubljani je končal leta 1890, služboval v Raki, Radečah in Bohinjski Bistrici. Tu je bil od leta 1895 dalje šolski upravitelj in načelnik krajevnega šolskega sveta. Leta 1916 je bil v Ljubljani deželni sadjarski učitelj, od leta 1920 dalje pa višji sadjarski nadzornik. Upokojil se je leta 1925. Obiskoval je tečaje: za domačo obrt v Gradcu, za sadjarstvo na Dunaju in kmetijskega v Giessnu. Na učiteljskih konferencah je predaval o šolskih vrtovih in o skupnem delovanju šole in doma ter nadzoroval delo šolskih vrtov. Leta 1912 je napisal knjigo Šola in sadjarstvo v zvezi s šolskim vrtom. Bil je urednik revije Slovenski čebelar in Slovenski sadjar in vrtnar ter napisal številne knjige s področja sadjarstva in prehrane. Umrl je 15. februarja 1943.

Tatjana Hojan

Anton Kuder – 150

Anton Kuder se je rodil 14. januarja 1870 v Retjah v občini Trbovlje. Maturo je opravil v Ljubljani leta 1893. Zatem se je odpravil na Dunaj, kjer je študiral pravo in študij končal leta 1899. Službo je začel kot sodniški pripravnik v Ljubljani. Takrat je tudi poučeval na trgovskem tečaju ljubljanske mestne višje dekliške šole trgovsko in menično pravo. Za zgodovino slovenskega šolstva pa je pomemben tudi zato, ker je napisal prvi slovenski učbenik za menično pravo z naslovom *Menično pravo: s posebnim ozirom na trgovsko poslovanje in na važnejša menična prava večjih držav*. Leta 1905 je postal sodnik v Črnomlju, tri leta kasneje pa v Novem mestu, kjer je nazadnje služboval kot višjesodni svetnik oziroma sodnik okrožnega sodišča. Umril je leta 1944 v Novem mestu.

Anton Arko

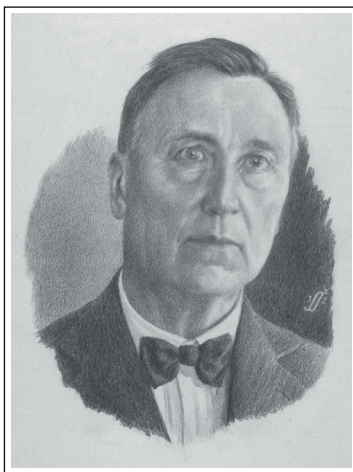

*Anton Kuder
(dLib)*

Josip Pavčič – 150

Josip Pavčič, sin istoimenskega nadučitelja, organista, skladatelja in zborovodje, se je rodil v Velikih Laščah leta 1870. Po opravljeni maturi je šolanje nadaljeval na ljubljanskem učiteljišču, službo pa začel opravljati v Velikih Laščah in kasneje v Ljubljani. Ker je njegov tast, dvorni svetnik, sodil, da kot navaden nadučitelj ni primernege stanu za njegovo hčer, se je Pavčič odpravil študirat glasbo na Dunaj. Leta 1901 je opravil državni izpit iz petja in klavirja. Poleg glasbe je bil tudi profesor pedagogike. V Ljubljani je nato poučeval na državnem moškem učiteljišču, klavir pa pri Glasbeni matici ter zasebno pri premožnejših ljubljanskih družinah. Viri ga omenjajo kot prijetnega človeka, polnega humorja. Upokojil se je leta 1925 in kot zaslužni profesor prejel državno odlikovanje: red svetega Save. Leta 1949 pa ga je do smrti povozil tramvaj.

Anton Arko

*Josip Pavčič
(dLib)*

Franjo Trampuž – 150

Rojen je bil 2. maja 1870 v Kostanjevici na Krasu. Nižjo realko in srednjo kmetijsko šolo je obiskoval v Gorici, deželno vinarsko in sadjarsko šolo v Mariboru, višjo enološko in pomološko šolo v Klosterneuburgu in višjo kmetijsko šolo na Dunaju. Opravil je tudi tečaj iz perutninarstva v Ottenbachu. Služboval je kot potovalni učitelj za kmetijstvo na Malem Lošinju, Krku in Pazinu. Tu je ustanovil kmetijsko šolo in bil njen ravnatelj. Vodil je tudi izobraževalne tečaje za kmečko mladino in učitelje ter predaval po istrskih vaseh. Objavljal je članke s področja vinarstva, sadjarstva in vinogradništva ter ustanovil in urejal list Razumni gospodar. Leta 1919 je odšel v Jugoslavijo, kjer je bil v Ljubljani do leta 1921 referent, nato višji inšpektor pri poverjeništvu za kmetijstvo, nato pa do upokojitve leta 1936 inšpektor in šef odseka za kmetijstvo banske uprave. Med drugim je skrbel tudi za strokovne šole. Umril je v Ljubljani 29. junija 1957.

Tatjana Hojan

Pedagoški časopisi ob smrti Viktorja Bežka – 100

Devetnajstega decembra 1919 je v Ljubljani umrl slovenski pedagog Viktor Bežek. Slovenski pedagoški časopisi so v letu 1920 obširno pisali o njem.

Rojen je bil 10. julija 1860 v Postojni. Diplomiral je leta 1886 iz klasične filologije in slavistike. Poučeval je na gimnazijah, na ljubljanskem in goriškem učiteljišču, bil ravnatelj moškega učiteljišča v Kopru in Gorici. Bil je deželni šolski nadzornik za Gorico, trziški in gradiščanski okraj. Med letoma 1895 in 1899 je urejal Ljubljanski zvon, med letoma 1901 in 1919 pa zbornike Slovenske šolske matice in nekaj njenih knjig. Za pouk pedagogike na učiteljiščih je leta 1916 napisal Občno vzgojeslovje z dušeslovnim uvodom, med letoma 1917 in 1919 pa Občno ukoslovje z umoslovnim uvodom v dveh delih. Pisal je tudi v Ljubljanski zvon, Dom in svet in pedagoško revijo Popotnik.

Obširno je v Učiteljskem tovarišu ob Bežkovi smrti pisal Fran Finšger, nekdanji okrajni šolski nadzornik v Gorici. Najprej je opisal njegovo življenjsko pot, nato delovanje na Primorskem, kjer je prirejal pedagoške tečaje, predaval in deloval v raznih društvih. Zatem je opisal njegovo uredniško delo pri Ljubljanskem zvonu in Slovenski šolski matici, na koncu pa njegovo resno in odgovorno delo v poklicu. Bežek je zasledoval vse novosti na področju šolstva in vzgoje ter delo slovenskega učiteljstva. Finšger je v svojem sestavku izrazil upanje, da bodo nekoč izšla njegova zbrana dela, prispevki, zbrani po raznih revijah.¹

Svoje spomine na Bežka je v Učiteljskem tovarišu dodal profesor Maks Pirnat. Prvič sta se srečala na odkritju spominske plošče na rojstni hiši Janeza Vesela

¹ Fran Finšger, Viktor Bežek, *Učiteljski tovariš*, 1920, št. 1, str. 21–22. Podpis: Fran Rojakovič.

Koseskega 14. avgusta 1898, drugič pa v Trstu na zborovanju Zveze slovenskih učiteljskih društev avgusta 1902, ko so obiskali Benetke. Zadnjič pa sta se srečala v bolnišnici za duševne bolzni na Studencu pri Ljubljani. Nekaj časa sta imela skupno sobo; pa tudi potem, ko je Bežek dobil svojo, sta se redno srečevala, se sprehajala in pogovarjala predvsem o šoli in slovenski književnosti. Opazil je njegovo hiranje, odhod v sanatorij v Ljubljano in njegovo smrt.²

V Slovenskem učitelju je leta 1920 ob Bežkovi smrti pisal Fortunat Lužar, učitelj in pedagoški pisatelj, ki je naslednje leto prevzel uredništvo revije. Omenil je njegovo delo pri Ljubljanskem zvonu in Slovenski šolski matici ter njegovo udeležbo na pedagoškem tečaju v Jeni. V zvezi s tem je omenil tudi Bežkovo nasprotovanje uvedbi formalnih stopenj, ki jih je objavljaval v Popotniku leta 1903 in 1904. Posebej pa se je Lužar v tem sestavku posvetil Bežkovemu Dušeslovju, iz katerega je izbral nekaj citatov. Obžaloval je, da ni objavil že napovedane knjige Zgodovina vzgoje in pouka, ker bi tudi o tem predmetu »kaj prav dobrega vpostavil«.³

Urednik Popotnika Pavel Flere je ob njegovi smrti zapisal, da je napravil zelo veliko za slovensko šolstvo s svojima knjigama Vzgojeslovje in Ukoslovje, še več pa, ko je se v Popotniku odločno, vendar dostojno boril proti zagovornikom formalnih stopenj, proti uvajanju formalizma in zaviranju duševne svobode učiteljstva pri pouku. Tedanjemu uredniku je pisal, da se ne ukvarja »niti z igro niti s športom niti s čim drugim, nego samo s šolo od zgodnega jutra do poznega večera. Kdor me hoče iz šolskega sedla vreči, ta bi moral močne sulice imeti«. V tem boju je zmagal in prodril. V opombi je urednik zapisal, da bodo v listu objavili daljši pregled njegovega dela.⁴

Zadnja, dvanajsta številka Popotnika je bila posvečena Bežku. V njej je bilo enajst prispevkov različnih avtorjev. V uvodu je urednik Pavel Flere zapisal med drugim tudi to: »Glavni dedič duševnega bogastva Bežkovega je ljudskošolska pedagogika. Zato se pač spodobi, da mu ta dedič za prvo obletnico smrti v svojem glasilu postavi skromen, a vendar dostojen spomenik.«⁵

Nekaj spominov na Bežka je objavil njegov prijatelj in sodelavec Anton Mikuš. Bil je jezikoslovec, urednik Planinskega vestnika in lektor ter korektor Ljubljanskega zvona. Skupaj z Bežkom sta obiskovala gimnazijo in fakulteto na Dunaju ter sodelovala pri Ljubljanskem zvonu. Zapisal je, da je Bežek tu zbiral najboljše pesnike, pisatelje in kritike ter se posvetoval s souredniki. Omenil je tudi, da je Bežek pripravljaval zgodovino vzgoje in pouka in v rokopisu zapustil 32 strani dolgo razpravo Znanstvena pedagogika drugod in pri nas. To razpravo je popravljaval še dve uri pred smrtjo v Elizabetišču v Ljubljani. Po naravi je bil temperamenten in impulziven ter neutrudno delaven. Prizadeli so ga dogodki po letu

2 Maks Pirnat, + Viktor Bežek: spomini, *Učiteljski tovariš*, 1920 (14.1.), št. 2, str. 1–2.

3 Fortunat Lužar, + Viktor Bežek, *Slovenski učitelj*, 1920, št. 4, str. 71–73.

4 Pavel Flere, + Viktor Bežek, *Popotnik*, 1920, št. 1–3, str. 67–68. Podpis: Ured.

5 Pavle Flere, Obletnica (19. XII. 1920.), *Popotnik*, 1920, št. 12, str. 209. Podpis: Uredništvo.

1919, ko se je preselil v Ljubljano, kjer ni dobil službe šolskega nadzornika in bil tako prisiljen v brezdelje.⁶

O Bežku kot uredniku Ljubljanskega zvona in pedagogu je pisal tudi pisatelj Fran Govekar. Opisal je začetke naturalizma v Evropi in pojave v Sloveniji. Njihovi predstavniki so bili dunajski študenti, ki so pisali v razne slovenske revije, vrata pa jim je odprl Ljubljanski zvon, ki ga je urejal Viktor Bežek. Ves čas jih je spodbujal, opominjal, učil in opozarjal. Tudi za slovensko moderno je imel Bežek zasluge, saj je redno objavljaval spise Ivana Cankarja. Govekar je 1897 prevzel uredništvo podlistka in kulturnega oddelka Slovenskega naroda in v njem prav tako objavljaval Cankarjeva dela. V sklepu članka je zapisal, da so pisci v Ljubljanskem zvonu z Bežkovo pomočjo položili temelj svobodni moderni slovenski literaturi.⁷

Učitelj, pesnik in pisatelj Engelbert Gangl je za to številko prispeval sonato, posvečeno Bežku. Osnovna misel je, da je bil vedno mož načel, ki ga niso zlomile prevare in krivice, zlomila ga je edino smrt.⁸

Obsežen članek je napisal dr. Janko Bezjak, nadzornik srednjih šol v Ljubljani. Pisal je o Bežku in formalnih stopnjah. Franc Hubad je bil leta 1903 šolski nadzornik za osnovne in meščanske šole. Ker je opazil, da pouk poteka brez pravega reda in osnove, je ukazal uporabo formalnih stopenj, kar je zlasti starejše učitelje zelo razjezilo. Te stopnje je na Štajerskem zelo priporočal Henrik Schreiner, takrat ravnatelj moškega učiteljišča v Mariboru. Bežek je te formalne stopnje zavračal in se z Matejem Hubadom zapletel v ostro polemiko, ki je potekala v *Popotniku* v letu 1903 in 1904. Bežek je zagovarjal tridelno razčlenbo učne enote: zaznavanje, razumevanje in uporabljanje, Hubad pa je po pedagogu Tuiskonu Zillerju branil peterostopno razdelitev: priprava, podajanje učne snovi, združitve, posnetek, uporaba in ponavljanje. Bezjak je podrobno in kritično opisal to polemiko. Njegovo mnenje je bilo, naj se formalne stopnje uporabljajo, vendar previdno in pametno, in da je Bežek v borbi proti njim pretiraval. Kasneje je tudi spoznal, da razvijajoča-upodablajoča metoda ni vedno najboljša.⁹

O Bežku didaktiku je pisal dr. Simon Dolar, profesor fizike in matematike. Prispevek je začel z opisom »ledene sape didaktičnega formalizma«, ki je v začetku stoletja »brila čez naše šolske pokrajine« in spravljala v obup učiteljstvo ljudskih šol. Tedaj je nastopil Bežek s predavanjem in članki v *Popotniku* in njegova zasluga je, da je ta didaktični formalizem doživel zasluženi polom, kajti formalizem »ustvarja enostranost in praznost, ubija duha in mori srce«. Svoje didaktične nazore je Bežek pojasnil v svojem Občnem ukoslovju. Cilj pouka je po njegovem vzgojni pouk. Najboljši učni uspehi se po Bežkovem dosežejo v sodelovanju pogojev: »prirojenega učiteljskega daru, združenega z materinsko

6 Anton Mikuš, Nekaj spominov na prijatelja Bežka, *Popotnik*, 1920, št. 12, str. 210–212.

7 Fran Govekar, Bežek urednik – pedagog, *Popotnik*, 1920, št. 12, str. 213–219.

8 Engelbert Gangl, Sonata o borbi. Spominu Viktorja Bežka, *Popotnik*, 1920, št. 12, str. 220–222.

9 Janko Bezjak, Bežek v pravdi za »formalne stopnje.« (Bežek in formalne stopnje pa razvijajoče-upodablajoča učna metoda), *Popotnik*, 1920, št. 12, str. 222–242.

ljubeznijo do mladine, trudoljubivega pronicanja v metodne pridobitve in napotke prednikov ter resnega razmišljanja o najboljših učnih potih in sredstvih pa njih previdne uporabe«. Dolar članek konča s pobudo, da se Bežkovo delo nadaljuje, saj bi mu s tem postavili spomenik, »narodu pa izročili dragoceno orodje v plemeniti tekmi z drugimi narodi, v kateri gre za najvišje kulturne dobrine«. ¹⁰

Pedagog dr. Karl Ozvald je pisal o ocenjevanju Bežkove knjige *Vzgojeslovje*. V uvodu članka je zapisal, da se v zadnjem času zelo veliko piše in govori o vzgojnih vprašanih ne samo med vzgojitelji, ampak tudi med laiki. Zato je potreben znanstveni spis, ki bi pojasnil, kaj je »dognan spoznatek« in kaj samo hipoteza ali celo utopija. »In mi imamo takega vodnika, to je Bežkova knjiga *Občno vzgojeslovje* z dušeslovnim uvodom.« Vendar pa ta knjiga ni doživela priznanja, ki bi ga zaslužila. Bežek je menil, da je vojna vzrok temu, da se širša javnost ni bolj zanimala za njegovo knjigo. Vendar pa je Ozvald menil, da ni glavni vzrok vojna, pač pa to, da gre za šolsko knjigo, ki nima pri nas posebnega slovesa. Po drugi strani pa je slišal razne kritike knjige, da tudi za šolsko rabo ni, ker je preobširna in premalo pregledna.

Ozvald je od leta 1902 do 1920 poučeval v Gorici in se tam družil z Bežkom. Takrat je pisal knjigo *Psihologija*, Bežek pa pripravljala uvodni del *Vzgojeslovja*. Z Bežkom sta veliko razpravljala o raznih problemih iz psihologije, Bežek se je zelo zanimal za razne novosti na tem področju. V sklepu članka je Ozvald zapisal, da sta rodili Bežkovo knjigo ljubezen in izkustvo in da to ni šolska knjiga, temveč prvovrsten učbenik za pedagogiko. ¹¹

Ob Ozvaldovem članku je urednik zapisal opombo, da je bil članek o Bežku kot psihologu namenjen za to številko *Popotnika*, vendar pa bo iz tehničnih razlogov izšel v *Pedagoškem letopisu*. Ta je tega leta res izšel. Napisal ga je filozof dr. France Weber (po letu 1921 Veber) in obsega skoraj štirideset strani. V uvodu je napisal, da bo članek temeljil na Bežkovem delu *Občno vzgojeslovje* z dušeslovnim uvodom, *A. Osnovni nauki iz dušeslovja*. Podrobno je razložil posamezna poglavja v Bežkovi knjigi in ocenil njegovo psihologijo, ki ima z ozirom na čas, v katerem je pisal, »velike vrline«. Otresel se je materialističnega življenjskega in svetovnega nazora, ki je ostal kot dediščina iz preteklega stoletja. Bil je med prvimi Slovenci, ki so se začeli ogrevati za moderno psihologijo. Weber je v članku navajal tudi številne napake v Bežkovi knjigi, v sklepu pa je zapisal, da je imel Bežek iskreno željo s svojimi idejami dvigniti kulturno raven svojega naroda. Zelo se je potrudil, zato je avtor članek končal s stavkom: »Bežku časten spomin tudi kot slovenskemu psihologu!« ¹²

Ivan Musmer je v nepodpisanem članku opisal Bežkovo vlogo v učiteljskem zboru. Leta 1904 je nastopil službo na slovensko-hrvaško-italijanskem učiteljsku

10 Simon Dolar, Bežek didaktik, *Popotnik*, 1920, št. 12, str. 243–248.

11 Karel Ozvald, Nekoliko merila za pravično ocenjevanje Bežkovega *Vzgojeslovja*, *Popotnik*, 1920, št. 12, str. 249–253.

12 France Weber, Bežek – slovenski psiholog, *Pedagoški letopis za leto 1920*, str. 40–79.

v Kopru, kjer pa je bil pouk skoraj povsem v nemščini. Bežek, ravnatelj tega zavoda, je bil v učiteljskem zboru zelo priljubljen, saj je bil »očetovsko ljubezniv in dobrohotno resen«. V odmorih je poskrbel za zabavo, ob sobotah in nedeljah jih je vodil na izlete v okolico. Med tednom pa je zahteval resno, vestno in točno delo. Žal ni bil priljubljen pri deželnem šolskem svetu, zato ni mogel doseči za zavod vsega, kar si je želel. Verjetno je zato tudi leta 1908 živčno zbolel. Avtor je članek končal z ugotovitvijo, da je Bežek ostal večini »kot blag in vzoren predstojnik v najlepšem spominu«.¹³

Pisatelj France Bevk je bil Bežkov dijak na učiteljišču. Opisal je dve srečanji z njim. Prvič, ko je bil v drugem letniku učiteljišča, ga je opozoril, da ne sme svojih prispevkov objavljati v listih s pravim imenom, ker je to za dijake prepovedano. Uporablja naj psevdonime. Na učiteljišču jim je Bežek predaval »dušeslovje, vzgojeslovje in zgodovino vzgojeslovja«, in to z ljubeznijo, umljivo in zanimivo. Ko se je učiteljišče preselilo iz Kopra v Gorico, je to izredno napredovalo. Bil je sicer strog, a nikoli ni nikomur napravil krivice. Bil je izvrsten psiholog, »gledal je človeku v dušo«. Po maturi je vsakega posebej označil z nekaj stavki, ki so bili za vse zelo značilni. Zadnjič sta se srečala v Ljubljani po vojni. Tokrat ga je Bežek pozdravil prisrčno ter se pozanimal o njegovem pisateljskem delu.¹⁴

Jakob Zupančič, profesor matematike in fizike, se je z Bežkom družil v Gorici in Ljubljani. V prispevku je opisal Bežka kot družabnika. V prvi vrsti je bila Bežkova skrb šola, v razvedrilo pa mu je bilo druženje s prijatelji in razgovori o dnevnih novicah. Navadno je imel vodilno besedo v družbi, saj je bil mnogostransko izobražen. Če kakega znanca dolgo ni bilo v družbi, ga je Bežek vprašal, »zakaj se ogiblje družbe, ali se ne boji, da bo okostenel v nazorih in v svojih kretnjah postal neroden, ali ne ve, da se le v medsebojni kritiki izkrešejo narodni značaji, da le v družbi dobiš uglajene in neprisiljene oblike vedenja«. Posebej pa je bil Bežek dosleden in zgleden v narodnem mišljenju in večkrat izjavil, da »ni Slovenec, kdor ni cel Slovenec« in da narodne bojazljivce tudi tujci zaničujejo. Dosegel je, da je bilo moško učiteljišče v Gorici bolj slovensko kot učiteljišče v Ljubljani.¹⁵

Zdravnik dr. Fran Góstl je pisal o Bežkovi bolezni in smrti. V Gorici sta se družila in večkrat pogovarjala o psihičnih pojavih. Bežek mu je zaupal, da se je že zdravil zaradi živčne bolezni v bolnišnici blizu Vidma in se je bal, da bi se mu bolezen ponovila. To se je res zgodilo leta 1919, ko sta se srečala v bolnišnici na Studencu pri Ljubljani. Bežek ga je z veseljem pozdravil in z njim poklepetal. Kmalu pa se mu je bolezen poslabšala in takrat se nista več videla. Od znancev je zvedel, da so ga svojci premestili v sanatorij, kjer pa je napravil samomor.¹⁶

Tatjana Hojan

13 Ivan Musmer, Viktor Bežek pa učiteljski zbor, *Popotnik*, 1920, št. 12, str. 254–256. Podpis: —p.

14 France Bevk, Moj ravnatelj, *Popotnik*, 1920, št. 12, str. 257–260.

15 Jakob Zupančič, Bežek v družbi prijateljev in znancev, *Popotnik*, 1920, št. 12, str. 261–262.

16 Fran Góstl, Bežkova bolezen in smrt, *Popotnik*, 1920, št. 12, str. 263–264.

Naše revije ob smrti Henrika Schreinerja – 100

Štirinajstega aprila 1920 je v Mariboru umrl znan slovenski pedagog Henrik Schreiner. O njem so pisali takrat naši pedagoški časopisi.

Rodil se je 1. julija 1850 v Ljutomeru. Naravoslovje je študiral na Dunaju in ga končal 1877. Do 1890 je bil profesor na učiteljišču v Bolzanu, tega leta pa imenovan za ravnatelja moškega učiteljišča v Mariboru, ki ga je vodil do smrti leta 1920. Bil je tudi šolski nadzornik za mariborski okoliš in vodil tečaje za učitelje meščanskih šol. Bil je med pobudniki Slovenske šolske matice in več let sourednik in urednik Pedagoškega letopisa. Leta 1919 je vodil komisijo za preureditev vzgojne in izobraževalne dejavnosti in ob tem napisal članek Preosnova jugoslovanskega vzgojstva v smislu demokratizma. Napisal je številne razprave o pouku prirodoznanosti, spolni vzgoji, mladinskem skrbstvu, psihologiji in izdal dve samostojni publikaciji *Fizika ali nauk o narodi s posebnim ozirom na potrebe kmetijskega stanu I. in II. del* (1889, 1891) ter *Skrbstvena vzgoja* (1920). V soavtorstvu je sestavil prve, druge in tretje nemške vadnice za osnovno šole, čitanke za občje ljudske šole in slovensko jezikovno vadnico.

Že dva dni po njegovi smrti je Učiteljski tovariš objavil novico o tem in dodal, da bodo o »njegovih izrednih zaslugah za razvoj našega šolstva« poročali v naslednjih številkah.¹⁷

Daljši prispevek je napisal profesor na mariborskem učiteljišču Matija Pirc, ki je po Schreinerju prevzel mesto ravnatelja. V uvodu je zapisal, da bo Schreinerjevo ime »ostalo v zgodovini slovenskega šolstva neizbrisno«. Opisal je njegovo življenjsko in študijsko pot, delo pri Slovenski šolski matici in učbenikih, nato o njegovi osebnosti in vodenju učiteljišča. Napisal je, da je bil »šolnik z dušo in s telesom« in s svojim zgledom tudi podrejene pritegnil k marljivemu delu. Učiteljstvo mariborske okolice se ga spominja kot veselega in prijaznega šolskega nadzornika, ki je vedno opozoril, kaj bi bilo treba spremeniti pri pouku. Kot ravnatelju pa mu ni bilo lahko. Nemci so ga obtoževali, da jih zapostavlja, kakšen Slovenec pa ga je tožil, da so v njegovih berilih protiavtstrijski prispevki. Vendar je bil Schreiner »goreč Slovenec«, ki v 42 letih poučevanja ni dobil nobenega odlikovanja, čeprav so tudi nekateri Nemci trdili, da ni pedagoga »od Dunaja do Trsta, ki bi bil kos Schreinerju«. Smrt ga je doletela še polnega načrtov za boljši razvoj našega šolstva in na njegovi zadnji poti ga je spremljala velikanska množica.¹⁸

Novico o njegovi smrti je objavil tudi Učiteljski list, ki je izhajal v Trstu. V njej je pisalo, da so ga poznali vsi slovenski učitelji »kot vzornega in duhovitega pedagoga, kot vodnika na našem šolskem polju«.¹⁹

V Slovenskem učitelju je pisal o Schreinerju pedagoški pisatelj in okrajni

17 Engelbert Gangl, + Ravnatelj Schreiner, *Učiteljski tovariš*, 1920, št. 16, str. 3.

18 Matija Pirc, + Henrik Schreiner, *Učiteljski tovariš*, 1920, št. 17, str. 1–2.

19 + Henrik Schreiner, *Učiteljski list*, 1920, št. 6, str. 4.

šolski nadzornik Fortunat Lužar. V začetku članka je napisal, da je slovensko učiteljstvo vzdihnilo: »Za Bežkom Schreiner!« Omenil je polemiko o formalnih stopnjah med Hubadom in Bežkom, v kateri je posredoval Schreiner. Ta je Bežka opomnil, da se ta »pravda« že predolgo vleče in da naj se raje posveti delu pri Vzgojeslovju. Schreiner je pri svojem delu šolskega nadzornika opazil, kakšno znanje bi učiteljstvo še potrebovalo, o tem pisal razprave in sodeloval pri sestavljanju šolskih učbenikov. Lužar je omenil nekatera njegova dela in delovanje pri Slovenski šolski matici. Kot nadzornik je bil tudi najboljši prijatelj učiteljstva in bil »v vsakem oziru plemenit značaj, zvesta slovenska duša«. Na koncu članka je avtor še zapisal, da bo Schreiner »v delih svojih večno živel«. ²⁰

Tudi v Popotniku so objavili novico o njegovi smrti in dodali, da se bodo spominu pokojnega »odličnega našega pedagoga odslužili po skromnih listovih močeh«. ²¹

Vendar v Popotniku niso več pisali ob smrti Schreinerja. List je imel velike finančne težave, ni mogel objavljati že pripravljenih člankov, ampak je moral zmanjšati obseg lista. Članke o Schreinerju je objavil Pedagoški letopis, ki ga je izdajala Slovenska šolska matica.

Prvi članek je napisal Schreinerjev prijatelj Josip Schmoranzler, profesor risanja. Najprej je opisal Schreinerjevo življenjsko pot, potem pa naslovil posebno poglavje: Schreiner kot vodja zavoda, kot nadzornik, kot pedagog in pedagoški pisatelj. Da je dobil mesto ravnatelja na mariborskem učiteljskišči, je poleg strokovnega znanja pripomogel tudi njegov nemški priimek. Na zavodu je bilo namreč poleg Slovencev tudi nekaj zagrizenih Nemcev oziroma nemškutarjev. Tako je imel veliko težav pri vodenju zavoda, poleg tega pa je bil preponosen, da bi laskal oblastem. Tukaj avtor spet poudarja, da ni v vsem svojem službovanju prejel nobenega odlikovanja. Imel je vse lastnosti za vodenje, zato je dobro poznal sposobnosti posameznih učiteljev in jih znal navdušiti za nove metode poučevanja. Avtor članka ga je označil: »Z vso dušo, z vsem srcem je bil učitelj,« kajti zelo rad je poučeval in se za vsako uro pouka skrbno pripravljal. Posebno veselje so mu bili tečajji za učitelje meščanskih šol. Pripravil jih je pet. Schmoranzler podrobno opisuje tečaj leta 1912, na katerem so predavali takrat najboljši strokovnjaki.

Organiziral je potovanja z učiteljskišniki, leta 1912 petdnevno od Celovca do Trsta in Postojne, leta 1913 pa tridnevno v Pulj, na Brione, v Trst in Postojno.

V nadaljevanju članka se je avtor posvetil predvsem novostim, ki jih uvedel Schreiner. S tem je odgovarjal tistim, ki so Schreinerja razglašali za starokopitnega in nazadnjaškega.

Schreiner je vedno zasledoval vse novosti v pedagogiki. Njegove čitanke so bile prve brez poučnih realnih spisov, saj je menil, da vanje spada le leposlovje, in to najboljše. V jezikovnih vadnicah je združil slovnico, pravopis in spise. V nemških vadnicah je začel z govornimi vajami na podlagi predmetov iz učenčeve

20 Fortunat Lužar, + Henrik Schreiner, *Slovenski učitelj*, 1920, št. 5, str. 85–88.

21 Pavel Flere, + Henrik Schreiner, *Popotnik*, 1920, št. 4–6, str. 129.

okolice in stenskih slik po načelu, da je ob učenju živega jezika treba najprej poslušati, potem govoriti, pisati, brati in na koncu pride šele slovnica s pravili.

Uredil je mariborsko vadnico tako, da je bilo v štirih razredih osem šolskih let in so jo tako učenci obiskovali do 14. leta starosti. Z učiteljiščniki je odhajal na izlete, kjer so kuhali, prirejali zabavne igre ali tekme. Tudi glasbo je uvajal na učiteljišča, prirejal predavanja s področja glasbe in koncerte.

Za tem je avtor opisal delo Schreinerja kot šolskega nadzornika za mariborski okraj. Dobri učitelji so se veselili njegovega obiska v šoli, nesposobni in leni pa so se ga bali, saj je bil zelo strog. Uvajal je številne nove metode pri pouku in številni učitelji so bili mnenja, da se je s Schreinerjem »pričela zlata doba napredka in navdušenja«.

Nato je opisal Schreinerjevo literarno delovanje od člankov in knjig, posebej pa je poudaril njegovo veliko kulturno delo – ustanovitev Slovenske šolske matice. Imel je veliko načrtov, ki se niso izpolnili, ker ni našel primernih piscev in so ga ovirala skromna denarna sredstva. Po koncu prve svetovne vojne je bil na čelu komisije, ki bi organizirala jugoslovansko šolstvo.

Nazadnje je pisal o njegovem življenju, saj je bil »sam značaj, čist in trden«. Bil je mnenja, da je treba doraščajočo mladino poučiti o spolnosti, vendar to spada v družino, ne v šolo. Njegove tri hčerke so postale učiteljice, sin dr. Hinko pa je postal sodnik. Članek je končal z oznako Schreinerja kot poštenjaka vse žive dni.²²

Alfons Vales, profesor prirodopisa in prirodoslovja na mariborskem ženskem učiteljišču, je pisal o Schreinerjevem delu na teh dveh področjih. Že na službovanju v Bolzanu je v nemščini napisal knjigo o geologiji, prav tam tudi knjigo o prirodopisu v ljudski šoli, ki je leta 1895 izšla tudi v slovenščini. Članke s področja prirodopisa je objavljaval v Kresu in Letopisu Slovenske matice, tako Botaniške liste in Bakterije in njih znamenitost v našem gospodarstvu. Zavzemal se je tudi za jugoslovansko skupno delo in pozdravil ustanovitev naravoslovnega društva v Zagrebu. Pozival je Slovence, naj se mu pridružijo in bolje spoznajo tudi hrvaško književnost. Posebej je Vales opisal najbolj znano Schreinerjevo delo Fizika, ki je izšla v dveh delih. Tretji del je ostal v rokopisu, v njej je obravnaval mehaniko, optiko in akustiko. Schreiner je imel posebej rad rastlinstvo in skupaj z avtorjem sta večkrat hodila v mariborsko okolico in opazovala rastlinski svet. Pri pouku je Schreiner zahteval, da si učenci nabavijo herbarij, in jih je vedno tudi skrbno pregledoval. Zanimal se je za novosti na področju prirodopisa, zlasti za uvedbo delovnega pouka po zgledu Kerschensteinerja. Vales ga je na ženskem učiteljišču že uvedel in tudi Schreiner se je zavzel za to, da bi ga uvedli tudi na moškem učiteljišču. Pri pouku poljedelstva je Schreiner menil, da bi se bilo treba najbolj posvetiti čebelarstvu in vrtnarstvu. V zadnjih letih življenja si je Schreiner uredil vrt in menil, da bi se v Mariboru lahko napravili zelo lepi vrtovi, če bi se kdo zavzel za to. Prispevek je Vales končal s podatkom, da je moral Schreiner v

22 Josip Schmoranzler, Henrik Schreiner, *Pedagoški letopis za leto 1920*, str. 10–28.

Mariboru poučevati predvsem pedagogiko in metodiko, vendar se svojemu prvotnemu poklicu ni odrekal in v njem uspešno deloval kot učitelj in pisatelj.²³

Spomine nanj je napisal Ljudevit Černež, pedagoški pisatelj in okrajni šolski nadzornik. Spoznal ga je na učiteljski v Mariboru leta 1890, ko je Schreiner postal na njem ravnatelj. Navdušen je bil nad njegovimi zanimivimi predavanji iz pedagogike pa tudi na učiteljski je postalo veliko bolj prijetno kot prej. Schreiner je znal vzgajati, bil najboljši svetovalac in vodnik, dobro je poznal mladino in jo ljubil. Bil je zelo delaven in načitan. Skupaj sta med Černeževim nadzorovanjem obiskala šolo Kalobje in na poti mu je Schreiner razlagal načrte, ki jih je še nameraval izvesti.²⁴

Tatjana Hojan

Mladen Tancer – 90

Tik pred iztekom meseca novembra je mag. Mladen Tancer napolnil devetdeset let življenja in prestopil v novo desetletje. Ob takšnih dogodkih se vsak zase ozre na prehojeno pot. Gotovo je to storil tudi Mladen. Ozrli smo se tudi njegovi nekdanji sodelavci, kolegi in prijatelji.

Mladen je svoje življenjske moči, znanje, sposobnosti in voljo namenil mladim rodovom. Vse obdobje svojega poklicnega, širšega strokovnega in družbenega dela je namenil vzgoji in izobraževanju. Vse življenje je sledil človeku in hodil k človeku. Svojo hojo je spletel v poti k učencem, dijakom, k njihovim staršem, učiteljem in drugim, s katerimi je sodeloval in v njihove poti spletel tudi svojo hojo. Tako v življenju hodi in deluje človek, ki mu je veliko do uspešnega razvoja vsakega mladega človeka, da bi v svojem življenju ustvarjal srečo in ureničeval samega sebe. Tako ravna človek, ki je pravi učitelj. In Mladen Tancer je bil in je pravi učitelj. Najbrž so ga k temu pripeljale tudi izkušnje že v zgodnjem otroštvu, ko je doživljal in spoznaval, da mora človek svojo srečo v največji meri ustvariti sam. Kasneje v odraslosti, v zrelih letih pa se je ves čas zavedal, da človek s svojim delom in delovanjem lahko veliko prispeva tudi drugim v njihovem razvoju in ustvarjanju lastne sreče.

Svojo hojo v takšno smer je začel v Brežicah, kjer je končal nižjo gimnazijo. Iz Brežic se je vrnil v Maribor, kjer je nadaljeval šolanje na učiteljski. Na učiteljski je odkril oziroma našel samega sebe. Spoznal je, da je na pravi poti. Obsežna obzornja družboslovja in humanističnih ved, ki so bila v vzgojno-izobraževalnem programu učiteljski močno zajeta, so ga zelo pritegnila in povsem osvojila. Vedno bolj so ga zanimala, mu sprožala interes in želje po pridobivanju novega

23 Alfons Vales, Henrik Schreiner kot prirodopisec in prirodoslovec, *Pedagoški letopis za leto 1920*, str. 29–35.

24 Ljudevit Černež, Nekoliko osebnih spominov na ravnatelja Schreinerja, *Pedagoški letopis za leto 1920*, str. 36–39.

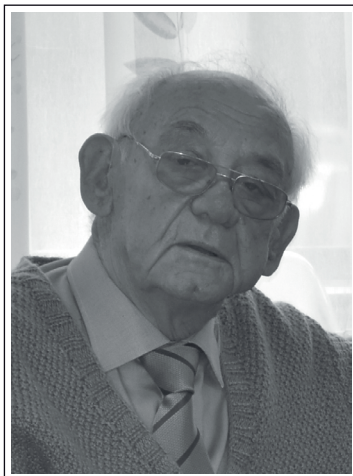
znanja, po nadaljnem proučevanju in poglobljenem spoznavanju.

Vesten, kot je še vedno, se je poglobljal v spoznavanje vzgojno-izobraževalnega procesa in konkretnega dela učiteljev. Najbrž je že v času šolanja spoznal in se vse bolj zavedal, kako pomembno vlogo ima učitelj v razvoju in oblikovanju svojih učenec in učencev v času odraščanja in posledično tudi v njihovem nadaljnjem življenju. To je kot dijak tudi sam doživljal v delu profesorjev in čutil v njihovem odnosu do dijakinj in dijakov. To posebej velja za profesorja Gustava Šiliha, ki mu je postal in ostal največji zgled velikega človeka in pravega učitelja. Ta svetel lik ohranja v sebi, ga ceni in spoštuje. O svojem zglednem profesorju je v zakladnico našega skupnega spomina prispeval nekaj pisnih prispevkov, sprožil pobudo in pomembno prispeval k temu, da so na Pedagoški fakulteti v Mariboru Gustavu Šilihu postavili kip (glavo). Poleg tega je v spomin svojega profesorja Šiliha ob stoletnici njegovega rojstva uredil zbornik *Stoletnica rojstva Gustava Šiliha (1993)* in v njem objavil tudi prispevek *Bibliografija Gustava Šiliha in o Gustavu Šilihu*.

Kot učitelj je Mladen Tancer začel delati leta 1952 na Osnovni šoli Grad in nadaljeval delo na osnovnih šolah v Šulincih in v Gornji Radgoni. Hkrati kot na osnovni šoli v Gornji Radgoni, ki je bila takrat hospitacijska šola, je dve leti delal tudi na Zavodu za prosvetno-pedagoško službo kot pogodbeni šolski inšpektor za občino Gornja Radgona. Učiteljsko delo v osnovni šoli je kmalu zaključil in leta 1961 začel delati na učiteljskišči v Murski Soboti.

Tam je leta 1961 začel delati kot učitelj pedagogike. Bil je zelo umirjen, resen in prijazen mlad profesor. Do dijakov in dijakinj je razvil prijazne, empatične, spoštljive odnose, zato je bil marsikomu od nas pravi zgled profesorja. Takrat sem bil dijak učiteljskišča in sem se vedno veselil ure pedagogike. Sedel sem v prvi klopi pred katedrom in sem večkrat videl profesorjeve zgledne učne priprave, ki se jih do potankosti spominjam še danes. A je na razočaranje dijakinj in dijakov odšel študirat. Po dveh letih, po končanem študiju pedagogike in psihologije, se je vrnil na naše učiteljskišče, bil ravnatelj gimnazije in učiteljskišča in na učiteljskišči izvajal tudi pouk pedagoških predmetov. V petem letniku je bil zelo zanimiv njegov pedagoški seminar, ki je večinoma potekal v obliki razprav o izbranih temah. Pri tem predmetu smo razvijali povsem novo, drugačno didaktično komunikacijo in prave sodelovalne odnose med učiteljem, dijakinjami in dijaki.

Mladi profesor Tancer je s svojimi prizadevanji, zavzetostjo in pedagoškim delom veliko prispeval k izobraževanju učiteljev, še posebej k razvoju in oblikovanju njihove celovite poklicne podobe. Pomembni so bili tudi njegovo vodenje obeh šol in njegovi prispevki k razvoju njune kakovosti. Gotovo takrat v Pomurju

*Mag. Mladen Tancer
(zasebni arhiv)*

ni bilo osnovne šole, na kateri ne bi bilo učiteljic ali učiteljev, ki so se šolali in poklicno oblikovali na soboškem učiteljišču. Mnogi v spominu hranijo podobo Mladena Tancerja, zglednega profesorja in ravnatelja učiteljišča. Prav tako ga takšnega v spominu hranijo tudi mnogi soboški gimnazijci. To je Mladen Tancer ustvaril s svojo pokončno držo, s pedagoškim optimizmom, ki ga je širil na oziroma med dijakinje in dijake, s spoštljivimi empatičnim odnosi, s kritičnostjo in razumnim reševanjem različnih zapletov, ki so se (tudi) dogajali na šoli.

Vse to je še s posebno občutljivostjo, s posebnim dostojanstvom prenašal na dijake učiteljišča. Zavedal se je, kakšne vloge bodo mladi učitelji, stari komaj dvajset let, prevzemali na osnovnih šolah in kako zahtevno delo bodo opravljali. Najbrž se je zavedal tudi lastnih izkušenj, ki jih je kot mlad učitelj doživel na osnovni šoli. To pa ni bilo le nekakšno sočutje, temveč tudi ali predvsem temeljito poznavanje značilnosti, zapletenosti in zahtevnosti vzgojno-izobraževalnega dela v šoli in poznavanje konkretnih razmer, v katerih bodo »njegovi dijaki in dijakinje« – mlade učiteljice in učitelji delali. Zato se je še posebej trudil, da je na vsakem koraku in povsod ravnal in delal kot pravi pedagog.

Tancer je poklic pedagoga v pravem, najbolj pristnem pomenu povezal s svojim življenjem, preprosto ga je živel, ga razvil v svoje poslanstvo in ga uresničeval z vsem svojim delovanjem in življenjem. Zavedal se je pomena vpliva življenjskega okolja na razvoj in oblikovanje otrok. V takratnem času so bile razmere na podeželju veliko drugačne kot danes. Marsikatera šola je bila v oddaljeni idilični vasi, kjer razen šole ni bilo ničesar drugega, ne telefona ne drugih informacijskih komunikacijskih sredstev, edina javna ustanova. Zato je Mladen Tancer veliko pozornosti namenjal družinam in staršem (šolskih) otrok. V času od leta 1965 do 1968 je po radiu Murska Sobota za starše izvedel 52 »pogovorov s pedagogom«.

Od leta 1969 do 1971 je bil predstojnik organizacijske enote Zavoda za šolstvo SRS v Murski Soboti. V tem obdobju se je srečeval s svojimi nekdanjimi dijakinjami in dijaki, ki so delali kot učiteljice in učitelji na mnogih pomurskih šolah.

V času, ko je delal in deloval v Murski Soboti in v Pomurju, je bil leta 1966 izvoljen za poslanca Prosvetno-kulturnega zbora Skupščine SR Slovenije. Kot poslanec je zelo tvorno sodeloval v družbeno-političnem življenju v svojem domačem in širšem prostoru. Tudi v vlogi poslanca je deloval kot pedagog, vendar s starejšim prebivalstvom. Zavzemal se je za splošen družbeni razvoj in napredek, ki naj temelji na spoštovanju človeka in na progresivno usmerjenem delovanju celotne družbe. Posebno skrb in pozornost pa je posvečal razvoju šolstva in kakovostne, učinkovite vzgojno-izobraževalne prakse.

Svojo pot je utiral v širša obzorja in leta 1971 začel delati na Pedagoški akademiji v Mariboru. Vrnil se je v izobraževanje učiteljev, a na višji stopnji šolanja. Delal je kot višji predavatelj (nekdanji profesor višje šole) pedagoških predmetov na Pedagoški akademiji in njeni naslednici Pedagoški fakulteti. Bil je prizadeven, zavzet član oddelka za skupne pedagoške in psihološke predmete in se skupaj s sodelavkami in sodelavci boril proti oženju obsega pedagoških in psiholoških predmetov v izobraževalnih programih. Bil je tudi predstojnik oddelka za razredni pouk in sodeloval v več strokovnih organih akademije oziroma fakultete. Tudi

v tem delovnem okolju je izžareval svoj pedagoški optimizem, se zavzemal in deloval za celovito in poglobljeno pedagoško izobraženost bodočih učiteljev. Redno delovno obdobje je sklenil na Pedagoški fakulteti v Mariboru leta 1994. Kot zunanji sodelavec pa je delal do leta 2001.

V času dela na pedagoški akademiji/fakulteti v Mariboru je kot zunanji sodelavec delal tudi na Pedagoški akademiji v Ljubljani (predmet prostočasne dejavnosti) in na Višji medicinski šoli v Ljubljani, enoti v Mariboru (predavatelj pedagogike).

Leta 1989 je na Oddelku za pedagogiko in andragogiko Filozofske fakultete v Ljubljani končal podiplomski znanstveni magistrski študij in pridobil znanstveni naziv magister pedagogike.

V obravnavo teoretičnih vprašanj v okviru predmetov, ki jih je izvajal, je vpletal svoje dragocene in bogate izkušnje. Nabral si jih je kot učitelj v osnovni šoli, učitelj v srednji šoli, ravnatelj šole in kot vodja enote zavoda za šolstvo, ki je izvajal pedagoško nadzorno in svetovalno delo. Poleg tega je veliko izkušenj pridobil tudi v okviru širšega družbenega in političnega življenja. Tako je študentom pomagal ustvarjati vez med pedagoško teorijo in pedagoško resničnostjo v neposredni vzgojno-izobraževalni praksi in v širši družbeni resničnosti. Vsekakor je bila to za študentke in študente zelo dragocena okoliščina in priložnost.

V okviru pedagogike ga posebej zanima in priteguje zgodovina šolstva in pedagogike. Temu vse do danes posveča posebno pozornost. Napisal je več prispevkov s področja šolstva in pedagogike v Sloveniji v drugi polovici prejšnjega stoletja. Zbral in uredil je bibliografije več (24) slovenskih pedagogov in napisal več (360) prispevkov o njih. Med pedagogi je posebno pozornost in digniteto posvetil Gustavu Šilihu.

Mladen Tancer je pravi živ slovenski pedagoški zgodovinski leksikon. Pozna veliko dragocenosti, ki jih v objavljeni literaturi ni možno najti.

Različne razprave in druge prispevke je objavil v reviji *Sodobna pedagogika*, v *Prosvetnem delavcu/Šolskih razgledih*, v *Zborniku za zgodovino šolstva in prosvete/Šolski kroniki*, v različnih pedagoških zbornikih doma in v tujini.

Znanje in praktične izkušnje je posredoval tudi s predavanji v več kot osemdesetih krajih v Sloveniji in v dvanajstih krajih v tujini. Skupno je izvedel tristo predavanj. Sodeloval je na štirih kongresih pedagogov Jugoslavije, na več znanstvenih in strokovnih srečanjih z domačimi in tujimi udeleženci.

Raziskoval je tudi vzgojo in izobraževanje Romov. Romsko življenje je spoznaval tudi neposredno v času službovanja v Murski Soboti, kjer so romskemu prebivalstvu posvečali veliko pozornosti in skrbi. Raziskovalna spoznanja je predstavil na treh kongresih pedagogov Jugoslavije. Celotno delo pa je objavil v monografiji *Vzgoja in izobraževanje Romov na Slovenskem* (Obzorja Maribor, 1994).

Strokovno delo je prepletal s širšim družbenim delovanjem. Bil je član več pomembnih strokovnih in drugih družbenih organov: izvršnega odbora republiške izobraževalne skupnosti, predsednik Strokovnega sveta za pedagoško izobraževanje, član Sveta Pedagoškega inštituta pri Univerzi v Ljubljani, član Sve-

ta RTV Ljubljana, član Sveta Filozofske fakultete v Ljubljani in drugih organov.

Bil je dejaven član Zveze društev pedagoških delavcev Slovenije in član njenega izvršnega odbora. Dragoceno je bilo njegovo delo v Pedagoškem društvu Maribor, ki mu je nekaj časa tudi predsedoval.

Področje njegovega ljubiteljskega udejstvovanja je šah. Poleg igranja je deloval tudi v Šahovski zvezi Slovenije in njenem izvršnem odboru. Bil je predsednik komisije za pionirski šah. Prizadeval si je za vključevanje šaha v dejavnosti v šolah. Sodeloval je tudi s Centrom za napredek šaha v Beogradu.

Za svoje obsežno, pestro in uspešno delo je dobil več (18) priznanj. Med njimi red zaslug za narod s srebrno zvezdo, red dela z zlatim vencem, zlato plaketo Pedagoške akademije v Mariboru, srebrno plaketo Univerze v Mariboru, zlato plaketo Šahovskega informatorja Beograd, srebrno plaketo Šahovske zveze Slovenije.

Mladen Tancer je ustvaril bogato zakladnico delovnih dosežkov. Mnogi so dragoceni, ker so ostali živi v strokovnih, poklicnih in človeških podobah mnogih učiteljic in učiteljev, ki so se šolali na učiteljišču v Murski Soboti in na Pedagoški akademiji/fakulteti v Mariboru. Mladen Tancer je v mnoge te osebne podobe vgradil dragocene mozaične kamenčke, ki so se in se še bleščijo v učiteljicah in učiteljih na mnogih šolah po Sloveniji.

Magister Mladen Tancer je v svojih devetdesetih letih »hoje za človekom« (A. Trstenjak) hodil pokončno, vztrajno, odločno in ustvaril veliko dragocenih sadov. Zadovoljen, srečen in ponosen se lahko ozre na ustvarjeno pot, prepojeno s pristno človečnostjo, z vero v človeka, s pedagoškim optimizmom, z osebnim dostojanstvom, s prijaznimi odnosi do soljudi: sodelavcev, kolegov, prijateljev in z ljubeznijo do svojih najbližjih. Naj še naprej hodi svojo pot, pot s človekom, za človekom in k človeku. Ob jubileju mu želimo zdravja in vse najboljše!

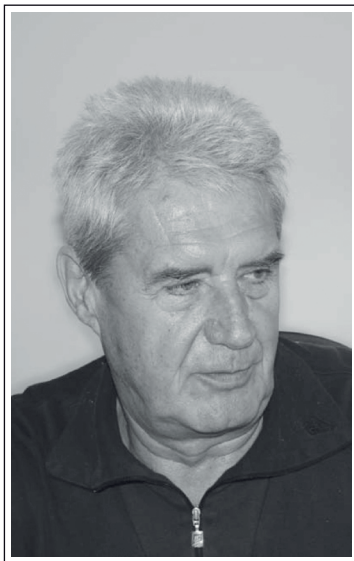
Martin Kramar

Zdenko Medveš – 80

Urednik pričujoče revije me je poprosil za prispevek ob prihajajočem okroglem jubileju zaslužnega profesorja dr. Zdenka Medveša, ki je tudi viden član uredniškega odbora te revije. Morda tudi zato, ker sem njegov nekdanji študent in tudi diplomant na Oddelku za pedagogiko in andragogiko Filozofske fakultete v Ljubljani. Njena vrata sem prestopil jeseni leta 1998 in eno prvih predavanj, če ne celo prvo, je bilo predavanje dr. Medveša iz zgodovine pedagogike in šolstva. Predavanj se je profesor lotil preudarno, problemsko in analitično, nikakor ni šlo za golo predstavljanje zgodovinskih dejstev, ampak za kritičen pogled nanja in na vzgojna vprašanja, ki so zaposlovala pedagoge v preteklosti.

Dr. Medveš je med študenti, še posebno pa med bruci, užival izredno strahospoštovanje, saj marsikdo ni prestal sita izpita iz omenjenega predmeta, ki je bil ključni pogoj za nadaljevanje študija. Tisti, ki smo to »inicijacijo« uspešno

prestali, smo v naslednjih letih imeli čast sprejemati njegovo znanje in izkušnje s področij primerjalne pedagogike in teorije vzgoje. Tu sta se pokazali vsa profesorjeva raziskovalna vnema in strast, ki je temeljila prav na odličnem poznavanju filozofije in šolske preteklosti. Nepozaben je bil pri tem seminar, ki ga je na začetku tisočletja vodil skupaj s prof. dr. Krofličem v CŠOD Fiesa. Teoretska razmišljanja o vzgoji ob morski obali so poustvarila pristno vzdušje univerze v njenem izvornem pomenu: kot (z)druženje profesorjev in študentov v iskanju in razumevanju teoretskih modelov na eni in realnosti življenja na drugi strani. V Fiesi smo študenti spoznali tudi njegovo najboljšo prijateljico – psičko reševalko za iskanje ljudi pod ruševinami ter tako izvedeli, da naš profesor Zdenko veliko svojega prostega časa namenja izobraževanju vodnikov reševalnih psov in terapiji s pomočjo štirinožnih prijateljev.

*Zdenko Medveš
(www.cpi.si)*

In če sem svoja študijska leta začel z dr. Medvešem, sem jih z njim tudi zaključil, saj je bila moja diplomska naloga o državljski vzgoji ena izmed 86, pod katerih je v svojih 25 letih službovanja na univerzi podpisal mentorstvo. V letu 2013 je za svoje življenjsko delo na področju visokega šolstva zaslužen prejel nagrado Republike Slovenije. Kot mentor si je znal vzeti čas, me usmeriti v proučevanje relevantne literature in dati dobre napotke pri razvoju in pisanju tako teoretskega kot tudi empiričnega okvirja diplomske naloge, npr. za državljske indikatorje na ravni kompetenc.

Prav s kompetencami se je profesor Medveš ukvarjal v okviru svojega drugega velikega raziskovalnega področja – poklicnega izobraževanja. V domačem in tudi mednarodnem prostoru se je uveljavil kot strokovnjak za razvoj poklicnega šolstva in imel vodilno vlogo pri uvajanju poklicne mature. Pri tem je znal biti tudi (samo)kritičen, ko razvoj »hibridnega« modela poklicnega izobraževanja pri nas ni prinesel ustreznih rezultatov. Tudi tu se je izkazal kot izreden strokovnjak, ki je znal prepoznati probleme in hkrati ponuditi celovitejše sistemske rešitve.

Naj na koncu izrazim veselje, čast in hvaležnost, da prof. dr. Zdenko Medveš kot eden vodilnih slovenskih pedagogov še vedno soustvarja vsebinsko podobo revije Šolska kronika bodisi z lastnimi prispevki bodisi z aktivnim udeleževanjem na sejah uredniškega odbora. Njegove besede na odboru so vedno premišljene, tehtne in usmerjene k iskanju rešitev. Žal so časi taki, da mu letos sodelavci revije ne bomo mogli seči v roko in nazdraviti njegovemu častitljivemu jubileju. Toliko bolj mu zdaj virtualno kličemo: Še na mnoga leta, dragi profesor!

Slavici Pavlič v spomin 1929–2020

Profesorica Slavica Pavlič, zgodovinarica, muzealka ter dolgoletna ravnateljica Slovenskega šolskega muzeja, je za vedno zatisnila svoje oči 17. junija 2020 zvečer v Ljubljani v svojem 91. letu.

Naj začnem spominski zapis z nekoliko bolj osebnim spominom nanjo.

Prvič sem ravnateljico Slavico Pavlič srečala na koncu mojega študija leta 1989, ko sem v knjižnici Slovenskega šolskega muzeja iskala vire in literaturo za svojo diplomsko nalogo. Drugič sem stopila v njeno pisarno leta 1991, ko sem iskala prvo zaposlitev in prinesla prošnjo za opravljanje pripravništva v muzeju. Tretjič nekaj tednov kasneje istega leta, ko sem pričela z delom v muzeju. Prvič me je pozorno poslušala, mi pomagala z nasveti in informacijami ter zaželela uspešno delo. Drugo srečanje ni bilo tako zelo vzpodbudno, saj prostega delovnega mesta v muzeju ni bilo, a mi je na koncu pogovora vseeno dala upanje na pozitiven odgovor. Tretjič me je pričakala z nasmehom na obrazu in s pogodbo o delu v rokah. Skupaj sva v muzeju preživele dve leti. Vpeljala me je v muzejsko delo, bila moja prva mentorica, pod njenim vodstvom sem nadaljevala njeno delo v fototeki in dokumentaciji ter pričela z delom kot kustosinja pedagoginja. Z veseljem in navdušenjem mi je predajala svoje bogato znanje in izkušnje. Po letu dni privajanja in pripravništva sem bila sprejeta za nedoločen čas in takoj mi je zaupala organizacijo prvega večjega pedagoškega projekta. Verjela je vame in mi prepustila, da sem ga samostojno vodila brez večjega nadzora.

Njena osebnost je bila prežeta s toplino, materinskostjo, s čutom za pravičnost, z zaupanjem in iskreno skrbjo za sočloveka, s široko avtoriteto, ki jo je imela med zaposlenimi in z zgledom, ki ga je dajala. Na drugi strani s strokovnim znanjem in prizadevnim pedagoškim, organizacijskim, vodstvenim delom. Znala je pohvaliti delo, poslušati, podpirati prizadevanja za strokovno in znanstveno rast svojih zaposlenih. Kdaj je znala tudi konstruktivno pokritizirati, njena komunikacija je bila razumljiva, objektivna, jasna. Avtoriteto je znala doseči s svojim delom in zgledom, ne z močjo. To so odlike dobre vodje.

Življenjska pot Slavice Pavlič, rojene Skočir, se je začela 22. septembra 1929 v Zemunu. Njen oče je bil železničar iz Vipave in se je z družino selil po raznih službenih mestih, od Zagreba, preko Beograda, kjer je delal, Zemuna, kjer je družina Skočir stanovala, do Subotice. Svoje šolanje je tako začela v svojem rojstnem Zemunu in ga od leta 1939 nadaljevala v Subotici, kjer jih je presenetila 2. svetovna vojna. Med vojno so se leta 1942 preselili v Ljubljano. Tam je Slavica nadaljevala šolanje na poljanski gimnaziji ter na I. državni gimnaziji na Vegovi, kjer je

leta 1950 maturirala. Nato se je vpisala na študij zgodovine na ljubljanski Filozofski fakulteti. Po diplomi iz zgodovine in umetnostne zgodovine leta 1956 je jeseni istega leta začela učiti na gimnaziji v Idriji. Poleg zgodovine je poučevala še slovenščino in srbohrvaščino, vodila krožek umetnostne zgodovine in poučevala na šoli za odrasle na Delavski univerzi. Leta 1961 se je zaposlila v Slovenskem šolskem muzeju, ki mu je ostala zvesta vse do upokojitve leta 1993.

Z delom je pričela kot kustosinja v muzejski dokumentacijski zbirki, kjer je urejala dokumentacijske mape slovenskih šol, register osnovnih šol ter fototeko šolskih stavb. Leta 1972 je postala višja kustosinja, leta 1978 muzejska svetovalka, leta 1986 pa je za svoje strokovno delo prejela najvišje slovensko priznanje za muzejske dosežke - Valvasorjevo nagrado. Leta 1990 je muzej v času njenega ravnateljavanja prejel najvišjo slovensko nagrado na področju šolstva.

O njenem velikem prispevku k preučevanju slovenske šolske zgodovine priča obsežen popis njenih razstav, med katerimi so bile najodmevnejše Šolstvo na slovenskem ozemlju 1941–1945 iz leta 1971, Prizadevni šolniki v obdobju 1774–1914 iz leta 1972, Šolske stavbe Ljubljane iz leta 1974, Dijaški in študentski domovi iz leta 1976 in Razvoj predšolskih ustanov na Slovenskem iz leta 1984. Razstave so spremljali katalogi, ki so dali omenjenim razstavam dodatno, trajno vrednost. Bogata je tudi bera ostalih strokovnih in znanstvenih objav Slavice Pavlič. Njena bibliografija obsega preko 400 del.¹ Najvidnejši sklopi strokovnega in znanstvenega objavljanja Slavice Pavlič obsegajo partizansko šolstvo na Slovenskem, predšolske ustanove in idrijsko šolstvo. Iz prvega sklopa navedimo njeno publikacijo Partizansko šolstvo na Slovenskem, Ljubljana 1981 (v soavtorstvu z Viktorjem Smolejem), iz drugega knjigo Predšolske ustanove na Slovenskem 1834–1945 iz leta 1991, iz tretjega pa njeno najobsežnejše delo Zgodovina idrijskega šolstva do leta 1945 iz leta 2006. Zavzeto je sodelovala pri Enciklopediji Slovenije, najprej pri izdelavi geslovnikov stvarnih in osebnih gesel, nato s pisanjem vrste zahtevnih člankov.

Muzejsko, strokovno in znanstveno delovanje Slavice Pavlič je bilo tesno povezano z njenim zadnjim službenim obdobjem ravnateljavanja v Slovenskem

Slavica Pavlič ob predstavitvi knjige Zgodovina idrijskega šolstva v SŠM (hrani SŠM, fototeka).

¹ Tatjana Hojan, Bibliografija Slavice Pavlič, *Šolska kronika*, 2006, št. 1, str. 17–33.

šolskem muzeju, ki ga je začela leta 1974 in ga opravljala skoraj dve desetletji do odhoda v pokoj 1993. Njeno najodmevnejše dejanje za Slovenski šolski muzej je bila selitev muzeja v letu 1984 iz Zavoda za šolstvo oz. Marijanišča v prostore uršulinskega samostana na Plečnikovem trgu v središču Ljubljane. Na več kot štiri-krat povečani površini glede na prejšnje muzejske prostore je tako ustanovi omogočila primernejše pogoje za uspešnejše muzejsko delo, tudi za postavitve prve stalne razstave, ter za večjo prepoznavnost v slovenskem kulturnem prostoru.

Slavica Pavlič je imela pomembno vlogo tudi kot članica uredniškega odbora in dolgoletna urednica revije za šolsko zgodovino Zbornika za zgodovino šolstva in prosvete, ki je začela izhajati leta 1964 kot jugoslovanska revija šolskih in pedagoških muzejev, in se je po slovenski osamosvojitvi s 1/25. letnikom 1992 preoblikovala v slovensko revijo Šolska kronika, zbornik za zgodovino šolstva in vzgoje z dvojnimi številčenjem. Poleg urednikovanja je bila tudi stalna avtorica prispevkov. Poleg ostalih prispevkov Slavice Pavlič v tej reviji velja posebej omeniti njen vsakoletni izčrpan pregled zgodovine slovenskih šol, ki v določenem letu obhajajo kako okroglo obletnico, in ga je vestno nadaljevala tudi po svojem odhodu v pokoj vse do leta 2010.

Ob zavzetem strokovnem, raziskovalnem in vodstvenem delu je bila hkrati tudi skrbna in prizadevna žena, mama trem hčerkam in sinu ter babica petim vnukom in vnukinjam. Te njene materinskosti in pristnega zanimanja za sočloveka smo bili deležni tudi zaposleni, sploh kadar smo se znašli v težkih življenjskih situacijah. Vedno je bila na voljo za pogovor in pripravljena priskočiti na pomoč.

Ko je leta 1993 po 32 letih dela v muzeju šla v zasluženi pokoj, je v krogu družine čas najraje preživljala v Poljanah v Poljanski dolini. A ostala je zvesta muzeju in se vanj rada vračala, se zanimala za delo in naše dosežke. Srečevali smo se na odprtih razstav, predavanjih, novoletnih srečanjih in vedno smo bili drug drugega veseli. Tako je poleg zavzetega delovanja na Univerzi za tretje življenjsko obdobje še nadalje uspešno delovala na svojem priljubljenem področju preučevanja in objavljanja prispevkov iz šolske in krajevne zgodovine. V tem času sta ugleдали luč sveta še dve pomembni knjigi Slavice Pavlič. Leta 2000 je izšla knjiga *Sto znamenitih osebnosti v šolstvu* na Slovenskem v znani seriji »Sto ...« Prešernove družbe. V njej je predstavila pedagoške delavce, ki so bili s svojim delovanjem zaslужni za izboljšanje šolstva na Slovenskem s Primožem Trubarjem na čelu. Leta 2006 pa je izšlo njeno zadnje in najboljše delo *Zgodovina idrijskega šolstva do leta 1945*.²

2 O življenju in delu profesorice Slavice Pavlič lahko več preberemo v naslednjih člankih:
 - Branko Šuštar, Pogovor s prof. Slavico Pavlič, dosedanja glavna urednica naše revije, *Šolska Kronika*, 26, 1993, str. 9-12;
 - Branko Šuštar, Jubilej prof. Slavice Pavlič, *Šolska kronika*, 32, 1999, str. 211-212;
 - Andrej Vovko, Slavica Pavlič - sedemdesetletnica, *Zgodovinski časopis*, 53, 1999, str. 420-422;
 - Zbornik prispevkov ob 75-letnici prof. Slavice Pavlič, *Šolska Kronika*, 15, 2006;
 - Mateja Ribarič, Prof. Slavica Pavlič - 80 letnica, *Šolska kronika*, 19, 2010, str. 143-144.

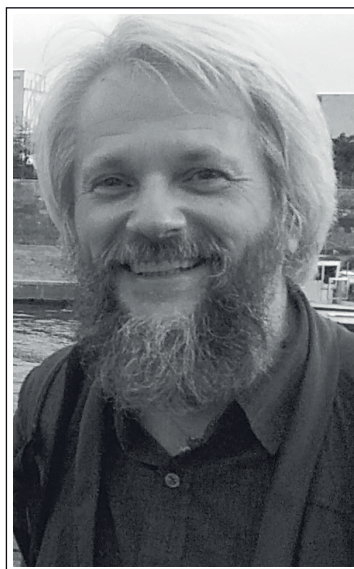
Poslednjič smo jo nekdanji sodelavci muzeja videli na začetku letošnjega leta, ko smo jo obiskali na njenem domu v Ljubljani. Bila nas je zelo vesela. Njene oči so bile še vedno žareče, njen stisk roke še vedno topel. Gospa Slavica, pogrešamo vas!

Mateja Ribarič

In memoriam Vitalij G. Bezrogov 1959–2019

Konec novembra 2019 se je med mednarodno skupnostjo raziskovalcev zgodovine izobraževanja razširila komaj verjetna vest, da je v nizozemskem Leidnu sredi novembra nenadoma umrl ruski raziskovalec Vitalij G. Bezrogov, ko je bil na študijskem obisku v univerzitetnih knjižnicah. Tam imajo enega redkih ruskih rokopisnih prevodov Komenskega *Orbis sensualium pictus* in to ga je pritegnilo poleg vrste starejših tiskov. Vitalija so odlikovale izjemna zavzetost za raziskovalno delo, skromnost in človeška prijaznost. Pri njem je res veljalo *nomen est omen*, saj je bil V. Bezrogov v odnosu do ljudi res »brez rogov«, kot razumemo brez težav vsi Slovani v latinici ali cirilici zapisan njegov priimek. Bil obziren in priljuden, prav nič nasilen in bojevit, čeprav vztrajen raziskovalec pedagoške preteklosti. Res »pravi razsvetljenec in asket znanosti« kot so ga lepo označili njegovi inštitutski kolegi. Spoznal sem ga kot pozornega, vljudnega in naklonjenega znanstvenemu sodelovanju, ob tem pa odprtega za različna vprašanja kulture. Vitalij Grigorievič Bezrogov¹ je bil doktor pedagogike, dopisni član Ruske akademije za izobraževanje in glavni znanstveni sodelavec Laboratorija za zgodovino pedagogike in izobraževanja na Inštitutu za strategijo razvoja šolstva pri Ruski akademiji izobraževanja v Moskvi.²

Je avtor vrste del s širokega področja zgodovine izobraževanja od antičnih časov in srednjega veka do sodobnih tem. Ukvarjal se je tudi s primerjalno pedagogiko in s tradicijo vajeništva in šol v starih civilizacijah. Raziskoval in pisal je o prvem krščanstvu in izobraževanju (npr. Učitelj in njegovi učenci v besedilih

Vitalij G. Bezrogov na 40.
ISCHE konferenci v Berlinu
konec avgusta 2018
(foto Branko Šuštar)

1 Виталий Григорьевич Безрогов/Vitaly Bezrogov

2 ФГБНУ «Институт стратегии развития образования РАО, <http://www.instrao.ru>

Nove zaveze)³ pa vse do verske socializacije otrok v sovjetski in posovjetski Rusiji (Med Stalinom in Kristusom).⁴ Posebej se je zanimal za zgodovino otroštva in za učbenike, med njimi zlasti za abecednike. Kolegi z inštituta opozarjajo na njegov velik prispevek k oblikovanju zgodovine šolskega učbenika kot znanstvene poddiscipline ruskega izobraževanja. Temo je obravnaval primerjalno in mednarodno, pri čemer je sodeloval pri projektih tudi z vrsto tujih strokovnjakov. S tem je povezano tudi ogromno delo bibliografskega pregleda osnovnošolskih učbenikov v ruščini med 1880 in 2000⁵ in vrsta člankov na temo učbenikov. Zbirka abecednikov, ki jih je zbral, je osnova zbirke podatkov o učbenikih, zato so sodelavci ta vir posvetili njegovemu spominu.⁶

S slovenskimi zgodovinarji se je srečeval tudi na mednarodnih konferencah o zgodovini izobraževanja od 2007 naprej (Macerata, School Exercise Books),⁷ 2009 v Moskvi o zgodovini otroštva ter posebej na več konferencah ECER (network 17. Histories of Education) in konferencah zgodovinarjev izobraževanja ISCHE, kjer je sodeloval s svojimi prispevki, v katerih je vedno prinašal nekaj zanimivega in novega k obravnavani temi. Prvo spoznavanje v Macerati ob temi o šolskih zvezkih je potekalo v univerzitetnem mestu v italijanskih Markah in skupnem rusko-srbsko-slovenskem obisku bližnje Umbrije in Assisija, ko smo, hiteč z asiškega hriba na zadnji avtobus, po njegovi domislici postali kar *running pilgrims* (recimo: romarji, ki tečejo). Stiki so se nadaljevali z e-dopisovanjem ter obiskom konferenc o zgodovini otroštva 2009 v Moskvi⁸ in zatem še v Sloveniji.

Jeseni 2012 je V. Bezrogov sodeloval na 36. zborovanju naše ZZDS (Zveze zgodovinskih društev Slovenije) na temo Zgodovina otroštva. Pred tem je imel 15. oktobra v Ljubljani še predavanje v Ruskem centru znanosti in kulture o zgodbah med rajem in peklom: Spomini na otroštvo kot ena od poti razumevanja preteklosti? Predavanju je sledil še pogovor v oddaji Evropa osebno na Valu 202. V njem je Vitalij povedal: "Vsak učenjak, ki se ukvarja s tako ali drugačno vedo, najprej proučuje svoje probleme. Sam skoraj nimam spominov na otroštvo. Nekaj

-
- 3 Сравнительная педагогика: неинституализированные формы обучения в образовательных традициях стран Африки, Азии, Европы, 2006; Традиции ученичества и институт школы в древних цивилизациях, 2008; Учитель и его ученики в текстах Нового Завета, 2002.
 - 4 Vitaly Bezrogov, Between Stalin and Christ: the Religious Socialisation of Children in Soviet and Post-Soviet Russia, Forum for Anthropology and Culture, 5, 2009, str. 301–338.
<http://anthropologie.kunstkamera.ru/files/pdf/eng005/bezrogov.pdf>
 - 5 Азбуки, буквари и книги для чтения, <http://www.abc.gnpbu.ru>
 - 6 Безрогов Виталий Григорьевич (1959–2019)
<http://primer.tspu.ru/%d0%ba%d0%be%d0%bd%d1%82%d0%bo%d0%ba%d1%82%d1%8b-2/>
 - 7 School Exercise Books: A Complex Source for a History of the Approach to Schooling and Education in the 19th and 20th Centuries, eds. J. Meda, D. Montino, R. Sani, 2010.
 - 8 History of Childhood as a field of research: Philipp Aries's heritage in Europe and Russia, <http://childcult.rshu.ru/article.html?id=89898>;
Vsja istorija napolnena detstvom: Nasledie F. Ariesa i novye podhody k istorii detstva. 1, (sost. V. G. Bezrogov, M. V. Tendrjakova] Moskva, RGGU, 2012.

slik imam iz obdobja, ko sem bil star štiri leta, osnovne šole se sploh ne spomnim. Imam kar nekaj težav s svojimi spomini na otroštvo. Mislim, da je to glavni razlog za moje proučevanje zgodovine otroškega spomina.“ Spomini na otroštvo so na splošno spregledani in marsikomu se zdijo nepomembni, »nekaj, o čemer ni vredno izgovoriti besed“. Rojen je bil 16. septembra 1959 v Odesi ob Črnem morju, študiral zgodovino in pedagoške vede na Moskovskem državnem pedagoškem inštitutu in diplomiral 1981. Najprej je do 1987 poučeval zgodovino v srednji šoli in delal v Muzeju zgodovine in obnove Moskve (*Музей истории и реконструкции Москвы*), nato pa na Akademiji pedagoških znanosti. Od leta 2011 je bil glavni raziskovalec v laboratoriju za zgodovino pedagogike in šolstva na Inštitutu za strategijo razvoja šolstva Ruske akademije za izobraževanje.⁹ Na novinarsko vprašanje o uporabi svojih strokovnih izkušenj pri vzgoji treh sinov je jeseni 2012 s smehom odgovarjal: “No, saj sem poskušal, še vedno poskušam, a žal ni vedno mogoče. In niti ne uspešno. Tako kot vsak oče se učim iz napak. Ko kakšno stvar naredim, si pogosto mislim ... Tole bi bilo pa bolje, če bi naredil drugače. Ampak žal je takrat prepozno.“¹⁰

Na 36. zborovanju zgodovinarjev ZZDS o zgodovini otroštva na Rogli je oktobra 2012 predstavil temo o idealnem otroštvu na naslovnica beril, ki je dostopna v zborniku prispevkov¹¹ in kot posneto predavanje (*Ideal Childhood on the Front Cover of Russian Reading Primer 1980s-2000s*).¹² Skupaj z drugimi tuji in nekaterimi slovenskimi udeleženci zborovanja je prispeval tudi k razpravi na okrogli mizi o zgodovini otroštva.¹³ V Ljubljano je pripotoval obložen, saj je prinesel s seboj kup knjig, namenjenih v dar knjižnicam, kar je bilo zanj običajno. Tedaj je obiskal tudi naš muzej, se zanimal za učbenike in spodbudil našega rusko govorečega kustosa Antona Arka tudi za slovensko sodelovanje pri ruski publikaciji o zgodovini šolske knjige¹⁴ in ilustracijah v čitankah.¹⁵ Vitalijevo sodelovanje s slovenskimi zgodovinarji pri Zvezi zgodovinskih društev Slovenije se je nadaljevalo tudi v letu 2016 ob razstavi Poti izobraževanja v slovanskem svetu (*Paths of education in the Slavic world*),¹⁶ kjer je v soavtorstvu z Ekaterino Romašino pripravil ruski del mednarodne razstave.

9 Безрогов Виталий Григорьевич, <http://www.instrao.ru/index.php/content-page/213-sotrudniki-laboratorii-istorii-pedagogiki-i-obrazovaniya/1781-bezrogov-vitaliy-grigorevich>

10 Dr. Vitalij Bezrogov: 8-letnik ne razmišlja o svoji preteklosti, Radio Slovenija, Val 202, Tadej Košmrl, <https://val202.rtvlo.si/2012/10/evropa-osebno-dr-vitalij-bezrogov-ruski-pedagog/>

11 Zgodovina otroštva/History of Childhood, 2012, pp. 145–162,

<http://sistory.si/publikacije/prenos/?target=pdf&urn=SISTORY:ID:31016>

12 V. Bezrogov, *Ideal Childhood on the Front Cover of Russian Reading Primer 1980s-2000s*, <https://www.youtube.com/watch?v=XEocdVgg-Ls>

13 Okrogla miza na temo zgodovine otroštva, <http://sistory.si/11686/37820>

14 Učebniki detstva: iz istorii škol'noj knigi VII - XXI vekov, Moskva, RGGU, 2013.

15 Kartinki v moem bukvaru : pedagogičeskaja semantika illjustracij v učbenike dlja načal'noj školy, Moskva, 2013.

16 *Paths of education in the Slavic world*,

<https://zzds.si/post-2017-01-05.html>; <http://www.ssolski-muzej.si/slo/news.php?item=365>;

Prehitro, mnogo prehitro, se v minevanju časa spominjamo na spoštovanega kolega, na dragega prijatelja že v preteklem času. Vitaliju smo hvaležni za bogastvo zanimivih stikov, za predavanja in članke, za izmenjavo mnenj. Srečevali smo se v prepletanju naših interesov tudi na mednarodnih konferencah, 2015 v Carigradu in 2018 na 40. na jubilejni konferenci ISCHE v Berlinu (in v Braunschweigu na GEI) ter v nemško govoreči severni Italiji na konferenci ECER (Bozen 2018). S predstavitvijo podobe mest v ruskih, angleških in nemških osnovnošolskih učbenikih srede 19. stoletja se je julija 2019 udeležil še 41. ISCHE konference v Portu in bil v začetku oktobra 2019 v švicarskem Churu na letnem simpoziju IGsBi, mednarodnega društva za proučevanju šolskih knjig, ki ga je na temo 'migracije in izobraževalni mediji' vsebinsko pomagal pripravljati. Takrat sva si tudi izmenjala zadnje e-sporočilo. Jeseni je Vitalij odšel na delovni in študijski obisk v univerzitetni Leiden v Holandiji, kjer se mu je naenkrat pretrgala nit življenja. Komaj 60-letni Vitalij G. Bezrogov je 14. novembra 2019 nenadoma odšel, 'ušel iz življenja' kot to slišimo v ruskem izrazu »Ушел из жизни«.

Nekaj spominskih zapisov o Vitaliju Bezrogovu so prinesle tudi spletne strani znanstvenih društev, s katerimi je sodeloval (npr. IGsBi, mednarodnega društva za proučevanje izobraževalnih medijev, kjer je bil od 2017 tudi podpredsednik),¹⁷ pa tudi znanstveno časopisje. To je poleg nekrologa¹⁸ objavilo še študijski pogled sodelavke Viktorije K. Pičugine na eno od njegovih raziskovalnih usmeritev: proučevanje zgodovine besedil v učbenikih in promocijo zgodovinskih in pedagoških virov v sodobnih študijskih gradivih.¹⁹ Podrobno predstavlja njegovo delovanje še ruska različica Wikipedije.²⁰

Naj nas Vitalijevo delo zgodovinarja pedagoške tradicije še povezuje in prepleta v mednarodni odprtosti pri raziskovanju vznemirljive preteklosti za bolj bogat današnji in jutrišnji dan, osebne lastnosti V. G. Bezrogova pa spodbujajo k prijaznem sodelovanju. Za Vitalijem ostaja vrsta objavljenih del in med številnimi strokovnimi kolegi iz različnih držav, ki smo se z njim prijateljsko srečevali na mednarodnih konferencah, tudi *Светлая память!*, svetel in izjemno topel spomin na človeško prijaznega in zavzetega raziskovalca preteklosti otroštva, učbenikov in zgodovine izobraževanja nasploh.

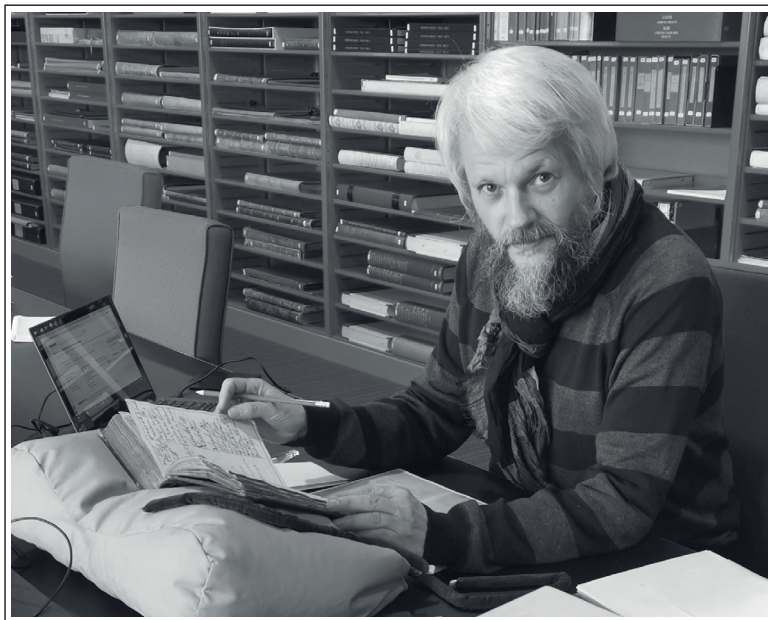
Branko Šuštar

17 † Prof. Dr. Vitaly Bezrogov (1959–2019), <https://www.uni-augsburg.de/de/fakultaet/philsolz/fakultat/padagogik/schulbuch-gesellschaft/aktuelles/>

18 Pichugina V., D M et memoriae. Vitaly Bezrogov, *Hypothekai*, 2020, №4, P.11-17, <http://www.hypothekai.ru/images/Nomera/3/011-017-Mem.pdf>

19 Pichugina V., Life as an anthology: Vitaly Bezrogov's path of teaching and learning, *Vestnik Pravoslavnogo Sviato-Tikhonovskogo gumanitarnogo universiteta*, 2020, Vol. 57. p. 61-73, <http://periodical.pstgu.ru/ru/pdf/article/7227>

20 Безрогов, Виталий Григорьевич, <https://ru.wikipedia.org>

*Vitalij G. Bezrogov 23. 10. 2019 v Leidnu pri raziskovanju
v čitalnici specialnih zbirk Univerzitenih bibliotek
(foto Leiden University Libraries)*

In memoriam Vitaly Bezrogov

1959-2019

Summary

Mid-November 2019 saw the death of the exceptional Russian expert in the history of education Vitaly Bezrogov, who during his research endeavours, with kind benevolence and a strong commitment to work, forged a number of personal and professional connections in the international academic public, including in Slovenia. He was employed at the Institute for Strategy of Education Development of the Russian Academy of Education in Moscow and is the author of a series of works on the wide field of the history of education from Ancient times to contemporary themes. He was particularly interested in the history of childhood and school textbooks, particularly primers. In 2012 he took part at the gathering of the Historical Association of Slovenia with a paper on the theme of History of Childhood, where he presented the subject of Ideal Childhood on the Front Cover of Russian Reading Primer 1980s-2000s²¹ and took part in a round table.²² He also gave a talk at the Russian Cultural Centre

²¹ <https://www.youtube.com/watch?v=XEocdVgg-Ls>

²² <http://sistory.si/SISTORY:ID:15357>

in Ljubljana. At that time he also appeared on Radio Ljubljana in a conversation about his work (Val 202 – *Evropa osebno*/Europe in person, "Dr. Vitaly Bezrogov: an 8-year-old does not think about his past".²³ He encountered Slovene historians at international conferences on the history of education and in 2016 participated in the international exhibition Paths of Education in the Slavic World, organised by the Historical Association of Slovenia, where he created the Russian part of the exhibition. Vitaly Bezrogov leaves behind a series of published works and among his numerous colleagues, meeting him in various parts of the world, also a warm memory of a very friendly and committed researcher into the history of childhood and education.

23 <https://val202.rtvsllo.si/2012/10/evropa-osebno-dr-vitalij-bezrogov-ruski-pedagog/>

Iz muzejskega dela

UDK 060.016(497.5)»2019«

1.04 Strokovni članek

Prejeto: 12. 10. 2020

Slovenski šolski muzej v letu 2019

The Slovenian School Museum in 2019

Izvleček

Delovanje muzeja je bilo v letu 2019 izjemno uspešno. Delovne naloge so bile, glede na poslanstvo in vizijo muzeja, zastavljene v letnem delovnem in finančnem načrtu, v večletnih dolgoročnih in letnih kratkoročnih ciljih. Ob redni dejavnosti v skrbi za muzejske predmete in posredovanju informacij o predmetih in zbranem gradivu o zgodovini šolstva sta bila v ospredju zlasti nadaljevanje postavitve stalne razstave in muzejska pedagoška dejavnost. Uspešno so bili izpeljani vsi vsakoletni publicistični projekti, s katerimi muzej izkazuje tako svojo zavezanost znanstveno-raziskovalnemu delu kot tudi zavedanje o potrebnosti promocije muzejskega dela. Število izpeljanih starih učnih ur je bilo največje v obdobju obstoja muzeja. Do zdaj največje je bilo tudi število tujih obiskovalcev. Poleg načrtovanih so bili izpeljani tudi dodatni razstavnih in drugi projekti. Z razumevanjem ministrstva so bila pridobljena dodatna finančna sredstva za dokončanje investicij pri postavitvi nove stalne razstave.

Abstract

In 2019, the museum operated with exceptional success. In line with its mission and vision, the tasks required were set out in the annual work and financial plans, and in multiannual long-term plans and annual short-term plans. Alongside the regular activities connected with taking care of the museum objects and conveying information about them and the collected material on the history of schooling, the setting up of the permanent exhibition and the museum's pedagogical activities were at the forefront. All the annual publication projects were implemented, through which the museum demonstrates both its commitment to research and the awareness about the need for the promotion of the museum's work. The number of old school lessons performed was the highest ever. The number of foreign visitors was also the highest so far. With the ministry's understanding, additional financial resources were acquired for the completion of the setting up of the new permanent exhibition.

Ključne Besede: muzej, šolstvo, letno poročilo, statistika, stare učne ure

Key words: museum, schooling, annual report, statistics, old school lessons

Uvod

Delo je potekalo po načrtanem Letnem delovnem načrtu, ki ga je svet muzeja dokončno sprejel 27. maja 2019, v skladu s finančnimi možnostmi in glede na človeške vire muzeja. Letni delovni načrt in finančni načrt sta bila izdelana po postopkih in predpisih, ki jih je za javne zavode s področja izobraževanja in vzgoje pripravilo Ministrstvo za izobraževanje, znanost in šport (MIZŠ). Na podlagi potrjenega letnega načrta je bila 13.

junija 2019 sklenjena letna pogodba z ministrstvom, ki sofinancira in spremlja delovanje muzeja. S tem so bila muzeju zagotovljena sredstva za izvedbo zastavljenih letnih nalog, ki jih muzej sofinancira s prihodki od lastne dejavnosti.

Muzej je poleg redne dejavnosti, ki jo opravlja v okviru javne službe, izvedel tudi druge projekte. Z dodeljenimi sredstvi ministrstva za posebne naloge je izvedel projektne sklope nalog Dokumentacijskega centra za zgodovino šolstva in pedagogike, Muzejske pedagogike, Razvojno-raziskovalnega dela – strokovne podlage razvoja šolstva in medinstitucionalnega projekta postavitve razstave ob stoletnici organiziranega izobraževanja slepih. Pri sklopu obnove muzejskih prostorov in postavitve nove stalne razstave je bil zaključen projekt Postavitve nove stalne razstave v SŠM, za katerega so bila načrtovana sredstva zagotovljena v Načrtu razvojnih programov Ministrstva za izobraževanje, znanost in šport. Po izdelanem in potrjenem dokumentu identifikacije investicijskega projekta za dokončanje celovite obnove in nabavo potrebne opreme je muzej 28. oktobra 2019 z ministrstvom sklenil Pogodbo za sanacijo prostorov in nabavo opreme za Slovenski šolski muzej. Z dodeljenimi sredstvi je muzeju v skladu s konservatorskimi pogoji in smernicami Zavoda za varstvo kulturne dediščine (ZVKD) do konca leta uspelo obnoviti sanitarije. Večji del prejetih sredstev za redne investicijske transferje je bil namenjen nabavi depojske opreme in urejanju depoja muzejskih predmetov v Zalogu, manjši del precej omejenih sredstev pa za računalniško in drugo opremo za poslovanje muzeja.

Muzej je ob izvajanju obsežnega in zahtevnega projekta obnove muzejskih prostorov in postavitve nove stalne razstave izvedel vse načrtovane naloge iz LDN, v določenih primerih, kakor pri postavitvi manjših razstav, pa je načrte tudi presegel. Poleg opravljanja javne službe na področju dediščine šolstva je bilo delovanje posebej usmerjeno v izvajanje pedagoško-andragoškega programa in zlasti starih učnih ur, pri katerih so bili izkazani izjemni rezultati tako pri obisku, kakor tudi v številu izvedb. Z izdajanjem muzejske strokovno-znanstvene revije Šolska kronika in drugih vsakoletnih muzejskih publikacij (Pedagoški programi Slovenskega šolskega muzeja v šolskem letu 2019/2020 in Koledar muzeja za leto 2020) ter z natisi razstavnih katalogov so bila predstavljena področja celovite muzejske dejavnosti. Za izdajanje revije Šolska kronika in od izvajanja pedagoškega programa so bila pridobljena dodatna sredstva, s katerimi muzej sofinancira razvoj muzejskih programov.

Število redno zaposlenih in zasedba delovnih mest sta ostala nespremenjena. V enakem obsegu kakor v predhodnem letu je potekalo delo zunanjih sodelavcev ter pogodbeno sodelovanje s servisi za opravljanje potrebnih storitev za nemoteno delovanje muzeja. Zamenjalo se je več vodičev in animatorjev učnih ur, ki so vključeni v muzejsko pedagoško dejavnost prek študentskih servisov in po drugih oblikah prekarnega dela. Glede na povečano zahtevnost in večji obseg del pri koordiniranju in vodenju pedagoško-andragoške dejavnosti v zadnjih letih ter pričakovano povečanje obiska po postavitvi nove stalne razstave si je muzej zaradi hitrih odhodov in menjav pogodbeno zaposlenih sodelavcev prizadeval za večjo stabilnost delovanja. Pred koncem leta je bil v kratkem obdobju znova izpeljan nov izobraževalni tečaj za izbiro novih vodičev. Brez sodelovanja vodičev in animatorjev učnih ur muzej ne bi mogel izpeljati tako obsežnega pedagoško-andragoškega programa. Med redno zaposlenimi je bila tudi daljša bolniška odsotnost, ki se je pri delovanju muzeja močno poznala.

Redna delovna srečanja zaposlenih so potekala ob ponedeljkih v muzejski čitalnici. Tekoče so bile obravnavane vse zadeve, vezane na delovanja muzeja in naloge iz letnega delovnega načrta. Kakor predhodno leto so bila posebej sklicana srečanja v zvezi s pripravo stalne razstave pri usklajevanju vsebine med kustosi, arhitekti in oblikovalko. V zvezi z dokončanjem gradbenih, obrtniških, restavratorskih in drugih del so bili redni sestanki predstavnikov investitorja, izvajalcev, arhitekturnega biroja, nadzora in Zavoda za varstvo

kulturne dediščine (ZVKD) z ogledi opravljenih del na kraju samem. Navkljub težavam in omejitvam zaradi gradbenih posegov je bila pedagoška dejavnost izpeljana v polnem obsegu, podpovprečni rezultati so bili le v muzejski trgovini, ki ji razmere niso omogočale delovati.

Ohranjanje visoke ravni obiska muzeja

Leto 2019 je po številu obiskovalcev drugo najbolj uspešno leto do zdaj. Samo leta 2010 jih je bilo več. V primerjavi s predhodnim letom se je njihovo skupno število povečalo kar za 8,7 odstotka. Zelo opazno je povečanje obiska v drugi polovici leta. V večji meri je tudi posledica gradbenih, strojnih in elektro del pri obnovi muzejskih prostorov, ki so bila najbolj intenzivna prav v drugi polovici leta 2018. Kakor v predhodnem letu 2018 je bil obisk največji februarja, maja in junija, v primerjavi z letom 2018 pa se je v odstotkih najbolj povečal meseca julija in avgusta. Med letnimi počitnicami je obiskovalcev sorazmerno manj, ker ni šolskih skupin. Po številu obiskovalcev je bilo povečanje, glede na leto 2018, največje novembra in decembra.

Tabela: Obisk muzeja 2019 po mesecih, glede na starost obiskovalcev/primerjava 2018

	JAN	FEB	MAR	APR	MAJ	JUN	JUL	AVG	SEPT	OKT	NOV	DEC	Skupaj
Predšolski	0	112	3	3	13	39	4	4	0	24	0	14	216
OŠ	851	1581	1234	1409	2111	1586	31	46	565	1548	1343	835	13140
SŠ	17	53	0	17	96	14	16	0	180	70	69	224	756
Študenti	59	62	99	51	70	25	7	4	0	60	24	92	553
Odrasli	121	759	196	261	283	358	27	116	109	268	235	262	2995
Upokojeni	2	105	40	34	44	52	52	24	16	26	59	27	481
2019	1050	2672	1572	1775	2617	2074	137	194	870	1996	1730	1454	18141
2018	1032	2351	1847	1591	2955	2499	67	100	620	1525	1273	825	16685
indeks	101,7	113,7	85,1	111,6	88,6	83,0	204,5	194	140,3	130,9	135,9	176,2	108,7

Tabela: Primerjava števila obiskovalcev v letu 2019 in 2018

a) po starostnih skupinah obiskovalcev

	Predšolski	Osnovnošolci	Srednješolci	Študenti	Odrasli	Upokojenci	Skupaj
2019	216	13.140	756	553	2.995	481	18.141
2018	114	12.774	466	398	2.933	ni podatka	16.685
Indeks	189,5	102,9	162,2	138,9	102,1	/	108,7

Kar 72,4 odstotka obiskovalcev je osnovnošolcev. Večina jih je muzej obiskala v (šolskih) skupinah, manjši del so v muzej prišli posamezno in nenapovedano. Pri vseh starostnih skupinah se je število obiskovalcev v primerjavi s predhodnim letom povečalo. V letu 2019 so bili posebej obravnavani tudi upokojeni obiskovalci.

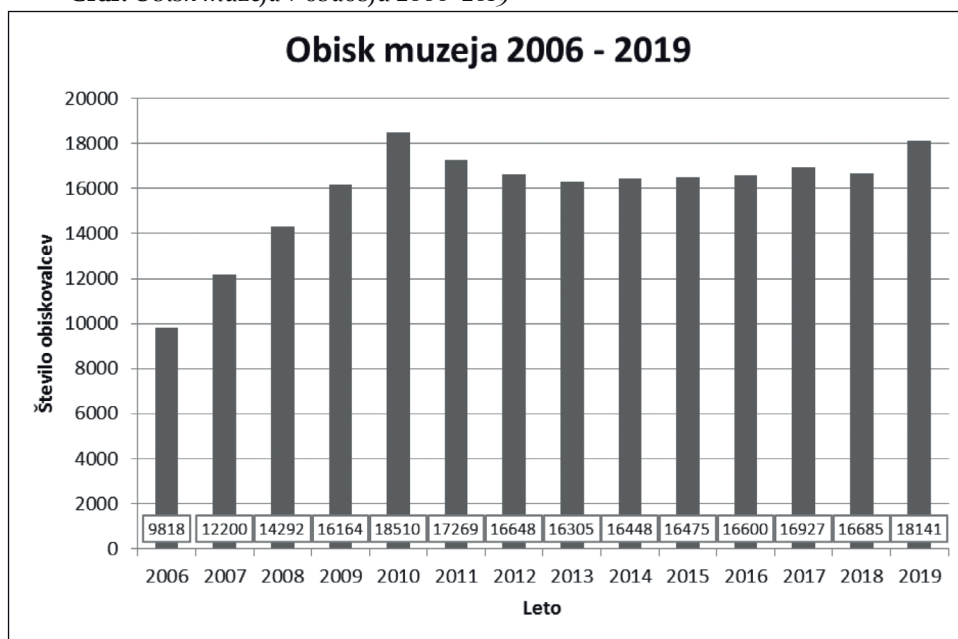
b) po namenu

	Razstave posebej	Učne ure posebej	Razstave in učne ure	Prireditve	Knjižnica	Obisk SKUPAJ
2019	11.027	14.908	15.540	2208	393	18.141
2018	10.445	14.056	14.442	2064	179	16.685
Indeks	105,6	106,1	107,6	107,0	219,6	108,7

Po namenu se je število obiskovalcev v primerjavi s predhodnim letom povečalo v vseh obravnavanih kategorijah: pri obisku razstav, udeležbi pri starih učnih urah in prireditvah ter pri obisku knjižnice. Največji odstotek povečanja je bil v knjižnici, ki je bila v drugi polovici leta 2018 zaradi zidarskih del večinoma zaprta. Obisk razstav z udeležbo pri učnih urah po deležu obiskov daleč prevladuje, v določenih primerih pa je večja udeležba pri učnih urah.

Po letu 2010 je število obiskovalcev drugič preseglo mejo 18 tisoč. Po obnovi muzejskih prostorov in načrtovani postavitvi nove stalne razstave se tudi zato upravičeno pričakuje ponoven dvig obiska. Že ob navedenih podatkih se izkazuje povečano zanimanje za muzejske programe.

Graf: Obisk muzeja v obdobju 2006–2019

Evidenca obiskovalcev. Domačih obiskovalcev z izdanimi vstopnicami je bilo 14.945. Muzej je obiskalo tudi 595 tujcev. Brez vstopnic je bil 2.601 obiskovalec. Med njimi so bili predvsem uporabniki muzejskih storitev v knjižnici, obiskovalci ob dnevih odprtih vrat in udeleženci drugih muzejskih prireditev. V primerjavi z letom 2018 se je povečalo število obiskovalcev v vseh obravnavanih kategorijah. Največji delež povečanja je dosežen pri obiskovalcih iz tujine.

Obiskovalci muzeja	2019	2018	Indeks 2019/18
Domači z izdanimi vstopnicami	14.945	14.003	106,7
Tujci z izdanimi vstopnicami	595	439	135,5
Brez izdanih vstopnic	2.601	2.243	116,0
Skupaj	18.141	16.685	108,7

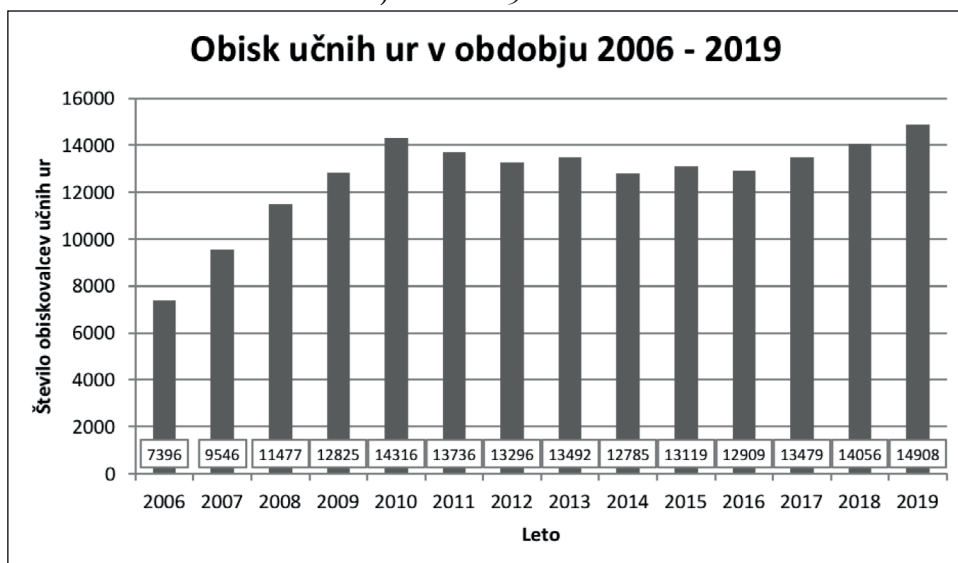
Izvedba starih učnih ur

Izvedenih starih učnih ur je bilo 88 več kot v predhodnem letu. Tako veliko povečanje je preseгло vsa pričakovanja. Kakor več zadnjih let je bila ponovno najbolj priljubljena učna ura Lepopis. V letu 2019 se je najbolj povečalo število izvedb prav pri Lepopisu, nadpovprečno pa tudi pri Učni uri v antični Emoni in Vodnikovi šoli. Prvič je bila izvedena učna ura Higiena. Na izbiro je bilo 14 različnih vsebin učnih ur. Udeležba na učnih urah se je leta 2019 v primerjavi s predhodnim letom povečala za 852 udeležencev. Kljub temu se je nekoliko zmanjšalo povprečno število učencev pri posamezni učni uri. S 25,7 učenca na učno uro v letu 2018 je število padlo na 23,5 učenca v letu 2019. Razlog za zmanjšanje števila udeležencev na izvedeno učno uro je mogoče pripisati povečanju obiska manjših zaokroženih skupin, ki obisk v muzeju povezujejo s praznovanjem obletnic mature in drugimi osebnimi dogodki in so po navadi manjše od šolskih skupin.

Tabela: Učne ure 2019 (po izd. vstopnicah – brez prireditev in gostovanj)/primerjava 2018

Učna ura	Izv. 2019	Izv. 2018	Obisk 2019	Obisk 2018	O/UU 2019	O/UU 2018
1. Lepopis, 1930	225	186	5585	5150	24,8	27,7
2. Nedeljska šola, 1865	97	95	2508	2390	25,9	25,2
3. Lepo vedenje, 1907	86	86	1894	2151	22,0	25,0
4. Stara šola za najmlajše, 1900	67	71	1691	1695	25,2	23,9
5. Učna ura v antični Emoni	45	19	942	441	20,9	23,2
6. Vodnikova šola, 1810	25	19	610	443	24,4	23,3
7. Računstvo, 1905	18	19	448	518	24,9	27,3
8. Fizika, 1900	14	18	319	402	22,8	22,3
9. Učna ura za tujce, 1906	9	7	217	155	24,1	22,2
10. Ročna dela, 1926	8	6	217	143	27,1	23,8
11. Telovadba, 1932	7	6	172	186	24,6	31
12. Higiena, 1937	7	/	141	/	20,1	/
13. Prirodopis, 1907	6	13	164	361	27,3	27,8
14. Cesarska pesem, 1901	0	1	0	21	0	21
Učne ure skupaj	634	546	14908	14056	23,5	25,7

Udeležba pri učnih urah v daljšem časovnem intervalu sledi obisku muzeja. Krivulji udeležbe na učnih urah in posebej obiska muzeja sta si zelo podobni. Ker je delež udeležbe pri učnih urah v strukturi obiska zelo visok, močno vpliva na celokupen obisk. Zaradi delnih odstopanj v deležih namena obiska je presenetljiva ugotovitev, da je bilo število udeležencev učnih ur leta 2019 do zdaj največje. Presegló je tudi število udeležencev učnih ur iz leta 2010.

Graf: Obisk učnih ur v obdobju 2006–2019

Kakor prejšnja leta je bilo poleg učnih ur v precej manjši meri izvedenih tudi nekaj delavnic. V letu 2019 je vidno povečanje števila izvedb muzejske delavnice Zvončki, ki je bila v programu dnevov odprtih vrat in počitniških programov. V ponudbi je bilo več delavnic, kot je bilo zanimanja zanje. Delavnice: lepopisje, rimska delavnica, sumerska delavnica, vezenje, lutkovna igrice, likovne delavnice, zeliščni spomin in izdelovanje ptičjih hišic, ki so nastale v sklopu postavitev občasnih razstav, zato niso bile izvedene. Delavnice v sklopu počitniških programov niso prinesle večjega zanimanja. Neprimerno večje zanimanje med obiskovalci muzeja je bilo za stare učne ure. Izbor in izvedba delavnic sta bila v letu 2019 kljub temu večja kot leto prej.

Tabela: Delavnice 2019 (po izd. vstopnicah brez prireditev in gostovanj)/primerjava 2018

Delavnice	Izvedbe 2019	Izvedbe 2018	Obisk 2019	Obisk 2018	O/D 2019	O/D 2018
Zvončki	6	1	148	4	24,7	4
Sumerska delavnica	0	1	0	13	/	13
Izdelovanje maket	1	0	6	0	6	0
Izdelovanje pustnih mask	1	0	3	0	3	0
Svet antike	1	0	35	0	35	0
Mandala – zahvala Zemlji	1	0	2	0	2	0
Delavnice skupaj	10	2	194	17	19,4	8,5

Regionalni izvor osnovnošolskih skupin 2019. Od uvedbe projekta učnih ur naprej med obiskovalci vseskozi prevladujejo osnovnošolci. Prihajajo iz vse Slovenije, po-

kritost po regijah pa je različna. Med številnimi dejavniki, ki vplivajo na obisk, je opazna oddaljenost šole od muzeja. Iz osrednjeslovenske in gorenjske regije je delež šol, ki obi-ščejo muzej več kot 70-odstoten. Najmanjši delež šol (pod 20 odstotki) je iz bolj oddaljene pomurske regije in iz Koroške. Večina šol iz Zasavja se učnih ur udeležuje v muzejski zbirki v Hrastniku, ki že več let potekajo po dogovoru med Slovenskim šolskim muzejem in Zasavskim muzejem Trbovlje.

Regija	Vse šole v regiji*	Obisk šol 2019	Obisk šol 2018	Delež šol iz regije 2019	Delež šol v muzeju 2019
OSREDNJESLOVENSKA	93	69	73	74,2 %	34,50 %
GORENJSKA	34	24	24	70,6 %	12,00 %
SAVINJSKA	56	23	24	41,1 %	11,50 %
PODRAVSKA	78	22	18	28,2 %	11,00 %
JUGOVZHODNA SLOVENIJA	36	14	15	38,9 %	7,00 %
OBALNO-KRAŠKA	24	12	7	50,0 %	6,00 %
GORIŠKA	28	12	18	42,9 %	6,00 %
POSAVSKA	24	7	7	29,2 %	3,50 %
POMURSKA	38	6	8	15,8 %	3,00 %
PRIMORSKO-NOTRANJSKA	16	5	5	31,3 %	2,50 %
KOROŠKA	17	3	5	17,6 %	1,50 %
ZASAVSKA	10	3	1	30,0 %	1,50 %
SKUPAJ	454	200	205	44,3 %	100,0 %

*Seznam vseh osnovnih šol v Sloveniji za šolsko leto 2019/2020 je povzet s spletne strani Ministrstva za izobraževanje, znanost in šport. V tabelo ni vključen seznam osnovnih šol za učence s posebnimi potrebami.

Pedagoškega programa (učnih ur) v muzeju so se v letu 2019 udeležile tri osnovne šole in njihove podružnice s slovenskim učnim jezikom iz zamejstva v Italiji: Večstopenjska šola v Gorici, Večstopenjska šola Opčine in Večstopenjska šola Vladimir Bartol v Trstu. Med osnovnimi šolami s tujim učnim jezikom v Sloveniji so muzej obiskale Britanska mednarodna šola Ljubljana, Evropska šola Ljubljana (Šolski center Ljubljana) in Društvo Francoska šola v Ljubljani. Pet osnovnih šol iz tujine je muzej obiskalo v sklopu mednarodnih šolskih izmenjav: Eger Balassi Bálint Primary School (Madžarska), IES Son Ferrer (Španija), I.I.S.A. Volta (Italija), Istituto Omnicomprensivo di Alanno (Italija) in Ahvenisjärven School (Finska).

Srednješolske skupine. Srednješolskih skupin je bilo, tako kakor prejšnja leta, precej manj. V pedagoškem programu muzeja so sodelovali: BIC – Biotehniški izobraževalni center Ljubljana, Gimnazija Poljane Ljubljana, Šolski center Velenje, Gimnazija Novo mesto, Šolski center Škofja Loka, Šolski center Ljubljana, Ekonomska šola Murska Sobota, III. gimnazija Maribor (predšolska vzgoja), Gimnazija Celje – Center (predšolska

vzgoja), Grm Novo mesto – Center biotehnike in turizma, Srednja trgovska šola Maribor, Srednja ekonomska šola in gimnazija Maribor in Srednja zdravstvena šola Celje.

Visoke šole – fakultete. Že tradicionalno so muzej obiskali študenti Pedagoške fakultete (smer muzejska pedagogika, socialna pedagogika, biologija, kemija in gospodinjstvo) in Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani (oddelek za geografijo, oddelek za pedagogiko in andragogiko) ter Pedagoške fakultete in Filozofske fakultete (smer pedagogika) Univerze v Mariboru. Poleg teh pa tudi študenti: BIC – Biotehniškega izobraževalnega centra Ljubljana, Višje strokovne šole za gostinstvo, velnes in turizem Bled, Fakultete za matematiko in fiziko Ljubljana, Biotehniške fakultete Ljubljana in Fakultete za kemijo in kemijsko tehnologijo Ljubljana.

Druge skupine obiskovalcev. Med drugimi skupinami, ki so v letu 2019 obiskale muzej, so tudi: Viški vrtci Ljubljana (1 skupina), Freestyle učenje, izobraževanje in svetovanje Ljubljana (osnovnošolci), CSD Ljubljana Moste-Polje (otroci in mladostniki), skupina ravnateljev gimnazij iz držav bivše Jugoslavije v projektu Gimnazije Jožeta Plečnika Ljubljana, Javni zavod Cene Štupar – Center za izobraževanje Ljubljana (v Sloveniji živeči tujci, ki se učijo slovensko), Središče za naravno učenje Samorog Ljubljana, Javni zavod Mala ulica Ljubljana, Moja zgodba, vzgoja in varstvo predšolskih otrok Ljubljana, Društvo upokojencev NLB Ljubljana, Center starejših Trnovo Ljubljana, Univerza za 3. življenjsko obdobje Ljubljana (dvakrat), DEOS, celostna oskrba starostnikov Ljubljana, Gea Collage Ljubljana, Turizem Ljubljana, Center za socialno delo Ljubljana, Ministrstvo za izobraževanje, znanost in šport - Inšpektorat RS za šolstvo in šport Ljubljana (zaposleni), Društvo socialnih delavk in delavcev Ptuj – Ormož, Sindikat VIZ Slovenije: OŠ neznanih talcev Dravograd, Srednja pedagoška šola in Gimnazija Šentvid (praznovanje obletnice mature, trikrat), kolektiv učiteljev OŠ Ormož, kolektiv učiteljev OŠ Idrija, Prostovoljno gasilsko društvo Dolenje Jezero, zaključene skupine otrok – praznovanje rojstnega dne (dvakrat), zaključene skupine – družine (štirikrat) in zaključena skupina – pevski zbor (enkrat).

Obiskovalci s posebnimi potrebami. Med obiskovalci muzeja, ki so se udeležili pedagoškega programa in si ogledali stalno in občasne razstave, je bilo 113 oseb s posebnimi potrebami. Muzej je obiskalo Društvo Altra – Odbor za novosti v duševnem zdravju, Društvo Downov sindrom Slovenije, Center za izobraževanje, rehabilitacijo, inkluzijo in svetovanje za slepe in slabovidne Ljubljana (Center IRIS), Center Kontura – družba za svetovanje, socialni razvoj, usposabljanje in založništvo Ljubljana, OŠ Jela Janežiča Škofja Loka, Zavod MISSS in Dnevni center Skupaj v skupnosti Ljubljana, Cona Fužine in Društvo za pomoč in samopomoč brezdomcem Kralji ulice Ljubljana (enkrat skupina odraslih, enkrat skupina otrok). Na odprtju razstave V tem domu luč prosvete sije, ki je bila posvečena stoletnici organiziranega izobraževanja slepih na Slovenskem, so v kulturnem programu nastopili gojenci Centra IRIS z okvaro vida.

Skupine iz tujine. Poleg osnovnih šol s slovenskim učnim jezikom iz zamejstva in partnerskih osnovnih šol na mednarodni izmenjavi v Sloveniji so muzej obiskale še naslednje organizirane skupine obiskovalcev in šol iz tujine: dijaki Državnega izobraževalnega zavoda Gregorčič – šole s slovenskim učnim jezikom: Humanistični in znanstveni licej Simona Gregorčiča iz Gorice, učenci iz Šmohorja na avstrijskem Koroškem, ki se učijo slovensko (Musik – NMS Hermagor), študenti Augsburg University iz Minneapolisa (ZDA), dijaki Centra za slovenščino na Filozofski fakulteti v Ljubljani: Mladinska počitniška šola slovenščine in udeleženci mednarodne konference Conventa Crossover, Cankarjev dom, Ljubljana, 26.–28. avgusta 2019.

Koordinacija in vodenje pedagoške službe

V pedagoško-andragoške dejavnosti muzeja so bili na različne načine vključeni vsi zaposleni in večina zunanjih sodelavcev. Delo koordinacije in vodenja pedagoške službe je opravljala zunanja sodelavka Mateja Pušnik, ki je v sklopu svojih nalog izvajala tudi učne ure, vodila obiskovalce po stalni in občasni razstavi, vodila organizacijo prijav obiska: sprejemanje prijav šolskih in drugih organiziranih skupin ter posameznikov, vodila organiziranje vodičev in animatorjev učnih ur ter usklajevala urnik obiskov in vodenja programov. Sodelovala je pri pripravi pedagoških programov ob postavitvi občasni razstavi in pri organizaciji in izvedbi prireditev, posebej ob dnevi odprtih vrat. Učne ure in delavnice je izvajala tudi na gostovanjih zunaj muzeja. Skrbela je za nabavo materiala za učne ure (Ročna dela, Higiena) in za pranje in popravilo oblačil za udeležence učnih ur.

Animatorji učnih ur (2019)

1. Taja J. Gubenšek (Lepo vedenje, Prirodopis, Higiena, Cesarska pesem)
2. Polona Koželj (Ročna dela, Lepopis)
3. Anton Arko (Nedeljska šola, Vodnikova šola)
4. Matej Hrastar (Fizika, Nedeljska šola, Vodnikova šola, Telovadba, Stara šola za najmlajše)
5. Matej Prevc (UU v antični Emoni, UU za tujce, Stara šola za najmlajše, Telovadba)
6. Mateja Pušnik (Lepopis, Stara šola za najmlajše, Računstvo)
7. Grega Vauhnik (Nedeljska šola, Stara šola za najmlajše, Učna ura za tujce)
8. Miha Zupanc Kovač (Nedeljska šola, UU v antični Emoni, Stara šola za najmlajše)
9. Hana Čosić (Lepopis, Stara šola za najmlajše, Učna ura za tujce)

Novi animatorji – uvodni nastopi (2019)

6. februarja 2019: Hana Čosić in Miha Zupanc Kovač, Stara šola za najmlajše
28. marca 2019: Hana Čosić, Učna ura za tujce
14. maja 2019: Grega Vauhnik, Učna ura za tujce
15. novembra 2019: Taja J. Gubenšek, nova učna ura Higiena

Srečanja in delo z vodiči in animatorji učnih ur. Srečanja z vodiči in animatorji učnih ur so bila 18. marca, 17. junija in 18. oktobra 2019. Na prvih dveh je z ocenami nastopov in s predlogi ter priporočili izvajanja učnih ur in vodenja po muzeju sodeloval tudi zunanji strokovni sodelavec, lutkovni igralec Brane Vižintin, ki je predhodno spremljal delo posameznih vodičev in nastope animatorjev učnih ur. Srečanja je vodil direktor muzeja, potekala pa so v obliki pogovora in izmenjave izkušenj ter v spodbudo vsem, ki so v muzeju soudeleženi v pedagoških programih. 29. novembra 2019 je bilo uvodno srečanje s kandidati za nove vodiče, ki se ga je udeležilo 12 od skupno 14 prijavljenih kandidatov. Pripravo in izvedbo izobraževalnega tečaja ter postopek izbora novih vodičev je vodila kustosinja mag. Marjetka Balkovec Debevec, pri izboru pa so aktivno sodelovali tudi strokovni delavci muzeja. Decembra so prve hospitacije vodenja po muzeju opravili: Matic Intihar, Lara Oštrbenk, Vid Kastelic, Neža Jogan, Veronika Pucelj, Matija Terglav, Tamara Šterk, Ana Anžlovar in Domen Šega.

Gradivo in materiali za izvedbo učnih ur. Za animatorje učnih ur (Hana Čosić, Taja J. Gubenšek, Mateja Pušnik, Miha Zupanc Kovač) so bila izdelana nova učiteljska oblačila. Pri izbiri blaga in učiteljske oblačilne podobe za obstoječe učne ure in novo učno uro Higiene je s šiviljo in krojačem (Nazorjeva ul., Ljubljana) svetovala kustosinja mag. Marjetka Balkovec Debevec. Franci Kadivec, konservatorsko-restavratorski tehnik, je za izvajanje učnih ur pripravil potrebno število šib, obnovil klečalnik s koruzo, izdelal repliko stenske slike cesarja Franca Jožefa (Nedeljska šola) in izdelal ter obnovil voščene tablice (Učna ura iz antične Emone). V promocijske namene je izšla brošura Pedagoški programi v šolskem letu 2019/20. Za izvajanje posameznih učnih ur so bili ponatisnjeni učni listi za: Lepopis – 3000 izvodov, maja 2019; Računstvo – 1500 izvodov, maja 2019; Lepopis – 3000 izvodov, novembra 2019; Lepo vedenje – 1000 izvodov, novembra 2019 in Nedeljska šola – 1000 izvodov, novembra 2019. Za muzejsko trgovino je bilo maja 2019 natisnjenih tudi 20.000 kosov vstopnic. Zaradi odsotnosti in občasnega pomanjkanja vodičev in animatorjev učnih ur sta v večji meri njihove naloge (vodenje po razstavi, priprave na učno uro in izvedbe učnih ur) pomagala izvajati predvsem bibliotekarka Polona Koželj (Ročna dela in Lepopis) in kustos Anton Arko (Vodnikova in Nedeljska šola).

Obisk razstav

Obisk razstav, posebej stalne razstave, je sestavni del pedagoško-andragoškega programa, ki ga muzej pripravlja za zaključene skupine obiskovalcev. Poleg udeležbe pri izbrani učni uri so razstave, med temi posebej stalna razstava, drugi steber muzejskega programa. Na razstavi se obiskovalec na starosti primeren način seznanja s šolsko preteklostjo, z udeležbo pri učni uri pa učne vsebine in vzgojne metode doživi v živo.

Stalna razstava Šolstvo na Slovenskem skozi stoletja. Zaradi gradbenih del in priprave na postavitve nove stalne razstave je bila omejena na zgornji muzejski hodnik, vendar odprta in dostopna skozi celo leto. Bila je nepogrešljiv sestavni del pedagoškega programa muzeja za zaključene (šolske) skupine obiskovalcev. Razstavna postavitve predstavlja 20. stoletje v slovenski šolski zgodovini, za predstavitev starejših obdobjev šolske preteklosti pa so vodiči uporabili izbrane upodobitve s spodnjega hodnika stalne razstave, ki je bila zaradi prenove razstavnih prostorov julija 2018 odstranjena. Po izdelanem pedagoškem programu obiska muzeja si je razstavo pod vodstvom in ob razlagi vodičev ogledal večji del obiskovalcev muzeja in udeležencev učnih ur.

V tem domu luč prosvete sije. Razstava ob 100-letnici organiziranega izobraževanja slepih in slabovidnih. Postavitve razstave je bila načrtovana v sodelovanju s Centrom IRIS, ki je muzeju leta 2018 v hrambo predal staro zbirko predmetov, večinoma učil, iz nekdanjega Zavoda za slepe in slabovidne. Razstava je bila v obnovljeni razstavni sobi odprta 21. novembra 2019. Njena avtorica je samostojna bibliotekarka Polona Koželj. Za postavitev je uporabila vire in gradivo iz Arhiva Republike Slovenije, Zgodovinskega arhiva Ljubljana, depoja Slovenskega šolskega muzeja v Zalogu in iz Centra IRIS. S fotografijami, dokumenti in predmeti, ki so jih nekoč uporabljali pri poučevanju slepih, se obiskovalec seznanja s slovensko tiflopedagoško zgodovino. Simbolna vrata v življenje vabijo k razmisleku, v kakšno družbo vstopajo mladi z okvarami vida po končanem institucionalnem izobraževanju. Razstava ozavešča videče otroke in mlade o prisotnosti slepote v našem okolju. S QR kodami za dostop do avdiodeskripcije na mobilnih napravah se približa tudi slepim. Ob razstavi je izšel razstavni katalog, kustosinja razstave pa je ob njenem odprtju oblikovala tudi kulturni program prireditve.

Ostajamo pri tablici. Muzeji kot kulturna središča: Prihodnost tradicije. Skupna razstava državnih muzejev, odprta 18. maja 2019, na mednarodni muzejski dan na muzejski ploščadi na Metelkovi, kjer je bila dostopna za ogled večji del leta. Slovenski šolski muzej se je na večjem panoju predstavil s fotografijo šolske tablice, ki v roki, ki jo drži, iz lesene oz. škrilaste oblike prehaja v sodobno pametno elektronsko tablico. Idejo fotosestavljanke in spremnega besedila sta razvili in pripravili Ksenija Guzej, prof. likovne umetnosti, in mag. Marjetka Balkovec Debevec, muzejska svetnica.

Periodni sistem v šoli. Priložnostna manjša razstava ob mednarodnem letu periodnega sistema. Avtor razstave je višji kustos Marko Ljubič. Razstava v LDN ni bila načrtovana. Na povabilo Kemijskega inštituta je v tednu Kemijskega inštituta od 10. do 14. junija 2019 najprej gostovala v prostorih inštituta, od začetka novembra 2019 do konca leta pa je bila v ožjem obsegu na štirih večjih prenosnih panojih postavljena na ogled v muzejski avli. Avtor je pripravil tudi priložnostni razstavni katalog – zgibanko z istoimenskim naslovom razstave.

Dostopno in plemenito – razstava ob 100-letnici ustanovitve prve javne glasbene šole na Slovenskem. Razstava je bila v jeseni leta 2016 postavljena v muzejski razstavni sobi. Od pomladi 2017 je bila v organizaciji Zveze slovenskih glasbenih šol na številnih gostovanjih po Sloveniji. Leta 2019 jo je od 10. januarja do 4. februarja gostila GŠ Postojna v Notranjskem muzeju, od 5. februarja do 10. marca GŠ Koper Capodistria v prostorih šole v Kopru in od 12. do 29. marca GŠ Slovenska Bistrica v Galeriji Grad. Po zaključku obnovitvenih gradbenih del je bila razstava v zadnjih dveh mesecih leta z dodanima panojema z odprtij na gostovanjih znova na ogled v spodnjem hodniku Slovenskega šolskega muzeja.

Gostujoča razstava

CEWE Photo Awards. Razstava 30 fotografij največjega fotonatečaja na svetu. Dobrodelna fotografska razstava, odprta od 7. do 25. oktobra 2019 v obnovljeni razstavni sobi. Slovenski šolski muzej je razstavo gostil na pobudo Zveze prijateljev mladine Slovenije in v dogovoru s podjetjem CEWE (izpostava v Ljubljani), ki je vodilno storitveno podjetje na področju fotografije v Evropi in ustvarjalec znamke CEWE FOTOKNJIGA. Razstavljenih je bilo 15 najboljše uvrščenih fotografij z letošnjega natečaja in posebej 15 del slovenskih avtorjev. Natečaj je potekal med majem in junijem pod sloganom Naš svet je lep, na katerem so sodelujoči pokazali osebni pogled na navdihujoče vsakdanje podrobnosti ali pa navdušili s pogledom na celoto. Zadnji dan je bila v razstavnem prostoru dobrodelna dražba 15 fotografij slovenskih avtorjev. Izkupiček od prodanih fotografij so pri podjetju CEWE donirali Zvezi prijateljev mladine Slovenije za zimovanje otrok. Pet fotografij s šolsko tematiko v državah tretjega sveta iz prejšnjih let je podjetje prepustilo muzeju, ki je podarjene fotografije razstavil v muzejski avli.

Razstave na gostovanju

Učilnica v naravi: šolski vrt včeraj, danes, jutri. Razstava je od 14. februarja do 5. marca 2019 v sklopu projekta SKUM gostovala v Galeriji dr. Antona Trstenjaka v Ljutomeru. Organizacijo gostovanja in dejavnosti ob razstavi je vodila avtorica razstave, kustosinja Mateja Ribarič. Muzej je v projektu SKUM (2018–2022), ki podpira razvoj sporazumevalnih zmožnosti s kulturno-umetnostno vzgojo, sodeloval z OŠ Stročja vas v

okviru projektne vsebine Naš vrt. Učilnica v naravi se je predstavila kot prostor v naravi, ki se z vzgojo in učenjem povezuje z umetniško izkušnjo. Razstava je bila izhodišče pri razvijanju šolskih vsebin in dejavnosti do 20. junija 2019, ko so na OŠ Stročja vas slovesno odprli učilnico na prostem – Pametilnico. Kustosinja Mateja Ribarič je sodelovala tudi pri razvijanju njene vsebine.

Po gostovanju v Ljutomeru je ista razstava v sklopu praznovanja 60-letnice obstoja gostovala še v Čebelarškem muzeju v Radovljici, kjer je bila odprta 12. marca 2019. Do konca leta si jo je ogledalo 17.192 obiskovalcev. Vsa organizacijska dela pri prevozu in postavljanju razstave je ob pomoči zunanjega sodelavca Marjana Javorška in oblikovalke Simone Čudovan izpeljala kustosinja razstave Mateja Ribarič, ki je sodelovala tudi na odprtju razstave in pri vodstvu po razstavi. 19. decembra 2019 je s člani čebelarkega krožka na OŠ Antona Tomaža Linharta izvedla delavnico Mandala – zahvala zemlji.

Poti izobraževanja v slovanskem svetu. Razstava je bila odprta 12. aprila 2019 v Pokrajinskem arhivu v Koprju, kjer si jo je bilo mogoče ogledati do konca julija 2019. Razstava je nastala na pobudo kustosa dr. Branka Šuštarja, pri njej je sodelovalo sedem nacionalnih muzejev in drugih ustanov s področja zgodovine izobraževanja iz slovanskih držav. Dr. Šuštar je poskrbel tako za organizacijo in izvedbo prevoza, kakor tudi za dogovor ob njeni postavitvi in za sodelovanje pri odprtju. Ob razstavi je v sodelovanju s Pokrajinskim arhivom Koper izšla tudi slovensko-italijanska zloženka: Poti izobraževanja v slovanskem svetu/Le vie dell'istruzione nel mondo slavo.

Razstava Poti izobraževanja v slovanskem svetu/Шляхи освіти слов'янських народів je bila 26. februarja 2019 odprta tudi v Pedagoškem muzeju v Kijevu, kjer je bila na ogled do konca leta. Razstavo si je ogledalo 1880 obiskovalcev, informacije o njej pa so bile dostopne tudi po elektronskih medijih. Gostovanje razstave je spodbudil kustos dr. Branko Šuštar, izpeljano pa je bilo na podlagi sodelovanja z Zvezo zgodovinskih društev Slovenije in Pedagoškim muzejem Ukrajine v Kijevu. Razstava v Kijevu je rezultat večletnega strokovnega sodelovanja, izmenjave informacij in posredovanja gradiva med Slovenskim šolskim muzejem (dr. Branko Šuštar) in Pedagoškim muzejem Ukrajine (dr. Oleksandr Mikhno). Stiki med muzejema so potekali v glavnem po e-pošti, osebno pa le ob posameznih mednarodnih srečanjih.

RAZSTAVA	Število obiskovalcev
Stalna razstava Šolstvo na Slovenskem skozi stoletja	11.027
Periodni sistem (od 1. 11. 2019)	2010
Dostopno in plemenito (od 1. 11. 2019)	2010
V tem domu luč prosvete sije (od 21. 11. 2019)	1518
CEWE Photo Award (7. 10. 2019–25. 10. 2019)	369

Nova stalna razstava

V sklopu priprav na postavitve nove stalne razstave se je nadaljevalo vsebinsko usklajevanje predlogov za izbiro in umestitev muzejskih predmetov in razstavnega gradiva za mlajša obdobja šolske preteklosti med muzejskimi kustosi, arhitektko Ano Križaj

in oblikovalko/ilustratorko Ireno Gubanc. Številna srečanja za uskladitev in načrtovanje posameznih vsebin po posameznih obdobjih je organizirala in vodila muzejska svetnica mag. Marjetka Balkovec Debevec. Do konca leta je bila rešena večina odprtih vsebinskih vprašanj. Reševanju vsebinske problematike stalne razstave so bila namenjena tudi posebna skupna srečanja vseh strokovnih delavcev muzeja, na katerih so avtorji za posamezna obdobja predstavili vsebinske rešitve in nakazali probleme. Kustosi so pri vsakdanjem delu med pripravljanjem gradiva za razstavo proučevali in spremljali tako muzejsko strokovno kot tudi šolskozgodovinsko znanstveno literaturo. Vseskozi so bili v stikih z arhitektko in oblikovalko razstave glede vsebinskih, oblikovnih in prostorskih vprašanj, ki so jih reševali sprotno. Prav tako so kustosi iskali dodatne informacije za posamezne razstavne elemente in vsebine pri sodelavcih v drugih muzejih, zavodih in inštitutih.

Posebej od vsebine so hkrati potekali pogovori o zvočni podobi stalne razstave. K sodelovanju je najprej pristopil prof. Mitja Reichenberg, ki je za delo z zvokom po uvodnih sestankih priporočil Urha Mlakarja. Po izkazanih sposobnostih je Mlakar po dogovoru posnel in zvokovno obdelal več elementov šolskega vsakdana s prizorom v razredu in šolski vrvež na igrišču pred letalskim napadom za obdobje med vojno. Bibliotekarka Polona Koželj je z avtorji posameznih obdobj pripravila predloge za glasbeno opremo izbranih obdobj. Koordinirala je medknjižnično izposajo za pridobitev primernih glasbenih posnetkov ter jih posredovala producentoma Urhu Mlakarju in Marku Kragelniku, ki je tudi pristopil k projektu glasbene opreme razstave. Pripravila je razširjen seznam zvočnih efektov za opremo ambientalnih predstavitev. Pridobila je glasbene posnetke iz sorodnih institucij ter producentsko ponudbo za snemanje zvočnih efektov.

V obnovljenih prostorih za postavitev stalne razstave so v prvi polovici leta potekala nekatera specifična gradbena dela, ki so se zavlekla iz prejšnjega leta zaradi posebnih pogojev dela. Parket v razstavni sobi je bil zaradi čakanja na zahtevano vrednost vlažnosti betonske plošče položen šele poleti. Prav tako so bila v prvih mesecih leta dokončana restavratska dela (vrata, okna) in nekatera manjša strojna in elektro dela. Izvajalec je moral v prvih mesecih leta na zahtevo nadzornika gradbenih del in predstavnice Zavoda za varstvo kulturne dediščine opraviti še določena popravila. Zaradi neustreznega dela podizvajalca je bil v začetku avgusta znova položen terazzo na podestu pri izhodu iz muzeja na balkon. Ker je bilo že leta 2018 očitno, da razpoložljiva finančna sredstva ne zadoščajo za obnovo prostorov in za postavitev razstave, si je muzej pri ministrstvu čez celo leto prizadeval za pridobitev dodatnih sredstev za dokončanje obnove in postavitev stalne razstave. Z izdelavo Dokumenta identifikacije investicijskega projekta – DIIP za Sanacijo prostorov ter nabavo in vgradnjo opreme za razstavno, pedagoško in drugo dejavnost, ki ga je pripravil Marko Ljubič, kustos in svetovalec, potrdila pa Služba za investicije na MIZŠ, je muzeju konec oktobra uspelo skleniti z ministrstvom Pogodbo št. C3330-19-424147 o transferju finančnih sredstev za sanacijo prostorov in nabavo opreme za Slovenski šolski muzej, po kateri so bile do konca leta obnovljene sanitarije, za naslednje leto pa zagotovljeni pogoji za postavitev stalne razstave.

Dnevi odprtih vrat

S sodelovanjem v promocijskih projektih slovenskih muzejskih združenj je muzej štirikrat na široko odprl muzejska vrata. Z brezplačnim vstopom omogoča lažji dostop do muzejskih vsebin, predvsem pa se posamični obiskovalci te dni lahko aktivno udeležijo učnih ur, ki jih ni mogoče izvesti individualno, ampak samo v večjih skupinah. Z dnevi odprtih vrat se je muzej predstavil zainteresirani javnosti z vsemi svojimi pedagoško-andragoškimimi programi ter z njimi populariziral zanimanje za šolsko preteklost.

Tabela: Primerjava obiska ob dnevih odprtih vrat 2019 in 2018

datum	Prireditev	2019	2018	Indeks
8. februar 2019	Kulturni praznik – Prešernov dan	1427	1448	98,5
18. maj 2019	Mednarodni dan muzejev	137	96	142,7
15. junij 2019	Poletna muzejska noč	337	374	90,1
3. december 2019	Ta veseli dan kulture	46	60	76,7
Skupaj		1947	1978	98,4

V primerjavi s predhodnim letom se je število obiskovalcev muzejskih prireditev ob dnevih odprtih vrat leta 2019 nekoliko zmanjšalo. Kot najbolj obiskan dan se je uveljavil slovenski kulturni praznik 8. februarja.

Tabela: Muzejske delavnice in učne ure na slovenski kulturni praznik – Prešernov dan 2019

Delavnica/učna ura	Prireditev	Animator	obiskovalci
Lepopis (UU)	Prešernov dan	Hana Čosić	94
Izdelovanje pustnih mask (D)	Prešernov dan	Marijan Javoršek	97
Lepo vedenje (UU)	Prešernov dan	Taja J. Gubenšek	102
Emona (UU)	Prešernov dan	Miha Zupanc Kovač	45
Prirodopis: domača mačka (UU)	Prešernov dan	Taja J. Gubenšek	39
Izdelovanje pustnih mask (D)	Prešernov dan	Marijan Javoršek	59
Vodnikova šola (UU)	Prešernov dan	Anton Arko	62
Učna ura v antični Emoni (UU)	Prešernov dan	Matej Prevc	46
Nedeljska šola (UU)	Prešernov dan	Matej Prevc	65
UU/D	8. februar 2019		609

Na slovenski kulturni praznik, Prešernov dan, 8. februarja 2019, se je muzejskega programa z aktivnim sodelovanjem pri stari učni uri in na delavnici izdelovanja pustnih mask udeležilo 609 obiskovalcev. Ob hkratnem ogledu muzeja je njihov delež v strukturi obiska na ta dan presejal tri četrtine. Največ pozornosti je ob polni udeležbi otrok na delavnici izdelovanja pustnih mask pritegnila učna ura Lepega vedenja.

Muzejski predmeti in njihova dostopnost**Evidentiranje muzejskih predmetov**

Kustos/kustosinja	Načrt 2019	Realizacija 2019	Indeks 19/19
Anton Arko, višji kustos	30	30	1,00
Mag. M. Balkovec Debevec, muzejska svetnica	25	30	1,20
Marko Ljubič, višji kustos	30	30	1,00
Mateja Ribarič, muzejska svetovalka	30	305	10,02
Dr. Branko Šuštar, muzejski svetnik	30	33	1,10
Skupaj	145	428	2,95

Kustosinja Mateja Ribarič je prevzela več fotografij, razglednic in avdiovizualnega gradiva (VHS kaset, diapozitivov, audiokaset, CD, filmov na trakovih). Predmete je v muzeju fotografirala, evidentirala in popisala v Wordov dokument. Evidentirala je skupaj 305 muzejskih predmetov. Podarjenih je bilo 269 predmetov (122 fotografij, 147 avdiovizualnih enot gradiva), z odkupom pridobljenih pa 36 predmetov (21 fotografij in 15 razglednic). Kustosinja mag. Marjetka Balkovec Debevec je v sistemu Galis evidentirala 30 muzejskih predmetov iz zbirke dokumentov in zbirke izdelkov učencev in učiteljev. Dr. Branko Šuštar je evidentiral 33 spričeval, šolskih zvezkov in tiskov. Vse gradivo in predmeti so povezani s šolo v Matenji vasi pri Postojni iz obdobja med svetovnima vojnama. Kustos Marko Ljubič je v sistemu Galis evidentiral 30 muzejskih predmetov. Med njimi so šolske torbe, obleke in tekstil, učila za kemijo, učila za računstvo in matematiko, učila za zgodovino, puščice, ravnila in kotomeri, šolska pisala, šilčki, drugi šolski pripomočki in učila za naravoslovje. Večina evidentiranih predmetov je iz 20. stoletja in so bili muzeju podarjeni. Kustos je muzeju podaril šolsko torbo prvošolca, ročni periodni sistem, gimnazijski zvezek za kemijo, elektronsko računalno, peresnici v šolski torbi, ravnilo in nalivno pero. Druge evidentirane predmete so podarili Stanislav Kocjan (šolsko torbo, odsevník kresnička, ravnila) in Drago Belja (šilček Unicum) ter že pred leti Gimnazija Tolmin (Periodni sistem elementov), Šolski center Ljubljana (periodni sistem, več stopenjskih Atlasovih prosojnic Zgodovine Slovencev) in Osnovna šola Prežihov Voranc Ljubljana (preparati za pouk biologije: navadni slepec, majske hrošče, modras, zelena žaba, močerad, navadni gad).

Inventariziranje in dokumentiranje muzejskih predmetov

Kustos/kustosinja	Načrt 2019	Realizacija 2019	Indeks 19/19
Anton Arko, višji kustos	30	30	1,00
Mag. M. Balkovec Debevec, muzejska svetnica	30	30	1,00
Marko Ljubič, višji kustos	30	30	1,00
Mateja Ribarič, muzejska svetovalka	90	90	1,00
Dr. Branko Šuštar, muzejski svetnik	30	33	1,10
Skupaj	210	213	1,01

Kustosinja Mateja Ribarič je v skladu z zbiralno politiko dokumentirala (akcesija in inventarizacija) 90 starih razglednic v zbirki razglednic (vpisi od ZR-355 do 545). Med temi jih je 15 muzej leta 2019 odkupil od zasebnega zbiralca Miša Goriča, druge pa so bile inventarizirane za nazaj. Med motivi prevladujejo šolske zgradbe iz krajev, ki jih zbirka še ne pokriva, ter skupinske fotografije učencev (Ljubljana, Maribor, Novo mesto, Šentjernej, Pekel pri Poljčanah). Kustosinja Marjetka Balkovec Debevec je po načrtu inventarizirala 30 predmetov. V zbirki dokumentov in zbirki izdelki učencev in učiteljev je inventarizirala več različnih primerkov plonk listkov (na moški kravati, za ročno uro, uokvirjeni darilni zbirki plonk listkov), različna vabila na srečanje sošolcev, izdelki učencev (risbe, plakati, spisi), šolska priznanja (Mladinskemu zboru iz Borovnice, ki je deloval pod vodstvom zborovodja Staneta Novačana) in diplome (Meznarič Matija – imenovanje za doktorja prava na Univerzi kralja Aleksandra I. v Ljubljani leta 1938). Kustos Anton Arko je v sistemu Galis evidentiral in nato inventariziral 30 učbenikov za priročno zbirko Učbeniki dvojniki, ki jo redno uporabljajo obiskovalci muzejske knjižnice. Med temi je bilo dvaindvajset učbenikov za pouk angleščine, dva učbenika za italijanščino, francoska slovnica za gimnazije, dva učbenika za ruščino, hrvaška čitanka za drugi razred osnovne šole, osnovnošolsko srbohrvaško berilo ter latinska vadnica za gimnazije. Vsi učbeniki datirajo v prvi dve desetletji po drugi svetovni vojni. Kustos Branko Šuštar je inventariziral 33 šolskih zvezkov različnih stopenj šolanja, različnih šolskih predmetov, obdobj in šol. Kustos Marko Ljubič je evidentirane predmete, vezane na pripravo razstave Periodni sistem v šoli, v sistemu Galis tudi inventariziral in dokumentiral po zbirkah predmetov. Inventarizirani predmeti so dobro ohranjeni, za postavitev na razstavo na Kemijskem inštitutu pa so bili na njih izvedeni potrebni konservatorski posegi.

Odkupi muzejskih predmetov. Na podlagi ponudbe predmetov in primerljivih cen na trgu so bili v skladu z zbiralno politiko in glede na finančno sposobnost muzeja izpeljani odkupi muzejskih predmetov od zasebnih zbiralcev: Mišo Gorič (stare razglednice), Lilijana Krstevski in Nada Stana (fotografije) ter Marko Črneha (fotografije). Za odkup muzejskih predmetov je muzej namenil 1307 evrov.

Podarjeni muzejski predmeti. Posamezniki in šole, ki poznajo delovanje Slovenskega šolskega muzeja in se zavedajo pomena ohranjanja dediščine šolstva za prihodnje generacije, muzej o razpoložljivih predmetih za izročitev predhodno obvestijo, nekateri pa jih v skrbi, da se ohranijo, med temi zlasti učbenike, sami prinesejo v muzej. Šolski učbeniki se prevzemajo, evidentirajo in dokumentirajo v muzejski knjižnici. Že leta je učbenik tisti muzejski predmet, ki se v muzeju največkrat prevzame in je v zbirki predmetov tudi najbolj zastopan. Čeprav je veliko predmetov tudi dvojnikov, jih muzej ne odklanja, ampak skrbi za ustrezen prevzem, obdelavo in hrambo. Druge predmete in gradivo za muzejske zbirke so posredovali: Meta Perko, fotografija maturantni Kraljeve realne gimnazije na Sušaku 1913–1914; Kristina Gorenšek, 6 učnih prosojnici za grafoskop; Lučka Lešnik, 50 čb fotografij (domovi za mladino v Ljubljani po 1945), 4 CD dejavnosti šol in vezane letnike Prosvetnega delavca in Šolskih razgledov (1949–2018) ter 162 različnih knjig za muzejsko knjižnico; Daša Moravec Berger, 40 pisem (1955) sošolcev in učiteljic bolni učenki za arhivsko zbirko; podjetje CEWE Photo Award, 5 velikih barvnih fotografij s tematiko šolstva v tretjem svetu ob gostujoči dobrodelni fotografski razstavi največjega fotonatečaja; Srednja vzgojiteljska šola Ljubljana, 2 foto albuma (66 fotografij), 23 CD, 3 diapozitivi, 50 audiokaset, 20 videokaset in 20 filmov na trakovih s šolsko tematiko; Zavod sv. Stanislava, 14 videokaset in 6 audiokaset in Gimnazija Celje - Center (Valerija Zorko), 1 CD ob 60-letnici gimnazijskih glasbenih zasedb (1957–2017).

Hramba muzejskih predmetov. Muzej si prizadeva za muzejske predmete in celotno muzejsko gradivo zagotoviti ustrezno hrambo. Glavno knjižnično, arhivsko, dokumentarno in fototečno gradivo in vsi najpomembnejši muzejski predmeti se hranijo v depojskih prostorih v matični stavbi, vsi drugi predmeti in gradivo pa se shranjujejo v večjem depoju v Zalogu. Ker je bilo zaradi obnove muzejskih prostorov na matičnem naslovu na Plečnikovem trgu 1 treba naknadno preseliti večje predmete, preostalo muzejsko gradivo, staro stalno razstavo in ne nazadnje tudi muzejsko delavnico iz prostorov Srednje šole tehniških strok Šiška v zunanji depo, so depojski prostori Zalogu polno zasedeni. Prostorska stiska se rešuje s širitvijo regalnega sistema. Dogradil se je depojski podest z nabavo in vgraditvijo novih depojskih elementov. Nabavljene so bile pohodne plošče, da regali omogočajo večjo nosilnost, kar zagotavlja ustrezno hrambo večjih in težjih muzejskih predmetov ter ekonomično uporabo prostora. Skrb pri zagotavljanju ustreznih razmer za hrambo je opravljal samostojni konservatorsko-restavratorski tehnik Franci Kadivec.

Izposoja muzejskih predmetov. Muzejske predmete si je izposodilo 12 vzgojno-izobraževalnih, znanstvenih in kulturnih organizacij (osnove in srednje šole, fakultete, inštitut, RTV) za izvedbo raznovrstnih razstavnih in andragoško-pedagoških projektov. Za izvedbo starih učnih ur (Učna ura iz antične Emone) je bilo izposojenih tudi več replik muzejskih predmetov (oblačila in učni pripomočki). OŠ Ivana Groharja Škofja Loka (Matej Prevc), Gimnazija Škofja Loka (Gašper Kvartič) in Oddelek za klasično filologijo FF (Klara Keršič) so si potrebne predmete za svoje pedagoške programe izposodili po dvakrat. Predmeti so bili izposojeni še OŠ Toma Brejca Kamnik (Nika Ftič Kotnik), OŠ Oskarja Kovačiča Ljubljana – PŠ Rudnik (Alenka Milavec), OŠ Dravljje Ljubljana (Vesna Farkaš), OŠ Jožeta Hudalesa Jurovski Dol in OŠ Milana Šuštaršiča Ljubljana, Gimnaziji Jožeta Plečnika Ljubljana (Anamarija Štivec), Pedagoški fakulteti Ljubljana (Anja Bregar), Kemijskemu inštitutu Ljubljana (Nataša Jager Radin) in RTV Slovenija (Marko Kumer). Največ predmetov tako po številu kot tudi po velikosti je bilo izposojenih OŠ iz Jurovskega Dola.

Vpisi knjižnih enot v sistem Cobiss

Vnos knjižničnega gradiva v spletni sistem Cobiss sta opravili vodja knjižnice, samostojna bibliotekarka Polona Koželj in zunanja sodelavka, višja knjižničarka Darja Tavčar. Prva je v sistemu dokumentirala knjižnično gradivo, ki tekoče prihaja v muzejsko knjižnico, druga pa knjižno gradivo za nazaj v sklopu večletnega projekta vpisovanja v Cobiss iz starega knjižnega fonda. Načrt vpisov sta obe krepko presegle, čeprav je bil pri obeh, glede na predhodno leto precej povečan. Razlika je očitna posledica omejenega dostopa do knjižnice v drugi polovici leta 2018, ko so v muzeju potekala najbolj intenzivna gradbena, elektro in strojna dela.

Vpisi v Cobiss	Realizacija 2019	Načrt 2019	Indeks 19/19
Vnosi starega fonda v sistem Cobiss (Darja Tavčar)	2511	1650	1,52
Vnos tekočega gradiva (Polona Koželj)	1138	750	1,52
Skupaj	3649	2400	1,52

Bibliotekarka Polona Koželj je poleg vpisov novega knjižničnega gradiva opravila tudi 36 vpisov raziskovalnih prispevkov za bibliografije raziskovalcev Slovenskega šolskega muzeja. V mesecu juliju in avgustu je v skladu z dogovorom med SŠM in Zvezo prijateljev mladine Slovenije (ZPMS) v sistem Cobiss vpisala 24 raziskovalnih nalog iz projekta Mladi raziskovalci zgodovine, ki poteka pri ZPMS-ju. Raziskovalne naloge so postale del muzejskega knjižničnega fonda. V bazo CONOR je vpisala 181 novih imen, od tega 142 imen mladih raziskovalcev iz projekta ZPMS.

Vnos knjižnih enot starega fonda v sistem Cobiss

Zunanja sodelavka, višja knjižničarka Darja Tavčar, ki si je z dodatnim izobraževanjem za sistem Cobiss pridobila tudi pravico vpisovanja starejšega antikvarnega knjižnega gradiva, je nadaljevala delo na projektu, ki je bil zastavljen že pred več kot desetimi leti. Njeno delo je pogojevala omejena finančna sposobnost muzeja, pri tem pa je precejšen del svojega dela kot prostovoljka opravila tudi brezplačno.

Gradivo	Kreirano CR + IN	COBIB CY + IN	OCLC CY + IN	Net CY + IN	Inventar IN	Skupaj
Monografske publikacije	788	1135	103	81	236	2343
Serijske publikacije	16	44	24	10	74	168
Skupaj	804	1179	127	91	310	2511

Primerjava vnosa knjižnih enot starega fonda med letoma 2019 in 2018

Gradivo	2019	2018	Indeks
Kreirani zapisi	804	334	2,41
Prevzeti zapisi	1397	949	1,47
Inventarizirani zapisi	310	167	1,86
Skupaj	2511	1450	1,73

Pedagoška knjižnica

Delovanje muzejske strokovne knjižnice je vodila samostojna bibliotekarka Polona Koželj. Pri vsakodnevnem strokovnem delu z uporabniki sta ji pomagala višji kustos Anton Arko ter kot prostovoljka tudi upokojena bibliotekarka Tatjana Hojan. Knjižnica je bila po nekajmesečni nedostopnosti zaradi gradbenih del v začetku leta 2019 spet odprta za zunanje uporabnike. Število uporabnikov se je zato v primerjavi z letom 2018 povečalo. Prav tako se je povečalo število drugih dejavnosti, ki so povezane z delovanjem knjižnice (referenčna dejavnost, pridobivanje gradiva, medknjižnična izposoja, digitalizacija). Bibliotekarka je skrbela za kontinuirano pridobivanje gradiva. Pregledovala je aktualne ponudbe založb in antikvariatov. Z upravo muzeja je urejala nakupe, pregledovala in popisovala prispele darove (338 enot gradiva) in skrbela za izmenjavo s sorodnimi ustanovami. Februarja je prevzela obsežnejši dar g. Marjana Prevodnika, upokojenega svetovalca za likovno vzgojo v Zavodu RS za šolstvo. Organizirala je tudi prevzem podarjenega gradiva Polone Šubelj iz Ljubljane. Z na novo pridobljenim gradivom knjižnica gradi specializira-

no knjižnično zbirko, skrbi za posebno specializirano zbirko učbenikov ter zbirko šolskih literarnih glasil. Zaradi pomanjkanja prostora za novo knjižnično gradivo je bila zbirka glasil prestavljena v zgornji predel knjižničnega depoja. Bibliotekarka je šolska glasila po šolah umestila v arhivske mape in uredila njihovo evidenco. Na knjižnih policah je ob delu s knjižnim gradivom več starih in neustreznih podpornikov knjig zamenjala z novimi in za knjige bolj primernimi. Za vse vrste knjižničnega gradiva je napisala novo zbiralno politiko. Opravila je mentorsko delo z izdelavo pisne dokumentacije o uspešno opravljenem strokovnem usposabljanju za bibliotekarskega pripravnika Simona Malmenvalla iz knjižnice Fakultete za poslovne vede pri Katoliškem inštitutu v Ljubljani. Skrbela je za sprotno knjižnično statistiko. V zadevah muzejske knjižnice je bila v stikih s Centrom za razvoj knjižnic pri NUK-u in se udeleževala dodatnih tečajev katalogizacije antikvarnega gradiva v NUK-u. Za opravljanje izpita za pridobitev licence D (katalogizacija antikvarnega gradiva v sistemu Cobiss) je kreirala deset testnih zapisov antikvarnega gradiva. Izpit je uspešno opravila 29. maja 2019. 18. septembra 2019 se je udeležila tečaja *Katalogizacija e-virov dostopnih na daljavo*, 15. oktobra 2019 pa še tečaja *Katalogizacija neknjižnega gradiva – video gradivo*, ki sta potekala v prostorih in v organizaciji NUK-a. V sodelovanju s konservatorsko-restavratorskim tehnikom Francijem Kadivcem in knjigovezom Milanom Omrzalom je bilo restavriranih 14 vezanih letnikov starejšega pedagoškega tiska ter 13 drugih enot knjižničnega gradiva. Za dogodke v čitalnici, ki je osrednji prireditveni prostor muzeja, je skupaj s kustosom Antonom Arkom poskrbela za pripravo in urejenost prostora.

Statistika 2019

Pregledane publikacije	2019	2018	Ind.
Pregledane monografske publikacije (n. in z. uporabniki)	12.335	9216	1,34
Pregledane serijske publikacije (n. in z. uporabniki)	12.734	9823	1,30

Uporabniki knjižničnega gradiva	2019	2018	Indeks
Zunanji uporabniki	70	31	2,26
Notranji uporabniki	9	9	1,00
Vsakodnevni zunanji uporabniki	771	200	3,85
Uporabniki s statusom upokojenca	240	/	/
Starejši zunanji uporabniki	333	178	1,87
Mlajši zunanji uporabniki (študenti)	198	22	9
Vsakodnevni notranji uporabniki	2241	1620	1,38
Število informacij po telefonu	110	42	2,62
Število informacij po e-pošti	92	74	1,31
Število posnetkov fotokopiranega gradiva	241	24	6,00
Število digitaliziranih posnetkov gradiva	1848	475	3,98
Število enot medknjižnične izposoje	9	4	2,25

Gradivo specialne knjižnice	2019	2018	Indeks
Število enot knjižničnega gradiva	56.411	55.301	1,02
Število enot knjižničnega gradiva, pridobljenega z nakupom	250	120	2,08

Število enot knjižničnega gradiva, pridobljenega z izmenjavo	117	53	2,21
Število enot knjižničnega gradiva, pridobljenega z darovi	743	134	5,54
Skupaj	1.110	971	1,14
Število strokovnih delavcev v knjižnici	1	1	1,00
Število zunanjih uporabnikov v knjižnici	771	200	3,86
Dostopnost do elektronskih publikacij	da	da	/
Površina prostorov, ki so namenjeni specialni knjižnici	166 m ²	166 m ²	1,00
Višina sredstev državnega proračuna, porabljenih za nakup knjižničnega gradiva	2563 €	2318 €	1,10

Popis knjižničnega gradiva za depo v Zalogu	2019	2018	Indeks
Odposlani dvojniki v depo Zalog	389	118	3,29

Iskanja in izpisi Cobiss+ v bazi muzejske knjižnice SSMULJ

	2019	2018	Indeks
Iskanja	2626	1122	2,34
Izpisi	3415	1728	1,98

Z aplikacijo Cobiss+ je bilo leta 2018 v bazi SSMULJ izvedenih 1122 iskanj, leta 2019 pa se je njihovo število povečalo na 2626. Uporabniki so pri iskanju gradiva iz baze knjižnice Slovenskega šolskega muzeja v predhodnem letu pridobili 1728 izpisov, v letu 2019 pa se je število izpisov podvojilo. Upoštevati je treba hitre spremembe v načinu iskanja informacij. Z vpisovanjem novega knjižničnega gradiva v sistem Cobiss se stalno povečuje možnost, da uporabniki sistema iskano gradivo najdejo v vedno bolj dostopni spletni knjižnici Slovenskega šolskega muzeja.

Prireditve v muzejski čitalnici

Datum	Ime prireditve	Obisk
11. 4. 2019	Razprava: Alternativne pedagoške oblike in VIZ ustanove, Radio študent	22
8. 4. 2019	Predavanje: O. Mulej, Socialni liberalizem v Evropi, Slovensko zgodovinsko društvo	27
16. 9. 2019	Predstavitve: Potopis o Nepal	18
25. 10. 2019	Licitacija: CEWE photo award	30
21. 11. 2019	Odprtje razstave: V tem domu luč prosvete sije	84
26. 11. 2019	Predavanje: Dopolnilni pouk slovenščine v Gorskem Kotarju, Svetovni slovenski kongres	21
16. 12. 2019	Predavanje: Igor Grdina, O Ivanu Cankarju, Slovensko zgodovinsko društvo	25

Konservatorsko-restavratorski posegi in izdelava replik

Posebno skrb za hranjenje in varovanje dediščine šolstva je vodil konservatorsko-restavratorski tehnik Franci Kadivec. Večji del nalog je izvajal v muzejski delavnici v Srednji šoli tehniških strok Šiška, po njeni preselitvi v prostorih šole, v večjem depoju v Zalogu, na terenu in v matični muzejski stavbi, kjer se je redno udeleževal kolegijev zaposlenih. Izvajal je preventivno konservacijo predmetov, pripravljaj muzejske predmete za razstave in izposajo. Izvajal je tudi druge potrebne naloge za zaščito in pravilno hranjenje muzejskih predmetov. Za izvajanje starih učnih ur je izdelal potrebne replike muzejskih predmetov in skrbel za njihovo vzdrževanje (voščene tablice). Opravil je načrtovan obseg konserviranja in restavriranja ter izdelave replik muzejskih predmetov. Za razstavo Periodni sistem na Kemijskem inštitutu je po konservatorskih načelih pripravil dve šolski klopi, za razstavo o izobraževanju slepih pa dve večji pleteni košari s pokrovom. Za novo stalno razstavo je očistil in zaščitil umivalnik z napisom Ne pozabi na umivanje rok. Ob prenovi muzejskih prostorov je restavriral šest lesenih oprijemal ob stenah stopnic od vhodnih vrat do razstavnega hodnika. Za uporabo na starih učnih urah je pripravil 20 primerkov šib in repliko klečala na koruzi, posebej za Učno uro iz antične Emone pa obnovil 20 voščenenih šolskih tablic. Izdelal je tudi repliki slike cesarice Cite in cesarja Franca Jožefa iz njunega mladostnega obdobja, repliko učne slike ustoličenja karantanskih knezov in repliko zemljevida Ljubljanske pokrajine (1941–1943). Očistil in konserviral je električni harmonij v kovčku, več prevzetih kontaminiranih knjig in deset čitank za izposajo. Restavriral je tudi računalo Učila Zagreb, medeninasto pipo stenskega umivalnika in stensko šolsko uro Zenit. V sodelovanju s knjigovozom je restavriral vezavo petih letnikov revije Učiteljski tovarš.

Zaradi povečanega vpisana dijakov in načrtovane novogradnje v Srednji šoli tehniških strok Šiška je bilo treba muzejsko delavnico izseliti iz prostorov šole. Delovno orodje, oprema, pripomočki, materiali in predmeti so bili začasno preseljeni v depo Zalog. Razstavljeni in preseljeni so bili tudi montažni deli delavnice. V depoju so bili sestavljeni novi elementi regalov za hrambo občutljivih predmetov v zgornji etaži. Druga dela v depoju so bila usmerjena v zagotavljanje optimalnih razmer za hrambo: uravnavanje vlage in temperature kakor tudi odstranjevanje prahu, čiščenje in tretiranje insektov (pri dveh starejših podarjenih predmetih), odstranjevanje plesni (telovadni konj) in njegovo fungicidno tretiranje. Konservatorsko-restavratorski tehnik je v depoju v Zalogu pomagal pri evidentiranju predmetov in skrbel za njihovo embaliranje. Terensko delo je opravil z obiski, s pomočjo pri prevzemu in prevozi predmetov šolske dediščine iz OŠ Poljane, Zavoda RS za šolstvo, Vzgojiteljske srednje šole in iz OŠ Mekinje. Pomagal je pri pripravi muzejskih predmetov za postavitve razstav in izposajo šolam. V matični stavbi muzeja je skrbel za področje varstva pred požarom in varstva pri delu, pomagal je pri pripravi prostorov za obnovo in postavitve nove stalne razstave. Udeležil se je 19. strokovnega srečanja konservatorjev – restavratorjev 21. maja 2019 v Narodni galeriji. Z višjim kustodom Markom Ljubičem se je 4. junija 2019 udeležil tudi strokovnega izobraževanja s Claudom Faerberjem, gostujočim strokovnjakom iz Kanade, o oblikovanju zbiralne politike in dostopnosti zbirk, ki ga je v Idriji organizirala Sekcija za tehniško dediščino pri Skupnosti muzejev Slovenije.

Digitalizacija muzejskih predmetov in gradiva

Predvsem v prvi polovici leta je zunanji sodelavec Marjan Javoršek izvedel digitalizacijo muzejskih predmetov in gradiva v okviru finančnih sredstev iz sklopa posebne naloge Dokumentacijski center za zgodovino šolstva in pedagogike. Izdelal je 1200 digitalnih posnetkov fotografskih dokumentov iz nerazporejenega slikovnega gradiva in

fotografij nekdanje razstavne zbirke in na novo pridobljenih fotografij (fotoalbumov). Med digitalnimi posnetki je več fotografij učiteljev, učencev in dijakov iz šolskih fotoalbumov ter fotografij dokumentacije s kongresov, razstav in konferenc. Med dokumenti šolske zgodovine so digitalni posnetki šolske zakonodaje, izobraževalnih tečajev, nagrad, juventusov, fotostilov arhivskih dokumentov (dopisi A. M. Slomška in Deželnega šolskega sveta za Kranjsko), šolskih poročil in dopisov. Večja skupina digitalnih posnetkov so tudi posnetki iz šolskih zvezkov, spričeval in šolskih tiskov, ki jih je muzej v ta namen prejel iz Matenje vasi pri Postojni. Zunanji sodelavec je na DVD digitaliziral tudi 50 VHS-kaset in več deset digitalnih posnetkov za tekoče potrebe delovanja muzeja. Za digitalizacijo VHS kaset je bil popravljen pretvorni aparat. Poleg digitaliziranja v depozu fototeke sta knjižnično gradivo v muzejski čitalnici, predvsem glede na potrebe uporabnikov, digitalizirala tudi kustos Anton Arko (sposojen in razprodan strip Spomini in sanje Kristine B., Ljubljana 1941–1945, ki je leta 2015 izšel v Mestnem muzeju Ljubljana) in bibliotekarka Polona Koželj (čitanko Preljubo veselje iz leta 1944, šolsko literarno glasilo za Dokumentacijsko zbirko, mapo šole ter knjižico Srednja trgovska šola Kranj 30 let). V skladu z letnim delovnim načrtom je bibliotekarka Koželj digitalizirala 10 učnih načrtov iz obdobja med letoma 1874 in 1885.

Prisotnost muzeja v javnosti

Izidi publikacij

Poleg načrtovanih izidov strokovno-znanstvene revije Šolska kronika v dveh zvezkih (redni dvojni in enojni tematski številki), brošure o muzejskem pedagoškem programu, kataloga občasne razstave V tem domu luč prosvete sije in muzejskega koledarja za leto 2020 je izšla tudi zgibanka Periodni sistem v šoli ob nenačrtovani istoimenski razstavi. Ob drugih muzejskih projektih v matični stavbi in zunaj nje so izšli manjši plakati, e-letaki in druga e-sporočila.

1. Šolska kronika – revija za zgodovino šolstva in vzgoje, št. 1–2/2019, 28/LII, str. 1–284, novembra 2018 (urednik Anton Arko)
2. Šolska kronika – revija za zgodovino šolstva in vzgoje, št. 3/2019, 28/LII, str. 285–508, decembra 2018, tematska številka (ang.) – 15. mednarodni simpozij šolskih muzejev (urednika: dr. Branko Šuštar, Maja Hakl Saje)
3. Periodni sistem v šoli, Publikacija muzeja (katalog razstave – zgibanka) št. 138, junij 2019 (urednik Marko Ljubič)
4. Slovenski šolski muzej, Pedagoški programi v šolskem letu 2018/2019, Publikacija muzeja (brošura) št. 139, junij 2019, 28. str. (urednice: Marjetka B. Debevec, Ksenija Guzej, Mateja Pušnik),
5. "V tem domu luč prosvete sije!" Razstava ob 100-letnici prve šole za slepe in slabovidne na Slovenskem, Publikacija muzeja (katalog razstave) št. 141, november 2019, 50 str. (urednica Polona Koželj)
6. Koledar SŠM 2020, Iz šolske torbice, Publikacija muzeja (koledar) št. 140, november 2019, 24 str. (urednica Ksenija Guzej)

Letaki, brošure, zgibanke, katalogi, vabila – promocijski material

1. Gostovanje razstave Učilnica v naravi – šolski vrt včeraj, danes, jutri – Ljutomer, 14. februarja–7. marca 2019, e-vabilo,
2. Teden odprtih vrat muzejev in galerij 2019, Mesec kulture – 1. marca do 14. aprila 2019, e-vabilo

3. Gostovanje razstave Učilnica v naravi – šolski vrt včeraj, danes, jutri – Radovljica, 12. marca 2019, e-vabilo
4. Kulturni bazar, 4. aprila 2019, SMS, e-katalog
5. Gozd je modrost, Zemljevid muzejev, ki imajo programe o lesu in gozdu, Kulturni bazar, 4. aprila 2019, zemljevid
6. Alternativne pedagoške oblike in javne VIZ-ustanove, Radio Študent, 11. aprila 2019, e-vabilo
7. Poti izobraževanja v slovanskem svetu/Paths of education in the Slavic world, Gostovanje v Pokrajinskem arhivu Koper, 12. aprila 2019, e-vabilo, e-zloženska, plakat
8. Mednarodni dan družin 2018 (15. maja) in Teden družin (15.–22. maja), Zveza prijateljev mladine Slovenije, e-vabilo, e-program
9. Nacionalni muzeji Slovenije, razstava 12 slovenskih državnih muzejev, 18. maja 2019, 1 plakat/pano, (finančna soudeležba)
10. Mednarodni muzejski dan, 18. maja 2019, MK, FB banner, e-vabilo, e-plakat, e-letak
11. 13. Mednarodni festival "Igraj se z mano", 29. maja – 1. junija 2019, e-katalog
12. Znanstival, 31. maja–2. junija 2019, plakat, e-vabilo, kartice, časopis
13. Razstava Izdelki šolarjev ob mednarodnem letu periodnega sistema in periodni sistem v šoli, Kemijski inštitut, 10. junija 2019, vabilo
14. Poletna muzejska noč, 15. junija 2019, katalog, plakat, TV oglas, kratke predstavitvene animacije (finančna soudeležba)
15. Noč raziskovalcev, Festival Antika, 27. septembra 2019, Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta, Oddelek za klasično filologijo, brošura, plakat
16. Teden družin, Z igro do dediščine, 7.–13. oktobra 2018, Skupnost muzejev Slovenije, brošura, e-brošura, plakat
17. CEWE dobrodelna razstava največjega foto natečaja na svetu, 7.–25. oktobra 2019, CEWE, Zveza prijateljev mladine, vabilo, zgibanka, plakat, zastave za okna
18. Napovednik, užitek prostega časa, enkrat, november-december 2019, internetna objava in revija, plačana objava
19. KAM? Mesečni program Turizma Ljubljana, petkrat brošura, e-brošura
20. Funtrip City Guide, Scan & Discover, Ljubljana, zemljevid, enkrat, decembra 2019
21. POKvarjeni prazniki, akcija Petarde? Ne, hvala!, TAM TAM, december 2019, plakat, flyerji, ustvarjalni listi za osnovnošolce, priponke
Katalog ponudbe kulturno-umetnostne vzgoje za šolsko leto 2019/2020, SMS, e-katalog <http://kulturnibazar.cd-cc.si/page/Ustanova.aspx?IdU=220>
Pedagoški programi v slovenskih muzejih in galerijah 2019/2020, SMS, e-katalog <http://www.pedagogskiprogrami.si/>

Priprava in izid muzejske revije Šolska kronika

Redno vsakoletno izhajanje muzejskih publikacij v največji meri prispeva k prepoznavnosti muzeja v javnosti in k informiranju o muzejskih dejavnostih in poslanstvu muzeja. Največ dela in znanja je bilo vložena v pripravo izida strokovno-znanstvene revije Šolska kronika – revija za zgodovino šolstva in vzgoje. Seja uredniškega odbora revije je bila v muzejski knjižnici 20. marca 2019. Na seji je bil sprejet uredniški program revije za letnik 2019. V uredniškem odboru revije in pri izdajanju revije so poleg zunanjih strokovnjakov s področja zgodovine šolstva in pedagogike tudi vsi zaposleni, ki z recenzijami prispevkov, branjem korektur, finančno-administrativnim delom in drugimi potrebnimi deli na različne načine pomagajo pri njenem izhajanju.

Nabor in pripravo člankov sta ob sodelovanju članov uredniškega odbora pripravila

urednika. Kustos Anton Arko je uredil prvi zvezek revije, ki je novembra izšel kot redna dvojna številka z osmimi znanstvenimi članki, več jubilejnimi prispevki, poročilom o delu muzeja za preteklo leto, drobtinicami iz šolske preteklosti, poročiloma o mednarodnih muzejskih konferencah ter dvema knjižnima ocenama. Drugi zvezek sta kot tematsko mednarodno številko revije uredila kustos dr. Branko Šuštar in zunanja sodelavka Maja Hakl Saje. Zvezek na 224 straneh obsega trijezično kazalo (angleško, nemško, slovensko), pojasnjevalni slovensko-angleški uvod in 17 prispevkov v angleščini in enega v nemščini. Prispevki so bili predstavljeni na 15. (ljubljskem) simpoziju šolskih muzejev o učiteljskih društvih in šolskih muzejih (Povezovanje v šolstvu: učiteljstvo in njihova društva kot spodbujevalci pedagoškega razvoja: zgodovinski in muzejski pogledi/Creating links in education. Teacher's and their associations as promoters of pedagogic development: historical and museum aspects). Številka se konča s preglednim člankom o zadnjih simpozijih šolskih muzejev od 15. simpozija v Ljubljani do 19. simpozija, ki bo na Kreti, ter povabilo nanj. V tematski številki Šolske kronike je objavljen tudi program simpozija v Ljubljani z naslovi prispevkov v angleščini in materinščini avtorjev.

Bibliotekarka Polona Koželj je prispevke v obeh zvezkih revije opremila z bibliotekarskimi UDK-oznaki. Prispevke iz redne dvojne številke je vpisala tudi v sistem Cobiss k bibliografijam avtorjev. Revija ima 133 rednih naročnikov. Z revijo poteka redna izmenjava strokovne literature z drugimi ustanovami. Revija je indeksirana v mednarodni bazi Erih+. Narejeni so bili koraki za uvrstitev revije tudi v druge indeksirane baze revij. Za poslovanje revije je skrbela poslovna sekretarka Ksenija Guzej, ki je vsebine revije objavljala na muzejski spletni strani in na Facebook strani Šolska kronika. Posredovala je tudi za objavo starejših številke revije v spletni bazi na dLib.

Pedagoško-andragoški programi odprtega muzeja

Muzej je pripravil in izvedel pedagoško-andragoški program ob dnevih odprtih vrat, ki so jih pripravila muzejska združenja, v katera je vključen tudi Slovenski šolski muzej (glej prireditve ob dnevih odprtih vrat). V tednu zimskih počitnic (25. 2.–1. 3. 2019) je bil muzej prosto dostopen za osnovnošolce, za katere je bil pripravljen program učnih ur in muzejskih delavnic. Delavnice Mandala sta se udeležila dva obiskovalca, delavnice izdelovanja maket šest obiskovalcev, delavnice izdelovanja pustnih mask 3 obiskovalci in učne ure Nedeljska šola 6 obiskovalcev. V Tednu študentske kulture (11.–19. marec 2019) je bil prost vstop za študente. Muzejske programe je takrat obiskalo 32 študentov. V Tednu družin (20.–25. maj 2019) je muzej omogočil prost vstop za družine in zanje pripravil učno uro Nedeljska šola, vendar ni bilo obiskovalcev. Prav tako brez obiskovalcev je bil Teden otroka (7.–11. oktober 2019) z učno uro Nedeljska šola.

Na gostovanjih zunaj matične stavbe so sodelavci muzeja samostojno in v sodelovanju z drugimi organizacijami izvedli 40 pedagoških nastopov iz razvejanega pedagoško-andragoškega programa muzeja. Največji delež nastopov so gostovanja stare učne ure Lepopis v muzejski zbirki Zasavskega muzeja v Hrastniku. Pomembna je bila udeležba na festivalih, predvsem na množično obiskanem Znanstivalu, ki vsako leto poteka v središču Ljubljane in pritegne veliko ljudi. Slovenski šolski muzej se je leta 2019 na njem predstavil že peto leto.

V muzejski zbirki v Hrastniku sta 13 učnih ur Lepopisa v prvi polovici leta (februar–junij) izvedli zunanji sodelavki muzeja Hana Čosić in Mateja Pušnik. Učnih ur v Hrastniku

se je udeležilo 438 učencev iz šestih zasavskih in ene savinjske šole. V primerjavi s predhodnim letom se je število izvedb učnih ur v muzejski zbirki Hrastnik povečalo za štiri, število udeležencev pa za 134.

Gostovanja zunaj muzeja so bila raznovrstna, v primerjavi s predhodnim letom pa jih je bilo tudi več. Za povečano zanimanje za Učno uro iz antične Emone sta veliko prispevala oba »magistra« (Matej Prevc in Gašper Kvartič), gostovala pa je tudi učna ura Telovadba (Matej Hrastar). V izvedenem programu so bile dobro zasedene tudi muzejske delavnice. Kustosinja Mateja Ribarič je ob gostovanju razstave o šolskem vrtu in ob drugih priložnostih izvedla delavnico Mandala – zahvala zemlji. Z bibliotekarko Polono Koželj sta izvedli delavnici na Kulturnem bazarju. Štiridesetih pedagoških nastopov muzeja zunaj matične stavbe se je udeležilo 2311 obiskovalcev.

Kraj	Dejavnost	Datum	Izv.	Ud.
Muzejska zbirka Hrastnik	Učna ura Lepopis	12. 2.–11. 6. 2019	13	438
VC Skupna točka, Ljubljana	Učna ura Telovadba	4. 2. 2019	1	24
Galerija A. Trstenjak, Ljutomer	Razstava Šolski vrt in delavnica Mandala	14. 2.–28. 2. 2019	9	214
OŠ Ivana Groharja Škofja Loka	Učna ura v antični Emoni	2. 4. 2019	1	30
Kulturni bazar, Cankarjev d., Ljub.	Dober (o)glas ... in stari šolski predmeti (delavnici)	4. 4. 2019	2	43
Dnevi medgeneracijskega sožitja, GR Ljubljana	Drop-in delavnica o starih šolskih predmetih	16. 5. 2019	1	39
Hiša eksperimentov – Znanstival Stritarjeva ulica, Ljubljana	Fizikalni eksperimenti in nevidna pisava (delavnici)	1.–2. 6. 2019	2	1200
Dom starejših občanov Fužine, Lj.	Učna ura Nedeljska šola	5. 9. 2019	1	70
Pikin festival, Velenje	Spoznavanje šolskih predmetov (delavnica)	15. 9. 2019	1	110
Noč raziskovalcev, FF, Ljubljana	Učna ura v antični Emoni	27. 9. 2019	3	75
Vrtec Vodmat, Ljubljana	Zdravilna moč rastlin (predavanje)	9.–10. 12. 2019	2	38
OŠ Milana Šuštaršiča, Ljubljana	Učna ura v antični Emoni	10. 12. 2019	3	12
Čebelarski muzej, Radovljica	Delavnica Mandala	19. 12. 2019	1	18
Skupaj	Delavnice in učne ure	1. 1.–31. 12. 2019	40	2311

Medinstitucionalni projekti

Skupni projekti s šolami

- 1. Osnovna šola Podčetrtek.** Mag. Marjetka Balkovec Debevec je nadaljevala strokovno svetovanje šoli pri pripravi postavitve razstave o zgodovini šolstva v Podčetrtku. K sodelovanju je pritegnila tudi zunanja sodelavca muzeja, oblikovalca Marjana Javorška in računalničarja Matjaža Kavarja. Na podlagi njunih oblikovnih predlog se je skupina za pripravo razstave pod vodstvom učiteljice Mihaele Juričan odločila za enega od posredovanih predlogov, po katerem je bila še pred koncem leta na OŠ Podčetrtek postavljena težko pričakovana razstava o zgodovini njihove šole.
- 2. OŠ Stročja vas pri Ljutomeru.** Kustosinja Mateja Ribarič je februarja 2019 v projektu SKUM organizirala gostovanje razstave o šolskem vrtu v Galeriji Antona Trstenjaka v Ljutomeru. Razstavo so si ogledali učenci iz bližnje OŠ Stročja vas, ki so se v skupnem projektu udeležili tudi delavnice Mandala – zahvala zemlji. Cilji delavnice so bili: skupinsko delo, seznanitev z izrazom mandala, poznavanje naravnih materialov in hvaležnost naravi. Kustosinja je izvedla 9 strokovnih vodstev po razstavi in 9 delavnic Mandala. Poleg učencev in učiteljev OŠ Stročja vas so si razstavo ogledali tudi cicibani iz vrtca Ljutomer, dijaki Gimnazije Franca Miklošiča Ljutomer in posamezniki.
- 3. Vrtec Vodmat Ljubljana.** Kustosinja Mateja Ribarič z vrtcem sodeluje v projektu Naš vrt že od leta 2015. V letu 2019 se je udeležila zaključnega srečanja in praznovanja poletja. S pedagoško vodjo vrtca Darjo Štirn sta skupaj izoblikovali program projekta Naš vrt za leto 2019/2020. V sklopu projekta je imela 9. decembra 2019 za vzgojiteljice vrtca predavanje Zdravilna moč rastlin in zimska obredja.
- 4. Osnovna šola Prežihov Voranc Ljubljana.** Kustos Anton Arko je sodeloval pri nadaljevanju dejavnosti, ki so ob postavitvi razstave Lingua Latina v Slovenskem šolskem muzeju povezale šolo in muzej. Udeležil se je srečanja šole z učenci in starši, ki je bilo ob odprtju razstave 2. februarja 2019 na šoli. S soavtorico razstave, zdaj že upokojeno učiteljico latinščine Aleksandro Pirkmajer Slokan je kot urednik revije sodeloval tudi pri objavi njenega prispevka v Šolski kroniki št. 1–2/2019 Latinščina v slovenski javni osnovni šoli 2008–2018.
- 5. Osnovna šola Jurovski Dol.** Muzej stopa v stike s posameznimi šolami tudi tako, da jim izposoja predmete muzejskih zbirk za njihove razstavne in druge projekte. Najobsežnejše tovrstno sodelovanje v letu 2019 je bila izposoja raznovrstnih muzejskih predmetov OŠ Jurovski Dol, ki je obsegala kar 83 predmetov različne velikosti za priložnostno razstavo ob obletnici šole.
- 6. Srednja šola tehniških strok Šiška.** V prostoru nekdanje litostrojske šole je bila muzejska konservatorsko-restavratorska delavnica. Zaradi načrtovane novogradnje jo je bilo treba do konca leta preseliti v depo Zalog. Samostojni konservatorsko-restavratorski tehnik Franci Kadivec je po dogovoru z vodstvom šole svoje strokovne naloge do začetka del opravljal v prostorih šole.
- 7. Oddelek za klasično filologijo Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani.** Noč raziskovalcev je potekala 27. septembra 2019 na FF v sklopu vseevropskega projekta,

ki si prizadeva javnost seznaniti s pozitivno vlogo raziskovalnega dela, posebej mladim, ki se za to pot odločajo. Muzej je v sodelovanju z zunanjimi sodelavci, sedanji in nekdanji študenti tega oddelka, izvedel tri Učne ure iz antične Emone.

- 8. OŠ Ivana Groharja Škofja Loka.** Muzejski vodič in animator Učne ure iz antične Emone, »magister« Matej Prevc je v šoli, kjer je delno zaposlen, v več projektih izvedel pedagoški program, ki ga že vrsto let izvaja v Slovenskem šolskem muzeju. Za izvedbo si je v muzeju izposodil potrebne predmete, opremo in obleke. Pri projektu je imel podporo muzeja, pri izvedbi pa so mu pomagali tudi muzejski sodelavci.

Projekti z drugimi organizacijami na področju dela muzeja

- 1. Zveza prijateljev mladine Slovenije.** Muzej in Zveza sta sodelovala pri postavitvi dobrodelne gostujoče fotorazstave Cewe photo award v prenovljenih razstavnih prostorih Slovenskega šolskega muzeja med 7. in 25. oktobrom 2019 s sklepno dražbo polovice razstavljenih fotografij. Z branjem in ocenjevanjem raziskovalnih nalog na razpisano temo »Juhuhu, počitnice so tu! Letovanje otrok in družin v preteklosti« ter z udeležbo na rednih sestankih sta v Komisiji za delo z zgodovinskimi krožki pri ZPMS delovali kustosinji mag. Marjetka Balkovec Debevec in Mateja Ribarič. Udeležili sta se sklepnega 50. srečanja mladih zgodovinarjev Slovenije pri ZPMS 31. maja in 1. junija 2019 v Pacugu. Bibliotekarka Polona Koželj je v sistem Cobiss vpisala več raziskovalnih nalog, ki so postale del muzejskega knjižničnega fonda.
- 2. Novi Slovenski biografski leksikon (ZRC SAZU).** Biografska gesla za osebnosti, ki so pomembno zaznamovale področje vzgoje in izobraževanje, so napisali dr. Branko Šuštar (Capuder, Karel, Cepuder, Josip, Čadež, Anton), Mateja Ribarič (Černež, Ludvik, Cvahte, Simon) in mag. Marjetka Balkovec Debevec (Čebular, Jakob), ki je pri projektu sodelovala tudi z uredniškimi nalogami. Koordinirala je delo z avtorji drugih gesel in zbirala gradivo o učitelju Francu Cucku.
- 3. Center IRIS (nekdanji Zavod za slepe in slabovidne).** Strokovno svetovanje pri popisu predmetov šole in prevzem zbirke predmetov v muzejski depo je nadgradila bibliotekarka Polona Koželj, ki je v razstavnih prostorih muzeja pripravila priložnostno razstavo ob stoletnici organiziranega izobraževanja slepih na Slovenskem. V program odprtja razstave so bili vključeni tudi gojenci centra, prav tako so se odprtja udeležili številni sodelavci centra. Za center je bil posebej organiziran voden ogled razstave.
- 4. Kemijski inštitut Ljubljana.** Na pobudo inštituta ob mednarodnem letu periodnega sistema je kustos Marko Ljubič pripravil občasno manjšo razstavo Periodni sistem v šoli. Razstava je bila v tednu inštituta postavljena v inštitutskih prostorih, pozneje pa tudi v razstavnih prostorih muzeja, kjer si jo ogledovalo večje število šolskih skupin.
- 5. Urarstvo Cerar Kamnik.** Kustos Marko Ljubič je na pobudo zunanjega sodelavca, zbiratelja starih predmetov, ki muzeju dostavlja predmete šolske dediščine, z nasveti pomagal pri pripravi razstave Kamnik skozi čas – 100 let urarstva Cerar v Kamniku. K postavitvi razstave je pritegnil tudi zunanja sodelavca muzeja, oblikovalca Marjana Javorška in Matjaža Kavarja. Na razstavi, ki je bila odprta 27. septembra 2019 v

Galeriji Dika, je bilo predstavljeno tudi izobraževanje urarjev, v muzeju pa so bile ob razstavi pregledane vse šolske ure.

6. **Društvo učiteljev podružničnih šol.** Muzej z društvom sodeluje od nastanka leta 1990. Muzej je od društva prevzel Kroniko srečanj podružničnih šol (1990–1996). Na povabilo društva se je odprtja vsakoletnega strokovnega posveta društva s priložnostnim nagovorom udeležencem na POŠ Sovodenj 12. aprila 2019 udeležil direktor muzeja, mag. Stane Okoliš. Dr. Branko Šuštar je v letu 2019 na spletni strani društva objavil svoj prispevek Podružnična šola in njene prednice pred 1958, ki ga je predstavil na posvetu društva leta 2016.
7. **Zveza zgodovinskih društev Slovenije.** Muzej sodeluje z zvezo pri izdajanju strokovno-znanstvene revije Šolska kronika. Zveza sofinancira del stroškov izdajanja revije iz razpisa za sofinanciranje znanstvenega tiska pri Agenciji RS za raziskovalno dejavnost. Pri dejavnostih zveze, ki se nanašajo na področje dela muzeja, je aktivno deloval član njenega IO dr. Branko Šuštar.
8. **Pokrajinski arhiv Koper in Pedagoški muzej Ukrajine v Kijevu.** Kustos dr. Branko Šuštar je z omenjenima ustanovama sodeloval pri gostovanju razstave Poti izobraževanja v slovanskem svetu. V Pokrajinskem arhivu v Kopru je 12. aprila 2019 z nagovorom nastopil na odprtju, v Pedagoški muzej Ukrajine v Kijev pa je razstavno gradivo posredoval po e-pošti.
9. **Zveza slovenskih glasbenih šol.** Sodelovanje pri projektu postavitve razstave Dostopno in plemenito ob 200-letnici ustanovitve prve javne glasbene šole na Slovenskem se je leta 2019 zaključilo z gostovanjem v Postojni, Kopru in Slovenski Bistrici. Po prvotni postavitvi razstave v prostorih muzeja v jeseni 2016 je razstava svojo pot sklenila s končno postavitvijo v Slovenskem šolskem muzeju.
10. **Zasavski muzej Trbovlje.** Zelo uspešno sodelovanje pri projektu izvajanja učnih ur lepopisa za zasavske šole se je nadaljevalo v muzejski zbirki v Hrastniku. Učnih ur v Hrastniku se je udeležilo šest od skupaj sedmih šol zasavske regije.
11. **Slovenski gasilski muzej in Belokranjsko muzejsko društvo Metlika.** Kustosinja mag. M. B. Debevec je kot bivša kustosinja Slovenskega gasilskega muzeja pomagala pri pripravah na slovesnost in na izdajo zbornika ob praznovanju 150-letnice gasilstva na Slovenskem in 50-letnice obstoja gasilskega muzeja. Kot nekdanja predsednica Belokranjskega muzejskega društva je v Belokranjskem muzeju Metlika na priložnostni razstavi ob 70-letnici društva predstavila svoje delo tudi na področju zgodovine šolstva.
12. **Komisija za Valvasorjeva odličja pri Slovenskem muzejskem društvu.** Mag. Marjetka Balkovec Debevec se je kot članica komisije marca, aprila in maja 2019 udeležila štirih rednih in ene dopisne seje. V tej vlogi je obiskala nominirane razstavne projekte v več krajih po Sloveniji. Pregledala je oddano gradivo nominiranih projektov. Je soavtorica besedil v knjižici Valvasorjeva odličja za leto 2018. Kot članica ožjega odbora za pripravo slovesnosti je sodelovala pri pripravi in izvedbi osrednje slovesnosti ob podelitvi odličij 20. maja 2019 v Narodni galeriji v Ljubljani.

13. **Čebelarški muzej Radovljica.** Kustosinja Mateja Ribarič je v Čebelarškem muzeju pripravila gostovanje z razstavo Učilnica v naravi: šolski vrt včeraj, danes, jutri. Direktor mag. Stane Okoliš je imel na odprtju razstave 12. marca 2019 priložnostni nagovor, avtorica razstave pa strokovno vodenje. Do konca leta je ob razstavi izvedla delavnico Mandala – zahvala zemlji.
14. **Strokovna združenja na področju delovanja muzeja.** Strokovni delavci muzeja so bili aktivni člani v delovanju strokovnih združenj: Slovensko etnološko društvo, Sekcij Skupnosti muzejev Slovenije, Slovenskega muzejskega društva, Društva restavradorjev Slovenije etc.

Posredovanje podatkov in svetovanje uporabnikom

Pomemben del strokovnih delovnih nalog vseh zaposlenih, posebej vodij muzejskih oddelkov in muzejskih zbirk, je posredovanje podatkov o muzejskih predmetih, dogodkih iz zgodovine šolstva in dejavnostih muzeja ter svetovanje uporabnikom s področij delovanja muzeja. Po zahtevnosti so posredovane vsebine razdeljene na posredovanje nezahtevnih podatkov, za katere ni bilo treba iskati dodatnih virov, na svetovanje, pri katerem so bili uporabljeni priročni viri informacij, in na intervjuje, pri katerih je bilo za odgovor potrebno raziskovanje in daljše pregledovanje virov informacij. V letu 2019 je muzej prvič sprejel tovrsten način predstavitve opravljanja vse bolj izstopajočih sestavin delovnih nalog. Glede na predhodni način predstavitve posredovanja podatkov, ki se je nanašal predvsem na delovanje kustosinje dokumentacijske zbirke, in zastavljenega načrta, se je pokazalo, da je bilo posredovanih enostavnih podatkov v letu 2019 manj od pričakovanih, precej več od načrtovanih pa je bilo posredovanih bolj zahtevnih vsebin podatkov svetovanja in intervjujev.

Tabela: posredovani podatki, svetovanja in intervjuji 2019

Kustos/kustosinja/bibliotekarka	Podatki	Svetovanja	Intervjuji
Anton Arko	7	2	2
Mag. M. Balkovec Debevec	155	25	11
Marko Ljubič	1	4	0
Mateja Ribarič	20	12	5
Dr. Branko Šuštar	138	21	3
Polona Koželj	6	11	1
Skupaj	327	75	22

Največji delež iskanih vsebin so muzejske dejavnosti: razstave, pedagoško-andragoški programi in prireditve. Naslednje področje, ki je zanimalo uporabnike muzejskih storitev, je zgodovina osnovnih šol, za njo pa podatki o učiteljih in učencih v preteklosti. Za zgodovino gimnazij je bilo sorazmerno s številom teh šol manj iskanja podatkov, še nekoliko manj pa za zgodovino strokovnih šol in za učiteljišča. Za vsa druga področja šolske preteklosti je bilo izraženo povpraševanje precej manjše. Med uporabniki in iskanci informacij je največ raziskovalcev, zelo veliko je šol, precej manj pa je medijev in drugih neidentificiranih posameznikov. Največ informacij je bilo posredovanih po telefonu, manj po e-pošti, še manj osebno ob obisku uporabnika v muzeju.

Interpretacija šolske dediščine (objave)

Mag. Marjetka Balkovec Debevec

Valvasorjeve nagrade, priznanja in diplome za leto 2018. Ljubljana: Slovensko muzejsko društvo, 2019.

"Kakršen učitelj, takšna šola": o učiteljskem poklicu skozi čas. V: Kokalj Kočvar, Monika (ur.). *Poklici v preteklosti : zbornik strokovnih prispevkov za mentorje zgodovinskih krožkov*. Ljubljana: ZPMS, Komisija za delo zgodovinskih krožkov, 2019, str. 23-34.

Sonce sredi Bučke : zbornik ob 160-letnici šolstva na Bučki 1858-2018. *Šolska kronika : zbornik za zgodovino šolstva in vzgoje*. 2019, letn. 28 = 52, št. 1-2, str. 274-277.

Polona Koželj

V tem domu luč prosvete sije! Razstava ob 100-letnici prve šole za slepe in slabovidne na Slovenskem, Ljubljana : Slovenski šolski muzej, 2019, katalog razstave, 50 str.

Marko Ljubič

Periodni sistem v šoli, Ljubljana : Slovenski šolski muzej, 2019, katalog/zloženka razstave, 4 str.

Mateja Ribarič

Naš vrt. V: E-gradivo; III. strokovno/znanstvena mednarodna konferenca Šola in muzeji 15.-16. 3. 2019, Ptuj, str. 204-209.

Merja Paksuniemi, Mateja Ribarič, Johannes Westberg: Unmarried, well behaved and well dressed: The socialization process of female teachers in early twentieth-century Finland and Slovenia. *Šolska kronika* 28, 2019, št. 3, str. 295-310.

dr. Branko Šuštar

»Ob sinjih bregovih Adrije, v našem Trstu ...« Tri zborovanja slovenskih učiteljev iz vseh dežel v Trstu pred prvo svetovno vojno. *Kronika* 67, 2019, št. 3: Iz zgodovine Trsta, str. 571-599.

Nadučitelj Alois Swetina, prodoren šolnik z vaške šole Miethsdorf v Apaški dolini v cesarsko-kraljevih časih. *Zbornik soboškega muzeja* 25, 2019, str. 141-161.

Between Ljubljana and Crete: International symposium on school life and school history museums & collections from Slovenia 2013 (15th Symposium) to Greece 2021 (19th Symposium), *Šolska kronika* 28, 2019, št. 3, str. 487-498 (soavtor Maja Hakl Saje)

Od težavnih muzejskih tem na mednarodni konferenci ICOM do Šolskega muzeja v švedskem Helsingborgu = Difficult Issues - ICOM Germany and ICOM Nord conference in Helsingborg, Sweden, September 21-23, 2017. *Šolska kronika* 28, 2019, št. 1-2, str. 245-255.

Šolski muzeji in digitalizacija: izzivi šolskih muzejev in zgodovine izobraževanja v času globalizacije in digitalizacije, 18. simpozij šolskih muzejev in zbirke zgodovine izobraževanja, København 2019. *Šolska kronika* 28, 2019, št. 1-2, str. 256-273.

Poti izobraževanja v slovanskem svetu : muzeji izobraževanja, pedagogi in zgodovinarji odkrivajo kulturni razvoj : mednarodna potujoča razstava = Le vie dell'istruzione nel mondo slavo : I Musei dell'istruzione, i pedagoghi e gli storici scoprono lo sviluppo culturale : Mostra itinerante internazionale = Ljubljana ZZDS: Koper PAK 2019 (zloženka k razstavi), 4 str.

New possibilities for education after political and social changes: Slovenian examples in 20th Century (1918 and 1945). V: Education in an era of risk - the role of educational research for the future. ECER Hamburg: European Educational Research Association, 2019 (abstract, soavtor Maja Hakl Saje).

Mednarodno sodelovanje

Kustosinja Mateja Ribarič je nastopila na III. strokovno-znanstveni mednarodni konferenci Šola in muzeji, ki je 15.–16. marca 2019 v organizaciji EDUCA izobraževanje potekala na Ptujju. Predstavila je projekt Naš vrt. Postala je tudi članica programskega odbora 4. mednarodne konference ŠOLA & MUZEJI 2020, ki je bila 11. in 12. Septembra v Celju. Nastopila je tudi na II. konferenci Sekcije muzejskih pedagogov Muzejskega društva Srbije, ki je v organizaciji Sekcije muzejskih pedagogov, Narodnega muzeja Niš in Centra za muzeologijo in heritologijo Filozofske fakultete Univerze v Beogradu potekala 16.–17. decembra 2019 v Nišu. Nosilno geslo konference je bilo Muzejski programi za decu – učenje i/ili zabava, kustosinja Slovenskega šolskega muzeja pa se je na njej predstavila s prispevkom Slovenski šolski muzej povezuje šole in muzej – 20 let učnih ur v SŠM.

Dr. Branko Šuštar je od 2. do 4. maja 2019 sodeloval na mednarodnem seminarju v projektu ARAEF Univerze Vic & Museo Virtual v Kataloniji, na katerem so pod naslovom Od propagande do odpora – Vitalne možnosti v totalitarizmu razpravljali o muzejski postaviti izobraževanja v obdobjih nedemokratskih režimov s totalitarnimi značilnostmi. Zadnji dan konference je s prispevkom Musealization of education in context of socialist Yugoslavia and its successor states, the case of Slovenia predstavil razmere v Sloveniji. Na letnem srečanju ASEES (društva za slovanske in vzhodnoevropske študije), ki je na temo Culture Wars od 14. do 16. junija 2018 potekalo na Filozofski fakulteti v Zagrebu, je v sekciji Kulturni boj v izobraževanju predstavil prispevek The Cultural Struggle in Slovenian Education at the End of the Habsburg Monarchy and in the Early Years of the Kingdom of Yugoslavia: 1900–1925). V Københavnu na Danskem se je v začetku julija udeležil 18. mednarodnega simpozija šolskih muzejev in šolskozgodovinskih zbirk, ki je potekal pod naslovom Šolski muzeji in digitalizacija: izzivi šolskih muzejev in zgodovine izobraževanja v času globalizacije in digitalizacije. Predstavil se je s prispevkom o Slovenskem šolskem muzeju in digitalizaciji šolskega gradiva.

Kustos Marko Ljubič se je kot slušatelj udeležil II. mednarodne konference o ohranjanju prostorskih podatkov CEF eArchiving Building Block Geopreservation Conference, ki je bila v Ljubljani 6. in 7. maja 2019. Podobno se je 20. in 21. novembra 2019 udeležil 4. mednarodne konference e-ARH.si: Preteklost na dosegu klika!, ki je prav tako potekala v Ljubljani.

V mednarodnem strokovno-raziskovalnem prostoru na področju zgodovine šolstva je muzej nastopal z izmenjavo strokovno znanstvene revije Šolska kronika, ki vsebuje nemške in angleške naslove člankov v kazalu, angleški izvleček in nemški povzetek prispevka. V redni dvojni številki revije je bil en članek objavljen tudi v angleškem jeziku, tematska številka s prispevki s 15. mednarodnega simpozija šolskih muzejev v Ljubljani (2013) pa je izšla v angleškem jeziku s slovenskimi izvlečki.

Objave o muzeju v spletnih medijih

V predstavitvi objav vsebin o muzeju v spletnih medijih je na prvem mestu upoštevano število vpisanih dogodkov, obiskovalcev in ogledov obiskovalcev na domači spletni strani muzeja. Z optimističnim načrtom izpopolnjevanja spletnih strani z novimi vsebinami je bilo v muzeju izraženo prizadevanje vzbuditi večje zanimanje za muzej, z objavami in najavami dogodkov doseči večji obisk muzeja, s sprotnim obveščanjem in odzivi na dogodke pa povečano prisotnost muzeja na socialnih omrežjih. Zaradi drugih poudarkov v delovanju muzeja in hitro spreminjajočih se načinov obveščanja načrt v izbranem kazalniku ni bil v celoti dosežen. Boljši rezultati so izkazani na drugih socialnih omrežjih na svetovnem spletu.

Primerjava objav muzejskih dogodkov na svetovnem spletu 2019/2018

Socialno omrežje	Realizacija 2019	Realizacija 2018	Indeks 19/18
Spletna stran: www.solski-muzej.si.	24	22	1,09
Facebook	195	229	0,85
Facebook – Šolska kronika	17	9	1,89
Facebook – Sovica Zofi	11	4	2,75
Twitter	114	34	3,35
Twitter Culture.si	114	34	3,35
Google My Business	27	27	1,00
Museums.si	22	12	1,83
Napovednik PRO	17	11	1,55
Kam? v Ljubljani	4	6	0,67
LinkedIn	21	12	1,75
Kulturnik	27	27	1,00
Instagram	42	66	0,64

V prizadevanju muzeja za povečanje obiska in zanimanja za šolsko preteklost sta oglaševanje in promocija muzejskih dejavnosti v elektronskih medijih pomembni sestavni delovanja muzeja. Objave dogodkov, število obiskov in obiskovalcev na spletni strani in socialnih omrežjih so zato primerljiv izkaz vsakoletne muzejske statistike, kako je oglaševanje v medijih vplivalo na obisk muzeja. Za področje oglaševanja in promocije v muzeju je na delovnem mestu poslovni sekretar skrbela Ksenija Guzej, prof. lik. vzgoje, ki je v svojem delokrogu opravljala tudi vrsto drugih strokovno-muzejskih in tajniških nalog.

Obiskovalci na medmrežju: primerjava 2019/2018

Socialna omrežja	Realizacija 2019	Realizacija 2018	Indeks 19/18
www.solski-muzej.si	48.993	76.603	0,64
Facebook	62.960	45.481	1,38
Twitter	792	1.479	0,54
Google My Business	302.778	110.767	2,73
Napovednik	880.299	9.053.100	0,10

Zaradi ugašanja in nastajanja novih socialnih omrežij nastajajo v letni statistiki velike razlike. Muzej je prisiljen, da sledi spremembam in išče najboljše poti do obiskovalcev. Najbolj očitna sprememba je nastala zaradi aprilske ukinitve Napovednika, precej pa se je povečal obisk na Facebooku in na Google My Business.

Ogledi na medmrežju: primerjava 2019/2018

Socialna omrežja	Realizacija 2019	Realizacija 2018	Indeks 19/18
Spletna stran: www.solski-muzej.si	69.994	249.124	0,28
Facebook	62.960	45.481	1,38
Twitter	25.021	20.860	1,20
Google My Business	302.778	110.767	2,73
LinkedIn (novo v letu 2019)	2.410	/	/

Objave o muzeju v medijih: tiskani, radio, TV

1. RTV SLO 1, oddaja Firbcologi, 16. oddaja 7 sezone, O plonkanju, klečanju na koruzi in lobanjah iz gline, Maja Hakl Saje, 12. 1. 2019
2. RTV SLO, 1 oddaja Dobro jutro, Kakšne so bile učilnice v starih časih? Novinarika Taja Zucato, Anton Arko, 28. 1. 2019
3. RTV SLO 1, Oddaja Tednik, Šola ocen ali znanja? Novinarika Anka Pirš, kustosinja Marjetka Balkovec Debevec, 11. 2. 2019
4. Planet TV, oddaja Argument, V šolstvu ne potrebujemo revolucije, novinar Marko Gregorc, Anton Arko in Grega Vauhnik, 13. 2. 2019
5. Vida Toš, Šolski vrt je več kot vrt in več kot le učilnica na prostem, v Večer, 14. 2. 2019 – Uroš Kuzman, fotografiranje za stand up predstavo Profesor Kuzman mlajši, Urška Boljkovac, 26. 2. 2019
6. Dolenjski list, Pogovor nekdanje dijakinje s profesoricama, Marjetka Balkovec Debevec, 23. 3. 2019
7. Mitja Novak, Obujanje spominov z Bogomiro Kure in Darko Čop, v: Belokranjec, Letnik. 22, št. 3, 28. 3. 2019, str. 3
8. Bezek-Jakše, Mirjam, Učitelj da le priložnost : razmišljanja upokojenih profesorice slovenskega jezika na črnomaljski gimnaziji Bogomire Kure in Darke Čop o učiteljskem delu, ki je še veliko več kot le poklic, v: Dolenjski list. ISSN 0416-2242, Leto 70, št. 13, 28. 3. 2019, str. 44
9. Aleksandra Prikmajer Slokan, Delo, Sobotna priloga, Pisma bralcev, Kaj pa latinščina za učence od 11. do 15. leta? Leto 61/št. 80, 6. 4. 2019, str. 30
10. Verena Štekar-Vidic: Šolski vrt včeraj, danes, jutri, v: Deželne novice, 12. 4. 2019, str. 11,
11. RTV SLO, Radio Prvi, Intervju na temo delovnih sobot v šolah, Nataša Rašl z Marjetko Balkovec Debevec; 8. 5. 2019 (predvajanje 11. 5.)
12. RTV SLO 1, Izobraževalni program, snemanje oddaje o Mariji Tereziji, Tatjana Markošek, 15. 5. 2019
13. Inštitut za kulturne in spominske študije ZRC SAZU, snemanje za dokumentarni film o pesmi Solčence zahaja, dr. Ana Hofman, Anton Arko, 7. 6. 2019
14. RTV SLO 1, Poročila ob petih, Začel se je teden otroka. Prispevek o dobrodelnih fotografskih razstavi in dražbi fotografij CEWE, Zveze prijateljev mladine in Slovenskega šolskega muzeja, 7. 10. 2019
15. RTV SLO 1, Dokumentarni filmi in oddaje, Izobraževalni program, (NE)znana poglavja slovenske zgodovine: Marija Terezija in Slovenci, Izobraževalno-zgodovinska serija, 2/3, Slovenski šolski muzej, Hana Čosić, 13. 11. 2019
16. Jurij Auer, Delo, Sobotna priloga, Sto let šole za slepe in slabovidne, Da bo svetloba izpodrinila temo, 23. 11. 2019, str. 28
17. šum, Dnevnik, Ta veseli dan kulture, Dobrodošli, vstopite, ni se treba sezuvati!, 3. 12. 2019, str. 22
18. RTV SLO, Radio Prvi, oddaja Aktualno, V tem domu luč prosvete sije! Razstava ob 100-letnici prve šole za slepe in slabovidne na Slovenskem, novinarika Petra Medved, bibliotekarka Polona Koželj, 21. 11. 2019
19. Radio Ognjišče, Oddaja Luč v temi, Mozaik novic ob mednarodnem dnevu invalidov, bibliotekarka Polona Koželj, 8. 12. 2019

Muzejska tržna dejavnost

Muzejska trgovina. Prodaja spominkov, replik muzejskih predmetov in muzejskih tiskov, s katerimi muzej popularizira svojo dejavnost, je dopolnitev javne službe. Čeprav je končni rezultat 1.069 EUR presegel pričakovanja, je treba poudariti, da je bilo delovanje muzejske trgovine v letu 2019 zaradi obnovitvenih gradbenih del in odsotnosti prodajne infrastrukture čez celo leto bolj ali manj onemogočeno. Ob koncu šolskega leta 2018/2019 je nekaj dni sicer potekala improvizirana prodaja, ki pa se je v danih razmerah izkazala za neprimerno in težko izvedljivo. Pred koncem koledarskega leta je bilo prodanih nekaj novih muzejskih tiskov. Več prodajnih artiklov je bilo nedosegljivih. Novi artikli niso bili nabavljeni. Ves prihodek od tržne dejavnosti je muzej namenil razvoju muzejskih dejavnosti.

Investicijski transferji

Slovenski šolski muzej je po načrtu razvojnih programov za investicijske transferje za leto 2019 razpolagal s sredstvi v višini 12.876 EUR, ki so bila na razpolago na PP 863210 pri Ministrstvu za izobraževanje, znanost in šport. Muzej je poleg tega zneska za investicije iz lastnih prihodkov namenil še znesek v višini 253,16 EUR. Vsa sredstva, namenjena za investicije, so bila v celoti realizirana. Največji del razpoložljivih sredstev za investicije je muzej v skladu z investicijskim načrtom v letu 2019 namenil urejanju depoja muzejskih predmetov v Zalogu. Za nemoteno delo z muzejskimi predmeti na oddaljeni lokaciji je bila opravljena dodelava skladiščnih regalov v skupni vrednosti 8.637,86 EUR. Za računalniško internetno omrežje muzeja je bila opravljena dograditev in ureditev IKT-omarice z dodatnimi novimi povezavami za obstoječe informacijsko omrežje v vrednosti 1.057,50 EUR ter nabavljeno stikalo SWITCH FORTINET v vrednosti 1.545,28 EUR. V sklopu nabave računalniške opreme se je zamenjal starejši mobilni telefon s sodobnejšim Huawei P20-PRO v vrednosti 599,00 EUR. Za muzejsko knjižnico je bil nabavljen računalnik PC PLUS s tipkovnico in miško (delovno mesto bibliotekarka) v vrednosti 630,72 EUR in nameščeni so bili oporniki za knjige v vrednosti 658,80 EUR. Skupna vrednost rednih investicij je bila 13.129,16 EUR. Ministrstvo za izobraževanje, znanost in šport je muzeju v letu 2019 predalo v upravljanje Programsko opremo Microsoft v vrednosti 1.557,59 EUR in programsko opremo F-SECURE 19,54 EUR. S projektom Postavitev nove stalne razstave je muzej v letu 2019 za investicijska vlaganja v prostor porabil še 10.048,53 EUR, od tega je iz lastnih sredstev prispeval 48,53 EUR. Za projekt Sanacija in oprema za SŠM se je za investicijska vlaganja porabilo 13.115,64 EUR, za investicijsko vzdrževanje pa 53.145,48 EUR.

Finančni rezultat

Celotni prihodki muzeja za leto 2019 so znašali 650.252 EUR in so za 5,80 % višji kot leta 2018. Iz proračuna je muzej prejel 577.549 EUR sredstev, kar predstavlja 88,82 % sredstev vseh prihodkov leta 2019. Lastni prihodki v znesku 72.702 EUR predstavljajo 11,18 % vseh prihodkov muzeja v letu 2019. Odhodki za leto 2019 znašajo 647.672 EUR in so za 8,13 % višji od odhodkov iz leta 2018. Za bruto osebne dohodke in nadomestila je bilo namenjenih 296.416 EUR (46,00 %), za stroške redne dejavnosti skupaj z redno pedagoško dejavnostjo 219.440 EUR (33,88 %) od tega za redno dejavnost 173.052 EUR (26,72 %) in za redno pedagoško dejavnost 46.387 EUR (7,16 %); za projekte 130.879 EUR (20,21 %), od tega za razstave oz. razstavno dejavnost 95.330 EUR (14,72 %) in za muzejsko trgovino

938 EUR (0,14 %). Stroški dela v letu 2019 predstavljajo manj kot 50 % vseh stroškov. Za redne investicije v osnovna sredstva je bilo namenjenih 13.129 EUR. Od tega je 12.876 EUR prispevalo Ministrstvo za izobraževanje, znanost in šport, preostalih 253 EUR pa je iz sredstev presežka prihodkov nad odhodki iz preteklih let. Za investicije v okviru projekta Nova stalna razstava je bilo namenjenih še 10.049 EUR in za investicije v okviru projekta Sanacija in oprema za SŠM 66.261 EUR (od tega za investicijsko vzdrževanje 53.145 EUR). Razlika med prihodki in odhodki izkazuje pozitiven poslovni izid, to je presežek prihodkov nad odhodki v višini 2.580 EUR, ki se zmanjša za davek od odhodka pravnih oseb v znesku 164 EUR. Končni poslovni izid je 2.416 EUR.

Sklep

Za muzejem je izjemno leto, saj so bili na številnih področjih doseženi zelo dobri rezultati. Število izvedenih starih učnih ur je bilo do zdaj najvišje. Prav tako se je do zdaj starih učnih ur udeležilo največ obiskovalcev. Najvišje število obiskovalcev je zabeleženo tudi pri obisku tujcev. Število vseh obiskovalcev v muzeju je drugo najvišje v vsem obdobju obstoja muzeja. Skoraj vsi zastavljeni dolgoročni in kratkoročni cilj so bili uresničeni. Izpeljani so bili tudi vsi načrtovani projekti. Izvedeni so bili tudi projekti, ki v LDN niso bili načrtovani, kot npr.: razstava Periodni sistem v šoli ob mednarodnem letu periodnega sistema najprej na Kemijskem inštitutu, nato pa tudi v Slovenskem šolskem muzeju ter gostujoča dobrodelna razstava CeWe photo award v obnovljenih razstavnih prostorih. Več je bilo tudi gostovanj pedagoških programov, bodisi v sodelovanju s šolami bodisi z drugimi organizacijami na področju delovanja muzeja na sejmskih in drugih vzgojno-izobraževalnih prireditvah. Zelo velik je bil obisk učnih ur tudi v muzejskih zbirki v Hrastniku, prav tako so bila številna gostovanja učnih ur (Učne ure v antični Emoni) na drugih šolah. Na visoki ravni so bila gostovanja razstav. Prav tako nad pričakovanjem je bilo mednarodno sodelovanje. Izdajateljska dejavnost je bila izvedena v polnem obsegu. Poleg izjemnega uresničevanja pedagoško-andragoškega, razstavnega in izdajateljskega programa je uspešno potekal tudi projekt obnove muzejskih prostorov in postavitve nove stalne razstave. Izredno pomembno je bilo, da je muzej ob razumevanju pristojnega ministrstva pridobil dodatna finančna sredstva za dokončanje projekta postavitve nove stalne razstave.

Mag. Stanko Okoliš,
direktor muzeja

Drobtinice iz šolske preteklosti

1.25 Drugi članki in prispevki

Kako naj se s knjigami ne ravna

Ne čitaj v postelji, ne delaj svojih beležk na strani, ne zgibaj listov, ne trgaj nerazrezanih listov, ne podpisuj se v knjigo, ne veži knjige, ki je vredna dolar, v vez za pet dolarjev, ne oslini prstov pri obračanju, ne čitaj pri obedu, ne daj dobrih knjig slabemu knjigovezu, odprtih knjig ne polagaj na liste, pepela ne trosi na knjigo, če kadiš; sploh ne puši, če čitaš, ker to škoduje očesu; ne trgaj podob iz starih knjig, ne suši listov v knjigi, ne nameščuj polic za knjige nad pečjo ali svetilkami, ne drži knjige za eno platnico, ne kihaj v knjigo, ne trgaj belih listov v začetku ali na koncu knjige, ne kupuj nepopolnih knjig, ne trgaj iz knjig listov, zemljevidov, slik itd., ne veži listov z iglami, ne puščaj knjig v predalih nočne omarice, ne meči knjig pod stol ali pod mizo, ne meči jih za svojimi otroki, ne lomi hrbtov, ne čitaj blizu peči ali ognja, ne hrani knjig v vlažnem prostoru, ne puščaj jih na dežju.

Slovenski učitelj 1905, str. 236

Posnemajmo! Po nekaterih šolskih knjižnicah in po nekaterih bralnih sobah imajo v navadi takozvane »znamenke« (signalke). V vsaki knjigi, ki jo otrok dobi v roke, je dodejana tudi znamenka s temi-le opomini:

1. Prosim, nikar me ne prijemaj z grdimi rokama, da ne bom umazana.
2. Ne piši, ne čečkaj in ne riši na moje liste; to je nedostojno.
3. Ne polagaj me na obraz na mizo (z navzdol odprtimi listi), zlasti ne nasloni takrat komolca name; to me hudo boli.
4. Ne vlagaj med liste ne svinčnika, ne kaj drugega trdega; to mi raztrga obleko.
5. Kadar obračaš list, ne slini prstov, ker to je nespodobno, ampak primi list desno odzgoraj in rahlo obrni.
6. Ravnaj sploh tako z menoj, da se me razveseliš, kadar me vzameš v roke.

Ali bi ne kazalo tudi za naše knjižnice napraviti enakih znamenk? Ali bi ne bilo umestno, če bi se nalepili listki s podobno vsebino na vse knjige po naših šolskih in društvenih knjižnicah? Naj Katoliška bukvarna v Ljubljani, ki ima že druge šolske potrebščine v zalogi, oskrbi še to potrebno malenkost, ki bo mnogo pripomogla k splošni snagi in preprečila marsikak nepotreben izdatek.

Slovenski učitelj 1913, str. 21.

Počitnice

Počitnice – prelestna beseda, polna prijetnosti in blagoglasja za mlado in staro uho! In zares, kdo se jih ne zveseli, ko se bližajo polahno, polahno? Kdo se jih ne razveseli, ko stopijo nekega dne v šolsko sobo ter pravijo: dosti! Da se mladina veseli počitnic, tega pač ni treba dokazovati, in med temi je v prvi vrsti dejstvo, ki ga je Aristotel po čudno pomoti pozabil omeniti, da bi mladina imela najrajši vedno počitnice. A tudi mi stari nismo bogve kako nasprotni počitnicam. Malce dolgčas nam je seveda po srboritih, a vendar v dnu duše za vse dobro dovzetnih paglavcih in bolj sramežljivo-skromnih in pridnejših dečlah, a kaj hočemo? Postava je postava, mi smo pokorni sluge postave, mi ne le pokorno, ampak z veseljem vsprejemamo ukaze postav, in postava pravi, da se tega in tega začno počitnice.

Najmanj vzroka veseliti se počitnic imajo pač stariši. Zanje, bi rekel človek, morajo biti počitnice prava nadloga. Tako je bilo lepo mirno, ko je sedela mladež v šoli, na, sedaj pa veden nemir! In kako so razposajeni ti veleučeni učenčki! Zdaj to, zdaj ono, nikdar ni miru pred njimi! Kjer bi jih ne bilo treba, tam so, a nikoli nikjer jih ni, kjer bi jih človek potreboval! Vsega tega ni treba, čemu počitnice, tako zamrma včasih stari očanec. In vendar mnogo odredb smo že doživeli, a ne pomnimo, da bi bila katera tako nepopularna, kakor je bila tista, ki je hotela božične počitnice nekoliko prikrajšati. Mi šolniki smo samo nekoliko pogodrnjali, a takoj ubrali resnobne postavne gube, a v najodločnejšo opozicijo so stopili ravno stariši. Kaj, da ne bi privoščili izmučeni mladini teh par dni? Tako so javno pisali in izražali veliko nevoljo na novo odredbo. In zdi se nam, da bo ta odločna opozicija odredbo tudi kmalu pokopala. Saj so nekateri grozili kar z obstrukcijo, pomislite s »božično obstrukcijo«! To je zopet le nov dokaz za tezo, da so počitnice neka ustanova, ki kakor malokatera uživa vsesplošne simpatije ...

Toda bodi kakorkoli, počitnice so potrebne in lepe, to je pribito. Kajpada, ker je na svetu vse nepopolno, se ni čuditi, da je najlepši prvi dan počitnic. Vsako leto si mislim, kako lepe bodo počitnice, a vsako leto se mi zdi, da je zares lep le prvi dan, potem pride vedno nekoliko prevare. Človek bi šel tja in tja, bi! A saj veste, kako je! Bi se izbije z denarjem, a plače še vedno niso povišane; ko bodo povišane, bodo pa naložili kak nov davek na vozne karte. O poznamo vrednost denarja! Čim več ga je, tem manj je vreden! – – –

A počitnice so le in pozdravljene naj bodo! Mnogokrat prevaran se jih vedno razveselim. Malo v gozdu, malo na potu, malo v družbi, malo med knjigami – pa se bo razvedril duh in vedre misli se bodo porajale v duši, po telesu pa se bodo začele razlivati nove moči. In vedrih misli in živih moči potrebuje človek, ki hoče biti šolnik! Zatorej še enkrat pozdravljene počitnice! Naj bi bile srečne vsem, vsem – hasnive, vsem prijetne! Dobre počitnice – dobro novo šolsko leto!

Slovenski učitelj : Glasilo krščansko mislečih učiteljev
in vzgojiteljev, 1904, str. 145–147.

Tatjana Hojan

Poročila in ocene

1.19 Objavljena recenzija, prikaz knjige, kritika

Izobraževanje v dobi tveganja – ECER v Hamburgu in zgodovina izobraževanja na mednarodnih znanstvenih konferencah v letu 2019

Education in an Era of Risk – ECER in Hamburg and the history of education at international conferences in 2019

Leto 2019 je bilo – posebej v primerjavi z naslednjim – izjemno bogato tako z domačimi kot mednarodnimi znanstvenimi srečanji, ki so obravnavala (tudi) zgodovino šolstva in vzgoje. V letu 2019 je bolj tiho minila 150. obletnica uvedbe tudi za nas znamenitega 3. avstrijskega osnovnošolskega zakona maja 1869, ki je moderniziral šolstvo, izvajal osemletno šolsko obveznost in pripeljal v šolo učiteljice ter preoblikoval Slovence v pismen in kulturnen narod. Šolsko časopisje je nekdanj zavzeto opozarjalo na 14. maj 1869 kot na markanten mejnik v ljudskošolski zgodovini.¹ Stota obletnica tega osnovnošolskega zakona 1969 je bila tudi za Slovenski šolski muzej zanimiva razstavna tema² in hkrati odmeven in do danes uporaben raziskovalni projekt muzeja in zunanjih sodelavcev.³ Ta šolski zakon je bil sprejet prav v času našega taborskega gibanja in slovensko časopisje je poročalo hkrati o šolski reformi in o Vižmarskem taboru. Največji slovenski tabor smo po svojih močeh zaznamovali zgodovinarji in posebej vneta lokalna skupnost pod Šmarno goro brez večje vseslovenske ali vsaj vseljubljske udeležbe. *Posvet ob 150-letnici Vižmarskega tabora*⁴ sta 16. maja 2019 pripravili Zveza zgodovinskih društev Slovenije in Slovenska matica v Matičinih prostorih, tematika pa je obravnavala tudi šolske zahteve na taboru in druge jezikovne zahteve, povezane s šolstvom. Tudi obletnica naše prve univerze, ki si deli rojstno letnico z univerzami, kot npr. v Brnu, Hamburgu ali Rigi, je prav tako pomembna tema iz zgodovine izobraževanja, saj sledimo zavzetim slovenskim prizadevanjem za univerzitetno izobraževanje doma vse od 1848 naprej. *Znanstveni simpozij – 100 let Univerze v Ljubljani* sta konec leta 2019 pripravili Univerza v Ljubljani

-
- 1 Učiteljski tovariš, 49, št. 19., 7. 5. 1909, str. 1–2, 14. maj 1869. <http://www.dlib.si/stream/URN:NBN:SI:DOC-CEGANVBF/451f7b7f-ccf7-4ce8-a646-11899d4f9117/PDF>
 - 2 Ob stoletnici osemletne obvezne osnovne šole na Slovenskem 1869–1969: razstava v Slovenskem šolskem muzeju v Ljubljani (ur. France Ostanek), Ljubljana 1869.
 - 3 Osnovna šola na Slovenskem 1869–1969 (ur. Schmidt, V., Melik, V., Ostanek, F.), Ljubljana: Slovenski šolski muzej, 1970.
 - 4 150 let tabora na Vižmarjih, <https://marijanzlobec.wordpress.com/2019/05/15/150-let-tabora-v-vizmarjih/>; Posvet ob 150-letnici Vižmarskega tabora, <https://zzds.si/post-2019-05-10.html>; https://www.sistory.si/cdn/publikacije/41001-42000/41358/16-5-2019_SM_Posvet_150_let_Vizmarskega_tabora-posvet.pdf

in Slovenska matica. Potekal je prav blizu našega muzeja, v zbornični dvorani ljubljanske Univerze ob njeni stoletnici. Na prostem pred muzejem je bila pripravljena razstava o začetkih in razvoju ljubljanske univerze, naš muzej pa bil posebej povezan s simpozijem ob predstavitvi študentske tematike nove univerze v prvih dveh desetletjih njenega delovanja.⁵

Glede razmer v letu 2020, ko množičnih znanstvenih srečanj skoraj ni, je treba omeniti nekaj mednarodnih konferenc na področju zgodovine šolstva in muzejev, ki so potekale v letu 2019 na teme, ki so blizu zgodovini vzgoje in izobraževanja ter muzejskim vprašanjem. Pri nekaterih srečanjih so sodelovali slovenski muzealci in raziskovalci zgodovine izobraževanja, tudi iz Slovenskega šolskega muzeja, pri drugih je bila opazna udeležba iz Slovenije ali jih tematika vsebinsko povezuje z delom muzejev izobraževanja.

International Seminar: From propaganda to resistance. Manjši, a vsebinsko bogat mednarodni seminar se je v pri nas še prazničnem začetku maja 2019 pričel v katalonskem univerzitetnem mestu Vic s temo Od propagande do odpora: vitalne možnosti v totalitarizmu⁶ pod vidikom zgodovine izobraževanja. Mesto Vic – v izgovorjavi [bik] – je malo večje od Celja in s prav takšnimi antičnimi koreninami, z ohranjenim rimskim templjem, podobnim tistemu v Pulju. Hkrati pa ima Vic še manj znane, a zanimive povezave s Slovenci tudi na izobraževalnem področju prek tam rojenega ustanovitelja redovne skupnosti kletincev. Mednarodni seminar je potekal kot del projekta ERAEF,⁷ ki ga vodi Eulàlia Collelldemont z Univerze Vic (UVic – Universitat de Vic – Universitat Central de Catalunya), in virtualnega univerzitetnega muzeja pedagogike (MUVIP, Museu Universitari Virtual de Pedagogia), tudi s sodelavci iz mednarodnega sveta. Projekt se je kot del kulturne zgodovine izobraževanja osredotočil na avdiovizualne medije, dokumentarne filme in novice o izobraževalnih vprašanjih v času Francovega režima – in tudi v evropskem okviru, zlasti med letoma 1940 in 1970. Seminar je potekal v obliki delavnic, okroglih miz in daljših predavanj o totalitarizmu in propagandi (Ian Grosvenor, Univ. Birmingham; Pilar Prat, Núria Padrós, Uvic), o kulturi v šolskem razredu v komunizmu: metamorfoze propagande (Iveta Kestere, Univ. Latvia) in oblikovanju portugalsko-španskih odnosov skozi film (Ana Paz, Univ. Lisboa). O razumevanju avdio-vizualne propagande je govorilo več avtorjev s katalonskih univerz v Barceloni in Vicu, o projektu evropskih spominov European Memories, ta poteka tudi s slovenskim sodelovanjem, in težavnosti predstavljanja totalitarizma preteklosti pa je govoril Jordi Guixé (European Observatory on Memories). Impresiven zgodovinski sprehod po sledovih frankizma v arhitekturi je po Vicu vodil Josep Casanovas (UVic). Se-

5 Znanstveni simpozij – 100 let Univerze v Ljubljani, 6.–7. 11. 2029,

<http://www.slovenska-matica.si/events/znanstveni-simpozij-100-let-univerze-v-ljubljani/>

6 International Seminar: From propaganda to resistance. Vital options in the totalitarianism, Vic, 2–4. 5. 2019, <https://mon.uvic.cat/fetch/esdeveniments/international-seminar/>

7 ARAEF, <https://www.uvic.cat/museu-virtual/investigacions/araef>

minar je omogočal tudi zanimivo neformalno druženje, ki se mu je pridružila tudi Karin Priem z Univ. Luksemburg, predsednica ISCHE, mednarodne stalne konference o zgodovini izobraževanja. Slovenski prispevek na seminarju je na ilustrativen način predstavil muzealizacijo izobraževanja v kontekstu socialistične Jugoslavije, posebej v Sloveniji.⁸

*Na zgodovinski pohod po izobraževalni dediščini v mestu Vic je udeležence seminarja *From propaganda to resistance* 4. maja 2019 popeljal Josep Casanovas i Prat (Univ. Vic). Pred razsežnim poslopjem katoliških šol Collegi Sant Miquel dels Sants.**

Seminar je potekal maja 2019 na centralni katalonski Univerzi Vic v sproščnem, a delovnem vzdušju z izbranimi delavnicami in nekaj predstavitvami ob sodelovanju in diskusiji v zadovoljstvo udeležencev in organizatorjev (v ospredju Eulàlia Collelldemont Pujadas).

8 Musealization of education in context of socialist Yugoslavia and its successor states, the case of Slovenia, B. Šuštar; Program, https://www.uvic.cat/sites/default/files/international_seminar_actualitzat.pdf

* Vse fotografije v prispevku je posnel Branko Šuštar.

Contested Minorities in the New Europe, 2019. V začetku junija 2019 so mladi raziskovalci na Birkbeck, University of London (oddelek za zgodovino, klasične študije in arheologijo) pripravili simpozij o spornih manjšinah v "novi Evropi" in o nacionalni identiteti od Baltika do Balkana (Contested Minorities in the 'New Europe': National Identity from the Baltics to the Balkans, 1918–1939). Tema manjšin, ki zajema z manjšinskim šolstvom tudi izobraževalna vprašanja, je zanimiva za področje zgodovine izobraževanja. Tako so obravnavali položaj v vzhodni Hercegovini, Bošnjakov v Vardarski Makedoniji, Italijanov v jugoslovanski Dalmaciji in makedonskih Turkov, če začnemo z jugoslovanskimi temami. Predavatelji so se dotaknili še manjšinskih in s tem tudi jezikovnih in šolskih razmer banatskih Švabov in nemškega prebivalstva ob Črnem morju, Judov v različnih državah, razmer v Transilvaniji in zahodni Traciji, pa tudi manjšinskih tem na Baltiku in manjšinskega šolstva v romunski Besarabiji in sovjetski Transnistriji (Pridnestrovie). Pregleden slovenski prispevek je predstavil manjšinsko šolstvo v jugoslovanskem delu Slovenije 1918–41.⁹

2019 ASEES Convention, "Culture Wars", Zagreb.

Leta 1948 ustanovljeno združenje ASEES, ki ima sedaj sedež na ameriški Univerzi Pittsburgh, je do 2010 delovalo kot AAASS (The American Association for the Advancement of Slavic Studies), zatem pa pod sedanjim imenom ASEES (Association for Slavic, East European, and Eurasian Studies) povezuje raziskovanje slovanskih, vzhodnoevropskih in evro-azijskih študij. S tem združenjem in njegovimi letnimi konvencijami v večjih ameriških mestih je od 1976 povezano tudi Društvo za slovenske študije (SSS – Society for Slovene Studies) z revijo *Slovene Studies*.¹⁰ Slovensko sodelovanje na letnih nacionalnih konvencijah združenja ASEES poteka s sodelavci ZRC SAZU, INZ in slovenskih univerz že vrsto let. Združenje ASEES je v zadnjih letih pripravilo tudi Evropejcem bolj dostopna regionalna srečanja.¹¹ Takšna poletna konvencija je bila tudi z izobraževalnimi temami junija 2016 v ukrajinskem Lvovu,¹² tokrat pa je bila še bližje. Potekala je v Zagrebu na Filozofski fakulteti na temo kulturnih vojn (2019 ASEES Convention, "Culture Wars", 14-16 June 2019). V Zagrebu je bilo predstavljenih več slovenskih tem, tudi s širšega področja kulture. Sodelavci ZRS Koper so predstavili cel panel na temo kulturnih vojn in premirij med marksizmom in katolicizmom v 20. stoletju, prav tako je bil cel panel posvečen slovenski poeziji (Mythological Motifs in Slovenian Poetry: Strniša, Makarovič, Kovič), drugje je bila slovenski zgodovini posvečena le kakšna tema npr. skupina Laibach ali pri širšem literarnem sklopu (Voices of the "Other" in Literary Space), pa tudi pri

9 Contested Minorities in the 'New Europe', <https://contestedminorities.wordpress.com/Views-on-Minority-Education-in-the-Yugoslav-part-of-Slovenia,1918-1941>

10 T. Pogačar, *Revija Slovene Studies* (ZDA), <http://centerslo.si/wp-content/uploads/2015/10/pogacar.pdf>

11 2019 ASEES Convention, <https://www.aseees.org/summer-convention/program>

12 2016 ASEES-MAG Summer Convention, <https://www.aseees.org/summer-convention/2016-program>

kulturnih vprašanjih habsburške imperialne mreže. Krog raziskovalcev iz Hrvaške in od drugod je pritegnila tema šola in oblikovanje identitete v socialistični Jugoslaviji (*Winning Children's Hearts and Minds: Education and Identity Formation in Socialist Yugoslavia and Contemporary Croatia*). Slovenski prispevek iz zgodovine izobraževanja (*The Cultural Struggle in Slovenian Education at the End of the Habsburg Monarchy and in the Early Years of the Kingdom of Yugoslavia: 1900-1925*) je bil predstavljen pri panelu o kulturnem boju v šolstvu skupaj z zanimivima prispevkoma o učbenikih – o nacionalnih temah v ukrajinskih in poljskih učbenikih (Viktorija Venherska) in analizi političnih tem v ruskih učbenikih zgodovine (Tatiana Khripachenko, CEU, Budimpešta). Zadnji prispevek je bil zelo sodoben, saj je pod naslovom *Ko kultura oblikuje prihodnost: Vladimir Medinski in iskanje zgodovinske resnice analiziral delovanje takrat aktualnega ruskega ministra za kulturo* (Rebecca A. Johnston, Univerza Texas, Austin).¹³

18. simpozij šolskih muzejev 2019 v Københavnu. Tako rekoč sproti smo v Šolski kroniki v št. 1–2, 2019 poročali o tradicionalnem bienalnem, že 18. simpoziju šolskih muzejev, ki je potekal julija 2019 v Københavnu na temo sprememb globalizacije in digitalizacije, tudi s slovenskim sodelovanjem.¹⁴ Pregled zadnjih tem simpozijev šolskih muzejev in šolskozgodovinskih zbirk in povabilo na 19. simpozij na Kreti 2021 pa je prinesla lanska tematska številca Šolske kronike ob predstavitvi predavanj na 15. simpoziju v Ljubljani (ŠK 2019, št. 3).

Generalna konferenca ICOM 2019 v Kjotu. Tu lahko vsaj omenimo še največje svetovno muzejsko srečanje, ki je potekalo v začetku septembra 2019 na temo *Prihodnost tradicije o muzejih kot kulturnih središčih (Museums as Cultural Hubs: the Future of Tradition)*.¹⁵ Generalno konferenco ICOM so (po nedavnem Milanu 2016 in pred prihodnjo Prago 2022) pripravili v začetku septembra 2019 v japonskem Kjotu, ki ima tudi zanimiv muzej izobraževanja (Prim. prispevek Maje Hakl Saje, str. 316–326).

Migration and Educational Media. V letu 2019 je potekala v Churu v Švici na temo migracije in izobraževalni mediji (*Migration and Educational Media*)¹⁶ še tradicionalna jesenska konferenca mednarodnega društva za proučevanje šolskih knjig oz. izobraževalnih medijev (*International society for historical and systematic research on schoolbooks/for Research on textbooks and educational media*). Delovanju društva sledimo vsaj od daleč in ga podpiramo s članstvom tudi v Sloveniji, kdaj tudi sodelujemo s člani pri vprašanjih učbenikov, posebej prvih beril in njihovih avtorjev.¹⁷

13 Program, https://www.aseees.org/sites/default/files/u72/Zagreb_prelim_program_3.20.pdf

14 Šolski muzeji in digitalizacija. Izzivi šolskih muzejev in zgodovine izobraževanja v času globalizacije in digitalizacije, 18. simpozij šolskih muzejev in zbirk zgodovine izobraževanja, København 2019.

15 ICOM Kyoto 2019, 25th ICOM General Conference, <https://icom-kyoto-2019.org/>

16 Migration and Educational Media, https://assets.uni-augsburg.de/media/filer_public/c2/bo/c2bo4fc1-516a-4892-9825-f3af23e05fec/programm_chur.pdf

17 Vinko Möderndorfer (1894–1958) – Slovenian teacher, ethnographer, political activist and author of primers, RPI 11, February 2015, https://assets.uni-augsburg.de/media/filer_public/ca/fe/cafe7921-8a12-46f3-bffd-88ea87ea6358/rpi_11.pdf

41 ISCHE 2019, Spaces and Places of Education. V letu 2019 je potekala tudi osrednja konferenca zgodovinarjev šolstva, ki jo pripravlja leta 1978 ustanovljena Mednarodna stalna konferenca za zgodovino izobraževanja – International Standing Conference for History of Education. ISCHE združuje nacionalna društva in posameznike, ki delujejo na področju zgodovine šolstva. Doslej se je zvrstilo že 41 letnih konferenc o zgodovini izobraževanja, zadnja julija 2019 v portugalskem Portu. Občasnega slovenskega sodelovanja na ISCHE je bilo kar nekaj: 2007 v Hamburgu ob konferenci na temo o ogroženih otrocih in mladini v zgodovini (Children and Youth at Risk), 2010 v Amsterdamu, kjer je 32. konferenca ISCHE na temo o raziskovanju otroštva (Discoveries of Childhood) potekala kot del svetovnega kongresa zgodovinske znanosti, ki ga vsakih pet let pripravlja CISH/ICHS (International Committee of Historical Sciences). Konec junija 2012 je potekala v Ženevi na temo internacionalizacije v zgodovini izobraževanja konferenca ISCHE v sodelovanju še z dvema mednarodnima organizacijama (SHCY Society for the History of Children and Youth & DHA Disability History Association).¹⁸ Slovensko sodelovanje je spremljalo tudi 35. konferenco ISCHE 2013 v Rigi z naslovom Izobraževanje in moč (Education and Power), nato 2016 ISCHE v Chicagu s široko temo o telesu in telesnosti v zgodovini izobraževanja (Education and the Body) in z zasedanjem stalne skupine o migracijah v zgodovini izobraževanja. Konferenca 2017 v Buenos Airesu je potekala na temo Education and Emancipation ter s predkonferencami, ena je bila o muzejih šolstva in vzgoje. Vsaj s povzetki prispevkov so teme konferenc ISCHE dostopne tudi na spletu.¹⁹ Kakšno od teh konferenc o zgodovini izobraževanja, kot npr. 2015 v Carigradu o kulturi in izobraževanju ali 2018 v Berlinu o naravi in izobraževanju, smo lahko spremljali z zapisom v Šolski kroniki (ŠK 2016, št. 3; ŠK 2018, št. 3), tudi s predstavitvijo katerega od tamkajšnjih muzejev izobraževanja. 41. konferenca ISCHE v Portu je potekala sredi julija 2019 na zanimivo in raznovrstno temo: z zgodovinskim pogledom na prostore in kraje izobraževanja (Spaces and Places of Education).²⁰ Čeprav je bila brez slovenskega sodelovanja, pa ni bila brez slovenske teme. Avstrijska kolegica Lisbeth Matzer (a.r.t.e.s./University of Cologne), povezana z univerzo v Kölnu, je predstavila učiteljestvo, mladinsko organizacijo Hitler-Jugend ter nacistično vzgojo na Štajerskem in Gorenjskem pod nemško okupacijo 1941–1945.²¹ Njen prispevek na to temo je pred nedavnim objavila revija *Journal of Borderlands Studies*.²²

18 Internationalization in education (18th–20th centuries), http://www.unige.ch/ische34-shcy-dha/index_en.html

19 Past ISCHE conferences, <https://www.ische.org/ische-conference/past-conferences/>

20 ISCHE 41, <https://www.fpce.up.pt/ische2019/index.html>

21 L. Matzer, A place for experiments: teachers, Hitler Youth and the realization of a “Unity of Education” in Nazi-occupied Slovenia (1941–1945), https://www.fpce.up.pt/ische2019/pdf/ISCHE41_BookofAbstracts.pdf

22 L. Matzer, Be(com)ing “German”, <https://doi.org/10.1080/08865655.2020.1810589>

Evropska pedagoška konferenca ECER in Mreža 17: Zgodovine izobraževanja (Network 17: Histories of education)

ECER, Evropska konferenca izobraževalnih raziskav, ki jo vsako leto pripravlja združenje EERA, je največja pedagoška konferenca z več kot dva tisoč, celo do tri tisoč udeleženci. Zanimiva je tudi za različne slovenske raziskovalce obširnega šolskega polja. Pred več kot dvajsetimi leti je, kot beremo v pregledu pri ECER,²³ to konferenco med 17. in 20. septembrom 1998 gostila Ljubljana. Po zapisu v 15. številki Šolskih razgledov leta 1998 je konferenco ECER obiskalo sedemdeset domačih in 550 tujih raziskovalcev šolstva iz kakih 35 držav.²⁴ Slovenski raziskovalci izobraževanja na tej konferenci sodelujejo vsa leta, odvisno od oddaljenosti srečanja kdaj bolj, drugič manj številno. EERA, Evropska zveza izobraževalnih raziskovalnih društev in zvez, združuje državne, regionalne in druge povezave društev na področju izobraževalnih raziskovanj. Slovenijo v tej evropski povezavi predstavlja leta 2011 ustanovljeno Slovensko društvo raziskovalcev na področju edukacije (SLODRE) s prvim predsednikom dr. Pavlom Zgago, tudi dejavnim v tej evropski povezavi. Na konferenci za mlade raziskovalce ERC, tradicionalnem uvodu v konferenco ECER, je bil 2017 v Københavnu tudi plenarni predavatelj.²⁵ Sedaj SLODRE vodi dr. Ana Kozina.²⁶

Konferenca ECER deluje v obliki vsebinskih mrež (network) in na letnih srečanjih povezuje zelo različne raziskovalce izobraževanja od matematikov, psihologov, sociologov do proučevalcev ženskih študij in za nas posebej zanimive zgodovine izobraževanja (*Network 17: Histories of education*). Mreža, ki jo je zadnja leta vodila Helena Ribeiro de Castro (Portugalska), po ECER 2018 pa Iveta Kestere (Univerza Latvija), je pripravila tudi dve mednarodno zastavljeni e-publikaciji.²⁷ Ta Mreža 17: Zgodovine izobraževanja deluje povezovalno in se lahko ponaša tudi s poletno šolo za podiplomske študente (HEDSS – Histories of Education Summer School), saj je bila junija 2019 pripravljena že deseta, tokrat na Liverpool John Moores University, ob skupni podpori revije Paedagogica Historica, društva History of Education Society, UK, in International Standing Conference for the History of Education (ISCHE).

Tematiko zgodovine izobraževanja pri Mreži 17 spremljam dobro desetletje, in glede na možnosti občasno sodelujem na letnih srečanjih s predstavitvijo slovenskih tem. Te se prilagajajo razpisani vsebini, ki jo večkrat posamezna povezava

23 Previous ECERs, <https://eera-ecer.de/previous-ecer/>

24 J. Škarič, Učitelj, akcijsko raziskovanje in šolska prenova, Šolski razgledi, št. 15, 5. 10. 1998, str. 7. – Pekka Kaemaeraeinen, Univ. Bremen, Report on European Conference on Educational Research – ECER '98 (Ljubljana), https://www.researchgate.net/publication/284715320_Report_on_European_Conference_on_Educational_Research_-_ECER_'98_Ljubljana_-_1998

25 P. Zgaga, Education and the Imperative of Constant Change, or on “Kings” and “Philosophers”, <https://eera-ecer.de/previous-ecer/ecer-2017-copenhagen/emerging-researchers-conference/keynote/>

26 SLODRE, <http://www.slodre.si/index.php?lang=sl>

27 Education Across Europe: A Visual Conversation, 2014; Looking Back Going Forward: School Time in Flux and Flow in Europe and Beyond, 2018; <https://eera-ecer.de/networks/17-histories-of-education/>

(network) še dopolni s svojim razpisom. Tako je bilo na konferencah ECER predstavljene nekaj slovenske zgodovine izobraževanja in dejavnosti šolskih muzejev ob širših temah: leta 2012 na španskem jugu v *Cadizu* ob raziskavah v zavzemanju za svobodo, izobraževanje in razvoj,²⁸ 2015 v *Budimpešti* pri skupni temi o izobraževanju in tranziciji²⁹ in 2016 v irskem *Dublinu* o vodilnem izobraževanju, izobraževalnih raziskavah in raziskovalcih.³⁰ Slovenski prispevek o zgodovini šolstva je bil predstavljen še 2017 na konferenci ECER v danskem *Københavnu* s kar dvema slovenskima osrednjima predavanjema (Pavle Zgaga na ERC in Manja Klemenčič, predavateljica na Harvardu, na ECER).³¹ Takrat je bila osrednja tema reforma izobraževanja in imperativ nenehnih sprememb.³²

ECER 2017 – University College UCC – Campus Carlsberg, Copenhanen, predstavitev teme pri Mreži 17: Zgodovina izobraževanja. Z leve Ian Grosvenor (Univ. Birmingham), organizatorica mreže Helena Ribeiro de Castro (Instituto Piaget, Portugalska), Christian Ydesen (Univ. Aalborg, Danska).

- 28 Education in mother tongue in the south of Habsburg monarchy before WW1 and in successor states in 1920s, B. Šuštar, <https://www.eera-ecer.de/ecer-programmes/conference/6/contribution/16871/>
- 29 From the promotion of education to the critical reflection: the changes among school/pedagogical museums in Europe, B. Šuštar, <https://eera-ecer.de/ecer-programmes/conference/20/contribution/33967/>
- 30 The presence of European pedagogues in presentations of history of education in Slovene pedagogical periodicals 1880-1925, B. Šuštar, <https://eera-ecer.de/ecer-programmes/conference/21/contribution/37631/>
- 31 Manja Klemenčič, <https://eera-ecer.de/previous-ecers/ecer-2017-copenhagen/programme-central-events/keynote-speakers/manja-klemencic/>
- 32 Educational change and development of museums of education: Slavic views on European development, B. Šuštar, M. Hakl Saje, <https://eera-ecer.de/ecer-programmes/conference/22/contribution/40640/>

ECER 2018 – Bozen/Bolzano. Predavanja Mreže 17: Zgodovina izobraževanja so bila na temo vključenosti in izključenosti v zgodovini izobraževanja v dvorani Hendlsaal gradu Maretsch.

Zgodovina izobraževanja na ECER 2018 v Boznu

Južna Tirolska, ki ima tradicionalne povezave s slovenskimi deželami, je v novejšem času povezana z nami s 14. simpozijem šolskih muzejev julija 2011 v Brixnu/Bressanone³³ in z Boznom, kjer od 1995 tudi deluje šolski muzej, v zadnjih letih na novi lokaciji.³⁴ Bozen/Bolzano je prve dni septembra 2018, ko je potekalo že obiranje v tej sadjarsko in turistično razviti regiji, gostil tudi pedagoško konferenco ECER. ECER 2018 je v nemško govorečem severnem delu Italije govorila na splošno v angleščini o vključenosti in izključenosti kot viru za izobraževalne raziskave. Zasedanja Mreže 17 o zgodovinah izobraževanja so potekala blizu mestnega središča, a že sredi nasadov trte, na gradu Maretsch v imenitni dvorani Hendlsaal s poslikavami iz 16. stoletja.³⁵

Mreža 17 se je za ECER 2018 odločila za svoj tematski razpis, ki je poudaril pri vključenosti in izključenosti izobraževanja zgodovinsko zapletenost (Inclusion/Exclusion? Historically Complicating 'In's and 'Out's Concerning Education). Udeleženci so pripravili kakšnih štirideset prispevkov.³⁶ Tudi vsebina je bila vsebinsko raznolika in bogata, diskusije zanimive.³⁷ Pri vsebini naj omenimo za vtis

33 Odprava v otroštvo: pričevanja kot kulturni spomin. 14. mednarodni simpozij šolskih muzejev, ŠK, 2012, št. 1–2, 241–248.

34 Schulmuseum, Bozen, <https://www.bolzano.net/de/schulmuseum.html>

35 Schloss Maretsch, <https://www.maretsch.info/saele>

36 ECER 2018, NW 17: Histories of Education, <https://eera-ecer.de/ecer-programmes/conference/23/network/614/>

37 ECER 2018, Network 17: Histories of Education, <https://eera-ecer.de/ecer-programmes/conference/23/network/614/>

nekaj tem od prispevka štirih avtorjev o občutjih in čustvih učiteljev ob izobraževalnih reformah po letu 1980 v Estoniji, Litvi in Rusiji³⁸ in obravnave tihega otroka, kar dodaja vprašanjem zvoka še obravnavo čustev s strani zgodovinarja izobraževanja (Pieter Verstraete, KU Leuven), do prisotnosti podobe temnopoltih v nizozemskih učbenikih (Maria Luce Sijpenhof, María del Mar del Pozo Andrés, Sjaak Braster) in prvih ruskih emigrantskih abecednikih po 1917 (Vitalij Bezrogov, Natalija Baranikova). Zanimive so bile tudi madžarske izkušnje dostopnosti srednjega šolstva z vidika razrednih kategorij 1953–1963 (Lajos Somogyvári, Univ. Pannonia, Veszprém)³⁹ in vprašanja izključevanja verujočih iz socialističnega šolstva na primeru Litve (Irena Stonkuvienė, Univ. Vilnius).⁴⁰ Predstavljen je bil tudi sistem poklicnega glasbenega izobraževanja na Portugalskem od konca 19. do druge polovice 20. stoletja pod vidikom internacionalizacije (Ana Luísa Paz, Univ. Lizbona). Problematiko vključevanja in izključevanja v šolstvu v regijah, ki so po 1918 spremenile državno pripadnost, je predstavila Catherina Schreiber z dunajske univerze na primeru nemškega Posarja pod francosko upravo.⁴¹ Več prispevkov se je povežalo tudi v tematski simpozij o pomembnosti časa in prostora v zgodovini izobraževanja. Slovenskih prispevkov je bilo na ECER 2018 precej, a pri različnih pedagoških tematskih mrežah, ena tudi pri zgodovini izobraževanja. Slovenska vprašanja vključevanja in izključevanja so bila predstavljena s politizacijo in katoliško-liberalnimi odnosi v šolstvu ob koncu habsburškega obdobja.⁴² Več slovenskih prispevkov, ki so jih pripravile sodelavke Pedagoškega inštituta, je bilo na ogled pri dobro obiskani predstavitvi posterjev. Med posterji je bila pri Mreži 14 (Communities, Families and Schooling in Educational Research) predstavljena tudi za naše podružnične šole lahko zanimiva tema o razprostranjenosti majhnih šol v Italiji, kjer poznajo gorske šole, male otoške šole in šole na redko naseljenih območjih. Ugotavljajo, da je tega izobraževalnega fenomena v Italiji veliko: 8848 šol, od teh 7204 osnovnih šol in 1644 nižjih srednjih šol z več kot 591.000 učenci. Temo projekta Piccole scuole, <http://www.indire.it/progetto/piccole-scuole/> sta predstavila regionalna sodelavca inštituta INDIRE (Giuseppina Rita Jose Mangione, Neapelj; Rudi Bartolini, Pistoia).⁴³

38 Teachers Emotions and Educational Reforms in Estonia, Lithuania and Russia in 1980s and 1990s, <https://eera-ecer.de/ecer-programmes/conference/23/contribution/43888/>

39 Inclusion and Exclusion in the Secondary Education: A Case Study about Class Categories in the Socialist Hungary (1953-1963), <https://eera-ecer.de/ecer-programmes/conference/23/contribution/43396/>

40 Believer Child in an Atheist School. Case of Soviet Lithuania, <https://eera-ecer.de/ecer-programmes/conference/23/contribution/45307/>

41 The Liturgy of schooling: Cases from selected border studies after the First World War, <https://eera-ecer.de/ecer-programmes/conference/23/contribution/43530/>

42 Teachers between Catholic and Liberal orientation in central Slovenia (province Carniola) at the end of the Austro-Hungarian Monarchy 1898-1918, B. Šuštar, M. Hakl Saje, <https://eera-ecer.de/ecer-programmes/conference/23/contribution/44684/>

43 Identification of the "Small School" Profile in Italy. Reconstruction of an Educational Phenomenon, <https://eera-ecer.de/ecer-programmes/conference/24/contribution/48336/>

Zgodovinarji izobraževanja na ECER 2019 v Hamburgu

Naslednje leto je sledila konferenca ECER 2019 v *Hamburgu* o izobraževanju v dobi tveganja ter vlogi izobraževalnih raziskav za prihodnost (Education in an Era of Risk – the Role of Educational Research for the Future),⁴⁴ ki jo posebej predstavljamo. Delo konference je postavljeno na zahtevne znanstvene osnove in objava obširnega povzetka zahteva resne študijske priprave. Tako je tudi po konferenci dostopna bogata informacija: poleg naslova in prispevka v obliki razširjenega povzetka še metoda dela, pričakovani rezultati in reference. Da lahko poteka delo konference in posameznih mrež, je zasluga zavzetega volonterskega sodelovanja pri vodenju posameznih sekcij in ocenjevanju poslanih predlogov prispevkov. Pri ECER 2019 so se skoraj sedemstotim ocenjevalcem oddolžili s povabilom Senata svobodnega in hanzeatskega mesta Hamburg na sprejem 4. septembra v mestni hiši, ki z arhitekturo in opremo izraža samozavest pomorskega in trgoveškega mesta. Kot priznanje za delo na konferenci in v posameznih mrežah so pri ECER vpeljali častno članstvo mreže (Honorary network members) – od zgodovinarjev pri Mreži 17 sta bila 2017 tako odlikovana Ian Grosvenor in Frank Simon, 2018 pa še Joyce Goodman, vsi eminentni zgodovinarji izobraževanja. Mreža 17: Zgodovine izobraževanja se je v Hamburgu spomnila svojih začetkov pred dvajsetimi leti, ko so se 1999 na ustanovnem srečanju v Lahtiju (Finska) zbrali njeni pobudniki Frank Simon, Martin Lawn, Ian Grosvenor in Henk Van Setten ob temi vizualno v naši historiografiji izobraževanja. Praznovanje je bilo delovno z znanstveno delavnico in razmislekom o tej znanstveni disciplini (Histories of education over and in time).⁴⁵

ECER 2019, Evropska konferenca izobraževalnih raziskav, je v Hamburgu potekala v kampusu 100-letne Univerze z več kot 2800 udeleženci iz 75 držav; med njimi se je po statističnem pregledu predstavilo 2649 avtorjev (32,3 odstotka) in večina avtoric. Največ prispevkov je na to evropsko konferenco prišlo iz zahodne Evrope (nad 1500), pa tudi iz južnega (skoraj 400) in vzhodnega dela celine (nekaj manj kot 200) ter iz drugih koncev sveta, mdr. skoraj dvesto iz Oceanije. Kot kaže statistika, so predavatelji večinoma predstavili predavanja (83,1 odstotka), nekatera povezana v simpozije (7 odstotkov) in raziskovalne delavnice (2,2 odstotka).⁴⁶ V obliki posterja je bilo prisotnih 5 odstotkov tem, pri zgodovini izobraževanja le ena (z univerze Oviedo o pouku v manjšinskem asturijskem jeziku v desetletju po 1974).⁴⁷ Druge oblike predstavitev so bile še manj zastopane. Tako množična konferenca je vedno bolj zeleno usmerjena in tudi programska knjiga je dostopna kar na spletu.⁴⁸

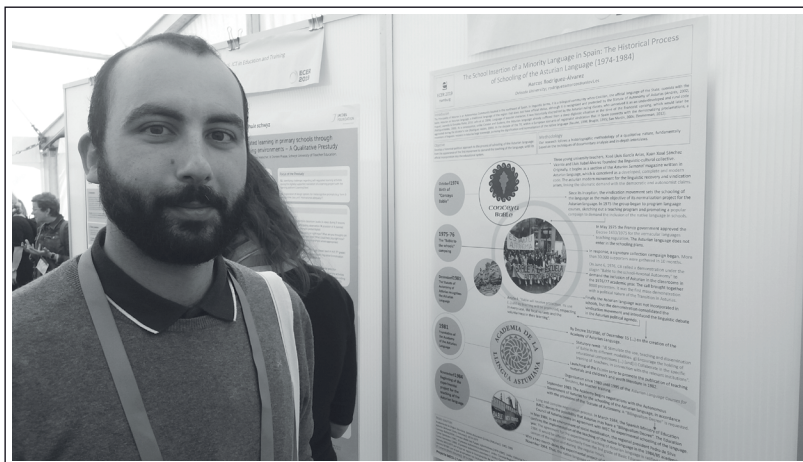
44 ECER 2019 Hamburg, <https://eera-ecer.de/ecer-2019-hamburg/>

45 17 SES o8 A, Workshop: Histories of Education over and in Time, <https://eera-ecer.de/ecer-programmes/conference/24/contribution/47390/>

46 ECER 2019 Stats, <https://eera-ecer.de/previous-ecers/ecer-2019-hamburg/conference-review-videos-and-awards/ecer-2019-stats/>

47 Marcos Rodríguez-Álvarez, The School Insertion of a Minority Language in Spain: The Historical Process of Schooling of the Asturian Language (1974-1984), <https://eera-ecer.de/ecer-programmes/conference/24/contribution/47567/>

48 ECER 2019 Book, https://eera-ecer.de/fileadmin/user_upload/Documents/ECER_Documents/ECER_Book_for_online_use_do_not_print.pdf

ECER 2019 – Hamburg. Na sekciji posterjev je pri Mreži 17 predstavil Marcos Rodríguez-Álvarez (Univ. Oviedo) pouk v manjšinskem asturijskem jeziku v desetletju po 1974.

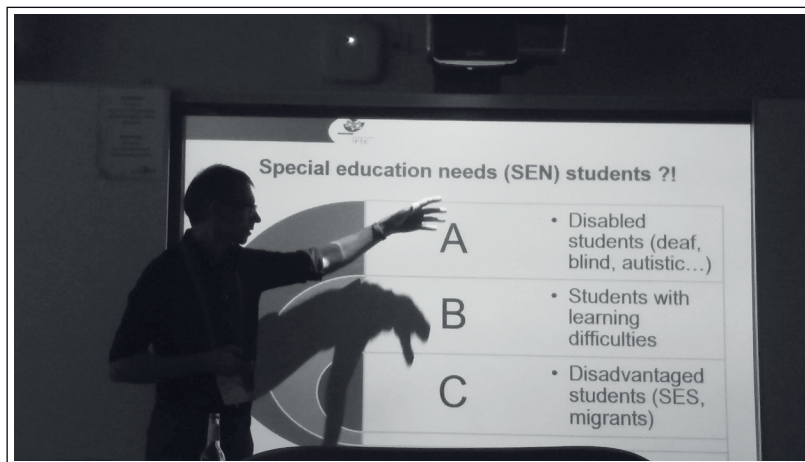
Na tako obsežni konferenci so tudi ključna predavanja potekala kar po tri vzporedno, a organizatorji so po predavanjih omogočili njihovo spletno dostopnost na YouTube. V prvem sklopu so bili udeležencem ponujeni univerzitetna tema (D. Lenzen, Universität Hamburg), znanost o učenju (Dirk Van Damme, OECD) in impresivno predavanje o sodobni problematiki družbene odgovornosti, okoljskih vprašanj in pedagoških raziskovanj (Heile Lotz-Sisitka iz južne Afrike). Njeno predavanje, ki je imelo pred seboj zavest o ustvarjanju trajnostne prihodnosti za vse, je bilo tudi pri zgodovinarjih šolstva dobro sprejeto. Drugi sklop plenarnih predavanj je ponudil vprašanja o izobraževanju kot rešiteljici planeta (Arjen Wals, Nizozemska), o migracijah (Karen Block, Avstralija) in o globalnem učenju (Annette Scheunpflug, Nemčija).⁴⁹

Glavno delo konference je potekalo po posameznih 33 tematskih mrežah.⁵⁰ Slovenski udeleženci sodelujejo pri temah iz filozofije in sociologije vzgoje pa tudi pri različnih mrežah, povezanih s kurikulumom, a je zaradi obsežnosti konference zelo težko spremljati različne teme. Vsaj za vtis opozorimo na eno od slovenskih predstavitev. Pri Mreži 9 o ocenjevanju in vrednotenju v izobraževanju (Assessment, Evaluation, Testing and Measurement) sta Gašper Cankar in Darko Zupanc, slovenska predavatelja iz Državnega izpitnega centra RIC, na osnovi statistike analitično predstavila vprašanja pravičnosti v slovenskem šolstvu z vidika študentov s posebnimi potrebami. Tu se je pokazalo, da so do-

49 ECER 2019 Keynote Videos, <https://eera-ecer.de/previous-ecers/ecer-2019-hamburg/conference-review-videos-and-awards/ecer-2019-keynote-videos/>;
<https://eera-ecer.de/ecer-programmes/conference/24/network/671/>

50 List of EERA Networks, <https://eera-ecer.de/networks/eera-networks/>

stopnost statističnih podatkov, obvladljiv obseg države in zavzetost raziskovalcev omogočili raziskavo, kakršne tudi veliki nimajo.⁵¹

ECER 2019 – Hamburg. Gašper Cankar in Darko Zupanc (Državni izpitni center RIC) sta na osnovi statistike pripravila obravnavo pravičnosti v slovenskem šolstvu; G. Cankar pri predstavitvi.

A v tem zapisu se osredotočimo zlasti na zgodovino izobraževanja (Network 17: Histories of education),⁵² kjer se je v štirih dneh od 3. do 6. septembra 2019 zvrstilo 36 predavanj, dvakrat po štiri povezana v obliki simpozija o poučevanju kapitalizma v času krize (T. Ruoss, M. Geiss, S. Mass – a s povzetkom je dostopen pri tem simpoziju le zadnji prispevek o monetarni vzgoji v 19. stoletju)⁵³ in simpozija o družbi v stiski ter o otroku kot rešitelju. Tu so B. Hemetsberger, J. Landahl, M. Andersen, I. Kestere in J. Westberg predstavili najprej razočarane pripovedi o odrešenju z izobraževanjem in šolanjem, njihovem neuspehu in posledicah. Nato so primerjali vlogo pripovedi o šolski krizi v Nemčiji in ZDA in predstavili še nekaj nordijskih izkušenj.⁵⁴

Še več krajših prispevkov so vsebinsko povezale tri t. i. delavnice. Prva raziskovalna delavnica je s šestimi prispevki prinašala razmislek o prihodnosti skozi

51 Gašper Cankar, Darko Zupanc, Equity in Slovenian Education with Focus on Students with Disabilities, Learning Difficulties and Disadvantages – population data, <https://eera-ecer.de/ecer-programmes/conference/24/contribution/47260/>

52 ECER 2019, Network: 17. Histories of Education, <https://eera-ecer.de/ecer-programmes/conference/24/network/653/>

53 Sandra Maš, How to become a Capitalist? Monetary Education in the 19th Century, <https://eera-ecer.de/ecer-programmes/conference/24/contribution/49580/>

54 Symposium: Society at Risk, and the Child as a Site of Redemption, <https://eera-ecer.de/ecer-programmes/conference/24/session/15664/>

sedanjost in preteklost z vidika pogojev šolanja skozi čas,⁵⁵ druga je prav tako s šestimi prispevki obravnavala sedanjost in prihodnost zgodovine šolstva kot znanstvene discipline: *Histories of Education over and in Time*. Pri tem so sodelovali S. Van Ruyskensvelde in N. Reyniers (KU Leuven), Iveta Kestere (Univ. Latvia), A. Nóbik (Univ. Szeged), K. Dittrich (Education University, Hong Kong) in Joyce Goodman (University of Winchester) in še kdo.⁵⁶ Delavnica je predstavila razvoj discipline (zgodovine izobraževanja) v zadnjih dvajsetih letih (sedanja organizatorica mreže Iveta Kestere in Ian Grosvenor, ki je sodeloval pri nastanku Mreže 17). Ob teh izhodiščih so udeleženci v štirih skupinah, ki so jih vodili mlajši zgodovinarji šolstva, razmišljali o možnostih za njeno prihodnost. Teme so bile metodološki in teoretični okviri v različnih raziskovalnih kontekstih po svetu (K. Dittrich), tematski razvoj znotraj discipline s poznavanjem vzhodno- in zahodnoevropskega konteksta (Attila Nóbik), spremembe v uporabi arhivov in virov ter arhiv kot mesto za kritični razmislek (Sarah Van Ruyskensvelde). Sledil je še razvoj skupnosti raziskovalcev zgodovine izobraževanja in pogoji, pod katerimi delujejo v akademskem svetu (Nele Reyniers). Delavnico je sklenila okrogla miza s sodelovanjem uveljavljenih raziskovalcev na tem področju, načrtovana tudi kot odgovor na nekatere skrbi glede prihodnosti discipline.⁵⁷

ECER 2019 – Hamburg. Udeleženci raziskovalne delavnice pri Mreži 17 o razvoj discipline (zgodovine izobraževanja) v zadnjih 20 letih s sedanjo organizatorico mreže Iveto Kestere (Univ. Latvija, Riga).

55 Workshop: Future Thinking through Present/s - Past/s?,

56 Workshop: *Histories of Education over and in Time*,
<https://eera-ecer.de/ecer-programmes/conference/24/session/15175/>

57 Workshop: *Histories of Education over and in Time*,
<https://eera-ecer.de/ecer-programmes/conference/24/contribution/47390/>

ECER 2019 – Hamburg, Delavnico o razvoju in usmeritvah zgodovine izobraževanja je sklenila okrogla miza. Z leve: Angelo Van Gorp (Univ. Koblenz-Landau), Joyce Goodman (University of Winchester), Ian Grosvenor (University of Birmingham).

Tretja delavnica je predstavljala pet razmišljanj o možnostih in izzivih pri raziskovanju zgodovine izobraževanja v digitalni dobi. Pri delavnicah, ki so bile podobne okroglim mizam, so sodelovali vplivni raziskovalci izobraževalne preteklosti iz različnih geografskih in znanstvenih okolij, zato so tako predstavitve kot živahne diskusije kdaj bolj, drugič manj prinašale nova spoznanja in odpirale zanimiva vprašanja. Tematiko digitalizacije sta obravnavali še dve predavanji: o izobraževanju digitalnega državljana je govorila Lina Rahm s švedske univerze Linkoping,⁵⁸ o danski kulturni dediščini v digitalni dobi pa Ning de Coninck-Smith z Danish School of Education iz Københavna.⁵⁹ V bistvu je predstavila zgodbo že 1876 ustanovljenega Danskega šolskega muzeja, kjer se je zbiralo gradivo o tamkajšnjem bogatem šolstvu v različnih oblikah, dokler ni med tremi sofinancerji ustanove usahnila volja za podporo ustanovi. Ta Dansk skolemuseum je predstavila Šolska kronika pred dobrim desetletjem (ŠK, 2009, št. 1, str. 238–245). Muzej je ugasnil konec leta 2008, v desetih kontejnerjih zbrano gradivo pa je dočakalo leta 2016 možnost urejanja ob sofinanciranju iz privatnih fondov. Okoli tri tisoč od dvajset tisoč predmetov so prevzeli večji in manjši muzeji, veliko zbirko okoli deset tisoč stenskih učnih slik in dve zbirki zemljevidov in fotografij pa so vključili v univerzitetno biblioteko. Na osnovi teh zbirk je zagledal luč sveta nov

⁵⁸ Lina Rahm, <https://eera-ecer.de/ecer-programmes/conference/24/contribution/48478/>

⁵⁹ Ning de Coninck-Smith, The Danish School and Its Cultural Heritage In an Age of Digitalization, <https://eera-ecer.de/ecer-programmes/conference/24/contribution/49117/>

digitalni muzej na naslovu skolehistorie.au.dk.⁶⁰ Predavateljica je bila s sodelavci julija 2019 organizatorica 18. simpozija šolskih muzejev v Københavnu na temo šolski muzeji in digitalizacija.⁶¹ Zato je tudi njen prispevek temeljil na razgovorih ob simpoziju in na dilemah kulturne dediščine danskega šolskega sistema ter povezovanju raziskovanja zgodovine izobraževanja in gradiva muzejskih zbirk in šolskih muzejev. Zanimivo in poučno tudi za nas o digitalni prihodnosti. Eno predavanje pa se je dotaknilo tudi pri nas priljubljenih devetic in obravnavalo angleško pedagogiko 1919, 1989 in 2019 kot refleksijo iskanja angleškega prostora v Evropi (Lorna Smith, Univ. Bristol).⁶²

Tematika izobraževanja v času totalitarizma je s primeri sovjetske Latvije (M. J. Fernández González, Iveta Kestere) in Litve (Irena Stonkuvienė) ter frankistične Španije (Raquel Cercós, Eulàlia Collelldemont) pričela predavanja pri Mreži 17 o zgodovinah izobraževanja.⁶³ Več predavateljic je pripravilo temo o izobraževanju medicinskih sester v Švici 1930–1955, druge pa je pritegnilo vprašanje razmerja med izobrazbo, tveganjem in negotovostjo v 17. stoletju v delih Johna Locka (Susanne Spieker, University Koblenz-Landau) in spet druge zgodovina progresivne vzgoje in Johna Deweyja. Različne teme je povezal tudi panel o tveganjih in negotovosti v zgodovinah izobraževanja, ki se je dotaknil kritike šolanja okoli leta 1800 v nemško govorečem svetu in v ZDA ter predstavlja tedanja upanja, želje, strahove in pričakovanja, povezana s šolanjem in prihodnostjo (B. Hemetsberger, Univ. na Dunaju), in švedske debate o laičnem verskem izobraževanju na primeru Emilie Fogelklou 1878–1972 (Charlott Wikström, Umeå Univ.).⁶⁴ Na primeru ženskega učiteljišča Carysfort Teacher Training College v Dublinu sta Judith Harford in Tom O'Donoghue ob irsko-avstralskem sodelovanju predstavila cerkveni nadzor nad irskim šolstvom v 20. stoletju.⁶⁵ Zanimiv sklop predavanj so povezovali senzorični pristopi k izobraževalni preteklosti: tako akustični vidik izobraževanja otrok z duševnimi motnjami v Belgiji 1887–1920 (Nele Reyniers, P. Verstraete), vizualizacija političnih argumentov v izobraževanju v Vzhodni Nemčiji (Jascha Hook) kot modernih vprašanj zdravstvene vzgoje (P. Verstraete).

60 Skolehistorie, Aarhus Universitet, <https://skolehistorie.au.dk/>

61 Šolska kronika 2019, št. 1–2, str. 256–273; Challenges for the school museums and history of education in a time of globalization and digitization, 3–5. 7. 2019, <https://skolehistorie.au.dk/en/about-us/netvaerk/18th-symposium-for-school-museums-and-history-of-education-collections/>

62 Lorna Smith, <https://eera-ecer.de/ecer-programmes/conference/24/contribution/47421/>

63 Education in times of totalitarianism, <https://eera-ecer.de/ecer-programmes/conference/24/session/15086/>

64 Risk and Promises in the Debate of Secular Religious Education in Sweden: Emilia Fogelklou – an Educational Traditionalist or Visionary?, <https://eera-ecer.de/ecer-programmes/conference/24/contribution/47277/>

65 Challenging the Dominant Church Hegemony in Times of Risk and Promise: Carysfort Women Resist, <https://eera-ecer.de/ecer-programmes/conference/24/contribution/48250/>

ECER 2019 – Hamburg. S panela pri Mreži 17 o tveganjih in negotovosti v zgodovinah izobraževanja 4. septembra 2019 (B. Hemetsberger, Univerza na Dunaju).

ECER 2019 – Hamburg, 4. septembra 2019. Predavanje pri Mreži 17 o cerkvenem nadzoru irskega šolstva v 20. stol. na primeru ženskega učiteljskega Carysfort (z leve Tom O' Donoghue, Univ. of Western Australia, in Judith Harford, UCD Dublin).

ECER 2019 – Hamburg, Živahna diskusija po predavanju o zgodovini čehoslovaškega šolstva in učiteljstva v drugi polovici 20. stoletja (z leve predavatelja z univerz v Brnu Michal Šimáně in Jiří Zounek ter diskutantka Fariza Tolesh (Education Development Centre, Kentau) iz Kazahstana).

ECER 2020 – Glasgow, Educational Research (Re)connecting Communities. Konferenca je potekala krajše in virtualno. Prizor živahne okrogle mize treh ključnih govornikov s predsednikom EERA (Joe O'Hara) in predstavnikom gostitelja Univ. Glasgow (Stephen J. McKinney), 28. avgusta 2020 (fotografija zaslona).

Tudi pri temi rekonstrukcija preteklosti s kurikulumom in učbeniki je treba omeniti zanimiva prispevka o latvijski etnični identiteti v učbenikih v sovjetski Latviji in v emigraciji na zahodu po 1945 (Baiba Kalke, Iveta Kestere, Univ. Latvija) in o šolskih proslavah v času cesarstva in po 1918 v Weimarski republiki (Ami Kobayashi, Univ. Landau), ki sta odpirala vprašanja drugih regionalnih primerjav.⁶⁶

Slovenski prispevek so organizatorji uvrstili vsebinsko primerno skupaj s češkimi in madžarskimi na zasedanje, poimenovano kot Zgodovina šolstva pri treh narodih (Czech, Hungarian and Slovenian Histories of Education). Vodila ga je Iveta Kestere (Univ. Riga), poznavalka izobraževanja v političnih spremembah 20. stoletja. Tako smo najprej poslušali češka zgodovinarja iz Brna o mejnikih v turbulentni zgodovini čehoslovaškega šolstva in učiteljstva v drugi polovici 20. stoletja (Jiří Zounek, Masaryk Univ. in Michal Šimáně, Mendel Univ.). Avtorja sta predstavila temo kot širšo raziskavo na osnovi arhivskih fondov in z mikroštudijami, posebej z intervjuji z učiteljstvom. Spremljala sta poklic učitelja v času avtoritarnega socialističnega režima po letu 1948, ob praški pomladi in z "novim krogom" utrjevanja avtokratske vladavine potem ter preobrazbo, začeto z žametno revolucijo leta 1989. Pogledi na nam bližje teme nam postavljajo z druge perspektive drugačen kontekst razumevanja. To je pokazal komentar iz Kazahstana, kjer je odnos do Rusije in ruščine precej drugačen kot v deželah za nekdanjo železno zaveso. Fariza Tolesh (Education Development Centre, Kentau), ki je predstavila prispevek pri mreži o visokem šolstvu (22. Research in Higher Education), je pri zgodovinarjih tako razgibala razpravo.⁶⁷ Zatem je sledila obravnava novih možnosti za izobraževanje po političnih in družbenih spremembah v Sloveniji 1918 in 1945 (B. Šuštar, M. Hakl Saje). Prispevek je tudi s pomočjo gradiva in razstav v Slovenskem šolskem muzeju opozoril na glavne spremembe teh dveh prelomnic. Sledila je še živahno posredovana pripoved o kontrarevolucionarnih učiteljih in fizičnem nasilju v madžarskih šolah po revoluciji 1956, zasnovana na arhivskih virih (Lajos Somogyvári, Panonska univerza/Pannon Egyetem, Veszprém).⁶⁸

Še virtualni ECER 2020 v Glasgowu. Čeprav me je septembra 2019 pot po Nemčiji vodila tudi prek Hannovera še v ohranjeni historični mesti Celle in Lüneburg in sem obiskal tudi šolska muzeja v Hamburgu in Bremnu, pa temu zapisu o mednarodnih konferencah in zgodovini izobraževanja dodajmo le še kratko omembo letos načrtovane konference ECER na temo izobraževalnih raziskav in (ponovnega) povezovanja skupnosti: Educational Research (Re)connecting Communities. Za leto 2020 je bila načrtovana konferenca ECER v Glasgowu.

66 Reconstructing the past through curricula and textbooks, <https://eera-ecer.de/ecer-programmes/conference/24/session/15372/>

67 Impact of International Post-graduate Education on Personality and Professional Development of the Kazakhstani Graduates, <https://eera-ecer.de/ecer-programmes/conference/24/network/658/>

68 17 SES 06 B, Czech, Hungarian and Slovenian Histories of Education, <https://eera-ecer.de/ecer-programmes/conference/24/session/15665/>

Tam je že pred leti University of Glasgow pripravila manjšo, a vsebinsko res dobro zastavljeno konferenco: *The Teacher: Image, Icon, Identity*, 2.–4. 7. 2008. To konferenco sta s sodelavci z univerze vodila Raymond McCluskey in Stephen J. McKinney, ki sta pozneje uredila konferenčni zbornik – tudi s slovensko predstavitevijo učiteljeve podobe v zgodovini.⁶⁹ Za ECER 2020 na University of Glasgow so organizatorji za več kot tridesetimi vsebinskimi mrežami (network) in skupino mladih raziskovalcev na začetku poti (Emerging Researchers' Group) odbrali 2900 prispevkov. Konferenca v Glasgowu v živo zaradi zdravstvenih omejitev ni bilo, pač pa je razmeram primerno potekal konferenčni teden v avgustu (Reconnecting EERA week) in v spletni obliki znova povezal skupnost EERA, njene organizacije in udeležence ECER konferenc.

Konferenco so predstavljali od 23. do 26. avgusta z vnaprej posnetimi prispevki osrednjih predavateljev: Joyce L. Epstein (Johns Hopkins University), Ramon Flecha (West Univ. of Timișoara, Univ. Barcelona), Isabel Menezes (Univ. Porto) in Riyad A. Shahjahan (Michigan State University) in živahne okrogle mize zadnjih treh s predsednikom EERA (Joe O'Hara) in predstavnikom gostitelja Univ. Glasgow (S. McKinney). Zainteresiranim so predavanja in pogovor na voljo na YouTube.⁷⁰ V zelo skrčeni spletni obliki webinarja so potekale še predstavitve tematike po posameznih mrežah. Za Mrežo 17 o zgodovini izobraževanja so izbrali 26. avgust 2020 od 10. do 15. ure in tri teme. Prva je zajemala v skladu s posebnim razpisom mreže zgodovine izobraževanja vprašanja o razumevanju skupnosti v Evropi in zunaj nje. Druga tema je v sodelovanju s sedmo mrežo o socialni pravičnosti in medkulturni vzgoji (07. Social Justice and Intercultural Education) odpirala vprašanja beguncev in njihovega izobraževanja skozi čas. Tretja tema pa se je lotila aktualne zgodovine raziskav v izobraževanju v karanteni. Tako izkušnje sodobnosti odpirajo tudi zanimive zgodovinske poglede. Vsi pa si želimo normalnih znanstvenih srečanj v živo, čeprav se napovedujejo spletne konference kot vedno bolj normalna oblika mednarodnega znanstvenega sodelovanja.

Branko Šuštar

Education in an Era of Risk – ECER in Hamburg and the history of education at international conferences in 2019 (Summary)

In 2020, when international academic gatherings were cancelled for public health reasons, we look back at the rich selection of gatherings on the theme of the history of education which took place in 2019. The introduction mentions

69 How "the teacher" is presented in literature, history, religion, and the arts: cross-cultural analyses of a stereotype. Eds. McCluskey, Raymond; McKinney, Stephen J.; Christie, Donald Lewiston, N.Y.; Queenston, Canada: E. Mellen, cop. 2103

70 #Reconnecting EERA,
https://www.youtube.com/playlist?list=PLJDushBfCvC6uiA93IISS6_JeNkPIId9ks

the first public political rallies (Tabor Movement) on the 150th anniversary of the Vižmarje rally and 100th anniversary of the Slovene University of Ljubljana, and then various international seminars, symposia and conferences, which also included themes from the Slovene history of education, such as International Seminar: From propaganda to resistance, the 2019 ASEEEES Convention 'Culture Wars', all the way to ISCHE 2019 Spaces and Places of Education. There is a detailed account of the largest gatherings of researchers in the field of education, ECER, with over 2800 participants from 75 countries. The European Educational Research Association (EERA) organised the European Conference on Educational Research (ECER) in the campus of the 100-year-old Hamburg university on the theme of 'Education in an Era of Risk – the Role of Educational Research for the Future'.⁷¹ The content of the presentation in Network: 17. Histories of Education, which is one of 33 such forms of conference work and unites over 60 researchers, was different, but thematically connected. The subjects reached from reflections on society in distress and about the child as saviour, school adversities in totalitarian times, to the issue of risks and uncertainty in the history of education and questions about the future of the profession on the 20th anniversary of this network. The content of talks, together with extensive summaries, the methodology of work and literature can be accessed on the EERA - ECER 2019 website.⁷²

25. Generalna konferenca ICOM v Kjotu

Med 1. in 7. septembrom 2019 je v Deželi vzhajajočega sonca v mestu Kjotu potekala 25. Generalna konferenca ICOM. Odločitev, da bo potekala na Japonskem, je bila sprejeta že v letu 2014, ko je bila določena tudi tema, in sicer Muzeji kot kulturna središča: prihodnost tradicije (*Museums as Cultural Hubs: The Future of Tradition*), ki je spodbujala razmislek o tem, kako muzeji gledajo v prihodnost ob sočasnem spoštovanju preteklosti.

Vsako leto potekajo konference mednarodnih odborov ICOM, ki se vsaka tri leta združijo in potekajo v okviru generalne konference. Gre za eno največjih srečanj muzejskih strokovnjakov na svetu. O tem govorijo tudi številke udeležencev. Leta 2016 se je npr. 24. Generalne konference, ki je potekala v Milanu, udeležilo 3421 udeležencev iz 129 držav. Konference v Kjotu se je udeležilo še več, in sicer 4590 udeležencev iz 120 držav. Program konference je bil izjemno bogat. Svoje referate je predstavljalo kar 1476 referentov, organiziranih je bilo 49 ekskurzij, sprejetih je bilo pet resolucij, zagotovo najbolj burna pa je bila večurna razprava o novi muzejski definiciji. Na koncu ta ni bila sprejeta, pač pa je bila sporazumno preložena na leto 2020. Med glavnimi govorniki konference so se našla svetovno znana imena, kot so arhitekt Kengo Kuma, fotograf Sebastião Salgado, umetnik

71 <https://eera-ecer.de/previous-ecers/ecer-2019-hamburg/>

72 <https://eera-ecer.de/ecer-programmes/conference/24/network/653/>

Glavno prizorišče 25. Generalne konference ICOM (foto: Maja Hakl Saje).

Slavnostno odprtje 25. Generalne konference ICOM (foto: Maja Hakl Saje).

Slavnostno odprtje 25. Generalne konference ICOM (foto: Alenka Černelič Krošelj).

Obisk Muzeja mange (foto: Maja Hakl Saje).

Burna razprava o muzejski definiciji (foto: Maja Hakl Saje).

Cai Guo-Qiang. Med njimi je zagotovo izstopal Sebastião Salgado, ki je spregovoril o amazonskem pragozdu. Svoj govor je pričel s predstavitvijo aktualnih razmer, temu pa je sledila čustvena video predstavitev fotografij amazonskega pragozda in njegovih prebivalcev. V okviru konference so potekale številne zanimive razprave, med njimi tudi razprava na temo dekolonizacije in restitucije muzejskih zbirk ali pa kako se muzeji po svetu soočajo z naravnimi nesrečami kot posledicami klimatskih sprememb⁷³ itd.

Kot zanimivost je treba omeniti, da se je konference udeležilo tudi večje število predstavnikov slovenskih muzealcev. Večina kot referentov, kar nekaj med njimi pa jih je bilo izvoljenih v mednarodne odbore.

Sama sem se v večji meri, tudi kot referentka, udeležila predvsem CIDOC-ove konference. Ta je potekala pod temo Dokumentiranje kulture: kultura dokumentacije (*Documenting Culture: a Culture of Documentation*). Med drugim je spodbujala razprave o vlogi muzeja kot središča informacij, vlogi dokumentacije v prihodnosti, o zapletenosti dokumentacijskih zbirk, poskušala pa je opozoriti tudi na človeško plat dokumentacije, in sicer kako lahko institucije, posamezniki, običaji, prepričanja in tradicija vplivajo na samo dokumentiranje. Skupaj je bilo predstavljenih 55 referatov, ki so jih predstavili udeleženci iz 38 držav, in 27 plakatov. Poleg tega je CIDOC organiziral še združene panele z odboroma COMCOL in CIMCIM, v okviru katerih je bilo predstavljenih še dodatnih 14 referatov.

Dnevi v predavalnicah so bili dolgi, toda zanimivi, dodatno pa so jih popestrili obiski številnih muzejev, odkrivanje kjotskih ulic, kulinarčnih posebnosti in seveda: ni prave japonske izkušnje brez karaok.

Maja Hakl Saje

73 icom.museum/wp-content/uploads/2020/03/EN_ICOM2019_FinalReport_200318_website.pdf

Obisk šolskega muzeja v Kjotu

V letu 2019 sem imela enkratno priložnost, da sem se kot referentka udeležila ICOM-ove generalne konference, ki je potekala v nekdanji prestolnici Japonske, mestu Kjoto. Čeprav je bil program zelo poln, se je našlo tudi nekaj prostega časa za ogled mesta, okolice in predvsem muzejev in templjev. Ob registraciji smo poleg obsežnega promocijskega materiala dobili precej debelo knjižico, v kateri so bili predstavljeni številni muzeji. Kaj hitro sem med njimi opazila šolski muzej, in ker sem deset let sodelovala s Slovenskim šolskim muzejem v Ljubljani, me je radovednost popeljala po ulicah Kjota do nekdanje šole, v kateri deluje tamkajšnji šolski muzej.

Kjoto je eno največjih japonskih mest in leži na otoku Honšu. Več kot tisoč let je bil japonska prestolnica. Japonski cesarji so v njem vladali vse do leta 1869 in tako se seveda v mestu skriva bogata dediščina, med drugim stare zgradbe, templji, vrtovi, svetišča ipd. Danes velja Kjoto za kulturno prestolnico Japonske in glavno turistično destinacijo. Je tudi univerzitetno središče, pri čemer uživa Univerza v Kjotu mednarodni ugled.

Šolski muzej v Kjotu (foto: Maja Hakl Saje).

Šolski muzej

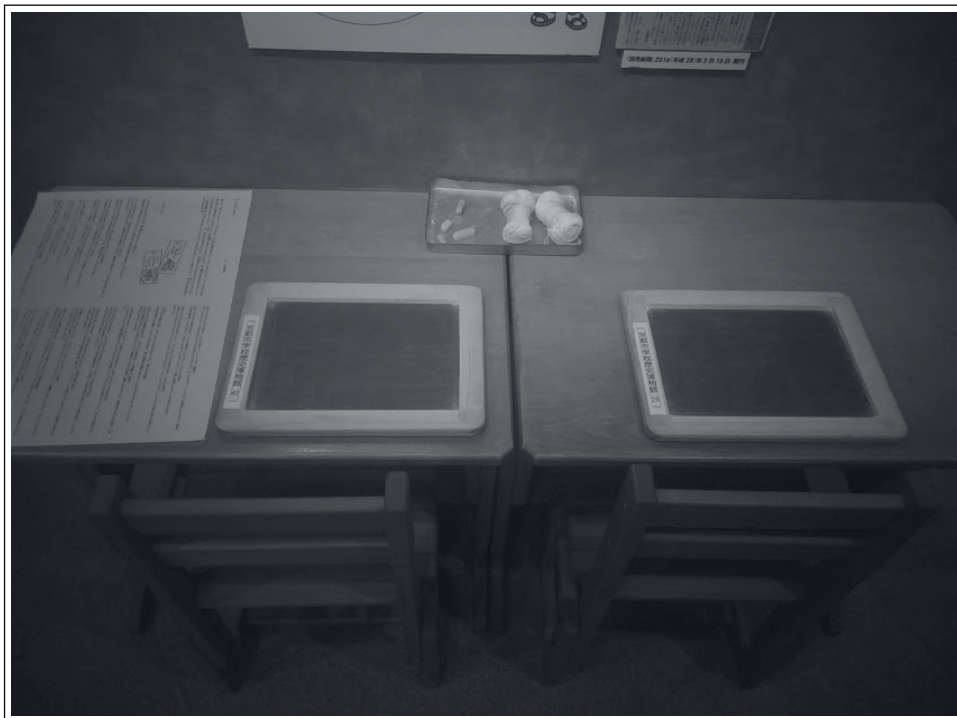
Muzej je bil odprt leta 1998 in je urejen v prostorih nekdanje osnovne šole iz obdobja Meiji (Meidži), ki je bila ustanovljena leta 1869 in dokončana v 30. letih

Del stalne razstave (foto: Maja Hakl Saje).

20. stoletja. Muzej se posveča proučevanju in prikazovanju sodobnega šolstva na Japonskem, poudarja zgodovino šolstva v Kjotu, predstavlja lokalne voditelje, ki so s svojimi prizadevanji pomagali graditi in voditi šole v Kjotu, ter ohranja in predstavlja številne predmete, povezane z izobraževanjem. Muzej hrani približno tisoč predmetov iz kjotskih osnovnih šol ter približno 16.000 historičnih predmetov, kot so učbeniki in drugi izobraževalni pripomočki. Ena od posebnosti kjotskih šol je njihova tesna povezanost z umetniki in lokalnimi prebivalci. Ta povezava je vidna skozi posebno zbirko umetniških del, ki so jih umetniki (nekdanji učenci) podarili svojim šolam.

Čeprav je muzej v veliki stavbi, je malo razstavnega prostora. Glavni razstaveni prostor je v pritličju. Dejansko gre za večji prostor, ki je pregrajen in razdeljen na manjše dele, v njem pa je skozi predmete predstavljen razvoj šolstva v 19. in 20. stoletju. Čeprav so ob vseh predmetih napisi, pa tujemu obiskovalcu ne pomagajo prav nič, kajti celotna razstava je v japonščini in zapisana v japonskih pismenkah. Žal tudi gospa na sprejemnici ni bila veščā nobenega tujega jezika. A na srečo ima muzej avdiovodiča, ki obiskovalca popelje skozi razstavo, čeprav le v pritličju. Nekaj razstavnih prostorov je namreč tudi v 1., 2. in 3. nadstropju, pri čemer je spet vse v japonščini in tudi avdiovodič ne pomaga nič. Stopnišča so dodatno obogatena s fotografijami iz šolskega vsakdana (pouk, izleti ...).

V 19. stoletju so v šolah uporabljali tablice (foto: Maja Hakl Saje).

Kratek pregled šolstva skozi razstavo

Zgodovina izobraževanja na Japonskem sega daleč v preteklost, vse v 6. stoletje, ko je na Japonsko začel prodirati kitajski vpliv (izobraževanje, sistem pisanja, literarna tradicija). Šole so organizirali predvsem plemstvo in cesarski dvor, poleg tega pa so pomembna središča znanja postali budistični samostani. V 16. in 17. stoletju se je začel kazati evropski vpliv in poleg drugih so se pojavile tudi številne verske šole, ki so jih odpirali jezuitski misijonarji.

Kljub bogati zgodovini izobraževanja se stalna razstava v šolskem muzeju prične v drugi polovici 19. stoletja v času iztekajočega se obdobja Tokugawa (1600–1867). Na pričetku obdobja Tokugawa je bila pismenost med japonskim prebivalstvom precej nizka, kar pa se je do konca obdobja spremenilo. Tudi v tem času so delovale številne šole, še posebej pa so bile ob koncu obdobja razširjene t. i. šole »terakoya«. Gre za zasebne šole, ki so prvotno delovale v templjih in so se osredotočale predvsem na poučevanje branja, pisanja in računstva, s poudarkom na kaligrafiji in uporabi abaka. Začetek naj bi imele v 16. stoletju, postavile pa so temelje za kasnejše osnovne šole »bangumi«. Medtem ko so bili plemstvo in samuraji deležni boljše izobrazbe, je bila izobrazba navadnih prebivalcev praktično usmerjena. Šole »terakoya« so izobraževale tudi kmete in ocenjuje se, da je bilo ob koncu obdobja Tokugawa približno petdeset odstotkov moške in dvajset odstotkov ženske populacije do neke mere pismene.

Predstavitev pouka v zasebnih šolah »terakoya« (foto: Maja Hakl Saje).

V obdobju Tokugawa je bil Kjoto razdeljen na avtonomne upravne enote. Leta 1868 se je pričelo novo obdobje Meiji (1868–1912), ki je prineslo modernizacijo države in številne spremembe. Med drugim so bile upravne enote reorganizirane po sistemu, s katerim je bilo označeno, ali pripadajo severnemu ali južnemu delu Kjota. Leta 1869 so se oblikovali bangumi (soseske), ki so bile oštevilčene (na koncu jih je bilo 66). Istega leta so se pojavile govorice, da bo Tokio postal nova prestolnica. V strahu, da bodo prebivalci začeli zapuščati staro prestolnico, in ob spoznanju, da je treba prebivalstvo izobraziti, je bilo tako v Kjotu, tri leta preden je Japonska uvedla šolski sistem, ustanovljenih 64 osnovnih šol (šole »bangumi«). Zgradili so jih z donacijami premožnejših prebivalcev in posojili, ki so jih dobili od prefekture Kjoto. Takoj na vhodu v razstavni prostor je kotiček, kjer je s pomočjo kratkega filmčka, zemljevida šolskih okrožij in fotografijami šolskih stavb predstavljen nastanek omenjenih osnovnih šol »bangumi« in potek izobraževanja v njih.

Kjotska prefekturna oblast je objavila vzorčni načrt šolskih stavb. Predvidel je, da naj bi vsaka šola »bangumi« imela dve nadstropji. V prvem nadstropju naj bi bile majhne in velike učilnice za poučevanje branja in pisanja. Drugo nadstropje naj bi obsegalo učilnico za računstvo, prostore za učitelje in veliko predavalnico, ki naj bi služila kot prostor za druženje. Šole »bangumi« namreč niso bile le pro-

Zvonec za opozorilo v primeru požara (desno) in boben (levo) za naznanitev ure (foto: Maja Hakl Saje).

stor učenosti, pač pa so bile tudi prostor za druženje lokalnih prebivalcev, lahko pa so služile kot policijske ali gasilske postaje, celo zdravstveni centri.

V obdobju Meiji je bilo uvedeno obvezno izobraževanje. Leta 1871 je bil izdelan prvi japonski šolski učni načrt za osnovne šole, ki je med drugim določal učno vsebino in predpisal vrsto učbenikov. V 70. in 80. letih 19. stoletja se je vsaka šola lahko sama odločila, katere učbenike bo uporabljala. Večinoma so bili ti učbeniki v rabi že v prejšnjih šolah »terakoya« in so temeljili na konfucijanski etiki. Postopoma so jih zamenjali učbeniki z zahodnjaškimi besedili. V poznih 80. letih 19. stoletja so lahko šole uporabljale samo še uradno potrjene učbenike, od leta 1904 pa so vse šole morale uporabljati enake učbenike, kajti na tak način naj bi bili otroci po celi Japonski deležni enake izobrazbe. Po drugi svetovni vojni so bili učbeniki, ki so nastali med vojno, cenzurirani, danes pa so še vedno v rabi učbeniki iz 50. let 20. stoletja. Razvoju in uporabi učbenikov je na razstavi posvečen poseben ograjen prostor prav v sredini razstavne sobe.

V 19. stoletju so učenci prvotno pri pouku sedeli na tleh, načeloma v dveh vrstah, in so bili obrnjeni proti učitelju ter se učili pisanja. V določenem trenutku je deset učencev vstalo in odšlo v drugo učilnico k uri glasnega branja ali matematike. Po zaključku so se vrnili k pouku pisanja. Leta 1875 so bile izdane nove

*Prikaz šolskih učbenikov
(foto: Maja Hakl Saje).*

smernice in učenci so pri pouku začeli uporabljati stole in mize. Ker pa je bilo pohištvo narejeno po tujih standardih, je bilo za drobne japonske otroke večinoma preveliko in so ga kmalu morali prilagoditi.

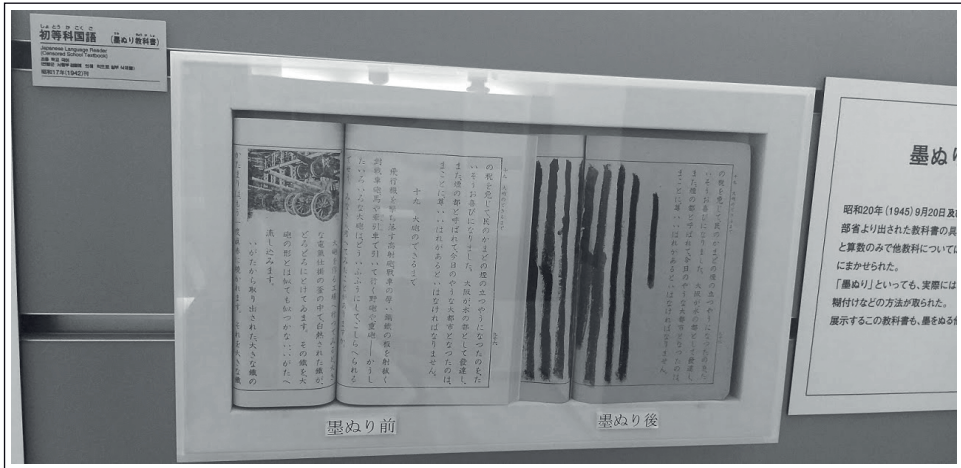
Japonski šolski sistem je skozi čas doživel več sprememb. Leta 1941 so vse osnovne šole postale javne. Po drugi svetovni vojni so prišle nove spremembe. Uvedena je bila devetletna šolska obveznost, ki je v veljavi še danes, in sicer šest let osnovne šole in tri leta nižje gimnazije. V 50. letih 20. stoletja se je zelo povečalo tudi število otrok in osnovne šole z več kot 2800 učenci so postale nekaj vsakdanjega. Stvari so se spremenile v 80. letih 20. stoletja, ko je nataliteta začela upadati. Podatki po letu 2000 celo kažejo, da naj bi se vsako leto zaprlo okoli petsto šol.

Stalna razstava je obogatena s številnimi učnimi pripomočki, arhivskim in fotografskim gradivom. Zanimiv je tudi prikaz razvoja šolske malice; pred drugo svetovno vojno je bila redkost.

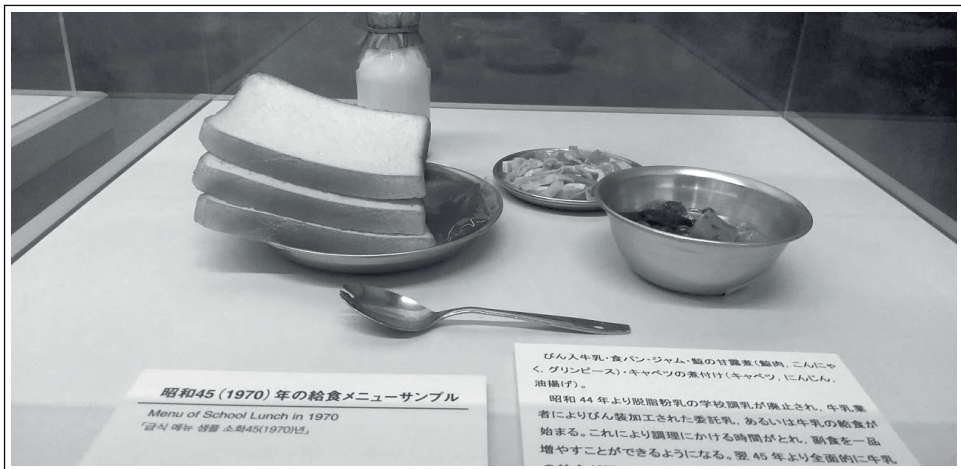
Poleg stalne razstave pripravljajo v muzeju tudi številne občasne razstave.

Za konec

Izobraževanje in razvoj šolstva na Japonskem imata dolgo in zanimivo zgodovino. Muzej hrani zanimive zgodovinske predmete in učne pripomočke, ki so

Primer cenzuriranega učbenika (foto: Maja Hakl Saje).

Prikaz šolske malice leta 1970 (foto: Maja Hakl Saje).

vključeni v stalno razstavo. In čeprav je razstava v japonščini, lahko obiskovalec ob uporabi avdiovodiča tudi brez znanja jezika potuje skozi zgodovino izobraževanja s poudarkom na 19. in 20. stoletju ter skozi razstavljene predmete začuti utrip japonske kulture in preteklosti.

Maja Hakl Saje

Tisoč in ena zgodba o šoli Svetega Antona

Avtorica: Frida Dovnik Mravljak. Sveti Anton na Pohorju : Krajevna skupnost Sv. Anton na Pohorju, 2019, 151 strani

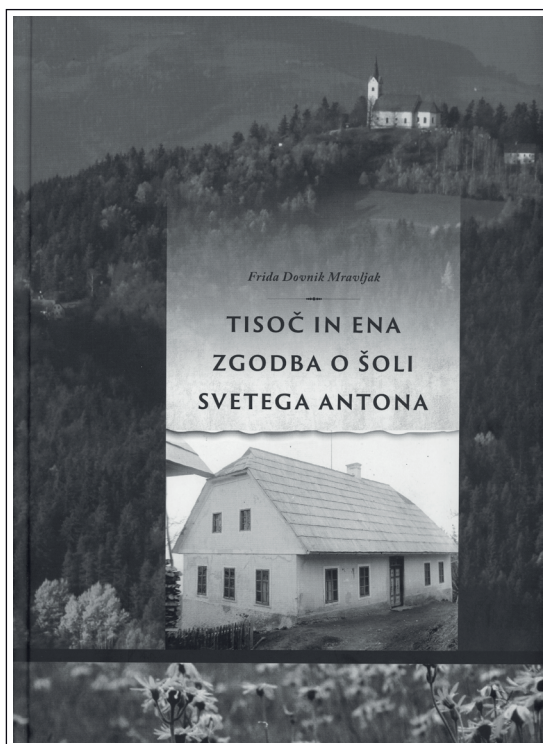
»Marljiv in moder učitelj človeškemu rodu koristi bolj kakor najslavnejši vojskovodja.« (A. M. Slomšek)

Knjiga *Tisoč in ena zgodba o šoli Svetega Antona* bralca že na prvi pogled razvaja s čudovitimi fotografskimi posnetki kraja Sveti Anton na Pohorju in ga na ta način pritegne, da si zanjo vzame več časa in jo prebere. Avtorica knjige Frida Dovnjak Mravljak je na tamkajšnji šoli kot učiteljica službovala 12 let (od 1963 do 1973 ter od 1984 do 1986), zato je iz njene pripovedi mogoče razbrati osebno in čustveno vpletenost v zgodovinsko dogajanje tako na šoli kot v kraju. Dr. Zdravko Zupančič je v uvodni besedi zapisal, da je s pričujočo knjigo »postavljen šolski spomenik«, ki je izčrpen in trajen.

Povezanost šole in kraja pride najbolj do izraza prav pri majhnih podeželskih vaseh, kjer je vključenost vseh generacij in stanov ključno gonilo kulturnega razvoja. To potrjuje tudi zgodovina vasi Sveti Anton na Pohorju. Boj za pridobitev, obnovo in nazadnje za ohranitev šole so učitelji in vaščani bili skupaj vse do leta 1992, ko so morali šolo zaradi praznjenja podeželja zapreti. Po zaslugi kulturno zavednih Antončanov si je od leta 2009 v mežnariji župnijske cerkve mogoče ogledati mali muzej, ki z eksponati, dokumenti in fotografijami priča o živi povezanosti šolskega življenja in vsakdana domačinov.

Šola v kraju Sveti Anton na Pohorju je delovala 150 let, in sicer od šolskih let 1841/42 do 1991/92. Osrednji del knjige je avtorica namenila temeljitemu kronološkemu pregledu zgodovine tamkajšnje šole in opisu krajevnih ter širših družbenih razmer, ki so vplivale na potek dogodkov od sredine 19. stoletja do osamosvojitve Slovenije in zaprtja antonske šole.

V opisu kraja in njegove preteklosti izvemo, da so pobo-

Tisoč in ena zgodba o šoli Svetega Antona,
naslovnica

čja Svetega Antona nekdanj dajala kruh le najbolj trdnemu kmečkemu prebivalstvu. Kmetom je poleg živine in poljedelstva pomemben vir dohodka predstavljal tudi les. Cerkevica svetega Antona na vrhu hriba je bila pomembno romarsko središče, kamor so se vsako leto 13. junija, na god sv. Antona Padovanskega, zgrinjale dolge procesije.

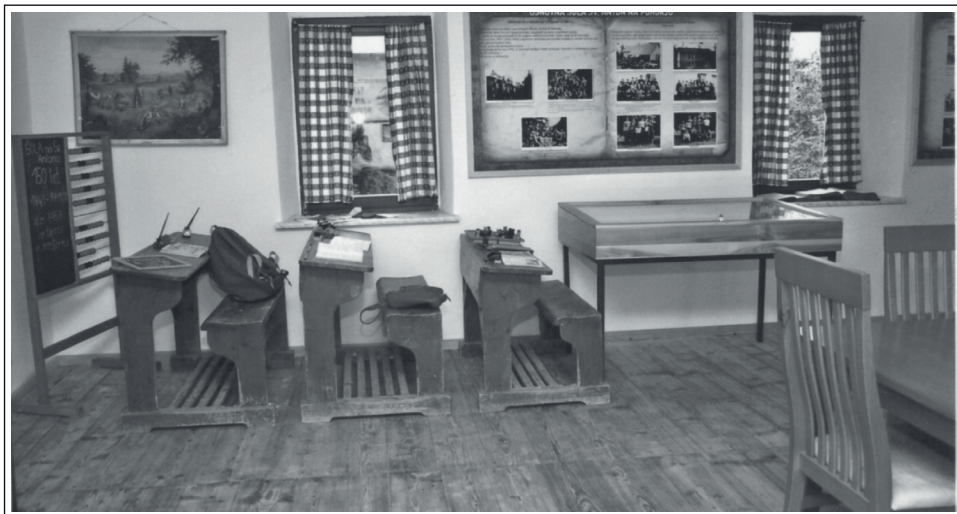
Pred ustanovitvijo redne šole na Svetem Antonu so nedeljske šole predstavljale edino obliko izobraževanja. Poleg otrok so se pouka ob nedeljah udeleževali tudi odrasli. V kraju je med tamkajšnjimi duhovniki in ljudstvom vladalo splošno odobravanje takega načina šolanja, k čemur je najbrž veliko prispevalo dejstvo, da je v bližnji Vuzenici od leta 1838 do 1844 služboval Anton Martin Slomšek. Po letu 1869, ko je v veljavo stopil državni ljudskošolski zakon, je šola doživljala velik pritisk ponemčevanja. V tej situaciji je veliko vlogo odigral župan Franc Mravljak, ki se je uspešno zavzemal za ohranitev pouka v slovenščini.

Sprva je šolskemu namenu služila majhna lesena hišica v bližini župnijske cerkve, ki jo je kmalu nadomestila nova, večja cerkovnikova hiša. Leta 1874 je velik požar uničil cerkev, župnišče in cerkovnikovo hišo, tedanjo šolo. Na pogorišču so tri leta pozneje zgradili novo šolsko stavbo, v kateri je pouk potekal do druge svetovne vojne.

Službovanja v odročnih krajih se je marsikateri učitelj raje izogibal, tisti, ki so uspešno kljubovali težkim razmeram, so se pa upravičeno zapisali v zgodovino šole in kraja. Avtorica knjige med učitelji izpostavi Ivana Štiblerja, ki je tu služboval kar 37 let (od 1886 do 1923). Franc Mravljak ga je v svojih spominih na šolo opisal takole: *»Učitelj je bil strog, imel je poraščeno brado in mustače. Vedno je bil urejen in lepo oblečen. S pomočjo palice je vlival znanje v glavice mladih Pohorcev.«*

Med prvo svetovno vojno so vaščani trpeli lakoto, kosila je tudi gripa. Pouk je bil kljub razmeram dokaj reden. Čas Kraljevine SHS je za kmete še vedno pomenil trd boj za preživetje, šolsko življenje pa je začelo v tem obdobju teči bolj mirno in spodbudno: za šolsko blaginjo je namreč začela skrbeti občina, učitelji so se intenzivno vključevali v krajevno kulturno življenje. Šola na Svetem Antonu je postala dvorazrednica, saj jo je obiskovalo kar 83 otrok. Učitelj Ivan Štibler je v času svojega delovanja uredil šolski vrt v terasah, kjer so med drugim organizirali tudi tečaj sadjarstva.

Druga svetovna vojna je povzročila začasno popolno zaprtje šole na Svetem Antonu, dokler niso leta 1942 začeli tu poučevati nemški učitelji. Že naslednje leto so zaradi vedno pogostejšega prihajanja partizanov v kraj učitelji v strahu prekinili pouk. Leta 1944 so partizani požgali šolsko poslopje in kraj je zopet nekaj časa ostal brez pouka. Leta 1946 je bil sestavljen gradbeni odbor za obnovo požgane šole, vendar je pouk vseeno še nadaljnjih 13 let potekal v bornih prostorih stare mežnarije. Po vojni so na šoli potekali tečaji za izpopolnitev osnovnošolske izobrazbe, s katerimi se je poskušalo nadoknaditi med vojno zamujeno šolanje. Verouk je v povojnih letih na Svetem Antonu poučeval zelo priljubljen župnik Štefan Zemljič, ki se je aktivno vključeval v kulturno življenje kraja, predvsem s

Rekonstrukcija stare šolske učilnice na razstavi Šolska, cerkvena in civilno-upravna podoba Svetega Antona skozi čas v prostorih mežnarije ob župnijski cerkvi svetega Antona na Pohorju

svojim glasbenim znanjem: ustanavljal je zборе, učil je nadarjene posameznike orgljanja, organiziral je koncerte ... Tedanji učitelj Bogdan Železnik se je moral zaradi druženja z župnikom večkrat zagovarjati pred okrajnim komitejem ZK: »Skupaj pojeva in igrava z župnikom pol ure partizanske pesmi, nato pol ure cerkvene.« Učitelji, ki so po vojni učili na tukajšnji šoli, so morali biti pri delu zelo iznajdljivi, saj učnih pripomočkov ni bilo, učbeniki in knjige pa so skupaj s šolo pogoreli.

Leta 1958 je bila na Svetem Antonu zgrajena nova šolska stavba. Slovesnost odprtja nove šole in vsa druga šolska praznovanja so bila pripravljena v duhu načel nove države. Šolski otroci so bili sprejeti med cicibane, pionirje in mladince, ki so na slovesnostih nastopali z recitacijami, petjem in plesom. Skupaj z novo šolsko stavbo je kraj dobil tudi šolsko knjižnico, ki je sčasoma postala dobro založena z mladinsko in strokovno literaturo ter z leposlovjem, zato so jo redno obiskovali tudi odrasli krajani.

Osnovna šola Sveti Anton na Pohorju se je leta 1946 preimenovala v Osnovno šolo Planina na Pohorju, leta 1962 pa je postala podružnica Osnovne šole Radlje ob Dravi. Večino časa je bil na podružnici zaposlen le po en učitelj/učiteljica, zato je moral biti pouk razdeljen na dopoldansko in popoldansko izmeno. Učitelji so se specializirali tudi za vodenje kombiniranega pouka, tj. za hkratno poučevanje različnih razredov v istem oddelku, kar predstavlja precejšen organizacijski zalogaj. Po letu 1970 je število učencev na šoli začelo strmo padati. Zadnje šolsko leto 1991/92 so šolo na Svetem Antonu obiskovali samo še štirje učenci, zato so jo s tem letom zaprli. Ker je šolska stavba začela samevati in propadati, so jo Antončani s prostovoljnim delom obnovili in spremenili v Dom krajanov.

V knjigi *Tisoč in ena zgodba o šoli Svetega Antona* je kronološka predstavitev dopolnjena še z razpredelnicami o številu otrok v posameznih letih, s sezname učiteljev in veroučiteljev (duhovnikov) ter čistilk, kuharic in ravnateljev. Za raziskovalce in poznavalce zgodovine šole in kraja Sveti Anton razpredelnice pomenijo bližnjico do nekaterih podatkov. Posebno vrednost pa knjigi dodajo pripovedni zapisi nekdanjih učiteljev in učencev, ki jih na Osnovno šolo Sv. Anton na Pohorju vežejo mladostni spomini.

Čeprav je šola na Svetem Antonu zaprta že 27 let, se krajani zavedajo, da je pomemben del njihove kulturne zgodovine in da je na svoj način sooblikovala njihovo identiteto. Zato so v prostorih mežnarije ob župnijski cerkvi leta 2009 postavili stalno razstavo z naslovom *Šolska, cerkvena in civilno-upravna podoba Sv. Antona skozi čas*, katere osrednji del predstavlja prav rekonstrukcija šolske učilnice z zanimivimi in avtentičnimi predmeti iz šolske zgodovine.

Polona Koželj

Avtorji prispevkov Šolske kronike št. 1-2, 29/LIII, 2020

- Anton Arko**, prof. ruščine in zgodovine, višji kustos, Slovenski šolski muzej (naprej SŠM), Ljubljana.
- Teja Čeč**, študentka druge stopnje slovenistike in rusistike na Filozofski fakulteti v Ljubljani.
- Hana Čosić**, študentka druge stopnje anglistike in rusistike na Filozofski fakulteti v Ljubljani.
- Maja Hakl Saje**, univ. dipl. zgod., strokovna sodelavka, Služba za premično dediščino in muzeje, NMS, Ljubljana.
- Milan Hladnik**, izr. prof., dr. matematičnih znanosti, Fakulteta za matematiko in fiziko Univerze v Ljubljani, v p., Idrija.
- Matej Hriberšek**, doc., dr. klasične filologije, Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani.
- Tatjana Hojan**, prof. slovenskega jezika, bibliotekarska svetovalka SŠM v p., Ljubljana.
- Polona Koželj**, prof. likovne umetnosti, bibliotekarka, vodja knjižnice SŠM, Ljubljana.
- Martin Kramar**, izr. prof., dr. pedagoških znanosti, Filozofska fakulteta Univerze v Mariboru.
- Marko Ljubič**, prof. zgodovine in univ. dipl. pedagog, svetovalec, višji kustos, SŠM, Ljubljana.
- Simon Malmenvall**, doc., dipl. rusistike, mag. zgodovine, dr. teoloških znanosti; Teološka fakulteta Univerze v Ljubljani in Fakulteta za pravo in poslovne vede pri Katoliškem inštitutu.
- David Petelin**, mag. upravnih znanosti, dr. zgodovinskih znanosti, Muzej Športa ZŠRS Planica, Ljubljana.
- Andrej Rant**, dr. dent. med. v p., Ljubljana.
- Mateja Ribarič**, prof. zgodovine in sociologije, muzejska svetovalka, SŠM, Ljubljana.
- Branko Šuštar**, dr. zgodovinskih znanosti, muzejski svetnik, SŠM, Ljubljana.
- Bea Tomšič Amon**, izr. prof., dr. znanosti s področja likovne umetnosti, akad. slik., Pedagoška fakulteta Univerze v Ljubljani.

Sodelavci Šolske kronike št. 1-2, 29/LIII, 2020

- Anton Arko**, prof. ruščine in zgodovine, višji kustos, Slovenski šolski muzej (naprej SŠM), Ljubljana.
- Marjetka Balkovec Debevec**, mag. znanosti s področja etnologije in prof. zgod., muzejska svétnica, SŠM, Ljubljana.
- Teodor Domej**, mag. dr., strokovni nadzornik za slovenščino na Deželnem šolskem svetu v p., Celovec, Avstrija.
- Boris Golec**, dr. zgodovinskih znanosti, izr. prof. na Oddelku za zgodovino Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani, znanstveni svétnik na Zgodovinskem inštitutu Milka Kosa, ZRC SAZU Ljubljana.
- Ksenija Guzej**, prof. likovne umetnosti, poslovna sekretarka, SŠM, Ljubljana.
- Maja Hakl Saje**, univ. dipl. zgod., strokovna sodelavka, Služba za premično dediščino in muzeje, NMS, Ljubljana.
- Tatjana Hojan**, prof. slovenskega jezika, bibliotekarska svetovalka SŠM v p., Ljubljana.
- Marjan Javoršek**, oblikovalec, zunanji sodelavec SŠM, Ljubljana.
- Matjaž Kavar**, računalniško oblikovanje, Brezovica, Kropa.
- Klara Keršič**, diplomantka grščine in latinščine, knjižnica SŠM, Ljubljana.
- Polona Koželj**, prof. likovne umetnosti, bibliotekarka, vodja knjižnice SŠM, Ljubljana.
- Marija Lesjak Reichenberg**, mag. socioloških znanosti, svétnica, Zavod Republike Slovenije za šolstvo, Ljubljana.
- Marko Ljubič**, prof. zgodovine in univ. dipl. pedagog, svetovalec, višji kustos, SŠM, Ljubljana.
- Simon Malmenvall**, doc., dipl. rusistike, mag. zgodovine, dr. teoloških znanosti; Teološka fakulteta Univerze v Ljubljani in Fakulteta za pravo in poslovne vede pri Katoliškem inštitutu.
- Zdenko Medveš**, dr. pedagoških znanosti, zaslužni prof., Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani, v p.
- Stane Okoliš**, mag. zgodovinskih znanosti, direktor Slovenskega šolskega muzeja, Ljubljana.
- Mojca Peček-Čuk**, dr. pedagoških znanosti, prof. na Pedagoški fakulteti Univerze v Ljubljani.
- Leopoldina Plut-Pregelj**, dr. pedagoških znanosti, Research Associate, College of Education, University of Maryland, College Park, MD, Washington, ZDA.
- Edvard Protner**, dr. pedagoških znanosti, prof. na Filozofski fakulteti Univerze v Mariboru.
- Mateja Ribarič**, prof. zgodovine in sociologije, muzejska svetovalka, SŠM, Ljubljana.
- Branko Šuštar**, dr. zgodovinskih znanosti, muzejski svétnik, SŠM, Ljubljana.
- Maja Visenjak - Limon**, prof. angleškega jezika, prevajalka, Hudi Log.
- Marjeta Žebovec**, prof. slovenskega jezika s književnostjo, samozaposlena v kulturi, Smlednik.

Navodila avtorjem in avtoricam / Instructions to contributors

Šolska kronika: revija za zgodovino šolstva in vzgoje, ki jo izdaja Slovenski šolski muzej v Ljubljani, **objavlja izvirne prispevke** s področja zgodovine šolstva in pedagogike pa tudi poročila in ocene posvetovanj, razstav in publikacij s to tematiko.

Prispevke prebere uredniški odbor oziroma recenzenti, ki se odločijo, ali je prispevek primeren za objavo ali pa ga po potrebi s pripombami vrnejo avtorju v dopolnitev. Recenzijski postopek je anonimen. Za trditve v prispevku odgovarjajo avtorji.

Oblika prispevka

Vsa za objavo oddana besedila naj bodo v elektronski obliki, napisana v programu Word. Velikost pisave naj bo 12 z 1,5 razmikom med vrsticami. Prispevke lahko pošljete tudi po elektronski pošti na naslov: solski.muzej@guest.arnes.si.

Znanstveni in strokovni članki naj bodo v obsegu do ene avtorske pole (do 16 strani običajnega tipkopisa) ali okoli 5.500 besed oz. okoli 35.000 znakov s presledki. Avtorji morajo svoje v objavo oddane prispevke posredovati jezikovno ustrezne. Članek mora vsebovati tudi:

- **izvleček** (v obsegu od 5 do 10 vrstic) z opisom prispevka in
- **pozetek** (v obsegu od 10 do 12 vrstic) z glavnimi ugotovitvami.
- **ključne besede** (3 do 5 besed)

Slikovne priloge (3–4 na članek)

Fotografije, skice in risbe naj bodo poskenirane (vsaj 300 dpi) in dodane z besedilom prispevkov v elektronski obliki, označene z zaporedno številko. V besedilu mora biti jasno razvidno, kam slikovne priloge sodijo. Slik ne vstavljajte v besedilo.

Podnapisi slik naj bodo s točno navedenim virom dodani na koncu besedila, ležeče.

Podnapis za slikovno gradivo iz publikacij:

Opis (Ime Priimek avtorja: Naslov, letnica, str., številka strani).

Primer: *Šolarji na vasi (Ferdinand Bobič: Preljubno Veselje, o kje si doma, 1939, str. 1).*

Podnapis za ostalo slikovno gradivo:

Opis (hrani ustanova/oseba, foto Ime Priimek).

Primer: *Delavnica lepopisja (hrani SŠM, fototeka, foto Marjan Javoršek).*

Primer: *Učitelj matematike (hrani Janez Novak).*

Navajanje opomb

Opombe naj bodo pisane enotno, na dnu vsake strani, velikost pisave 10.

navajanje virov

arhivski viri

Vire navajamo v skladu s predpisi posameznega arhiva, sicer pa:

Arhiv/ustanova, oddelek, številka fascikla/škatle: Vsebina.

SŠM, arhivska zbirka, fasc. 9: Spisi trivialke v Trnovem v Ljubljani (1831–1870).

spletni viri:

Če gre za knjižno delo v digitalni različici, potem navedemo tako, kot bi navedli ustrezno delo v tiskani obliki in za piko dodamo: spletni naslov (pridobljeno: dan. mesec. leto).

Za vsak drug spletni vir zapišemo: spletni naslov (pridobljeno: dan. mesec. leto).

Primer: <http://www.ssolski-muzej.si/slo/aboutmuseum.php?page=9> (pridobljeno: 12. 3. 2015).

navajanje literature*monografije:*

Ime Priimek, *Naslov dela*, kraj: Založba, leto izdaje, str. številka strani.

Primer: Jože Ciperle, Andrej Vovko, *Šolstvo na Slovenskem skozi stoletja*, Ljubljana: Slovenski šolski muzej, 1987, str. 123.

serijske publikacije:

Ime Priimek, Naslov članka, *Naslov revije*, številka letnika, leto izdaje, št. številka zvezka, str. številka strani.

Primer: Tatjana Hojan, Nekaj stoletnih šol v letu 2013, *Šolska kronika : zbornik za zgodovino šolstva in vzgoje*, 23, 2013, št. 3, str. 542.

zborniki in katalogi:

Ime Priimek, Naslov članka, *Naslov zbornika* (ur. Ime Priimek urednika), kraj (brez vejice) leto izdaje, str. številka strani.

Primer: Mateja Ribarič, Zgodovina šolskih stavb na Slovenskem, *Hiše učenosti na Slovenskem na starih razglednicah* (ur. Mateja Ribarič), Ljubljana 2006, str. 15.

ponovne opombe:

Če se ponovna opomba sklicuje na isto delo kot opomba pred njo, se zapiše: Prav tam ali Ibid., številka strani. Če gre za isto stran: Prav tam ali Ibid.

Če se ponovna opomba sklicuje na delo, ki ni bilo omenjeno neposredno pred njo: Priimek avtorja (brez vejice) leto izida, str. številka strani.

Primer: Ciperle, Vovko 1987, str. 125.

Viri in literatura

V tem sklepnem poglavju morajo biti po abecednem vrstnem redu navedeni najprej vsi viri in nato vsa literatura, ki so v prispevku citirani v opombah.

Vire navajamo v skladu s predpisi posameznega arhiva (kot v opombah).

Literaturo navajamo tako, da najprej zapišemo: Priimek, Ime: – od tod naprej pišemo enako kot v opombah, le da ne navajamo strani.

Podatki o avtorju

Vsak pisec naj izpolni priložen obrazec s podatki o avtorju. Ob oddaji besedila prispevka naj **avtor posreduje izjavo**, da pošilja svoj izviren, še neobjavljen prispevek, ki ga ni poslal v objavo še kakšni drugi publikaciji. Poleg tiskane objave v Šolski kroniki se avtor strinja tudi s spletno objavo članka ter objavo določenih podatkov o avtorju.